צעטשריפט

פאר

אידישע דעמאגראפיע, סטאטיסטיק

און עקאנאמיק

רעדאקטיר

פראפ. ד. בראנדרלאנד, יעקב לעשצינסקי

און ד"ר

יעקב פעזאל

№ 5

בערלין

1925

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

BLANK PAGE

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הויפט־פארקויף

פון די

בלעטער פאר אידישע
דעמאגראפיע, סטאטיסטיק און עקאנאמיק

ביכער־צענטראלע נחמן האראוויץ

BERLIN / NOLLENDORFSTRASSE 40

*

הויפט־פארקויף פאר פוילן: KULTUR-LIGA, LESZNO 40 m. 11 / WARSZAWA

בלעטער
פאר אידישע דעמאגראפיע, סטאטיסטיק און עקאנאמיק

BLÄTTER FÜR DEMOGRAPHIE, STATISTIK UND WIRTSCHAFTSKUNDE DER JUDEN

שיין געבונדן **Nr. 1—4** שיין געבונדן

4° זיסן 300

פרייז 15 גאלדמארק

*

צו באקומען דירעקט פון דער רעדאקציע

וענדן אלע ענינים פון זשורנאל זיך ווענדן לויט דעם אדרעס:

J. Lestschinsky „Statistische Blätter“

Berlin-Schmargendorf, Kissingerstr. 67III

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

BLÄTTER

für

Demographie, Statistik und Wirtschaftskunde der Juden

Begründet von der Jüd. Welthilfskonferenz

Schriftleitung

Prof. Boris Brutzkus Jakob Lestschinsky

Dr. Jakob Segall

№ 5

3. Jahrgang

INHALTSVERZEICHNIS:

I. Abhandlungen

1. Jakob Lestschinsky: Die Gesamtzahl der Juden auf der Erde
2. Dr. med. Rafael Becker: Das jüdische Rassenproblem
3. Prof. Boris Brutzkus: Die jüdische Landwirtschaft in Europa
4. E. N. Frenk: Zur Geschichte der jüd. Kolonisation in Polen
5. I. Coralnik: Die jüdischen Studenten in Europa in der Nachkriegszeit
6. Jakob Lestschinsky: Die Entwicklung der jüd. Bevölkerung der Stadt Kiew seit 1897
7. Dr. med. M. J. Gutmann (München): Die Krankheiten der Juden
8. Dr. M. Wischnitzer: Die Statuten der jüdischen Handwerkerzunft in Keidan
9. Dr. S. Weißenberg: Eheschließungen bei den Juden in Jelisabethgrad
10. Jakob Lestschinsky: Wirtschaftlicher Verfall des osteuropäischen Judentums
11. I. Grünbaum, Sejm-Deput. (Warschau): Das Schulproblem in Polen
12. I. Minzin: Jüdische Handels- u. Industrie-Bevölkerung Litauens.

II. Statistische Chronik

III. Bücherbesprechungen

BERLIN
1925

Buchdruckerei Lutze & Vogt, G. m. b. H. Berlin SW 48

LEO BAECK INSTITUTE NEW YORK

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

BLANK PAGE

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

3־טער יאָרגאַנג

בלעטער

נומער 5

פאַר אידישע דעמאָגראַפיע, סטאַטיסטיק און עקאָנאָמיק

Blätter für Demographie, Statistik und Wirtschaftskunde der Juden

Berlin, 15. Juni 1925

בערלין, 15 יוני 1925

געגרינדעט פון דער אידישער וועלט־הילף־קאָנפערענץ

די צאָל אידן אין דער גאַנצער וועלט

יעקב לעשצינסקי

Die Gesamtzahl der Juden auf der Erde

von **Jakob Lestschinsky**

אין דער פאַרגעלייגטער טאַבעלע I ברייגגען מיר פאַר דער אידישער באַפעלקערונג צוויי שורות: איינע וויזט אונז די צאָל אידן אין יעדן לאַנד לויט די רעזולטאַטן פון די פאָלק־ציילונגען, וועלכע קומען פאַר, צום באַדויערן, אין פאַרשיידענע לענדער אין פאַרשיידענע יאָרן; די צווייטע שורה וויזט אונז די צאָל אידן צום אָנדענק פון 1925־טן יאָר לויט אונזער איינענער שאַצונג.

אידן לעבן אין עטליכע צענדליג מלוכות (מער פון זעכציג מלוכות); די ציילונגען קומען פאַר אין פאַרשיידענע צייטן — וויל מען וויסן די צאָל אידן אין דער גאַנצער וועלט צו אַ בעשטימטער צייט, מוז מען אָנקומען צו שאַצונגען. קיין אַנדער אויסוועג איז ניטאָ. מיר האָבן געדאַרפט פאַר נויטיג און נוצליך פעסטצושטעלן, זאָל זיין אפילו אויפן גרונט פון אויסרעכענונגען און שאַצונגען, די צאָל אידן צום אָנדענק 1925־טן יאָר, מחמת די לעצטע צייט האָט מען בא אונז אָנגעהויבן שוין צופיל פאַגטאַזירן איבער דער צאָל אידן אין דער גאַנצער וועלט.

אַזוי ווי אינם רוב מלוכות זיינען פאַרגעקומען די לעצטע צייטלונגען אין 21־1920־טן יאָר, איז זעהר נויטיג צו קאָנטראָלירן אונזערע שאַצונגען וועגן דער צאָל אידן צום אָנדענק 1925; ס'איז אויך צוליב דעם נויטיג צו געפינען, וואו און ווי אַזוי מיר האָבן זיך באַנוצט מיט די אויסרעכענונגס־מעטאָדן, וועגן וועלכע מיר וועלן באַלד רעדן.

פרייער אָבער מוזן מיר נאָך באַמערקען, אַז וועגן דער צאָל אידן אין דער גאַנצער וועלט קאָן מען בכלל רעדן נאָר אין בערעדיגונג — העכער אַ דריטל אידן וואוינען אין לענדער, וואו אָדער אין די ציילונגען ווערט ניט אָנגענעבן ניט די נאַציאָנאַליטעט און ניט די רעליגיע, אָדער ס'קומען נאָרנים פאַר קיין פאָלק־ציילונגען און די אַלגעמיינע באַפעלקערונג ווערט אויך אָנגענעבן נאָר אויפן גרונט פון שאַצונגען. ס'איז דעריבער קלאָר, אַז וועגן אַ פעסטשטעלן די גענויע צאָל אידן אין דער וועלט קאָן קיין רעדע ניט זיין. ס'וואָלט אָבער געווען פון צוויטן צד פאַלש וועלן דערפון אויסרייגען, אַז אַלע שאַצונגען וועגן דער צאָל אידן אין דער וועלט האָבן קיין שום ווערט ניט, ראשית, האָבן מיר דאָך פאַרט געגעבן דאַטן וועגן צוויי דריטל אידן; און פעלערן און טעותן קאָנען אַריינפאַלן נאָר אין די שאַצונגען פון איין דריטל אידן; שנית, דער גרעסטער רוב פון דעם דריטל אידן, וועגן וועלכע מיר האָבן ניט קיין ציילונג־דאַטן, וואוינען אין אַמעריקע, ענגלאַנד און פראַנקרייך, אין קולטורעלע לענדער, וואו די שאַצונגען וועגן דער צאָל אידן זיינען געבויעט אויף מער אָדער ווייניגער גרינטליכע אויסרעכענונגען.

און דאָס איז טאַקי דער עיקר — די שאַצונגען זאָלן זיין פאַרזיכטיג און אויסגערעכנטע און געבויט אויף פעסטע יסודות. און דאָ קומען מיר צו די מעטאָדן, וועלכע מיר האָבן באַנוצט ביים אויסרעכענען די צאָל אידן צום אָנדענק 1925־טן יאָר.

ביים באַרעכענען דעם נאַטירליכן צוואַקס בא די אידן פון פאַרשיידענע לענדער האָבן מיר גענומען דעם דורכשניטליכן נאַטירליכן צוואַקס פאַר די לעצטע צען יאָר פון פאַר דער מלחמה. מיר זיינען דערביי אַרויסגעגאַנגען פון דער הנחה, אַז די ערשטע יאָרן נאָך דער מלחמה און נאָך די בירגער־קריג איז דער צוואַקס געווען יעדנפאַלס ניט ווייניגער, ווי פאַר דער מלחמה. מיר האָבן געמאַכט אַ־אויסנאַם נאָר פאַר אוקראַינע — ווייל אין 1921 און אין 1922 האָט געהערשט אַ הונגער אין איינע נובערניעס פון אוקראַינע, אַ הונגער, וואָס האָט אַוועקגעשיקט אויפ'ן בית־עולם עטליכע צענדליג טויזנט קרבנות. רעכענענדיג, אַז דער נאַטירליכער צוואַקס פון די נובערניעס, וואו ס'איז ניט געווען קיין הונגער, האָט בערך געדעקט די הונגער־קרבנות פון די איבעריגע נובערניעס, האָבן מיר בא די אוקראַינער אידן ניט גערעכנט קיין שום נאַטירליכן צוואַקס פאַר די דערמאָנטע צוויי יאָר.

דער צווייטער וויכטיגער מאָמענט, וואָס ווירקט געוויסליך אויף דער צאָל אידן, איז די עמיגראַציע — מיר האָבן אויסגערעכנט פאַר יעדן לאַנד אויפן גרונט פון די פאַראַנענע דאַטן אָדער געשאַצט לויטן אָנטייל פון אידן פון פאַרשיידענע לענדער אין פאַרשיידענע וואַנדערונג־פּראָצעסן, די צאָל אידן, וואָס האָבן פאַר די יאָרן פון דער ציילונג ב'זן אָנדענק 1925 עמיגרירט פון וואַנען ס'איז אָדער אימיגרירט וואוהין ס'איז; מיר האָבן אויך

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Die Gesamtzahl der Juden auf der Erde — 1925 — די צאָל אידן אין דער גאַנצער וועלט

שאצונג צום אָנהויב 1925 Schätzung Anfang 1925	די צאל ידן Jüd. Bevölkerung %	abs.	די גאַנצע באַפעלקערונג Gesamtbevölkerung	יאָר Jahr	לענדער Land
					I. Europa — אייראָפּע .I
60 000	0,7	55 000	8 000 000	1922	• פערסיע — Persien . . . . .
37 500	1,0	35 000	3 628 863	1922	• סיריע און לבנון — Syrien u. Libanon
26 500	0,8	25 000	5 000 000	1920	• אַראַביע — Arabien . . . . .
23 000	0,0	21 778	318 942 480	1921	אינדיע — Indien . . . . .
21 000	0,6	20 000	3 519 438	1920	• בוכאַרא און כיווע Buchara u. Chiva . . . . .
18 000	0,8	18 000	6 380 500	1922	• אפגאַניסטאַן — Afganistan . . .
8 000	0,0	6 000	376 271 671	1920	• כינאַ און יאַפּאַן — China u. Japan
4 000	6,8	3 749	54 923	1921	אַדען און פּערים — Aden u. Perim
448 500	**1,0**	**426 253**	**44 402 052**		**III. Afrika — אַפריקאַ .III**
65 000	0,8	62 103	6 928 580	1921	בריט. דרום־אַפריקאַ Brit. Süd-Afrika . . . . .
35 000	1,6	33 515	2 085 837	1921	טראַנסוואַל — Transval . . . .
22 500	0,6	21 242	2 781 185	1921	קאַפּלאַנד — Kap d. gut. Hoffnung
90 000	1,6	84 302	5 400 000	1919	פראַנצ. מאַראָקאָ — Frz. Marokko
19 000	3,0	18 000	600 000	1922	• מאַראָקאָ שפּאַנ. Span. Marokko . . . . .
77 000	1,8	73 967	5 802 464	1921	אַלזשיר — Algerien . . . . .
65 000	0,3	59 581	12 750 918	1917	עגיפּטן — Aegypten . . . . .
50 000	0,5	50 000	10 000 000	1920	• אַבעסיניע — Abessynien . . . .
50 000	2,8	47 640	2 095 090	1921	טוניס — Tunis . . . . .
20 000	2,4	18 660	775 000	1918	טריפּאָליס — Tripolis . . . . .
12 500	24,0	12 000	50 000	1922	• טאַנזשער — Tanger . . . . .
4 851 000	**2,1**	**3 884 089**	**187 753 660**		**IV. Amerika — אַמעריקאַ .IV**
4 000 000	3,0	3 600 000	117 823 165	1920	• פאַר. שטאַטן — Ver. Staat. Amer.
140 000	1,4	126 196	8 788 483	1921	קאַנאַדאַ — Kanada . . . . .
140 000	1,4	100 000	8 698 516	1921	• אַרגענטינע — Argentinien . . . .
25 000	0,1	20 000	13 887 080	1921	• מעקסיקאָ — Mexiko . . . . .
8 000	0,2	5 000	3 123 040	1922	• קובאַ — Kuba . . . . .
5 000	0,1	3 300	3 754 723	1920	טשילי — Chile . . . . .
30 000	0,1	27 000	30 635 605	1920	בראַזיליע — Brasilien . . . . .
1 500	0,7	1 343	184 860	1921	סורינאַם און קוראַסאַאָ Surinam u. Curacao . . . . .
1 500	0,1	1 250	858 188	1921	יאַמאַיקאַ — Jamaika . . . . .
25 450	**0,4**	**24 002**	**6 636 707**		**V. Australien — אויסטראַליע .V**
11 000	0,5	10 150	2 099 763	1921	Neu-Süd-Wales — ניי־דרום־וואַלעס
8 000	0,5	7 677	1 531 529	1921	. . . . . Viktoria — וויקטאָריאַ
2 500	0,2	2 380	1 218 913	1921	. . . Neu-Seeland — ניי־זעלאַנד
2 000	0,6	1 919	332 732	1921	West-Austr. — מערב־אויסטראַליע
1 000	0,1	1 003	755 972	1921	. . . Queensland — קווינסלענד
800	0,3	743	495 160	1921	Süd-Australien — דרום־אויסטראַליע
150	0,1	130	213 780	1921	. . . . Tasmanien — טאַסמאַניע
14 830 832	**1,0**	**14 168 542**	**1 448 450 536**		**די גאַנצע וועלט Im Ganzen**

שאצונג צום אָנהויב 1925 Schätzung Anfang 1925	די צאל אידן Jüd. Bevölkerung %	abs.	די גאַנצע באַפעלקערונג Gesamtbevölkerung	יאָר Jahr	לענדער Land
9 343 882	**2,1**	**9 232 576**	**439 962 942**		**I. Europa — אייראָפּע .I**
2 850 000	10,4	2 829 456	27 192 674	1921	. . . . . Polen — פּוילן
2 525 000	2,8	2 626 667	94 591 449	1920	Europ. Russland — אייראָפּ. רוסלאַנד
1 625 000	6,9	1 772 479	25 620 952	1920	. . . . Ukraina — אוקראַינע
900 000	1,2	854 188	68 970 497	1920	. Sonst. Russl. — אַנד. טיילן
870 000	4,8	834 344	17 393 149	1919	. . . . . Rumänien — רומעניע
610 000	1,0	575 000	59 181 512	1919	• דייטשלאַנד — Deutschland . . .
490 000	5,9	473 310	7 980 144	1920	. . . . . Ungarn — אונגאַרן
360 000	2,6	354 342	13 611 349	1921	. . . . . טשעכאָסלאָוואַקיי Tschechoslovakei
300 000	0,7	286 000	44 313 642	1921	. . . . . ענגלאַנד און אירלאַנד England u. Irland
300 000	4,6	300 000	6 526 661	1923	. . . . . Oesterreich — עסטרייך
160 000	7,6	155 126	2 028 971	1923	. . . . . Litauen — ליטע
165 000	0,4	150 000	39 209 518	1921	. . . . Frankreich — פראַנקרייך •
120 000	1,7	115 229	6 865 314	1920	. . . . . Niederlande — האָלאַנד
115 000	2,2	110 000	4 943 088	1920	. . . Griechenland — גרייכנלאַנד •
105 000	5,0	79 644	1 596 131	1920	. . . . . Lettland — לעטלאַנד
87 500	4,5	85 000	1 872 697	1922	Europ. Türkei — אייראָפּ. טערקיי •
67 000	0,5	64 221	12 017 323	1921	. . . Jugoslavien — יוגאָסלאַוויע
60 000	0,7	50 000	7 465 782	1920	• בעלגיע — Belgien . . . . .
50 000	0,9	45 600	4 861 439	1920	• בולגאַריע — Bulgarien . . . . .
46 000	0,1	45 000	40 123 006	1921	• איטאַליע — Italien . . . . .
22 000	0,5	20 955	3 880 320	1920	שווייץ — Schweiz . . . . .
6 500	0,1	6 474	5 904 489	1920	שוועדן — Schweden . . . . .
6 000	0,2	5 924	3 267 831	1921	דענעמאַרק — Dänemark . . . .
5 000	0,4	4 639	1 110 538	1922	עסטלאַנד — Estland . . . . .
4 500	0,02	4 000	21 347 335	1919	• שפּאַניע — Spanien . . . . .
7 282	0,1	4 000	351 380	1919	• דאַנציג — Danzig . . . . .
6 000	0,03	2 000	6 032 991	1920	• פּאָרטוגאַל — Portugal . . . . .
1 700	0,05	1 618	3 366 507	1920	פינלאַנד — Finland . . . . .
1 500	0,03	1 457	2 649 775	1920	נאָרוועגן — Norwegen . . . . .
1 400	7,8	1 300	17 160	1921	גיבראָלטאַר — Gibraltar . . . .
1 500	0,5	1 270	260 767	1922	לוקסעמבורג — Luxemburg . . .
662 000	**0,1**	**596 622**	**769 676 175**		**II. Asien — אַזיע .II**
190 000	0,5	170 813	36 271 836	1920	Asiat. Russland — אַזיאַט. רוסלאַנד
.	0,4	32 731	9 137 059	1920	. . . . . Sibirien — סיביר
.	0,2	20 000	7 201 551	1920	. . Turkestan — טורקעסטאַן
.	0,3	58 082	18 121 501	1920	Kaukasus usw./ קאַווקאַז, אַנד.
.	3,3	60 000	1 811 725	1921	. רעפּובליק ווייטער־מזרח Republik d. Fernen Ostens
92 000	3,1	87 488	2 849 282	1920	. Mesopotamien — מעסאָפּאָטאַמיע
110 000	11,1	83 794	757 182	1922	. . . . Palästina — פּאַלעסטינאַ
72 000	0,8	70 000	8 000 000	1922	. Asiat. Türkei — אַזיאַט. טערקיי •

באַמערקונגען: I. די צאָל אידן אין די לענדער, באַ וועלכע ס'שטייט אַ שטערן, איז אָנגעגעבן לויט שאצונגען, מערסטנטיילס לויט: Statesman's Jearbook, 1924.
II. מיר נעמען נאָר די מלוכות, וואו ס'זיינען פאַראַן אידן, און דעריבער איז די געבראַכטע צאָל פון דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג אין דער גאַנצער וועלט אָדער אין פאַרשיידענע וועלט־טיילן קלענער, ווי די פאַקטישע צאָל איינוואוינער.

Bemerkungen: I. Die Zahl der Juden in den mit einem * bezeichneten Ländern ist geschätzt zumeist nach dem Statesman's Jearbook 1924.
II. Die Zahl der Gesamtbevölkerung der einzelnen Erdteile ist in der Wirklichkeit grösser als die von uns angegebene, da wir eine Reihe Länder mit einer geringen jüd. Bevölkerung nicht mitgerechnet haben.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

נעמען אין אַכט די אינעווייניגסטע איבערוואַנדערונגען, ווי למשל, פון אוקראַינע קיין צענטראַל־רוסלאַנד. מיר האָבן אויך ניט פאַרנעסן די רעפּאַטריירונגען, ווי דאָס אומקערן זיך פון אידן קיין פּוילן, לעטלאַנד און ליטע.

אויפן סמך פון די אַלע ענדערונגען האָבן מיר אויסגערעכנט די צאָל אידן אין יעדן לאַנד צום אָנהויב 1925.

לאָמיר איצט איבערנייען צום תוך פון דער טאַבעלע. צום אָנהויב 1925־טן יאָר איז געווען אידן אין דער נאָרער וועלט 14,830,832, מער ווי אין יאָר 21—1920 מיט 667,290. אַזוי ווי בערך לינט צווישן די צוויי צאָלן אַ המשך פון פיר יאָר, קומט אויס, אַז דער יאָרליכער צוואַקס פון נאַנצן אידנטום באַטרעפט אומגעפער 165 טויזנט נפשות. אינטערעסאַנט איז, וואָס די דאָזיגע ציפער פון יאָרליכן צוואַקס פאַלט צוזאַמען מיט דורכשניטליכן יאָרליכן צוואַקס ביים וועלט־אידנטום פאַר די לעצטע 27 יאָר.

אַזוי ווי אין 1897־טן יאָר איז געווען די רוסישע פאָלק־צייטונג, ווען מיר האָבן באַקומען נעטיע ידיעות וועגן דער צאָל רוסישע אידן, וועלכע האָבן דעמאָלט אויסגעמאַכט מער פון אַ העלפט פון אַלע אידן; חוץ דעם איז געווען ניט שווער אויסרעכענען די צאָל אידן צום 1897־טן יאָר אין די לענדער, וואו די פאָלק־צייטונגען זיינען פאַרנעקומען אין 1900־טן יאָר, האָבן מיר נעמענען פאַר צוועקמעסיג פאַרגלייכן די צאָל אידן אין 1897־טן און אין 1925־טן. און מיר האָבן דעמאָלט באַקומען פאָלגנדיגע טאַבעלע:

Tab. — II — טאַב.

אידן אין פאַרשיידענע וועלט־טיילן

1897 אין und 1925

Die Veränderung in der räumlichen Gliederung des Jüdischen Volkes

אין פּראָצענטן In % der Gesamt-Judenheit		אַבסאָלוטע צאָל In absoluten Zahlen		וועלט־טייל Erdteil
1925	1897	1925	1897	
63,03	83,66	9 343 882	8 652 000	אייראָפּאַ — Europa . .
29,32	9,53	4 351 000	986 000	אַמעריקאַ — Amerika .
4,47	4,00	662 000	406 000	אַזיע — Asien . . . . .
30,3	2,73	448 500	282 000	אַפריקאַ — Afrika . . .
0,15	0,08	25 450	16 000	אויסטראַליע - Australien
100,0	**100,0**	**14 830 832**	**10 342 000**	צוזאַמען — Insgesamt

נעמען מיר די אַבסאָלוטע צאָלן, זעהען מיר, אַז אין אַמעריקאַ האָט זיך די צאָל אידן פאַרטרעפערט 4½ מאָל; אין אייראָפּאַ סך הכל אויף 8,0 פּראָצענט; אין אַזיע אויף 63,1 פּראָצ.; אין אַפריקאַ אויף 59,0 פּראָצענט און אין אויסטראַליע אויף 59,1 פּראָצענט.

נייען מיר איבער צו די רעלאַטיווע צאָלן, זעהען מיר, אַז אין 1897־טן יאָר האָבן געלעבט אין אייראָפּאַ מער פון פיר פינפטל פון אַלע אידן אין דער נאָרער וועלט און אין 1925־טן שוין נאָר ווייניגער פון צוויי דריטל; אין אַמעריקאַ האָט געלעבט אין 1897־טן יאָר ווייניגער פון איין צענטל פון אַלע אידן און אין 1925 שוין כמעט אַ גאַנץ דריטל. אין אַלע איבערינע ערד־טיילן האָט זיך דער פּראָצענט ניט געביטן באַדייטנדיג.

פאַר 27 יאָר איז צוזעקומען אין דער נאַנצער וועלט — 4,488,832 אידן אָדער דורכשניטליך בערך 7—166 טויזנט אידן אַ יאָר.

דער נאַטירליכער צוואַקס פונם וועלט־אידנטום פאַר 27 יאָר — פון 1897 ביז 1925 —, וועלכער האָט באַטראָפן כמעט פינף מיליאָן נפשות, האָט זיך פאַרטיילט צווישן פאַרשיידענע וועלט־טיילן אויף פאָלגנדיגן אופן:

אַמעריקאַ	3,365,000	75,0%
אייראָפּאַ	691,882	15,4 „
אַזיע	256,000	5,7 „
אַפריקאַ	166,500	3,7 „
אויסטראַליע	9,450	0,2 „
סך־הכל . .	4,488,832	100,0%

אַמעריקאַ, וועלכע האָט פאַרמאָגט אין 1897־טן יאָר סך־הכל ווייניגער פון אַ צענטל פון נאַנצן אידנטום, האָט באַקומען דריי פערטל פון נאַנצן צוואַקס ביים וועלט־אידנטום פאַר די פאַרגאַנגענע 27 יאָר; פאַרקערט, אייראָפּאַ, וועלכע האָט פאַרמאָגט אין 1897־טן יאָר מער פון פיר פינפטל פון נאַנצן אידישן פאָלק, האָט באַקומען סך־הכל איין זעקסטל פונם דאָזיגן צוואַקס; די איבערינע דריי וועלט־טיילן, וועלכע האָבן געהאַט אין 1897־טן יאָר קרוב צו זיבן פּראָצענט פונם וועלט־אידנטום, האָבן באַקומען קרוב צו צען פּראָצענט פונם צוואַקס פאַר 27 יאָר.

מיר זעהען, אַז ווי גרויס ס'איז ניט געווען די איבערוואַנדערונג פון אייראָפּאַ קיין אַמעריקאַ, איז דאָך געבליבן אין אייראָפּאַ צוויי מאָל אַזוי פיל אידן ווי דאָרטן, און פאַר די פאַרגאַנגענע 27 יאָר, ווען דאָס אייראָפּייאישע אידנטום האָט איבערגעלעבט אַזוי פיל קאַטאַסטראָפעס און חורבנות, מלחמות און עפידעמיעס, איז דאָך ניט נאָר ניט אָנגערירט געוואָרן דער קרן פון אייראָפּייאישן אידנטום, נאָר ס'איז נאָך צוגעקומען 700 טויזנט נפשות. פון דעם איז צו דריינען, אַז לויט דער צאָל אידן בלייבט נאָך אַלץ אייראָפּאַ דער וויכטיגערער צענטער פאַרן וועלט־אידנטום.

דאָס איז אָבער אַלץ נאָר געדעדט, ווען מיר האַלטן זיך בא נאַנצע וועלט־טיילן; נייען מיר אָבער איבער צו איינצלנע מלוכות, דעמאָלט איז גרינג צו איינזעהען, אַז די פאַראיינינטע שטאַטן זיינען געוואָרן פאַר די פאַרגאַנגענע 27 יאָר דער גרעסטער צענטער פון אידנטום. ס'איז אינטערעסאַנט צו באַטראַכטן די ענדערונגען, וואָס זיינען פאָרגעקומען אינם וועלט־אידנטום אין פּרט פון פאַרטיילונג צווישן פאַרשיידענע מלוכות. מיר וועלן ניט נעמען אַלע (מער פון זעכציג) מלוכות, נאָר די יענינע, וואָס פאַרמאָגן מער פון 100 טויזנט אידן און וואָס אַלע אינאיינעם האָבן זיי מער פון 90 פּראָצענט פון אידישן פאָלק — דאָס בילד פון די שנוים און ענדערונגען, וועלכע זיינען פאָרגעקומען פאַר דעם גענומענעם פּעריאָד, וועט אַרויס אַ סך בולטער און קלאָרער.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Tab. — III — טאַב·

די אַנטוויקלונג פון דער איד· באַפעלקערונג אין פאַרשיידענע מלוכות
1897 און und 1925
Die Entwicklung der Jüd. Bevölkerung in verschiedenen Ländern

מלוכות Staat	1897 אַבסאָלוטע צאָל in absoluten Zahlen	1897 % פון אַלע אידן in % der Gesamt-Judenheit	1925 אַבסאָלוטע צאָל in absoluten Zahlen	1925 % פון אַלע אידן in % der Gesamt-Judenheit
1. פאַראייניגטע שטאַטן — Ver. St. Amerikas	937 000	9,06	4 000 000	26,95
2. פוילן — Polen	—	—	2 850 000	19,20
3. רוסלאַנד — Russland . .	5 215 805	50,43	2 715 000	18,30
4. רומעניע — Rumänien .	260 000	2,51	870 000	5,86
5. דייטשלאַנד/Deutschland	580 000	5,61	610 000	4,11
6. אונגאַרן — Ungarn . . .	827 000	8,00	490 000	3,30
7. טשעכאָסלאָוואַקיי — Tschechoslowakei	—	—	360 000	2,43
8. ענגלאַנד און אירלאַנד — England u. Irland	190 000	1,84	300 000	2,02
9. עסטרייך — Österreich .	1 200 000	11,60	300 000	2,02
10. פראַנקרייך - Frankreich	75,000	0,72	165 000	1,11
11. ליטע — Litauen . . .	—	—	160 000	1,08
12. קאַנאַדאַ — Kanada . .	12 000	0,12	140 000	0,94
13. אַרגענטינאַ — Argentinien	25,000	0,24	140 000	0,94
14. האָלאַנד — Holland . .	102 500	0,99	120 000	0,81
15. גריכענלאַנד — Griechenland	5 000	0,05	115 000	0,78
16. פאַלעסטינאַ — Palästina	70 000	0,68	110 000	0,74
17. לעטלאַנד — Lettland .	—	—	105 000	0,71
צוזאַמען — Summe	9 499 305	91,85	13 550 000	91,30

די דאָזיגע טאַבעלע שטעלט פאָר מיט זיך אַ קאָלאָסאַלן אינ־טערעס — זי וויזט אונז אין דער בולטסטער פאָרם, ווי, ראשית, די אָרגאַנישע אַנטוויקלונג פון דער אידישער וואַנדערונג טראָגט איבער אין איין פערטל יאָרהונדערט דעם צענטער פון אידנטום אין אַ נייער מלוכה — אין די פאַראייניגטע שטאַטן; און, שנית, אילוסטרירט זי זעהר קלאָר, ווי צעברעקלענדיג די מלחמה האָט געווירקט אויפן אידישן פאָלק.

ערשט צוריק מיט 27 יאָר איז העכער האַלב אידן געווען קאָנצענטרירט אין איין מלוכה — אין רוסלאַנד. איצט האָבן שוין די פאַראייניגטע שטאַטן די גרעסטע צאָל אידן, נאָר דאָך ווייניגער פון אַ דרישל פון נאַנצן אידנטום. דאָס איז כּיל נאָר אַ רעזולטאַט פון דעם, וואָס רוסלאַנד איז צעפאַלן געוואָרן, און כ׳ווייסן אויסגעוואַקסן עטליכע אַנדערע מלוכות מיט קאָמפּאַקטע אידישע מאַסן; וואָלט אַפילו אין רעזולטאַט פון דער מלחמה דאָס אַלטע רוסלאַנד געבליבן גאַנץ, וואָלטן אויך די פאַראייניגטע שטאַטן שוין געקאָנט אין 1925־טן יאָר קאָנקורירן מיט אים. פאַרשטייט זיך, אַז אין אַלטן רוסלאַנד וואָלט נאָך אַלץ געווען מער אידן, ווי אין די פאַראייניגטע שטאַטן, אָבער ס׳וואָלט נאָר קיין פאַרגלייך ניט געווען מיט די פאַרהעלטענישן פון 1897־טן יאָר. לאָמיר טאַקי פרובן אויפשטעלן רוסלאַנד אין זיינע אַלטע גרעניצן און פאַרגלייכן מיט די פאַראייניגטע שטאַטן אין ביידע פעריאָדן.

נעמען מיר אַראָפּ אין 1925־טן יאָר פון פוילן גאַליציע, פּויזן, פּאָמערן און שלעזיע און נעבן צו אַלע איבערינע פוילישע אידן צו רוסלאַנד, נעבן מיר אויך צו צום אויצטיגן רוסלאַנד די אידן פון ליטע, לעטלאַנד, עסטלאַנד און בעסאַראַביע און מיר וועלן באַקומען אויפגעשטעלט דאָס אַלטע רוסלאַנד. אונז דאָזיגן רוסלאַנד, ווען ס׳וואָלט אויפגעשטעלט געוואָרן, וואָלט געווען בערך 5,323,000 אידן, ד. ה. מער ווי אין 1897־טן יאָר סך־הכל אויף אַזעלכע 100 טויזנט אידן. פרובן מיר פאַרגלייכן דאָס אַלטע רוסלאַנד מיט די פאַראייניגטע שטאַטן, באַקומען מיר פאָלגנדיגע זעהר אינטערעסאַנטע טאַבעלע:

מלוכות	1897	1925	צוואַקס פון 1897 ביז 1925 abs.	צוואַקס פון 1897 ביז 1925 %
רוסלאַנד (גרעניצן 1897)	5 215 805	5 323 000	107 195	+ 2,1
פאַראייניגטע שטאַטן	937 000	4 000 000	3 063 000	+326,9

אויף מער פון פינף מיליאָן אידן איז צוגעקומען סך־הכל אַביסל מער פון הונדערט טויזנט נפשות און אויף אַ קאָרבן מיליאָן אידן איז צוגעקומען מער פון דריי מיליאָן נפשות. אין פּראָצענטן קומט אויס אַנטשפּרעכנדיג: 2,1 און 326,9.

אינטערעסאַנט איז אָבער אויך דאָס, וואָס דער קרן פון אַלטן רוסישן אידנטום, כאָטש דאָס דאָזיגע אומגלייקליכע אידנטום האָט פאַר די 27 יאָר איבערגעלעבט עטליכע פאָגראָם־כוואַליעס, צוויי שרעקליכע בלוטיגע מלחמות, צוויי אויך געגן בלוטיגע רעוואָליוציעס און בירגער־קריגן און דערביי (טיילווייז טאַקי אַלס רעזולטאַט פון די אויסגערעכנטע אומגליקן) אַ קאָלאָסאַלע עמי־גראַציע, איז סוף כּל סוף געבליבן גאַנץ און איז אַרויס פון דער דאָזיקער שוידערליכער תקופה נאָך מיט אַ קליינעם צוואַקס, זאָל זיין מיט אַ גישטיגן, אָבער פאַרט מיט אַ צוואַקס. פון דער־פון איז יעדנפאַלס צו דריגן, אַז דאָרט, וואו ס׳זיצן גרויסע מיליאָ־נען קאָמפּאַקטע אידישע מאַסן, קאָנען די גרעסטע שטורעמס זיי ניט רירן פון זייער וואָרצל.

לאָמיר ווייטער באַטראַכטן די טאַבעלע III.

מיר האָבן די דאָזיגע טאַבעלע צונויפגעשטעלט לויט דער גרויס פון דער צאָל אידן אין 1925־טן יאָר, נייענדיג פון גרע־סער צו קלענער; וואָלטן מיר די זעלבע טאַבעלע צונויפגעשטעלט לויט דער גרויס פון דער צאָל אידן אין 1897־טן, וואָלט דער

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

סדר פון די מלוכות געווען נאָר אַ אַנדערער. רוסלאַנד וואָלט דעמאָלט געווען אויפן ערשטן אָרט; עסטרייך אויפן צווייטן; פראַיינינטע שטאַטן אויפן דריטן. איצט זשע אָבער פאַרנעמען די לעצטע דאָס ערשטע אָרט; רוסלאַנד פאַרנעמט דאָס דריטע אָרט; עסטרייך איז נאָר נעפאַלן און פאַרנעמט דאָס ניינטע אָרט. דאָס אויפגעקומענע פּוילן פאַרנעמט דאָס צווייטע אָרט. רומעניע, וועלכע האָט פאַרנומען אין 1897-טן יאָר דאָס זעקסטע אָרט לויט דער נרויס פון דער צאָל אידן, פאַרנעמט שוין איצט דאָס פערטע אָרט. אונגאַרן, וואָס האָט פאַרנומען אין 1897-טן דאָס פערטע אָרט, פאַרנעמט איצט דאָס זעקסטע אָרט.

ניי-אויפגעקומענע מלוכות זיינען פאַראַן פיר, וועלכע פאַרמאָגן צוזאַמען בא 3½ מיליאָן אידן; די גרעסטע פון די ניי-אויפגעקומענע מלוכות איז פּוילן, וואָס פאַרמאָגט כמעט דריי מיליאָן אידן.

פון דער דאָזיגער טאַבעלע זעהט מען אויך, אַז צוויי דריטל אידן פון דער גאַנצער וועלט וואוינען אין דריי מלוכות (פאַראייניגטע שטאַטן, פּוילן און רוסלאַנד).

מיר האָבן ביז אַהער באַדאַגדלט די אַנטוויקלונג פון דער אידישער באַפעלקערונג פאַר די לעצטע 27 יאָר און אויך די שנוים, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין פּרט פון פאַרטיילונג פון אידישן פאָלק צווישן פאַרשיידענע וועלט-טיילן און מלוכות. לאָמיר איצט זיך אומקערן צו דער ערשטער טאַבעלע, וועלכע גיט אונז דעם צושטאַנד אין 1925 און די טענדענצן, וועלכע האָבן זיך אָנגעמערקט אין פאַרשיידענע לענדער פאַר די לעצטע פיר-פינף יאָר פון נאָך די פאָרגעקומענע פאָלק-צייטונגען.

ראשית, וואַרפט זיך אין די אויגן, אַז די טענדענץ פון די לעצטע צענדליגע יאָרן — דאָס אַריבערטראָגן פון צענטר פון אידנטום פון אייראָפּאַ קיין אַמעריקאַ — האָט זיך אין די פאַרגאַנגענע פיר-פינף יאָר אַביסל פאַרהאַלטן; אמת, אַמעריקאַ איז צוגעקומען אויך פאַר די דאָזיגע פאַר יאָר מער פון 450 טויזנט אידן. אַ גוטע העלפט אָבער פון די דאָזיגע צוגעקומענע 450 טויזנט אידן פאַלט אויף דעם נאַטירליכן צוזאַקס; די אימיגראַציע האָט אין די דאָזיגע יאָרן נעגעבן אומגעפער אַ העלפט פונם דורכשניט פון דער יאָרליכער אימיגראַציע פאַר דער מלחמה. אַז דאָס איז ניט מחמת אידן האָבן ניט באַדאַרפט אָדער ניט געוואָלט עמיגרירן קיין אַמעריקאַ פאַרשפּאַרט מען צוגעבן. דער דורכשניט פאַר די לעצטע פיר יאָר באַקומט זיך דאָך אַ נעגוג הויכער — מער פון 50 טויזנט אימיגראַנטן אַ יאָר — נאָר מחמת אינם איינעם 1921-טן יאָר, איידער די קוואָטאַ-באַגרענצונגען זיינען איינגעפירט געוואָרן, זיינען אַריינגעפאָרן קרוב צו 120 טויזנט אידן קיין אַמעריקאַ.

די צוויי אייראָפּייאישע לענדער, וואָס פאַרמאָגן די גרעסטע אידישע מאַסן, פּוילן און רוסלאַנד, האָבן פאַר די לעצטע יאָרן ניט געקאָנט באַהאַלטן בא זיך דעם נאַטירליכן צוזאַקס און האָבן אים אָדער כמעט אונגאַנצן אַרויסגעשיקט אין פרעמדע לענדער (פּוילן) אָדער האָבן נאָך פאַרלאָרן פון קרן (רוסלאַנד).

פון דאָס פאַר דריי יאָר (24—1922) באַקומען אַ צוזאַקס פון אַזעלכע 20 טויזנט אידן; אייראָפּ. רוסלאַנד האָט נאָך פאַרלאָרן פאַר פיר יאָר (24—1921) בא 100 טויזנט אידן פון קרן — דער גרעסטער טייל פון זיי האָט עמיגרירט אין אַנדערע לענדער; אַ קליינער טייל אין אַזיאַטישן רוסלאַנד. אין די ראַמען פון אייראָפּייאישן רוסלאַנד נופא זיינען פאָרגעקומען אינטערעסאַנטע איבערוואַנדערונגען: אוקראַינע האָט פאַרלאָרן נאַנאַ 147 טויזנט אידן פון קרן פון 1920-טן יאָר — אַ טייל פון זיי איז איבערגעפאָרן קיין צענטראַל-רוסלאַנד. אין צענטראַל רוסלאַנד מיט ווייס-רוסלאַנד איז צוגעקומען פאַר 4 יאָר (24—1921) סך-הכל 46 טויזנט אידן, כאָטש דער נאַטירליכער צוזאַקס אַליין בא די דאָזיגע אידן מאַכט אויס בערך די דאָזיגע צאָל פאַר די גענומענע פיר יאָר — מען דאַרף אָבער נעדיינקען, אַז פון צענטראַל-רוסלאַנד זיינען אין די דאָזיגע יאָרן אָפּגעפאָרן ניט וויניג פּוילישע, לעטישע און ליטווישע היימלאָזע; דורך דעם, האָבן דאָך פון ווייסרוסלאַנד און מסתמא אויך פון צענטראַל-רוסלאַנד עמיגרירט קיין אויסלאַנד איינינע טויזנט אידן.

פון די איבערגיע אייראָפּייאישע לענדער איז באַדייטענדיג אויסגעוואַקסן די צאָל אידן אין דייטשלאַנד, וואוהין אין די יאָרן פון 1919 ביז 1923 איז געגאַנגען אַ צופלוס פון רוסיש-אוקראַינישע, אָבער אויך פון פּוילישע אידן. פאַר'ן 1924-טן יאָר האָט אַ טייל פון די דאָזיגע איינגעוואַנדערטע אידן געמוזט צוליב עקאָנאָמישן קריזיס און שרעקליכער יקרות עמיגרירן פון דייטשלאַנד, אָבער איינינע צענדליג טויזנט אָנגעקומענע אידן האָבן זיך דאָך אָפּגעשטעלט און וועלן מסתמא פאַרבלייבן אויף אַ לענגערע צייט אין דייטשלאַנד.

אַ טייל פון דער דאָזיגער אַרויסגעשטויסענער פון דייטשלאַנד אידישער וואַנדערנדיגער מאַסע האָט זיך איבערגערוקט קיין פראַנקרייך און בעלגיע, וואו די אידישע קבוצים זיינען דעריבער פאַרהעלטניסמעסיג אויסגעוואַקסן.

אין לעטלאַנד איז די צאָל אידן שטאַרק אויסגעוואַקסן, מחמת ערשט נאָך דער ציילונג פון 1920-טן יאָר האָבן זיך אַ סך אידישע היימלאָזע אומגעקערט פון רוסלאַנד.

פון די אַזיאַטישע לענדער האָט אַ באַדייטענדיגן צוזאַקס פון דער אידישער באַפעלקערונג געהאַט פּאַלעסטינאַ — פון 83,794 אין 1922, ווען די פאָלק-צייטונג איז פאַרגעקומען, ביז 110,000 נפשות אָנהויב 1925. אין אַזיאַטישן רוסלאַנד האָט זיך אויך באַדייטענדיג פאַרגרעסערט די צאָל אידן.

פון די אַמעריקאַנישע מלוכות שטיין, פאַרשטייט זיך, אויפן ערשטן פּלאַץ די פאַראייניגטע שטאַטן, ווענן וועלכע מיר האָבן גענויער שוין אויבן גערעט. אַ גרויסן צוזאַקס האָט געהאַט פאַר די לעצטע יאָרן אַרגענטינאַ, וואָס ווערט מער און מער די צוציאונג-קראַפט פאַר די גרויסע אידישע מאַסן, וועלכע זוכן פרייע ערטער פאַר זיך און פאַר זייערע קינדער. בכלל מערקט זיך, אַז די אידישע וואַנדערנדיגע און גרייטע צו וואַנדערן מאַסן מאַפּן און זוכן אין די ווייטע פאַרוואָרפענע דרום-אַמעריקאַנישע מלוכות אַ מקום-מקלט פאַר זיך און פאַר די קומענדיגע דורות און מיט גרויס מאַטעריעל און מיט שרעקליכע קרבנות לייגן זיי דורך אַ וועג אין די דאָזיגע פרעמדע און נאָך נאָר ווייסטע לענדער, ווי קובאַ, טשילי, בראַזיליע און אַנדערע — אומעטום האַלט דאָרטן אין וואַקסן די צאָל אידן.

פאַרקערט, דרום-אַפריקאַ, וואָס איז אַמאָל געווען אַ צוציאונג-צענטער פאַר עטליכע טויזנט אידישע עמיגראַנטן יאָרליך, איז געוואָרן ווי פאַרשלאָסן פאַר די וואַנדערנדיגע אידישע מאַסן; און דאָס זעלבע קאָן מען זאָגן נאָך אין אַ גרעסערער מאָס ווענן אויסטראַליע.

לאָמיר נאָך אינקורצן זיך אָפּשטעלן אויף דעם פּראָצענט, וואָס אידן מאַכן אויס לגבי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג.

נעמען מיר נאָר די לעצטע שורה, זעהען מיר, אַז אידן מאַכן אויס סך-הכל איין פּראָצענט פון דער גאַנצער באַפעלקערונג, צווישן וועלכער זיי לעבן. קוקן מיר זיך צו צו איינצלנע לענדער, זעהען מיר, אַז ס'זיינען פאַראַן בלויז צוויי לענדער, וואו אידן מאַכן אויס מער פון צען פּראָצענט. דאָס זיינען:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

פּאַלעסטינאַ	11,1	פּראָצענט אידן
פּוילן	10,4	„ „

אין זעקס לענדער מאַכן די אידן אויס מער פון פינף פּראָצענט:

ליטע	7,6	פּראָצענט אידן
גיבראַלטאַר	7,6	„ „
אוקראַינע	6,9	„ „
אַדען און פערים	6,8	„ „
אונגאַרן	5,9	„ „
לעטלאַנד	5,0	„ „

אין זיבן לענדער מאַכן די אידן אויס פון דריי ביז פינף פּראָ־צענט. אַהער גיין אַריין:

רומעניע	4,8	פּראָצענט אידן
עסטרייך	4,6	„ „
אייראָפּ. טערקיי	4,5	„ „
ווייטער מזרח	3,3	„ „
מעסאָפּאָטאַמיע	3,1	„ „
מאַראָקאָ שפּאַנ.	3,0	„ „
פאַראייניגטע שטאַטן. . . .	3,0	„ „

און אַלע איבערינע מלוכות מאַכן שוין אידן אויס ווייניגער פון דריי פּראָצענט און מיר האַלטן פאַר איבעריג זיי אויסרעכענען.

מיר מיינען אָבער, אַז די דאָזיגע פראַגע — דער פּראָצענט אידן לגבי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג — האָט אַ אינטערעס נאָר אין די לענדער, וואו די אידן וואוינען נעדיכטע מאַסן, וואו די פּאָליטישע און קולטורעלע וואָג פון דער אידישער באַפעלקערונג איז דירעקט אָפּהייַנגיג פון איר צאָליגער פאַרהעלטעניש צו דער אַרומיגער באַפעלקערונג. מיר וועלן דעריבער בעסער נעמען נאָר איינינע לענדער, וועלכע פאַרמאָגן אָבער קאָמפּאַקטע אידישע מאַסן און פאַר וועלכע מיר קאָנען מאַכן אַ פאַרגלייך מיט אַ וואָסער ס'גיט איז יאָר פון אַ פריערדיגן פעריאָד.

די טאַבעלע IV גיט אונז זעהר אינטערעסאַנטן מאַטעריאַל.

מיר האָבן אויסגעטיילט פון איצטיגן פּוילן קאָנגרעס־פּוילן און גאַליציע, וואו ס'געפינען זיך 78% פון אַלע אידן פון דער פּוילישער מלוכה, ווייל אין די דאָזיגע צוויי טיילן טרעפן מיר די נעדיכטעסטע אידישע באַפעלקערונג און ווייל דאָ איז זעהר גרינג צו מאַכן אַ פאַרגלייך מיט אַ פריערדיגן פעריאָד. און מיר זעהען, אַז אין די דאָזיגע ביידע לענדער האָט זיך דער פּראָצענט אידן פאַרקלענערט, אין גאַליציע אויף אַ־אַכטל און אין קאָנגרעס־פּוילן נאָר אויף העכער אַ דרייצענטל. אַ סך שטאַרקער איז געפאַלן דער פּראָצענט אידן אין אוקראַינע — כמעט אויף אַ פערטל — פון 9,1% לגבי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג אויף 6,9%.

מיר האָבן דאָ אויסגערעכנט דעם פּראָצענט אידן בשעת די לעצטע פאָלק־צייַלונגען אין פּוילן און אין אוקראַינע, — ס'איז אָבער נאָר קיין ספק ניט, אַז פאַר די עטליכע יאָר, וואָס זיינען אַוועקגעגאַנגען פון נאָך די צייַלונגען, איז דער פּראָצענט אידן נאָך מער געפאַלן. דאָס דערקלערט זיך דערמיט, וואָס אין אוקראַינע

Tab. — IV — טאַב·

דער פּראָצענט פון דער איד· באַפעלק· אין עטליכע לענדער

Der Anteil der Juden an der Gesamtbevölkerung in einigen Ländern

% אידן לגבי דער באַפעלק· % der Juden unt. d. Ges.-Bev.	יאָר Jahr	% אידן לגבי דער באַפעלק· % der Juden unt. d. Ges.-Bev.	יאָר Jahr	Land – לענדער
12,5	1921	13,5	1897	Kongr-Polen—קאָנגרעס־פּוילן
6,9	1920	9,1	1897	Ukraine—אוקראַינע . . . .
9,9	1921	11,1	1900	Galizien – גאַליציע. . . . .
7,4	1920	5,2	1907	6 שטאַטן פון די פאַר· שטאַטן *— 6 Staat. der Ver. St. Am.
16,4	1920	12,3	1907	New-York-St. – (שט·) ניו־יאָרק

* New Jork, Pennsylvania, Jllinois, Massachusetts, Ohio, New Jersey.

איז דער נאַטירליכער צוואַקס באַ דער קריסטליכער באַפעלקע־רונג געבליבן די לעצטע יאָרן כמעט אינגאַנצן אויפן אָרט און אין פּוילן איז ער געבליבן אויפן אָרט אויף דרייפערטל אָדער אפשר נאָך מער; באַ אידן זשע האָט אין פּוילן כמעט דער נאַנצער נאַ־טירליכער צוואַקס פאַר די עטליכע יאָר עמיגרירט, און דער אַב־סאָלוטער צוואַקס פון דער אידישער באַפעלקערונג פון 1921 ביז 1925 איז דאָרטן געווען נישטיגער און אין אוקראַינע האָט פון 1920 ביז 1925 די אידישע באַפעלקערונג זיך אַבסאָלוט נאָך פאַר־קלענערט.

נאָר אַנדערש איז די לאַגע אין די פאַראייניגטע שטאַטן. מיר האָבן נענומען זעקס שטאַטן (ניו־יאָרק, פענסילוואַניע, איליגויס, מאַסאַטשוזעטס, אָהאַיאָ, ניו־דזשערסיי), וועלכע פאַרמאָגן 79% פון אַלע אידן פון די פאַראייניגטע שטאַטן, און מיר זעהען, אַז אין 1907־טן יאָר האָבן אידן דאָרטן אויסגעמאַכט 5,2 פּראָצענט פון דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג און אין 1920 שוין 7,4, אַ צוואַקס אויף העכער צוויי פינפטל. נעמט מען דעם ניו־יאָרקער שטאַט באַזונדער, זעהט מען אַז אין 1907־טן יאָר האָבן אידן דאָרטן אויסגעמאַכט אַ אַכטל פון דער נאַנצער באַפעלקערונג און אין 1920 שוין אַ נאַנץ זעקסטל. דערפון איז געדרונגען, אַז די אָנ־נעקומענע אידן האָבן זיך אין אַ גרעסערער מאָס געצויגן צו די שוין אויסגעבילדעטע אידישע צענטרען, ווי באַ אַנדערע פעלקער.

אַ סך אינטערעסאַנטער און וויכטיגער, ווי די נאָרוואָס באַ־האַנדלטע פראַגע, איז די קאָנצענטראַציע פון אידן אין די שטעט און זייער פּראָצענט לגבי דער נאַנצער שטאָטישער באַפעלקערונג. מיר זיינען אָבער געצוואונגען אָפּלייגן די דאָזיגע טעמע, ווייל די מאַטעריאַלן פון דער פּוילישער צייַלונג, וואָס באַלייכטן די נאַציאָ־נאַלע צאָלן־פאַרהעלטעניש אין די שטעט, זיינען נאָך ניט פאַר־עפנטליכט געוואָרן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

די אידישע ראסן־פראגע

ד״ר מעד. רפאל בעקער

Das jüdische Rassenproblem

von Dr. med. **Rafael Becker**

אריינפיר

ס׳האט זיך שוין איינגעשטעלט א מנהג צו באטראכטן די אידישע ראסן־פראבלעם נאר פון געוויסע באשטימטע שטאנד־פונקטן. פון איין זייט, האבן מיר פארשער אדער פסעודא־פארשער, וועלכע באמיהען זיך צו דערווייזן, אז ס׳איז פארן א ספעציעל־אידישע ראסע — זיי רופן זי די סעמיטישע ראסע — מיט באזונדערע ספעציפישע סעמיטיש־אידישע איינגשאפטן, סיי פיזישע, סיי פסיכישע. נאך מער, זיי ווילן דערווייזן, אז אט די אלע איינגשאפטן זיינען בפירוש פון א גענאטיון כאראקטער, אז זיי גיבן זיך איבער בירושה און זיינען דעריבער ניט פאר־ענדערליך, — און דערפון דריינגט שוין ממילא ארויס, אז די אידישע ראסע איז פון א נידערינערן מין, א מינדערווערטיגע, און אז זי וועט לעולם ועד שוין אזוי פארבלייבן. פון דער אנדערער זייט, האבן מיר פארשער, וועלכע זיינען נוטה צו א צווייטן עק־סטרעם: זיי פארזיכערן, אז ס׳איז קיין שום באזונדערע אידישע ראסע בכלל ניטא, אז די אידן זיינען א פראדוקט פון א לאנג־דויערנדיגער צונויפמישונג מיט די ארומיגע פעלקער, און דער־בער קאנען זיי ניט האבן קיין שום איינגעבוידענע איינגשאפטן. און לסוף, זיינען פארן נאך פארשער, וואס זאגן, אז עפיס איז יא דא אזוינס, וואס טיילט אויס די אידן אלס א באזונדער פאלק, אפילו אין נאטורוויסנשאפטליך־אנטראפאלאגישן זינען, אבער די איינגשאפטן, וואס כאראקטעריזירן די אידן אלס אזעלכע, פאר־מאגן אין זיך קיין זאך ניט, וואס זאל דערלויבן צו פארדעכענען די אידן פאר א נידערינערן און מידנערווערטיגערן פאלק.

די פארנעליינטע אפהאנדלונג האט לחלוטין ניט בדעה צו זיין א נייער לויב־געזאנג דער אידישער ראסע. די דאזיגע אויפ־גאבע האבן שוין גלענצנד דערפילט אזעלכע באקאנטע מחברים, ווי הערץ און צאלשאן. אונזער ציל איז נאר געבן, אויפן גרונט פונם פארגעלעגטן וויסנשאפטליכן מאטעריאל, א תשובה אויף דער פראגע: וואס איינגטליך שטעלן מיר אידן מיט זיך פאר? פאר אונז איז דאס פארשן פון דער אידישער ראסע א זעלבסט־צווק, אונז אינטערעסירט דער עיקר די עוזגעגישע אנטוויקלונג פון אידישן פאלק און פון אט דעם שטאנדפונקט גייען מיר צו צום אנאליז פון די טעאריעס איבערן ראסן־כאראקטער פון די אידן.

I

די ראסן־סימנים פון אידן און זייער באטייט

פאר אונזער ציל זיינען וויכטיג פאלגנדיגע פראגן:

1) צי האבן די אידן ספעציעלע אנטראפאלאגישע סימנים, צוליב וועלכע מען זאל זיי קאנען פארדעכענען פאר א ראסע אין ביאלאגישן זינען?

2) צי איז בא אידן פארגעקומען א ראסן־קרייצונג, און צי קומט זי נאך איצט פאר?

3) וואס פאר א פלאץ פארנעמען אידן אין דער אנטראפאלאגישער קלאסיפיקאציע?

4) צו וועלכע אויספירן קאנען מיר קומען אין פרט פון עוזגע־ניק (ד. ה. פון ראסע־אויסבעסערונג) ביים באטראכטן און אנא־ליזירן די אזוי גערופענע אידישע סימנים?

וואס איז שייך די אידישע ראסן־סימנים, האבן זיך מיט דער פראגע שוין אפגעגעבן א סך אנטראפאלאגישע פארשער. די ליטעראטור מכוח דער פראגע איז אזוי גרויס און איז צעווארפן איבער אן א שיעור וויסנשאפטליכע צייטשריפטן און אין ספע־ציעלע ווערק, אז ס׳איז זעדר שווער צו געבן א פולן איבערזיכט איבער איר. איינינע מחברים האבן אבער אויך געמאכט פרוון צונויפצוזאמלען דעם גאנצן אנטראפאלאגישן מאטעריאל, וואס האט א שייכות צו דער דאזיגער פראגע, און אים באארבעטן פון א געוויסן שטאנדפונקט. און דאס האט זיך זיי ווירקליך איינגע־געבן, זיי האבן געזאמלט כמעט אלץ. דאס איז קודם כל דאס ווערק פון ד״ר מ. י. יודט פון וואַרשע (ניט לאנג געשטארבן) — „די אידן אלס פיזישע ראסע״. דאס ווערק איז דערשינען לכתחילה אויף פויליש (וואַרשע, 1902) און דערנאך אויף דייטש (בערלין, 1903). פארן אויך א רוסישע איבערזעצונג (אין זשורנאל „יעווריעסקאיא זשיזן״ פאר 1904). דאן קומט דאס ווערק פון ד״ר מאָריץ פישבערג פון ניו־יארק, וואס איז דער־שינען צוערשט אין לאנדאן אין 1911 — „A study of Race and Environment״ אין 1913 איז דאס בוך דערשינען אויך אין מינכען, אלס דייטשע אָרינינאל־אויסגאבע — „Die Rassenmerkmale der Juden״ ווייטער איז פארן א קריטישע ארבעט איבער די ראסן־טעאָריעס פון ד״ר פרידריך הערץ, — „Rasse und Kultur״, דערשינען אין לייפציג אין 1905 (צווייטע אויפלאגע אין 1915). און לסוף קומט דאס באקאנטע בוך פון ד״ר איגנאץ צאלשאן: „Über das Rassenproblem״ וואו ס׳ווערן ספעציעל באטראכט די טעאָרעטישע יסודות פון דער אידישער ראסן־פראגע (דערשינען אין 1909, און פון דאן אן עטליכע נייע אויפלאגעס). דגם יעדעס פון די דערמאנטע ווערק איז געשריבן פון א באשטימטן שטאנדפונקט און טראגט אויף זיך, נאטירליך, דעם בולטן שטעמפל פון מחבר, — דאך אנטהאלטן זיי אלע אזא רייכן און פארשיידנארטיגן אנטראפאלאגישן מאטעריאל, אז מיר קאנען פון זיי שעפן אויך דעם מאטעריאל, וואס איז נויטיג פאר אונזער ציל, ניט זייענדיג דערביי געבונדן מיט די אנשויאונ־גען פון דעם אדער יענעם מחבר. נאך אט די אלגעמיינע פאר־באמערקונגען קאנען מיר איבערגייען צו באטראכטן די אויבן גע־שטעלטע פראגן.

די ערשטע פראגע איז, צי האבן די אידן ספעציפישע אנטראפאלאגישע סימנים. דא קומען אין באטראכט הויפטזאכליך פאלגנדיגע מאמענטן: א) די פארם פון קאפ; ב) פארב־סימנים (די פארב פון הויט, האר, אויגן); ג) די קערפער־גרויס.

א) די פאָרם פון קאָפּ

קיין איין טייל פון מענשליכן קערפּער איז אַנטראָפּאָלאָגיש ניט געפאָרשט געוואָרן אַזוי אָפט און אַזוי גענוי, ווי דער שאַרבן. מיט דער הילף פון די גענויעסטע מעטאָדן פון מעסטן און צייכענען איז פעסטגעשטעלט געוואָרן אַ סך איינצעלנע און גרופּעס־סימנים הן פון באַזונדערע טיילן פון שאַרבן און הן פון זיין גאַנצער גרויס און פאָרם.

דער הויפּט־מעסט־מעטאָד איז זייט אַנדרע רעציוס (1864) דער א. נ. לייגנ און ברייט אינדעקס פון שאַרבן*. אין 1888 יאָר איז אָנגענומען געוואָרן, אַז אַלע שאַרבנס מיט אַ אינדעקס ביז 75 זאָלן באַצייכנט ווערן ווי דאָליכאָצעפאַלן (לאַנג־קעפּינע), פון 75 ביז 80 — ווי מעזאָצעפאַלן (מיטל־קעפּינע) און פון איבער 80, אַלס בראַכיצעפאַלן (קורץ־ברייט־ און קייליך־קעפּינע).

אויף דעם זעלבן אופן האָט מען אין אַ סך ערטער געמאָסטן אויך אידישע שאַרבנס און קעפּ. יודט האָט באַאַרבעט די רעזולטאַטן פון אָט די אויסמאָרשונגען און האָט פעסטגעשטעלט, אַז כמעט אויפן שטח פון גאַנץ אייראָפּע איז דער שאַרבן־אינדעקס בײַ אידן דורכשניטליך צווישן 80 און 80,6. ער נעפינט דערבער, אַז די גרעסטע צאָל אידן איז בראַכיצעפאַל (פון 60 ביז 80 פּראָצ.), אַז אין פּרט פון שאַרבן־נעבוי איז ניטאָ קיין שום חילוק צווישן ספרדים און אשכנזים, און אַז אין אַלגעמיין איז דער בוי פון אידישן שאַרבן לחלוטין ניט גלייך צום בוי פון שאַרבן בײַ דער אַרומיגער באַפעלקערונג. אַרויסגייענדיג פון אָט דעם איינעם פאַקט, האַלט ער אַפילו, אַז ס'איז ראַסן־אַנטראָפּאָלאָגיש פאַלש צו באַצייכענען די אידן אַלס „סעמיטן" — ווייל די לעצטע צייכענען זיך נאָר אויס ווי דאָליכאָצעפאַלן, ד. ה. זיי האָבן לאַנגע שאַרבנס. און ער האַלט אַז די אידן שטעלן מיט זיך פאָר אַ איינהייטליכן טיפּ, וועלכער ווייזט אַרויס אַ גרויסע שטאַנדעווידינקייט, פעסטקייט און דויערהאַפטיגקייט.

אַ צווייטער פאָרשער אויפן געביט פון אידישער אַנטראָפּאָלאָגיע, ד"ר ס. וויסנבערג איז ניט מסכים מיט יודטן נאָר אין דעם, אַז די ספרדים זיינען בראַכיצעפאַלן, אָבער אויך ער איז מודה, אַז ס'איז פאַלש צו פאַרדעכטיגען אידן פאַר סעמיטן. וויסנבערג האַלט, אַז דער שאַרבן פון אידן האָט זיך פאַר דער צייט אינגאַנצן אומגעפאָרמט, און אַז די סיבות דערפון זאָלן זיין די מישונגען, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין אַ גרויסן מאַסשטאַב (ציטירט לויט צאָלשאַן).

נאָך קאַטעגאָרישער לייקנט פישבערג אָפּ די ראַסן־ריינקייט פון אידן. ער לייקנט ניט נאָר אין דער בלוט־קרובה'שאַפט פון אידן אין פאַרשיידענע וועלט־טיילן, נאָר אויך אין דער בלוט־קרובה'שאַפט פון די היינטיגע אידן מיט די אידן פונם אַלטערטום. פאַר אים „איז דאָס אידנטום געווען און געבליבן אַ רעליגיע, אָבער קיינמאָל ניט קיין ראַסע". און די אידישע קאָפּ־פאָרם איז פאַר אים דער גרעסטער באַווייז דערפאַר. „דאָס סאַמע כאַראַקטעריסטישע פאַר די שאַרבנס פון די היינטיגע אידן — זאָגט ער — איז דאָס, וואָס זיי זיינען אַזוי שטאַרק פאַרשיידן, לויט די לענדער, צו וועלכע די אָדער יענע אידן געהערן; מען קאָן פאַקטיש זאָגן, אַז בײַ אידן פון פאַרשיידענע לענדער איז גאָרניט פאַראַן קיין אַלגעמיינער קאָפּ־טיפּ. צווישן די היינטיגע אידן טרעפט מען כמעט אַלע וואַריאַנטן פון שאַרבנס". אַזוי דערציילט ער, אַז לויט די אויסמעסטונגען פון פאַנטיוקאָוו, קורדאָוו און וויסנבערג, זיינען די קאַווקאַזער אידן אויסערסט קורצקעפּינע, מיט אַ קאָפּ־אינדעקס פון 85,2, און 98% האָבן קיילעכדיגע קעפּ; בײַ די באַרג־אידן פון דאַגעסטאַן באַטרעפט דער דורכשניט־אינדעקס אַפילו 86,35, און קורדאָוו האָט צווישן זיי גאָרניט געפונען קיין לאַנג־קעפּינע. און די ראַסעס, צווישן וועלכע אָט די אידן לעבן, זיינען טאַקע אויך קורץ־קעפּינע, באַזונדערס די אייסאָרן, אַרמעניער, לעזגינער א. ד. נ. פאַרקערט, די אידן, וואָס לעבן אין תימן, מאַראָקע און טונים, האָבן נעהאַט נאָר אַן אַנדערן קאָפּ־טיפּ. אַזוי, האָט פישבערג אַליין אויסגעמאָסטן 77 צפון־אַפריקאַנישע דערוואַקסענע אידן, און 70% פון זיי האָבן נעהאַט אַ אינדעקס קלענער פון 80, און דער דורכשניטליכער אינדעקס האָט באַטראָפן 78,24; און כמעט די זעלבע לאַנג־קעפּינקייט איז בײַ די שומרונים אין שכם. הוקסלעי האָט אויסגעמאָסטן 14 מענערשע און 5 ווייבערשע שאַרבנס, און דער דורכשניטליכער אינדעקס איז געווען בײַ מענער — 76, בײַ פרויען — 78. פון 35 מענער שומרונים זיינען נאָר 31,5% געווען קורצקעפּינע, און דער דורכשניט־אינדעקס איז געווען 78,1. די תימנ'ער אידן זיינען נאָך מער לאַנגקעפּיג, זייער דורכשניט־אינדעקס איז 74,3 (לויט וויסנבערגס מעסטונגען), בעת די אידישע תושבים פון פאַלעסטינע זיינען מיטל־קעפּיג.

פישבערג זאָגט דערביי: „מיר האָבן אויף אַזאַ אופן בײַ אידן ביידע עקסטרעמען, אַי קורץ־ אַי לאַנג־קעפּינע, און דאָס כאַראַקטעריסטישסטע איז, אַז יעדע גרופּע לעבט צווישן אַזעלכע ראַסעס, וואָס האָבן אויך די ענליכע קאָפּ־פאָרם". צווישן אָט די צוויי עקסטרעמען, זאָגט ער, געפינען זיך די מזרח־ און מיטל־אייראָפּייאישע אידן, בײַ וועלכע די קאָפּ־פאָרם וואַריירט צווישן 80 און 84. צו דער קאַטעגאָריע נעהערן די אידן פון אייראָפּייאישן רוסלאַנד, פון עסטרייך, דייטשלאַנד, איטאַליע א. א. וו. זייער קאָפּ־אינדעקס איז אַזאַ:

אין ליטע — 85,05; אין פּוילן — 81,91; אין רומעניע — 81,82; אין אוקראַינע — 82,5; אין איטאַליע — 82,14; אין גאַליציע — 83,3 און אין באַדן — 83,5.

פישבערג האָט אויך אַ טאַבעלע צונויפגעשטעלט, וואו ס'ווערט אָנגעגעבן דער פּראָצענט פון יעדער גרופּע לויט איר קאָפּ־פאָרם. לויט דער טאַבעלע, האָבן 50% איראָפּייאישע אידן אַ קאָפּ־פאָרם מיט אַ אינדעקס, וואָס וואַקלט זיך צווישן 80 און 83, און בײַ 80% וואַקלט זיך דער אינדעקס צווישן 78 און 85. להיפּך צו דעם איז דער טיפּ פון די קאַווקאַזער אידן נאָר אַן אַנדערער; דאָ האָבן 72% אַ אינדעקס פון אַריבער 84. און אַ קאָנטראַסט צו זיי בילדן די צפון־אַפריקאַנישע אידן — ווייניגער פון 8% האָבן אַזאַ אינדעקס, ווי די קאַווקאַזער אידן; פאַרקערט, לאַנגקעפּינע איז דאָ צווישן 50%, ד. ה. מיט אַ אינדעקס נידעריגער פון 77; די תימנ'ער אידן זיינען אויף 86% לאַנג־קעפּינע.

פון די אַלע פאַקטן זעהען מיר, אַז די ביידע עקסטרעמען, סיי אויסגעשפּראָכענע קורץ־קעפּינע, סיי אויסגעשפּראָכענע לאַנגקעפּינע טרעפן מיר נאָר בײַ די קאַווקאַזער אידן, וועלכע זיינען ווייניג אין צאָל, און בײַ די עקוואַטישע אידן, וועלכע זיינען פאַראַן נאָך ווייניגער. דער גרעסטער רוב אידן אָבער, פון אייראָפּע און פון אַמעריקע, ווייזן אויף איינע און די זעלבע קאָפּ־פאָרם, (הן לויט יודטן, הן לויט פישבערג'ן) — נעמליך, אַ אינדעקס פון 80 ביז 84; אַזוי, אַז מען קאָן זיי מער פאַרעכענען צום בראַכיצעפאַלישן טיפּ.

*) דעם קאָפּ־אינדעקס באַקומט מען אַזוי: מען מעסט אויס דעם האָריזאָנטאַלן מהלך פון הייסטן עק פון הינטער־קאָפּ ביז אַ פונקט אויפן שטערן, דאַן די גרעסטע האָריזאָנטאַלע ברייט בײַ די שלייפן און מען דריקט אויס די ברייט אין פּראָצענטן פון דער לענג. למשל, אויב די גרעסטע שאַרבן־לענג באַטרעפט 200 מילים, און די גרעסטע שאַרבן־ברייט 150 מילים, וועט דער קאָפּ־אינדעקס זיין $\frac{150}{200} \cdot 100 = 75$.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ביים פארגלייכן דעם קאָפּ־אינדעקס פון די אייראָפּייאישע און אמעריקאנישע אידן (די לעצטע זיינען איינגעטליך אויך אייראָפּייאישע אידן נאָר איבערגעוואַנדערטע) באַקומען זיך אַלזאָ אַלץ איינע רעזולטאַטן — און דאָך מאַכן די צוויי פאַרשער נאָך פאַרשיידענע אויספירן פון אָט די גלייכע רעזולטאַטן.

יודט גייט אַרויס פון דער הנחה, אַז דער דאַליכאָצעפאַלישער שאַרבן און איינער פון די וויכטיגסטע סימנים פון דער א. ג. סעמיטישער ראַסע, און ער נעפינט דעריבער, אַז די היינטיגע אידן זיינען אַלס פיזישע ראַסע נאָענט צו דער אַלפּאַאישהיימאַלאַאישער ראַסע; די אָפּגייונג פון דעם אור־סעמיטישן טיפּ איז ניט קיין פּראָדוקט פון דער גלות־צייט נאָר ניכער נאָך פון דער פאַר־היסטאָרישער און אַלטערטום־תקופה (ביז צום 5־טן יאָרהונדערט פאַר קר. געב.), דורך אַנאַמאַלגאַמירונג מיט די אמורים, חתים און כּושים.

בא אָט דער מיינונג פון יודטן, אויפן סמך פון דעם, וואָס בא אידן פעלט די דאַליכאָצעפאַלע קאָפּ־פאָרם, האַלטן זיך אויך אַנדערע אידישע פאָרשער, ווי וויינבערג און סופר. זיי זיינען זיך דערביי סומך אויף אַזאַ באַקאַנטן אַנטראָפּאָלאָג ווי לושאַן, וועלכער זאָגט אָט וואָס וועגן דער אָפּשטאַמונג פון דער אידישער ראַסע: „ס׳איז אונז איצט קלאָר, אַז די מאָדערנע אידן זיינען א געמיש: ערשטנס, פון די אפשר אַרישע אמורים, צווייטנס פון אמתע סעמיטן און דרימנס הויפּטזאַכליך פון די נאָכדורות פון די אַמאָליגע חתים. לגבי די דאָזיגע דריי הויפּט־עלעמענטן פון אידנטום האָבן שוין נאָר א קנאַפּן ווערט אַנדערע צומישונגען, וועלכע זיינען געווים פאָרגעקומען אין משך פון די פאָר טויזנט יאָר גלות״ (פון רעפעראַט אויפן אַנטראָפּאָלאָגישן קאָנגרעס אין אולם, 1892).

פישבערג, פאַרקערט, הגם ער האָט צו טון כמעט מיט דעם זעלבן מאַטעריאַל און מיט די זעלבע צאָלן, פּרוּווט ער זיך פונדעסטוועגן באַווייזן, אַז מען קאָן לחלוטין ניט רעדן וועגן א עטנישער איינהייט אָדער וועגן א אידישער ראַסע בנוגע די מאָדערנע אידן, פונקט ווי מען קען ניט רעדן וועגן א עטנישער איינהייט פון קריסטן, מאַכמעדאַנער, אָדער וועגן א קאַלווינישטישער צי עוואַנגעלישער ראַסע. ער גייט אַרויס פון דער פאָרהנחה, אַז די שאַרבן־ און פינגענט־פאַרשיידנהייטן (וועגן וועלכע מיר וועלן נאָך ווייטער רעדן) קאָן מען דערקלערן נאָר דורך דער פאַרשיידענער אָפּשטאַמונג, און אַזוי ווי די אידן — אין פאַרגלייך מיט די אַרומיגע פעלקער און נאַציעס — ווייזן ניט אַרויס אין דעם פּרט קיין שאַרפע נענגזאַצן, קומט ער צום אויספיר, אַז „די האָמאָגעניטעט פון אידישן ראַסן־טיפּ איז ניט מער ווי א לעגענדע״.

אַזוי באַשטייט די זאַך בנוגע דער שאַרבן־פאָרם, וואָס איז אין דער עלטערער אַנטראָפּאָלאָגיע פאַרדעכנט פאַר איינעם פון די וויכטיגסטע ראַסן־סימנים.

צי איז דאָס וירקליך אַזוי, אַז אויפן סמך פון דער איצט באַקאַנטער אידישער קאָפּ־פאָרם זיינען אידן א ספּעציעלע ראַסע אין זין פון יודטן, אָדער זיי זיינען א פּראָדוקט פון מישונגען מיט די אַלע אַרומיגע פעלקער, צווישן וועלכע זיי האָבן געלעבט אין פאַרשיידענע צייטן, ווי דאָס ווייל דערווייזן פישבערג — דאָס וועלן מיר זעהען ווייטער, ווען מיר וועלן דורכאַנאַליזירן אַלע אַזוי גערופענע אַנטראָפּאָלאָגישע סימנים, אויפן סמך פון די נייסטע אויספירן פון דער אַנטראָפּאָלאָגיע און ביאָלאָגיע.

ב) די הויס־האָר און אויגן־פאַרב

די פאַרב פון אידן אין אייראָפּע און אויך אין איינינע טיילן אַזיע און אַפריקע איז שטודירט געוואָרן פון פאַרשיידענע פאָרשער. די וויכטיגסטע אַרבעט אויף דעם געביט איז דער „Gesamtbericht über die Farbe der Haut, der Haare und der Augen der Schulkinder Deutschlands“ פון ווירכאָוו, וואו סנעפינען זיך ידיעות וועגן 75 טויזנט אידישע קינדער. לויט די ידיעות האָבן 65% פון די אידישע קינדער געהאַט טונקעלע האָר און 52% — טונקעלע אויגן; 32% האָבן געהאַט העלע האָר און 46% — העלע אויגן. לויט שומער׳ס — „Erhebungen über die Farbe der Augen und der Haare der Österreichischen Schulkinder“ קומט אויס, אַז פון די אידישע קינדער האָבן 72% געהאַט טונקעלע האָר און 46% — טונקעלע אויגן; די איבערגע האָבן געהאַט העלע האָר און העלע אויגן. אין בייערן איז אויך די צאָל אידישע קינדער מיט העלע אויגן און העלע האָר נאָכנאָך היפּש: 30% און 51%; אין אונגאַרן האָט קעריעזי נעפונען צווישן די אידישע קינדער 23% מיט העלע האָר און 42% מיט העלע אויגן; אין בולגאַריע האָט דאָס זעלבע אויסגעפאַרשט וואַטעף — און האָט באַקומען די אַנטשפּרעכנדיגע ציפערן—22% און 41%. דעם קלענסטן פּראָצענט בלאָנדע אידישע קינדער האָט פישבערג פעסטגעשטעלט אין צפון־אַפריקע, אין אַלזשיר און טונים, היינו נאָר 6% מיט העלע האָר און 22% מיט העלע אויגן.

רויטע האָר טרעפן זיך אויך נאָכן אָפט בא אידן; אין אייראָפּע זיינען 4% אידן רויט־האָריגע; צווישן די ספרדישע אידן איז זייער צאָל עטוואָס קלענער פון 2%, און אפילו אין אַפריקע האָט פישבערג געפונען צווישן די אידישע קינדער אין די „אַליאַנס איזראַעליט״־שולן 6% רויט־האָריגע. איינינע אַנטראָפּאָלאָגן, ווי מאַפּינאַר, קאָפּערניצקי, דעניקער מיינען אפילו, אַז רויטע האָר איז ספּעציעל א אידישער ראַסן־סימן.

פישבערג האָט צוזאַמענגעשטעלט אויפן גרונד פון די אַלע אויסאַרשונגען וועגן דער האָר־ און אויגן־פאַרב בא אידן א נעגויע סטאַטיסטישע טאַבעלע, וועלכע ברייגט אים צום אויסזיר, אַז צווישן די אייראָפּייאישע אידן וואַקלט זיך דער פּראָצענט פון ריין־בלאָנדן טיפּ — אָפּהייענג פון דעם אָדער יענעם לאַנד — צווישן 5 און 16, פאַרקערט, דער נעמישטער טיפּ מאַכט אויס פון 25 ביז 30 פּראָצ.

פישבערג האַלט דערביי, אַז דער נעמישטער טיפּ זאָגט בפירוש עדות אויף א ראַסן־צענויפמישונג, און ער לייקנט דעריבער נאָך שטאַרקער אין דער ריינקייט פון אידישן שטאַם.

יודט, אין זיינע אויסאַרשונגען איבער דער האָר־ און אויגן־פאַרב בא אידן, קומט צו אַן אַנדער רעזולטאַט; אמת, צווישן אידן איז דאָ א היפּשער פּראָצענט (30%—20) בלאָנדע און העל־אויגיגע, אָבער ס׳איז נאָר קיין פאַרגלייך ניט מיט די זעלבע סימנים בא דער אַרומיגער באַפעלקערונג; ער נעפינט אויך, אַז די צאָל ברונעטן איז ניט גרעסער צווישן די ספרדים, ווי צווישן די אשכנזים.

מיר האָבן, אַלזאָ, פאַר זיך צוויי נאָכגיין פאַרשיידענע מיינונגען. אָבער מיר וועלן ווידער לעת עתה זיך דערויף ניט אָפּשטעלן און וועלן אַריבערגייען צום דריטן ראַסן־אַנטראָפּאָלאָגישן סימן — צו דער גרויס פון קערפּער.

ג) די גרויס פון קערפּער

יודט מאַכט אויפמערקזאַם דערויף, אַז די גרויס פון קערפּער איז לערך זעהר פאַרשיידן בא פאַרשיידענע טיילן פון אייראָפּייאישן אידנטום. די וואַקלונגען צווישן דער דורכשניטליכער הויך פון אידישן קערפּער אין פאַרשיידענע לענדער דערגרייכן ביז 9 סענטימעטער. די דיסערענץ איז זעהר א באַדייטונגדיגע; דאָס

איז באַזונדער אויפפאַלנדיג, לויט יודס מיינונג, דערפאַר וואָס בײַ די סמנים פון שאַרבן און פאַרב זיינען די וואַקלונגען זעהר אומבאַדייטנדיג, טאַקע ווי בײַ אַ איינהייטליכן טיפּ. אַזוי צום ביישפּיל, דערנרייכט די קערפּער־גרוים בײַ די ענגלישע אידן ביז 170 סענטימעטער; בײַ די גאַליצישע אידן קוים 162,3 און בײַ די וואַרשעווער אידן נאָר 160 סענטימעטער. די אידן פון רייכן וועסטענד אין לאָנדאָן זיינען גרעסער פון די אידן אין אָרימען אויסטשעפּעל. די ניו־יאָרקער אידן, וועלכע שטאַמען בכמעט אַלע פון רוסלאַנד, זיינען דאָך, לויט פישבערגס אויסמעסטונגען, גרעסער, איידער זייערע קרובים, וועלכע זיינען פאַרבליבן אין רוסלאַנד. עלקינד און סניגיריאָוו האָבן געמאַכט אויסמעסטונגען און האָבן געפונען, אַז די קערפּער־גרוים בײַ די אידן אין פּוילן איז דורכשניטליך 161 סענטימעטער, בשעת בײַ די אימיגראַנטן פון פּוילן אין אַמעריקע איז די קערפּער־גרוים 163,4 סמ.

אין ליטע און ווייס־רוסלאַנד איז די אידישע קערפּער־מאָס — לויט סניגיריאָוו, טאַלקאָ־גרינגראָוויטש און יאַקאָווענקאָ — 162, און בײַ אַמעריקאַנער אידן פון די זעלבע נעגנטן — 164,2 סענטימעטער. די אידן פון דרום־רוסלאַנד און אוקראַינע זיינען באַמערקבאַר גרעסער, איידער די אידן פון פּוילן און ליטע. סניגיריאָוו און ווייסנבערג האָבן אין די דאָזיגע ראַיאָנען (דרום־רוסלאַנד און אוקראַינע) פעסטגעשטעלט אַ אידישע קערפּער־גרוים דורכשניטליך פון 164, און בײַ ניו־יאָרקער אידן פון די זעלבע ראַיאָנען — 165,6 סמ. די אידישע אימיגראַנטן פון אונגאַרן זיינען אויך אויף 3 סענטימעטער גרעסער, איידער די אידן אין אונגאַרן גופא.

אַנ'אויסנאַם זיינען נאָר די גאַליצישע אידן, וועלכע וויין גרוים די זעלבע מאָס — 162,3 סמ. — סיי אין דער היים און סיי אין אַמעריקע.

פישבערג ברייגנט ידיעות וועגן 1404 אידישע עמיגראַנטן אין ניו־יאָרק, וועלכע האָבן געהאַט אַ קערפּער־מאָס פון 164,2 סמ., און זייערע קינדער שוין — 167,9 סמ. אין משך פון איין דור איז די קערפּער־מאָס גרעסער געוואָרן אויף 3,7 סמ. באַאַרט אויספאַרשונגען אין אַמעריקע האָבן אויך געגעבן די זעלבע רעזולטאַטן. כדי נאָך בולטער וויין דאָס אויסוואַקסן פון דער קערפּער־גרוים, ברייגנט פישבערג אַ טאַבעלע, וועלכע מיר האַלטן פאַר ניט איבערין צו ברייגנען אויך דאָ:

	געבוירענע אין אויסלאַנד	געבוירענע אין אַמעריקע (אין פּראָצענטן)
פערזאָנען פון קליינעם שטאַלט (160 סמ. און נידעריגער) . . .	24,57	8,77
קלעגערע פון מיטל־גרוים (160 ביז 165 סמ.)	30,63	24,19
העכערע פון מיטל־גרוים (165 ביז 170 סמ.)	26,99	33,07
פון גרויסן שטאַלט (170 סמ. און העכער)	17,81	33,87

פון דער טאַבעלע ווערט קלאָר, אַז בעת צווישן די אידן, וואָס זיינען געבוירן געוואָרן אין מזרח־אייראָפּע, איז פאַראַן 24,57% פון קליינעם שטאַלט, איז צווישן די געבוירענע אין אַמעריקע פאַראַן אַזעלכע נאָר 8,77%; פאַרקערט, אין דער רובריק פון גרויסן שטאַלט מאַכן שוין אויס די אַמעריקאַנער געבוירענע אידן 33,87% און זייערע איינגעוואַנדערטע עלטערן נאָר 17,81%.

די דאָזיגע צאָלן וויין בלי ספק, אַז די גרוים פון קערפּער היינגט בכלל אָפּ און בײַ אידן בפרט פון אויסערליכע ווירקונגען. אַמבעסטן באַוויזט עס טאַקע פישבערג אַליין אין זיין בוך, און דאָך קומט ער צום אויספיר, אַז די פאַרשיידנקייט פון דער קערפּער־גרוים בײַ אידן פון פאַרשיידענע לענדער נעמט זיך ווידער אַמאָל פון דער זעלבער סיבה, ווי די דיפערענץ פון דער הויפּ־פאַרב און פון דער קאָפּ־פאָרם, ד. ה. פון דער אויסמישונג מיט אַרומיגע פעלקער. באמת, אַ מאָדנע לאָגיק!

מיר זיינען אַלזאָ פאַרטיג מיט די אידישע ראַסן־סימנים, וועלכע רעכענען זיך אין דער אַנטראָפּאָלאָגיע פאַר די סאַמע וויכטיגסטע. מיר דאַרפן בלויז נאָך געבן אַנאַלאָגיס פון אָט די סימנים פון שטאַנדפּונקט פון דער מאָדערנער אַנטראָפּאָלאָגיע און ביאָלאָגיע. און דאַן וועלן מיר שוין קאָנען גיט נאָר זיך שאַפן אַ קלאָרע מיינונג וועגן דער ראַסן־צוגעהערינקייט פון די אידן, נאָר מיר וועלן אויך אימשטאַנד זיין אָנצוצייכענען באַשטימטע טענדענצן אין דער עוונגעניישער אַנטוויקלונג פון אידישן פאָלק, לאָ־מיר זשע איבערנייען צום דערמאָנטן אַנאַליז.

לאָמיר אָנהויבן פון לעצטן, ערשט באַשריבענעם סימן, פון דער גרוים פון קערפּער, פון שטאַלט.

געוויינליך קומט פאָר דאָס וואַקסן בײַ אַלע מענשן לערך גלייך. אויך דאָס, וואָס מיידלעך יאָגן איבער די אינגלעך אין די יאָרן פאַר דער געשלעכטליכער רייפקייט, דערנאָך, פאַרקערט, וואַקסן די אינגלעך שנעלער און יאָגן איבער די מיידלעך שוין אויף שטענדיג — דאָס קומט פאָר בײַ אַלע ראַסעס גלייך. אין די ראַסען פון יעדער ראַסע מאַכט זיך אַזוי, אַז די גרוים־קערפּער־דינע זיינען אָפט שוין קליינערהייט גרעסער פאַר זייערע חברים פון זעלבן עלטער; ס'טרעפט אָבער אויך, אַז זיי נעבן פּלוצלינג אַ וואַקס־אויס, און בנרות־פּעריאָד, און יאָגן דעמאָלט ערשט איבער זייערע חברים. דערפון אַליין זעהט מען שוין, ווי דער דאָזיגער ענין איז פאַרוויקלט און קאָמפּליצירט.

דאָס וואַקסן היינגט אָפּ פון דער אינעווייניגסטער סעקרעציע, עס ווירקן אויפן וואַקסן די טימוס־דריזן (Thymusdrüsen) און די היפּאָפיזן (Hypophyse).

אויב איינע פון די דריזן אַרבעט פאַלש, וואַקסט אויס אַ ריז אָדער פאַרקערט אַ קאַרליק. אויסער דעם ווירקט נאָך שטאַרק אויפן וואַקסן אויך די דערנערונג. בײַ דער אָרימער באַפעלקע־רונג איז די קערפּער־גרוים פון די קינדער, זייער ברוסט־ און קאָפּ־פאַרנעם אַ סך קלענער, איידער בײַ דער יוגנט פון פאַרמעג־ליכע קריין*. יודס וויזט אָן מיט רעכט, אַז די סביבה האָט אַ שטאַרקע ווירקונג אויף דער גרוים פון קערפּער. אַלס ראַסן־סימן איז די קערפּער־גרוים אַ פּלאַסטישער פאַקטאָר, וואָס עס ווירקן אויף אים די דערנערונג, די וואוינונג, די אַרט באַשעפטיגונג, קראַנקהייטן, מאָראַלישע סיבות א. ד. נ. בכן, איז הגם ס'איז קיין ספק גיט, אַז די קערפּער־גרוים קאָן איבערנייען אויך בירושה אין דער משפחה, און זי קאָן, הייסט דאָס, באַטראַכט ווערן פאַר אַ ראַסן־פאַקטאָר — דאָך איז עס אָבער אַזאַ פאַקטאָר, וואָס די אַרומיגע באַדינגונגען און די סאָציאַלע אומשטענדן קאָנען אויף אים האָבן אַ באַדייטנדיגע ווירקונג. און אידן זיינען טאַקע דער בעסטער באַוויז דערפאַר. מיר האָבן שוין געזעהן, אַז דער צווייטער דור רוסישע און פּולישע אידן אין אַמעריקע גיט אַן אַנדערע קערפּער־גרוים, איידער זייערע איינגעוואַנדערטע עלטערן.

אָבער אַ חוץ דעם איז אַ פאַקט, אַז די אידן אין אייראָפּע זיי־נען כמעט אומעטום קלענער לערך אויף 2 סמ., איידער זייערע

*) זעה: „Rassenunterschiede des Menschen" Eugen Fischer: Grundriss der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygiene, von Prof. E. Bauer, Prof. E. Fischer und Doz. F. Lenz. München, 1921.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

קריסטליכע מטפירנער. די אויסמעסטונגען, וואָס סניגיריאָז האָט דורכגעפירט אין פוילן, האָבן געגעבן פאַר קריסטן אַ דורכשניטליכע קערפּער־גרויס פון 162,5 סמ. און פאַר אידן — 161,3 סמ. זאַקושעווסקי האָט גענומען פאַר זייגע אויסמעסטונגען נאָר באַשטימטע קלאַסן פון פּאָליאַקן און אידן, און ער האָט ווידער באַקומען די ציפערן 164 פאַר פּאָליאַקן און 162,2 פאַר אידן; און נאַליצינע איז די דורכשניט־גרויס, לויט די אויסמעסטונגען פון מייער און קאָפּערניצקי, אי פון אידן אי פון פּאָליאַקן 162,3, די אוקראַינער ניבן, לויט איוואַנאָווסקי, אַ גרויס פון 164 ביז 167 סמ., און די אידן, וואָס לעבן צווישן זיי—נאָר 164,8 סמ. (לויט וויסנבערג). אין אַמעריקע אָבער האָבן די אידן, וואָס שטאַמען פון זעלבן ראַיאָן, אַ קערפּער־גרויס פון 165,7 סמ. און אַפילו רעקרוטן אין עלטער פון 20 יאָר און וויינינער, ד. ה. ווען זיי האַלטן נאָך אין וואַקסן, האָבן אויך שוין, לויט סניגיריאָוס אויסמעסטונגען, 164,2 סמ. פּאַגטיוקאָוו ברייטנט, אַז אידישע רעקרוטן אין אַדעס, וועלכע ער האָט אויסגעפאָרשט, האָבן אַרויסגעוויזן אַ קערפּער־גרויס פון 166,9 סמ., בעת די קריסטליכע רעקרוטן פון דער זעלבער שטאָט האָבן געהאַט אין דורכשניט נאָר 166,1 סמ. אין צפון־מערב ראַיאָן פון רוסלאַנד, אין ליטע און ווייסרוסלאַנד, וואו די ניט־אידישע באַפעלקערונג צייכנט זיך אויס מיט איר קליינעם שטאַלט — פון 163 ביז 165 סמ. — האָבן די אידן אויך כמעט די זעלבע קערפּער־גרויס: 161,2 סמ. (לויט סניגיריאָוס רעקרוטן־מעסטונגען) און 164,2 סמ. בײַ די אַריינגעוואַנדערטע קיין אַמעריקע פון דעם דאָזיגן ראַיאָן.

נייען מיר איבער אויף דרום־מזרח, קיין רומעניע און בוקאָווינע, וואו די אַלגעמיינע באַפעלקערונג צייכנט זיך אויס מיט אַ הויכן וואוקס, זעהען מיר, אַז די אידן זיינען דאָרט אויך הויכע — 165,4 סמ. (לויט היממעל). אין טורין האָט לאָמבראָזאָ געמאַכט מעסטונגען און האָט קאָנסטאַטירט: פאַר אידן אַ דורכשניט פון 163,3 סמ., פאַר קאַטוילן — 165,1. די איינגעבוירענע ענגלישע אידן, ווי מיר האָבן שוין פריער דערמאָנט, זיינען כמעט אַזוי גרויס געוואַקסן, ווי די ענגלענדער נופא — 171,4 סמ. (לויט דזשייקאָבס, ציטירט לויט פישבערג).

ווי דערקלערט מען אָבער די זאַך, וואָס פון איין זייט זיינען די אידן בכלל גענומען קלענער פאַר די אַרומיגע קריסטן, און פון דער אַנדער זייט זיינען זיי אַליין ניט נאָר פאַרשיידן געוואַקסן אין פאַרשיידענע לענדער, נאָר אַפילו איינע און די זעלבע אידן, ווי נאָר מען זעצט זיי איבער אין אַנדערע בעסערע באַדינונגען, הויבן זיי אָן וואַקסן העכער? די דאָזיגע זאַך האָט אויסגעצייכנט אויפגעקלערט צאָלשאַן אין זיין בוך. ער מיינט, אַז אין די גרעניצן פון אַ באַשטימטער היסטאָרישער תקופה קאָן דער קערפּערשטאַלט צוליב ראַביט, למשל, אָדער צוליב שלעכטער דערנערונג קלענער ווערן, ווייל דאָס וואַקסן ווערט דאַן פאַרהאַלטן; ס׳קאָן אָבער קיינמאָל ניט ניט פּאַסירן דאָס אומגעקערטע, אַז אַ קליינער אָדער מיטל־וואוקסיגע ראַסע זאָל מחמת גוטער דערנערונג בײַקומען אַ גרויסן שטאַלט. גוטע דערנערונג און גינציגע סביבה־באַדינונגען קאָנען נאָר מיטווירקן, אַז די גאַנצע גענעבענע וואוקסענערגיע זאָל רעאַליזירט ווערן. בנוגע אידן וואָלט זיך אויף אַזאַ אופן די פראַגע אַזוי געשטעלט: וואָס פאַר פּאָטענציעלע מענליכקייטן ליגן פאַרבאָרגן אין זייער ראַסע, צי איז אָט די ראַסע לויט איר נאַטור נאָך אַ גרויס־וואוקסיגע אָדער אַ קליין וואוקסיגע?

ס׳פאַרחידושט נאַגיץ שטאַרק, ווען צווישן די אידישע מאַסן פון מזרח, וועלכע זיינען קערפּערליך, דוכט זיך, אַזוי נישטיג און כמעט ווי דענענערידט, דערזעהט מען מיט אַמאָל אמת׳ע פּראַכטגעשטאַלטן לויט זייער גרויס און קראַפט; און ניט ווייניגער מערקווירדיג איז, ווי שנעל ס׳ווירקט אויף די זעלבע מאַסן די ענדערונג פון זייערע לעבנס־באַדינונגען, ווי באַלד צווייטן דור ווערט שוין דער קערפּער גרעסער און די ברוסט אַנטוויקלטער. ס׳איז באַקאַנט, אַז דער פּראָצענט פון אידן, וואָס צייכענען זיך אויס אין אינטערנאַציאָנאַלן ספּאָרט, איז זעהר גרויס; אין סאַלאָניקי, וואו די האַפן־אַרבעטער זיינען אויסשליסליך אידן, אַזוי אַז שבת קאָן קיין שום שיף ניט אָנגעלאָדן ווערן, זיינען די אידישע טרעגער אַזעלכע הויכע און געזונטע, אַז ווער עס זעהט זיי, קאָן זיך ניט אָפּחידושן. די מעסטונגען, וואָס הוקסליי האָט געמאַכט צווישן די שומרונים, באַשטעטיגן אויסגעצייכנט די השערה, אַז די קערפּערליכע מאָדערוועדטיגקייט פון אידן איז ניט מער ווי אַ לענענדע, און אַז אַמאָל זיינען די אידן געווען געווען נאָר אַנדערש געבויט. לויט אַלע היסטאָרישע און אַנטראָפּאָלאָגישע ראַיות האָבן די שומרונים איינגעהיט ביז איצט דעם טיפּ פון די אַלטע עברים. דער אַלגעמיינער שומרונישער טיפּ איז אַן אויסגעשפּראָכן אידישער. זיי האָבן שטאַרק מקפיד געווען אָפּצוהיטן די פולע ריינקייט פון זייער שטאַם, זיי האָבן זיך כמעט קיינמאָל ניט מתחתן געווען מיט די אַנדערע פעלקער פון סוריע. און אָט זעהען מיר, אַז די שומרונים זיינען די „גרעסטע“ אין סוריע, זייער דורכשניטליכע קערפּער־גרויס איז 173 סמ. און דער מאַקסימום דערגרייכט אַזש ביז 184 סמ. מיר זיינען דעריבער פולקאָם מסכים מיט צאָלשאַגען, וועלכער קומט צום אויספיר, אַז די איצטיגע קליינוואוקסיגקייט פון אידן איז אַ רעזולטאַט דער עיקר פון זייערע אומגינציגע לעבנס־באַדינונגען און אַז זייער איינגעטליכע גרויס איז גראַד אַ באַרייטגדיגע; אַ סימן האָבן מיר, אַז די טיילן פון דער אידישער ראַסע, וועלכע געפינען זיך אין אַ אַנטשפּרעכנדיגער סביבה, ווייזן טאַקי אַרויס זייער פולע ענערגיע אין פּרט פון וואַקסן.

אָט דער אמת דאַרף אונז דינען פאַר אַ ריכטשנור באַם באַטראַכטן די מעגליכקייטן פון דער עוועגנישער אַנטוויקלונג באַם אידישן פאָלק. וואָרום ס׳איז לגמרי פאַרעלטערט צו אָפּגעבן זיך מיט די אַלע פאַרשונגען בלויז כדי צו באַווייזן, אַז מיר אידן קאָנען אויך זיין אַזוי גרויס, ווי די גערמאַנער, אָדער, פאַרקערט, אַז די גערמאַנער קאָנען אויך זיין אַזוי קליין ווי מיר — ווי דאָס טוט אַנב צאָלשאַן אין זיין ווערק. איך וויל דערמיט לחלוטין ניט פאַרקלענערן דעם גרויסן ווערט פון אָט דעם ווערק. אַדרבא, צאָלשאַגס בוך איז נאָך איצט כמעט דאָס בעסטע אויפן געביט פון אידישער ראַסן־פאָרשונג; מיר נעמען אין אַלגעמיין אָן זיין געדאַנקען־גאַנג און מיר שטיצן זיך טאַקע אין אונזער אָפּהאַנדלונג זעהר שטאַרק אויף זיינע אויספירן. בלויז די אַפּאָלאָגעטיק בײַ צאָלשאַגען, וועלכע איז אפשר בשעתה געווען גוטיג, האַלטן מיר איצט פאַר איבעריג און לאָזן זי איינגאַנצן אָן אַ זייט. און צוליב דעם טאַקי שטעלן מיר זיך ניט אָפּ אויף די אויספירן און אויף דער קריטיק פון די טעאָריעס פון נאָבינאָ, דיורינג, טשעמבערלען, וואָלטמאַן א. א., און שיקן גלייכער אָפּ די אַלע, וואָס אינטערעסירן זיך מיט די פראַגן צו די ביכער פון הערץ און צאָלשאַגן.

אָבער פישבערנס טענדענץ צו גרופּירן און צו באַלייכטן דעם גאַנצן מאַטעריאַל אַזוי, אַז אידן שטעלן מיט זיך ניט פאַר קיין שום געשלאָסענע איינקייט, אַז זיי זיינען בלויז אַ מישונגס־פּראָדוקט פון פאַרשיידענע צייטן — אָט די טענדענץ האַלטן מיר פאַר לגמרי פאַלש; און דאָס נעמט אָפּ דעם ווערט אויך באַ זיין בוך, הגם ער אַנטהאַלט אַ זעהר רייכן מאַטעריאַל. זיין אויספיר, אַז די פאַרשיידענע קערפּער־גרויס פון אידן אין פאַרשיידענע לענדער

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

דערקלערט זיך נאָר דורך זייער קרייצונג און אויסמישונג מיט די אַרומיגע פעלקער, אַנטשפּרעכט ניט די אָביעקטיווע היסטאָרישע פאַקטן און געפינט זיך אין אַ בפירושער סתירה אַפילו מיט דעם מאַטעריאַל, וועלכן ער אַליין ברייגט.

ס'איז אמת, אַז איצט איז אונזער לאַגע אין פּרט פון קער־פּער־גרויס בכלל ניט קיין גינציג לגבי די פעלקער, צווישן וועל־כע מיר לעבן, און דעריבער איז אונזער פיזישע קראַפט אויך ניט איבעריג גרויס. מיר באַטראַכטן עס אָבער ניט פאַר קיין שטענ־דיגן ראַסן־פאַקטאָר; פון די פריער געבראַכטע ביישפּילן זעהען מיר, אַז די אידן פאַרמאָגן אין זיך נעגנט פאָטענציעלע ענערגיע, כדי פיזיש נעזונטער צו ווערן, און דאָס באַציט זיך סיי צו דער גרויס פון קערפּער, סיי צו דער שטאַרקייט פון דער מוסקולאַטור.

כדי צו דערגרייכן אַ בעסערן פיזישן צושטאַנד, דאַרפן מיר ניט אָנקומען צו אַ מישונג מיט אַנדערע פעלקער, נאָר בלויז ענדערן די לעבנס־באַדינונגען.

(המשך קומט)

די אידישע לאַנדווירטשאַפט אין אייראָפּאַ

פּראָפ. ב. ברוצקוס

Die jüdische Landwirtschaft in Europa

von Prof. **Boris Brutzkus**

I

Weissrussland — ווייסרוסלאַנד

אין 1923—1924 האָט די געזעלשאַפט „אָרט" דורכגע־פירט אַ אויספאָרשונג פון דער אידישער ערד־אַרבעט אין ווייס־רוסלאַנד, נעגומען אין אורע היינטיגע פאַרבייטערטע גרעניצן, וואָס כאַפּן אַרום, חוץ אַ טייל פון אַמאָליגער מינסקער גובערניע, אויך ווייטעבסקער און אַ טייל האָמלער גובערניע. די אידישע באַפעלקערונג פון ווייסרוסלאַנד איז אין די פריערדיגע מלחמה־און רעוואָליוציע־יאָרן שטאַרק רואינירט געוואָרן. דערהויפּט האָבן ביטער געליטן די אידן פון באָבּרויסקער און מאָזירער קרייזן צו־ערשט פון די פּוילישע חילות און שפּעטער פון דעם באַגדיטיזם. אָבער נאָכדעם, ווי די אידישע געזעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציעס זיינען דער אידישער באַפעלקערונג געקומען אַביסל צוהילף מיט קרעדיטן און מיט אַגראָנאָמישער אָנפירונג, איז די דאָרטיגע אידי־שע לאַנדווירטשאַפט צוריק געקומען צו זיך און האָט זיך גע־שטעלט אויף די פיס.

די אויספאָרשונג האָט, אמת, אַרומגענומען אַ באַדייטענדיגן טייל פון דער אידישער ערד־אַרבעטער־באַפעלקערונג, אָבער פאַר אַ פולשטענדיגע, אויסשעפּנדיגע קאָן מען זי ניט רעכענען. אויס־געפאָרשט זיינען געוואָרן 191 פּונקטן.– דערפון: 1) 48 קאָלאָ־ניעס, וואָס זיינען געגרינדעט געוואָרן נאָך אין דער ערשטער העלפט פון פאָריגן יאָרהונדערט; 2) אַ סך דערפער מיט אַ גרע־סערער אָדער קלענערער צאָל אידישע איינוואוינער, וואָס פאַר־נעמען זיך מיט ערד־אַרבעט; 3) די נייע ערד־אַרבעט, וואָס איז אויפגעקומען בײַ די אידישע שטעטלאַך אין דער לעצטער צייט, אין דעם 57 אָרטעלן. אגב דאַרף באַמערקט ווערן, אַז די אַר־טעלן זיינען אויפגעקומען ניט אַלס רעזולטאַט פון וואָסערע ניט איז אינערליכע מאָטיוון, נאָר דערפאַר ווייל אַזעלכע אָרטעלן ווערן באַזונדערס פּראָטעזשירט דורך דער מאַכט און דורכן רוס־לענדישן „אָרט". סרוב דינען די אָרטעלן בלויז אַלס דעקמאַנטל פאַר די אינדיווידועלע ווירטשאַפטן, וואָס ליגן הינטער זיי פאַר־שטעקט.

די הויפּט־ידיעות ווענן דער אויסגעפאָרשטער באַפעלקערונג און איר ערד־באַזיץ ווערן געבראַכט אין פאָלגנדיגער טאַבעלע:

טיפּ פון ישוב	צאָל פונקטן	צאָל באַזינדן	צאָל נפשות*	ערד־שטח (אין דעסיאַ־טין)	דורכשניטליכער ערד־שטח אויף 1 נפש
קאָלאָניעס . . .	48	1641	8861	8512	0,95
אידישע ערד־אַר־בעסער אין אַלגע־מיינע דערפער .	.	829	4476	3384	0,75
אָרטעלן . . .	57	643	3472	5218	1,5
קנאַפּ־ערדיגע ווירטשאַפטן . .	.	599	3236	920	0,28
סך־הכל . . .	.	3712	20045	18043	1,11

* אויסגערעכנט צו 4-5 נפשות אויף אַ בעזינד דורכשניטליך, אַזוי ווי עס האָט אַרויסגעוויזן אַ טייל פון די אויספאָרשונג־מאַטעריאַלן.

בײַ די ניט־אידישע פּויערים אין ווייסרוסלאַנד באַטרעפט דער דורכשניטליכער ערד־שטח אויף אַ נפש 1,6 דעסיאַטין. פון דער געבראַכטער טאַבעלע איז קענטיג, אַז בלויז די אָרטעלן האָבן באַקומען ערד לויט דער אַלגעמיינער אָרטיגער נאָרמע; די אי־בעריגע אידישע ערד־אַרבעטער־באַפעלקערונג, אַפילו אין די אַלטע קאָלאָניעס, מוז זיך באַגנוגענען מיט אַ סך קלענערע ערד־חלקים. וואָס איז נוגע דעם אַלגעמיינעם ערד־שטח, האָבן די אי־דישע ערד־אַרבעטער פונם זעלבן ראַיאָן מיט אַ פּערטל יאָר־הונדערט צוריק, לויט דער אויספאָרשונג, וואָס איז דעמאָלט דורכ־געפירט געוואָרן דורך „יקא" — נעהאַט אין זייער באַזיץ 10,263 דעסיאַטין ערד. הייסט עס, אַז דער אידישער ערד־באַזיץ איז פאַר דער דאָזיגער צייט אויסגעוואַקסן אויף 7.780 דעסיאַטין אָדער אויף 76%. מען מוז, אַלזאָ, מודה זיין, אַז אַפילו נאָך דער אַגראַר־רעוואָלוציע אין רוסלאַנד איז דער אידישער ערד־באַזיץ נאָך אַלץ פאַרבליבן זעהר אַ באַשיידענער.

צו די קנאַפּ־ערדיגע ווירטשאַפטן געהערט די געדטגעריי בײַ די אידישע שטעט און שטעטלאַך; אַרום מינסק, למשל, באַאַרבעטן 223 געזינדן 300 דעסיאַטין ערד. די ווייטערדיגע מאַטעריאַלן,

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

האָם מיר וועלן דאָ ברייננען, האָבן צו די קאַפּ־ערדינע קיין שייכות ניט.

די אידישע ערד ווערט אויסגענוצט אויף פאָלגנדיגן אופן:

	דעסיאַטין	%
גערטנער	374	2,2
סעדער	274	1,6
אַקערפעלד	11 196	66,2
היי־לאָנקעס	3 016	17,8
פּאַשע־פעלדער	379	2,2
אומנוצליכע ערד	1 697	10,0
צוזאַמען	16 936	100,0

כאַראַקטעריסטיש פאַרן אידישן ערד־באַזיץ איז די איבער־וועגדיגע צאָל אינטענסיווע נחלאות — אַקערפעלד, גערטנער, סעדער; בכלל אָבער באַ די פויערים פאַרנעמט אָט דער מין אַ סך אַ קלענערן טייל פונם אַלגעמיינעם ערד־שטח, ווייל זיי האָבן גרויסע שטיקער וואַלד און פּאַשע־פעלדער. דער מאַנגל אין היי־לאָנקעס און פּאַשע לאָזט זיך שטאַרק פילן אין די אידישע ווירטשאַפטן, ווארום דאָס אַקער־פעלד מוז זעהר פיל געמיסטיגט ווערן. דאַרף מען, הייסט עס, האַלטן אַ גרויסע צאָל פי, און דערצו ווידער מוז מען שוין אויך האָבן אַ היפּשן שטח פּאַשע־פעלדער. אויף יעדע 100 דעסיאַטין אַקער־פעלד האָבן די ניט־אידישע פויערים 47 דעסיאַטין היי־לאָנקעס און די אידן בלויז — 28 דעסיאַטין. מיט פּאַשע־פעלדער איז באַ די אידן די לאַגע נאָך ערגער.

דערפון איז געדרונגען, אַז די אידן מוזן פירן־זייער באַלעבאַטישקייט אַ סך אינטענסיווער, ווי די ניט־אידישע פויערים, און אַז די פיטערונג־פּראָדוקטן מוזן זיי אַרויסבאַקומען פון זייער אַקער־פעלד. די דאָזיגע שווערע אויפגאַבע, וואָס איז אַרויסגערופן דורך די אומגינציגע אויסערליכע באַדינגונגען, האָבן די אידישע ערדאַרבעטער אין אַ געוויסן גראַד פאַרענטפערט. אין דער צייט, ווען די ניט־אידישע פויערים פאַרזייען בלויז 69% פון זייער אַקערפעלד, ד. ה. אַז לויט דער דריי־פעלדער־סיסטעם בלייבט באַ זיי כמעט אַ דריטל פון זייער אַקערפעלד אין רוה, פאַרזייט מען אין די אידישע קאָלאָניעס נאָכצו 85% פונם אַקער־פעלד, און אַפילו אין די אַרטעלן, וואו די ווירטשאַפט ווערט געפירט אַביסל עקסטענסיווער, פאַרזייט מען אויך 77,5% פונם אַקערפעלד.

כאַראַקטעריסטיש איז פאָלגנדיגע פאַרטיילונג צווישן די פאַר־שיידענע מינים תבואות, וואָס ווערן פאַרזייט (אין פּראָצענטן):

קולטורן:	אידישע ווירטשאַפטן	ניט־אידישע ווירטשאַפטן
ווינטער־ברויט	35,0	41,7
זומער־ברויט	34,4	41,1
קאַרטאָפל	21,0	10,4
גראָזן	9,6	3,4
סעכנישע קולטורן	—	3,4
סך־הכל . .	100,0	100,0

מיר זעהן, אַז קאַרטאָפל, — די וויכטיגסטע אינטענסיווע קולטור אין דעם דאָזיגן ראַיאָן, — פאַרנעמט באַ אידן אַ דאָפּלטן ערד־שטח, ווי באַ די ניט־אידישע פויערים; גראָזן ווערן אויך באַ אידן היפּש געזייט, ווען באַ די ניט אידישע פויערים איז אָט די קולטור אַנטוויקלט נאָך נאָר אין אַ נישטיגער מאָס. פון גראָזן זייען די אידן הויפּטזאַכליך קלעווער און, אַחוץ דעם, וויקע און אין אַ קליינער מאָס אויך סעראַדעלאַ. פונם גראָזן־זייען האָט מען צוויי פּעולות: ערשטנס, איז עס נאַרונג פאַרן פי, צווייטנס, פאַר־גרעסערט עס אוממיטלבאַר די פּרוכטבאַרקייט פון באָדן. דער־פאַר פעלן אינגאַנצן אין די אידישע קולטורן טעכנישע קול־טורן. דאָס דערקלערט זיך אָט מיט וואָס: אונטער טעכני־שע קולטורן ווערט אין דעם איצטיגן פאַל פאַרשטאַנען אויסשליס־ליך פלאַקס און קאָנאָפּליע, וואָס ווערן אין וויסרוסלאַנד דורך די פויערים בכמעט דורכאויס פאַרנוצט פאַר דער שטוב־באַלעבאַ־טישקייט. און אַזוי ווי די אידן טראָגן ניט קיין דאָרפישע בגדים, האָט פאַר זיי דעריבער קיין שום זין ניט צו זייען די דאָזיגע קול־טורן.

זעהר אַ וויכטיגער שריט פאָראויס איז דאָס, וואָס די אידישע ערד־אַרבעטער זייגען, אונטערן איינפלוס פון די אַגראָנאָמען, איבערגעגאַנגען אויף אַ שטח פון 4½ טויזנט דעסיאַטין ערד צו אַ ריכטיגער פילפעלדיגער סיסטעם.

צו דער פעלדער־מיסטיגונג באַציען זיך די אידן אויסמערק־זאַם. אַחוץ דעם מיסט פון איינענעם פי, קויפן זיי נאָך נעהן צו מיסט, זיי פּרובן מיסטיגן דעם באָדן מיט לופין און סעראַדעלאַ און אַפילו שוין מיט מינעראַלע מיסטיגונג־מיטלען.

אַ דאַנק די לאַנדווירטשאַפטליכע מאַשינעס און מכשירים, וואָס די אידישע ערד־אַרבעטער האָבן באַקומען אין קרעדיט, האָט זיך זיי איינגענעבן פיל בעסער אַוועקצושטעלן די ערד־באַאַר־בעטונג און אויך די זריעה־ריינינגונג.

ווענן דער דורכשניטליכער נערעטעניש אין די אידישע ווירט־שאַפטן (צאָל פוד פון אַ דעסיאַטין) ניט אַ בילד פאָלגנדיגע טאַ־בעלע פאַר 1923־טן יאָר:

	קאָרן	האָבער	גערשטן	קאַרטאָפל
אין די אידישע קאָלאָניעס . . .	49	46	48	794
אין די אידישע אַרטעלן	46	58	52	750
אין די ניט־אידישע ווירטשאַפטן .	41,5	43,3	46,7	42,0

אויף ברויט איז די נערעטעניש אין די אידישע ווירטשאַפטן ניט קיין סך נרעסער, ווי באַ די ניט־אידן; דערפאַר אויף קאַר־טאָפל — אַ קולטור, אויף וועלכער אידן גיבן זעהר שטאַרק אַכ־טונג, — איז די נערעטעניש באַ זיי נעווען שוין נאָר אַ גרויסע, — אַ סך אַ גרעסערע, ווי אין די ניט־אידישע פויערישע ווירטשאַפטן.

איצט וועלן מיר אַ קוק טאָן, ווי זעהט אויס באַ די אידישע ערד־אַרבעטער די פי־ווירטשאַפט, וואָס איז, נאַטירליך, ענג פאַר־בונדן מיט דער אַלגעמיינער פעלד־ווירטשאַפט. אין די אידישע ווירטשאַפטן איז פאַראַן:

פערד	1893
בהמות	4188
יונגע פי	599
שעפסן	347

אויף יעדע 6,1 דעסיאַטין אַקערפעלד האָבן זיי 1 פערד, און דאָס איז פולשטענדיג גענוג אויף צו באַאַרבעטן די ערד. בהמות קומט אויס דורכשניטליך צו 1,3 שטיק אויף אַ געזינד, הייסט עס, אַז אַחוץ וואָס דער איינענער באַדאַרף ווערט פולשטענדיג באַ־פרידיגט, בלייבט נאָך איבער אַ געוויסער עודף פון מילך־פּראָדוקטן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

צום פאַרקויפן. די אידישע קאָלאָניסטן גיבן זיך אָפּ מיט דער מילך־ווירטשאַפט אַ סך מער, ווי די ניט־אידישע פּויערים, און זיי ציען דערפון אַ שטיק חיונה. סעפּאַראַטאָרן זיינען זעהר פאַר־שפּרייט צווישן די אידישע קאָלאָניסטן. די צאָל יונגע פי — 17 יונגע אויף 100 שטיק דערוואַקסענע — איז אַ קנאַפּע, און די אידן דערקויפן מאַקע אָפט בהמות צו פאַרפולן די טשערעדע. שעפּסן האַלטן אויך די אידן ווייניק. דאָס דערקלערט זיך אויך דערמיט, וואָס די אידישע ווירטשאַפטן ווערן זעהר אינטענסיוו געפירט, וואָס זיי האָבן קנאַפּ פּאַשע־פעלדער, און באַ אַזעלכע באַדינונגען לוינט ניט האַלטן יונגע פי. חזירים האָדעוועט מען אין די אידישע ווירטשאַפטן זעהר זעלטן. אין אַלגעמיין גענו־מען, ווען מען זאָל אויסרעכענען אין דערוואַקסענע שטיקלאַך, האָבן די אידישע ערד־אַרבעטער געדאַט 6266 שטיקלאַך פי, אָדער צו 5,4 שטיקלאַך אויף איטליכע 10 דעסיאַטין אַקער־פעלד. אַזאַ צאָל פי איז נאָך ניט גענוג, אַז מען זאָל שוין קאָנען ווי געהעריג מיסטונג די פעלדער.

די פרוכט־סעדער, וואָס אַ גרויסן טייל פון זיי האָט מען מיט דער הילף פון „יקא" געפלאַנצט נאָך פאַר דער מלחמה, זיינען אין די מומלדיגע יאָרן שטאַרק פאַרלאָזן געוואָרן. אָבער צו די סעדער איז באַ דער אידישער באַפעלקערונג פאַראַן אַ גרויסער אינטערעס, מען סטאַרעט זיך זיי צו ברענגען אין אָרדענונג און מען איז אַפילו גרייט צו לאָזן זיך קאָסטן אויף צוצופלאַנצן זיי. צום באַדויערן, איז אָבער איצט אין רוסלאַנד ניטאָ קיין פּאַסיגער פלאַנצונג־מאַטעריאַל און די צופלאַנצונג אין די סעדער גייט דעריבער פּאַמעליך.

די קאָאָפּעראַטיוו באַוועגונג אַנטוויקלט זיך צווישן די אידישע ערד־אַרבעטער זעהר גוט. ביז איצט האָבן זיי אָרגאַניזירט ווירטשאַפט־קאָאָפּעראַטיוון, 7 געזעלשאַפטן פאַר בשותפות׳די־גער נוצונג פון דרעשמאַשינען, סעטשקאַרניעס, סעפּאַראַטאָרן. ס׳זיינען פאַראַן אויך אַנדערע קאָאָפּעראַטיוון.

מיר האָבן שוין אויבן אָנגעוויזן, אַז דער אידישער ערד־באַ־זיץ אין וויסרוסלאַנד איז ניט אַזוי שטאַרק פאַרגרעסערט געוואָרן נאָך דער אַגראַר־רעוואָלוציע. דערפאַר אָבער פּראָגרעסירט דאָרט היפּש די אידישע לאַנדווירטשאַפט. דער שרייבער פון די דאָ־זיגע שורות האָט געהאַט די מעגליכקייט צו שטודירן דעם ווירט־שאַפט־צושטאַנד פון די אידישע קאָלאָניעס אין אָהרויב פון היינטיגן יאָרהונדערט. דעמאָלט האָבן די אידן געפירט זייער ווירטשאַפט לויטן געוויינליכן פּויערישן שאַבלאָן. און אַזוי ווי די באַדערפענישן פון אַ אידישער ערד־אַרבעטער־משפחה זיינען אַביסל העכער, ווי באַ אַגראַלגעמיין־פּויערשער, און אָט די באַדער־פענישן האָבן ניט געקאָנט באַפרידיגט ווערן אין דער פאָרם פון נאַטוראַל־ווירטשאַפט, פלעגט דעמאָלט געוויינליך אויסקומען, אַז די הכנסה פון דער ווירטשאַפט האָט דעם אידישן קאָלאָניסט קנאַפּ וואָס צופרידנגעשטעלט, און די ווירטשאַפט פלעגט דעריבער אָפט אָפּגעלאָזט ווערן. היינט אָבער זיינען די אידן אַוועקגענאַנגען פון דעם אַלגעמיין־פּויערישן שאַבלאָן, זיי טרעטן שוין איצט אויס אַ וועג צו אַ מער אינטענסיווערער ווירטשאַפט. די אַגראָנאָמען גע־פינען באַ די אידישע ערד־אַרבעטער אַ גוטן באָדן פאַר זייער טעטיגקייט, ד. ה. די ערד־אַרבעטער ווייזן אַרויס אַ לעבעדיגן אינ־טערעס צו אַלץ, וואָס קאָן פאַרבעסערן זייער ווירטשאַפט.

II

Bessarabien — בעסאַראַביע

די רעזולטאַטן פון דער רומענישער אַגראַר־רעפאָרם פאַר די אידן פון בעסאַראַביע זיינען פאַרלויפיג נאָך ניט אינגאַנצן פעסט־געשטעלט געוואָרן. אָבער דעם כאַראַקטער פון דער היינטיגער אידישער לאַנדווירטשאַפט אין בעסאַראַביע קאָנען מיר זיך פאָר־שטעלן אויפן סמך פון די ידיעות, וואָס די געזעלשאַפט „אָרט" האָט צוגעזאַמלט אין אַכט אידישע ערד־אַרבעטער ישובים.

פונקט	צאָל משפחות, וואָס פאַרנעמען זיך מיט ערד־אַרבעט		ערד־שטח (אין העקטאַרן)				שטאַנדעס	ווייזנגיגער	סעדער	אינוועניטאַר		
	סך־הכל	פון זיי האָבן ערד פון לויט מלוכה	אייגענע	באַקומען פון דער מלוכה	אַרענדירט	צוזאַמען			אין העקטאַרן	מערד	בהמות	שאָפן־אייזנס
קאָל. אַלעקסאַנדרעני, בעלצער קרייז	320	313	—	1839	—	1839	1509	—	—	150	250	60
שטעטל פאַלעשטי, " "	106	76	—	300	800	1100	1025	—	—	20	15	10
" רישקאַנאָווקאַ, " "	75	52	—	294	300	594	540	1	—	24	15	8
" מאַנזיר, בענדערער "	37	22	—	138	506	644	410	3	—	33	32	—
קאָל. בריטשעוואַ, סאָראַקער "	176	72	268	216	650	1134	873	4	26	50	88	10
שטעטל בריטשאַני, כאָטינער "	125	47	—	141	500	641	558	—	—	10	70	8
" רעזינאַ, אָרגייעווער "	200	58	100	98	1400	1598	1567	80	5	56	136	28
דאָרף ראַספּאָפּעני, " "	25	14	—	63	140	203	162	1	—	7	18	8
צוזאַמען	1064	654	368	3089	4296	7753	6644	89	31	350	624	132

באַמערקונג: די ידיעות, וואָס ווערן דאָ געבראַכט, זיינען נתנ נאָר די קליינע ערד־באַזיצער. עס זיינען אָבער איצט אין בעסאַראַביע פאַראַן אויך פאַרהעלטניסמעסיג גרויסע אידישע ערד־באַזיצער. ביים שטעטל בריטשאַני פאַרמאָגן אַזעלכע אידישע ערד־באַזיצער ביז 1980 העקטאַר ערד. אין דער קאָלאָניע אַלעקסאַנדרעני האַלטן רייכערע אידישע קאָ־לאָניסטן אין אַרענדע ביז 1000 העקטאַר ערד.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

מיר זעהען, אז ביז דער אגראר־רעפאָרם האָבן געדאַרט קליינע שטיקלעך ערד בלויז די קאָלאָניע ברישטשעוואַ און דאָס שטעטל רעזינא מיט אירע ווייַנגערטנער אויף איינענער ערד. די קאָלאָניע אַלעקסאַנדרעני, וואָס איז גענרינדעט געוואָרן אויף אַרענדירטער ערד נאָך פאַר ניקאָלאַי דעם ערשטן, האָט זיך אַלץ ניט געקאָנט אַרויסאַרבעטן צו ווערן אַ בעל־הבית פאַר זיך און האָט ביז דער לעצטער צייט געמוזט פירן איר ווירטשאַפט אויף שטיקלעך ערד, אַרענדירטע אויף קורצע טערמינען. ערשט אין רעזולטאַט פון דער אגראַר־רעפאָרם האָבן 654 אידישע געזינדן באַקומען 3089 העקטאַר ערד; פון זיי האָבן 412 געזינדן באַקומען דעם פולן ערד־חלק צו 6 העקטאַר; 171 געזינדן האָבן באַקומען צו האַלבע חלקים און 71 געזינדן האָבן באַקומען נאָר קליינע שטיקלעך ערד, פון אַ ½ ביז 2 העקטאַר די גרויס, אויף גערטנער און ווייַנגערטנער. מער ווי אַלע האָט באַקומען ערד די קאָלאָניע אַלעקסאַנדרעני, און איר גאַנצער מצב האָט זיך דעריבער מיט אַמאָל און גרינטליך געענדערט צו גוטן.

ניט אַלע, וואָס פאַרנעמען זיך מיט ערד־אַרבעט, האָבן בעת דער רעפאָרם באַקומען ערד. פון דער אויבנגעבראַכטער טאַבעלע זעהען מיר, אַז פון 1064 געזינדן, וואָס פאַרנעמען זיך מיט ערד־אַרבעט, האָבן בלויז 654 געזינדן באַקומען ערד און 410 געזינדן האָבן נאָרניט באַקומען. אַזוי אַרום מוזן די אידישע ערד־אַרבעטער אפילו נאָך דער רעפאָרם צום גרעסטן טייל אָנקומען צו אַרענדירטער ערד: אויף 3457 העקטאַר איינענע און פון דער מלוכה באַקומענע ערד קומט אויס 4296 העקטאַר אַרענדירטע ערד. אַרום און אַרום, איינענע מיט אַרענדירטע ערד צוזאַמען, פאַרמאָגן די אידן אין די אויסגערעכנטע 8 ישובים אַ שטח פון 6753 העקטאַר, ד. ה. דורכשניטלעך צו 7,3 העקטאַר אויף אַ משפחה.

באַ דעם עקסטענסיוון טיפ ווירטשאַפטן, וואָס מען טרעפט געוויינטליך אין בעסאַראַביע, דאַרף מען האָבן אַ שטח פון 12 העקטאַר אויף אַ ווירטשאַפט; דעמאָלט קאָן מען ערשט האַלטן אַ פּאָר פערד, וואָס מען דאַרף האָבן צו דער אַרבעט. די באַדערפענישן אָבער באַ אַ אידישער ערד־אַרבעטער־משפחה זיינען העכער, ווי באַ אַ גאַלענמיין־פּויערשער, אַזוי אַז זי קאָן ניט אויסקומען מיט די 7,3 העקטאַר, דערצו נאָך און גרעסטן רוב אַרענדירטער ערד. מוזן טאַקע די אידישע ערד־אַרבעטער זעהען, וואָס אינטענסיווער צו פירן זייער ווירטשאַפט — און דאָס טוען זיי.

פון דעם אַלגעמיינעם ערד־שטח, איינענע און אַרענדירטע, וואָס זיי באַזיצן, פון די 7753 העקטאַר, איז פאַרזייט מיט תבואות — 6644 העקטאַר; 89 העקטאַר פאַרנעמען די ווייַנגערטנער און 31 העקטאַר — די פּרוכט־סעדער. מיט פּאַשע און אַגד. איז פאַרנומען אַ שטח פון 989 העקטאַר.

זעהר כאַראַקטעריסטיש איז די פאַרטיילונג פונם פאַרזייטן ערד־שטח לויט פאַרשיידענע קולטורן פאַרן יאָר 1924.

אויף דער אידישער ערד האָבן די אינטענסיווע קולטורן די אויבערהאַנט. די געוויינלעכע ווינטער־ און זומער־ברויטן פאַרנעמען באַ אידן בלויז 36,5% פון דעם אַלגעמיינעם ערד־שטח, און 63,5%, ד. ה. כמעט 2/3 פונם ערד־שטח, פאַרנעמען די אינטענסיווע קולטורן. קוקורוזע אָבער, אַזאַ פאַרשפּרייטע קולטור צווישן די בעסאַראַבער פּויערים, פאַרנעמט באַ די אידישע ערד־אַרבעטער אַ קליינעם אָרט; קוקורוזע לויט צו זייען נאָר דערפאַר, ווייל מיט די קערנער פיטערט מען די פּי, און פי האָבן די אידישע ערד־אַרבעטער דערווייל נאָך זעהר קנאַפּ. די אידן גיבן זיך מער אָפּ מיט אַזעלכע קולטורן, וואָס ברייגגען אַריין נעלט־ריות, און אַ חוש פאַר די פאַדערונגען פונם מאַרק האָבן די אידן זעהר אַ שאַרפן. די באַליבטעסטע קולטור, וואָס די אידן נוצן אַזוי אָפט — שוין צו אָפט, אַזוי אַז זיי זוכן אויס די לעצטע זאַפטן פון די פעלדער זייערע, — איז סאַגישניקעס („פּאָדסאָלנוכעס"). די אידן האָבן שוין אַפילו געשאַפן אַ אייל־אינדוסטרי, וואו די סאַגישניקעס זייערע ווערן אַמבעסטן אויסגענוצט. אידן האָבן איצט אויך אַ גרויסן אינטערעס פאַר בוראַקעס, ווייל די אַמאָלינע ליפעראַנטן פון דעם מין פאַר די צוקער־זאַווערן, די גרויסע פּריצישע הויפן, זיינען אונטערגעגאַנגען; אַ חוץ דעם, אָנהויבנדיג פון 1924 יאָר, האָט באַ די בעסאַראַבער אידישע ערד־אַרבעטער צוריק גענומען אויפלעבן דער אַלטער געביט פון אידישער לאַנדווירטשאַפט — די טאַבאַק־פּלאַנצונג.

די אַלע אָנגעוויזענע אינטענסיווע קולטורן פאָדערן אַ סך צייט און מיד. דערדויפט קומט אויס פיל צו אַרבעטן און זאָרגעווידיג צו פלעגן די טאַבאַק־פּלאַנטאַציעס. אָט די אַלע אַרבעטן ווערן נאָכיג גוט אויסגעפירט דורך דעם ערד־אַרבעטער'ס הויזגעזינד.

צוזעקמעסיג איז אויך דאָס, וואָס די אידישע ערד־אַרבעטער פאַרזייען אַ באַדייטענדיגן שטח מיט ווינטער־ווייץ, ווארום בלויז באַ אַ געהערינער קאָמבינאַציע פון ווינטער־ און זומער־קולטורן ניט זיך איין צו האַלטן די נערעטעניש אויף אַ געוויסער סטאַבילער מדרגה.

דער גרויסער דוחק אין אינוועגטאַר שטערט די אידן צו פאַרבעסערן זייער ערד־באַאַרבעטונג. פון דער ערשטער טאַבעלע זעהט מען, אַז 1064 ערד־באַזיצער האָבן בלויז 350 פערד און 132 אַקער־אייזנס. פון דעם איז געדרונגען, אַז אין זייער פערד־ און וואַגן־אַרבעט מוזן די אידן זעהר פיל אָנקומען צו די שכנותדיגע פּויערים. דער דוחק אין אינוועגטאַר דערקלערט זיך טייַלוויז דערמיט, וואָס די ווירטשאַפטן זיינען נאָך אינגע, צום טייל אָבער אויך מיט אַגדערע לאַנגדויערנדיגע סבות. די אידן האָבן צו קנאַפּ ערד, אַז זי זאָל קאָנען דעקן אַלע געשפּאַן־הוצאות. לויט דער מיינונג פון די „אָרט"־אַגראָנאָמען וואָלט מען אָט די שווערינקייט געקאָנט באַזייטיגן, ווען מען זאָל איינפירן דאָס באַאַרבעטן די פעלדער מיט טראַקטאָרן.

פון דעם אַלעמען קאָן מען אַרויסזעהן, ווי ענערגיש און מיט וואָסער ערפאָרונג די אידישע באַפעלקערונג פון בעסאַראַביע שטרעבט איינצופונדעווען זיך אין דער לאַנדווירטשאַפט. די אידישע באַפעלקערונג איז ווייט ניט באַפרידיגט מיט דעם ערד־פאָנד, וואָס די מלוכה האָט איבערגעגעבן אין איר רשות. זי האָט דעריבער געמוזט אויסנוצן אַלע אירע פייהיגקייטן צו אַ אינטענסיווער ווירטשאַפט, און אַ דאַנק דעם האָט דער פאַרהעלטניסמעסיג קליינער ערד־שטח באַקומען פאַר איר אַ גרויסע באַדייטונג.

פאַרשטייט זיך, אַז די אידישע באַפעלקערונג נוטיגט זיך דערביי אין קרעדיט און אין אַ קולטורעלער אָנפירונג. מיט אַ לאַנגטערמינען קרעדיט וואָלט מען אַפילו דעם ערד־באַזיץ פון די אידישע ערד־אַרבעטער אויך געקאָנט פאַרגרעסערן, ווארום די פּריצים פאַרקויפן איצט נערן די רעשטלעך פון זייערע הויפן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

צו דער געשיכטע פון דער אידישער קאלאניזאציע אין קאנגרעס־פוילן

ע. נ. פרענק

Zur Geschichte der jüdischen Kolonisation in Polen

von E. N. Frenk

דער אַלגעמיינער צושטאַנד פון דער באַפעלקערונג אין קאָנגרעס־פוילן נאָך דער רעוואָלוציע פון 1830—31 איז געווען שרעקליך און נאָך פיל מורא׳דיגער איז געווען די לאַגע פון די אידן.

נישט געקוקט אויף דער שרעקליכער אָרימקייט האָבן זיך אידן שטאַרק פאַרמערט, פיל מער פון דער פוילישער באַפעלקערונג.

פון 1832 ביז 1843 — איז דער צוואַקס פון דער אידישער באַפעלקערונג געווען דאָפּלט, ווי דער צוואַקס באַ די ניט־אידן. 1832 איז געווען די צאָל ניט־אידן אין קענגרייך פוילן 3,531,563 און אין יאָר 1843 — שוין 4,170,107, דאָס הייסט, דער צוואַקס האָט אויסגעמאַכט 18%. די צאָל פון אידן אין יאָר 1832 איז געווען 383,102 און איר יאָר 1843 — 523,396, דאָס הייסט מיט 36% מער (טאַבעלע I).

טאַב. I

די אַנטוויקלונג פון דער אידישער און קריסטליכער באַפעלקערונג אין קאָנגרעס־פוילן
1832 — 1843

יאָר	אידישע באַפעלקערונג			קריסטליכע באַפעלקערונג			צוזאַמען
	מענער	פרויען	סך־הכל	מענער	פרויען	סך־הכל	
1832	.	.	383 102	.	.	3 531 563	3 914 665
1833	.	.	404 842	.	.	3 633 083	4 037 925
1834	.	.	407 501	.	.	3 695 695	4 103 196
1835	213 224	214 738	427 962	1 863 978	1 896 172	3 760 150	4 188 112
1836	220 556	219 901	440 457	1 893 970	1 916 907	3 810 877	4 251 334
1837	225 010	226 066	451 076	1 905 359	1 942 527	3 847 886	4 298 962
1838	228 521	227 373	455 894	1 923 539	1 964 959	3 888 498	4 344 392
1839	227 008	230 473	457 481	1 923 785	2 011 319	3 935 104	4 392 585
1840	238 024	236 905	474 929	1 976 825	2 036 255	4 013 080	4 488 009
1841	248 685	246 565	495 250	1 992 040	2 060 413	4 052 453	4 547 703
1842	256 536	256 111	512 647	2 022 395	2 088 270	4 110 665	4 623 312
1843	261 952	261 444	523 396	2 083 360	2 086 747	4 170 107	4 693 503

פאַרוואָס דער צוואַקס באַ אידן איז געווען אַזוי פיל גרעסער, ווי באַ קריסטן, דערקלערט זיך דערמיט, וואָס אידן האָבן זייערע קינדער חתונה געמאַכט זעהר פרי, ווען זיי זיינען אַלט געווען 14—15 יאָר און צוליב דעם האָבן זיי זיך זעהר געמערט, הגם, ווי מיר ווייסן פון אַנדערע קוועלן, איז צוליב דעם דלות זעהר גרויס געווען אויך די שטאַרבליכקייט צווישן אידן.

ווי אידן האָבן דעמאָלט געלעבט אין די שטעטלאַך, וואו זיי זיינען אַריינגעפּאַקט געוואָרן, קאָן מען זעהן פון פאָלגנדיגער קורצער באַשרייבונג פון איינעם פון די חשובסטע פּאָליאַקן, וועלכער איז געווען ניט קיין קליינער שונא ישראל:

...„אויף דער נאַנצער וועלט איז נישטאָ אַזאַ אומגליקליך פאָלק, ווי דאָס פאָלק ישראל אין אונזערע שטעטלאַך. כדי זיך אין דעם איבערצייגן, איז גענוג צו באַזוכן עטליכע פון די דאָזיגע שטעטלאַך — פינטשאָוו, דאַלעשיץ, דזיאַלאָשין און נאָך אַזעלכע, וואו אין איין שטיבעלע, וואָס איז איינגעהילט אין אַ פאַרפעסטעטער לופט, וואוינען אַנ׳ערך 20 אידן, פאַרבלאָטעט, האַלב־נאַקעט, באַגאַכט ליגן זיי שווערווייז איינער איבער דעם אַנדערן אין הייגנדיגע בעטלאַך, קעמפן שטענדיג מיטן הונגער, מיט קראַנקהייטן, אָפטמאָל אויך מיטן טויט אָן שום רעטונג און אָן שום האָפענונג... עס איז נישט פאַראַן אויף דער וועלט מער רירנדיגעס פון דעם עלנד באַ דעם דאָזיגן פאָלק... קוקנדיג אויף די פאַרחשכטע אידישע פנימער, וואָס רוקן זיך פאַר אונזערע אויגן אין אונזערע שטעטלאַך, מוז יעדער דענקנדיגער מענש פרעגן, פון וואַנען לעבט דאָס דאָזיגע פאָלק, וואָס איז אָפּגעשטופּט געוואָרן פון פיל נוטס, פון וועלכן עס נעניסן די ציוויליזירטע געזעלשאַפטן, וואָס קאָן זיך אַפילו פריי נישט נעמען קיין באַקוועמע דירה?... אונזער פויער, הגם ער איז אָרים, האָט דאָך אויף ווינטער אַ ביסל תבואה, אַ

פון רעדאַקציע: די רעדאַקציע האָט באַקומען די געגעבענע אַרבעט פון ע. נ. פרענק עטליכע וואָכן פאַר זיין טויט. איינע פאַרשטאָרבענעם האָבן מיר פאַרלוירן איינעם פון אונזערע בעסערע און איבערגעבענערע מיטאַרבעטער, איינעם פון די חייניגע, וועלכע פאַרנעמען זיך ערנסט און בעחיסנהאַפט מיט אידישער עקאָנאָמישער געשיכטע.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ביסל קארטאָפל, האָט אַ באַזונדערע שטוב, אַ שטאַל, אַ שייער, בעת רוב אידן האָבן נאָרנישט, אפילו לוסט צו אָטעמען האָבן זיי נישט אין זייערע עלנדע דירות" *.

אין מיין בריוו אין רעדאַקציע פון די „בלעטער" („בלעטער" נומ. 3, ז. 192) האָב איך ציטירט אַ שטעלע פון אַ באַריכט, וואָס דער גרעסטער דעמאָלטיגער אידישער באַגקיר און אינטעליגענט אין וואַרשע, מאַטיאַס ראָזען, האָט צוגעשטעלט דער רעגירונג וועגן דער לאַגע פון אידן אין פוילן. אין דער דאָזיגער שטעלע ווערט צווישן אַנדערן געזאָגט: „זיי (אידן) אַלע, מיט אַ קליינעם אויסנאַם, זיינען מער־ווייניגער נעגויט צו בעטלען".

וואַרשעווער קהל האָט זיך פיל מאָל געוועגדעט צום נאַמיעסטניק מיט בקשות, ער זאָל פאַרלייכטערן דעם שווערן יאָך פון די גזרות, כדי עס זאָל נישט קומען דערצו, אַז אַלע אידן זאָלן אויסשטאַרבן פון הונגער. דער נאַמיעסטניק האָט אָבער שטענדיג אָפּגעענטפערט, אַז אידן מוזן זיך נעמען צו ערד־אַרבעט, קיין אַנדער אויסוועג איז פאַר זיי נישט פאַראַן, און אויב די רייכערע אידן ווילן באמת אויסהעלפן זייערע ברידער פון זייער שווערער נייט, דאַרפן זיי גרינדן קאָלאָניעס פאַר אָרימע אידן.

אין פיל בקשות, וואָס פאַרשטייער פון דער אידישער באַפעלקערונג האָבן אָנגענומען דעם נאַמיעסטניק, האָבן זיי אָנגעוויזן, אַז די באַגרעניצונגען מאַכן אוממעגליך צו גרינדן קאָלאָניעס, און אויב די רעגירונג מיינט ערנסט מיט איר פאַרלאַנג צו מאַכן אידן פאַר ערד־אַרבעטער, דאַרף מען זיי ערלויבן ערווערבן ערד, אויסטיילן זיי חלקים ערד פון די רעגירונגס־גיטער, ערלויבן זיי וויינינגסנס אין די ערשטע יאָרן דינגען קריסטן, וואָס זאָלן זיי לערנען די דאָרפישע ווירטשאַפט, און אויך גרינדן אַ אידישן קאָמיטעט, וואָס זאָל זאַמלען נדבות אויף שאַפן אידישע קאָלאָניעס, וואַרום מיט איינענע כוחות וועט די פאַראַרימטע אידישע באַפעלקערונג נישט אימשטאַנד זיין זיך איינצואָרדנען אויפן פעלד.

אידן האָבן זעהר גוט געוואוסט די שטימונג פון דער רעגירונג און זיי האָבן פאַרשטאַנען, אַז דער נאַמיעסטניק וועט זיי נישט ערלויבן צו קויפן דאָרפישע גיטער אָן באַגרעניצונג, און אויב זיי וועלן אַזעלכעס פון אים בעטן, וועט ער זיי פשוט ענטפערן, אַז זיי ווילן אים נאַרן, אַז זיי מיינען נאָר צו פאַרכאַפּן די נאַנצע ערד פון לאַנד. זיי האָבן אַלזאָ בפירוש געשריבן אין זייער בקשה, אַז אין סך הכל זאָלן אידן פאַרקויפט ווערן אין נאַנצן לאַנד נישט מער, ווי 1000 וולוקעס (1 וולוקע — 18 פוילישע מאָרגענס — 16,8 העקטאַר), און אויב עס וועלן פאַרבייגיין 3 יאָר, זייט די ערד וועט געקויפט ווערן, וועט אַ דריטל פון איר נישט באַאַרבעט ווערן דורך אידן אַליין און 6 יאָר נאָכן קויפן וועלן נישט באַאַרבעט ווערן צוויי דריטל — זאָל די רעגירונג קאָנפיסקירן די געקויפטע ערד און פאַרטיילן אָרימע אידן, וואָס ווילן אַרבעטן אויפן פעלד.

דער נאַמיעסטניק האָט פאַרשפּראָכן צו באַטראַכטן די דאָזיגע בקשה און צו געבן אידן, וואָס אַרבעטן אויפן פעלד, די זעלבע הנחות, וואָס עס ווערן געגעבן אידישע ערד־אַרבעטער אין רוסלאַנד.

נאָר איידער דער נאַמיעסטניק האָט געגעבן אַ ענטפער אויף די בקשות, האָט זיך פיל אידן איינגעגעבן אין פאַרשידענע ערטער אַליין באַקומען ערלויבענישן זיך צו באַזעצן אויפן פעלד און צו באַקומען ערד פון דער רעגירונג.

די חשובסטע קאָלאָניעס זיינען אין יענער צייט (1838) געגרינדעט געוואָרן נעבן דאָרף קאַלעטי אין סיינער קרייז, אויגוסטאָווער גובערניע. דאָס דאָזיגע דאָרף האָט געהערט צו דער רעגירונג, און 2 אידן, וואָס האָבן דאָרט געוואוינט, מאיר און יוסל, האָבן באַקומען פון דער רעגירונג ערד אויף אייביגן משיגש מיטן באַדינג צו באַזעצן אויף איר אידן, וועלכע וועלן זי באַאַרבעטן אַליין און וועלן נישט נעמען צו הילף קיין קריסטן. דער שטח ערד, וואָס די אידן האָבן געקראָגן, האָט באַקומען אַ נאָמען „פּרושיקאַלעטי". אין יאָר 1840 זיינען דאָרט שוין געווען 8 אָסאַדעס (דאָרפישע פּויערים־הויפן) און אַ באַפעלקערונג פון 77 מענער און 59 פרויען, בלויז אידן, וואָס האָבן זיך באַשעפטיגט אויסשליסליך מיט דאָרפישער ווירטשאַפט און האָבן נישט באַגרעצט אַ דער אַרבעט קיין קריסטן.

אין דאָרף פּאַלעסיע, וואָס האָט אויך געהערט צו דער רעגירונג (וואַרשעווער גובערניע, נאָסטיגער קרייז) זיינען פיל פּויערים־אָסאַדעס געווען וויסט. 15 אידישע פאַמיליעס האָבן זיך דאָן געוועגדעט צו דער גובערניאַל־מאַכט מיט אַ ביטע, מען זאָל זיי דאָרט באַזעצן. יעדע פאַמיליע האָט באַקומען (1840) אַ וולוקע ערד אויף אייביגן משיגש מיט אַ באַדינג, אַז זיי זאָלן נישט באַגונען קיין קריסטן צו דער אַרבעט, די ערד זאָל נישט פאַגאַנדערגעטיילט ווערן אין חלקים, קלענערע פון אַ האַלבער וולוקע איין חלק, און זי טאָר נישט פאַרקויפט ווערן קריסטן. די 15 פאַמיליעס האָבן זיך דאָרט באַזעצט אין אַ צאָל פון 76 נפשות, צווישן 48 קריסטן.

די גרעסטע זאַך פאַר פאַרבייטן ערד־אַרבעט צווישן אידן האָט דעמאָלט אויסגעטאָן דער וואַרשעווער נביר, למדן און עסקן, ר' זלמן פּאָזנער, וועלכער האָט געהאַט אין פּלאָצקער גובערניע אַ גרויס גוט, קוכאַרי. אין דעם דאָזיגן גוט האָט ער נאָך אין יאָר 1828 געגרינדעט אַ גרויסע טוך־פאַבריק, און וועלכער ער האָט באַשעפטיגט בלויז אידן (מער פון 1000 פאַמיליעס, אַ׳ערך 6000 נפשות). אין יאָר 1840 האָט ער אָפּגעגעבן דעם נאַמיעסטניק אַ ביטע, ער זאָל אים ערלויבן צו גרינדן אין זיין גוט אַ אידישע קאָלאָניע, „כדי אידן צוגעוואוינען צו פעלד־אַרבעט".

לויט דעם פּלאַן, וואָס פּאָזנער האָט פאָרגעשטעלט דעם נאַמיעסטניק, האָט ער געזאָלט מריליגע 1841 באַזעצן 15—12 אידישע פאַמיליעס. נאָך דריי יאָר, ווען די דאָזיגע פאַמיליעס וועלן שוין זיין געניט אין דער אַרבעט און האָבן פון איר חיונה, וועט ער באַזעצן נאָך 15—12 פאַמיליעס.

פון פּאָזנערס פּלאַן איז קענטיג געווען, אַז ער וויל די ערשטע אידישע קאָלאָניסטן זאָלן זיך לערנען לאַנדווירטשאַפט בײַ די קריסטליכע פּויערים, וואָס ער האָט געדאַכט אין זיין גוט. פונדעסטוועגן האָט דער נאַמיעסטניק אים געגעבן די ערלויבעניש (ער איז געווען אַ חשוב ביים נאַמיעסטניק, ווייל ער האָט געהאַט אַ גאָלדענעם מעדאַל פון קייזער ניקאָלאַי דעם 1־טן פאַר דער טוך־פאַבריק, וואָס ער האָט געגרינדעט).

די ערלויבעניש האָט פּאָזנער באַקומען דעם 22־טן אָקטאָבער 1840 און באַלד, דגם ס׳איז געווען ווינטער־צייט, איז ער צוגעגאַנגען צו דער אַרבעט: ער האָט אויסגעבויט אַ שול, אַ בית־מדרש, אַ מקוה, פאַר יעדער פאַמיליע אַ הויז, אַ שייער און אַ שטאַל און מריליגע האָט ער באַזעצט 12 אידישע פאַמיליעס, אָפּגעגעבן זיי שוין פאַרזייטע פעלדער, אַלע גוטיגע מכשירים און בהמות — די ערד אויף אייביגע פאַכט און די איבעריגע זאַכן אויף אויסצוצאָלן אין משך פון 25 יאָר.

* „וועגן רעפאָרמירן אידן", אַ פּראָיעקט אָפּגעגעבן (דער רעגירונג) אין יאָר 1841 (פוילישע), פאָזן 1854 (אָן אַ נאָמען). אין דער בראָשור זעהט מען, אַז איר פאַרפאַסער איז געווען פּרעזעס פון „פּריבאַנס־ראַט אין אַ קרייז און האָט געהערט צו די העכערע ספערן פון דער פוילישער געזעלשאַפט. דער פּראָיעקט־געבער פאַרלאַנגט פון רוסישן קייזער צו גרינדן אַ אידישע מלוכה אין איינע פון זיינע ווייסע לענדער און דאָרט באַזעצן אַלע פוילישע אידן.

גלייכצייטיג האָט דער נאַמיעסטניק באַפרייט פון אָפּצאָל פון בשר פליש די קאָלאָניסטן פון פאָזנערס קאָלאָניע.

דאָס איז געווען די איינציגע הנחה, וואָס די רעגירונג האָט געמאַכט די אידישע קאָלאָניסטן.

* * *

א אמת גרויסע באַוועגונג פון פעלד־אַרבעט צווישן פוילישע אידן האָט זיך אָנגעהויבן אין יאָר 1841. ביז דעמאָלט זיינען אַלע שטרעבונגען צו פעלד־אַרבעט געווען נאָר בײַ אידישע יחידים. דער כלל אידן, די רבנים, רביים און גבירים האָבן זיך נישט אינטערעסירט מיט דער דאָזיגער אידעע, ניט געקוקט אויף דער נאַצער מוראַדיגער עלנד, וואָס האָט געהערשט צווישן אידן. פאַרקערט: דער איד, וואָס האָט זיך גענומען צו ערד־אַרבעט, איז דורך חסידים און זעהר פרומע אידן באַטראַכט געוואָרן פאַר א „קל", א אַרט לייכטזיניגער מענש, וואָס ווערט מיטן גוטן ווילן א פויער, מיט אַלע פויערים גלייך. היות אָרימע אידן, די מאַסן, האָבן מיט איינגע קרעפטן נישט געקאָנט זיך איינאָרדנען א דאָרף־ווירטשאַפט און באַקומען ערד, איז טאַקי די צאָל אידישע ערד־אַרבעטער געווען בערך קליין, הגם אין שטאָט איז מען אויסגעגאַנגען פון הונגער און קעלט. פיל פון די, וואָס האָבן יאָ געהאַט די מעגליכקייט זיך צו באַזעצן אויפן פעלד, האָבן זיך דערפון צוריקגעהאַלטן, נישט וועלנדיג גערעכנט ווערן פאַר „קלים".

ס'איז אָבער געשיין א פאַקט, וואָס האָט געצוואונגען די פרומסטע אידן, רביים און רבנים מעוהד צו זיין אידן, זיי זאָלן זיך נעמען צו פעלד־אַרבעט און די אידישע עסקנים האָבן זיך געמוזט ערנסטער פאַרנעמען מיט דער פראַגע פון באַזעצן אידן אויפן פעלד.

אידן אין פוילן, לויט אַנאָפּמאַך מיט דער רעגירונג פון יאָר 1817, האָבן נישט באַראַרפט דינען אין מיליטער און דערפאַר האָבן אידן נעמוזט אַריינטראָגן אין מיליטער־קאַסע א רעקרוטן־שטייער אין דער סומע פון 105,229 רובל. דער קייזער האָט אָבער געשטרעבט אויסצולייכן אַלע געזעצן אין פוילן מיט די געזעצן, וואָס הערשן אין רוסלאַנד, און דער נאַמיעסטניק האָט אָנגעהויבן דאָס אויסגלייכן מיט נעמען אידן צום מיליטער.

די פאַרשטייער פון אידן האָבן זיך באַגרעט מיט אַלע פאַרצייטישע מיטלען און באַמיט, אַז די גזרה זאָל נישט אַרויסגעגעבן ווערן. קיין שום השתדלות האָט אָבער נישט געהאָלפן. דער נאַמיעסטניק האָט אויף אַלע השתדלותן געענטפערט, אַז עס איז שוין א באַשלאָסענע זאַך: אידן וועלן מוזן גיין צום מיליטער גלייך מיט אַלע אַנדערע אייגוואוינער.

דעם 18־טן דעצעמבער 1841, אין נאָמענסטאָג פונם קייזער ניקאָלאַי, האָבן די פאַרשטייער פון דער אידישער נעמינדע אין וואַרשע זיך געשטעלט פאַרן נאַמיעסטניק און אים אָפּגעגעבן א וואונש פאַרן קייזערס־וועגן. בײַ דער געלעגנהייט האָט זיי דער נאַמיעסטניק געזאָגט, אַז אידן זאָלן זיך באַשעפטיגן מיט פעלד־אַרבעט.

די דאָזיגע ווערטער פונם נאַמיעסטניק האָבן געזאָלט זיין א אומדירעקטע תשובה אויף זייערע זייטיגע השתדלותן וועגן ווייטערדיגן באַפרייען אידן פון מיליטער־דינסט. ס'האָט געזאָלט הייסן, אַז אויב אידן וועלן זיך באַשעפטיגן מיט פעלד־אַרבעט, וועלן זיי באַפרייט ווערן פון מיליטער־דינסט. מען האָט דאָך גוט געוואוסט, אַז אין רוסלאַנד, וואו אידן דינען אין מיליטער, זיינען אויך באַפרייט פון דינסט די אידן, וואָס פאַרנעמען זיך מיט דאָרף־ווירטשאַפט.

ס'איז אַלזאָ באַלד דערנאָך צונויפגערופן געוואָרן א אספה פון אַלע רבנים און רביים, וואָס האָבן זיך געפונען אין וואַרשע, און פון אַלע חשובסטע אידן אין דער שטאָט, און נאָך א לאַנגער באַראַטונג איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז קהל זאָל נאָך א מאָל פאַרלייגן דעם נאַמיעסטניק די פּראָפּאָזיציעס וועגן לייכט מאַכן אידן דאָס באַשעפטיגן זיך מיט פעלד־אַרבעט, גרינדן א קאָמיטעט, וואָס זאָל זיך באַשעפטיגן מיט קליבן געלט און גרינדן אידישע דאָרפישע קאָלאָניעס און קודם־כל אַרויסצוגעבן אַ־אויפרוף מיט די חתימות פון רבנים, רביים און די חשובסטע בעלי־בתים, אין וועלכן עס זאָל אויפגעוויזן ווערן, אַז לויט די הייליגסטע ספרים (תנ"ך, גמרא, מדרש און אַגדערע) איז נישט נאָר נישט פאַרווערט אידן זיך צו באַשעפטיגן מיט פעלד־אַרבעט, נאָר פאַרקערט: זיי זיינען מחויב מיט דער דאָזיגער אַרבעט זיך צו באַשעפטיגן.

אַזאַ אויפרוף איז טאַקי צונויפגעשטעלט געוואָרן דעם 28־טן דעצעמבער 1841 (יום ב', י"ד טבת, תר"ב) אין העברעאיש און פוילישע, און פאַנאַנדערגעשיקט געוואָרן צו אַלע אידישע קהלות אין לאַנד און אויסגעקלעפּט אין אַלע שולן, בתי־מדרשים און מנינים. געחתמעט דעם אויפרוף האָבן דער וואַרשעווער רב, ר" חיים דאַווידזאָן, דער פּראַגער רב און רבי, ר" ישעיה מישלאָב, דער רבי ר" יצחק וואַרקער, דער רבי ר" איטשע מאיר, ר" זלמן פאָזנער, אַלע מיטגלידער פונם וואַרשעווער קהל און טובי העיר.

דער איינדרוק, וואָס דער דאָזיגער אויפרוף האָט געמאַכט אויף דער פּראָווינץ, איז געווען אומגעהויער גרויס. אינם באַריכט פונם וואַרשעווער קהל איז וועגן דעם געשריבן:

„באַלד דערויף (נאָכן פאַנאַנדערשיקן דעם אויפרוף) אויך האָט זיך געציינט פאַן אַללען נעגענדען דער וואונש, זאָ וואָהל איינצעלנער פערזאָנען ווי גאַנצער געמיינדען, וועלכע האָבן דען היזיגען דאָזאָר (קהל) געבעטען, מאַן זאָל איהנען פערשאַפן די ערלויבנים לאַנד צו קויפן אונד מאַן זאָל איהנען דען וועג ציינען ווי זייא זאָללען ערלויבנים ערדייכען קענען".

די פאַרשטייער פון וואַרשעווער אידן האָבן באַלד אָנגעהויבן זאַמלען גדבות און דעקלאַראַציעס אויף גרעסערע סומען געלט, וואָס זיינען גוטיג געווען אויף צו גרינדן קאָלאָניעס און פאָזנער האָט גענומען אויף זיך צו ווירקן אויף די אידישע נוטבאַזיצער, זיי זאָלן אויף זייער ערד איינאָרדנען אידישע קאָלאָניעס, ווי אויך אויסצופויעלן בײַ דער רעגירונג א ערלויבניש אויף די דאָזיגע קאָלאָניעס. היות פונם נאַמיעסטניק איז נישט געקומען קיין ענטפער אויף זייער לעצטער בקשה, האָבן זיי זיך נאָך עטליכע מאָל געווענדעט צום נאַמיעסטניק מיט א ביטע, ער זאָל צוגעיילן דעם באַשלוס וועגן זייער פּלאַן, וואָס זיי האָבן אָנגעגעבן אין זייער בקשה. אויסער דעם האָבן זיי אויסגעקליבן פון צווישן די פאַרשטייער פון די קהלות, וואָס האָבן זיך דעמאָלט פאַרזאַמלט אין וואַרשע, 8 מענשן, צו איין מענש פון יעדער גובערניע (קעניגרייך פוילן איז דעמאָלט פאַנאַנדערגעטיילט געווען אויף 8 גובערניעס), און זיי, אַלס פאַרשטייער פון אַלע פוילישע אידן, האָבן זיך פאַרגעשטעלט דעם נאַמיעסטניק און אים געבעטן, ער זאָל אַליין באַשטימען א קאָמיטעט פון די חשובסטע אידן אין וואַרשע און פון דער פּראָווינץ, וואָס זיין אויפגאַבע זאָל זיין צו זאַמלען גדבות, קויפן ערד און גרינדן אידישע קאָלאָניעס.

די פאַרשטייער פון אידן זיינען זיכער געווען, אַז איידער עס וועט ענדגילטיג אַרויסגעגעבן ווערן די גזרה וועגן אידישער מיליטער־דינסט, וועט זיי דערווייל געלינגען צו באַזעצן מאַסן אידן

אויפן פעלד און אזוי ארום וועלן ווייניגסטנס די דאזיגע מאסן ניצול ווערן פון דער נזרה.

זיי האבן אבער געהאט א טעות. די מכשולים זיינען געווען גרויס סיי מצד דער רעגירונג, סיי מצד די רייכע אידן, וואס האבן נישט געוואלט געבן קיין גרעסערע נדבות און אויך נישט איינ־ארדנען קאלאניעס אין זייערע איינענע גיטער.

דאס נאנצע יאר 1842 איז פאריבער און דער נאמיעסטניק האט נישט געגעבן קיין שום ענטפער אויף דער בקשה פון אידן, הגם דער וואַרשעווער קהל האט אן אויפהער זיך משתדל געווען, אז דער ענטפער זאל אמאל געגעבן ווערן.

ענדליך האט דער נאמיעסטניק ארויסגעגעבן א באפעל (2 פעברואר 1843) וועגן גרינדן א קאמיטעט, וואס זיין ציל האט געזאלט זיין צו באטראכטן מיטלען צו באזעצן אידן אויפן פעלד.

דעם דאזיגן קאמיטעט האט אבער דער נאמיעסטניק געגרינ־דעט אויפן שטיינער פון דער דעמאלטיגער רוסישער רעגירונג. אידן האבן אים געבעטן, ער זאל באשטימען א קאמיטעט פון אידן, האט ער טאקי באשטימט א קאמיטעט, אבער ניט פון אידן (צו אידן קאן מען קיין צוטרוי נישט האבן), נאר פון דריי העכערע באאמטע, ששאטס־ראטן. אידן האבן געבעטן, אז דער קאמיטעט זאל זיך פארנעמען מיט באזעצן אידן אויפן פעלד, דער דאזיגער ענין פארלאנגט אבער שנויים אין די אלגעמיינע גע־זעצן, און דעריבער, ווי ס'איז געשריבן אין דעם דערמאנטן באַ־פעל, דארף דער קאמיטעט אויסארבעטן די דאזיגע שנויים און צו דעם צוועק לייגט ער אויף זיי ארויף דעם חוב צונויפצאמלען קודם כל אלע ביו־דעמאלטיגע פוילישע געזעצן וועגן אידישער קאלאניזאציע, זיי פארגלייכן מיט די געזעצן, וואס הערשן אין רוסלאנד און אויסארבעטן א פראיעקט פון אנאלעמיינעם געזעץ וועגן אידי־שער קאלאניזאציע באופן, אז דאס נייע געזעץ זאל נישט סותר זיין די פרינציפן פון די אלגעמיינע געזעצן וועגן אידן, וואס הערשן אין לאנד. אויסער דעם דארף זיך דער קאמיטעט האלטן באַ־פאלגנדיגע פרינציפן:

1) די ערלויבניש צו באזעצן זיך אויפן פעלד דארף געגעבן ווערן נאר א איד, וואס האט מזומן געלט 150 רובל אויף ווירט־שאפט־באדערפענישן (בויען א הויז און א שמאל, קויפן א פערד און 6 קי — דאס אלץ האט מען דעמאלט געקענט האבן פאר 150 רובל), אדער אנדערע אידן וועלן זיך מתחייב זיין אים צו געבן די דאזיגע סומע;

2) אידן זאלן זיך באזעצן נאר אויף באזונדערע ערטער (נישט צוזאמען מיט קריסטן און נישט ווייניגער פון 5 פאמיליעס אויף איין ארט);

3) אויב די פרייע ערד פון די רעגירונגס־גיטער וועט נישט גענוג זיין פאר אלע אידן, וואס וועלן בעטן ערד, זאל זיי ער־לויבט ווערן זיך צו באזעצן אויף פריוואטער ערד;

4) רייכע אידן זאלן מעגן קויפן אויף אייביגן טשינש נישט באארבעטע שטחים ערד, כדי צו באזעצן אויף איר אייגענע אידן;

5) דער קאמיטעט דארף אויסארבעטן תקנות, לויט וועלכע די אידן, וועלכע באזעצן זיך אויפן פעלד, וועלן מעגן א קורצע צייט זיך באגנוצן מיט קריסטליכע ארבעטער, כדי זיי זאלן זיך אויס־לערנען פעלד־ארבעט;

6) אידן, וואס ארבעטן אויפן פעלד, זאלן פריי זיין פון אפצאל פון כשר פלייש און פון טאג־צעטל, וועלכן עס האבן געמוזט צאלן אנדערע אידן, וואס זיינען אריינגעפאר אין וואַרשע;

7) עס זאל באשטימט ווערן א גרויסע שטראף אויף יעדן איד, וואס וועט זיך באזעצן אויפן פעלד און וועט די ערד נישט באַאַר־בעטן, נאר וועט זיך ווייטער באשעפטיגן מיט האנדל;

8) דער דאזיגער קאמיטעט זאל אין דער צייט פון זיין אר־בעט זיך עצהענען מיט די מטגלידער פונם וואַרשעווער קהל און מיט די פארשטייער פון די אידן, וועלכע האבן זיך פארגעשטעלט דעם נאמיעסטניק;

9) דער קאמיטעט דארף ארך אויסארבעטן תקנות, לויט וועלכע מען וועט קאנען ערלויבן אידן צו גרינדן א „צייטווייליגן קאמיטעט", אדער צו זאמלען נדבות און וועמען מען וועט קענען אנטרויען די סומען געלט, וואס וועלן געזאמלט ווערן.

קיין טערמין אויף צושטעלן דעם פראיעקט איז דעם קאמי־טעט נישט געגעבן געווארן, און ער האט טאקי נאר נישט געטאן.

אידן האבן אבער נישט געקאנט ווארטן. דער דלות צווישן זיי איז מוראדיג געווארן פון טאג צו טאג און די מיליטער־דינסט איז זיי געלעגן, ווי א חלף אויפן האלז. מען האט גוט געוואוסט, אז א ליאדע־טאג וועט ארויסגיין דאס געזעץ, אז אידן זיינען מחויב צו דינען אין מיליטער, ווי אלע אנדערע איינוואוינער און נאר מיט גרויס מי און קאסטן איז דעם וואַרשעווער קהל גע־לונגען אפצוהאלטן די נזרה אויף א קורצער צייט.

די אידישע מאסע האט זיך אלזא באמיט מיט אלע כחות, ווי אם ניכסטן און וואס מער אידן צו באזעצן אויף ערד, האפנ־דיג, אז די רעגירונג וועט זיי קיין שטערונגען נישט מאכן און די גרעסטע אידישע גבירים וועלן זיי קומען צו הילף.

אין קאלישער גובערניע האבן די אידן אויסגעקליבן צו איינעם פון יעדער קהלה, און געשיקט אין דער גובערניע־שטאט, אפצו־האלטן א באראטונג וועגן באזעצן אידן אויפן פעלד.

די באראטונג איז פארגעקומען דעם 2־טן פעברואר 1842. באטיילינט האבן זיך אין איר 32 דעפוטאטן פון די 36 קהלות, וואס האבן זיך דעמאלט געפונען אין דער גובערניע (יעדער דע־פוטאט האט געהאט א אפיציעלע ציינניש פון זיין קהלה, אז ער איז געווייזלט געווארן אלס דעפוטאט צו דער דערמאנטער באַאַר־טונג) און באשלאסן איז געווארן, אז אין משך פון 3 יאר זאלן זיי יעדעס יאר צונויפקלייבן בא די פארמענליכערע אידן 7500 רובל אויף באזעצן אידן אויפן פעלד. נלייכצייטיג האט די באַ־ראטונג געווייזלט פון צווישן אירע מטגלידער 3 רבנים: ר' זכריה ווייגנאט פון קאליש, ר' מענדל ליפמאנאוויטש פון זדונסקא־וואליא און ר' לייב זוסמאן פון פשעראזו — זיך צו באטיילינ־ן אין די באראטונגען, וואס קומען פאר אין וואַרשע.

אזעלכע באראטונגען זיינען פארגעקומען אין יעדער גו־בערניע (קיין גענויערע פרטים פון די באראטונגען האבן מיר נישט) און לויט די אנוויזונגען, וואס זיינען אנגעקומען פונם וואַרשעווער קהל, זיינען אומעטום אנגענומען געווארן דיזעלבע באשלוסן, וואס זיינען אנגענומען געווארן אין קאליש.

אנדערע אידן, יחידים, פון פארשיידענע שטעט, האבן אנ־גענומען בקשות דער רעגירונג און אויך דעם קייזער אליין, וואס האט דעמאלט געווייזלט אין פוילן, מען זאל זיי ערלויבן צו קויפן אדער צו פאכטן שטחים ערד אויף צו באארבעטן. עטליכע אידן האבן אין זייערע בקשות אנגעוויזן, אז צו פיל שטעט געהערן גרויסע שטחים ערד, וועלכע בלייבן אומבאארבעט, און געבעטן, מען זאל זיי געבן אויף טשינש די דאזיגע ערד.

ס'האט אבער לאנג געדויערט, איידער די בקשות האבן גע־קאנט פון דער העכערער מאכט באטראכט ווערן. זיי זיינען קודם כל איבערגעשיקט געווארן פון איין מאכט צו דער אנדערער: צו דער אינערן־קאמיסיע (מיניסטעריום), וועלכע האט ווענן זיי

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

פאַנגדערנעשיקט אַ צירקולאַר צו אַלע גובערניאַל־קאָמיסיעס (גובערניאַל־פאַרוואַלטונגען) מיטן פאַרלאַנג, זיי זאָלן אַרויסזאָגן זייערע מיינונגען, צי מען קאָן דערלאָזן די אידישע בקשות. די גובערניאַל־פאַרוואַלטונגען האָבן געשיקט ווענן דעם צירקולאַרן צו די קרייז־קאָמיסאַרן, זיי זאָלן זייערע מיינונגען אַרויסזאָגן; די אַלע מיינונגען, וועלכע זיינען געווען פאַרשידנאַרטיגע, זיינען צו־געשיקט געוואָרן דער אינערן־קאָמיסיע, וועלכע האָט זיי באַ־דאַרפט באַטראַכטן, זיך אויסאַרבעטן אַ איינענע מיינונג און זי פאָרלייגן דער יוסטיץ־קאָמיסיע און דער פינאַנץ־קאָמיסיע, זיי זאָלן זייערע מיינונגען אַרויסזאָגן ווענן איר מיינונג. ביי לביני זיינען פאָריבערגעגאַנגען צענדלינגער יאָרן און אויף די בקשות איז קיין ענטפער נישט אָנגעקומען.

נישט בעסער פון דער רעגירונג האָבן זיך אויפגעפירט אויך די גרעסטע גבירים פון וואַרשע (די עפשטיינס, יאַנאַש, לעווענ־בערג און אַנדערע, אַפילו אויך דער באַרימטער אויבן דערמאָנטער מאַטיאַס ראָזען). פון אַלע גרויסע וואַרשעווער דעמאָלטיגע גבירים האָבן נאָר 24 אונטערנעשריבן דעקלאַראַציעס אויף נדבות פאַר אידישע קאָלאָניעס און דער סך הכל פון די דאָזיגע דעקלאַ־ראַציעס האָט באַטראָפן ניט מער פון 4000 רובל. עטליכע וואַרשעווער גבירים האָבן לויט פערזענליכע פּריווילעגיעס געהאַט זיך ערוואָרבן דאָרפישע גיטער, און זיי האָבן זיך נאָר נישט משתדל געווען פאַר דער רעגירונג, אַז מען זאָל ערלויבן צו גרינדן קאָ־לאָניעס. דאָמעלבע איז אויך געווען אויף דער פּראָוויינץ. די רייכסטע האָבן ניט געוואָלט אַרויסהעלפן די אָרימערע. זיי אַלע האָבן געהאַט איין תירוץ: ווי לאַנג די רעגירונג וועט נישט ער־לויבן אידן זיך באַזעצן צווישן קריסטליכע פּויערים און זיך באַ־נוצן מיט קריסטליכע אַרבעטער, וועלן אידן נישט קענען פירן קיין דאָרפישע ווירטשאַפט.

פון אַלע דעמאָלטיגע אידישע גוטבאַזיצער אין קעניגרייך פּוילן (זייער צאָל איז געווען, ווי מיר האָבן געשריבן אין אונזער אַר־טיקל „די צאָל אידן און זייערע באַשעפטיגונגען אין קעניגרייך פּוילן", „בלעטער" נומ. 3, — 48) האָט נאָר איינער געוואָלט נאָכטאָן ר" זלמן פּאָזנער און גרינדן באַ זיך אין גוט אידישע קאָלאָניעס.

דער דאָזיגער איד, משה בינענטאַל, האָט געהאַט אין אָפּאָטש־נער קרייז אַ גרויס גוט, גורי־מאָקרע. ווייל ער, אַלס נישט פּרי־ווילעגירטער איד, האָט זיך נישט געטאָרט ערוואַרבן קיין דאָרפי־שע גיטער, איז דאָס גוט פאַרשריבן געוואָרן אויף זיין נאָמען, אַלס היפּאָטעק־משכון פאַר אַ חוב. אין יענער צייט (1843) האָט זיך בינענטאַל געווענדעט צום קייזער אַליין מיט אַ בקשה, ער זאָל אים דערלויבן דאָס דערמאָנטע גוט צו ערוואַרבן, אַלס איינ־טום, און ער איז זיך מתחייב צו באַזעצן אויף זיין ערד 25 אידישע פאַמיליעס, אויפצובויען פאַר יעדער פאַמיליע אַ הויז, שטאַל און שייער, נעבן אַלע ערד, וויפיל עס איז גוטיג פאַר אַ קאָלאָניסט, בהמות און כלים צו דער אַרבעט, ווי אויך זריעה.

די דאָזיגע בקשה, איז דעם קייזער געפעלן געוואָרן און ער האָט אַרויסגעגעבן אַ באַפעל, אַז מען זאָל בינענטאַלן נעבן די ערלויבעניש, ווענן וועלכער ער האָט געבעטן, און פון דעמאָלט אָן זאָל קיין שום איד נישט נעגעבן ווערן קיין פּריווילעגיעס זיך צו ערוואַרבן דאָרפישע גיטער, ביז ער וועט זיך פריהער מתחייב זיין צו באַזעצן אין דעם גוט, וואָס ער וויל ערוואַרבן, 25 אידישע פאַמיליעס, זיי אויסטיילן ערד, אויסבויען די נויטיגע בנינים און נעבן זיי אַליין, ווי בינענטאַל האָט זיך מתחייב געווען. ליתר תוקף דאַרף יעדער איד, וואָס איז זיך משתדל ווענן פּריווילעגיעס אויף ערוואַרבן דאָרפישע גיטער, אַריינטראָגן אין רעגירונגס־קאַסע אַ קאַוציע פון 150 רובל (אַזוי פיל האָט באַדאַרפט קאָסטן אויפ־בויען די נויטיגע בנינים, בהמות, א. א. וו.) אויף יעדע אידישע פאַמיליע, וואָס ער איז זיך מתחייב צו באַזעצן אויפן פעלד.

ווי מען זעהט, האָט דער קייזער געוואָלט מיטן דאָזיגן באַפעל נייטן די רייכסטע אידן, זיי זאָלן זיך אינטערעסירן מיטן גורל פון זייערע אָרימערע אומליקליכע ברידער; זיי, די רייכע, ווילן זיין פּריצים, האָבן ניטער, זאָלן זיי אָבער נעדענקען אָן דעם גאַנצן אידישן פאָלק, וואָס נייט אויס פון גוט, און נעבן זיי די מעגליכקייט זיך צו פאַרנעמען מיט אַ ערליכער אַרבעט, וואָס וועט זיי געבן חיונה. מיט אַנדערע ווערטער: די לאַסט פון אַיינ־אָרדנען די אידישע באַפעלקערונג האָט ניקאָלאַי דער ערשטער געוואָלט אַרויפלייגן אויף די רייכע אידן און באַפרייען פון איר די רעגירונג.

די רייכע אידן האָבן אָבער אויך פון דער דאָזיגער „גזרה" זיך אַרויסגעדרייט (מיט געלט האָט מען דאָך דעמאָלט כמעט אַלץ געקאָנט פּועלן) און ביי לביני איז אַרויס דער באַפעל, אַז אידן זיינען מחויב צו דינען אין מיליטער גלייך מיט אַנדערע איינ־וווינער (24 סעפּטעמבער 1843). אַ אויסנאַם איז געמאַכט גע־וואָרן פאַר אידן, וואָס אַרבעטן אויפן פעלד: די, וואָס וואוינען אין אידישע קאָלאָניעס, וועלכע באַשטייען פון וויינינסטנס 10 הייזער מיט אַ באַפעלקערונג פון 40 נפשות, ווערן באַפרייט אויף נאָכצע 50 יאָר; און קאָלאָניעס פון וויינינסטנס 5 הייזער מיט אַ באַפעלקערונג פון וויינינסטנס 20 נפשות — אויף 25 יאָר.

אידן האָבן ווייטער געזוכט עצות, ווי אַזוי זיך צו באַפרייען פון מיליטער־דינסט. עס זיינען אויף עטליכע ערטער אין לאַנד נעגרינדעט געוואָרן עטליכע קאָלאָניעס. איינצלנע אידן האָבן נאָך סיל מי באַקומען צו שטיקלאַך ערד און זיך גענומען אַרבעטן אויפן פעלד. דאָס אַליין איז אָבער געווען זעהר ווייניג. דער רוב אידן, זייענדיג שרעקליך פאַראָרימט, האָט נישט געהאַט די מעגליכקייט זיך צו באַזעצן אויפן פעלד און די רייכע האָבן קיין נרעסערע נדבות נישט געוואָלט געבן.

דעם 30־טן דעצעמבער 1843 זיינען ביים נאַמיעסטניק אויפגע־נומען אויף אַ אורדינץ 8 אידישע פאַרשטייער פון די 8 גובער־ניעס אין קעניגרייך פּוילן, אָנגעפירט פונם וואַרקער רבין ר" יצחק. די פאַרשטייער זיינען באַשטאַנען, אויסער דעם וואַרקער רבין, פון בלויז רבנים און איין משכיל, וואָס האָט געקאָנט רעדן מיטן נאַמיעסטניק. זיי האָבן פריער געמאָלדן, אַז זיי ווילן דעם נאַ־מיעסטניק בעטן פאַרלייכטערן אידן צו באַשעפטיגן זיך מיט פעלד־אַרבעט, נאָר, שטייענדיג פאַר אים, האָבן זיי אַלע מיט בכיות און יללות אים געבעטן, ער זאָל רחמנות האָבן און צוריקציען די גזרה פון מיליטער־דינסט.

דער נאַמיעסטניק האָט זיי אָבער געענטפערט מיט שטראָף־רייד: אידן זיינען שלעכטע מענשן, האָבן נישט קיין רחמנות אין האַרצן אַפילו אויף זייערע אייגענע ברידער. מאַסן אידן אין פּוילן נייען אויס פון הונגער, ווייל זיי האָבן נישט קיין שטענדיגע באַשעפטיגונגען און פון הונגער־טויט קאָנען זיי נעראַטעוועט ווערן נאָר, ווען זיי וועלן אַרבעטן אויפן פעלד, ווילן אָבער די אידישע גבירים זיי נישט באַהילפיג זיין. ער, דער נאַמיעסטניק, האָט אַרצט אידן געטאָן אַ גרויסן חסד, באַפרייענדיג פון מיליטער־דינסט די אידן, וואָס וועלן זיך באַזעצן אויפן פעלד. אויב די מיליטער־דינסט איז פאַר אידן טאַקי אַזוי שרעקליך, טאָ זאָלן די רייכע אידן גרינדן קאָלאָניעס און באַהילפיג זיין די אידן, וואָס באַקומען אַליין

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ערד פון דער רעגירונג און פריוואטע ערד־באזיצער, — זיך איינצו־ארדנען אלס קאלאניסטן.

די דעפוטאציע איז ארויסגעגאנגען פון דעם נאמיעסטניק זעהר פארטרויערט און אין 3 טעג דערנאך האט זי געדרוקט (אויף העברעאיש און פוילישׂ) א הייסן אויפרוף צו רייכע אידן, זיי זאלן פאלגן דעם נאמיעסטניק און גרינדן אידישע קאלאניעס.

* * *

דער צווייטער אויפרוף פון רבנים און רביים האט אבער אויך נישט געווירקט אויף די אידישע גבירים, אז זיי זאלן באהילפיג זיין אידן זיך צו באזעצן אויפן פעלד, און אויך די רעגירונג האט מיט אלע מעגליכקייטן געשטערט אידן זיך צו באשעפטיגן מיט פעלד־ארבעט, הגם דער קייזער און דער נאמיעסטניק האבן שטרענג פארלאנגט, אז עס זאלן געמאכט ווערן פארשיידענע הנחות אלע אידן, וואס ווילן ארבעטן אויפן פעלד.

די אינערן־קאמיסיע האט באקומען א נייעם תירוץ אויף אפ־צוהאלטן א לענגערע צייט די בקשות, וואס זיינען צו איר אנגע־קומען ווענן גרינדן אידישע קאלאניעס: היות אידישע קאלא־ניסטן זיינען באפרייט געווארן פון מיליטער־דינסט, זיינען די אלע בקשות מגולגל געווארן, אויסער אין די אויבן דערמאנטע קא־מיסיעס, אויך אין דער מיליטער־קאמיסיע, כדי זי זאל אויך איר מיינונג ארויסזאגן, און ווען זי האט שוין געהאט אלע מיינונגען, האט זי זיך צוגעטשעפעט צו עפיס א ווארט, וואס איז נישט ווי געהעריג געווען געשריבן, און די בקשות אפגעווארפן.

מאסן אידן און נאגצן לאגד האבן אבער אויף קיין ערלויב־נישן נישט געווארט, האבן זיך געווענדעט צו פריצים, איינגטימער פון גיטער, און געבעטן, זיי זאלן זיי געבן אין ארענדע נרעסערע אדער קלענערע שטחים ערד אויף צו באארבעטן.

און מאסן אידן האבן גענומען אין ארענדע בא די פריצים ערד, אם מערסטן פון אויסגעהאקטע וועלדער, האבן די ערד אויס־געקארטשעוועט, פארקערט, פארזייט, זיך אויסגעבויט הייזער און אגדערע בנינים און געפירט א דארפישע ווירטשאפט.

די דאזיגע אידן האבן זיך נאר נישט געקאנט פארשטעלן, אז אין דעם, וואס זיי טוען, זאל זיין עפיס אומלעגאלעס. דער נאמיעסטניק פארלאנגט אויך דאס זעלבע, נאר די נובערניאל־קאמיסיע אדער אפילו די אינערן־קאמיסיע מאכט שווערינקייטן. קאן אבער ווער זיי פארווערן צו ארבעטן אדער קאן ווער האבן רעכט זיי אראפטרייבן פון דער ערד, וועלכע זיי האבן מיט אזוי פיל מי און קאסטן אויסגעקארטשעוועט, באארבעט און פאר־בויט?

נאגץ אגדערש איז אבער געווען די מיינונג פון דער אינערן־קאמיסיע. ווען זי האט ענדע יאר 1846 זיך דערוואוסט פון דער וואַרשעווער נובערניאל־קאמיסיע, אז אין דער דאזיגער נובערניע געפינען זיך אידישע קאלאניעס, וואס זיינען גגרינדעט געווארן אן א ערלויבעניש פון דער מאכט, האט זי תיכף פאנאגדערגעשיקט צו אלע נובערניאל־קאמיסיעס א צירקולאר, אין וועלכן עס ווערט געזאגט, אז עס דארפן שטרענג באשטראפט ווערן אלע לאקאלע מאכטן, וועלכע האבן ערלויבט צו גרינדן אידישע קאלאניעס אן א ספעציעלער ערלויבעניש פון דער העכערער מאכט אין לאגד;

די אידן, וואס האבן זיך באזעצט אויפן פעלד אן א ערלויבעניש, דארפן געצוואונגען ווערן פאנאגדערטיילן צווישן זיך די ערד אזוי, אז יעדער זאל האבן נישט ווייניגער פון 30 מארגעס*, און די אידן, וואס ס'וועט זיי בלייבן ווייניגער פון דער דאזיגער מאס, זאלן אויסגעשלאסן ווערן פון די קאלאניעס.

דער דאזיגער באפעל האט ארויסגערופן א שרעקליכע מרומה, צווישן די נייע אידישע קאלאניסטן, וועלכע האבן אזוי פיל שווערע מי אריינגעלייגט אין דעם ריינגן די ערד, אויסגעגעבן אלץ, וואס זיי האבן פארמאגט, כדי זיך איינצואָרדנען א דארפיש ווירטשאפט און ערשט דערנאך הייסט מען זיי פארלאזן די נאנצע ווירטשאפט מיט דער ערד און איבערלאזן נאר ווירטשאפטן צו 30 מארגעס, וואס כמעט קיינער פון זיי איז נישט אימשטאנד אויסצוהאלטן!

די נובערניאל־קאמיסיעס האבן אויף דעם אויפמערקזאם גע־מאכט די אינערן־קאמיסיע. דערצו האבן זיי אויך צוגעגעבן זייערע ערקלערונגען, אז אויב די רעגירונג וויל, אז אידן זאלן זיך באזעצן אויפן פעלד, דארף מען נישט פארלאנגען, אז יעדער קאלאניסט זאל האבן 30 מארגעס, ווארום אויב די ערד איז גוט און זי ווערט פלייסיג באארבעט, קאן א קאלאניסט ציהען זיין חיונה אויך פון 10 מארגעס. אויסער דעם האבן די נובערניאל־קאמיסיעס צוגעגעבן, אז אלע אידישע קאלאניסטן ארבעטן פלייסיג און באשעפטיגן זיך נישט מיט קיין אנדערע עסקים, חוץ מיט פעלד־ארבעט, און דערפאר דארף מען אידישע קאלאניסטן נישט נעמען צו מיליטער־דינסט, ווארום אויב מען וועט נעמען צו מי־ליטער־דינסט א אידישן קאלאניסט, אדער זיין זון, וועט די ערד ווידער בלייבן וויסט, ווי פריער.

עטליכע קאמיסיעס האבן דערצו נאך מוסיף געווען, אז די ידיעה ווענן באפעל פון דער אינערן־קאמיסיע האט ארויסגערופן צווישן די אידישע קאלאניסטן אזא מרומה, אז פיל פון זיי האבן אויעקגעווארפן זייער ערד, הייזער, בנינים, כלים צו דער ארבעט און זיינען פאראָרימטע און פארמאטערטע אנטלאפן פון די קאלאניעס.

די אינערן־קאמיסיע האט כיט צוריקגעצוגען בפירוש איר באפעל ווענן די 30 מארגעס, אבער אויך נישט פארלאנגט פון די נובערניאל־קאמיסיעס, זיי זאלן אים אויספירן. זי האט זיי נאר מודיע געווען, אז זי לייגט פאר דעם נאמיעסטניק א פראיעקט, לויט וועלכן ס'זאל ערלויבט ווערן יעדן איד זיך באזעצן אויפן פעלד אויף א שטח נישט א קלענערן פון 10 מארגעס, אבער פון מיליטער־דינסט זאל באפרייט ווערן נאר דער איד, וואס האט 30 מארגעס.

די אינערן־קאמיסיע האט ווירקליך אזא פראיעקט צוגעשטעלט דעם נאמיעסטניק, און איידער ער איז באטראכט געווארן, האט דאס באפרייען אידן פון מיליטער־דינסט זיך געווענדט אן דעם ווילן פון די לאקאלע מאכטן. האט א לאקאלע מאכט געוואלט, האט זי באפרייט פון מיליטער־דינסט אויך די אידישע קאלאניסטן, וואס האבן געהאט ווייניגער פון 30 מארגעס, האבן זיי זיך געקאנט פארלאזן אויפן באפעל פון דער אינערן־קאמיסיע און נעמען צום מיליטער־דינסט כמעט אלע אידישע קאלאניסטן.

בכן, יעדער אידישער קאלאניסט, וואס האט זיך געוואלט באפרייען פון מיליטער־דינסט האט געמוזט, לויטן מנהג, נוט מפצה זיין די לאקאלע מאכט, כדי זי זאל אים באפרייען.

אזוי האט אויסגעזעהן אין דער ווירקליכקייט די הנחה, וואס איז געמאכט געווארן אידישע קאלאניסטן, אז זיי זאלן באפרייט ווערן פון מיליטער־דינסט.

נישט בעסער איז אויך געווען מיט דער הנחה פון באפרייען אידישע קאלאניסטן פון אפצאל פון בשר פלייש. דער דאזיגער אפצאל איז שטענדיג אפגעגעבן געווארן און פאכט אויף 3 יאר און איידער די 3 יאר האבן זיך געענדיגט, האט מען קיינעם נישט געקאנט באפרייען פון דעם אפצאל, ווייל דער פאכטער האט זיך

* איין מארג — אן ערד א האלבער העקטאר.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

דאָך שוין געהאַט מתחייב געווען אַריינטראָגן די באַשטימטע סומע געלט, רעכענענדיג דעם אָפּצאָל צו נעמען פון אַלע אידישע איינוואוינער אָן אויסנאַם. די אידישע קאָלאָניסטן האָבן אַלזאָ זיך נעמוטט משתדל זיין בא דער פינאַנס־קאָמיסיע, אַז ביים שליסן נייע קאָנטראַקטן מיט די פּאַכטערס, זאָלן אויסגעשלאָסן ווערן די אידישע קאָלאָניעס. דאַן האָט די פינאַנץ־קאָמיסיע פאַנאַנדערגעשיקט צו די גובערניאַל־קאָמיסעס אַ צירקולאַר מיטן פאַרלאַנג, זיי זאָלן חוקר ודורש זיין, וויפיל אידישע קאָלאָניעס עס געפינען זיך אין יעדער גובערניע, אויב די אידישע קאָלאָניסטן פאַרנעמען זיך טאַקי מיט ערד־אַרבעט, וויפל יעדער האָט ערד, פון וויפל נפשות עס באַשטייט יעדע פאַמיליע פון יעדן אידישן קאָלאָניסט און דאָס אַלץ איר מודיע זיין. איידער די גובערניאַל־קאָמיסעס האָבן דאָס אַלץ אויסגעפאָרשט און איידער זיי האָבן אָפּגעענטפערט דער פינאַנץ־קאָמיסיע, זיינען דערווייל פאַריבער יאָרן און עס זיינען נעשלאָסן געוואָרן נייע קאָנטראַקטן מיט די פּאַכטערס, ניט אויסשליסנדיג די אידישע קאָלאָניעס. ווען אַ קאָלאָניע האָט שוין יאָ זוכה געווען אויסגעשלאָסן צו ווערן פון דעם אָפּצאָל, האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז לויטן געזעץ טאָר קיין שום שוחט ניט קוילן קיין בהמה אָן אַ גערלויבעניש פונם פּאַכטער פון אָפּצאָל פאַר כשר פלייש, און ווייל די פּאַכטערס האָבן נישט געוואָלט געבן קיין ערלויבענישן די שוחטים פון די אידישע קאָלאָניעס, זיינען די אידישע קאָלאָניסטן געצוואונגען געווען צו קויפן פלייש אין די שטעט, וואו דער אָפּצאָל איז געגומען געוואָרן פון יעדער בהמה און פון יעדער עוף.

מיט דער גרויסער באַוועגונג פון פעלד־אַרבעט צווישן אידן האָבן זיך באַגרוצט עטליכע פריצים, דוקא די רייכסטע, וועלכע האָבן אידן שרעקליך עקספּלואַטירט און פאַראומגליקט.

אין זאַמאָשץ האָט אַ גרופּע פון 14 אידן גענומען פון דער אָרדינאַציע פונם גראַף זאַמויסקי אינם יאָר 1846 אַ שטח פון 592 מאָרגעס וויסטע ערד אין טשינש אויף 30 יאָר. אויף איינענע הוצאות האָבן זיי זיך אויסגעבויט שיינע, באַקוועמע הייזער, שטאַלן, שייערן און פּאַרקאַנעס אַרום די הייזער און בגינים. די ערד, וואָס איז יאָרנלאַנג נישט געווען באַאַרבעט, איז באַוואַקסן געוואָרן מיט ווילד־קרויט און דערנער. די נייע קאָלאָניסטן האָבן אַלזאָ נעמוטט זעהר שווער אַרבעטן, ביז זיי האָבן די ערד צוגענרייט צום אַקערן. דאָס אַקערן איז אָבער דערנאָך אויך אָנגעקומען זעהר שווער. מען האָט נעמוטט איינשפּאַנען צו יעדן אַקער־וואָגן 4 געזונטע אָקסן. האָדעווען בהמות האָבן זיי דאָרט נישט געקאָנט. זיי זיינען געווען נישט געניט און ביים פּאַכטן די ערד האָבן זיי אין קאָנטראַקט נישט אַריינגעשטעלט אַ פּונקט, אַז די אָרדינאַציע דאַרף זיי געבן אַ לאָגקע אויף פּאַשען בהמות. האָט זיי טאַקי די אָרדינאַציע קיין לאָגקע נישט געגעבן. אויסערן טשינש, וואָס די קאָלאָניסטן האָבן געוואָלט, האָט די אָרדינאַציע זיי געצוואונגען צו אַרבעטן בא איר אין שניט־צייט. פונדעסטוועגן האָבן זיך די אידישע קאָלאָניסטן דאָרט געהאַלטן 4 יאָר, ביז זיי האָבן זיך איבערצייגט, אַז זיי האָבן אומזיסט אַריינגעלייגט אַזוי פיל כחות און געלט אין דער ערד, וואָס טויג נאָר נישט צו קיין זריעה.

בעמעט דאָסזעלבע האָבן געמאַכט מיט אידן אין יאָר 1844 דער שטאָטס־ראַט אָשטשקין (איינער פון די דריי, וועלכע דער נאַמיעסטניק האָט אין יאָר 1843 באַשטימט אַלס קאָמיטעט אויסצואַרבעטן תקנות פאַר פעלד־אַרבעט בא אידן) און אַ רוס אָקאָלאָוויטש, וועלכע האָבן באַקומען פון דער רעגירונג גרויסע ניטער און געוויסע שטחים וויסטע ערד און האָבן זיי אָפּגענעבן אידן אין אַרענדע. אידן האָבן אַריינגעבראַכט אַ סך כחות און געלט אין דער ערד, וועלכע איז צו דער זריעה נישט פּייהיג געווען.

דער אידישער קאָלאָניזאַציע אין פּוילן האָט אויך געשטערט אַ אַלגעמיינע קאַטאַסטראָפע. אין יאָר 1847, ווען די דאָזיגע קאָלאָניזאַציע האָט זיך אַם מערסטן אַנטוויקלט, איז געקומען אַ הונגער אויפן לאַנד. אויפן פעלד האָט נאָר נישט געוואַקסן, און די בהמות זיינען געפאַלן אין אַ פעסט, וואָס האָט געהערשט. די אידישע קאָלאָניסטן זיינען געבליבן אָן בהמות, אָן שפּייז, אָן תבואה אויף זריעה. פּויערים האָבן באַקומען שטיצע פון די גובערניאַלע קריסטליכע קאָלאָניסטן האָט די רעגירונג געגעבן תבואה און בהמות. אידן האָט אָבער קיינער נאָר נישט געגעבן. זיי האָבן זיך געוועגדעט צו די גובערניאַל־קאָמיסיעס נאָך שטיצע, האָבן אָבער די גובערניאַל־קאָמיסיעס אָפּגעשיקט די אידישע בקשות צו דער אינערן־קאָמיסיע. אין דער אינערן־קאָמיסיע זיינען די בקשות איבערגעשיקט געוואָרן פון איין אָפּטיילונג צו דער אַנדערער און יעדע אָפּטיילונג האָט געטענהט, אַז די זאַך געהערט נישט צו איר. אַזוי זיינען פאַריבער נאַנצע 4 יאָר, ביז ענדליך איז אויף אַנאַלגעמיינער זיצונג פון דער קאָמיסיע געבליבן, אַז דער דאָזיגער ענין געהערט צו דער אַדמיניסטראַציע־אָפּטיילונג. ערשט דאַן, דעם 11־טן סעפּטעמבער 1851, האָט די דאָזיגע אָפּטיילונג איבערגענומען דעם ענין אים צו ערליידיגן און האָט פאַנאַנדערגעשיקט צו די גובערניאַל־קאָמיסיעס אַ צירקולאַר, אין וועלכן זי האָט פון זיי פאַרלאַנגט, אַז זיי זאָלן איר צושיקן ידיעות וועגן די אידישע קאָלאָניעס און קאָלאָניסטן. ביזי לביזי זיינען פיל אידישע קאָלאָניסטן־פאַמיליעס אויסגעשטאָרבן פון הונגער און אַנדערע האָבן פאַרלאָזן די קאָלאָניעס און געוואָרן בעטלערס.

* * *

און דאָך זיינען פיל אידן געבליבן בא פעלד־אַרבעט.

לויט די אָפיציעלע ידיעות האָבן זיך אין יאָר 1859 געפונען אין קעניגרייך פּוילן 27971 אידן, וואָס האָבן זיך באַשעפטיגט מיט פעלד־אַרבעט *.

די דאָזיגע צאָל איז אָבער יעדעס יאָר קלענער געוואָרן. די רעגירונג האָט די אידישע פעלד־אַרבעטער נישט גענעבן די פאַראַכטענע הנחות, אָן וועלכע די אידישע קאָלאָניסטן האָבן נישט געקאָנט עקזיסטירן. אַם ערנסטן איז געווען דאָס, וואָס פיל אידישע קאָלאָניסטן זיינען נישט באַפרייט געוואָרן פון מיליטער־דינסט. די רעגירונג האָט דערמיט אַליין אונטערגענראָבן דעם קיום פון די אידישע קאָלאָניעס, וואָרום אַוועקנעמענדיג פון די קאָלאָניעס די געזונטע, יונגע לייט, נעדונגענע פאַראָבקעס און זין פון די קאָלאָניסטן, איז שוין שווער געווען די אידן זיך צו האַלטן אָן דער ערד־אַרבעט. קיין קריסטליכע פאַראָבקעס האָבן זיי נישט געטאָרט האַלטן און אידישע, געניטע פעלד־אַרבעטער, איז שווער געווען צו באַקומען.

די אידן האָבן אָן אויפהער אָנגעגעבן דער רעגירונג בקשות, זי זאָל האַלטן איר הבטחה און באַפרייען פון מיליטער־דינסט אַלע אידן, וואָס אַרבעטן אויפן פעלד. ענדליך, ענדע יאָר 1859, האָט די אינערן־קאָמיסיע זיך גענומען צו ערליידיגן די בקשות, אָבער נאָר אויף איר שטיינער: זי האָט פאַנאַנדערגעשיקט צו אַלע ציוויל־גובערנאַטאָרן אין לאַנד אַ צירקולאַר, זיי זאָלן איר צושיקן ידיעות וועגן אַלע אידישע קאָלאָניעס, וואָס געפינען זיך אין יעדער גובערניע באַזונדער, כדי די רעגירונג זאָל וויסן, וועלכע אידן עס דאַרפן באַפרייט ווערן.

די ציוויל־גובערנאַטאָרן האָבן זיך פון זייער זייט געוועגדעט מיט צירקולאַרן צו די קרייז־קאָמיסאַרן און פאַרלאַנגט פון זיי

* וולדיסלאַוו גראַבסקי: „די געשיכטע פון אַקערבוי־חברה 61—1858" (פּוילין) I, 357.

טאַב· II

די אידישע קאָלאָניעס אין קאָנגרעס־פּוילן אין יאָר 1861

קרייז און קאָלאָניע		גרינדונג־יאָר	צאָל פאַמיליעס	צאָל מאַנסלייט	צאָל הייזער	חירשטשאַפט־ליכע בנינים	זריעה־ערד	לאַנקעס	אומגיצליכע ערד און קשאַקעס
							אין מאָרגעס		
סייני:	1. קאַלעטי № 5	1840	5	7	10	20	110	40	2½
"	2. קאַלעטי № 8	1840	1	4	1	3	38	8	1
אָסטראָלענקא:	3. באַגאַטעלע	1847	15	29	15	35	242	34	—
"	4. מיידאַן וואָנסאָווסקי אָדער חאָרזעווע	1847	8	8	8	18	269	30	—
"	5. מיידאַן זאַסלאַווסקי אָדער אולאַנאָווקע	1859	5	12	5	13	95	10	—
פולטוסק:	6. באָווי	1811	1	4	1	1	2	10	3
"	7. זאַבאָרזע	1857	3	9	4	5	47	15	—
"	8. בורטשאַק	1858	1	2	1	2	16	5	—
"	9. סיעציעכי	.	4	10	4	2	21	5	—
"	10. דאָזין	.	1	3	1	—	12	6	—
"	11. קאַלינקאָווא	.	5	4	5	5	27	—	—
"	12. דאָמביעניצע	.	7	5	7	7	50	32½	—
"	13. מאַריאַנאָווע	.	1	4	1	1	30	60	6
"	14. דאַלעקע	.	2	2	2	1	14	8	—
"	15. זיגמונטאָווע	.	1	3	1	1	7	4	—
"	16. סטאַשיק	.	1	3	1	1	3	2	—
"	17. סערוועריינקע	.	4	8	4	8	33	12	—
פלאָצק:	18. קוחאַרי	1841-44	6	18	6	18	147	22	7
"	19. קאַדלובאָווקע		9	31	9	18	97	19	9
"	20. אידזיקאָוויצע		12	32	12	22	186	12	12
סטאַניסלאַוו:	21. פּאַלעסטינע	1844	7	10	7	7	63	—	—
שעראַדז:	22. קאָלאָניע זשידאָוו·	1844	9	9	10	11	105	2½	25½
"	23. מאַריאַנאָוו	1847	1	6	1	1	5	—	—
וויעלון:	24. קאַמיק	1845	15	31	15	30	112½	—	—
"	25. טרוסקאָלאַסי	1850	21	55	22	31	580¾	108	—
ראַווע:	26. ניעפאַזנאַטשאַוו	.	1	3	1	—	1	—	—
"	27. אַגנאָפּאָל	1821	9	13	9	11	39	—	—
"	28. וואַלענטינאָוו	1843	10	18	10	11	63	—	—
"	29. יאַקובאָוו	1844	5	20	5	7	65	13	—
"	30. ווינצענטאָוו	1819	18	33	18	6	101½	—	—
"	31. אתר׳קא	1844	—	—	—	—	—	—	—
פּיאָטרקאָוו:	32. עדוואַרדאָוו	1845	3	5	1	—	11¾	¾	—
"	33. פאָרזניעוויצע	1851	9	26	1	12	99	—	—
"	34. פּאָדיעזיאָרע	1851	10	21	10	15	129	—	—
"	35. שיודעסקע	1851	6	16	6	9	69	—	—
"	36. סמיקאָוו	1845	4	5	1	6	14	12	4
גאָסטינין:	37. עמיליאַנאָוו	1844	4	13	4	4	65½	12	—
"	38. פרעמיסלאָוו	1845	12	20	12	12	265	—	—
"	39. פאָלעסיע	1825	7	19	7	13	80	—	1½
"	40. אַזעפקאָוו	.	2	10	2	2	6	—	—
וואַרשע:	41. לובלינאָוו	1846	1	10	1	2	20	5	—
סליפּיע:	42. סלאַוואָשעוויסקי	1846	15	45	20	31	341	65	25
לאָסק:	43. גאָרזעוואָ	1845	17	40	20	29	255	27	28
קוטנאָ:	44. וויסאָקע	1846	6	23	8	19	360	29	41
"	45. גאָדזיאָמב	1846	5	21	6	15	304	26	28
קאַליש:	46. באָלעסלאַוואָוו	1814	6	18	6	18	70	6	—
סטאַפּניץ:	47. וואַליצא	1814	16	35	16	27	218	41	6
ראַדאָם:	48. אָסטע	1845	13	32	13	27	130	32	12½
פּינטשאָוו:	49. לאַבענדז	1846	15	45	18	36	290	42	—
סאַנדאָמיר:	50. זאַוויערשביע	1840	4	10	4	9	46	4	—
"	51. דווירקאָזי	1841	5	17	5	12	42½	9	3
קאָזיעניץ:	52. יעדלניא	1841	3	10	3	9	35	3	—
"	53. טראָווקי	1840	4	13	4	12	38	7	—
"	54. בראָזשא	1840	6	21	6	18	78	9	—
קעלץ:	55. ברושעזיני	1841	4	14	4	8	44	1	6
"	56. גורנע	1840	5	18	5	15	75	—	—
"	57. קריינא	1840	4	10	4	12	60	—	—
צוזאַמען			374	913	383	678	5727½	788¾	221

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

ידיעות. אַזוי זיינען פאַראיבער בערך 2 יאָר און ערשט אין דער צווייטער העלפט פון יאָר 1861 האָבן אָנגעהויבן אָנצוקומען אין דער אינערן־קאָמיסיע רשימות פון די אידישע קאָלאָניסטן, וואָס נעפינען זיך אין לאַנד.

אין טאַבעלע II געבן מיר די רשימה פון די אַלע קאָלאָניסטן, לויט די באַרייכטן פון די ציווילי־גובערנאַטאָרן. אין דער דאָזיגער טאַבעלע ברייגנען מיר נאָר די אַלגעמיינע סך־הכּלל פאַר יעדער קאָלאָניע, נישט האָבנדיק קיין מעגליכקייט ברייגנען גענויערע ידיעות וועגן איינצלנע משפחות.

לויט דער דאָזיגער רשימה קומט אויס, אַז אין יאָר 1861 האָבן זיך אין פּוילן געפונען 57 אידישע קאָלאָניעס, פון וועלכע איינע, און דוקא אַן אַלטע, גרויסע, האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירן דורך דער שולד פון דער רעגירונג, וואָס האָט די קאָלאָניסטן נישט געמאַכט די פאַרשפּראָכענע הנחות און האָט זיי נישט געשטיצט אין יאָר פון שרעקליכן אומגערעכטעניש. אין עטליכע אַנדערע קאָלאָניעס איז די אידישע באַפעלקערונג באַדייטנדיק קלענער געוואָרן. פאַמיליעס האָבן זיך געפונען אין די קאָלאָניעס 374 און צווישן זיי אַ נאָר קליינע צאָל מאַנסלייט — 913. אַם מייסטן האָבן זיך באַזעצט אויפן פעלד יונגע לייט, נייע פּאָר־פּאָלקן. פון אַ סך פאַמיליעס זיינען די יונגע לייט געטמען געוואָרן אין מיליטער־דינסט.

אין די אַלטע קאָלאָניעס האָבן זיך געפונען 383 הייזער און 678 ווירטשאַפטליכע בנינים און זייער שטח ערד איז באַשטאַנען פון 5727½ מאָרגעס זריעה־ערד; 788¾ לאַנקעס און 221 מאָרגעס אומניצליכע ערד.

פון די 57 קאָלאָניעס זיינען נאָר 20 באַפרייט געוואָרן לויט דער דעציזיע פון דער רעגירונג. 6 קאָלאָניעס האָבן זיך יעדעס יאָר געמוזט משתדל זיין פאַר דער אָרטיגער מאַכט, מען זאָל זיי באַפרייען. פשוט גערעדט הייסט דאָס: זיי האָבן יעדעס יאָר געמוזט געבן כאַבאַר, מען זאָל זיי באַפרייען, הגם קיין בפירושע דעציזיע פון דער רעגירונג איז נישט אָנגעקומען. די דעציזיע פון דער רעגירונג איז, ווי ס'ווייזט אויס, געווען אָפּהייניג פון דעם, דורך וועמען און מיט וואָס די השתדלות איז געמאַכט געוואָרן. האָט זיך משתדל געווען וועגן דער דעציזיע אַ חשובע פערזענלעכקייט, וואָס האָט געגעבן אויך אַ גוטן כאַבאַר, איז די דעציזיע באַלד אָנגעקומען. אויב נישט, זיינען נאָכצו צענדליגער יאָרן פאַריבערגעגאַנגען און די דעציזיע איז נישט אַרויסגעגעבן געוואָרן, אַפילו פאַר די קאָלאָניעס, וואָס זיינען געגרינדעט געוואָרן אויף דער רעגירונגס־ערד, די רעגירונג האָט אויף זיי געגעבן איר ערלויבעניש און די גובערניאַל־קאָמיסיעס האָבן עדות געזאָגט, אַז זיי פאַרדינען באַפרייט צו ווערן. אַזעלכע קאָלאָניעס, וואָס זיינען נישט באַפרייט געוואָרן, זיינען געווען נאָכצו 31.

אין דער טאַבעלע II האָבן מיר אויפגעגעבן די ציפערן און די אָנמערקונגען אַזוי, ווי זיי זיינען אויפגעגעבן געוואָרן דורך די ציווילע גובערנאַטאָרן. מען קאָן זיך אָבער משער זיין, אַז עס זיינען געווען אין פּוילן מער, בפרט קלענערע אידישע קאָלאָניעס. די גובערנאַטאָרן האָבן צוגעשיקט זייערע ידיעות נישט מיט אַמאָל, נאָר איינצלנווייז, אין דער מאָס, ווי זיי האָבן דערהאַלטן די דאָזיגע ידיעות פון די קרייז־קאָמיסאַרן. ביזי לביזי איז אָנגעקומען דאָס יאָר 1862, ווען אידן־אין קענינרייך פּוילן האָבן באַקומען בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג, און ממילא זיינען שוין די ידיעות נישט נויטיג געווען דער רעגירונג. צי האָבן די גובערנאַטאָרן צוגעשיקט אַלע ידיעות — קאָן מען נישט וויסן. אין די רעגירונגס־אַקטן נעפינט זיך וועגן דעם קיין זכר נישט.

* * *

וואָס איז געוואָרן פון די אַלע אידישע קאָלאָניעס?

אָט טאַקי די פרייהייט, וואָס אידן אין קענינרייך פּוילן האָבן באַקומען אין יאָר 1862, האָט געבראַכט דערצו, אַז די אידישע קאָלאָניעס זאָלן אויפהערן צו עקזיסטירן.

אידן איז ערלויבט געוואָרן צו וואוינען און זיך ערווערבן נחלאות, וואו זיי האָבן געוואָלט. זיי האָבן אויך געמעגט האַנדלען מיט אַלע מינים סחורות אָן שום באַגרענצונגען. עס האָבן זיך אַלזאָ געעפנט פאַר אידן פיל שטעט, אין וועלכע זיי האָבן ביז דעמאָלט ניט געטאָרט וואוינען, און פיל, זעהר פיל נאָסן אין אַלע גרעסערע שטעט און שטעטלאַך, וואָס זיינען פריער פאַר זיי פאַרמאַכט געווען. זיי האָבן אויך שוין געמעגט האָבן שענקן פון אַלערליי געטראַנקן און אויך האַלטן נוראַלנעס און ברויעריין.

באַלד דערנאָך (1864) איז אָנגעקומען דער אוקאַז פון קייזער, וועלכער האָט בטל געמאַכט די פאַנשטשינע אין פּוילן און די ערד, וואָס די פּויערים און קאָלאָניסטן האָבן באַאַרבעט, איז געוואָרן זייער איינגטום. זיי האָבן די ערד געמעגט פאַרקויפן, וועמען זיי האָבן געוואָלט. יעדער האָט אויך געמעגט זיך ערווערבן אַלע מינים ערד.

און ווייל פּויערים זיינען געוואָרן פריי און האָבן געמעגט קויפן ערד, האָט זיך אָנגעהויבן אַ פרייער האַנדל מיט דאָרפישער ערד, וועלכע איז איבערגעגאַנגען פון האַנד צו האַנד און ממילא איז זי אויך טייערער געוואָרן.

האָבן אידן ביסלעכווייז פאַרקויפט זייער ערד, הייזער, בנינים, בהמות און מכשירים און זיינען איבערגעגאַנגען אין די שטעט, וואו זיי זיינען געוואָרן שענקערס און קרעמערס און די אידישע קאָלאָניעס האָבן אויפגעהערט צו עקזיסטירן.

באַמערקונגען צו טאַבעלע II

1) בא 11 קאָלאָניעס איז פון די אַקטן נישט קלאָר, ווען זיי זיינען געגרינדעט געוואָרן;

2) פון אַלע 57 קאָלאָניעס זיינען נאָר 26 באַפרייט געוואָרן פון מיליטער־דינסט;

3) אין די צוויי קאָלאָניעס קאַלעטי № 5 און № 8, וועלכע זיינען געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1840, איז געווען אין 1846־טן יאָר 136 נפשות (77 מענער און 59 פרויען);

4) אין עטליכע קאָלאָנ. האָבן געדינט אידן אַלס „פאַראָבקעס";

5) נאָר אין אַ פּאָר קאָלאָניעס איז אָנגעגעבן, אַז די קאָלאָניסטן האָבן זיך פאַרנומען אויך מיט מלאכות;

6) אין צוויי קאָלאָניעס איז אָנגעוויזן, אַז די אידן האָבן זיך באַזעצט מיט קריסטליכער אַרבעט;

7) אין דער קאָלאָניע פּאַלעסטינא איז די ערד געווען באַוואַקסן מיט קשאַקעס. אידן האָבן די ערד אויסגעריינינט און פאַראַקערט. אויך די בנינים האָבן זיי אַליין אויסגעבויעט. פאַר ערלויבן פאַשען בהמות און וואַלד אַרבעט יעדער אידישער קאָלאָניסט פאַנטשינע 4 טאָג יאַרליך;

8) די קאָלאָניע טרוסקאַלאַסי (אויף רעגירונגס־ערד) האָבן אידן געהאַלטן פון אַלטע צייטן אָן אויפן גרונט פון פאַנשטשינע, ווי אַלע אַנדערע פּויערים פון רעגירונג־גיטער. אין יאָר 1850 איז די קאָלאָניע אָפּגעגעבן געוואָרן די אידן אויף טשינש.

9) אין קאָלאָניע אַנגאַפאַל צאָלן די אידן טשינש 25 קאָפּ. פון מאָרג יאַרליך, גיבן דעם פריץ יעדערער אַ טאָפּ פוטער און אַרבעטן פאַנשטשינע צום שניט צו 15 טאָג יעדער קאָלאָניסט.

10) די קאָלאָניע אַסתרקאַ איז געגרינדעט געוואָרן דורך

16 אידישע פאמיליעס, וועלכע האבן געטומען פון פריץ צו 15 מארגעס ערד א פאמיליע אויף משינש. ווייל די רעגירונג האט געצוינגן מיטן געבן די ערלויבעניש און מיט באפרייען די קאלאניסטן פון מיליטער-דינסט, האבן די קאלאניסטן פארלוירן דעם השק צו ארבעטן אויסן פעלד און זיי האבן זיך באשעפטיגט מיט האנדל און מלאכה. דער פריץ האט זיי דאן געגעבן צו פארקויפן די ערד קריסטן.

11) די קאלאניע פארזניעוויצע איז געגרינדעט געווארן דורכן אידישן גוט-באזיצער שלמה אבראמואהן.

12) די קאלאניע פאליעסיע איז געגרינדעט געווארן אויפן גרונט פון אייבינן משינש. אן יאר 1844 האבן זיך דארט געפונען 73 אידישע נפשות. די רעגירונג האט זיי נים באפרייט פון מיליטער-דינסט, הגם זיי אלע האבן געארבעט אויפן פעלד און קיין אגדערע באשעפטיגונגען האבן זיי נים געהאט. אין הונגער-יאר 1847 זיינען עטליכע אידישע פאמיליעס אויסגעשטארבן פון הונגער, די איבערינע האבן פארלאזן אלץ און אויסגעוואנדערט.

13) די קאלאניע לאבענדז איז געגרינדעט געווארן דורך דעם אידישן גוטבאזיצער, אליהו מאשקאווסקי; די קאלאניעס קוכארי, קאדלובאווקא און אידזיקאוויצע — דורך ר' זלמן פאזנער.

קוועלן:

I. ארכיוו אלטע אקטן (אין וואַרשע): 1) „די באַזעצונג פון אידן אויף אקער-ערד"; 2) „אידישע קאלאניזאציע"; 3) „מיליטער-דינסט פון אידן"; 4) „נאמעסטניקס אקטן"; 5) „איינארדנען דירות פאר אידן"; 6) „פראטאקאלן פון אדמיניסטראציאנס-ראט"; 7) „באריכט פון די אידישע קאלאניעס".

II. פינאנץ-ארכיוו (אין וואַרשע): 1) „קאנסעגנסן פאר אידן"; 2) „הנחות פאר אידן ערד-ארבעטער"; 3) „אפצאל פון כשר פלייש".

III. יעקב טוגענדהאלד'ס כתבים (מאנוסקריפט).

IV. פראטאקאלן פון די זיצונגען פון וואַרשעווער דאזאר באזשניטשי (פארוואלטונג פון דער אידישער געמיינדע).

V. יוסף הלוי: „מגלת ספר" (זכרונות. — מאנוסקריפט).

VI. איינענע זאמלונגען פון געדרוקטע און געשריבענע אויפרופן.

ביילאגע*

I

לבני אמונתנו

הודות לאל

אותנו ה"מ מצאה שמחה ביום שבת קודש דען 18—30 נרודזיען 1843 להראות למני אדונו הפירשט נמסניק למלכות יר"ה. העיר אותנו בתוכחות מוסרו טאב את בנו ילמד דעת, ברבר אשר מאז דבר טוב עבור עניי עמנו. והתפלא על עשירי עם ישראל בראותם, כי העוני הולך וגדל בין המון העם ורבים העטופים ברעב, והמה ימאנו לפתח ידם בעזר לאחיהם המרוטאים לסור מהונם לקנות נחלת אדמה להושיב שמה האביונים למען יעבדו את האדמה ויאכלו לחם חוקם באמונה. —

אחינו! במה יתרצה עבד נאמן לממשלה אשר עליו, אם לא לעשות רצונה היקר, הלא כל דברי הפירשט נמסניק יר"ה הנעימים אשר הזהיר, נמשלו לדברי קודש (תהילים ק"כח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, חכמינו בעלי התלמוד הוסיפו לגלות לנו באמרם אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

לזאת מצאנו עצמנו נכונים ומחויבים להודיע הדברים האלה לכל קהילות ישראל בארץ הזאת לעורר לבב אחינו אשר ברכת ד' בביתם לעמוד נדר**, לשקוד עליהם לטוב לתת מעשרם ברכה לקנות אחיזת אדמה, למען ימצא העניים די מחיתם ביעיעת כפם, וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות כאשר נזהרנו לטוב על פי אדונו הפירשט נאמסטניק יר"ה החפץ בטובתנו ומד' השוכן בשמי מעל נשא ברכה ולהמתנדבים יגמול יקרת נפשם וטוב לבבם.

באע"הח פה וואַרשוויא יום ג' עשרה בשבת ת"צצ לפ"ק.

דען 21 נרודזיען 1843

2 סמוזיען 1844

נאום הק' יצחק במהר"ש ז"ל מק"ק וואַרק
ונאום הק' יהודא בכ"ר אב"ד דק' סייני
ונאום הק' מנחם מנדיל ליפמאנאוויטש, אב"ד דק"ק זדענסקוואל
ונאום הק' רפאל זאב הלוי לעווענטהאל אבד"ק זאקראטשין
ונאום משה טייטלבוים
ונאום מאטיל מיכעלסאן מקאלשין
ונאום שלמה שבתי עזרליך
ונאום משה אל' מארגענשטערן מלובלין
ונאום יוסף טאפיר

* מיר ברייגנגען נאר דעם העברייאישן טעקסט פון די אויפרופן און לאזן דורך דעם פוילישן, וועלכער איז ענליך צום פרשטן נאר מיט דעם חילוק, וואס אין פוילישן טעקסט דארף בעגראבט אינגאנצן די ציטירטע פסוקים. — רעדאקציע.

** צחוי הערטער זיינען דאָ ניט קלאר.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

II

מודעה

שמעו נא אחינו בני ישראל! אחרי אשר שמענו בתוכת לב דבר מאחרינו לאמור ולדבר סרה על רבותינו בעלי התלמוד נ"ע, שאסרו לנו עבודת שדות וגנים בחוצה לארץ עד שדברים כאלו אשר אין בהם ממש יוכלו עשות רושם אצל הממשלה הגבוה יר"ה, בגלל זה אנחנו התתומים ממה מצאנו את עצמינו מחויבים בחוב גדול, להגיד לבית יעקב דבר אמת הנובע ממעיני תורתנו הקדושה. — ואם אמנם לאנשי בריתינו העוסקים בתלמוד נגלה ונודע כי לא כן הוא כי מלבד אשר לא נמצא בתלמוד שום שמץ דבר איסור כזה, אף כי נהפוך הוא כי מצינו בתלמוד רבותינו אמוראים הקדושים אשר היו בחוצה לארץ היו להם קרקעות שדות וכרמים, ועבדו בעצמם אף בשכירות פועלי ישראל, אף גם נאמר ונשנה פעמים רבות שהישראלים בחוצה לארץ יוכלו לעבוד עבודת האדמה כל השנים מבלי הפסק אף בשנה השביעית, ואין עליהם חיוב תרומות ומעשרות, מה שאין כן בארץ ישראל, הכל כאשר יבואר למטה: אולם למען יפורסם הדבר בין ההמון ולא יהיה לו שמץ תלונה מהממשלה הגבוה יר"ה אשר אנחנו חוסים בצלם וחופפים עליו בחסדם כל הימים, אמרנו הנה נביא דבריו בזה בהזכיר אף מקצת מן המקצת מאמרי התלמוד, מלבד אשר גם בתנ"ך מבואר, במלכים (א' י"ט) נאמר על אלישע הנביא והוא חורש בשנים עשר צמדים, כו', ירמיה הנביא (כ"ט) אל הגולים בבלה בנו בתים כו' ונטעו כרמים כו' ורדשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם כו' כי בשלומה יהיה לכם שלום, אף גם במאמרי התלמוד נראה ונגלה לעין כל מלבד שלא הרחיקו עבודת האדמה כמאמרם (במס' מועד קטן פ"א וס"ב) מעשים באמוראים בעצמם, רב הוה ליה חצדא כו' במועד כו', וגם אריסים וחכירים רשאים לעבוד במועד ושארי ענינים כרומה, (בבבא בתרא ה' ע"א) רבינא הוי לו שדות, רוגיא אקפיה כו', (בקידושין נ"ו ע"א) ר' גידל הוה ליה ארעא כו', וכהגה וכהגה רבו מלספר ולבאר ורק ראשי דברים הזכרנו, וכולם היו בחוצה לארץ, אף גם מצינו לרב חביבות הענין הזהירו וקירבו אל השכל להלהיב ולהרהיב נפשות אחינו בני ישראל לזה, מאמר (במדרש ב"ר פט"ז) בשעה שהיה אברהם אבינו מהלך ראה אנשים אוכלים ושותים ופוחזין אמר הלואי לא יהיה לי חלק בארץ הזאת כיון שראה אותם עוסקין בניכוש בשעת הניכוש בעידור בשעת העידור אמר הלואי יהא לי חלק בארץ הזאת, בתלמוד (ברכות ל"ה ע"ב) רבא אמר לתלמידיו לא תתחזו קמאי ביומי ניסן ותשרי כו' ופירש"י שאז זמן הקציר והאסיף הריכות הגתות והבדים כו' ויהיה לבם פנוי כל השנה לעבודת ד' כי יכינו בשני החדשים האלו מרף לבני ביתם, (סנהדרין נ"ח ע"ב) ריש לקיש אמר מאו דכתיב עובד אדמתו ישבע לחם אם עושה עצמו אדם כעבד ישבע לחם כו' ופירש"י כעבר לאדמה לעסוק בה תמיד לחרישה והשקאה וניכוש ועידור, מאמר (יבמות ס"ג ע"א) זרע ולא תזבין תבואה מהשוק אע"ג רבי הרדי ניהו כו'. ושם ר' אלעזר אמר כל שאין לו קרקע אינו אדם שנאם השמים כו' והארץ נתן לבני אדם. גם מאמרם (ויקרא רבה סכ"ב) על פסוק וירדו מאניותיהם כו' על הארץ יעמודו. וכי אין אנו יודעים שעל הארץ היו עומדים, אלא הרי ששקעה ספינת ר' בים ויש לו קרקע על הארץ יעמוד ואם אין לו קרקע אין לך הבל גדול מזה, הנה רואים אנחנו מבעלי התלמוד אם שהיו כולם גדולי המעלה ובלי ספק היו לפניהם הרבי פרנסה, עכ"ז לאשר עיניהם השכילו וראו אשר אין טוב לאדם לתכלית כ"א לעמול ולטרוח בעבודת האדמה ולהגות מיניע כפיו כמאמר הכתוב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, עבודה זו לא היתה מעולם בזויה ושפלה ח"ו, זולת היה איזו אונס ומניעה אשר עזבו אחב"י העבודה הזאת, וכעת אשר הגדיל ד' עמנו לחסות תחת כנפי ארזנינו החסיד הקיר"ה ושרי הממשלה הגדולים החפצים בהצלחתינו ולקרב אחב"י למלאכת עבודת אדמה להחיות נפשם ולהמציא מרף חוקם ובני ביתם באמונה ובכבוד, מי למי אשר לו באפשרות להגיע לעבודה זו, מדראוי כי ישרח וישתדל ברצון טוב בכל נופו ומאודו להגיע לאושר והצלחה הוא ובני ביתו בזה ובבא, ויהי' לחן ולחסד בעיני הממשלה הגבוה להטיב עמו כיד ד' הטובה עליהם, והנה אחרי הודענו את כל אלה הנה מדראוי ומחוייב לכל רב ומורה לפרסם הדברים בפרסום רב, איש לפי שכלו יטעים הדברים בנועם אמרים לעורר בלב אחינו בני ישראל רצון וחשק גמרץ לעבודת האדמה, ולהסיר תלונת הגם מאמרי חכמינו ז"ל. אלה דברי כבוד הרב הגאב"ד דפה בצירוף יחידי סגולה נכבדי' ומשכילי' מפורסמי' הבאי' עה"ח יום ב' י"ד מבת תר"ב פה ווארשא.

הק' חיים דוד זאהן חופ"ק הג"ל

הק' יצחק מוארקא, הק' ישעיה בר"מ מושקאט, שלמה זלמן פרוגר, יעקב עפשטיין, א. רוזין, הק" יצחק מאיר בהרב מור"י ז"ל אלטר.

המשניחים דפה

וועזענסליכע:

מ. רוזין, חיים יונה יאנאש, אברהם בר"מ וויינאווער, יעקב טוגענדהאלד, חיים גרשון האללע

שטעלפערטרעטענדע:

בעריש וילנער, יעקב בערקזאהן, מאיר בערזאהן, ל. לעווענבערג, זלמן אברהמזאהן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די אידישע סטודענטנשאפט אין אייראפּא נאך דער וועלט־מלחמה

י. קאָראַלניק

Die jüdische Studenten in Europa in der Nachkriegszeit

von J. Coralnik

* * *

די אידישע סטודענטנשאפט פון נאך דער וועלט־מלחמה איז אין אַ געוויסער מאָס נאך אַ „טערדאַ אינקאָגניטאַ". צי ווייסט ווער, וואָס זי שטעלט מיט זיך פאַר לויט איר סאָציאַלער אָפּשטאַמונג? ווי גרויס איז זי אין צאָל? וואו און וואָס שטודירט זי און וואָסער אַנטוויקלונג האָט זי דורכגעמאַכט פאַר די לעצטע יאָרן?

די דאָזיגע אַלע פראַגעס זיינען זיכער פון גרעסטן אינטערעס, נעמט מען דערבי נאך אין באַטראַכט די פּאָליטישע זייט פון דעם אידישן סטודענטן־פּראָבלעם. און דאָך — אפשר נעצייַלטע האָבן אַ קלאָרע פאָרשטעלונג וועגן דער גרויס פון דער איצטיגער אידישער סטודענטן־מאַסע און וועגן איר סאָציאַלן און קולטורעלן פּנים.

אונזער אַרבעט האָט נישט דעם ציל צו געבן אַ בילד וועגן די אידישע סטודענטן אין אַלע אייראָפּייאישע לענדער, — באַ דעם איצטיגן צושטאַנד פון די סטאַטיסטישע מאַטעריאַלן, באַ דער קאַפּקייט אין אָפיציעלע סטאַטיסטישע פּובליקאַציעס און באַ דער איצטיגער פּראַקטיק פון די סטאַטיסטישע אַמטן ביים באַאַרבעטן די מאַטעריאַלן וועגן די הויכשולעס, — איז אַזאַ איבערבליק דערווייל נאך אַ אוממעגליכע זאַך. מיר זייַנען דעריבער געצוואונגען באַגרעניצן זיך נאָר מיט פינף לענדער, וואָס פאַרמאָגן באַרייטגדיגע אידישע קבוצים און אַ גאַנץ היפּשע אידישע סטודענטנשאַפט, ווי אונגאַרן, פּוילן, טשעכאָסלאָוואַקיי, דייטשלאַנד און לעטלאַנד.

די מאַטעריאַלן, וואָס מיר האָבן צונויפגעזאַמלט און באַאַרבעט, באַרירן בלויז די צאָל פון דער אידישער שטודירנדיגער יוגנט און איר פאַרטיילונג צווישן פאַרשיידענע פאַקולטעטן. אַ פאַרגלייך מיט די דאַטן פון די פריערדיגע, פאַרמלחמה־יאָרן וועט אונז געבן די מעגליכקייט אַרויסצובאַקומען דעם אַנטוויקלונג־וועג, וואָס די אידישע סטודענטנשאַפט האָט די לעצטע יאָרן דורכגעמאַכט.

מיר הויבן אָן אונזער איבערזיכט מיט די אונגאַרישע הויכשולעס, וואָס קאָנען זיך באַרימען מיט באמת גרויסע „ערפאָלגן" אין זייער מעראַליסטישער, אידן־פיינטליכער פּאָליטיק.

I

Ungarn — אונגאַרן

די לעצטע פּובליקאַציעס פאַר אונגאַרן נעהערן צום ווינטער־סעמעסטער 24—1923 און נעמען אַרום די אוניווערסיטעטן און הויכשולעס פון גאַנצן לאַנד.

די אַלגעמיינע צאָל סטודענטן דערגרייכט צו דער דאָזיגער צייט ביז 17.200, די אידישע—ביז 1.857, ד. ה. 10,8 פּראָצענט.

העכער דריי פערטל פון די אידישע סטודענטן לערנען זיך אין די אוניווערסיטעטן; בלויז אַ זיבעלטל — אין פּאָליטעכניקום. דאָס ווייזט אונז די פאָלגנדיגע טאַבעלע.

Tab. — I — טאַב.

פון יעדע 100 סטודענטן האָבן זיך געלערנט אין:

— W.-S. 1923/24 —

Von je 100 Studenten entfielen auf:

ס"ה Zus.	בא ניט־אידן bei d. Nichtjud.	בא אידן bei den Juden	טיפּ פון הויכשולע Hochschulgattung
63,0	61,1	78,2	Universitäten — אוניווערסיטעטן
17,5	17,9	14,5	Techn. Hochschule — פּאָליטעכניקום
19,5	21,0	7,3	Sonst. Hochschulen — אַנדערע
100,0	100,0	100,0	Insgesamt — צוזאַמען

דעם גרעסטן אָנטייל אין דער אַלגעמיינער צאָל סטודענטן האָבן די אידן אין די אוניווערסיטעטן. אויפן צווייטן אָרט נייט דער פּאָליטעכניקום, אויפן לעצטן די איבעריגע הויכשולעס.

Tab. — II — טאַב.

פון יעדע 100 סטודענטן זיינען געווען אידן:

— W.-S. 1923/24 —

Von je 100 Studenten waren mosaisch:

אין די אוניווערסיטעטן —
13,4 . . . . . an den Universitäten

אין פּאָליטעכניקום —
8,9 . . . . . an der Techn. Hochschule

אין די איבעריגע —
4,0 . . . . . an sonst. Hochschulen

10,8 . . . Überhaupt — צוזאַמען

טאַבעלע III ברייגט די נענויע פאַרטיילונג פון דער אַלגעמיינער און פון דער אידישער צאָל סטודענטן לויט באַזונדערע אוניווערסיטעטן און הויכשולעס.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

Tab. — III — טאַב·

אידישע סטודענטן אין באַזונדערע הויכשולעס

— W.-S. 1923/24 —

Verteilung der Studenten auf die einzelnen Universitäten und Hochschulen

אידישע jüd. Studenten %	אידישע jüd. Studenten abs.	די גאַנצע צאָל סטודענטן Gesamtzahl d. Studenten	נאָמען פון הויכשולע Name der Hochschule
13,4	1.453	10.830	אוניווערסיטעטן — Universitäten
7,8	602	7.737	Budapest
46,1	593	1.289	Pécs
14,8	148	1.003	Szeged
13,7	110	801	Debrecz
8,9	269	3.015	בודאַפּעשטער פּאָליטעכניקום — Politechnikum Budapest
10,2	72	705	רעכט־אַקאַדעמיעס — Rechtsakademien
2,0	11	546	טעאָלאָגישע פאַקולטעטן — Theologische Fakultäten
9,8	33	337	בודאַפּעשט· קונסטהויכשולע — Kunsthochschule Budapest
3,8	11	287	וועטערינאַרע הויכשולע — Tierärztliche Hochschule
0,6	6	1.052	לאַנדווירטשאַפטל. אַקאַדעמיע — Landwirtsch. Akademie
—	—	274	וואַלד־ווירט. אַקאַדעמיע — Forstwirtsch. Akademie
1,3	2	154	לערער־סעמינאַרן — Lehrerseminare
10,8	1.857	17.200	צוזאַמען — Insgesamt . . .

די גרעסטע אַבסאָלוטע און די קלענסטע רעלאַטיווע צאָל אידן פאַרמאָגט דער אוניווערסיטעט אין בודאַפּעשט. בודאַפּעשט האָט געשלאָגן דעם רעקאָרד אין פאַרטרייבן די אידישע שטודירנדיגע יוגנט. פון 7737 סטודענטן געפינען זיך דאָ נאָר 602 אידישע, ד. ה. סך־הכל 7,8 פּראָצענט.

דער צווייטער נאָכן בודאַפּעשטער — דער „יעליזאַבעט"־אוניווערסיטעט אין פעשט, פאַרמאָגט כמעט די זעלבע צאָל אידישע סטודענטן. דאָ מאַכן זיי אָבער אויס שוין כמעט אַ העלפט פון אַלע שטודירנדיגע.

דעם מיטלען אָרט פאַרנעמען די אוניווערסיטעטן „פּראַגיאָזעף" אין שענעדין און „טישאַ" אין דעברעטשין. דער אָנטייל פון אידן דערגרייכט דאָ פון פערצן ביז פופצן פּראָצענט.

דער פּראָצענטועלער אָנטייל פון די אידישע סטודענטן אין די הויכשולעס איז אַם שטאַרקסטן אין די רעכט־אַקאַדעמיעס. אַלע פיר אַקאַדעמיעס צוזאַמען פאַרמאָגן נישט מער ווי 72 אידן, וואָס ס'באַטרעפט 10,2 פּראָצענט פון דער אַלגעמיינער צאָל.

עטוואָס קלענער איז דער פּראָצענט אידן אין דער בודאַפּעשטער קונסט־שול. אין אַלע איבעריגע הויכשולעס פון לאַנד געפינט זיך שוין נישט מער ווי איינס ביז צוויי פּראָצענט אידן. ספּעציעל אויף די טעאָלאָגישע פאַקולטעטן לערנען זיך בלויז עלף אידן. דאָס זיינען די תלמידים פון ראַבינער־אינסטיטוט.

ווי גרויס איז דער איצטיגער אָנטייל פון די אידן אין די העכערע בילדונג־אַנשטאַלטן פון אונגאַרן אין פאַרגלייך מיט דער פאַרמלחמה־צייט און מיט די מלחמה־יאָרן?

אַ באַלערנדיגן ענטפער אויף דעם באַקומט מען פון דער טאַבעלע IV.

Tab. — IV — טאַב·

דער פּראָצענט אידן אין די אונגאַרישע הויכשולעס

1913/14 — 1923/24

Rückgang der Frequenz der Juden in den ungarischen Hochschulen

I. אוניווערסיטעטן, פּאָליטעכנ., רעכט־ און טעאָלאָג. אַקאַדעמיעס

Univ., Techn. Hochschule, Recht- u. Theol. Fakultäten

25,2	1913/14
31,8	1917/18
36,4	1918/19
5,7	1919/20
12,0	1920/21
13,4	1921/22
12,8	1922/23
12,0	1923/24

II. אין די איבעריגע הויכשולעס — Sonst. Hochschulen

1,2	1921/22
2,0	1922/23
2,5	1923/24

III. אַלע הויכשולעס צוזאַמען — Sämtliche Hochschulen

12,0	1921/22
11,6	1922/23
10,8	1923/24

דער דורכשניטליכער אָנטייל פון די אידישע סטודענטן (אוניווערסיטעטן, פּאָליטעכניקום, רעכט־ און טעאָלאָגישע פאַקולטעטן צוזאַמען) איז אינם לעצטן פרינדנס־יאָר דערגאַנגען ביז אַ פערטל פון אַלע צוהערער. די מלחמה־יאָרן, וואָס האָבן בכלל געבראַכט געוויסע הגחות ביים אָנקומען צו העכערער בילדונג, הערט דער אָנטייל פון די אידישע סטודענטן פיל נרעסער און דערגייט ביז אַ קאַרג דריטל פון אַלע צוהערער. נאָך שטאַרקער וואַקסט ער אויס אין די יאָרן פון רעוואָלוציע. דער ווינטער־סעמעסטר 19—1918 ברייגנט שוין העכער אַ דריטל — 36,4 פּראָצענט — אידישע צוהערער.

מיט דער מפּלה פון דער קאָמוניסטישער רעוואָלוציע הויבט זיך אָן אַ ניי בלעטל אין דער געשיכטע פון די אידישע סטודענטן אין אונגאַרן.

די ערשטע חדשים פון ווייסן טערער ברייגנען מיט אַ מאָל צו אַ „אידעאַלן" צושטאַנד — אויפן אָרט פון די פריערדיגע 36,4% אידן ציילן שוין דעמאָלט די העכערע בילדונג־אַנשטאַלטן פון לאַנד בלויז 5,7 פּראָצענט! אָבער שוין דעם צווייטן סעמעסטער — 21—1920 — ענדערט זיך דאָס בילד. דער פּראָצענט אידן וואַקסט ווידער אַ מאָל אויס, דערהויבט זיך אָבער שוין נישט העכער פון 12,0 פּראָצענט. אויף דער דאָזיגער מדרגה פאַר־

בלייבט ער אויך — נאָך אַ׳אומבאַדייטגדיגער ענדערונג אין 1921—22 און 1922—23 — צום ווינטער־סעמעסטער 1923—24.

נעמען מיר אַלע הויכשולעס צוזאַמען—די ביז איצט דערמאָנטע קאַטעגאָריעס און אויך די איבעריגע אַכט העכערע בילדונג־אַנ־שטאַלטן — באַקומען מיר זינט 1921—22 לערן־יאָר אַ שטענ־דיג פאַלן פון אידישן אָנטייל — פון 12,0 אויף 11,6 ביז 10,8 פּראָצענט.

אַלזאָ, אין פאַרגלייך מיט צען יאָר צוריק פאַרציכענען מיר איצט אין די אונגאַרישע אוניווערסיטעטן און הויכשולעס אַ מער ווי צוויי מאָל נידעריגערן פּראָצענט אידישע סטו־דענטן.

אַ אינטערעסאַנטע באַוועגונג באַמערקן מיר, ווען מיר פאַרגלייכן די אַבסאָלוטע צאָלן פאַר די אוניווערסיטעטן אין די דער־מאָנטע פיר צייטפונקטן.

Tab. — V — טאַב.

די אַנטוויקלונג פון דער צאָל סטודענטן אין די אונגאַרישע אוניווערסיטעטן

1913/14 — 1923/24

Die Entwicklung der Zahl der jüd. u. nichtjüd. Studenten an den ungarischen Universitäten

לערן־יאָר Studienjahr	אידן Juden	קאַטוילישע Katholiken	ניט־אידן בכלל Nichtjuden überhaupt
1913/14	3 037	4 525	8 000
1917/18	4 872	5 565	9 765
1922/23	1 980	7 552	11 523
1923/24	1 522	6 299	9 771

אין פּראָצענטן דר׳קט זיך אויס דער וואוקס אויף פאָלגנדיגן אופן:

	בײַ אידן	בײַ ניט־אידן	בײַ קאַטוילישע
1913/14 ביז 1917/18 . .	+60,4	+22,1	+28,0
1917/18 „ 1922/23 . .	—59,4	+18,0	+35,7
1922/23 „ 1923/24 . .	—23,1	—15,2	—16,6

אויסגעוואַקסן אין דער צייט פון וועלט־קריג אין אַ סך אַ גרעסערער מאָס, ווי די ניט־אידישע סטודענטן, גיבן די אידן ביים נייעם רעזולטאַט אין אונגאַרן אַ גוואַלדיגן פאַל, בשעת די ניט־אידישע קאָמיליטאָנען, באַזונדערס די קאַטוילישע, האַלטן אין איין וואַקסן.

דאָס לעצטע לערן־יאָר — 1923—24 — האָט זיך די צאָל סטודענטן בײַ אַלע נרופּעס פאַרקלענערט. בײַ אידן אָבער אין אַ סך אַ שטאַרקערער מאָס.

אַ פאַרגלייך פון די אַבסאָלוטע צאָלן פאַר 1913—14 און 1922—23 וויזט, אַז די צאָל אידישע סטודענטן האָט זיך פאַר־קלענערט אויף העכער אַ דריטל — 34,8 פּראָצענט; די קאַטו־לישע האָט זיך, פאַרקעלט, פאַרגרעסערט אויף צוויי דריטל — 66,9 פּראָצענט, די אַלגעמיין ניט־אידישע צאָל האָט זיך פאַרגרעסערט אויף העכער צוויי פינפטל — 44,0 פּראָצענט.

אמת, מען מוז צוגעבן, אַז די אַבסאָלוטע צאָל אידן האָט זיך אין אונגאַרן שטאַרק פאַרקלענערט: פון 932.458 נפשות אין 1910־טן יאָר ביז 473.310 נפשות אין 1921־טן יאָר, ד. ה. כמעט אויף אַ נאַנצער העלפט. זייער פּראָצענט אָבער איז אויס־געוואַקסן, ווייל די צאָל ניט־אידן האָט זיך פאַר דער זעלבער צייט נאָך שטאַרקער פאַרקלענערט: פון 19.954.029 אין 1910־טן יאָר ביז 7.506.833 אין 1921־טן, ד. ה. אויף 62,4%. מיר זעהען די דאָזיגע ענדערונגען פון פאָלגנדיגער טאַבעלע:

Tab. — VI — טאַב.

דער צוזאַמענשטעל פון דער באַפעלקערונג אין אונגאַרן לויט דער אמונה

1910 — 1920

Die Veränderung der Konfessionszahlen in Ungarn

אמונה — Religion	1910 abs.	1910 %	1920 abs.	1920 %	פאַרקלענערונג ביים 1910 אין פּראָצענט Abnahme seit 1910 in %
רוימיש־קאַטויליש — Röm.-kathol.	10 888 138	52,1	5 096 729	63,9	— 53,2
גריכיש־קאַטויליש — Gr.-kathol.	2 025 508	9,7	175 247	2,2	— 91,3
רעפאָרמירט — Reformiert	2 621 329	12,6	1 670 144	20,9	— 36,3
עוואַנגעליש — Evangelisch	1 340 143	6.4	497 012	6,2	— 62,9
גריכ.־אריענט. — Griech.-orient.	2 987 163	14,3	50 990	0,7	— 98,3
אוניטאַריש — Unitarisch	74 296	0,3	6 224	0,1	— 91,6
אידיש — Israelitisch	932 458	4,5	473 310	5,9	— 49,2
אַנדערע — Sonstige	17 452	0,1	10 487	0,1	— 39,9
סך־הכל — Zusammen	20 886 487	100,0	7 980 143	100,0	— 61,8

צו די סומאַרישע אויספירן, וואָס מיר האָבן העכער נעמאַכט ווענן די אונגאַרישע הויכשולעס בכלל, איז כדאי צוצוגעבן איינינע אינטערעסאַנטע פּרטים, וואָס באַלייכטן אויף אַ באַזונדער שאַרפן אופן די אומערטרעגליכע לאַגע פון דער אידישער שטודירנדיגע יוגנט אין איצטיגן אונגאַרן. מיר טיילן אויס דערצו דעם נרעסטן און היכטיגסטן אונגאַרישן אוניווערסיטעט — דעם בודאַפּעשטער

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

מיר זעהען פון די ציפערן, אז אין פאַרגלייך מיט 1913—14 האָט זיך די צאָל אידישע סטודענטן פאַרקלענערט אויף העכער דריי פערטל, די צאָל ניט־אידישע אָבער האָט זיך פאַרגרעסערט אויף אַנערך פופציג פּראָצענט!

די צאָל אידישע מעדיצינער דערטייכט איצט אפילו קיין צענט חלק ניט פון דער פאַרמלחמה־צאָל — די ניט־אידישע מעדיצינער זיינען אויסגעוואַקסן אויף העכער זעכציג פּראָצענט! אָדער נעמען מיר דעם רעכט־און סאָציאַל־ווישנשאַפטליכן פאַך — האָבן מיר אַ פאַרקלענערונג פון די אידישע שטודירנדיגע אויף העכער צוויי דריטל, פון די ניט־אידישע — בלויז אויף אַ קאַרג פערטל! פאַרגרעסערט האָט זיך די אידישע סטודענטנשאַפט נאָר אויף דעם פילאָזאָפישן פאַקולטעט — אויף 7,1 פּראָצענט, צו דער־זעלבער צייט ווען די ניט־אידישע סטודענטן זיינען אויסגעוואַקסן אויף העכער הונדערט מיט זעכציג פּראָצענט; דערגרייכנדיג דערביי צו אַ נאַגיץ פאָלידער אַבסאָלוטער צאָל פון 2551 נפשות.

דעם זעלבן וועג מאַכט דורך דער בודאַפּעשטער פאָליטעכ־ניקום. אין ווינטער־סעמעסטער 1913—14 ציילט ער 815 אידישע צוהערער; מיט צען יאָר שפּעטער, אין ווינטער־סעמעסטער פון 1923—24 לערן־יאָר — שוין נישט מער ווי 269 אידן, ד. ה. ווייניגער מיט צוויי דרישל; באַ די ניט־אידן אָבער — אַ וואוקס פון 1,635 סטודענטן ביז 2,746, ד. ה. אַ פאַרגרעסערונג אויף צוויי דרישל; באַ די אידן — אַ אומעהויערע פאַרקלענערונג אין אַלע אָפּטיילונגען, באַזונדער אין אינזשענער־אָפּטיילונג, וואו כ'האָבן זיך פאַר דער מלחמה געלערנט העכער אַ העלפט פון אַלע אידישע צוהערער; באַ די ניט־אידן — אומעטום אַ זעהר באַדייטנדיגער וואוקס. נאָר אין זער אינ־זשענער־אָפּטיילונג פאַלט זייער צאָל אויף 15,6 פּראָצענט.

און דעם בודאַפּעשטער פאָליטעכניקום און פאַרגלייכן די דאָטן פאַר די אידן און זייערע ניט־אידישע קאָמיליטאָנען אונם לערן־יאָר 1913—14 און צען יאָר שפּעטער — אין 1923—24.

צווישן די דאָזיגע צוויי יאָר ליגט באמת אַ נוואַלטיגער אָפּ־גרונט!

דאָס בילד וועגן בודאַפּעשטער אוניווערסיטעט איז פאָלגנ־דיגעס:

Tab. — VII — טאַב.

די צאָל אידן אין די פאַרשיידענע פאַקולטעטן פון בודאַפּעשטער אוניווערסיטעט

1913/14 — 1923/24

Die Veränderung der jüdischen Studentenzahl an der Budapester Universität

ניט־אידן Nichtjuden			אידן Juden			
צוואַקס % Zunahme	1923/24	1913/14	צוואַקס % Zunahme	1923/24	1913/14	Fakultät — פאַקולטעט
− 17,0	1 914	2 305	− 69,1	229	741	רעכט־און סאָצ. וויסנ.— Recht u. Staatswissen.
+ 60,8	2 313	1 438	− 91,6	130	1 556	מעדיצין— Medizinische
+ 64,6	265	161	− 80,2	18	91	פאַרמאַצ.-ע.- Pharmazeut.-
+161,4	2 551	905	+ 7,1	225	210	פילאָזאָפ. און טעאָלאָג.— Philos. u. Theologische
+ 45,2	7 135	4 915	− 76,8	602	2 598	צוזאַמען — Zusammen

Tab. — VIII — טאַב.

די צאָל אידישע סטודענטן אין פאַרשיידענע אָפּטיילן פון בודאַפּעשטער פאָליטעכניקום

1913/14 — 1923/24

Die Veränderung der jüdischen Studentenzahl an der Budapester Technischen Hochschule

ניט־אידן Nichtjuden			אידן Juden			
צוואַקס — % — Zunahme	1923/24	1913/14	צוואַקס — % — Zunahme	1923/24	1913/14	Abteilung — אָפּטייל
+ 151,9	262	104	− 52,3	21	44	כעמיש־טעכנ. און אַלגעמ. — Chem.-techn. u. Algemeine . . .
+ 65,2	304	184	− 73,7	36	137	בוי־אָפּטייל — Hochbauabteilung . . . . .
− 15,6	480	569	− 86,8	59	446	אינזשענער־אָפּטייל — Ingenieurabteilung . . . . .
+ 103,0	1 580	778	− 22,9	145	188	מאַשין־אינזשענער־אָפּטייל — Maschineningenieurabt. . . .
—	120	—	—	8	—	עקאָנאָמישע פאַכן — Volkswirtschaftl. Abteilung . . . .
+ 68,0	2 746	1 635	− 67,0	269	815	צוזאַמען — Insgesamt

קורץ, — הן אין אוניווערסיטעט, הן אין דעם פאָליטעכניקום האָבן די ניט־אידישע סטודענטן נישט נאָר פאַרפולט דאָס אָרט, וואָס איז געבליבן פריי פון אידן, נאָר זיי האָבן זיך נאָך פיל ווייטער פאַרשפּרייט און צעוואַקסן.

סאיז לייכט זיך פאָרצושטעלן די קאָלאָסאַלע ענדערונג פון פּראָצענט אידן אין די דאָזיגע צוויי אידן־העצערישע לערן־אַנ־שטאַלטן זייט 1913—14 ביז 1923—24. מיר שטעלן קענ־אַגאַדער די דאָזיגע פּראָצענטן אין פאָלגנדיגער טאַבעלע:

Tab. — IX — טאַב·

A. פון יעדע 100 סטודענטן אין בודאַפּעשטער אוניווערסיטעט זיינען געווען אידן:

Von je 100 Studierenden an der Universität Budapest waren Israeliten:

	1913/14	1923/24
רעכט־ און סאָצ· וויסנשאַפטן — Recht- u. Staatswissensch.	24,3	10,7
מעדיצין — Medizinische	52,0	5,3
פאַרמאַציע — Pharmazeutische	36,1	6,4
פילאָזאָפיע — Philosophische	18,8	8,1
צוזאַמען — Überhaupt	34,6	7,8

B. פון יעדע 100 סטודענטן אין בודאַפּעשטער פּאָליטעכניקום זיינען געווען אידן:

Von je 100 Studierenden an dem Polytechnikum Budapest waren Israeliten:

	1913/14	1923/24
כעמ.־טעכנ. און אַלג. אָפּטייל — Chem.-techn. u. Allg.	29,7	7,4
בוי־אָפּטייל — Hochbau	42,7	10,6
אינזשענער־אָפּטייל — Ingenieurabt.	43,9	10,9
מאַשין־אינזש· אָפּטייל — Maschineningenieurabt.	19,5	8,4
צוזאַמען — Überhaupt	33,3	8,9

ווי מיר זעהען, איז דער אָנטייל פון אידן אין בודאַפּעשטער אוניווערסיטעט נעפאַלן כמעט צוויי מאָל נידעריגער, ווי דער דורכ־שניט פאַר אַלע הרכשולעס: דאָרט — פאַלט ער פון 25,2 פּראָ־צענט ביז 10,8, דאָ — פון אַ דריטל פון אַלע סטודענטן ביז אַ־ערך אַ דרייצענטל חלק!

די גלענצנדיגסטע רעזולטאַטן האָט אָבער די פּאָליטיק פון דער רעגירונג דערגרייכט אויף דעם מעדיצינישן פאַקולטעט: פון 52,0 פּראָצענט אין 14—1913 איז דער אָנטייל פון די אידישע סטודענטן רעדוצירט געוואָרן ביז 5,3 פּראָצענט!

עטוואָס שוואַכער, ווי אין אוניווערסיטעט, האָט זיך אַרויסגע־ווייזן דער גראַד פאַלן פון פּראָצענט אידן אין פּאָליטעכניקום.

כדי צו געבן אַ פולשטענדיגער בילד ווענן דער אידישער סטודענטנשאַפט אין אונגאַרן, בלייבט אונז נאָך אָפּצושטעלן זיך אויף דער פאַקולטעט־פראַגע. לאָמיר זעהען, וואָס שטודירט איצט די אידישע יוגנט אין אונגאַרן און וואָס פאַר ענדע־רונגען זיינען אין דעם פּרט צו פאַרצייכענען אין פאַרגלייך מיט דער שלום־צייט און מיט די מלחמה־ און רעוואָלוציע־יאָרן.

מעדיצין און יוריספּרודענץ — אָט דאָס זיינען די צוויי פאַכן, וואָס פאַר דער מלחמה פלעגט אויסקלייבן ניין צענטלאַך פון אַלע אידישע אוניווערסיטעט־סטודענטן.

אַלס דאָמינירנדיגע בלייבן אָט די צוויי פאַכן אויך איצט. איי־ניגע ענדערונגען זיינען אָבער פאָרט צו פאַרצייכענען. און דאָ לאָזן זיך ווידער צו הערן די ספּעציעלע באַדינונגען, באַ וועלכע דער אידישער יוגנט קומט אויס צו שטודירן אין איצטיגן אונגאַרן. אַם קלאָרסטן ווייזן זיך די ענדערונגען אַרויס ביים פאַרגלייכן דאָס 18—1917־טע לערן־יאָר מיט דעם לערן־יאָר 23—1922.

אין 18—1917 האָבן פון יעדע הונדערט אידישע אוניווער־סיטעט־סטודענטן זעכציג שטודירט מעדיצין (טאַב. X). דאָס מעדיצין־שטודירן דערגרייכט צו דער דאָזיגער צייט דעם העכסטן פּונקט, אויף וועלכן עס איז זינט דעם אָנהויב פון XX־טן יאָרהונדערט געשטאַנען באַ די אונגאַרישע אידן.

Tab. — X — טאַב·

די יינטיילונג פון די אידישע און ניט־אידישע סטודענטן לויט פאַקולטעטן

1913/14 — 1923/24

Die Veränderungen in der Fakultätenwahl bei jüd. und nichtjüd. Studenten

אמונה Konfession	ר־יאָר Studienjahr	רעכט־וויסנ־שאַפטן Recht- u. Staatswissensch.		מעדיצין Medizinische		פאַרמאַציע Pharmazeutische		פילאָזאָפיע Philosophische		עקאָנ. און סאָצ· וויסנש· Nat. Ökonomie		סך־הכל Gesamtzahl	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
אידן — Israeliten	1913/14	1 071	35,2	1 639	54,0	115	3,8	212	7,0	—	—	3 037	100,0
	1917/18	1 389	28,5	2 950	60,5	154	3,2	379	7,8	—	—	4 872	100,0
	1922/23	561	28,3	1 076	54,4	44	2,2	142	7,2	157	7,9	1 980	100,0
	1923/24	463	30,4	762	50,1	29	1,9	122	8,0	146	9,6	1 522	100,0
ניט־אידן — Andersgläubige	1913/14	4 688	58,6	1 885	23,6	262	3,2	1 165	14,6	—	—	8 000	100,0
	1917/18	5 227	53,5	2 767	28,3	299	3,1	1 472	15,1	—	—	9 765	100,0
	1922/23	3 787	32,9	3 952	34,3	382	3,3	1 251	10,8	2 151	18,7	11 523	100,0
	1923/24	3 394	34,7	3 314	33,9	347	3,6	1 033	10,6	1 683	17,2	9 771	100,0
צוזאַמען — Zusammen	1913/14	5 759	52,3	3 524	31,9	377	3,4	1 377	12,4	—	—	11 037	100,0
	1917/18	6 616	45,2	5 717	39,1	453	3,1	1 851	12,6	—	—	14 637	100,0
	1922/23	4 348	32,2	5 028	37,2	426	3,2	1 393	10,3	2 308	17,1	13 503	100,0
	1923/24	3 857	34,2	4 076	36,1	376	3,3	1 155	10,2	1 829	16,2	11 293	100,0

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די מלחמה־אומשטאַנדן פאָדערן גרויסע קאָרבן מעדיצינער און די אידישע סטודענטן לאָזן, פאַרשטייט זיך, נישט דורך די, נינ־צינע קאָנזיונקטור. די אַבסאָלוטע צאָל אידישע סטודענטן־מעדי־צינער וואַקסט אויס פון 14—1913 ביז 18—1917 אויף נאַנצע אַכציג פּראָצענט!

מיר קאָנסטאַטירן די זעלבע דערשיינונג אויך בײַ ניט־אידן, — דאָ אָבער איז דער טעמפּ פון וואוקס שוואַכער, ווי בײַ די אידן: בײַ די ניט־אידן בכלל זעהען מיר אַ פאַרמערונג בלויז אויף אַ קאַרגע העלפט, בײַ דער הויפּט־מאַסע — בײַ די קאַטוילישע — אויף קאַרגע זעכציג (נענויער 57,6) פּראָצענט.

צוזאַמען מיט דער אַבסאָלוטער צאָל וואַקסט אויך בײַ די ניט־אידן דער רעלאַטיווער אָנטייל פון די סטודענטן־מעדיצינער און דערגרייכט אין אַלגעמיין ביז אַ גערעך דרייסיג פּראָצענט פון אַלע ניט־אידישע סטודענטן.

עס קומט אָבער דאָס 23—1922־טע לערן־יאָר און דאָס בילד בייט זיך. די ניט־אידישע קאָמיליטאָנען, באַזונדערס די קאַטוי־לישע, שטופּן אויף דעם ענערגישסטן אופן אַרויס די אידישע מעדיצינער און פאַרנעמען זייער אָרט. די רעלאַטיווע צאָל מע־דיצינער צווישן די ניט־אידן הויבט זיך אויף נאָך העכער, ווי אין 18—1917, דערגרייכט דורכשניטליך ביז 34,3 פּראָצענט, ווען בײַ די אידן פאַלט ער צוריק און לאָזט זיך אַראָפּ צו דערזעלבער מדרגה, אויף וועלכער ער האָט געהאַלטן אינם לעצטן יאָר פון פאַר דער מלחמה.

די אַבסאָלוטע צאָלן רעדן מיט אַ זעהר קלאָרער שפּראַך: 2950 אידישע סטודענטן־מעדיצינער אין יאָר 18—1917 און נאָר 1,076, ד. ה. וויינינער מיט צוויי דריטל אין יאָר 23—1922; 1521 קאַטוילישע מעדיצינער אין 18—1917 און 2519, ד. ה. מער מיט צוויי דריטל אין 23—1922!

דאָס וויטערדיגע לערן־יאָר — 24—1923 — בריינגט ווידער אַמאָל אַ גאַבסאָלוטע און אַ רעלאַטיווע פאַרקלע־נערונג פון מעדיצינער בײַ די אידישע סטודענטן. בײַ די ניט־אידן אָבער בלייבט דער פּראָצענט מעדיצינער כמעט דער־זעלבער, ווי אין פאַרגאַנגענעם יאָר. דער חילוק צווישן אידן און ניט־אידן איז אויף אַזאַ אופן געוואָרן קלענער, ווי ער איז געווען פאַר דער וועלט־מלחמה.

דער וואוקס פון מעדיצין־שטודיום קומט פאָר בײַ אַ בײַ־דייטגדיגער אָפּוואַגדערונג פון די רעכט־פאַקולטעטן. דערביי האָט זיך די אַבסאָלוטע צאָל יוריסטן אַם שטאַרקסטן — אויף צוויי דריטל, פון 18—1917 ביז 24—1923 — פאַרקלענערט בײַ די אידן, דער רעלאַטיווער אָנטייל — בײַ די ניט־אידן.

דער פילאָזאָפישער פאַך איז אין פאַרגלייך מיט די יאָרן פון פאַר־ און בשעת דער וועלט־מלחמה אויסגעוואַקסן — הן בײַ די ניט־אידן, הן בײַ די אידישע סטודענטן. בײַ די לעצטע אָבער אין אַ קלענערער מאָס, ווי בײַ די ערשטע.

מיר קערן זיך נאָך אַ מאָל אום צום בודאַפּעשטער אוניווער־סיטעט, וואָס וויזט אַרויס נאָכגיך מערקווירדיגע באַזונדערקייטן אויך לויטן פאַך־אויסקלייב פון זיינע אידישע צוהערער. מיר פאַר־גלייכן דעם באַשטאַנד פון די אידישע און ניט־אידישע סטודענטן אין 14—1913 מיט 24—1923.

די דאָזיגע טאַבעלע וויזט אונז, אַז די אידישע צוהערער פון בודאַפּעשטער אוניווערסיטעט שטודירן איצט אַ גערעך דריי מאָל ווייניגער מעדיצין, איידער מיט צען יאָר צוריק, דערפאַר אָבער כמעט פינף מאָל מער פיליאָזאָפישע דיסציפּלינען און מיט עטליכע און דרייסיג פּראָצענט מער רעכט־וויסנשאַפטן. די ניט־אידישע קאָמיליטאָנען שטודירן איצט מער מעדיצין, כמעט צוויי מאָל ווייניגער רעכט־דיסציפּלינען און נאָר צוויי מאָל מער פילאָזאָפישע פאַכן.

פילאָזאָפיע, עקאָנאָמישע און סאָציאַלע פאַכן פאַרנעמען איצט, ווי מיר זעהען, בײַ ביידע גרופּעס די אָנגעזעהענסטע ערטער. אויב בײַ די ניט־אידן איז דאָס אַ נאַטירליכע דערשיינונג, זיינען אָבער די אידישע סטודענטן געצוואונגען צו דעם דורך דער אַנטי־סעמיטישער אוניווערסיטעט־פּאָליטיק.

טאַב. — XI — Tab.

דער פּראָצענט אידן אין באַזונדערע פאַקולטעטן פון בודאַפּעשטער אוניווערסיטעט פאַר דער מלחמה און איצט

Die Frequenz der jüd. Stud. in den einzelnen Fakultäten der Budap. Univ. vor dem Kriege und jetzt

1923/24	1922/23	1917/18	1913/14	Studium — פאַך
12,0	12,9	21,0	18,6	יוריספּרודענץ — Recht
18,7	21,4	51,6	46,5	מעדיצין — Medizin
10,6	10,2	20,5	15,4	פילאָזאָפיע — Philosophie
8,0	6,8	—	—	עקאָנ. און סאָצ. — Nat. Ök. u. Soz. Wiss.
7,7	10,3	34,0	30,5	פאַרמאַציע — Pharmazie

אויפן ביישפּיל פון בודאַפּעשטער אוניווערסיטעט האָבן מיר שוין העכער געוויזן, ווי דער אָנטייל פון די אידן האָט זיך גע־ביטן אויף פאַרשיידענע פאַקולטעטן. אינטערעסאַנט איז צו זעהען דאָס בילד פאַר אַלע אוניווערסיטעטן.

טאַב. — XII — Tab.

די פאַכן־פאַרטיילונג בײַ אידישע און ניט־אידישע סטודענטן פון בודאַפּעשטער אוניווערסיטעט

Die Verteilung der jüd. und nichtjüd. Stud. der Budap. Universität auf die einzelnen Fakultäten

ניט־אידן Andersgläubige		אידן Israeliten		Studium — פאַך
1923/24	1913/14	1923/25	1913/14	
1,3	2,2	—	—	טעאָלאָגיע — Theologie
26,8	46,9	38,0	28,5	יוריספּרודענץ — Recht
32,4	29,2	21,6	59,9	מעדיצין — Medizin
3,7	3,3	3,0	3,5	פאַרמאַציע — Pharmazie
35,8	18,4	37,4	8,1	פילאָזאָפיע — Philosophie
100,0	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**צוזאַמען — Überhaupt**

נאָך די אַלע שנים, וואָס מיר האָבן באַשריבן, איז נאָכגיך נאַטירליך, וואָס דער פּראָצענט אידן האָט אומעטום געמוזט פאַלן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די אַנטוויקלונג קומט דאָ פאַר אין דער זעלבער ריכטונג, ווי מיר האָבן דאָס געזעהען בנוגע דער אידישער סטודענטשאַפט בכלל: דער פּראָצענט אידן דערגרייכט דעם העכסטן שפּיץ צום סוף מלחמה — 18—1917 און פאַלט ביז צום נידערינסטן פּונקט אין לערן־יאָר 24—1923.

אין מעדיצינישן פאַקולטעט פאַלט דער פּראָצענט אידן פון העכער פּופּציג אין 18—1917 ביז נייַנצן אין 24—1923; אין פאַרמאַצעוטישן — פון העכער א דריטל פון אַלע סטודענטן ביז צו א פער־צנטל חלק; אין פילאָזאָפישן — פון א פינפטל אויף א צענטל און אין רעכט־וויסנשאַפטליכן — פון א פינפטל ביז א׳ערך אַ׳אַכטל חלק פון אַלע שטודירנדיגע.

II

Polen — פּוילן

נעגוויערע ידיעות וועגן דעם הויכשול־וועזן אין פּוילן פאַר־מאָגן מיר ביזן 23—1922־טן לערן־יאָר.

נאָכ׳ן פּוילן ציילט דאָס דאָזיגע יאָר זיבן אוניווערסיטעטן, צוויי פּאָליטעכניקומס און זיבן אַנדערע הויכשולעס —, מיט 37,545 סטודענטן, פון זיי 9130, ד. ה. 24,3 פּראָצענט אידן. קעגן פריערדיגן לערן־יאָר איז די צאָל ניט־אידישע סטודענטן אויס־געוואַקסן אויף 12,2 פּראָצענט, די אידישע — אויף 8,3 פּראָ־צענט. דער פּראָצענטועלער אָנטייל פון די אידישע צוהערער האָט זיך דעריבער עטוואָס פאַרקלענערט.

די איבערוויגנדיגע מאַסע טרעפן מיר אין די אוניווערסיטעטן: צווישן די אידישע סטודענטן — עטליכע און אַכציג פּראָצענט, צווישן די קריסטליכע שוין וויינינער — אַ׳ערך זיבעציג פּראָצענט. אין די טעכנישע הויכשולעס געפינען מיר בלויז א צענט חלק פון אַלע אידישע שטודירנדיגע, הען צווישן די קריסטליכע קאָמוניטאָ־נען האָבן די פּאָליטעכניקומס באַזוכט אַ׳ערך צוואַנציג פּראָצענט.

נעגוויערע ציפערן וועגן שולע־אויסקלייב פאַר די לעצטע צוויי לערן־יאָר — 22—1921 און 23—1922 — ניט אונז פאָלגנדיגע טאַבעלע:

Tab. — I — טאַב.

פון יעדע 100 סטודענטן האָבן זיך געלערנט אין:

Von je 100 Studenten entfielen auf:

טיפּ פון הויכשולע Schulgattung	1921/22 אידן Juden	1921/22 ניט־אידן Nichtjuden	1922/23 אידן Juden	1922/23 ניט־אידן Nichtjuden
אוניווערסיטעטן — Universitäten	83,5	68,7	85,9	70,1
פּאָליטעכניקומס — Techn. Hochschulen	11,1	21,4	10,1	19,4
אַנדערע — Sonst. Hochschulen	5,4	9,9	4,0	10,5
צוז. — Summe	100,0	100,0	100,0	100,0

דער פּראָצענטועלער אָנטייל פון די אידישע סטודענטן איז אַם נרעסטן אין די אוניווערסיטעטן; אין די פּאָליטעכניקומס, ווי אין די אַנדערע הויכשולעס, איז ער אַ׳ערך צוויי מאָל נידעריגער.

Tab. — II — טאַב.

פון יעדע 100 סטודענטן זיינען געווען אידן:

Von je 100 Studenten waren mosaisch:

	1921/22	1922/23
אין די אוניווערסיטעטן an den Universitäten	28,8	28,2
אין די פּאָליטעכניקומס an den Techn. Hochschulen	14,7	14,4
אין די איבעריגע an den sonst. Hochschulen	15,3	10,8
צוזאַמען — Überhaupt	25,0	24,8

זעהר אינטערעסאַנט איז א קוק צו טאָן אויף דעם איצטיגן אמונה־צוזאַמענשטעל פון די סטודענטן (טאַב. III).

ס׳שטעלט זיך אַרויס, אַז די רוימיש־קאַטוילישע, וואָס גיבן צוויי דריטל פון דער באַפעלקערונג אין פּוילן, זיינען אין די העכערע בילדונג־אַנשטאַלטן פאַרטראָטן מיט אַ׳ערך זיבעציג פּראָ־צענט; די גריכיש־קאַטוילישע צוזאַמען מיט די פּראַוואָסלאַוונע האָבן צווישן די סטודענטן נישט מער, ווי צוויי ביז דריי פּראָ־צענט, ווען אין דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג פון לאַנד מאַכן זיי אויס במעט א פערטל; אידן אָבער, וואָס מאַכן אויס בכלל אין לאַנד קאַרנע עלף פּראָצענט, גיבן 25—24 פּראָצענט פון אַלע שטודירנדיגע.

Tab. — III — טאַב.

די אמונה־אָנגעהעריגקייט פון די סטודענטן אין פּוילן

Die Konfession der Studierenden an den polnischen Hochschulen

אמונה Konfession	1921/22 abs.	1921/22 %	1922/23 abs.	1922/23 %
רוימ־קאַטוילישרוים. kath.	22 946	68,1	26 282	70,4
אידישmosaisch	8 426	25,0	9 130	24,4
עוואַנגעליש evangelisch	868	2,6	910	2,4
גר־קאַט. און פּראַוואָסלאַוונע gr.-kathol. und orthod.	738	2,2	999	2,7
אַנדערע sonstig	694	2,1	36	0,1
צוזאַמען Zusammen	33 752*	100,0	37 545*	100,0

* אין 1921/22 זיינען געווען 80 אומבאַקאַנטע; אין 1922/23 — 188 אומ־באַקאַנטע. ביים אויסרעכענען די פּראָצענטן זיינען זיי נישט גענומען געוואָרן אין אַכט.

צווישן די אוניווערסיטעטן צייכנט זיך אויס (טאַב. IV) מיטן העכסטן — עטליכע און פערציג — פּראָצענט אידן דער אוני־ווערסיטעט אין לעמבערג (Uniwersytet Jana Kazimierza): דאָס צווייטע אָרט פאַרנעמט דער אוניווערסיטעט אין וואַרשע מיט העכער דרייסיג פּראָצענט אידן; נאָך אים — דער קראַקער (Uniwersytet Jagiellonski) — מיט אַ׳ערך דרייסיג פּראָצענט אידישע צוהערער און דער אוניווערסיטעט אין ווילנע (Uniwersytet Stefana Batorego) וואָס האָט אַ׳ערך צוואַנציג פּראָצענט אידן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

אידן־ריין, קאָן מען זאָגן, איז דער פּויזנער אוניווערסי־טעט, — די געוועזענע פּויזנער קעניגליכע אַקאַדעמיע, — און דער אוניווערסיטעט אין לובלין, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן ערשט אין 1918 דורך פּריוואַטע פּערזאָנען (X. Idzi Radziszewski i Karol Jaroszynski). לויטן סטאַטוט פון לובלינער אוניווערסיטעט טאָרן אין אים קיין פּערזאָנען פון ניט־קריסטליכע רע־ליגיעס נישט אָנגענומען ווערן ניט אַלס ווירקליכע סטודענטן און אויך ניט אַלס פרייע צוהערער.

צו אַ באַדייטנדיגער גרויס — פון עטליכע און פערציג פּראָ־צענט — דערנייכט דער אידישער אָנטייל אין דעם איינציגן פּוילישן פּריוואַטן אוניווערסיטעט, אין וואַרשע, אין דער אַזוי גערופענער Wolna Wszechnica Polska.

אין דער גרופּע „איבערינע הויכשולעס" פאַרנעמט דעם אויבן־אָן לויט דער אַבסאָלוטער און רעלאַטיווער צאָל אידישע צוהע־רער דער דאַנטיסטישער אינסטיטוט אין וואַרשע. דאָס לעצטע לערן־יאָר האָבן דאָ די אידישע אָנטיילנעמער נעדאַט די איבער־הייגנדיגע מערהייט.

כאַראַקטעריסטיש איז דער אומבאַדייטנדיגער אָנטייל פון די אידן אין דער וואַרשעווער האַנדל־הויכשולע, — אין דער איינ־ציגער האַנדל־הויכשולע פון נאַנצן לאַנד!

Tab. — IV — טאַב.

די אידישע סטודענטן אין פּוילן לויט די באַזונדערע הויכשולעס

Die Verteilung der jüdischen Studenten auf die einzelnen Hochschulen

נאָמען פון הויכשולע / Standorte und Bezeichnung der Hochschulen	1921/22 די אַלגי צאָל סטודענטן Gesamtzahl der Studenten	1921/22 אידן — jüdische abs.	1921/22 %	1922/23 די אַלגי צאָל סטודענטן Gesamtzahl der Studenten	1922/23 אידן — jüdische abs.	1922/23 %
Universitäten — אוניווערסיטטן	**24 443**	**7 039**	**28,8**	**27 759**	**7 840**	**28,2**
Warschau — וואַרשע	7 518	2 362	31,4	8 939	2 942	32,9
Warschau-Wszechnica — וואַרשע־וושעכניצע	1 499	721	48,3	1 201	491	40,9
Krakau — קראָקע	4 531	1 339	29,6	5 235	1 541	29,4
Lemberg — לעמבערג	4 773	2 226	46,6	5 646	2 401	42,5
Posen — פּויזן	3 273	47	1,4	3 416	34	1,0
Wilno — ווילנע	1 729	344	19,9	2 202	431	19,6
Lublin — לובלין	1 120	—	—	1 120	—	—
Techn. Hochschulen — פּאָליטעכניקומס	**6 342**	**933**	**14,7**	**6 428**	**928**	**14,4**
Warschau — וואַרשע	4 112	636	15,5	3 868	572	14,8
Lemberg — לעמבערג	2 230	297	13,8	2 560	356	13,9
Sonst. Hochschulen — אַנדערע הויכשולעס	**2 967**	**454**	**15,3**	**3 358**	**362**	**10,8**
Landw. Hochsch. Warschau — וואַרש. לאַנדווירטש.	761	5	0,7	906	1	0,1
Bergakademie Krakau — קראָקער באַרג־אַקאַד.	282	3	1,1	462	5	1,1
Tierärztl. Akad. Lemberg — לעמב. וועטערינ. אַקאַד.	307	40	13,0	327	45	13,8
Kunst-Akad. Krakau — קראָקער קונסט־אַקאַד.	155	13	8,4	155	13	8,4
Zahnheil-Inst. Warschau — וואַרש. דאַנטיסט. אינסט.	500	352	70,4	396	249	62,9
Pädag. Inst. Warsch. — וואַרש. פּעדאַג. אינסט.	258	7	2,7	124	1	0,8
Handelshochsch. Warschau — וואַרש. האַנדל־הויכשולע	704	34	4,8	988	48	4,9
Sämtiche Hochschulen — אינאיינעם	**33 752**	**8 426**	**25,0**	**37 545**	**9 130**	**24,3**

ווען מ'פאָלגט נאָך דער אַנטוויקלונג פונם אידישן אָנטייל אין די העכערע בילדונג־אַנשטאַלטן פון איצטיגן פּוילן פאַר די לעצטע צען יאָר (טאַב. V און VI), קאָן מען דאָ פעסטשטעלן אַ נאַנצע רייע אינטערעסאַנטע כאַמענטן. מיר פירן דורך דעם דאָזיגן פאַר־גלייך אין דער טאַבעלע V פאַר די עלטערע לערן־אַנשטאַלטן און אין טאַבעלע VI פאַר די לערן־אַנשטאַלטן, וואָס האָבן זיך נע־גרינדעט ערשט די לעצטע יאָרן.

די מלחמה־יאָרן רופן אויך אין פּוילן אַרויס אַ נאַנץ היפּשן אַבסאָלוטן און רעלאַטיוון וואוקס פון דער אידישער סטודענטנ־שאַפט. מיר קאָנען זאָס זעהען אין קאָנגרעס־פּוילן, ווי אויך אין פּויזן און אין גאַליציע; אין די אוניווערסיטעטן ווי אויך אין די איבערינע הויכשולעס.

אין וואַרשעווער אוניווערסיטעט, וואו ס'האָט געהערשט ביז דער מלחמה די פּראָצענט־אָרמע פאַר אידן, נייט דער דאָזיגער וואוקס מיט אַ באַזונדער שנעלן טעמפּ. שוין דאָס ערשטע יאָר פון זיין עקזיסטענץ אַלס פּריוואַטער פּוילישער אוניווערסיטעט (מיט פּוי־לישער אונטערריכט־שפּראַך), באַקומט ער אַנשטאָט די פריער־דיגע צען פּראָצענט — אַ נאַנצע העלפט אידישע צוהערער. אמת, די פאָלגנדיגע צוויי יאָר נייט דער דאָזיגער אומגאָרמאַל הויכער פּראָצענט צוריק, ער בלייבט אָבער נאָך אַלץ אויף אַ זעהר הויכער מדרגה — 31,6. די אַבסאָלוטע צאָל אידישע סטודענטן וואַקסט אויס פון 1913—14 ביז 1918—19 מער ווי פינף מאָל, בשעת די ניט־אידישע צאָל פאַרגרעסערט זיך נישט מער ווי אויף דרייסיג פּראָצענט.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

Tab. — V — טאַב׳

די אַנטוויקלונג פון די אוניווערסיטעטן און הויכשולעס אין פּוילן
1910 — 1923

Die Entwicklung der polnischen Universitäten und Hochschulen

הויכשולע — Hochschule / לערן־יאָר — Studienjahr	וואַרשעווער אוניווערסי־טעט Universität Warschau		קראַקער אוניווערסי־טעט Universität Krakau		לעמבערגער אוניווערסי־טעט Universität Lemberg		פּויזנער אוניווערסי־טעט Universität Posen		פּאָליטעכני־קום אין וואַרשע Technische Hochsch. in Warschau		פּאָליטעכני־קום אין לעמבערג Technische Hochsch. in Lemberg		וועטערינאַרע שקאָל־ אין וואַרשע Tierärztl. Hochsch. Warschau		קונסט־שקאָל־ דעמיע אין קראַקע Kunstakad. Krakau		האַנדל־הויכ־שולע אין וואַרשע Handelshochschule in Warschau	
	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl	אידן Jüdische	ס׳יה Ges. Zahl
a) Grundzahlen — אַבסאָלוטע צאָלן																		
1910/11	206	2 002	481	3 373	1 350	4 911	122	986	88	778	197	1 745	25	152	11	146	—	—
1913/14	264	2 623	463	3 030	1 611	5 673	109	830	.	.	208	1 808	27	248	12	152	—	—
1914/15	225	2 198	.	466	.	.	42	163	.	.	.	.	.	.	1	15	—	—
1915/16	522	1 039	.	1 447	.	1 273	74	263	214	654	.	196	1	22	6	65	11	195
1916/17	750	1 621	.	1 874	.	1 172	111	376	396	1 182	.	274	7	25	8	79	21	197
1917/18	1 007	2 220	.	2 522	.	3 421	155	524	426	1 273	.	865	47	198	11	80	39	182
1918/19	1 442	4 557	938	3 860	1 524	3 892	.	.	598	2 577	142	1 023	32	199	10	95	45	374
1919/20	1 336	4 588	1 247	4 287	970	2 892	.	641	.	.	96	1 515	20	167	10	98	26	262
1920/21	2 236	5 787	1 016	4 136	1 361	3 639	56	2 094	587	2 931	198	2 178	—	215	13	126	24	475
1921/22	2 362	7 518	1 339	4 531	2 226	4 773	47	3 273	636	4 112	297	2 305	40	307	13	155	34	751
1922/23	2 942	8 939	1 541	5 235	2 401	5 646	34	3 416	572	3 868	356	2 560	45	327	13	155	48	988
b) Verhältniszahlen — אין פּראָצענטן																		
1910/11	10,3	100,0	14,3	100,0	27,5	100,0	12,4	100,0	11,3	100,0	11,3	100,0	16,4	100,0	7,5	100,0	—	—
1913/14	10,1	100,0	15,3	100,0	28,5	100,0	13,2	100,0	.	.	11,5	100,0	10,9	100,0	7,8	100,0	—	—
1914/15	10,2	100,0	.	100,0	.	.	25,7	100,0	.	.	.	.	.	.	6,7	100,0	—	—
1915/16	50,3	100,0	.	100,0	.	100,0	28,2	100,0	32,7	100,0	.	100,0	4,7	100,0	9,2	100,0	5,6	100,0
1916/17	46,3	100,0	.	100,0	.	100,0	29,6	100,0	33,5	100,0	.	100,0	28,0	100,0	10,4	100,0	10,7	100,0
1917/18	45,4	100,0	.	100,0	.	100,0	29,6	100,0	33,5	100,0	.	100,0	23,8	100,0	13,7	100,0	21,5	100,0
1918/19	31,6	100,0	24,3	100,0	39,2	100,0	.	.	23,2	100,0	14,3	100,0	16,1	100,0	10,5	100,0	12,1	100,0
1919/20	29,1	100,0	29,1	100,0	33,5	100,0	.	100,0	.	.	6,4	100,0	12,0	100,0	10,2	100,0	9,9	100,0
1920/21	38,6	100,0	24,6	100,0	37,4	100,0	2,7	100,0	20,0	100,0	9,1	100,0	—	100,0	10,3	100,0	5,1	100,0
1921/22	31,4	100,0	29,5	100,0	46,6	100,0	1,4	100,0	15,5	100,0	13,7	100,0	13,0	100,0	8,4	100,0	4,5	100,0
1922/23	32,9	100,0	29,4	100,0	42,5	100,0	1,0	100,0	14,8	100,0	13,9	100,0	13,7	100,0	8,4	100,0	4,8	100,0

א ענליך בילד — אין וואַרשעווער פּאָליטעכניקום. אידן מאַכן דאָ אויס אין 11—1910־טן יאָר נישט מער ווי 11,3 פּראָצענט; 18—1917 אָבער ציילן מיר שוין דאָ 33,5 פּראָצענט אידן. די אַבסאָלוטע צאָל וואַקסט אויס בא אידן כמעט פינף מאָל, בא די ניט־אידן — בלויז אויף 23 פּראָצענט; אָדער פאַרגלייכט מען 11—1910 און 19—1918, באַקומט מען בא די אידישע סטודענטן א פאַרמערונג פון קאַרנע זיבן מאָל, בא די ניט־אידישע קאָמיליטאָנען — א פאַרמערונג פון נאָר אַ׳ערך דריי מאָל.

אין אַלגעמיין, — נעמט מען די דאַטן פאַר די אוניווערסי־טעטן וואַרשע, לעמבערג, קראַקע און פאַר די פּאָליטעכניקומס אין וואַרשע און לעמבערג, אין וועלכע ס׳לערנט זיך דער רוב אי־דישע סטודענטן, — האָבן מיר דאָ אין 11—1910 לערן־יאָר 18.1 פּראָצענט אידן און אין 19—1918 — שוין 29,2 פּראָ־צענט. די אַבסאָלוטע צאָל אידישע סטודענטן וואַקסט דאָ אויס — פון 2322 ביז 4644, ד. ה. אויף נאַנצע הונדערט פּראָ־צענט; די צאָל נישט־אידישע סטודענטן — נישט מער ווי אויף 7,4 פּראָצענט: פון 10,487 אין יאָר 11—1910 הויבט זיך אויף זייער צאָל ביז 11,265 אין יאָר 19—1918.

דער פאָלגנדיגער פעריאָד — פון 19—1918 ביז 23—1922 — צייכנט זיך אויס מיט א ווייטערדיגן וואוקס פון די אידישע שטודירטיגע; גלייך מיט זיי און אינם זעלבן גראַד כמעט וואַקסט אָבער אויך די קריסטליכע סטודענטשאַפט, אַזוי אַז דער אַ־טייל פון די אידן בלייבט די נאַנצע צייט כמעט דערזעלבער, ווי 19—1918. פאַר די אויבן אויסגערעכנטע פינף וויכטיגסטע לערן־אַנשטאַלטן באַקומען מיר פאָלגנדיגן פּראָצענט אויך:

1918—19	29,2
1920—21	28,9
1921—22	29,5
1922—23	29,8

דעכגט מען צו אַהער די נייע אוניווערסיטעטן אין ווילנא און לובלין, דעם אוניווערסיטעט אין פּויזן און די וואַרשעווער „וושעכניצא", דריקט זיך דער אָנטייל פון די אידישע סטודענטן אויס:

אין 21—1920	מט 25,3 פּראָצ.
„ 22—1921	„ 25,1 „
„ 23—1922	„ 25,3 „

דעם וואוקס פון דער אַבסאָלוטער צאָל סטודענטן האָבן גע־בראַכט הויפּטזאַכליך די נייגעשאַפענע טערימאָריאַלע גרעניצן פון איצטיגן פּוילן. די אויסגעוואַקסענע באַפעלקערונג איז געבליבן אָנגעוויזן אויף א קליינער צאָל אוניווערסיטעטן און אַנדערע טיפּן הויכשולעס; דאָס האָט נאַטירליך געמוזט פירן צו א גרעסערער קאָנצענטראַציע אין די פאַראַנענע לערן־אַנשטאַלטן.

באַזונדערס כאַראַקטעריסטיש אין דעם פּרט איז די לאַגע אין די אוניווערסיטעטן פון קראַקע און לעמבערג, אין אוניווערסיטעטן,

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

וואו אויך פאַר דער מלחמה האָט דער אידישער אָנטייל הער־נרייכט צו אַ נאַגץ הויכער מדרגה. 19—1918 פאַרמאָגט דער לעמבערגער אוניווערסיטעט 39,2 פּראָצענט אידן, אין 22—1921 וואַקסט דער דאָזיגער פּראָצענט אויס ביז 46,6; קראָקע ציילט אין 22—1921־טן יאָר 29,5 פּראָצענט אידישע צוהערער, בשעת אין 19—1918 האָט ער געדאַט נאָר 24,3 פּראָצענט אידן. די אידישע שטודירנדיגע יוגנט פון קאָנגרעס־פּוילן און פון די ראַנד־געגענטן („קרעסן") האָט זיך נישט געקאָנט באַגנוגענען מיט דעם איין און אייגציגן אוניווערסיטעט אין וואַרשע און האָט זיך געמוזט ווענדן צו די נאַליצישע הויכשולעס; די אָרטיגע נאַ־ליציאַנער יוגנט, וואָס פאַר דער וועלט־מלחמה פלעגט זי אין אַ זעהר גרויסער צאָל פאָרן אין ווינער, פּראַגער און אַנד. אוני־ווערסיטעטן, האָט איצט געמוזט אָנקומען כמעט אויסשליסליך אין די אוניווערסיטעטן פון פּוילן; ביידעס צוזאַמען האָט געפירט צו דעם, וואָס דער אידישער אָנטייל איז דאָ אַזוי באַדייטענדיג אויס־געוואַקסן.

Tab. — VI — טאַב.

די אַנטוויקלונג פון די אוניווערסיטעטן און הויכשולעס אין פּוילן

1918 — 1923

Die Entwicklung der polnischen Universitäten und Hochschulen

לערן־יאָר Studienjahr	הויכשולע Hochschule: לובלינער אוניווערסיטעט Universität Lublin		ווילנער אוניווערסיטעט Universität Wilno		וואַרשעווער וויסענשאַפט Wszechnica Polska in Warschau		קראַקער בערג־אַקאַדעמיע Bergakademie Krakau		וואַרשעווער לאַנדוו. הויכשולע Landwirtschaftl. Hochschule Warschau		וואַרשעווער פּעדאַג. אינסט. Pädag. Institut Warschau	
	ס״ה Ges. Zahl	אידן Juden	ס״ה Ges. Zahl	אידן Juden	ס״ה Ges. Zahl	אידן Juden	ס״ה Ges. Zahl	אידן Juden	ס״ה Ges. Zahl	אידן Juden	ס״ה Ges. Zahl	אידן Juden
a) אַבסאָלוטע צאָלן — Grundzahlen												
1918/19	—	—	—	—	921	.	—	—	476	3	158	13
1919/20	574	—	547	80	1 973	.	80	1	476	5	150	12
1920/21	930	—	788	131	1 322	427	179	4	787	5	217	12
1921/22	1 120	—	1 729	344	2 374	721	282	3	761	5	258	7
1922/23	1 120	—	2 202	431	1 664	491	462	5	906	1	124	1
b) אין פּראָצענטן — Verhältniszahlen												
1918/19	—	—	—	—	100,0	.	—	—	100,0	0,9	100,0	8,2
1919/20	100,0	—	100,0	14,6	100,0	.	1,2	100,0	100,0	0,1	100,0	8,0
1920/21	100,0	—	100,0	16,6	100,0	47,2	2,2	100,0	100,0	0,6	100,0	5,5
1921/22	100,0	—	100,0	19,9	100,0	48,1	1,1	100,0	100,0	0,6	100,0	2,7
1922/23	100,0	—	100,0	19,6	100,0	43,5	1,1	100,0	100,0	0,1	100,0	0,8

מיט אַ איינגאַרטיגער טענדענץ טיילט זיך אויס די דאָזיגע יאָרן די אַנטוויקלונג פון דעם אוניווערסיטעט אין פּוזין. דאָ איז גענומען געוואָרן אַ פעסטער קורס אויסצורעכנען די אידן פון די בילדונג־אַנשטאַלטן, אַ קורס, וואָס האָט געבראַכט צו איבערראַשי־דיגע רעזולטאַטן. זייט 18—1917 האָבן מיר דאָ פאָלגנדיגע פּראָ־צענט אידן:

1917—18	29,6
1920—21	2,7
1921—22	1,4
1922—23	1,0

אויך דאָס ביסל אידישע סטודענטן, וועלכע ס׳האָט זיך מיט גרעסטער מיה איינגעגעבן אָנצוקומען אין דעם דאָזיגן אוניווער־סיטעט, האַלט נישט אויס די אומאויפהערליכע רדיפות, פאַרלאָזט אים און גייט איבער אין אַנדערע פּוילישע אוניווערסיטעטן אָדער פאָרט קיין אויסלאַנד שטודירן.

דער פּוזינער אוניווערסיטעט קאָן בא היינטיגן טאָג דינען אַלץ אידעאַל פאַר אַלע נאַציאָנאַליסטיש־שאָוויניסטישע טרופּירונגען אין פּוילן.

אַ שטענדיג פאַלן פון פּראָצענט אידן זעהען מיר אויך אין וואַרשעווער פּאָליטעכניקום. אָנהויבנדיג פון 19—1918 האָבן מיר דאָ אַזאַ פּראָצענט אידן:

1918—19	23,2
1920—21	20,0
1921—22	15,5
1922—23	14,8

ס׳איז כדאי צו פאַרצייכענען אויך דאָס שטענדיגע פאַלן פון פּראָצענט אידן אין דער האַנדלהויכשולע אין וואַרשע, דאָ האָבן מיר:

1918—19	12,1 פּראָצ.
1920—21	5,1 „
1922—23	4,8 „

אין ביידע פאַלן איז די ירידה פון אידישן אָנטייל אַ רעזולטאַט פון אַ באַזאונדערן באַגרעניצונג־פּאָליטיק בנוגע צו דער אידי־שער שטודירנדיגער יוגנט.

אויף זעדר אַ בולטן אופן שפּיגלען זיך אָפּ די ענדערונגען אין די פּוילישע אוניווערסיטעטן אין דער ווייטערנעבראַכטער

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

טאבעלע, וואָס וויזט אונז די אמונה־אָנגעהערינקייט פון די סטו־דענטן אין די אַלטע אוניווערסיטעטן — וואַרשעוער, קראַקער, לעמבערגער און פּויזנער — פאַר די יאָרן 14—1913 און 23—1922.

Tab. — VII — טאַב.

די ענדערונגען אין דעם אמונה־צוזאַמענשטעל פון די פּוילישע אוניווערסיטעטן

1913/14 — 1922/23

Die Veränderungen der Konfessionszahlen in den polnischen Universitäten

אמונה Konfession	אוניווערסיטעט Universität	וואַרשעווער* Warschau		קראַקער Krakau		לעמבערגער Lemberg		פּויזנער Posen	
		1904/05	1922/23	1913/14	1922/23	1913/14	1922/23	1913/14	1922/23
רוים.־קאַטוליש	Röm.-kathol.	66,3	60,2	83,8	65,8	70,9	52,9	22,0	94,9
גריכ.־קאַטוליש	Griech.-kathol.	—	—		2,3		2,1	–	—
אידיש	Mosaisch	12,6	32,9	15,3	29,4	28,5	42,7	13,2	1,0
פּראַוואָסלאַוונע	Orthodox.	16,6	2,8	–	0,6	—	0,6	—	—
עוואַנגעליש	Evangelisch	3,9	4,1	0,6	1,1	0,4	0,9	64,8	3,4
אַנדערע	Sonstige	0,6	–	0,3	0,8	0,2	0,8	—	0,7
צוזאַמען	Summe	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* מיר נעמען דאָס יאָר 1904/05, ווייל די שפּעטערדיגע יאָרן ביז 1915 זיינען. ווייניג כאַראַקטעריסטיש. די דאָזיגע יאָרן האָבן די פּוילישע סטודענטן באַ־קאָטירט דעם אוניווערסיטעט.

אין פּויזנער אוניווערסיטעט זעהען מיר, ווי די רוימיש־קאַ־טוילישע — פּאָליאַקן — האָבן אַרויסגעשטופּט די עוואַנגעלישע — דייטשן — און די אידישע סטודענטן און האָבן פאַרנומען זייערע ערטער; אין די איבעריגע אוניווערסיטעטן ענדערן זיך די פּראָצענט־פאַרהעלטענישן נאָר אויף אַזוי פיל, אויף וויפיל דער פּראָצענטועלער אָנטייל פון די אידן איז אויסגעוואַקסן.

אין אַלגעמיין בלייבן די רוימיש־קאַטוילישע און די אידישע סטודענטן די צוויי הויפּט־גרופּעס פון די אוניווערסיטעטן אין דער איצטיגער פּוילישער מלוכה.

מיר גיין איצט איבער צו דער פראַגע ווענן פאַך־אויס־קלייב באַ די אידישע סטודענטן. נעגויע ידיעות ווענן דעם ברייגען מיר אין פאָלגנדיגער טאַבעלע, וואָס נעמט אַרום די פינף מלוכה'שע אוניווערסיטעטן און די „וישעכניצאַ" פאַרן לערן־יאָר 23—1922.

Tab. — VIII — טאַב.

דער פאַך־אויסקלייב פון די אידישע און ניט־אידישע סטודענטן אין די אוניווערסיטעטן

— 1922/23 —

Die Verteilung der jüd. und nichtjüd. Studenten auf die einzelnen Fakultäten

פאַך — Fakultät	אינגאַנצן Überhaupt		אידן Juden		רוים.־קאַטוליש Röm.-kathol.	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
טעאָלאָגיע — Theologische	363	1,3	—	—	323	1,9
רעכט און סאָצ. דיסצ. — Recht-u. Staatswiss.	9 348	35,1	2 225	28,4	6 637	38,4
מעדיצין — Medizinische	5 080	19,1	1 733	22,1	3 019	17,5
פילאָזאָפיע — Philosophische	11 848	44,5	3 882	49,5	7 312	42,2
צוזאַמען — Insgesamt	26 639	100,0	7 840	100,0	17 291	100,0

די דאָזיגע טאַבעלע וויזט זעהר בולט אַרויס אַ אינטערע־סאַנטן מאָמענט, וואָס כאַראַקטעריזירט די אויגנאַרטיגע לאַגע פון דער אידישער סטודענטשאַפט אין פּוילן פאַר די לעצטע עט־ליכע יאָר.

ס'שטעלט זיך אַרויס, אַז אַנ'ערך דרייסיג פּראָצענט פון אַלע אידישע סטודענטן אין די אוניווערסיטעטן שטודירן רעכט און סאָציאַלע דיסציפּלינען; אַז מעדיצין שטודירט גישט מער ווי איין פינפטל פון די אידן, ווען פילאָ־זאָפישע און פעדאַגאָגישע דיסציפּלינען שטודירט אַ גאַנצע העלפט פון זיי. דאָ קומט צום אויסדרוק אַ נעוויסע טענדענץ פון די פּוילישע אוניווערסיטעטן צו באַגרעניצן דעם צושריט פון די אידישע סטודענטן אין פאַכן, וואו זיי וועלן דערנאָך קאָנען קאָנקורירן מיט די פּאָליאַקן, און צולאָזן זיי הויפּטזאַכליך צו אַזעלכע, וואו די דאָזיגע קאָנקורענץ איז כמעט אויסגעשלאָסן.

אַנדערש, ווי באַ די אידן, איז דער פאַך־אויסקלייב באַ די קריסטליכע קאָמילימאָנען. פאַרגלייכט מען, למשל, די אידן מיט די רוימיש־קאַטוילישע, אַזוי זעהט מען, אַז דעם פילאָזאָפישן פאַך שטודירן די לעצטע וויינינער (37,6% — רעכנט מען אַראָפּ די 4,6%, וואָס שטודירן דעם אַראַר־פאַך), ווי די אידן; רעכט און סאָציאַלע דיסציפּלינעס — מער ווי די אידן; דערפאַר דערנעהערן זיי זיך צו די אידן מיטן פּראָצענט מעדיצינער: ער דערגרייכט באַ זיי שוין 17,5, ווען באַ די אידן האַלט ער באַ 22,1.

די ענדערונגען, וואָס זיינען די לעצטע יאָרן פאָרגעקומען אינם שטודיר־כאַראַקטער פון די אידישע אוניווערסיטעט־סטודענטן אין פּוילן, איז אינטערעסאַנט נאָכצופאָלגן אויף דעם ביישפּיל פון די דריי וויכטיגסטע אוניווערסיטעטן — אין וואַרשע, קראַקע און לעמבערג. מיר וועלן פאַרגלייכן דערביי די נייעסטע דאַטן ווענן קראַקער און לעמבערגער אוניווערסיטעטן מיט די אַנט־שפּרעכגדיגע דאַטן פאַר 14—1913, די דאַטן אָבער ווענן וואַר־שעווער אוניווערסיטעט — מיט די ציפערן פון די מלחמה־יאָרן, ווען די פּראָצענט־נאָרמע פאַר די אידישע סטודענטן איז דאָ דורכגעבראָכן געוואָרן און פאַר דער אידישער שטודירנדיגער יוגנט האָט זיך געשאַפן די מעגליכקייט מרייִ אויסצוקלייבן דעם שטודיר־פאַך.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די ענדערונגען פאַר וואַרשע קאָנען מיר זעהען פון דער ווייטערדיגער טאַבעלע, וואָס ווייזט אַרויס די דערמאָנטע טענדענץ פון ניט צולאָזן די אידן אין די מעדיצינישע פאַקולטעטן אין אַ באַזונדערס אויסגעשפּראָכענער פאָרם. אין 1917—18 זיינען צווישן די אידישע סטודענטן פאַראַן זעכציג פּראָצענט מעדיצינער, אין 1921—22 — שוין מער ווי צוויי מאָל ווייניגער און אין פאָלגנדיגן, 1922—23־טן לערן־יאָר — נאָך ווייניגער: 26,2 פּראָצענט. די אַבסאָלוטע צאָל זייערע פאַרגרעסערט זיך פון 1917—18 ביז 1922—23 בלויז אויף אַ צענט חלק, אין דערזעלבער צייט ווען די אַבסאָלוטע צאָל ניט־אידישע מעדיצינער האָט זיך פאַרגרעסערט אין פיר מאָל. דער־פאַר אָבער וואַקסן אויס די פילאָזאָפיע־שטודירנדיגע צווישן די אידן פון עלף פּראָצענט אין 1917—18 ביז העכער פערציג אין 1922—23, צווישן די ניט־אידן אָבער איז די האָזינע גרופּע אויסגעוואַקסן פון קאַרנע פינף און צוואַנציג ביז פערציג פּראָצענט.

Tab. — IX — טאַב.

די ענדערונגען אינם פאַך־אויסקלייב באַ די אידישע און ניט־אידישע סטודענטן

Die Veränderung bei den jüd. und nichtjüd. Studenten nach Fakultäten

Zusammen — אינאיינעם				Nichtjuden — ניט־אידן				Juden — אידן				פאַך Fakultät
1922/23		1913/14		1922/33		1913/14		1922/23		1913/14		
%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	
Universität Warschau — וואַרשעווער אוניווערסיטעט *												
1,2	105	—	—	1,8	105	—	—	—	—	—	—	Theologische — טעאָלאָגיע
36,7	3 276	39,0	867	39,6	2 375	48,0	582	30,6	901	28,3	285	Juristische — רעכט
21,4	1 916	42,4	941	19,1	1 147	27,3	331	26,2	769	60,6	610	Medizinische — מעדיצין
40,7	3 642	18,6	412	39,5	2 370	24,7	300	43,2	1 272	11,1	112	Philosophische — פילאָזאָפיע
100,0	**8 939**	**100,0**	**2 220**	**100,0**	**5 997**	**100,0**	**1 213**	**100,0**	**2 942**	**100,0**	**1 007**	Summe — צוזאַמען
Universität Krakau — קראָקער אוניווערסיטעט												
2,1	108	3,7	112	2,9	108	4,3	112	—	—	—	—	Theologische — טעאָלאָגיע
27,1	1 420	41,9	1 270	31,5	1 162	38,9	999	16,7	258	58,6	271	Juristische — רעכט
16,0	837	14,6	443	16,8	621	13,6	347	14,0	216	20,7	96	Medizinische — מעדיצין
54,8	2 870	39,8	1 205	48,8	1 803	43,2	1 109	69,3	1 067	20,7	96	Philosophische — פילאָזאָפיע
100,0	**5 235**	**100,0**	**3 030**	**100,0**	**3 694**	**100,0**	**2 567**	**100,0**	**1 541**	**100,0**	**463**	Summe — צוזאַמען
Universität Lemberg — לעמבערגער אוניווערסיטעט												
1,4	82	6,4	364	2,5	82	9,0	364	—	—	—	—	Theologische — טעאָלאָגיע
38,5	2 174	59,3	3 361	40,3	1 307	58,6	2 382	36,1	867	60,8	979	Juristische — רעסט
24,0	1 354	13,5	768	23,1	750	10,1	411	25,2	604	22,1	357	Medizinische — מעדיצין
36,1	2 036	20,8	1 180	34,1	1 106	22,3	905	38,7	930	17,1	275	Philosophische — פילאָזאָפיע
100,0	**5 646**	**100,0**	**5 673**	**100,0**	**3 245**	**100,0**	**4 062**	**100,0**	**2 401**	**100,0**	**1 611**	Summe — צוזאַמען

* 1917-18.

קוקן מיר זיך איצט צו צו קראַקע, האָבן מיר אויך דאָ אַ פאַרקלענערונג פון פּראָצענט מעדיצינער צווישן די אידישע צוהערער — אויף אַנערך אַ דריטל — און זעהר אַ באַדייטענדיגן וואוקס פון פּראָצענט פילאָזאָפן; באַ די ניט־אידן פאַרגרעסערט זיך דער פּראָצענט מעדיצינער און יאָגט שוין איבער דעם פּראָצענט מעדיצינער צווישן די אידישע קאָמיליטאָנען.

אין לעמבערגער אוניווערסיטעט האָבן איצט די אידישע סטודענטן העכער צוויי מאָל אַ גרעסערן פּראָצענט פילאָזאָפן, קאַרנע צוויי מאָל ווייניגער יוריסטן און כמעט די זעלבע צאָל מעדיצינער, ווי אין 1913—14. מערקווירדיגער אָבער איז, וואָס דאָס מעדיצין־שטודירן פאַרנעמט שוין באַ די ניט־אידישע סטודענטן דעם זעלבן אָרט, ווי באַ אידן, ווען נאָך מיט צען יאָר צוריק איז דער אונטערשיד געווען אַ נאַנץ אַנגעזעהענער.

ווי גרויס איז דער אָרט פון די אידישע צוהערער אין יעדן פון די אויסגערעכנטע פאַכן?

מען מוז קאָנסטאַטירן, אַז נישט נעקוקט אויף אַלע פּערטורבאַציעס פון די לעצטע עטליכע יאָר, אויף די פאַרשיידענע באַגרעניצונג־טענדענצן און א. וו., פאַרנעמען די אידישע שטודירנדיגע אומעטום אַ זעהר בכבודיגן אָרט — פון עטליכע און צוואַנציג פּראָצענט אויף דעם רעכט־פאַקולטעט ביז עטליכע און דרייסיג אויף די מעדיצינישע און פילאָזאָפישע פאַקולטעטן. מיר זעהען דאָס פון דער ווייטערגעבראַכטער טאַבעלע X, וואָס נעמט אַרום די שטודירנדיגע פון אַלע פּוילישע אוניווערסיטעטן אין לערן־יאָר 1922—23.

קוקן מיר זיך צו צו באַזונדערע אוניווערסיטעטן זעהען מיר, אַז צווישן אַלע אוניווערסיטעטן צייכנט זיך אויס דער לעמבערגער מיטן גרעסטן פּראָצענט אידן אין יעדן פאַך, דער פּויזנער — מיטן קלענסטן. אין לעצטן דערגרייכט דער אידישער אָנטייל דעם מאַקסימום אין רעכט־פאַך מיט 1,2 פּראָצענט. אין די איבעריגע פאַכן בילדן די אידן אפילו קיין איינס פּראָצענט ניט. דאָס זעהען מיר אין לערן־יאָר 1922—23 פון טאַבעלע XI.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Tab. — X — טאב.

דער אנטייל פון אידן אין פארשיידענע פאכן
— 1922/23 —

Prozentsatz jüd. Studenten in den einzelnen Fakultäten
(sämtl. Universitäten)

jüdische — אידן		די גאנצע צאל סטודענטן	Fakultät — פאך
%	abs.	Ges. Zahl der Studenten	
—	—	363	Theologische — טעאָלאָגיע .
23,8	2 225	9 348	Juristische — רעכט . . . .
34,1	1 733	5 080	Medizinische — מעדיצין . .
32,8	3 882	11 848	Philosophische — פילאָזאָפיע .

צום פארגלייך פון איצטיגן אָנטייל בא די אידישע סטודענטן אין די פארשיידענע פאקולטעטן מיט זייער אָנטייל דא פאר די

Tab. — XI — טאב.

דער אנטייל פון אידן אין פארשיידענע פאכן
אין פריזנער אוניווערסיטעט
— 1922/23 —

Prozentsatz jüd. Stud. in den einzelnen Fakultäten der Universität Posen

jüdische — אידן		די גאנצע צאל סטודענטן	Fakultät — פאך
%	abs.	Ges. Zahl der Studenten	
1,2	17	1466	Juristische — רעכט . . . . .
0,7	3	422	Medizinische — מעדיצין . . .
0,9	14	1528	Philosophische — פילאָזאָפיע .

פריערדיגע יאָרן ברייגגען מיר ווייטער א רייע אינטערעסאנטע צי־פערן וועגן די אוניווערסיטעטן אין וואַרשע, לעמבערג און קראָקע.

Tab. — XII — טאב.

די אָנטוויקלונג פון אידישן אָנטייל אין באַזונדערע פאַקולטעטן

Die Veränderungen der Frequenz der jüdischen Studenten in den verschiedenen Fakultäten

לעמבערגער Lemberg		קראָקער Krakau		וואַרשעווער Warschau		אוניווערסיטעט — Universität / Fakultät — פאך
1922/23	1913/14	1922/23	1913/14	1922/23	1917/18	
39,9	29,1	18,2	21,3	27,5	32,9	Juristische — רעכט . . . . .
44,6	46,5	25,8	21,7	40,1	64,8	Medizinische — מעדיצין . . . . .
45,7	23,3	37,2	8,0	34,9	27,2	Philosophische — פילאָזאָפיע . . .

אין אַלע דריי אוניווערסיטעטן זעהען מיר א באַדייטענדיגן וואוקס פונם פראָצענט אידן אין פילאָזאָפישן פאך. אין די איבעריגע אָבער איז אוא פעסטע טענדענץ נישט צו באַמעריקן.

III

Čechoslovakei — טשעכאָסלאָוואַקיי

די ערשטע, און דערווייל נאָך די איינציגע, מאַטעריאַלן, וואָס דער טשעכאָסלאָוואַקישער סטאַטיסטישער אַמט האָט פארעפנטליכט וועגן דעם קאָנטינגענט פון די הויכשולעס, באַציען זיך אויף דעם ווינטער און זומער־סעמעסטער פון 1921—22.

ביידע סעמעסטרען בילדן די אידישע סטודענטן אַ־ערך סערצן פראָצענט פון דער גאַנצער סטודענטן־מאַסע. די אַבסאָ־לוטע צאָל זייערע דערגרייכט אין ווינטער־סעמעסטער ביז 3,960, אין זומער־סעמעסטער שוין נאָר ביז 3.622. די אַלגעמיינע צאָל אימאַטריקולירטע סטודענטן באַטרעפט אַנטשפּרעכנדיג — 28,570 און 26,660 נפשות.

פארטיילן מיר איך דאָ די סטודענטן לויט דעם טיפּ פון הויכשולע, אוי באַקומען מיר פאַרן ווינטער־סעמעסטער פאָלגנ־דיגעס זעהר אינטערעסאַנטעס בילד:

בא ניט־אידן b. d. Nichtjuden	בא אידן bei den Juden	
48,9	53,4	Universitäten — אוניווערסיטעטן
43,7	43,6	Techn. Hochsch. — פאָליטעכניק.
7,4	3,0	Sonst. Hochschulen — אַנדערע
100,0	100,0	Zusammen — צוזאַמען

*) אין די פרייע אוניווערסיטעטן: דעם אוקראַינישן פריינ אוניווערסיטעט אין פראָג און דעם רוסישן־יודישן פאקולטעט אין פראָג.

א דאַנק דער גלייכמעסיגער פאַרטיילונג פון די אידישע און ניט־אידישע סטודענטן לויט די צוויי הויפּט־טיפּן הויכשולעס, איז דער פראָצענטועלער אָנטייל פון די אידן אין ביידע פמעט

מיר זעהען דאָ א גאַנץ אַנדער בילד ווי פריער — בא די פוילישע און אונגאַרישע סטודענטן. דאָרט — א איבערוואָג פון די אוניווערסיטעט־סטודענטן, דאָ — א מעדהייט פון די צו־הערער אין די טעכנישע הויכשולעס; דאָרט זיינען די אידישע סטודענטן אין פרט פון שטודירן טעכנישע פאַכן באַדייטענדיג אָפטער־שטאַגען פון די קריסטן, דאָ האָבן די אידן און די ניט־אידן זיך אויסגענלייכט.

Tab. — I — טאב.

פון יעדע 100 סטודענטן האָבן זיך געלערנט אין:
Von je 100 Studenten entfielen auf:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

איין און דערזעלבער: אין די אוניווערסיטעטן — פונקט פראָ־צענט, אין די טעכנישע הויכשולעס — פערצן פראָצענט. פיל נידריגער איז דער אָנטייל פון אידן אין דער גרופּע „איבעריגע הויכשולעס", וואו ער מאַכט שוין אויס ניט מער ווי פיר ביז זעקס פראָצענט.

דער רוב אידישע סטודענטן לערנט זיך אויך איצט נאָך, ווי בא דער האַבסבורגישער אָרדנונג, אין די הויכשולעס מיט דייטשער אונטערריכט־שפּראַך. דעם ווינטער־סעמעסטער 22—1921, למשל, האָבן פון יעדע הונדערט אידישע סטודענטן באַזוכט די הויכ־שולעס:

Tab. — II — טאַב.

Von je 100 jüd. Studenten besuchen die Hochschulen mit:

— W. S. 1921/22 —

Kategorie der Hochschulen — טיפּ פון הויכשולע / Unterrichtssprache — שפּראַך	Universitäten אוניווערסיטעטן	Techn. Hochsch. פאָליטעכניקומס	Überhaupt בכלל
Deutsch — דייטשע	66,3	83,1	71,6
Čech. od. slov. — טשעכ. אָדער סלאָוו.	33,7	16,9	26,8
Magiarisch — מאַדיאַריש . . .	—	—	1,6
Insgesamt — צוזאַמען	100,0	100,0	100,0

אין די הויכשולעס מיט דייטשער אונטערריכט־שפּראַך איז דער פּראָצענט אידן דריבער א סך א העכערער, ווי אין די טשעכישע. אין דייטשן אוניווערסיטעט פון פראג, למשל, איז ער זעקס מאָל העכער ווי אין די טשעכישע אוניווערסיטעטן (39,6 און 6,7). אין די דייטשע פאָליטעכניקומס — כמעט אכט מאָל גרעסער, ווי אין די טשעכישע פאָליטעכניקומס (32,9 און 3,6).

ס'וואָלט געווען זעהר אינטערעסאַנט און באַלערנד צו זעהען, ווי ווייט די רעוואָליוציע און די נייע נאַציאָנאַלע פאַרהעלטענישן אין לאַנד האָבן געווירקט אויף די סימפּאַטיעס פון דער אידישער שטודירנדער יוגנט צו דער אָדער יענער נאַציאָנאַלער שולע. מיר וואָלטן אָבער געמוזט דערצו פאַרגלייכן דעם איצטיגן נאַציאָ־נאַלן צוזאַמענשטעל פון די דייטשע און טשעכישע הויכשולעס מיטן פאַרמלחמה־דיגן. פאַר דער מלחמה פלעגן זיך אָבער אַלע אידישע סטודענטן אָנגעבן אַלס אָנגעהערינע פון דייטשער נאַציע.

נייגן מיר איצט איבער צו דער צאָל אידן אין באַזונדערע הויכשולעס פאַרן זעלבן ווינטער־סעמעסטער 1921/22 (טאַב. III).

די גרעסטע אַבסאָלוטע און רעלאַטיווע צאָל אידישע סטו־דענטן פאַרמאָגט דער דייטשער אוניווערסיטעט אין פראג; דער טשעכישער קאַרל־אוניווערסיטעט אין פראג פאַרנעמט — צווישן די אוניווערסיטעטן — דאָס צווייטע אָרט לויט דער אַב־סאָלוטער צאָל אידישע צוהערער און דאָס לעצטע לויט זייער רע־לאַטיווער צאָל (5,3%); העכער צוואַנציג פּראָצענט אידן גע־פינען מיר אין טשעכישן קאָמענסקי־אוניווערסיטעט אין ברא־טיסלאַווא.

צווישן די פאָליטעכניקומס נעמינט זיך אין דער ערשטער רייע דער דייטשער פאָליטעכניקום אין ברין מיט 38,2% אידן, אויסן צווייטן אָרט גייט דער דייטשער פאָליטעכניקום אין פראג און

ווידעראַמאָל דעם קלענסטן פּראָצענט אידן זעהען מיר צווישן די צוהערער פון טשעכישן פאָליטעכניקום — אין פראג.

Tab — III — טאַב.

די אידישע סטודענטן אין איינצלנע אוניווערסיטעטן און הויכשולעס

— 1921/22 W. S. —

Zahl der jüd. Stud. an den einzelnen Hochschulen

Name der Lehranstalten — נאָמען פון הויכשולע	Gesamtzahl der Studenten — די אַלגעמיינע צאָל סטודענטן	Jüdische — אידן abs.	Jüdische — אידן %
Universitäten — אוניווערסיטעטן	14 142	2 116	15,0
Deutsche in Prag — פראָגער דייטש.	3 539	1 403	39,6
Čechische in Prag — פראָגער טשעכ.	8 814	469	5,3
Čechisch. in Brünn — ברינער טשעכ.	1 244	120	9,6
Čech. Bratislava — בראַטיסלאַווא טש.	545	124	22,8
Techn. Hochsch. — פאָליטעכניקומס	12 477	1 724	13,8
Deutsche in Prag — פראָגער דייטש.	2 194	606	27,6
Deutsche in Brünn — ברינער דייטש.	2 161	826	38,2
Čechische in Prag — פראָגער טשעכ.	6 767	203*	3,0
Čechische in Brünn — ברינער טשעכ.	1 355	89	6,6
Rechtsakademie Košice — רעכט־אַקאַדעמיע אין קאָשיץ	267	64	24,0
Akad. der bild. Künste Prag — פראגער קונסט־אַקאַדעמיע	247	6	2,4
Freie Univers. — פרייע אוניווערסיטעטן	702	22	3,1
Sonstige — אַנדערע הויכשולעס	1 437	50	3,5
Zusammen — צוזאַמען	**29 272**	**3 982**	**13,6**

* אין ווינטער־סעמעסטער.

די גרופּע „איבעריגע הויכשולעס", וואוהין מיר האָבן אַריינ־גערעכנט די טשעכישע לאַנדווירטשאַפטליכע און וועטערינאַרישע הויכשולעס אין ברין, די מאַגטאַגיסטישע הויכשולע אין פריבראם, און די פאַרשיידענע פאַקולטעטן, וואָס שטייען אויסער די אוני־ווערסיטעטן, פאַרמאָגט נישט מער ווי 3,5 פּראָצענט אידישע סטודענטן.

ווייל מען אַרויסבאַקומען די שנים, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין באַשטאַנד פון די טשעכאָסלאָוואַקישע הויכשולעס פאַר די יאָרן פון מלחמה, איז נעגנ צו באַטראַכטן פון דעם שטאַנדפּונקט די וויכטיגסטע פון זיי — די אַלטע אוניווערסיטעטן און די פאָליטעכניקומס. אין טאַבעלע IV נעמען מיר די דאָזיגע לערן־אַנשטאַלטן אין צוויי מאָמענטן — 14—1913 און 22—1921. צום באַדויערן, זיינען די מאַטעריאַלן פאַר די צווישנ־דיגע יאָרן נאָך ניט פאַרענטליכט געוואָרן.

מיר זעהען פון דער טאַבעלע, אַז אויך די טשעכאָסלאָוואַ־קישע הויכשולעס זיינען די יאָרן פון מלחמה און רעוואָלוציע באַדייטנדיג אויסגעוואַקסן. ווי בנגע צו די פּוילישע און אונ־גאַרישע הויכשולעס, אַזוי איז אויך דאָ דער וואוקס אין אַ גע־

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

ווייסן נאָר אַ דירעקטער פּועל יוצא פון דעם, וואָס דאָס לאַגד דאָס זיך אָפּגעריסן פון עסטרייך מיט די נרויסע אוניווערסיטעטן און הויכשולעס.

בײַ די אידישע סטודענטן איז דער וואוקס נעווען גרעסער, ווי בײַ די ניט אידישע, טייליווייז דערקלערט זיך דאָס מיט דעם, וואָס די אידישע שטודירנדיגע יונגע פלעג פאַר דער מלחמה זיך מער, ווי די קריסטליכע, לערנען אין די אוניווערסיטעטן פון אויסער דער אַרצטיגער טשעכאָסלאָוואַקיי, טייליווייז—מיט דער נרויסער צאָל אויסלענדישע אידישע סטודענטן — פון רוסלאַנד, פּוילן א. א. וו.

Tab. — IV — טאַב.

די אַנטוויקלונג פון די אוניווערסיטעטן און הויכשולעס אין טשעכאָסלאָוואַקיי

1913/14 — 1922/23

Das Wachstum der Studentenzahlen an den čechoslov. Universitäten und Hochschulen

Technische Hochschulen — טעכנישע הויכשולעס												Universitäten — אוניווערסיטעטן						לערן־יאָר Studienjahr
טשעכישע אין ברין Brünn (čechisch)			דייטשע אין ברין Brünn (deutsch)			טשעכישע אין פּראָג Prag (čechisch)			דייטשע אין פּראָג Prag (deutsch)			טשעכישער אין פּראָג Prag (čechisch)			דייטשער אין פּראָג Prag (deutsch)			
אידן Jüdische		ס'יאָ סטודענטן Gesamtzahl d. Studenten	אידן Jüdische		ס'יאָ סטודענטן Gesamtzahl d. Studenten	אידן Jüdische		ס'יאָ סטודענטן Gesamtzahl d. Studenten	אידן Jüdische		ס'יאָ סטודענטן Gesamtzahl d. Studenten	אידן Jüdische		ס'יאָ סטודענטן Gesamtzahl d. Studenten	אידן Jüdische		ס'יאָ סטודענטן Gesamtzahl d. Studenten	
%	abs.		%	abs.		%	abs.		%	abs.		%	abs.		%	abs.		
3,9	23	585	24,6	236	951	2,6	71	2 779	24,7	223	903	2,2	106	4 740	23,3	535	2 295	1913/14
6,6	89	1 355	38,2	826	2 161	3,0	203	6 848	27,6	606	2 194	5,3	469	8 814	39,6	1 403	3 539	1921/22

מיר באַרעכענען דעם וואוקס (אין פּראָצענטן) פון דער אידישער און ניט־אידישער סטודענטן־צאָל אין יעדער הויכשולע באַזונדער און באַקומען דעמאָלט פאָלגנדיגע זעהר אינטערעסאַנטע רעזולטאַטן:

	בײַ אידן	בײַ ניט־אידן
דייטש. אוניוו. אין פּראָג	+162,2	+ 21,4
טשעכיש. אוניוו. אין פּראָג	+342,4	+ 80,1
דייטש. פאָליט. אין פּראָג	+171,7	+133,5
טשעכיש. פאָליט. אין פּראָג	+185,9	+145,4
דייטש. פאָליט. אין ברין	+250,0	+ 86,7
טשעכיש. פאָליט. אין ברין	+287,0	+125,3

מיר קאָנסטאַטירן אויך אומעטום אַ פאַרגרעסערונג פון ר ע־לאַטיוון אָנטייל פון די אידישע סטודענטן. אַזוי, למשל, זיינען פון אַלע צוהערער אין דייטשן אוניווערסיטעט פון פּראָג אין 14—1913 נאָר אַ פּערטל געווען אידן, אין 22—1921 זיינען שוין די אידן פאַרטראָטן מיט פּערצינ פּראָצענט; אין טשעכישן אוניווערסיטעט פון פּראָג זעהען מיר אין 14—1913 נאָר 2,2 פּראָצענט אידן, אין 22—1921 — שוין מער ווי צוויי מאָל אַזוי מיל; אין דייטשן פּאָליטעכניקום פון ברין וואַקסט אויס דער אי־דישער אָנטייל אַנטשפּרעכנדיג פון אַ פּערטל ביז אַ־ערך פּערצינ פּראָצענט.

Tab. — V — טאַב.

דער צוזאַמענשטעל פון די אידישע און ניט־אידישע סטודענטן לויט באַזונדערע פאַקולטעטן

— 1921/22 —

Verteilung der jüd. und nichtjüd Studenten auf die einzelnen Fakultäten

אינאיינעם Zusammen		פּראָג דייטש. Prag (Deutsch.)		בראַטיסלאַוואַ Bratislava		ברין — Brünn		פּראָג טשעכ. Prag (Čech.)		אוניווערסיטעטן — Universitäten / פאַך — Fakultät
ניט־אידן Nichtjuden	אידן Juden	ניט־אידן Nichtjuden	אידן Juden	ניט־אידן Nichtjuden	אידן Juden	ניט־אידן Nichtjuden	אידן Juden	ניט־אידן Nichtjuden	אידן Juden	
a) Grundzahlen — אַבסאָלוטע צאָלן (a										
81	—	40	—	—	—	—	—	41	—	Theologische — טעאָלאָגיע . . . . .
5 067	359	747	234	289	16	534	22	3 497	87	Recht u. Staaswissenschaftl. — רעכט . . . . .
3 598	1 453	612	920	66	104	402	94	2 518	335	Medizinische — מעדיצין . . . . .
3 280	304	737	249	66	4	188	4	2 289	47	Philosophische — פילאָזאָפיע . . . . .
12 026	**2 116**	**2 136**	**1 403**	**421**	**124**	**1 124**	**120**	**8 345**	**469**	Insgesamt — צוזאַמען
b) Verhältniszahlen — אין פּראָצענטן (b										
0,7	—	1,9	—	—	—	—	—	0,5	—	Theologische — טעאָלאָגיע . . . . .
42,1	16,9	35,0	16,7	68,6	12,9	47,5	18,3	41,9	18,6	Recht u. Staatswissenschaftl. — רעכט . . . . .
29,9	68,7	28,6	65,5	15,7	83,9	35,8	78,4	30,2	71,4	Medizinische — מעדיצין . . . . .
27,3	14,4	34,5	17,9	15,7	3,2	16,7	3,3	27,4	10,0	Philosophische — פילאָזאָפיע . . . . .
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	Insgesamt — צוזאַמען

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

א געוויסע צאָל אידן געפינט זיך אויך אין דער נרופּע „קאָנ־פעסיאָנעלאָזע", וואָס האָט אין זומער־סעמעסטר 1921/22, למשל, באַטראָפן 14,4% פון דער אַלגעמיינער צאָל סטודענטן. אַזוי, אַז דער אמת'ער אָנטייל פון אידן אין די טשעכאָסלאָוואַקישע הע־כערע לערן־אַנשטאַלטן איז נאָך גרעסער ווי דער נאָר־וואָס אָנ־געוויזענער.

א נאָכן איינגאַרטיג בילד שטעלט מיט זיך פאַר די איצטיגע אידישע סטודענטשאפט אין דער טשעכאָסלאָוואַקיי לויטן אויס־קלייב פון שטודיר־פאַך, דער הויפּט־פאַך — איז מעדיצין, דאָ טרעפן מיר כמעט 70 פּראָצענט פון אַלע אידישע סטודענטן (טאַב. V). נאָך העכער פון דורכשניט איז דער פּראָצענט מעדיצינער צווישן די אידישע סטודענטן אין די צוויי קלענערע אוניווערסיטעטן — אין ברין און אין בראַטיסלאַוואַ. ער דער־גרייכט דאָ פון אַ־ערך 80 ביז סיר און אַכטיג פּראָצענט!

דער פילאָזאָפישער פאַך שטייט אומעטום אויף דעם לעצטן אָרט. בלויז אין דייטשן אוניווערסיטעט פון פּראַג שטייט ער נאָך אויף איין מדרגה מיט יוריספּרודענץ. אין אַלע איבעריגע אוניווערסיטעטן איז דער פּראָצענט פילאָזאָפן צווישן די אידישע סטודענטן פון צוויי ביז העכער פינף מאָל ווייניגער, ווי דער פּראָצענט יוריסטן.

נייען מיר איבער צו די ניט־אידישע קאָמיליטאָנען, אַזוי זעהן מיר ווידעראַמאָל נאָר אַ־אַנדער בילד. פון יעדע 100 ניט־אידישע סטודענטן שטודירן מעדיצין נישט מער ווי דרייסיג, ד. ה. מער ווי צוויי מאָל ווייניגער, ווי בא אידן; יוריספּרודענץ שטודירן שוין העכער פערציג, ד. ה. מער ווי צוויי מאָל אַזוי פיל ווי די אידן; פילאָזאָפיע שטודירן זיי צוויי מאָל מער ווי די אידן.

דעם גרעסטן פּראָצענט אידן געפינען מיר דערפאַר טאַקע צווישן די סטודענטן פון מעדיצינישן פאַקולטעט. דאָס זעהט מען פון פאָלגנדיגער טאַבעלע, וואָס שטעלט פאַר דעם נאַציאָ־נאַלן צוזאַמענשטעל פון די איינצלנע פאַקולטעטן (טאַב. VI).

Tab. — VI — טאַב.

דער פּראָצענט אידן אין פאַרשיידענע פאַקולטעטן

— 1921/22 —

Prozentsatz der jüd. Stud. in den einzelnen Fakultäten

אוניווערסיטעטן — Universität / פאַך — Fakultät	פּראָג (דייטש) Deutsche in Prag	פּראָג (טשעכ.) Čechische in Prag	ברינער (טשעכ.) Čechische in Brünn	בראַטיסלאַוואַ (טשעכ.) Čechische in Bratislava	צוזאַמען Ueberhaupt
רעכט — Recht u. Staaswiss	23,9	2,4	4,0	5,2	6,6
מעדיצין — Medizinische	60,1	11,7	19,0	61,2	28,8
פילאָזאָפיע — Philosophische	25,3	2,0	2,1	5,7	8,5

נאָכן איינגאַרטיגע באַזונדערקייטן מערקן מיר אויך בא דעם פאַרגלייכן דעם איצטיגן פאַך־אויסקלייב בא די אידישע סטו־דענטן מיט דעם פאַרמלחמה'דיגן, דאָס מעדיצין־שטודירן איז דאָ ניט נאָר נעמאַלן, נאָר להיפּך צו אונגאַרן און פּוילן איז עס בא־דייטגיג אויסגעוואַקסן; פאַרקערט, קלענער איז געוואָרן דער פּראָצענט פילאָזאָפן און באַזונדערס דער % יוריסטן (2 מאָל).

ווער בולט שפּיגלט זיך אָפּ די דאָזיגע ענדערונג אין דער פאָל־גנדיגער טאַבעלע VII, וואו מיר האָבן אַוועקגעשטעלט איינע קעגן די אַנדערע די דאַטן וועגן די צוויי פּראָבער אוניווערסיטעטן פאַר 11—1910, 14—1913 און 22—1921.

Tab. — VII. — טאַב.

די ענדערונגען אינם צוזאַמענשטעל פון די סטודענטן לויט די פאַכן

1910/11 — 1921/22

Die Verteilung der jüdischen und nichtjüd. Studenten nach Fakultäten

לערן־יאָר Studienjahr / פאַך — Fakultät	רעכט און סטאַט. וויסנ. Recht u. Staatswiss.		מעדיצין Medizin.		פילאָזאָפיע Philosoph.	
	בא אידן bei den Juden	בא ניט־אידן bei den Nicht-Juden	בא אידן bei den Juden	בא ניט־אידן bei den Nicht-Juden	בא אידן bei den Juden	בא ניט־אידן bei den Nicht-Juden
Deutsche Univ. Prag — פּראָגער דייטש. אונ.						
1910/11	40,8	44,5	33,7	19,0	25,5	33,2
1913/14	29,2	47,6	55,9	25,6	14,9	22,9
1921/22	16,7	35,0	65,5	28,6	17,8	34,5
Čechische Univ. Prag — פּראָגער טשעכ. אונ.						
1910/11	54,6	44,1	31,4	17,7	14,0	35,5
1913/14	46,2	45,4	39,6	22,9	14,2	28,6
1921/22	18,6	41,9	71,4	30,2	10,0	27,4
Zusammen — אין ביידע אוניו.						
1910/11	43,5	44,2	33,3	18,1	23,2	34,9
1913/14	32,0	46,0	53,2	23,7	14,8	27,0
1921/22	17,2	40,5	67,0	29,8	15,8	28,9

פאַרגלייכן מיר די אַבסאָלוטע צאָלן פאַר די באַזונדערע פאַ־קולטעטן אין 14—1913 און 22—1921, באַקומט זיך, אַז דריי פערטל פון נאָכגאַנץ צוזאַקס פאַר די דאָזיגע אַכט יאָר פאַלט אויס אויפן מעדיצינישן פאַקולטעט. אַזוי האָט די אַבסאָלוטע צאָל אידישע סטודענטן באַטראָפן אין די פּראָבער אוניווערסיטעטן:

	1913—14	1921—22
אויף דעם רעכט־פאַקולט. . .	205	321
„ „ מעד.־פאַקולט. . . .	341	1255
„ „ פילאָ.־פאַקולט. . .	95	296
צוזאַמען . .	641	1872

גלייכצייטיג מיט דעם וואוקס פון מעדיצינער צווישן די אי־דישע סטודענטן וואַקסט אויך, ווי מיר זעהן פון דער נאָרוואָם געבראַכטער טאַבעלע, דאָס מעדיצין־שטודירן בא די ניט־אידישע סטודענטן. 11—1910 האָבן פון יעדע הונדערט ניט־אידישע סטודענטן נאָר 18,1 פּראָצענט געלערנט מעדיצין, אין 22—1921 — שוין דרייסיג פּראָצענט. די אַבסאָלוטע צאָל ניט־אידישע מעדיצינער איז פאַר דער צייט פון 14—1913 ביז 22—1921 אויסגעוואַקסן אויף העכער 100 פּראָצענט, — שנעלער ווי די

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

אַבסאָלוטע צאָל יודיסטן און פילאָזאָפן. מיר קאָנען דאָס זעהען פון פאָלגנדיגער רייע:

	1913—14	1921—22
רעכט־פאַקולטעט	2,942	4,244
מעד. „	1,513	3,130
פיל. „	1,727	3,026

צוויי סיבות האָבן מיטגעווירקט דעם וואוקס פון מעדיצין־שטודירנדיגע אין דער טשעכאָסלאָוואַקיי: ראשית, דאָס וואָס די טשעכאָסלאָוואַקישע שטודירנדיגע יונגט איז אָפּגעשניטן געוואָרן פון מעדיצינישן פאַקולטעט אין ווין, וואו פאַר דער מלחמה פלעגן זי — באַזונדערס איר אידישער טייל — לערנען אין אַ נאָענ באַדייטנדיגער צאָל; שנית, דאָס וואָס אַ גרויסער פּראָצענט פון די אויסלענדער שטודירט דעם מעדיצינישן פאַך.

דעם לעצטן מאָמענט מוז מען באַזונדערס נעמען אין אַכט, ווען מ'זוכט די סיבות, וואָס האָבן געבראַכט צו דעם, אַז דאָס מעדיצין־שטודירן זאָל דאָ איצט פאַרנעמען בײַ די אידישע סטודענטן אַזאַ דאמינירנדיגן אָרט.

די אָרטיגע אידישע סטודענטשאַפט ווידמעט זיך ווייניגער דעם מעדיצין־שטודירן, ווי די אידישע אָנגעלאָסענע סטודענטשאַפט פון אויסלאַנד, און דאָס פירט אונז טאַקע צו דעם זעלבן אויספיר, וואָס מיר האָבן געמאַכט פאַר אונגאַרן און פוילן: אַז דער חילוק אינם פּראָצענט מעדיצינער צווישן די אידישע און ניט אידישע סטודענטן ווערט איצט קלענער, ווי פאַר דער מלחמה.

אין דער פאָלגנדיגער טאַבעלע VIII וועלן מיר נאָך נאָכ־פאָלגן די ענדערונגען, וואָס זיינען פאָרגעקומען פאַר דער צייט פון 1910—11 ביז 1921—22 אינם רעלאַטיוון אָנטייל פון די אידישע סטודענטן אין באַזונדערע פאַקולטעטן. מיר וועלן זעהען, וואָסער אַ אָרט האָבן דאָ אידן פריער פאַרנומען לגבי דער אַל־געמיינער צאָל סטודענטן און ווי גרויס איז זייער אָרט אין 1921—22.

Tab. – VIII – טאַב.

דער פּראָצענט אידן אין פאַרשיידענע פאַקולטעטן פון די אוניווערסיטעטן אין פּראַג

1910/11 — 1921/22

Prozentsatz der Juden an den einzelnen Fakultäten der Universitäten in Prag

Fakultät – פאַך	Deutsche – דייטשע			Čechische – טשעכישע		
	1910/11	1913/14	1921/22	1910/11	1913/14	1921/22
רעכט — Recht u. Staatswiss.	17,8	15,7	23,9	2,4	2,3	2,4
מעדיצין — Medizinische . . .	29,5	39,8	60,1	3,4	3,8	11,7
פילאָזאָפיע — Philosophische . .	15,4	16,6	25,3	0,8	1,1	2,0

דעם פאַרגלייך מאַכן מיר פאַר די אַלטע צוויי אוניווערסיטעטן אין פּראַג אין דריי מאָמענטן — 1910—11, 1913—14 און 1921—22 — און קומען צו זעהר אינטערעסאַנטע רעזולטאַטן.

חוץ דעם רעכט־פאַקולטעט פון טשעכישן אוניווערסיטעט, איז דער פּראָצענט אידן אומעטום, באַזונדערס אין מעדיצין, אויס־געוואַקסן. אין מעדיצינישן פאַקולטעט האָט ער זיך פאַר דער צייט פון 1910—11 ביז 1921—22 פאַרדרעסערט אין צוויי (דייטשער) ביז דריי מאָל (טשעכישער אוניווערסיטעט).

IV

Deutschland – דייטשלאַנד

ווענן אָנטייל פון אידן אין די העכערע בילדונג־אַנשטאַלטן פון דייטשלאַנד זיינען מאַראַן זעהר קנאַפּע ידיעות.

צוליב מאַרשיידענע סיבות, הויפּטזאַכליך אָבער צוליב פּ־נאַציעלע שווערינקייטן, האָבן די סטאַטיסטישע אַמטן פון די דייטשע לענדער קיין איין מאָל אין משך פון דער נאָכצער מלחמה און פון די נאָך־מלחמה־יאָרן ניט פאַרעפנטליכט קיינע אויספירליכע מאַטעריאַלן וועגן די הויכשולעס בכלל און וועגן דעם אמונה־באַשטאַנד פון די סטודענטן בפרט. אין אַ סך אַמטן זיינען אַזעלכע ידיעות אפילו ניט געזאַמלט געוואָרן.

פרייסן פאַרענדיגט איר לעצטע הויכשול־סטאַטיסטישע פּובלי־קאַציעס מיטן לערן־יאָר 1911—12 (Preussische Statistik, 236. Heft). ווייטער פון די לעצטע פרידן־יאָרן גייען ניט אויך די פּובליקאַציעס פון באַדן, זאַקסן און אַנד.

די לעצטע גרעסערע הויכשול־סטאַטיסטישע אונטערנעמונג, וואָס איז געמאַכט געוואָרן דאָס יאָר 1924 און וואָס האָט געזאָלט געבן אַ גענוי בילד וועגן איצטיגן צושטאַנד פון די הויכשולעס אין גאַנץ דייטשלאַנד, — וועגן לערן־פערזאָנאַל, קאַנ־פעסיאָנעלע פאַרהעלטנישן, וועגן דער סאָציאַלער שיכטונג פון די שטודירנדיגע א. א. ו. א. א. ו., האָט זיך — ווידער צוליב פּ־נאַציעלע שווערינקייטן — נישט איינגעגעבן.

די אַנטוויקלונג פון איינער פון די וויכטיגסטע און אינטערע־סאַנטעסטע גרופּעס פון דער אידישער סטודענטשאַפט בלייבט פאַר אונז, אויף אַזאַ אופן, כמעט אינגאַנצן אומבאַקאַנט.

אויספירלעכערע ידיעות וועגן דער צאָל פון די אידישע שטודירנדיגע נאָך דער מלחמה ניט אונז נאָר די הויכשול־סטאַטיסטישע פּובליקאַציע פון בייערישן סטאַטיסטישן לאַנדעס־אַמט פאַרן לערן־יאָר 1921—22. מיר ברייגגען די דאָזיגע ידיעות אין דער טאַבעלע I און פאַרגלייכן זיי מיט די אַנטשפּרעכנדיגע דאַטן פאַרן לערן־יאָר 1913—14.

אין 1921—22 האָלט די צאָל אידישע סטודענטן אין גאַנץ בייערן בײַ 1163, ד. ה. מיט פערצן פּראָצענט העכער פון זייער צאָל פאַר דער מלחמה — 1,018. די ניט־אידישע סטודענטן האָבן זיך פאַר דרייעלבער צייט פאַרגרעסערט אויף העכער אַ העלפט. אַזוי אַז דער פּראָצענט פון די אידישע צוהערער האָט געמוזט פאַלן — פון 7,1 ביז 5,4.

באַזונדערס גרויס זיינען די ענדערונגען בײַ די טעכניקער. די אַבסאָלוטע צאָל אידן פאַרקלענערט זיך דאָ אויף אַ קאַרנ דריטל, די אַבסאָלוטע צאָל ניט־אידן וואַקסט אויס אויף נאָכצע נייצן פּראָצענט. דער פּראָצענט פון די אידן איז דאָ דעריבער כמעט דריי מאָל קלענער, ווי אין 1913—14.

אינם אָט דעם דאָזיגן פאַל פון אידישן אָנטייל אין די בייערישע הויכשולעס האָט נישט קיין קליינע ראָלע געשפּילט די אַנטי־סעמיטישע פּאָליטיק פון די בייערישע הויכשולעס, באַזונדער אין מינכן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Tab. — I — טאַב.

די צאָל אידישע סטודענטן אין די אוניווערסיטעטן און היכשולעס פון בייערן

1913/14 — 1921/22

Die Zahl der jüdischen Studenten an den Bayerischen Hochschulen

1921/22			1913/14			נאמען פון היכשולע Name der Hochschule
Jüdische — אידן		די אַלגעמיינע צאָל סטודענטן	Jüdische — אידן		די אַלגעמיינע צאָל סטודענטן	
%	abs.	Ges. Zahl der Studenten	%	abs.	Ges. Zahl der Studenten	
7,2	655	9 079	9,0	648	7 229	Universität München — מינכענער אוניווערסיטעט
9,1	298	3 288	8,4	128	1 520	„ Würzburg — ווירצבורגער אוניווערסיטעט
2,6	45	1 739	4,4	60	1 356	„ Erlangen — ערלאנגענער אוניווערסיטעט
2,4	103	4 345	6,2	148	2 370	Techn. Hochsch. München — מינכענער טעכנ. היכשולע
2,0	62	3 029	1,9	34	1 780	Sonstige Hochschulen — אַנדערע היכשולעס
5,4	**1 163**	**21 480**	**7,1**	**1 018**	**14 255**	Insgesamt — צוזאַמען

פון אַלע דריי בייערישע אוניווערסיטעטן האָט נאָר דער אוניווערסיטעט אין ווירצבורג אַ גרעסערע אַבסאָלוטע צאָל אידן, איידער אין 14—1913; דער מינכענער אוניווערסיטעט, וואָס פלעג פאַר דער מלחמה צוציען אַ גרויסע צאָל אידישע יונגט, האָט צו פאַרצייכענען אין 22—1921 בלויז אויף 7 אידן מער ווי אין 14—1913. לויטן רעלאַטיוון אַנטייל פון די אידישע סטודענטן טרעט ער איצט אָפּ זיין אָרט דעם אוניווערסיטעט אין ווירצבורג.

נעמען מיר איצט דעם אויסקלייב פון טיפּ היכשולע אין 14—1913 און אין 22—1921, אַזוי מערקן מיר בײַ די אידישע צוהערער אַ פאַרגרעסערונג פון פּראָצענט אוניווערסיטעט־סטודענטן און אַ פאַלן פון פּראָצענט טעכניקער, בײַ די ניט־אידן אָבער זעהען מיר פּונקט אַ אומגעקערטע דערשיינונג.

Tab. — II — טאַב.

פון יעדע 100 סטודענטן האָבן זיך געלערנט אין:

Von je 100 Studenten entfielen auf:

בײַ אידן bei den Juden		בײַ ניט־אידן b. d. Nichtjuden		
1921/22	1913/14	1921/22	1913/14	
				אוניווערסיטעטן — Universitäten . . . .
85,8	82,1	70,0	64,5	
				טעכנ. היכשולע — Techn. Hochsch . . .
8,9	14,5	16,8	20,9	
				אַנדערע — Sonstige . . . . .
5,3	3,4	13,2	14,6	
100,0	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**צוזאַמען — Zus.**

אין די מאַטעריאַלן פון בייערישן סטאַטיסטיש לאַגרעסאַמט געפינען מיר אונטערעסאַנטע צימערן אויך וועגן נעשלעכט־בײַשטאַנד פון די צוהערער אין די היכשולעס.

די אַלגעמיינע שטאַרקערע פרויען־באַטייליגונג אין דער העכערער בילדונג חזרט זיך, נאַטורליך, אויך דאָ אויבער. מיר זעהען אין 14—1913 נאָר 525 סטודענטינס, אין 22—1921 — שוין 1611. די אַבסאָלוטע צאָל זיינען אָבער בײַ די ניט־אידישע פרויען פיל שטאַרקער אויסגעוואַקסן, איידער בײַ די אידישע. אין אַלע היכשולעס פון בייערן זיינען געווען פרויען:

	1913—14	1921—22	%תאוקס
קאַטוילישע . . .	126	571	+353,2
פּראָטעסטאַנטישע . .	287	780	+171,8
אידישע	92	171	+ 85,9
אַנדערע	20	89	+345,0
סך־הכל	525	1611	+206,9

אין אַלע היכשולעס צוזאַמען נעמען מיר אַז דער פּראָצענט אידישע סטודענטינס געפאַלן פון 17,5 אין 14—1913 ביז 10,6 אין 22—1921. נישט נעקוקט דערויף, אַז דער אַנטייל פון די פרויען אין דער העכערער בילדונג בײַ אידן נאָך אַלץ גרעסער, ווי בײַ די ניט־אידן. אַזוי האָט דער פּראָצענט פרויען לגבי דער אַלגעמיינער צאָל סטודענטן באַטראָגן:

	1913—24	1921—22
בײַ אידן	9,0	14,7
בײַ ניט־אידן	3,3	7,1

די מערהייט פון די אידישע סטודענטינס לערנט זיך אין די אוניווערסיטעטן, בשעת אַ גאַנץ גרויסע צאָל ניט־אידישע פרויען באַזוכט אויך די אַנדערע היכשולעס.

מיר וועלן ברייגען צום סוף נאָך איינינע ציפערן פון דער אויבנדערמאָנטער היכשול־סטאַטיסטישער אויסמאָרשונג פון 1924. די ציפערן נעהערן צום ווינטער־סעמעסטער 24—1923 און נעמען אַרום די אוניווערסיטעטן אין פרייבורג, האַמבורג, היידלבערג און יענאַ און צוויי טעכנישע היכשולעס — אין ברוינשוויג און אין קאַרלסרוהע.

אין די אוניווערסיטעטן דערגייכט די אַלגעמיינע צאָל סטודענטן ביז 11,120, די אידישע — ביז 890. פון יעדע 100 סטודענטן זיינען דאָ געווען:

עוואַנגעלישע	63 פּראָצענט
קאַטוילישע	20 „
אידישע	8 „
אַנדערע	9 „
סך־הכל	100,0 פּראָצענט

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

די צאָל סטודענטן אין די טעכנישע הויכשולעס האָט באַטראָגן 2361, דערפון אידישע — 47. לויט די באַזונדערע אמונות זיינען דאָ פאַראַן:

עוואַנגעליש	68	פּראָצענט
קאַטוליש	23	„
אידיש	2	„
אַנדערע	7	„
סך־הכל	100,0	פּראָצענט

צו די לעצטע ציפערן איז כדאי צוצונעבן, אַז אין לערן־יאָר 1912—13 האָט די צאָל רוסיש־אידישע סטודענטן אַליין באַטראָגן (אין קאַרלסרוהער טעכנישער הויכשולע) 2,7 פּראָצענט פון דער אַלגעמיינער צאָל שטודירנדיגע.

V

Lettland — לעטלאַנד

צווישן די אַלע לענדער, וואָס זיינען פאַר אונז ביז איצט דורכגעגאַנגען, צייכנט זיך לעטלאַנד אויס מיט דעם קלענסטן אָנטייל פון דער אידישער באַפעלקערונג אין די העכערע בילדונג־אַנשטאַלטן פון לאַנד. דער אָרטיגער אוניווערסיטעט מיט לעטישער אונטערריכט־שפּראַך קאָן, פאַרשטייט זיך, נישט האָבן קיין באַזונדער גרויסע צוציאונג־קראַפט פאַר דער אידישער שטודירנדיגער יוגנט, און זי וועגדט זיך אין אַ גאַנץ היפּשער צאָל אין די אויסלענדישע אוניווערסיטעטן.

דאָס לעצטע יאָר, ווען ווערן מיר פאַרמאָגן ידיעות — 1923—24 — האָבן זיך צווישן 6000 צוהערער פון ריגער אוניווערסיטעט געפונען נאָר מער ווי 537 אידישע, ד. ה. 8,9 פּראָצ.

הן די אַבסאָלוטע, הן די רעלאַטיווע צאָל אידישע סטודענטן האַלט די לעצטע יאָרן אין איין מאַלן, אין דערזעלבער צייט ווען די אַבסאָלוטע צאָל ניט־אידישע סטודענטן וואַקסט פון יאָר צו יאָר.

די מאָלנדיקע טאַבעלע וויזט זעהר בולט אַרויס די דאָזיגע אינטערעסאַנטע ערשיינונג.

Tab. — I — טאַב.

דער נאַציאָנאַלער צוזאַמענשטעל פון די סטוד. אין לעטלאַנד 1920/21 — 1923/24

Die nationale Zusammensetzung der Studenten an der Universität Lettlands

צוזאַמען Insgesamt		אַנד. ניט־אידן Sonst. Nicht-juden		לעטן Letten		אידן Juden		יאָר Jahr
%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	
100,0	3 472	7,9	276	76,4	2 651	15,7	545	1920/21
100,0	4 777	8,6	411	77,5	3 701	13,9	665	1921/22
100,0	5 440	7,5	408	80,4	4 373	12,1	659	1922/23
100,0	6 000	6,7	402	84,4	5 061	8,9	537	1923/24

דער קאָנטראַסט צווישן אידישן און לעטישן טייל איז באַזונדערס שטאַרק: בשעת דער לעצטער האָט זיך פאַר דער צייט פון 1920 ביז 1923 כמעט פאַרטאָפּלט, איז די צאָל אידישע סטודענטן פאַר דער זעלבער צייט נאָך געפאַלן אויף אַכט נשוות.

די נייגעשאַפענע באַדינונגען אין לאַנד; דאָס בויען פון דער רעפּובליק, פון מלוכה־שן אַפּאַראַט; דער אויפגעוועקטער נאַציאָנאַלער באַוואוסטזיין פון לעטישן מאָלק, — דאָס אַלץ פירט, נאַטירליך, צו דעם, אַז די לעטישע יוגנט זאָל אַלץ מער און מער פאַרפולן די העכערע לערן־אַנשטאַלטן און בילדן אין זיי די איבערוויגנדיגסטע מערהייט.

כדי צו באַקומען אַ פאַרשטעלונג וועגן שטודיר־כאַראַקטער באַ די אידישע און ניט־אידישע סטודענטן פון אוניווערסיטעט, טיילן מיר איין די לימודים אין דריי גרופּעס: 1) טעכנישע פאַכן — אַרכיטעקטור, אינזשענער־מעכאַניזשע־ און כעמישער פאַך; 2) אַגראָנאָמישער פאַך און 3) אַנדערע פאַכן, וואוהין מיר נעמען אַריין מעדיצין, וועטערינאַריע, פילאָזאָפיע, רעכט־דיסציפּלינעס און טעאָלאָגיע. מיר באַקומען דעמאָלט, אַז פון יעדע 100 סטודענטן האָבן געלערנט:

Tab. — II — טאַב.

Von je 100 Studenten entfielen auf:

בײַ לעטן b. d. Letten	בײַ ניט־אידן b. Nichtjud.	בײַ אידן bei d. Juden	
a) Techn. Abteilungen — a) טעכנישע פאַכן			
27,5	29,7	49,5	1920—21
29,3	31,1	48,1	1921—22
26,8	28,9	47,6	1922—23
25,0	26,7	43,6	1923—24
b) Landw. Abt. — b) אַגראָנאָמישן פאַך			
15,4	14,4	0,4	1920—21
14,4	13,2	0,8	1921—22
12,8	12,0	0,9	1922—23
13,7	13,0	0,7	1923—24
c) Sonstige Abt. — c) אַנדערע פאַכן			
57,1	55,9	50,1	1920—21
56,3	55,7	51,1	1921—22
60,4	59,1	51,5	1922—23
61,3	60,3	55,7	1923—24

מיר זעהען, אַז די ריין־טעכנישע פאַכן פאַרנעמען באַ די ניט־אידישע שטודירנדיגע אַ סך אַ קלענערן אָרט ווי באַ זייערע אידישע חברים. דאָס דערקלערט זיך ווידער אַמאָל מיט די אויבנ־אָנגעוויזענע סיבות: די נייע נאַציאָנאַלע מלוכה פאָדערט מער לערער, באַאַמטע, ווירטשאַפט־קענער א. א. וו., אידער טעכניקער.

קוקן מיר זיך צו ווייטער (טאַב. III) צו דעם דיסציפּלין־אויסקלייב באַ די ניט־טעכניקער אידן און ניט־אידן, זעהען מיר דאָ טאַקע נאָר אַ פאַרשיידן בילד. באַ די אידן — אויף מעדיצין אַ קאַרנע העלפט ביז אַ־ערך זעכציג פּראָצענט (1920—21), באַ די לעטן — ווייניגער מעדיצינער (פיזיק און צוואַנציג ביז דרייסיג פּראָצענט), דערפאַר אָבער מער פילאָזאָפן, עקאָנאָמיסטן און יוריסטן. די צאָל עקאָנאָמיסטן און יוריסטן האַלט די לעצטע יאָרן אין איין וואַקסן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Tab. — III — טאָב.

דער צוזאַמענשטעל פון די אידישע און ניט־אידישע סטודענטן לויט די פאַכן

1920/21 — 1923/24

Die Verteilung der Studenten nach Fakultäten und Nationalität

Fakultät — פאַך	Juden — אידן				Letten — לעטן				ניט־אידן בכלל Nichtjuden überhaupt			
	1920/21	1921/22	1922/23	1923/24	1920/21	1921/22	1922/23	1923/24	1920/21	1921/22	1922/23	1923/24
a) Grundzahlen — אַבסאָלוטע צאָלן (a												
Theologische — טעאָלאָגיע	—	—	1	—	44	59	67	82	57	85	86	94
Philosophische — פילאָזאָפיע	53	93	81	67	569	757	992	1080	597	815	1032	1132
Recht u. Wirtsch. — רעכט און ווירטש.	62	86	94	91	450	637	873	1147	494	702	943	1212
Medizinische — מעדיצין	158	161	163	141	450	632	707	793	489	687	766	858
Insgesamt — צוזאַמען	**278**	**340**	**339**	**299**	**1 513**	**2 085**	**2 639**	**3 102**	**1 637**	**2 289**	**2 827**	**3 296**
b) Verhältniszahlen — אין פּראָצענטן (b												
Theologische — טעאָלאָגיע	—	—	3,0	—	3,0	2,8	2,5	2,6	3,5	3,7	3.0	2,9
Philosophische — פילאָזאָפיע	19,4	27,4	23,9	22,4	37,6	36,3	37,6	34,8	36,5	35,6	36,5	34,3
Recht u. Wirtsch. — רעכט און ווירטש.	22,7	25,3	27,7	30,4	29,7	30,6	33,1	37,0	30,2	30,7	33,4	36,8
Medizinische — מעדיצין	57,9	47,3	48,1	47,2	29,7	30,3	26,8	25,6	29,8	30,0	27,1	26,0
Insgesamt — צוזאַמען	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

נאָך אינטערעסאַנטע ענדערונגען מערקן מיר די לעצטע יאָרן אונם נאַציאָנאַלן באַשטאַנד פון די באַזונדערע פאַכן. דער אַ ד'שער אָנטייל פאַלט דערביי סיי אין די טעכנישע און סיי אין די איבעריגע פאַכן. ער מאַכט אויס אין פּראָצענטן:

Von je 100 Studenten waren Juden

	in d. techn. Abt. — אין טעכנישע פאַכן	an sonst. Abt. — אין אַנדערע פאַכן
1920—21	17,4	14,3
1921—22	15,1	12,9
1922—23	14,1	10,7
1923—24	9,9	8,3

דאָס זעלבע בילד אַנטפּלעקן אונז די ציפערן וועגן יעדער פון די ניט־טעכנישע פאַקולטעטן באַזונדער. אַזוי האָט דער פּראָצענט אידן באַטראָפן:

Von je 100 Studenten den nicht-technischen Abteilungen waren Juden

	Phil. Fak. — פילאָז.	Recht-Fak. — רעכט	Med. Fak. — מעדיצין
1920—21	8,2	11,2	24,4
1921—22	10,2	10,9	19,0
1922—23	7,3	9,1	17,5
1923—24	5,6	7,0	14,1

פאַרקערט, דער פּראָצענט לעטן איז אומעטום אויסגעוואַקסן. צווישן די באַזונדערע פאַקולטעטן צייכנט זיך דערביי באַזונדערס אויס דער מעדיצינישער, וואו דער אָנטייל פון די לעטישע צוהערער איז אויסגעוואַקסן פון 69,6 פּראָצענט אין 1920—21 ביז 79,4 פּראָצענט אין 1923—24.

אינטערעסאַנט, וואָס אויך די אַבסאָלוטע צאָל אידישע מעדיצינער האָט זיך פאַרקלענערט; די אַבסאָלוטע צאָל לעטישע מעדיצינער האָט זיך אין דערזעלבער צייט פאַרשטאַרקט אויף נאָכצע פינף און זיבעכציג פּראָצענט.

* * *

מיר האָבן געבראַכט מאַטעריאַלן וועגן העכער זיבעכצן טויזנט אידישע און העכער הונדערט טויזנט ניט־אידישע סטודענטן און וועלן זיך איצט פּרובן אין קורצן אָריין איינעם פון די וויכטיגסטע מאָמענטן פון אידישן סטודענטן־פּראָבלעם.

מען פאַרגלייכט געוויינליך דעם פּראָצענט אידן אין די הויכשולעס מיטן פּראָצענט אידן אין דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג און מען קומט צום אויסזאָג, אַז די אידן פאַרנעמען אין דער העכערער בילדונג אַ סך אַ גרעסערן פּראָצענט ווי אין דער באַפעלקערונג.

ס'איז קלאָר, אַז אָט דער וועג איז אַ פאַלשער, ווייל אפילו אַזאַ, נאָך דער וועלט־מלחמה, נאָך דעם ווי די העכערע בילדונג־אַנשטאַלטן זיינען בטעם אומעטום דעמאָקראַטיזירט געוואָרן און די טירן פון די הויכשולעס האָבן זיך געעפנט פאַר ברייטערע מאַסן, — געניסן דאָך פון דער העכערער בילדונג די נידעריגערע קלאַסן אַ סך וויינינער פון די העכערע און באַזונדערס וויינינ גע־ניסט פון איר די ראַרפישע באַפעלקערונג.

מיר וועלן אין די קומענדיגע טעמען פון די „בלעטער" ספּעציעל זיך אָפּשטעלן אויף דעם דאָזיגן טעמע און וועלן ברייגנען אַ זעהר אינטערעסאַנטן מאַטעריאַל וועגן פּוילן, וואָס וועט אין אַ באַזונדערס בולטער מאָרם באַשטעטיגן דאָס נאָרוואָס געזאָגטע.

פאַרגלייכן מיר אָבער דעם פּראָצענט אידן אין די הויכשולעס מיט דעם פּראָצענט וויערן אין דער שטאַטישער באַפעלקערונג, באַקומען מיר דעמאָלט נאָר אַ־אַנדער בילד.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

אין דער מאָלנגרינער מאַבעלע האָבן מיר געפרובט מאַכן די דאָזיגע קענגאַנדערשטעלונג און ס'האָט זיך מאַקי באַקומען, אַז הן אין אונגאַרן, הן אין פוילן און אין לעטלאַנד איז דער אַנטייל פון דער אי־דישער סטודענטנשאַפט קלענער — און דערביי נאָנץ באַדייטנדיג — איידער דער אַנטייל פון די אידן אין דער שטאָטישער באַטעלקערונג.

דער אַנטייל פון אידן אין דער באַפעלקערונג און אין דער העכערער בילדונג

Der Anteil der Juden an der Gesamtbevölkerung und an der höheren Bildung

Prozentsatz der Juden — פּראָצענט אידן			
צווישן די סטודענטן Unter den Studenten	אין דער שטאָטי־שער באַפעלקערונג Unter der städtischen Bevölkerung	אין דער אַלגעמיי־נער באַפעלקערונג Unter der Gesamtbevölkerung	Land—לאַנד
24,3	37,0 *	10,4	Polen - פוילן
10,8	17,2	5,9	Ungarn - אונגאַרן
8,9	17,4	5,0	Lettland — לעטלאַנד
15,0	5,5	2,6	Čechoslovakei טשעכאָסלאָוואַקיי
5,4	1,8 **	0,8	Bayern — בייערן

* 1897—900; ** 1910; בײַ די איבריגע לענדער איז גענומען געוואָרן דאָס יאָר פון ציילונג.

באַזונדערס דאַרף דאָס געזאָגט ווערן וועגן פוילן, וואו ס'ווערן געמאַכט די לעצטע צייט נאָך ענערגישע פאַרזוכן איינצופירן פאַר די אידן דעם numerus clausus.

מיר האָבן גענומען אין אונזער טאַבעלע דעם פּראָצענט אידן אין די פוילישע און גאַליצישע שטעט אין 1897—1900. ס'איז אָבער בלתי ספק, אַז איצט מאַכן די אידן אויס אין די פוילישע שטעט אַ גרעסערן פּראָצענט איידער פריער מיט 25 יאָר, — די אורבאַניזאַציע פון דער אידישער באַפעלקערונג איז דאָ גענאַנגען די לעצטע יאָרן אין אַ שטאַרקערן גראַד, ווי די אורבאַניזאַציע בײַ דער קריסטליכער באַפעלקערונג.

אַנדערש, ווי אין די נאָרוואָם דערמאָנטע דריי לענדער, איז די לאַגע אין דער טשעכאָסלאָוואַקיי, אין בייערן און מסתמא אין דייטשלאַנד בכלל. דער אידישער אַנטייל אין דער העכערער בילדונג צייכנט זיך דאָ ווירקליך אויס מיט זעהר אַ הויכן גראָד. אָבער אויך דאָ וועט דער חילוק זיין שוין ניט אַזוי שאַרף, וועט מען נאָר געגויער אַנאַליזירן די סאָציאַלע שיכטונג פון די שטודירנדיגע און אָנשטאָט נאָנצע באַפעלקערונג, גרופּעס נעמען עס פאַרלייך דעם אַנטייל פון באַזונ־דערע קלאַסן.

קוועלן

Quellennachweis

1. Magiar Statisztikai Szemle. Nr. 7-8. 1924. Asztalos József dr.: „A főiskolai hallgatók az 1923/24. tanévben". Budapest.
2. Ungarisches Statistisches Jahrtuch. Neue Folge. XXII. 1914. Budapest 1916.
3. Ungarisches Statistisches Jahrbuch. XXIII. Budapest 1921.
4. Népszamlálàs. Az 1920. T. I. Budapest 1923. (רעזולטאַטן פון דער מאָלק־ציילונג 1920,
5. v. Buday, Ladislaus: „Ungarn nach dem Friedensschluss". Berlin-Leipzig. Vereinigung Wissenschaftlicher Verleger. 192:.
6. Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej. Rok II, 1923. Warszawa 1924.
7. Rocznik Polski. 1924. Ignacy Weinfeld. Warszawa-Bydgoszcz. 1925.
8. Miesięcznik Statystyczny. 1922-23. Warszawa. Główny Urząd Stat. Rzeczyp. Polskiej.
9. Österreichische Statistik. Statistik der Unterrichtsanstalten. 1910/11, 1913/14.
10. Zprávy Statniho Uřadu Statistického Republiky Československé. Nr. 9-12. 1924. Prag.
11. Zeitschrift des Bayerischen Statistischen Landesamtes. 1923. München.
12. Tredup: „Statistik des deutschen Schulwesens" — Allgemeines Statistisches Archiv. 14. Band. 1923/24. Heft 1/3. München. 1924.
13. Wirtschaft und Statistik, Herausgegeben vom Stat. Reichsamt. Nr. 4. 2. Februar-Heft. 1925. Berlin.
14. Latvijas Statist. Gada Grāmata. 1920-21-22-23. Riga.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די אידישע באפעלקערונג אין קיעוו פון 1897 ביז 1923

יעקב לעשצינסקי

Die Entwicklung der jüdischen Bevölkerung der Stadt Kiew seit 1897

von **Jakob Lestschinsky**

אין אונזער ארטיקל וועגן באַרדיטשעוער אידישער קהלה („בלעטער", נומ. 2) האָבן מיר שוין אָנגעוויזן, וואָס פאַר אַ גרויסן אינטערעס מ'האָט דאָס אויספאָרשן און שטודירן פון איינצעלנע קהלות. מיר גיבן דאָס מאָל מאַטעריאַל וועגן די אידן אין קיעוו, דער עיקר פאַר די לעצטע צוואַנציג יאָר און מאַכן נאָר אין איינינע פאַלן פאַרגלייכונגען מיט פריערדיגע צייטן.

מיר האָבן זיך פאַרמאָסטן שרייבן אַ גרעסערע אַרבעט איבער דער אידישער קיעווער קהלה פאַר נאָכצע 125 יאָר, און מיר האָבן שוין אָנגעוואַמלט דערצו אַ סך מאַטעריאַל. צום באַדויערן, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דער צונויפגענומענער מאַטעריאַל איז נאָך אַלץ ניט גענוג, און אין בערלין איז אוממעגליך אים דערגאַנצן אין דער נויטיגער מאָס. מיר זיינען דעריבער געצוואונגען זיך באַגנוגען דערווייל מיט די סטאַטיסטישע מאַטעריאַלן פון די צייטונגען פאַר די לעצטע 25 יאָר, האָפנדיג זיך נאָך אומקערן צו דער געשיכטליכער אַנטוויקלונג פון דער קיעווער אידישער קהלה.

אַ באַזונדער גרויסן אינטערעס האָט פאַר אונז די צייטונג פון 1917. און אָט פאַר וואָס. ווי באַקאַנט, האָבן מיר נאָך עד היום ניט קיין קלאָרע, גענוג באַגרינדעטע פאַרשטעלונג וועגן דער סאָציאַלער דיפערענציאַציע פון רוסישן אידנטום פאַר דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע. די פאַרעפנטליכטע מאַטעריאַלן פון דער פאָלקצייטונג פון 1897 האָבן ניט מבדיל געווען צווישן בעל־הבית און אַרבעטער, צווישן בעל־הבית און אָנגעשטעלטן. מיר האָבן אויף אַזאַ אופן באַקומען סטאַטיסטישע ידיעות איבער די אידישע באַשעפטיגונגען אין פאַרשיידענע ווירטשאַפט־צווייגן, מיר האָבן אָבער ניט געוואוסט, ווי טיף די אידישע באַשעפטיגונג באַפעלקערונג איז סאָציאַל דיפערענצירט, סאָציאַל צעשפּאָלטן, ווי גרויס איז דער פּראָצענט בעלי־בתים, פון איין זייט, און פון אַרבעטער און אָנגעשטעלטע, פון דער אַנדערער זייט.

די מאַטעריאַלן פון יק"א האָבן, אמת, גענעבן אַ געוויסע פאַרשטעלונג וועגן דער סאָציאַלער גלידערונג פון רוסישן אידנטום. זיי האָבן אָבער, ראשית, אַרומגענומען דער עיקר די אידישע מלאכה און נאָר טייל־ווייז די פאַבריקאַציע און האָבן נאָר ניט געגעבן וועגן דעם אידישן האַנדל; שנית, איז דאָך גוט באַקאַנט, ווי ווייניג די דאָזיגע מאַטעריאַלן, געזאַמלט מערסטנטיילס פון לייבהאָבער און זעדר זעלטן פון ספּעציאַליסטן סטאַטיסטיקער, קאָנען פּרעסענדירן אויף פולשטענדיגקייט און גענויאיגקייט. ס'איז אַן אַלטער בלל, אַז ווי שלעכט מ'זיינען ניט אָפּט אָפיציעלע מאַטעריאַלן, זיינען זיי דאָך תמיד מער ווערט, ווי פּריוואַטע אויספאָרשונגען.

די מאַטעריאַלן וועגן דער סאָציאַלער גלידערונג פון דער קיעווער אידישער באַפעלקערונג אויפן גרונד פון דער צייטונג פון 1917־טן יאָר גיבן אונז כמעט דאָס עדשטע מאָל אַ מעגליכקייט צו באַקענען זיך אויפן סמך פון גענויע און אַבסאָלוט ריכטיגע ידיעות מיט דער קלאָסן־פיזיאָנאָמיע פון אַ גרויסער אידישער קהלה. מיר זאָגן „כמעט", ווייל מיר פאַרמאָגן נאָך איינע אַזאַ ווערטפולע צייטונג — אין אָרט אין 1892־טן יאָר. די דאָזיגע מאַטעריאַלן זיינען שוין, פאַרשטייט זיך, שטאַרק פאַרעלטערט; זיי וואָלטן אָבער געקאָנט ברייגנען נאָך גרויסע נצן, ווען מען וואָלט זיי פאַרגלייכט מיט דער סאָציאַלער פיזיאָנאָמיע פון אַרעסער אידן אין 1917. ליידער, זיינען, אויף וויפיל אונז איז באַקאַנט, די רעזולטאַטן פון דער צייטונג אין אָרעס אין 1917־טן יאָר עד היום ניט פאַרעפנטליכט געוואָרן.

I

ראשית, לאָמיר אַ קוק טוען, ווי איז געוואַקסן די אידישע באַפעלקערונג פון קיעוו פון סוף פון 18־טן יאָרהונדערט ביז דער לעצטער צייט.

טאַבעלע I גיט אונז אַ בילד, וואָס האָט אַ קאָלאָסאַלן אינטערעס.

טאַב. — I — Tab.

דער וואוקס פון דער איד. און ניט־איד. באַפעלקערונג אין קיעוו — 1792 — 1923

Das Wachstum der jüd. und nichtjüd Bev. in Kiew

a) אַבסאָל. צאָלן — Grundzahlen — a)

יאָר — Jahr	אידן Juden	ניט־אידן Nichtjuden	צוזאַמען Ges.-Bev.
1792	73	18 927	19 000
1797	207	18 793	19 000
1809	452	19 548	20 000
1863	3 013	96 987	100 000
1874	13 803	102 971	116 774
1897	31 801	215 922	247 723
1910	50 792	417 910	468 702
1917	87 246	380 457	467 703
1919	114 524	429 845	544 369
1920	117 041	249 355	366 396
1923	128 041	272 273	400 714

b) אין פּראָצענטן — Verhältniszahlen b)

יאָרן Zeitabschnitt	אידן Juden	ניט־אידן Nichtjuden	צוזאַמען Ges.-Bev.
1792 — 1874	+ 1880,8	+ 444,0	+ 514,6
1874 — 1910	+ 268,0	+ 305,9	+ 301,4
1910 — 1923	+ 152,9	— 34,8	— 14,5

באַמערקונג: ביזן 1863־טן יאָר זיינען די ציפער בערכ'ריגע, פאַר די יאָרן פון 1874 — ציילונגען; ביז דעם יאָר 1917 נעמען די ציפער אַרום קיעוו אָן די פאָרשטעט (דעמיעוקע, סוירעטשקע, מאַזעפּאַ און אַנד.); די ציילונגען פון 1919 און 1920 נעמען שוין אַרום קיעוו מיט די פאָרשטעט, פאַר די יאָרן 1917—1923 איז אָנגענומען די באַפעלקערונג אָן דעם גאַרניזאָן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

צום סוף פון 18־טן יאָרהונדערט זיינען געווען אין קיעוו ווייניגער פון הונדערט אידן — נעעויער 73 אידן. און דעמאָלט, ווען די דאָזיגע 73 אידן האָבן אויסגעמאַכט וויניגער פון א האַלבן פּראָצענט פון דער אַרומיגער באַפעלקערונג, האָט מען אויף זיי געקוקט ווי אויף געפערליכע קאָנקורענטן, און די פאַראינטערעסירטע סוחרים האָבן אָנגעהויבן א מלחמה קעגן די פאָר אידן, דערלאַנגענדיג בקשות צום סענאַט, אז מען זאָל צונעמען די אידן פון קיעוו, הייל אויסן סמך פון אַלטע פּריווילעגיעס איז אידן פאַרבאָטן וואוינען און האַנדלען אין קיעוו.

די נעשיכטע פון וואוינרעכט פון קיעווער אידן איז א אינטערעסאַנט קאַפּיטל וועגן א קאַמף צווישן קאָנקורענטן פאַרן מאַרק — און אונזער נעבראַכטע טאַבעלע איז א גלענצענדיגער באַווייז, אז סוף כל סוף זינט די „נערעכטינקייט"—די נעשיכטליכע נערעכטינקייט, וואָס רעכנט זיך מיט די עקאָנאָמישע אינטערעסן פון לאַנד און ניט מיט די ענאָאיסטישע אינטערעסן פון איינצעלנע קלאַסן אָדער גרופּעס. ווי באַקאַנט, איז ענדגילטיג בטל געוואָרן דער איסור אויף אידן צו וואוינען אין קיעוו ערשט אין 1917־טן יאָר — און דאָך זעהען מיר פון דער טאַבעלע, ווי נאָכן באַפרייען פון פּויערטום אין 1861־טן יאָר ד. ה. נאָכדעם, ווי די רוסישע אינדוסטריע האָט זיך אָנגעהויבן אינטענסיוו אַנטוויקלען, דער רוסישער האַנדל וואַקסן און קיעוו ווערט א צענטער אין ביידע פּרטים פאַר נאַנץ אוקראַינע, וואַקסט די אידישע קהלה אָן א אויפהער און מיט א שנעלן טעמפּ.

ס'איז ניט אונזער אויסגאַבע דערציילן דאָ די יורידישע זייט פונם קאַמף פון דער אידישער באַפעלקערונג פאַר רעכט צו בלייבן אין קיעוו און ווי אזוי מען האָט פון די מער און וויניגער אַנטיסעמיטישע רעגירונגען ביסלאַכווייז אַרויסגעריסן ציטווייליגע און טייל־הייזע רעכט פאַר באַזונדערע גרופּעס אידן — דאָס איז א טעמע פאַר א באַזונדער אַרבעט. מיר ווילן נאָר מיט א פּאָר ציפערן ווייזן די עקאָנאָמישע פּאָזיציעס, וואָס אידן האָבן פאַרכאַפּט אין קיעוו איידער זיי האָבן באַקומען יורידישע פאַרגרינגונגען — די דאָזיגע פאַרכאַפּטע עקאָנאָמישע פּאָזיציעס זיינען געווען געווען די בעסטע באַזע פאַר די קומענדיגע רעכטליכע פאָדערונגען און באַקומענע הגחות מצד דער רעגירונג.

צווישן 60 מויזנט מענשן דורכשניטליך, וואָס פלעגן אין די פערציגער יאָרן (פון 19־טן יאָרהונדערט) באַוווכן יאָרליך קיעוו צוליב געשעפט, זיינען געווען צוויי דריטל אידן — דאָס היינט, אז זיי האָבן געגומען אויף גרויסן אַנטייל אין עקאָנאָמישן לעבן פון קאַנט, אז זיי זיינען געווען פאַרבונדן מיט דער הויפּט־שטאָט פון קאַנט, מיטן האַנדל־צענטער, צוויי מאָל מער, ווי די אַרומיגע באַפעלקערונג.

אָט איז א טאַבעלע (טאַב. II) וועגן דעם אַנטייל פון אידן אין די קאָנטראַקטן, אינם דאָזיגן יאָריד, וואָס קומט זיך צונויף אין קיעוו אין יאָנואַר און דויערט א וואָכן דריי און וואָס אויף אים פלעגן אַמאָל נעראַכט ווערן אַלע גרעסטע געשעפטן פון די פּריצים, באַפריקאַנטן, סוחרים און אַנדערן.

מיר זעהען פון דער דאָזיגער טאַבעלע, אז שוין אין 1835־טן יאָר האָבן אידן אויסגעמאַכט מער פון זעכציג (60,9%) פּראָצענט פון אַלע באַזוכער פון די קאָנטראַקטן. פאַר די נאָכגעדריי־צעהן יאָר, וואָס די טאַבעלע גיט וועגן זיי ידיעות, וואַקסט זיך דער אַנטייל פון אידן אינם יאָר־יאָריד צווישן 47,4 און 63,1 פּראָצענט. אפילו דער מינימום פון 47,4 פּראָצענט אידישע אַנטייל־נעמער איז אויך נעענג הויך, אום צו מאַכן דעם אויספיר, אז די אידן זיינען געווען זעהר שטאַרק באַטיילינט אינם האַנדל פון אוקראַינע, און די באַגרענצונגען אינם וואוינרעכט פאַר אידן אין קיעוו האָבן זעהר שטאַרק געשטערט דער נאָרמאַלער אַנטוויקלונג פונם אוקראַינישן האַנדל.

טאַב. — II — Tab.

דער אַנטייל פון די אידן אין די קאָנטראַקטן־יאָרידים
1833—1852

יאָר	גוט־באַזוצער, אַרעלינג און באַנמעט	סוחרים	אויסלענ־דער	אידן abs.	אידן %	צוזאַמען	משרתים און דינער
1835	944	78	39	1656	60,9	2717	1936
1836	970	85	43	1854	62,8	2952	2100
1837	894	73	51	1639	61,7	2657	1869
1838	845	82	95	1659	61,9	2681	2259
1839	987	74	113	2011	63,1	3185	1684
1840	1025	69	112	1436	54,4	2642	2031
1841	1265	118	108	1342	47,4	2833	2069
1842	948	102	93	1274	52,7	2417	2340
1843	853	118	82	962	47,7	2015	1691
1844	1056	91	92	1349	52,1	2588	2006
1845	1183	106	86	2065	60,0	3440	1750
1846	1597	118	115	1731	48,6	3561	3486
1852	1357	287	130	1805	50,4	3579	3905

ניט קלענער איז געווען דער אַנטייל פון די אידן אינם קאָנטראַקטן־יאָריד צום סוף פון 19־טן יאָרהונדערט — אָט זיינען די ציפער פאַר 900—1897.

טאַב. — III — Tab.

דער אַנטייל פון די אידן אין די קאָנטראַקטן־יאָרידים
1897—1900

יאָר	די גאַנצע צאָל אַנטיילנעמער (מיט משרתים)	אידן abs.	אידן %
1897	6978	3222	46,2
1898	7144	3155	44,2
1899	8062	3311	41,1
1900	6408	2397	37,4

ס'איז נאָר קיין ספק ניט, אז אפילו צום סוף פון 19־טן יאָרהונדערט, ווען די אַרומיגע באַפעלקערונג האָט שוין פון זיך נומא אויסגעטיילט א באַדייטנדיגן קלאַס סוחרים און הענדלער, האָט זיך דער אַנטייל פון אידן אין קאָנטראַקטן־יאָריד ניט פאַרקלענערט.

דער קלענערער פּראָצענט אידישע אַנטיילנעמער אין די קאָנטראַקטן־יאָרידים פון 900—1897 דערקלערט זיך געוויס דערמיט, וואָס מיר האָבן בא די דאָזיגע דאַטן ניט געקאָנט אויסטיילן די משרתים.

נאָר לאָמיר זיך אומקערן צו דער טאַבעלע I. מיר זעהען, אז דער פּראָצענט אידן אין קיעוו איז געוואַקסן אויף פאָלגענדיגן אופן:

1792	0,38
1797	1,09
1809	2,26

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

1863	3,01
1874	11,82
1897	12,84
1910	10,84
1917	18,95
1919	21,04
1920	31,94
1923	31,95

פון 0,38 פראָצענט פון דער ארומיגער באַפעלקערונג אין 1792־טן יאָר איז די אידישע באַפעלקערונג אויסגעוואַקסן ביז א גאַנץ דריטל פון אַלע איינוואוינער פון קיעוו אין 1923־טן יאָר. און אין קיעוו, אין דער דאָזיגער הייליגער שטאָט, וועלכע מען האָט הונדערטער יאָרן אָפּגעהיט פון אידן און אידישן נייסט, האָבן מיר איצט איינע פון די גרעסטע און קולטורעלסטע אידישע קהלות פון רוסלאַנד. חוץ אדעם, וועלכע פאַרמאָגט אַביסל מער אידן, איז קיעוו די גרעסטע אידישע קהלה אינם גאַנצן סאָוועט־פאַרבאַנד.

אַביסל פאַריוואונדערונג וועלן געוויס ביים לעזער אַרויסרופן די פּראָצענט־ציפער פון 1919 און 1920: אין משך פון איין יאָר איז דער פּראָצענט אידן אויסגעוואַקסן אויף א גאַנץ דריטל — פון 21,04 אין 1919 אויף 31,94 פּראָצענט אין 1920־טן יאָר —, ווען די אַבסאָלוטע ציפערן וויזן אונז פאַר דעם יאָר א נישט באַדייטענדיגן צוואַקס פון וויינינער פון דריי טויזנט אידישע נפשות. נאָר דאָס דערקלערט זיך דערמיט, וואָס פאַר־דאָזיגן יאָר האָבן די ניט־אידן זעדר א סך פאַרלאָזט קיעוו — ווער ס'האָט זיך אומגעקערט אין דאָרף און ווער ס'האָט נאָר אינגאַנצן עמיגרירט.

פאַר אַזעלכע אָנדערטהאַלבן יאָר, וואָס זיינען געליגן צווישן די צוויי ציילונגען — פון מערץ 1919 ביז אויגוסט 1920 — האָבן פאַרלאָזט קיעוו 180,490 ניט־אידן, קרוב צו 42 פּראָצענט פון דער גאַנצער ניט־אידישער באַפעלקערונג. און דערמיט דערקלערט זיך, וואָס דער פּראָצענט אידן איז מיט אַמאָל אַזוי שטאַרק אויסגעוואַקסן. הגם אין 1919־טן און אין 1920־טן יאָר איז געווען אין קיעוו א גרויסע צאָל היימלאָזע, אַנטלאָפענע פון פּאָגראָמען, און מען האָט געקאָנט מיינען, אַז ווייבאַלד די פּאָגראָמען וועלן אויפהערן, וועט א געוויסע צאָל אידן זיך אומקערן אין דער פּראָווינץ און די קיעווער אידישע קהלה וועט זיך פאַרקלענערן, האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דאָס איז ניט פאָרגעקומען. די ציילונג פון 1923־טן יאָר האָט געוויזן, אַז פאַר די 2½ יאָר — פון אויגוסט 1920 ביז מערץ 1923 — איז די אידישע קיעווער קהלה ניט נאָר ניט קלענער געוואָרן, נאָר, פאַרקערט, זי איז נאָך אויסגעוואַקסן אויף מער פון עלף טויזנט נפשות. און מערקווירדיג דערביי איז אָט וואָס — מען האָט געקאָנט מיינען, אַז ווייבאַלד ס'וועט זיך איינשטעלן א מער ווייניגער נאָרמאַל לעבן, וועט זיך א גרויסער טייל פון דער ניט־אידישער באַפעלקערונג אומקערן קיין קיעוו און דער פּראָצענט אידן וועט דורך דעם פאַלן; אויסגעלאָזט האָט זיך דערווייל, אַז פאַר די דערמאָנטע 2½ יאָר זיינען צוגעקומען ניט־אידן סך־הכל בײַ 23 טויזנט נפשות, און דער פּראָצענט אידן איז געבליבן בערך דער איינענער.

ווי פאַרשיידן די געשעהענישן פון 1919 און 1920־טן יאָר האָבן געווירקט אויף אידן און אויף אַנדערע פעלקער, ווערט בײַזונדערס קלאָר, ווען מען פאַרגלייכט דעם נאַציאָנאַלן באַשטאַנד פון קיעוו אין 1919 און אין 1920.

מיר גיבן אַזאַ פאַרגלייך אין טאַבעלע IV.

Tab. — IV — טאַב.

די ענדערונגען אין נאַציאָנאַלן באַשטאַנד פון דער קיעווער באַפעלקערונג פון 1919 ביז 1920

Die Veränderung der Nationalitätenzahlen in Kiew zwischen 1919 und 1920

Nationalität — נאַציע	1919	1920	צוואַקס (+) אָדער פאַרקלענערונג (−) Zu- bzw. Abnahme abs.	%
Russen — רוסן	232 149	170 662	— 61 487	— 26,48
Ukrainer — אוקראַינער	136 765	52 443	— 84 322	— 61,65
Polen — פּאָליאַקן	36 828	13 820	— 23 008	— 62,50
Juden — אידן	114 524	117 041	+ 2 517	+ 2,19
Sonstige — אַנדערע	24 103	12 430	— 11 673	— 48,43
Ges.-Bev. — צוו.	**544 369**	**366 396**	**—177 973**	**— 32,69**

אין דער נאַנצער טאַבעלע איז דאָ נאָר איין פאַלק, וואָס האָט געהאַט א צוואַקס — די אידן. אַלע איבערינע פעלקער זיינען געלאָפן פון קיעוו: פון די פּאָליאַקן זיינען אַנטלאָפן כמעט צוויי דריטל פון זייער פריערדיגער צאָל — דאָס דערקלערט זיך אין א גרויסער מאָס מיט דער מפלה פון דער פּוילישער אַרמיי זומער 1920; פון די רוסן און אוקראַינער צוזאַמען זיינען אַנטלאָפן פון קיעוו אין משך פון די דערמאָנטע אַנדערהאַלבן יאָר קרוב צו פערצינ פּראָצענט; פון אַלע איבערינע פעלקער האָבן פאַרלאָזט קיעוו קרוב צו א העלפט.

דער אויספיר איז קלאָר — ווער ס'האָט נאָר געהאַט א מעגליכקייט, איז געלאָפן פון קיעוו, האָט פאַרלאָזט די גרויסע שטאָט, וואו דער מיליטערישער קאָמוניזם האָט פאַרמשפט די באַפעלקערונג אויף הונגער און עפּידעמיעס; אויב די אידן זיינען אַפילו אין דער דאָזיגער שרעקליכער צייט ניט נאָר ניט געלאָפן פון קיעוו, נאָר, פאַרקערט, האָבן נאָך ווייטער פאַרפולט די דאָזיגע הונגער־שטאָט, איז דאָס נאָר צוליב איין סבה — מחמת אין דער פּראָווינץ איז געווען נאָך ערגער, מחמת אין די שטעטלאַך און דערפער האָט זיך דער טויט געיאָגט נאָך יעדן אידן.

מיר האָבן מיט א כיון גענומען העכער די רוסן מיט די אוקראַינער אינאיינעם, — מחמת אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך די מאַכט געבינדן עטליכע מאָל און אין צוזאַמענהאַנג דערמיט האָט זיך אָפט אויך געבינדן די צאָל פון דער אָדער יענער נאַציע. אָט איז מען געווען פון דער רוסישער נאַציע און אָט שוין פון דער אוקראַינישער, אָפּהייַנגיג פון דעם, וואָס עס האָט בעסער געלוינט.

אַזוי ווי אין 1917־טן יאָר האָט די ציילונג ניט אַרומגענומען די פאַרשטעט, קאָנען מיר ניט פאַרגלייכן די אַבסאָלוטע צאָלן פונם דאָזיגן יאָר מיט די ציילונגען פון 1919 און 1920. ס'איז אָבער גענוג צו פאַרגלייכן די רעלאַטיווע צאָלן, כדי צו באַקומען א גענוג קלאָרע פאַרשטעלונג, ווי פאַר די דאָזיגע רעוואָלוציע־בירגערקריג און פּאָגראָם־יאָרן האָט זיך געבינדן די נאַציאָנאַלע פּיזיאָנאָמיע פון קיעוו.

אין די דריי רייהען ציפערן פון טאַבעלע V שפּיגלט זיך אָפּ נאַנץ בולט דער פּאָליטיש־נאַציאָנאַלער קנויל, וואָס האָט אין אוקראַינע גע־

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

בראכט צו אזא קאטאסטראפאלן מאציאלן און נאציאנאלן נעראנגל מיט זייערע אומגעהויערע קרבנות.

Tab. — V — טאב.

דער נאצ. באשטאנד פון דער באפעלקערונג אין קיעוו (אין %%)

Die nationale Zusammensetzung der Bevölkerung (in %%)

1920	1919	1917	Nationalität — נאציע
46,58	42,94	50,26	. . . . . Russen — רוסן
14,31	25,31	16,68	. . . . Ukrainer אוקראינער
31,94	21,04	18,95	. . . . . Juden - אידן
3,77	6,81	9,30	. . . . . Polen — פאליאקן
3,40	3,97	4,81	. . . . . Sonstige - אנדערע
100,0	100,0	100,0	Ges. Bev. — צוזאמען

די פאליאקן, א מאלק, וואס האט אין אוקראינע געשפילט די ראלע פון א סאציאל הערשנדיגן קלאס, האט געמוזט פארלאזן קיעוו כמעט אויף צוויי דריטל — פון 9,30 פראצ. אין 1917 מאלט זייער פראצענט ביז 3,77 אין 1920. ס'איז קיין ספק נים, אז די פאליאקן זיינען געלאפן צו זיך אין פאטערלאנד, אין דער אויסגעשטעלטער פוילישער מלוכה.

די אידן, א מאלק, וואס פארנעמט אין אוקראינע דאס ארט פון א פארמיטלערנדיגן קלאס, האט געמוזט זוכן שוץ אין קיעוו פון די פאגראמען אין די קליינע שטעטלאך און וואקסט אויס פון 18,25 פראצ. אין 1917 ביז 31,24 אין 1920. מיר האבן שוין אויבן דערקלערט, פאר וואס דער פראצענט אידן איז אזוי שטארק אויסגעוואקסן פון 1919 ביז 1920.

דער פארביטערטער נאציאנאלער קאמף צווישן די רוסן און אוקראינער געפינט זיין קלאָרן און שארפן אויסדרוק אין מאלנ־דינע ציפערן: אין 1917, אנהויב רעוואלוציע, איז די אוקראינישע באוועגונג נאך שוואך און א סך אוקראינער גיבן זיך אן פאר רוסן. דעמאלט מאכן די רוסן אויס מער פון א העלפט פון דער נאנצער שטאט, און די אוקראינער סך־הכל א זעקסטל פון דער באפעלקערונג פון קיעוו, פון דער שטאט, וועלכע די אוקראי־נער דערקלערן פאר זייער מלוכה־שטאט א פאר חדשים נאך דער צילונג פון 1917־טן יאר. פאר צוויי יאר נים זיך די אוקראינער איין ווערן א מלוכה־נאציע. א גרעסערע צי א קלענערע רעפוב־ליק, נאר ס'עקזיסטירט די נאנצע צייט א אוקראינישע מלוכה, אינם אויראפייאישן פאליטישן לשון האט זיך פאר דער קליינער צייט דאס וואָרט „אוקראינישע רעפובליק" כמעט ווי איינגעביר־נערט — און אין 1919־טן האבן שוין די אוקראינער א נאנץ פערטל פון דער קיעווער באפעלקערונג. ס'נייען אויעך נאר אועלכע 1½ יאר און דער שטערן פון דער יונגער אוקראינישער רעפובליק פארלירט זיין גלאנץ און אויך זיין מאכט און האלט שוין בא דער נסיסה — אט דעמאלט מאלט שוין דער פראצענט אוקראינער נאנץ שטארק און אין 1920־טן יאר מאכן זיי שוין אויס בסך־הכל 14,31%. און מאלט דער פראצענט אוקראי־נער, דערהויבט זיך דער פראצענט רוסן און דאס איינענע פאר־קערט — אין 1917 מאכן די רוסן אויס 50,26 פראצ.; אין 1919 נאר 42,94 און אין 1920 שוין ווידער אמאל 46,58 פראָ־צענט פון דער נאנצער באפעלקערונג.

מיר מוזן נאך צוגעבן, אז די פארשטעט, וואס זיינען פאראי־נינט געוואָרן מיט דער שטאט, פארמאגן א סך מער רוסישע און אוקראינישע עלעמענטן, ווי אידישע און פוילישע. ווען מיר זאָלן נעמען אין 1919 און 1920 די שטאט אליין, אן די פארשטעט, וואָלט דער פראצענט אידן געווים געווען נאך א העכערער. ס'איז נאר קיין ספק נים, אז אין 1920־טן האט דער פראצענט אידן אויסגעמאכט נים ווייניגער פון א דריטל פון דער קיעווער באפעל־קערונג.

פון א ½ פראצענט אין סוף פון 18־טן יארהונדערט ביז א דריטל פון דער נאנצער באפעלקערונג! — אט דאס איז דער נאנג פון דער אנטוויקלונג פון דער אידישער קיעווער קהלה פאר 130 יאר.

II

ס'איז שוין א באקאנטער נלל, אז פעלקער בכלל און אידן אין א סך א גרעסערער מאס שטרעבן צו זיין נאענט איינער צום אנדערן און באוועצן זיך דעריבער מאסן־ווייז אין באשטימטע טיילן פון די גרויסע שטעט און אויך אין באשטימטע קוואַרטאלן פון די דאזיגע שטאט־טיילן. דאס זעהט מען ועדער קלאר פון מאלנ־דינער מאבעלע.

Tab. — VI — טאב.

די געדיכטקייט פון דער אידישער און ניט־אידישער באפעלקערונג

— 1917 —

Die Dichtigkeit der jüdischen und nichtjüd. Bevölkerung

Bezirke — שטאט־באצירקן	Nichtjuden — ניט־אידן abs.	%	Jüdische Bev. — אידישע באפ. abs.	% אין אינטואיר. פון באצירק d. Ges.-Bev. des Bezirks	% פון קיעווער אידן d. jüdischen Juden
לעבעדער — Lybedskoj	65 182	17,14	30 787	32,35	35,29
פלאסקער — Plosski	39 554	10,38	25 757	40,43	29,52
פאדאלער — Podol .	27 711	7,28	11 145	28,91	12,77
איבעריגע — Sonst.	248 010	65,20	19 557	7,30	22,42
גאנץ קיעוו — Zus.	380 457	100,0	87 246	18,95	100,0

אין די ערשטע דריי באצירקן האבן געוואוינט אין 1917־טן יאר מער פון דריי פערטל (77,58 פראצ.) פון אלע אידן, ווען פון די ניט־אידן האבן אין די זעלבע באצירקן געוואוינט סך־הכל עמוזאס מער פון א דריטל (34,80%) פון דער נאנצער ניט־אידישער באפעלקערונג. אין די איבערינע זיבן באצירקן פון קיעוו האבן געוואוינט כמעט צוויי דריטל פון אלע ניט־אידן און ווייניגער פון א פערטל פון אלע קיעווער אידן.

אינטערעסאנט איז נאר די לעצטע שורה פון דער מאבעלע פון לינקס — אין די באצירקן מיט א געדיכטער אידישער מאסע מאכן די אידן אויס א נאנץ גרויסן פראצענט פון דער נאנצער באפעלקערונג: אין איין באצירק נאנצע 40,43 פראצענט; אין צווייטן — 32,35 און אין דריטן — 28,91, א סך א גרעסערן, ווי דער פראצענט אידן בכלל אין קיעוו.

דערצו מוז מען נאך צוגעבן, אז אין די דאזיגע דריי באצירקן גופא זיינען פארן ניט־אידישע קוואַרטאלן און אידישע קוואַרטאלן, וואו די אידן מאכן אויס נים ווייניגער פון 90 פראָ־צענט פון אלע איינוואוינער.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

טיילט מען קיעוו אויף צענטראַלע קוואַרטאַלן און עק־טיילן פון שטאָט, באַקומען מיר, אַז פון יעדע הונדערט נפשות פון יעדער נאַציע האָבן אין 1917־טן יאָר געוואוינט:

Tab. — VII — טאַב.

פאַרשיידענע פעלקער אין פאַרשיידענע שטאָט־טיילן פון קיעוו

Die Wohnbevölkerung (mit Ausschluß d. Militärpersonen) der einzelnen Stadtteile

צוזאַמען Ges.-Bev.	אוקראַיִנ. Ukrainer	רוסן Russen	פּאָליאַקן Polen	אידן Juden	שטאָט־טיילן Stadtteile
58,8	42,7	55,8	67,2	82,3	Zentrale — צענטר
41,2	57,3	44,2	32,8	17,7	עק־שטאָט־טיילן — Peripherieteile . . .
100 0	100,0	100,0	100,0	100,0	Zus. — ס״ה

מיר זעהען, אַז די אידן האָבן זיך כּמעט פון אַלע פעלקער צוגיפּגענומען אין צענטר פון שטאָט; נאָך די אידן גייען די פּאָליאַקן; דעם דריטן אָרט פאַרנעמען די רוסן — בא אַלע די דאָזיגע דריי פעלקער וואוינט מער פון אַ העלפט אין צענטר פון שטאָט; פון די אוקראַיִנער וואוינט אין צענטר פון שטאָט סך־הכל 42,7 פּראָצענט.

בנוגע צו דער שפּראַך האָבן מיר ידיעות וועגן דריי צײַלונגען (1874, 1897 און 1917); די ידיעות פון 1917־טן זײַנען באַזונדער דעטאַל באַאַרבעט און גיבן זעהר אַ סך אינטערעסאַנטן מאַטעריאַל פאַר פאַרשיידענע קאָמבינאַציעס. לײדער, זײַנען נים פאַרענטליכט ביז איצט די דאַטן וועגן דער שפּראַך פון די גאַר לעצטע צײַלונגען, וואַרום ס׳איז נאָר קײן ספק נים, אַז די לאַגע האָט זיך שטאַרק געענדערט. די צײַלונג פון 1917־טן יאָר איז פאַרגעקומען בשעת די רעוואָלוציאָנערע שטימונגען פון די מאַסן, באַזונדערס בא די אידן, זײַנען צוזאַמענגעפאַלן מיט זעהר געהויבענע נאַציאָנאַלע שטימונגען — און דאָס האָט מסתמא געווירקט נים ווײַניג אויף די תשובות בא דער שפּראַך־פראַגע.

Tab. — VIII — טאַב.

אידיש האָבן אָנגענעבן פאַר זײַער מוטער־שפּראַך:

Personen jüdischer Muttersprache in Kiew:

% פון אַלע אידן v. H. der jüd. Bev.	די גאַנצע צאָל absol. Zahl	Jahr — יאָר
96,08	12,917	1874
94,14	29,937	1897
92,55	80,750	1917

דער פּראָצענט אידן, וואָס האָט אָנגענעבן אידיש פאַר זײַער מוטער־שפּראַך, האָט זיך עטוואָס פאַרקלענערט פון איין צײַלונג ביז דער צווײַטער, אָבער די פאַרקלענערונג איז געווען נאָר אַ קליינע — בא צוויי פּראָצענט. אין אַלע דריי צײַלונגען האָבן מער פון 90 פּראָצענט פון די קיעוואער אידן אָנגענעבן אידיש פאַר זײַער מוטער־שפּראַך. פון דערפון איז געדרונגען, אַז מער פון 90 פּראָצענט פון די קיעוואער אידן האָבן בא אַלע דריי צײַלונגען געוויס געקאָנט רעדן אידיש. נאָר דאָס איז נאָך נים קײן ראיה, אַז זיי האָבן טאַקי גערעדט אידיש. בנוגע צו די ערשטע צוויי צײַלונגען האָבן מיר ידיעות נאָר וועגן דער מוטער־שפּראַך. בא דער צײַלונג אָבער פון 1917 האָט מען געשטעלט אַזוי פראַגן: אי וועגן דער מוטער־שפּראַך, אי וועגן דער געוועזענער שפּראַך, וועגן דער אומגאַנג־שפּראַך. מיר וועלן דעריבער זיך אָפּשטעלן געגויער אויף די מאַטעריאַלן פון 1917־טן יאָר.

לאָמיר שטעלן איינס אַנטקעגן אַנדערן די דאַטן וועגן דער מוטער־ און אומגאַנג־שפּראַך בא די קיעוואער אידן.

Tat. — IX. — טאַב.

מוטערשפּראַך און אומגאַנג־שפּראַך בא קיעוואער אידן

Die Sprache der jüd. Bevölk. in Kiew (1917)

אומגאַנג־שפּראַך als Umgangssprache		מוטער־שפּראַך als Muttersprache		שפּראַך Sprache
%	abs	%	abs.	
69,95	61,030	92,55	80,750	Jüdisch — אידיש
4,50	3,926	—	—	אידיש און רוסיש Jüdisch u. russ.
23,67	20,654	5,44	4,745	Russisch — רוסיש
0,71	623	1,25	1 090	העבראיאיש — Hebräisch
0,25	206	0,16	134	אַנדערע sonstige
0,92	807	0,60	527	אונבאַק. — unbek.
100,0	87,246	100,0	87,246	סך־הכל

ראשית, זעהען מיר, אַז כּמעט דריי פּערסל (69,95 + 4,50 + 74,45) פון די קיעוואער אידן רעדן אידיש, אי דאָס כּמעט 70 פּראָצענט רעדן נאָר אידיש און בא פינף פּראָצענט רעדן געמישט אידיש און רוסיש. דאָך איז דער פּראָצענט אידן, וואָס רעדן אידיש, אויף אַ נאַנץ פינעמל קלענער, ווי די צאָל אידן, וואָס האָבן אָנגענעבן אידיש פאַר זײַער מוטער־שפּראַך. רוסיש האָבן אָנגענעבן פאַר זײַער מוטער־שפּראַך בסך־הכל בא פינף פּראָצענט פון אַלע קיעוואער אידן, פאַר אומגאַנג־שפּראַך אָבער כּמעט אַ נאַנץ פּערסל (23,67%). העבראיאיש האָבן אָנגענעבן סך־הכל 1,25 פּראָצענט פאַר זײַער מוטער שפּראַך און פאַר דער אומגאַנג־שפּראַך נאָך ווײַניגער — 0,71 פּראָצענט.

נעמען מיר די נאַנצע באַפעלקערונג פון דער שטאָט קיעוו און פאַרגלײַכן פאַרשיידענע אירע טיילן לויט פאָלגנדיגע סימנים: נאַציאָנאַליטעט, מוטער־ און אומגאַנג־שפּראַך, באַקומען מיר אַ נאַנץ אינטערעסאַנט בילד (טאַב. X).

די דאָזיגע טאַבעלע ווײַזט אין אַ שטאַרק בולטער פאָרם, ווי דאָס הערשטרינע פאָלק באַנעמט די קלענערע פעלקער.

לײענען מיר די טאַבעלע פון אויבן אַראָפּ, זעהען מיר, אַז נאָר בא די רוסן וואַקסן די ציפער פון שורה צו שורה, ווען בא אַלע איבערינע פעלקער ווערן זיי קלענער און קלענער: די צאָל מענשן, וואָס האָבן אָנגענעבן רוסיש פאַר זײַער מוטער־שפּראַך, איז גרעסער, ווי די צאָל רוסן לויט זײַער נאַציאָנאַליטעט, און די צאָל מענשן מיט רוסיש אַלס אומגאַנג־שפּראַך איז נאָך באַדײַטיג גרעסער. קומען מיר צו צו דער לעצטער שורה — צו דער אומגאַנג־שפּראַך, — זעהען מיר, אַז די רוסישע נאַציע געוואוינט נאַנצע ווכציג טויזנט מענשן, וואָס נעמען אָן איר שפּראַך.

וואָסער אַ פאָלק נים מער שפּראַך־אַסימילאַנטן? אויפן ערשטן אָרט נייען די אוקראַיִנער; כּמעט אַזאַ גרויסן פּראָצענט שפּראַך־אַסימילאַנטן גיבן אויך די אידן; די פּאָליאַקן אַסימילירן זיך זעהר ווײַניג.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Tab — X — טאַב·

די קיעווער באַפעלקערונג לויט נאַציאָנאַליטעט, מוטער־ און אומגאַנג־שפּראַך

Die Bevölkerung der Stadt Kiew nach Nationalität, Mutter- u. Umgangssprache (1917)

צוז. Insgesamt	אומבאַקאַנט unbekannte		סך־הכל Zusammen		אַנדערע sonstige		פּוילישע Polnische		אוקראַינישע* Ukrainische		אידישע Jüdische		רוסישע Russische		פעלקער — Bevölkerungsgruppe / סימנים Merkmale
	%	abs	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs	
467 703	—	7 291	100,0	460 412	4,81	22 150	9,30	42 821	16,68	76 792	18,95	87,246	50,26	231 403	נאַציאָנאַליטעט — Nationalität
467 703	—	9 174	100,0	458 529	4,38	20 106	9,24	42 347	13,99	64 145	17,61	80,750	54,78	251 181	מוטער־שפּראַך — Muttersprache
467 703	—	10 165	100,0	457 538	3,55	16 239	8,41	38 495	11,11	50 821	13,45	61,516	63,48	290 467	אומגאַנג־שפּראַך — Umgangssprache

* מיט די „מאַלאָראָסן".

די מדרגה פון שפּראַך־אַסימילאַציע זעהען מיר קלאָרער, ווען מיר שטעלן איינס אנטקעגן אַנדערן דעם אָנטייל פון יעדער פאָלק־גרופּע אין דער קיעווער באַפעלקערונג לויט נאַציאָנאַליטעט און אומגאַנג־שפּראַך (1917).

Tab — XI — טאַב·

נאַציע און אומגאַנג־שפּראַך אין קיעוו

Die Zusammensetzung der Bevölkerung in Kiew (in %)

פאַרקלענערונג % Abnahme	% לויט דער אומגאַנג־שפּראַך der Umgangssprache nach	% לויט דער נאַציאָנאַליטעט der Nationalität nach	פעלקער Bevölkerungsgruppe
33,4	11,11	16,68	אוקראַינער – Ukrainer
29,0	13,45	18,95	אידן — Juden .
0,9	8,41	9,30	פּאָליאַקן — Polen .

מיר זעהען, אַז אַ גאַנץ דריטל פון די וואָס האָבן זיך אָנגענעבן פאַר אוקראַינער אָדער „מאַלאָראָסן", האָבן גערעדט רוסיש; בא אידן זיינען געווען אַזעלכע 29 פּראָצענט און בא די פּאָליאַקן סך־הכל ווייניער פון איין פּראָצענט.

בכלל נעמען פאַרנעכטן די אידן אין קיעוו דאָס צווייטע אָרט נאָך די רוסן אין אַלע דריי פּרטים: לויט נאַציאָנאַליטעט, מוטער- און אומגאַנג־שפּראַך.

ווי מיר האָבן שוין העכער באַמערקט, איז אין דער ציילונג פון 1897־טן יאָר אָנגענעבן געוואָרן נאָר די מוטער־שפּראַך. פאַרגלייכן מיר די אַנטוויקלונג פון דער קיעווער באַפעלקערונג לויט דער מוטער־שפּראַך אין 1897 און 1917.

Tab. — XII — טאַב·

די קיעווער באַפעלקערונג לויט דער מוטער־שפּראַך (%)

Die Muttersprache der Bevölkerung in Kiew (in %)

1917	1897	Muttersprache - שפּראַך
54,78	54,20	. . . . . Russisch—רוסיש
13,99	22,22	Ukrainisch - אוקראַינ־און קליין־רוסיש
17,61	12,09	. . . . . Jüdisch—אידיש
9,24	6,70	. . . . . Polnisch—פּוילישׁ
4,38	4,79	. . . . . Sonstige—אַנדערע
100,00	100,00	. . . Summe — סך־הכל

הן רוסן זיינען געבליבן לויט דער מוטער־שפּראַך אויף איין שטומע. די אוקראַינער האָבן פאַרלאָרן איינינע פּראָצענט; די אידן און פּאָליאַקן האָבן נאָך געוווּנען עטליכע פּראָצענט.

ס'איז נאָר קיין ספק ניט, אַז איצט האָט זיך די לאַגע שטאַרק געביטן אין אוקראַינע בכלל און אין קיעוו בפרט. די געבראַכטע טאַבעלעס ווענען דער שפּראַך־פראַגע האָבן אָבער דאָך אַ גרויסן אינטערעס, ווייל זיי גיבן אונז אַ בילד פון די בחות־פאַרהעלטנישן אין עטליכע פּרטים אין 1897 און אין סאַמע אָנהויב רע־וואָלוציע, איידער נאָך אוקראַינע האָט איבערגעלעבט די גלגולים, וועלכע האָבן זי אָפּגעקאָסט אַזוי פיל בלוט און האָבן זי גע־בראַכט צו דער איצטיגער לאַגע.

III

מיר גייען איבער צום געשלעכט- און עלטער־בוי פון דער אידישער באַפעלקערונג.

דער גאַנצער מאַטעריאַל איז פאַרגעשטעלט אין די טאַבעלעס XVI—XIII. אויך דער דאָזיקער מאַטעריאַל שטעלט מיט זיך פאָר ניט קיין קליינעם אינטערעס. ראשית, ניט ער אונז אַ בילד פון דער אידישער באַפעלקערונג בנוגע צום געשלעכט- און עלטער־בוי פאַר דריי מאָמענטן; שנית, האָבן מיר אַ מענליכ־קייט צו פאַרגלייכן די אידישע באַפעלקערונג מיט די אַרומיגע פעלקער.

Tab. — XIII — טאַב·

אויף יעדע הונדערט אידישע מענער זיינען געווען פרויען: 1897—1920

Auf je 100 Männer entfielen Frauen:

1920	1917	1897	Altersklasse — עלטער
90	92	101	0 — 1
100	101	105	1 — 9
122	118	103	10 — 19
222	166	69	20 — 29
96	114	82	30 — 39
120	83	106	40 — 49
89	84	87	50 — 59
127	107	68	> 59
124	116	89	Zus. — ס"ה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

Tab. — XIV — טאַב.

דער געשלעכט- און עלטער-אויפבוי פון דער באפעלקערונג אין קיעוו

— 1917 —

Geschlechts- und Altersaufbau der Bevölkerung in Kiew

אינאיינעם Gesamtzahl			אַנד. און אומבאַקאַנט Sonst. und unbek.			פּאָליאַקן Polen			אוקראַינער Ukrainer			רוסן Russen			אידן Juden			עלטער-גרופּעס Alters-klassen
צו׳. zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	צו׳. zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	צו׳. zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	צו׳. zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	צו׳. zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	צו׳. zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	
a) Grundzahlen — אַבסאָלוטע צאָלן																		
5 843	2 890	2 953	473	234	239	372	183	189	1 002	510	492	3 194	1 579	1 615	802	384	418	0—1
34 998	17 604	17 394	1 381	706	675	2 320	1 152	1 168	6 172	3 017	3 155	18 577	9 409	9 168	6 548	3 320	3 228	1—5
41 706	21 089	20 617	1 258	628	630	3 100	1 548	1 552	7 006	3 571	3 435	21 606	10 968	10 638	8 736	4 374	4 362	6—10
44 509	22 630	21 879	1 174	618	556	3 655	1 830	1 825	7 279	3 560	3 719	22 453	11 629	10 824	9 948	4 993	4 955	11—15
60 166	36 941	23 225	2 587	1 091	1 496	4 732	2 957	1 775	10 867	6 726	4 141	28 465	18 449	10 016	13 515	7 718	5 797	16—20
108 689	68 735	39 954	9 786	2 362	7 424	10 442	6 426	4 016	18 280	11 909	6 371	50 457	35 731	14 726	19 724	12 307	7 417	21—30
70 093	38 034	32 059	5 508	1 476	4 032	6 843	3 728	3 115	11 907	6 019	5 888	34 988	21 032	13956	10 847	5 779	5 068	31—40
51 411	24 092	27 319	2 806	871	1 935	5 551	2 526	3 025	7 816	3 357	4 459	26 057	13 164	12 893	9 181	4 174	5 007	41—50
28 988	14 969	14 019	1 223	551	672	3 419	1 766	1 653	3 998	1 887	2 111	15 215	8 415	6 800	5 133	2 350	2 783	51—60
13 239	7 678	5 561	563	295	268	1 671	995	676	1 726	946	780	7 192	4 353	2 839	2 087	1 089	998	61—70
5 412	3 438	1 974	229	143	86	702	447	255	709	402	307	3 073	2 094	979	699	352	347	> 70
465 054	**258 100**	**206 954**	**26 988**	**8 975**	**18 013**	**42 807**	**23 558**	**19 249**	**76 762**	**41 904**	**34 858**	**231 277**	**136 823**	**94 454**	**87 220**	**46 840**	**40 380**	zus. - ס״ה
b) Verhältniszahlen — אין פּראָצענטן																		
1,3	1,1	1,4	1,8	2,6	1,3	0,9	0,8	1,0	1,3	1,2	1,4	1,4	1,2	1,7	0,9	0,8	1,0	0—1
7,5	6,8	8,4	5,1	7,9	3,8	5,4	4,9	6,1	8,0	7,2	9,0	8,0	6,9	9,7	7,5	7,1	8,0	1—5
9,0	8,2	9,9	4,7	7,0	3,5	7,2	6,6	8,0	9,1	8,5	9,8	9,4	0	11,3	10,0	9,3	10,8	6—10
9,6	8,8	10,6	4,3	6,9	3,1	8,5	7,8	9,5	9,5	8,5	10,7	9,7		11,5	11,4	10,7	12,3	11—15
12,9	14,3	11,2	9,6	12,2	8,3	11,1	12,5	9,2	14,2	16,0	11,9	12,3	13,5	10,6	15,5	16,5	14,4	16—20
23,4	26,6	19,3	36,3	26,3	41,2	24,4	27,3	20,9	23,8	28,4	18,3	21,8	26,1	15,6	22,6	26,3	18,4	21—30
15,1	14,8	15,5	20,4	16,4	22,4	16,0	15,8	16,2	15,5	14,4	16,9	15,1	15,4	14,8	12,5	12,3	12,4	31—40
11,0	9,3	13,2	10,4	9,7	10,7	13,0	10,7	15,7	10,2	8,0	12,8	11,3	9,6	13,6	10,5	8,9	12,4	41—50
6,2	5,8	6,8	4,5	6,1	3,7	8,0	7,5	8,6	5,2	4,5	6,1	6,6	6,1	7,2	5,9	5,0	6,9	51—60
2,8	3,0	2,7	2,1	3,3	1,5	3,9	4,2	3,5	2,3	2,3	2,2	3,1	3,2	3,0	2,4	2,3	2,5	61—70
1,2	1,3	1,0	0,8	1,6	0,5	1,6	1,9	1,3	0,9	1,0	0,9	1,3	1,5	1,0	0,8	0,8	0,9	> 70
100,0	**100.0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	zus. - ס״ה

DFG
UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

לאמיר צוערשט זעהן, ווי שטיט עס בא אידן מיט די געשלעכט־פארהעלטנישן.

אויף הונדערט מענער זיינען געווען בא אידן פרויען:

1897	—	89
1917	—	116
1920	—	124

די קליינע צאל פרויען בא קיעווער אידן אין 1897־טן יאר, ווען בכלל זיינען דאך בא די רוסישע אידן דעמאלט געווען מער פרויען, ווי מענער, דערקלערט זיך מסתמא דערמיט, וואס אין קיעוו האבן צו יענער צייט קיין אידן ניט געטארט וואוינען, חוץ געוויסע קאטעגאריעס סוחרים און בעלי־מלאכות. צווישן די לעצטע זיינען געווען א סך יונגע בחורים, נאך ניט פארהייראטע. אין 1917־טן יאר איז שוין געווען בא די קיעווער אידן 116 פרויען אויף 100 מענער און אין 1920 נאך מער — 124. פארשטייט זיך, אז בשעת די ציילונגען פון די לעצטע צוויי דערמאנטע יארן זיינען ניט ווייניג אידישע יונגע לייט געווען אויסן פראנט, און דערמיט דערקלערט זיך אין א גרויסער מאס דאס, וואס די צאל פרויען האבן דעמאלט אויסגעמאכט אזא הויכן פראצענט. סאיז אבער נאר קיין ספק ניט, אז אויף דער גרויסער צאל פרויען אין 1920־טן יאר האט געדאט אויך א גרויסע ווירקונג דאס, וואס אינם דאזיקן יאר זיינען געווען אין קיעוו ניט ווייניגער פון 25 טויזנט אנטלאפענע פון פראנטען. צווישן די דאזיגע אנטלאפענע זיינען די מענער, באוועגערס אין די מיטעלע יארן, געווען אין א גרויסער מאס אויסגעהרגעט. אין דעם איז זיך ווידער גרייט איבערצוצייגן: נעמען מיר די עלטער־גרופע פון 20 ביז 29־טן יאר אין יאר 1920־טן, זעהט מען, אז די מענער מאכן אויס סך־הכל 13,8 פראצענט פון אלע מענער, ווען די פרויען פון דער זעלבער גרופע מאכן אויס 24,7 פראצענט פון אלע פרויען, כמעט צוויי מאל אזוי פיל. פארגלייכט מען דעם פראצענט מענער פון דער עלטער־גרופע 29—20 מיט אלע דריי ציילונגען, זעהט מען, אז ער פאלט נסדר פון ציילונג צו ציילונג.

אין עלטער פון 20 ביז 29 (אין 1917 פון 21 ביז 30) זיינען געווען מענער:

1897	—	26,3	פראצענט פון אלע מענער
1917	—	18,4	„ „ „ „
1920	—	13,8	„ „ „ „

נאך בולטער און איבערצייגנדיגער זיינען די דאטן וועגן דער צאל מענער אויף הונדערט פרויען בא דער באטראכטער עלטער־גרופע בשעת די דריי ציילונגען.

אויף הונדערט מענער אין עלטער פון 20 ביז 29 (אין 1917 פון 21 ביז 30) זיינען געווען פרויען:

1897	—	69
1917	—	166
1920	—	222

פארוואס אין 1897־טן יאר זיינען געווען אזוי ווייניג פרויען אינם דאזיגן עלטער, איז קלאר פון דעם, וואס מיר האבן העכער געזאגט: אין קיעוו זיינען דעמאלט געווען א סך יונגע בעלי־מלאכות, וועלכע האבן נאך ניט התונה געדאט. פאר וואס אבער אין 1920־טן יאר זיינען געווען אזוי ווייניג מענער פון דער דאזיגער עלטער־גרופע, א סך ווייניגער אפילו ווי אין 1917, כאטש אויפן פראנט זיינען אין לעצטן יאר געהיים געווען א סך מער, ווי אין 1920־טן, — דאס וואלט אזוי געבליבן ניט פארשטענדליך, ווען מיר זאלן ניט ווישן, אז גראד די דאזיגע אינגע מענער האבן אם שטארקסטן געליטן פון די פראנטען.

מיר פארשטארן דא צוגעבן, וואס פאר א מאטעריעלער און גייסטיגער שאדן דאס איז פאר א פאלק, ווען סדאס ווייניג מענער און דערצו גאך פון סאמע פראדוקטיווסטן און שעפערישן עלטער.

אנאליזירן מיר ווייטער דעם עלטער־בוי פון דער אידישער באפעלקערונג, ציינן מיר זיך אלץ מער איבער, אז אין ביאלא־נישן זיינען איז דאס אידישע פאלק פאר די לעצטע יארן שטארק אפגעשוואכט געווארן.

טאב. — XV — Tab.

דער געשלעכט־ און עלטער־צוזאמענשטעל
פון דער אידישער באפעלקערונג אין קיעוו
— 1897 —

Geschlechts und Altersaufbau der jüd. Bevölkerung

Zusammen סך־הכל		Frauen פרויען		Männer מענער		Geschlecht געשלעכט / Altersklassen עלטער־גרופע
%	abs.	%	abs.	%	abs.	
2,8	850	3,0	426	2,7	424	0—1
21,2	6 360	23,0	3 252	19,7	3 108	1—9
22,8	6 838	24,5	3 464	21,4	3 374	10—19
28,5	7 050	20,4	2 890	26,3	4 160	20—29
11,3	3 373	10,8	1 524	11,7	1 849	30—39
8,2	2 441	8,9	1 255	7,5	1 186	40—49
5,7	1 694	5,6	789	5,7	905	50—59
4,4	1 310	3,7	531	4,9	779	> 59
0,1	21	0,1	8	0,1	13	unbek. — אומבקאנט
100,0	29987*	100,0	14 189	100,0	15 798	Zus. — צוזאמען

*) די צאל איז לויט דער מוטער־שפראך

פארגלייכן מיר ראשית כל די צאל קינדער ביז 1 יאר מיט אלע דריי ציילונגען.

די קינדער ביז א יאר האבן אויסגעמאכט:

אין 1897	—	2,8	פראצענט
„ 1917	—	0,9	„
„ 1920	—	1,3	„

מיר זעהן, אז אין 1917־טן יאר זיינען געווען בא דער קיעווער אידישער באפעלקערונג דריי מאל ווייניגער קינדער ביז א יאר, ווי אין 1897. דערמאנט מען זיך נאך, אז אין 1897 זיינען געווען אין קיעוו צוליב די באגרעניצונגען א סך מער בחורים ווי די געוויינליכע פראפארצן, באקומט די אנגעוויזענע פארקלע־נערונג פון די אייניארינע קינדער נאך א גרעסערן באטייט. מען קאן ניט זאגן, אז דאס איז א רעזולטאט נאר פון די מלחמה־יארן, ווען די צאל געבורטן איז שטארק געפאלן; נאך פאר דער מלחמה, דער עיקר נאך דער ערשטער רעוואלוציע, איז די געבורטעוויקייט בא די אוקראינער אידן געפאלן פון יאר צו יאר.

אין 1920־טן יאר איז די צאל קינדער ביז א יאר אביסל גרעסער, ווי אין 1917, אבער אזוי אומבאדייטענד, אז מען קאן דערפון קיינע אויסזאגן ניט מאכן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

נעמען מיר די צאָל קינדער ביז 9 יאָר, האָבן זיי אויסגעמאַכט:

אין 1897	—	24,0	פּראָצענט
„ 1917	—	18,4*	„
„ 1920	—	17,3	„

מיר זעהען אַלזאָ, אַז בײַ די לעצטע צוויי צײַלונגען האָבן די קיעווער אידן נעהאַט קינדער ביז 9 יאָר בערך אַנדערטהאַלבן מאָל ווײַנינער, ווי אין 1897.

טאַב. — XVI — Tab.

דער עלטער־צוזאַמענשטעל פון דער אידישער באַפעלקערונג — 1920 —

Altersaufbau der jüdischen Bevölkerung

צוזאַמען Überhaupt	פרויען weibl.	מענער männl.	עלטער — Altersklasse
1,3	1,1	1,6	0 — 1
16,0	14,4	17,8	1 — 9
24,6	24,4	24,9	10 — 19
19,8	24,7	13,8	20 — 29
13,2	11,7	15,1	30 — 39
11,2	11,0	11,4	40 — 49
8,5	7,2	10,1	50 — 59
5,3	5,3	5,2	> 60
0,1	0,2	0,1	אומב. — Unbek.
100,0	**100,0**	**100,0**	ס״ה — Zus.

נעמען מיר די פּראָדוקטיווסטע עלטער־גרופּעס — פון 20 ביז 49 (אין 1917 פון 21 ביז 50), באַקומען מיר, אַז זיי האָבן אויסגעמאַכט:

	בײַ מענער	בײַ פרויען	צוזאַמען
1897 —	45,5	40,1	43,0
1917 —	43,2	47,5	45,6
1920 —	40,4	47,8	44,2

בײַ די מענער — בײַ די פרנסה־געבער — האָט זיך דער פּראָצענט פאַרקלענערט אויף אַ ניינטל; בײַ די פרויען, פאַרקערט, האָט זיך דער פּראָצענט באַדייטנדיג פאַרגרעסערט.

לאָמיר נאָך מאַכן אַ פּאָר פאַרגלייכן צווישן אידן מיט די אַרומיגע פעלקער.

אין טאַבעלע XIII האָבן מיר דעם עלטער־בוי פון די פיר גרעסערע פעלקער פון קיעוו אין 1917. בײַ די עלטער־גרופּעס ביז צען יאָר זײַנען קיין גרויסע חלוקים ניטאָ צווישן אַלע פעלקער; נעמען מיר דעם עלטער פון 21 ביז 50 יאָר, באַקומען מיר זעהר אַ אינטערעסאַנט בילד.

די עלטער־גרופּע פון 21 ביז 50 האָט אויסגעמאַכט אין 1917:

		מענער	פרויען	צוזאַמען
בײַ אידן	—	43,2	47,5	45,6
„ רוסן	—	44,0	51,1	48,2
„ אוקראַינער	—	48,0	50,8	49,5
„ פּאָליאַקן	—	52,9	53,8	53,4

מיר זעהען, אַז די אידן האָבן בײַ ביידע געשלעכטן דעם קלענסטן פּראָצענט עלעמענטן אין אַרבעטפעהיגסטן עלטער; די

*) די דאָטן פון 1917 נעמען אַרום די קינדער ביז 10 יאָר, ווי אין 1897 און 1920. אָן דעם יאָר מאַכט דער פּראָצענט קינדער אין 1917 אויס נאָר 16,23.

פּאָליאַקן דעם גרעסטן פּראָצענט; די אוקראַינער שטייען גאַנץ נאָענט צו די פּאָליאַקן, ווען די רוסן שטייען נאָענטער, בײַזוערעס בײַ די מענער, צו די אידן.

IV

מיר גייען איבער צו די פרנסות און פּראָפעסיעס פון דער קיעווער באַפעלקערונג און דער עיקר פון די קיעווער אידן. דאָ האָבן מיר אַ מאַטעריאַל, וואָס האָט ווירקליך אַנאויסשליסליך גרויסן און וויכטיגן אינטערעס*.

טאַבעלע XVII גיט אונז אַלע פּראָפעסיעס און פרנסות־קוואַלן פון די פיר גרעסערע פעלקער פון קיעוו. לאָמיר צערשט זעהען, וויפיל קומט אויס בײַ פאַרשיידענע פעלקער יעדן עקאָנאָמיש־אַקטיוון גליד אויסהאַלטן פּאַסיווע גלידער, אַזעלכע, הייסט עס, וועלכע האָבן ניט קיין פּראָדוקטיווע באַשעפטיגונגען און קיינע ספּעציעלע הכנסה־מקורות. צו די לעצטע רעכענען מיר צו פאָלגנדיגע פיר גרופּעס: 1) עקאָנאָמיש־פּאַסיווע פאַמיליע־גלידער; 2) הויז־ווירטשאַפט; 3) שילער; 4) אויסגעהאַלטענע אין צדקה־אַנשטאַלטן.

פון יעדע הונדערט פון דער באַפעלקערונג זײַנען געווען אָן אײַנענע הכנסות:

בײַ אידן.	58,3	פּראָצענט
„ רוסן.	49,3	„
„ פּאָליאַקן	46,9	
„ אוקראַינער.	44,9	„

דערפון זעהען מיר, אַז יעדן אידן, וואָס איז עקאָנאָמיש אַקטיוו, וואָס האָט אַ וואָסערע סיט אין הכנסה, קומט אויס אויסצוהאַלטן מער עסערס, מער פּאַסיווע גלידער, ווי בײַ אַלע אַנדערע פעלקער. די אידן גיבן די קלענסטע צאָל עקאָנאָמיש אַקטיווע; די אוקראַינער — די גרעסטע. דאָס איז אָבער בשום אופן ניט קיין סימן פון נידעריגן סאָציאַלן באַשטאַנד אָדער פון אָרעמקייט; פאַרקערט, דאָס איז אַ צייכן פון העכערן סאָציאַלן בײַ און פון אַ בעסערער מאַטעריעלער לאַגע. וואָס העכער סאָציאַל סשטייט די אָדער יענע עקאָנאָמישע גרופּע, אַלץ גיכער קאָן זי זיך ערלויבן דעם לוקסוס, אַז די פרויען זאָלן ניט אַרבעטן, זאָלן זיך בכלל ניט באַטייליגן אין דער ביודזשעט־הכנסה, אַלץ אָפטער האָט זי די מעגליכקייט אויסהאַלטן די קינדער וואָס לענגער אויפן איינענעם חשבון. די אידישע באַפעלקערונג, וועלכע באַשטייט מער פון בירגערליכע עלעמענטן, ווי פון פּראָלעטאַרישע, קאָן, נאָטווענדיג, אויסהאַלטן מער עקאָנאָמיש־פּאַסיווע, ווי, למשל, די אוקראַינער, וועלכע באַשטייען אין אַ גרעסערן גראַד פון אַרבעטער.

לײַדער, זײַנען די מאַטעריאַלן פון דער צײַלונג פון 1917 אַזוי באַאַרבעט, אַז מיר קאָנען ניט אויסטיילן די עקאָנאָמיש פּאַסיווע פאַר באַזונדערע סאָציאַלע גרופּעס אָדער קלאַסן. מיר האָבן אויסגערעכנט די צאָל עקאָנאָמיש פּאַסיווע בײַ פאַרשיידענע סאָציאַלע גרופּעס בײַ קיעווער אידן אין 1897 יאָר און האָבן באַקומען פאָלגנדיגע אינטערעסאַנטע דאַטן.

אויף יעדע הונדערט עקאָנאָמיש אַקטיווע איז אויסגעקומען פּאַסיווע:

אין האַנדל	201
„ אינדוסטריע	171
בײַ ליבעראַלע פּראָפעסיעס	117

* די מאַטעריאַלן פון דער צײַלונג פון 1917 זײַנען די באַשעפטיגונגען פון דער באַפעלקערונג זײַנען פון קיעווער סטאַטיסטיק ביורו נאָך ניט פאַרענגליכט געוואָרן. מיט דער ערלויבניש פון קיעווער סטאַטיסטיקן ביורו האָבן מיר אין 1919־טן יאָר זעלבסטענדיק באַאַרבעט דעם מאַטעריאַל פון דער דאָזיגער צײַלונג און צוזאַמענגעשטעלט אַלע חייסטרגעגראַכטע טאַבעלעס וועגן די באַשעפטיגונגען פון אידן אין קיעוו אין 1917־טן יאָר.— י. ל.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Die berufliche Zusammensetz. der Bev. nach Nationalität — 1917 — באשעפטיגונגען און הכנסות פון דער באפעלקערונג

Erwerbsquellen — באשעפטיגונגען און הכנסות	Nationalität u. Geschlecht — נאציע און געשלעכט	אינאיינעם Zusammen			Polen — פאליאקן			Ukrainer אוקראינער			Russen — רוסן			Juden — אידן		
		צוזאמען Zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	סך־הכל Zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	סך־הכל Zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	סך־הכל Zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	סך־הכל Zus.	פרויען weibl.	מענער männl.
Landwirtschaft, Bergbau usw. — אגראר־ און וואלד־ווירטשאפט, גרובנס א. א. וו.	abs.	1 040	306	734	188	20	168	304	108	196	502	173	329	46	5	41
	%	0,2	0,1	0,4	0,4	0,1	0,9	0,4	0,3	0,6	0,2	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1
Industrie — אינדוסטריע	abs.	49 701	18 785	30 916	5 181	1 591	3 590	8 697	3 302	5 395	24 261	9 984	14 277	11 562	3 908	7 654
	%	11,3	7,5	16,4	12,1	6,7	18,7	11,3	7,9	15,5	10,5	7,3	15,1	13,2	8,3	19,0
Verkehr — טראנספארט און קאמוניקאציע	abs.	28 920	5 348	23 572	2 744	417	2 327	7 799	1 212	6 587	17 339	3 632	13 707	1 038	87	951
	%	6,6	2,2	12,5	6,4	1,8	12,1	10,2	2,9	18,9	7,5	2,7	14,5	1,2	0,2	2,4
Handel, Versicher., Bankwesen — האנדל, פארזיכערונג און קרעדיט	abs.	31 864	13 924	17 940	2 739	1 236	1 503	4 186	2 502	1 684	13 317	7 586	5 731	11 622	2 600	9 022
	%	7,3	5,6	9,5	6,4	5,2	7,8	5,5	6,0	4,8	5,8	5,5	6,1	13,3	5,5	22,3
Kirche, Gottesdienst, Oeffentlicher Dienst — קירכע, געריכט, זעלבסטארוואלטונג, אדמיניסטראציע	abs.	28 029	7 002	21 027	2 914	678	2 236	5 822	1 014	4 808	16 513	4 731	11 782	2 780	579	2 201
	%	6,4	2,8	11,1	6,8	2,9	11,6	7,6	2,4	13,8	7,1	3,5	12,5	3,2	1,2	5,5
Freie Berufe — ליבעראלע פראפעסיעס (קונסט, ליטער., חיסנשאפט, מעדיצין א. א. וו.)	abs.	19 231	11 222	8 009	2 289	1 138	1 151	3 133	1 773	1 360	10 006	6 264	3 742	3 803	2 047	1 756
	%	4,4	4,5	4,2	5,3	4,8	6,0	4,1	4,2	3,9	4,3	4,6	4,0	4,3	4,4	4,3
Häusliche Dienste, Dienstboten im Hause d. Herrsch. lebend — הויז־דינסטן און הויז־משרתים	abs	28 934	25 508	3 426	2 832	2 399	433	7 172	6 300	872	18 139	16 092	2 047	791	717	74
	%	6,6	10,2	1,8	6,6	10,2	2,3	9,3	15,1	2,5	7,8	11,8	2,2	0,9	1,5	0,2
Von Vermögen oder Renten Lebende — רענטיערן (פון קאפיטאל, ערד, חייזער א. א. וו.)	abs.	2 662	1 529	1 133	651	346	305	290	170	120	1 407	891	516	314	122	192
	%	0,6	0,6	0,6	1,5	1,5	1,6	0,4	0,4	0,3	0,6	0,6	0,5	0,3	0,2	0,5
Arbeitslose — ארבעטסלאזע	abs.	9 363	4 653	4 710	1 091	510	581	1 486	758	728	4 212	2 313	1 899	2 574	1 072	1 502
	%	2,1	1,9	2,5	2,6	2,2	3,0	1,9	1,8	2,1	1,8	1,7	2,0	2,9	2,3	3,7
Von Pension Lebende — פענסיאנערן (פון מלוכה, געזעלשאפטן, א. א. וו.)	abs.	5 051	3 811	1 240	679	427	252	748	545	203	3 300	2 575	725	324	264	60
	%	1,2	1,5	0,6	1,6	1,8	1,3	1,0	1,3	0,6	1,4	1,9	0,8	0,4	0,6	0,1
Unzucht und Diebstahl — פראסטיטוציע און גנבה	abs.	297	166	131	17	12	5	75	48	27	172	99	73	33	7	26
	%	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
Sonstige Erwerbstätige — אנדערע עקאנאמיש אקטיווע	abs.	413	116	297	55	13	42	119	39	80	211	57	154	28	7	21
	%	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1
Unbestimmte Berufe — עקאנאמיש אקטיווע מיט אומבאשטימטע פראפעסיעס	abs.	9 335	5 044	4 291	811	375	436	1 899	1 108	791	5 778	3 344	2 434	847	217	630
	%	2,1	2,0	2,3	1,9	1,6	2,3	2,5	2,6	2,3	2,5	2,4	2,6	1,0	0,5	1,6
Unterstützung empfangende Anstaltsinsassen — אויסגעהאלטענע אין צדקה־אנשטאלטן	abs.	4 219	1 818	2 401	807	338	469	980	306	674	2 267	1 087	1 180	165	87	78
	%	1,0	0,7	1,3	1,9	1,4	2,4	1,3	0,7	1,9	1,0	0,8	1,2	0,2	0,2	0,2
Haushalt — הויז־ווירטשאפט	abs.	16 084	15 729	355	1 691	1 665	26	2 807	2 710	97	8 473	8 263	210	3 113	3 091	22
	%	3,7	6,3	0,2	4,0	7,1	0,1	3,6	6,5	0,3	3,7	6,0	0,2	3,6	6,6	0,1
Passive Familienangehörige — עקאנאמיש־פאסיווע פאמיליע־גלידער	abs.	195320	129333	65 987	17 129	11 793	5 336	30 228	19 371	10 857	101276	66 985	34 291	46 687	31 184	15 503
	%	44,6	51,9	34,9	40,0	50,0	27,7	39,4	46,3	31,1	43,8	48,9	36,3	53,5	66,5	38,4
Schüler — שילער (עלטער פון 14 יאר), חוץ די עקאנ. אקט. און זועלכע, וואס לעבן בא עלטערן	abs.	3 685	1 923	1 762	419	200	219	432	209	223	1 904	1 033	871	930	481	449
	%	0,8	0,8	0,9	1,0	0,8	1,1	0,6	0,5	0,6	0,8	0,8	0,9	1,0	1,0	1,1
Unbekannt — ניט באקאנט	abs.	3 775	2 892	1 056	582	405	177	532	364	168	2 280	1 752	528	591	408	183
	%	0,9	1,2	0,5	1,4	1,7	0,9	0,7	0,9	0,5	1,0	1,3	0,5	0,7	0,9	0,3
Insgesamt — צוזאמען	abs.	438 133	249 146	188 987	42 819	23 563	19 256	76 709	41 839	34 870	231 357	136 861	94 496	87 248	46 883	40 365
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main
DFG

וואָלטן מיר געקאָנט אויסטיילן אין יעדער גרופּע באַזונדער די בעלי־בתים און די אַרבעטער, וואָלט זיך געווים אַרויסגעוויזן, אַז די ערשטע האַלטן אויס אַ סך מער גלידער אָן שום פרנסה, ווי די אַרבעטער. צום באַדויערן, גיט אונז דער סטאַטיסטיק ניט די דאָזיגע מעגליכקייט.

פאַרגלייכן מיר די אידישע באַפעלקערונג פאַר 1897 און 1917, וועהען מיר, אַז די צאָל אויסגעהאַלטענע פּאַסיווע גלידער אויף יעדע הונדערט אַקטיווע האָט זיך פאַר די פאַרגאַנגענע צוואַנציג יאָר פאַרקלענערט. אַזוי זיינען געווען עקאָנאָמיש פּאַסיווע אויף יעדע הונדערט אַקטיווע בא די קיעווער אידן אין:

151,4 1897
140,1 1917

שוין פון ערשטן קוק אויף דער פריערדיגער טאַבעלע קאָן מען באַמערקן, אַז ס'איז פאַראַן אַ טיפער חילוק צווישן דער עקאָנאָמישער סטרוקטור פון דער אידישער און פון דער נאַצער איבערריגער באַפעלקערונג. כדי אָבער מאַכן קלאָרער די דאָזיגע פראַגע האָבן מיר אויסגעטיילט די עקאָנאָמיש אַקטיווע און האָבן די פּראָפעסיאָנעל צווישן פאַרשיידענע סאָציאַלע גרופּעס פאַרגעשטעלט אין רעלאַטיווע צאָלן אין די וויטערדיגע טאַבעלעס.

העכער האָבן מיר געזעהען דעם נאַציאָנאַלן באַשטאַנד פון דער קיעווער באַפעלקערונג. לאָמיר נעמען דעם דאָזיגן נאַציאָנאַלן באַשטאַנד און אים פאַרגלייכן מיט דעם אָנטייל פון פאַרשיידענע פעלקער אין באַזונדערע ווירטשאַפט־צווייגן. מיט באַ־

קומען דעמאָלט אַזאַ מין בילד (טאַבעלע XVIII):

Tab. — XVIII — טאַב.

פאַרשיידענע פעלקער אין באַזונדערע ווירטשאַפט־צווייגן און אין דער באַפעלקערונג

— 1917 —

Der Anteil der versch. Nationalitäten an den Berufsgruppen und an der Gesamtbevölkerung

פאָליאַקן Polen	אוקראַינער Ukrainer	רוסן Russen	אידן Juden	ווירטשאַפט־צווייג — Berufsgruppe
8,6	13,1	41,8	36,5	האַנדל, פאַרזיכערונג און קרעדיט Handel, Versich., Bankwesen
10,4	17,5	48,8	23,3	אינדוסטריע — Industrie . .
11,7	16,3	52,0	20,0	ליבעראַלע פּראָפעסיעס — Freie Berufe
24,5	10,9	52,8	11,8	ראַנטיערן — Von Vermögen oder Renten Lebende . .
10,4	20,8	58,9	9,9	קירכע, געריכט, אַדמיני. א־א־וו. — Kirche, Öffentlicher Dienst
9,8	24,8	62,7	2,7	הויז־דינסטן און הויז־משרתים — Häusliche Dienste, Dienstboten im Hause der Herrschaften lebend . . . . .
9,4	27,0	66,0	3,6	טראַנספּאָרט און קאָמוניקאַציע — Verkehr
9,30	16,68	50,26	18,95	פּראָצענט פון באַפעלקערונג — % der Ges. Bev.

Tab. — XIX — טאַב.

די פאַרטיילונג פון די עקאָנאָמיש אַקטיווע צווישן באַזונדערע ווירטשאַפט־צווייגן

— 1917 —

Die Verteilung der erwerbstätigen Bevölkerung im Hauptberuf

צוזאַמען Zusammen	פאָליאַקן Polen	אוקראַינער Ukrainer	רוסן Russen	אידן Juden	ווירטשאַפט־צווייג Berufsabteilung
0,6	1,0	0,8	0,5	0,1	אַגראַר־ און וואַלדווירטשאַפט — Landwirtschaft . . .
26,1	26,5	23,2	23,9	36,2	אינדוסטריע — Industrie . . . . .
15,2	14,0	20,8	17,2	3,2	טראַנספּאָרט און קאָמוניקאַציע — Verkehr . . . . .
16,7	14,0	11,2	13,1	36,4	האַנדל, פאַרזיכערונג, קרעדיט — Handel, Versich., Bankwesen
14,7	14,9	15,6	16,2	8,7	קירכע, געריכט, אַדמיניסטראַציע א־ אַ־ וו־ — Kirche, Gottesdienst, Öffentlicher Dienst
10,1	11,7	8,4	9,8	11,9	ליבעראַלע פּראָפעסיעס — Freie Berufe . . . . .
15,2	14,5	19,2	17,9	2,5	הויז־דינסטן און הויז־משרתים — Häusliche Dienste, Diensboten im Hause der Herrsch. lebend . . . .
1,4	3,4	0,8	1,4	1,0	ראַנטיערן — Von Vermögen oder Renten lebende .
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	אינאיינעם — Summe . . . .

אין האַנדל זיינען אידן פאַרגעשטעלט צוויי מאָל אַזוי פיל, ווי זיי מאַכן אויס צווישן דער באַפעלקערונג, ווען אַלע אויבערינע פעלקער זיינען אין דעם דאָזיגן וויכטיגסטן ווירטשאַפט־צוויג פאַרגעשטעלט ווייניגער, ווי זייער פּראָצענט אין דער באַפעלקערונג. אין דער אינדוסטריע זיינען אידן שוין פאַרגעשטעלט נאָר אויף עטליכע פּראָצענט מער, ווי צווישן דער באַפעלקערונג; אין די ליבעראַלע פּראָפעסיעס ניבן אידן נמעט אַקוראַט דעם איינענעם פּראָצענט, ווי אין דער באַפעלקערונג. דערפאַר זיינען אידן אין אַלע אויבערינע צוויגן שוין אַסך ווייניגער פאַרגעשטעלט. צווישן ראַנטיערן מאַכן אידן אויס סך־הכל 11,80 פּראָצענט,

אָנדערטהאַלבן מאָל ווייניגער, ווי זייער פּראָצענט אין דער באַפעלקערונג; די פאָליאַקן מאַכן אויס 24,40 פּראָצענט, אַ נאָגיץ מערטל נמעט פון אַלע ראַנטיערן, ווען אין דער באַפעלקערונג מאַכן זיי אויס ווייניגער פון אַ צענטל. זעהר ווייניג זיינען אידן פאַרגעשטעלט אין די לעצטע צוויי רובריקעס — אין טראַנספּאָרט און קאָמוניקאַציע און צווישן הויז־דינסטן און הויז־משרתים — דאָ ניבן אַ גרוסן פּראָצענט די אוקראַינער און אויך די רוסן.

נאָך נאָענטער גייט מען צו צו דער פראַגע, ווען מען קוקט זיך צו צו דער טאַבעלע, וואו ס'איז פאַרגעשטעלט די אינעווייניגסטע צעגליידערונג פון יידן מאָלך (טאַב. XIX).

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Tab. — XX — טאַב.

די סאָציאַלע דיפערענציאַציע פון פערשיידענע פעלקער אין קיעוו

— 1917 —

Soziale Schichtung der jüdischen und nichtjüdischen Bevölk. der Stadt Kiew

סך־הכל Überhaupt		אומבאַקאַנט Unbekannt		לערן־אינגלאַך Lehrlinge		אַרבעטער Arbeiter		אַנגעשטעלטע Angestellte		בעלי־בתים Unternehmer		פעלקער Nationalität
%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	
A. Landwirtschaft — לאַנדווירטשאַפט .A												
100,0	46	2,2	1	—	—	6,5	3	37,0	17	54,0	25	Juden — אידן
100,0	502	5,0	25	0,8	4	34,1	171	17,5	88	42,6	214	Russen — רוסן
100,0	304	7,9	24	—	—	40,8	124	6,6	20	44,7	136	Ukrainer — אוקראַינער
100,0	188	5,9	11	—	—	34,0	64	33,5	63	26,6	50	Polen — פּאָליאַקן
100,0	**1 040**	**5,8**	**61**	**0,4**	**4**	**34,8**	**362**	**18,1**	**188**	**40,9**	**425**	Zus. — צוזאַמען
B. Industrie — אינדוסטריע .B												
100,0	11 562	2,1	245	2,1	237	52,5	6 066	10,8	1 251	32,5	3 763	Juden — אידן
100,0	24 261	1,7	427	2,6	638	72,0	17 458	7,8	1 885	15,9	3 853	Russen — רוסן
100,0	8 697	1,6	143	2,0	171	76,9	6 684	5,0	439	14,5	1 260	Ukrainer — אוקראַינער
100,0	5 181	1,7	88	0,8	42	68,4	3 546	13,6	704	15,5	801	Polen — פּאָליאַקן
100,0	**49 701**	**1,8**	**903**	**2,2**	**1 088**	**67,9**	**33 754**	**8,6**	**4 279**	**19,5**	**9 677**	Zus. — צוזאַמען
C. Verkehr — טראַנספּאָרט און קאָמוניקאַציע .C												
100,0	1 038	1,7	18	0,2	2	20,9	217	41,8	434	35,4	367	Juden — אידן
100,0	17 339	0,7	120	0,2	35	39,6	6 872	53,3	9 234	6,2	1 078	Russen — רוסן
100,0	7 799	0,6	47	0,3	23	55,1	4 299	38,1	2 968	5,9	462	Ukrainer — אוקראַינער
100,0	2 744	0,3	8	0,1	4	48,6	1 333	48,1	1 319	2,9	80	Polen — פּאָליאַקן
100,0	**28 920**	**0,6**	**193**	**0,2**	**64**	**44,0**	**12 721**	**48,3**	**13 955**	**6,9**	**1 987**	Zus. — צוזאַמען
D. Handel, Vers., Bankwesen — האַנדל, פאַרזיכערונג, קרעדיט .D												
100,0	11 622	0,7	81	0,3	30	2,1	246	42,9	4 984	54,0	6 281	Juden — אידן
100,0	13 317	1,0	128	0,4	52	20,3	2 698	32,5	4 334	45,8	6 105	Russen — רוסן
100,0	4 186	0,7	27	1,0	43	23,5	985	25,7	1 077	49,1	2 054	Ukrainer — אוקראַינער
100,0	2 739	0,5	14	0,2	5	19,6	538	54,2	1 484	25,5	698	Polen — פּאָליאַקן
100,0	**31 864**	**0,8**	**250**	**0,4**	**130**	**14,0**	**4 467**	**37,3**	**11 879**	**47,5**	**15 138**	Zus. — צוזאַמען
A.—D. Zusammen — אינאיינעם A.—D												
100,0	**24 268**	**1,4**	**345**	**1,1**	**269**	**26,9**	**6 532**	**27,6**	**6 686**	**43,0**	**10 436**	Juden — אידן
100,0	**55 419**	**1,3**	**700**	**1,3**	**729**	**49,1**	**27 199**	**28,0**	**15 541**	**20,3**	**11 250**	Russen — רוסן
100,0	**20 986**	**1,2**	**241**	**1,1**	**237**	**57,6**	**12 092**	**21,5**	**4 504**	**18,6**	**3 912**	Ukrainer — אוקראַינער
100,0	**10 852**	**1,1**	**121**	**0,5**	**51**	**50,5**	**5 481**	**32,9**	**3 570**	**15,0**	**1 629**	Polen — פּאָליאַקן
100,0	**111 525**	**1,3**	**1 407**	**1,1**	**1 286**	**46,0**	**51 304**	**27,2**	**30 301**	**24,4**	**27 227**	Im Ganzen — בכלל

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

פון דער דאָזיגער טאַבעלע זעהט מען בולט די גרונט־חלוקים צווישן אידן און אַלע איבערינע פעלקער. אין האַגדל האָבן זיך פון יעדע הונדערט עקאָנאָמיש אַקטיווע באַטייליגט:

בא אידן	36,4
„ פּאָליאַקן	14,0
„ רוסן	13,1
„ אוקראַינער	11,2

אַלזאָ, אידן זיינען פאַרנומען מיט האַגדל בערך דריי מאָל מער, ווי אַלע איבערינע פעלקער; באַלד נאָך די אידן נייען די פּאָליאַקן; די אוקראַינער פאַרנעמען דאָס לעצטע אָרט.

אין אינדוסטריע האָבן זיך פון יעדע הונדערט עקאָנאָמיש אַקטיווע באַטייליגט:

בא אידן	36,2
„ פּאָליאַקן	26,5
„ רוסן	23,9
„ אוקראַינער	23,2

אויך אין דער אינדוסטריע, הגם אין אַ קלענערן גראַד, אָבער דאָך גאַנץ באַרייטגדיג, זיינען אידן באַטייליגט מער ווי אַלע איבערינע פעלקער — אומגעפער 1½ מאָל מער. און נאָך אַמאָל נייען באַלד נאָך די אידן די פּאָליאַקן; דאָס לעצטע אָרט פאַרנעמען די אוקראַינער.

האַגדל און אינדוסטריע — דאָס זיינען די צוויי פּרנסות, וואָס באַשעפטיגן כמעט ¾ פון אַלע קיעווער אידן, ווען בא די איבערינע פעלקער זיינען פאַרנומען אין די דאָזיגע צוויי ווירטשאַפט־צווייגן פון אַ דריטל (אוקראַינער) ביז צוויי פינפטל (פּאָליאַקן).

נאָר נאָך אין די ליבעראַלע פּראָפעסיעס זיינען אידן באַשעפטיגט און אַ גרויסער מאָס — זיי פאַרנעמען דעם צווייטן אָרט נאָך די פּאָליאַקן.

נעמען מיר די רובריק הויז־דינסטן און הויז־משרתים, זעהן מיר, אַז פון הונדערט עקאָנאָמיש־אַקטיווע זיינען געווען פאַרנומען אינם דאָזיגן צווייג:

בא אוקראַינער	19,2
„ רוסן	17,9
„ פּאָליאַקן	14,5
„ אידן	2,5

אַלזאָ, הויז־דינסטן און הויז־משרתים ניבן אידן זעדער ווייניג — זעקס מאָל ווייניגער, ווי פּאָליאַקן און נאָכצו אַכט מאָל ווייניגער, ווי אוקראַינער.

דאָס זעלבע איז אין פּראָפעסיאָנס און קאָמערציאַלע — פון הונדערט עקאָנאָמיש־אַקטיווע אידן זיינען פאַרנומען אינם דאָזיגן ווירטשאַפט־צווייג סך־הכל 3,2, ווען בא די פּאָליאַקן — 14,0, בא די רוסן — 17,2 און בא די אוקראַינער — 20,8.

ערשט ווען מען נייט איבער צו דער סאָציאַלער גלידערונג פון דער קיעווער באַפעלקערונג, ווערט קלאָר דער אמתיטער אינהאַלט און גרויסער ווערט פון די נאָר וואָס געבראַכטע דאַטן. דאָס נעמיגען מיר אין טאַבעלע XX.

די דאָזיגע טאַבעלע פירט אונז אַריין טיפער אין דער סאָציאַלער דיפערענציאַציע פון פאַרשיידענע פעלקער. מיר האָבן דאָ מיט אַ כיון אויסגעטיילט נאָר די פיר ווירטשאַפט־צווייגן, וואו די סאָציאַלע גלידערונג שפּילט אַ אָנגעזעהענע ראָלע.

נעמען מיר די סך־הכל־שורה פון דער טאַבעלע XX, זעהן מיר, אַז פון יעדע הונדערט באַשעפטיגטע אין די נענעבענע ווירטשאַפט־צווייגן זיינען געווען בעלי־בתים:

בא אידן	43,0
„ רוסן	20,3
„ אוקראַינער	18,6
„ פּאָליאַקן	15,0

דער פּראָצענט בעלי־בתים מאַכט בא אידן אויס מער ווי צוויי מאָל אַזוי פיל, ווי בא די רוסן, כמעט צוויי און אַ האַלבן מאָל מער ווי בא אוקראַינער און כמעט דריי מאָל מער ווי בא די פּאָליאַקן. קלאָרער נעזאָגט — אַנטקעגן איין בעל־הבית שטעהען:

בא פּאָליאַקן	5,7 עקספּלואַטירטע
„ אוקראַינער	4,4 „
„ רוסן	3,9 „
„ אידן	1,3 „

ניט אַלע עקספּלואַטירטע זיינען גלייך צווישן זיך — מאַיז אַ גרויסער חלוק פון דער לאַגע פון אַ אָנגעשטעלטן ביז דער לאַגע פון אַ אַרבעטער. און דאָ זעהען מיר אויך, אַז בא אידן איז אַ גרויסע משרתים און אָנגעשטעלטע און אַ קליינע צאָל אַרבעטער.

פון יעדע הונדערט באַשעפטיגטע זיינען געווען:

	אָנגעשטעלטע	אַרבעטער
בא אידן	27,6	26,9
„ רוסן	28,0	49,1
„ אוקראַינער	21,5	57,6
„ פּאָליאַקן	32,9	50,5

די גרעסטע צאָל אָנגעשטעלטע איז בא די פּאָליאַקן; די קלענסטע בא די אוקראַינער. בא די לעצטע איז דער גרעסטער פּראָצענט אַרבעטער און בא די אידן איז דער קלענסטער פּראָצענט אַרבעטער — מער ווי צוויי מאָל ווייניגער, ווי בא די אוקראַינער, און כמעט צוויי מאָל ווייניגער, ווי בא די פּאָליאַקן און רוסן.

מיר האָבן ביז אַהער נערעדט ווען אַלע פיר הויפּט־ווירטשאַפט־צווייגן צוזאַמען גענומען. נעמען מיר באַזונדערע ווירטשאַפט־צווייגן, זעהט מען, אַז ווען בא אַלע פעלקער האָט די קאָנצענטראַציע פון אַרבעט אין דער אינדוסטריע דערגרייכט אַ סך אַ העכערע מדרגה, ווי אינם האַגדל, איז בא אידן די אינדוסטריע נעבליבן עד היום מערסטנטיילס אַ קליין־פאַבריקאַציע.

אַנטקעגן איין בעל־הבית זיינען געשטאַנען עקספּלואַטירטע:

	אין אינדוסטריע	אין האַגדל
בא אידן	2,1	0,9
„ רוסן	5,3	1,2
„ אוקראַינער	5,9	1,0
„ פּאָליאַקן	5,5	2,9

די נאָר וואָס געבראַכטע טאַבעלע איז זעדער כאַראַקטעריסטיש: אין דער אינדוסטריע איז די קאָנצענטראַציע פון אַרבעט בא קיעווער אידן צוויי און אַ האַלב מאָל קלענער, ווי בא אַלע איבערינע פעלקער; אין האַגדל איז זי קלענער נאָר אין פאַרגלייך מיט די פּאָליאַקן.

מיר וועלן איצט איבערגיין צום אָנטייל פון פאַרשיידענע פעלקער אין באַזונדערע טיילן פון יעדן ווירטשאַפט־צוויג. טאַבעלע XXI און טאַבעלע XXII ניבן אונז אַ דעטאַליירט בילד פון אָנטייל פון אידישע מענער און אידישע פרויען אין באַזונדערע טיילן פון יעדן ווירטשאַפט־צוויג. אַזעלכע דעטאַליירטע טאַבעלעס ווענן אַלע איבערינע פעלקער קאָנען מיר, צום באַדויערן, דאָ ניט ברייגנען צוליב עקאָנאָמיע אין פּלאַץ. מיר וועלן אָבער דעם פאַראַנענעם מאַטעריאַל זיך סטאַרען אויסנוצן בא די פאַרגלייכונגען.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Tab. — XXI. — טאב.

Soz. Gliederung der jüd. erwerbstät. Männer in den wichtigsten Berufsarten—די סאָציאַלע גלידערונג פון איד. מענער אין באַזונד. פראפעס. גרופּעס

פראָפעסיעס	בעלי־בתים	סחרים	אַרבעטער	לערן־אינגלאַך	אומבאַקאַנט	צוזאַמען
טעקסטיל אינדוסטריע	1 144	46	918	8	37	2 153
וועש־אינדוסטריע	15	1	319	—	—	335
קליידער־אינדוסטריע	974	9	464	7	33	1 487
היסל־און קאַפּעליוש־פאַבריקאַציע	100	6	71	1	1	179
אַנדערע בראַנזשן	55	30	64	—	3	152
מעטאַל אינדוסטריע	275	84	604	25	11	999
שלאָסעריי	113	2	224	11	4	354
יובעליר־אַרבעט	44	17	81	9	1	152
שמידעריי	56	—	57	—	3	116
בלעכעריי	22	1	74	3	—	100
אַנדערע בראַנזשן	40	64	168	2	3	277
האָלץ־פּראָדוקציע	172	45	265	8	9	499
סטאָלעריי	116	5	223	6	7	357
אַנדערע בראַנזשן	57	40	42	2	2	142
אינדוסטריע פון לעדערוואַרג, פעל, חזיר־האָר און אַנדערע	381	36	661	64	10	1 152
שוסטעריי	311	9	389	60	5	774
רימעריי	20	7	225	3	2	257
אַנדערע בראַנזשן	50	20	47	1	3	121
שפּייז־, משקאות און טאַבאַק־פּראָדוק.	160	399	197	9	6	771
מילנעריי	20	82	17	—	1	120
בעקעריי	50	22	87	2	2	163
צוקער־פּראָדוקציע	22	171	2	—	2	197
אַנדערע בראַנזשן	68	124	91	7	1	291
כעמישע אינדוסטריע	43	28	28	—	4	103
זייף־פאַבריקאַציע	16	11	17	—	1	45
אַנדערע בראַנזשן	27	17	11	—	3	58
מינעראַל־אינדוסטריע	22	22	8	—	—	52
פּאַפּיר־אינדוסטריע	78	24	77	4	1	184
פעדעלאַך, איינבינדעריי און קאָנ־הערטן־פּראָדוקציע	50	6	57	4	1	118
אַנדערע בראַנזשן	28	18	20	—	—	66
פּאָליגראַפישע אינדוסטריע	186	83	300	25	7	601
דרוקעריי	42	40	207	11	1	301
זייגער־מאַכערס	78	11	52	7	2	150
אַנדערע בראַנזשן	66	32	41	7	4	150
בוי־אַרבעט	89	135	158	1	18	391
מאָלעריי	24	1	69	—	4	98
אַנדערע בראַנזשן	65	134	84	1	9	293
היגיענא	71	22	165	15	14	320
פאַריקמאַכערס	71	4	150	15	10	250
אַנדערע בראַנזשן	33	18	15	—	4	70
שטאָטישע אונטערנעמונגען (עלעקטריציטעט, גאַז, וואַסער, א.א.)	7	24	7	—	2	40
אַנדערע אינדוסטריע־צווייגן	117	115	129	20	8	389
סך־הכל אין אינדוסטריע	2 778	1 063	3 512	179	122	7 654
טראַנספּאָרט און קאָמוניקאַציע	357	358	216	2	18	951
שטאָטישער טראַנספּאָרט (בעלי־עגלות א. א. ו.)	267	18	141	—	7	433
וואַסער טראַנספּאָרט	28	104	18	—	4	154
אייזנבאַהן	23	131	30	1	2	187
אַנדערע	39	105	27	1	5	177
האַנדל־, פאַרזיכערונג־, קרעדיט	5 089	3 721	134	16	62	9 022
שענקן און גאָר־קיכן	98	33	14	—	—	145
האַנדל מיט לעבנס־מיטלען	533	331	41	2	1	908
אַנדערע האַנדל־צווייגן	4 445	2 966	77	14	60	7 562
קרעדיט און פאַרזיכערונג	13	391	2	—	1	407

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main
DFG

Tab. — XXII — טאב.

די סאציאלע גלידערונג פון די אידישע פרויען אין באזונדערע פראפעסיאנעלע גרופעס

Die soziale Gliederung der jüd. erwerbstät. Frauen in den wichtigsten Berufsarten

פראָפעסיעס	בעלי־בתים	אָנגעשטעלטע	סיגיאָטשנאַיע	לעקאַרנים־לעקאַרנים	אומאַמאַים	צוזאַמען
טעקסטיל־אינדוסטריע . . .	851	36	2175	43	114	3219
וועש־אינדוסטריע	100	2	193	7	7	315
קליידער־אינדוסטריע . . .	623	12	1531	19	53	2238
היטל־ און קאַפּעליוש אינד.	52	3	212	10	49	326
מיליסער. וועש און קליידער	1	14	120	2	2	139
אַנדערע בראַנזשן	69	5	119	5	3	201
מעטאַל־אינדוסטריע . . .	10	14	25	—	—	49
האָלץ־פּראָדוקציע	8	—	12	—	—	20
אינדוסטריע פון לעדערוואַרג, פעל, חזיר־האָר און אַנד.	18	6	33	3	—	60
שפּייז־, משקאות און טאַבאַק־פּראָדוקציע	47	39	104	1	1	192
טאַבאַק־פּראָדוקציע . . .	13	3	41	1	1	59
קאָנפעטן־ און שאָקאָלאַד־פאַבריקאַציע	—	7	31	—	—	38
בעקעריי	24	5	13	—	—	42
אַנדערע בראַנזשן	10	24	19	—	—	53
כעמישע אינדוסטריע . . .	5	14	20	—	—	39
מינעראַל־אינדוסטריע . . .	—	2	—	—	—	2
פּאַפּיר־אינדוסטריע	4	7	83	4	—	98
פּאָליגראַפישע אינדוסטריע	11	22	26	1	2	62
דרוקעריי	2	7	20	1	1	31
פאָטאָגראַפיעס	2	13	3	—	—	18
אַנדערע בראַנזשן	7	2	3	1	—	13
בוי־אַרבעט	—	2	3	—	—	5
היגיענע	21	16	35	4	4	80
וועשעריי, פאַרבעריי . . .	7	14	32	2	2	55
פאַריקמאַכערינס	11	1	2	2	4	20
אַנדערע	3	1	1	—	—	5
שטאָטישע אונטערנעמונגען (גאַז, עלעקטריציטעט א. א. וו.) .	—	3	4	—	—	7
אַנדערע אינדוסטריע־צווייגן	10	27	34	2	2	75
סך־הכל אין אינדוסטריע	985	188	2554	58	123	3908
טראַנספּ. און קאָמוניקאַציע	10	76	1	—	—	87
פּאָסט און טעלעגראַף . . .	—	48	—	—	—	48
וואַסער־טראַנספּאָרט . . .	1	12	—	—	—	13
אַנדערע	9	16	1	—	—	26
האַנדל, פאַרזיכער., קרעדיט	1192	1263	112	14	19	2600
שענקען און גאָרקיכן . . .	116	51	30	—	—	197
האַנדל מיט לעבענס־מיטלען, קליידער, שיך	209	179	54	—	4	446
אַנדערע האַנדל־צווייגן . .	867	918	28	14	15	1842
קרעדיט און פאַרזיכערונג . .	—	115	—	—	—	115

נעמען מיר צוערשט דעם אָפּטייל האַנדל. אַזוי ווי אידן זיינען אַמאָל געווען בכעט די מאָנאָפּאָליסטן פון האַנדל מיט בראָנפען און האַלטן שיינקען, איז מאַקי אינטערעסאַנט ערשט צו זעהען, ווי שטאַרק זיינען זיי איצט באַטייליגט אינם דאָזיגן מסחר.

פון הונדערט באַשעפטיגטע אין האַנדל זיינען געווען פאַר־נומען אין אָפּטייל שיינקען, רעסטאָראַציעס און גאַרקיכן:

	מענער	פרויען	צוזאַמען
בא אידן . . .	1,6	7,6	2,9
„ רוסן . . .	17,0	23,2	20,5
„ אוקראַינער .	18,0	22,8	21,9
„ פּאָליאַקן . .	16,7	31,4	23,4

אידן זיינען אַלזאָ פאַרנומען מיט פאַרקיפן בראַנפן און האַלטן רעסטאָראַציעס זיבן מאָל וויינינער, ווי יעדעס פון די איבעריגע דריי פעלקער; נעמט מען די מענער באַזונדער, זיינען אידן צען מאָל וויינינער באַשעפטיגט מיט פאַרקיפן משקאות און מאַכלים, ווי יעדעס פון די איבעריגע פעלקער. די טראַדיציאָ־נעלע אידישע שיינקעריי איז אַלזאָ איינגאַנצען אונטערגעגאַנגען.

אמת, די שיינקען און רעסטאָראַציעס פון 1917־טן יאָר זיינען זעהר ווייט פון די אַמאָליגע אידישע שיינקען און קרעטשמעס; דאָך איז נאָר קיין ספק ניט, אַז די דאָזיגע ערטער זיינען עד היום געבליבן די נעסטן פון שכורים און פאַרברעכער, די נעסטן פון עלעמענטן, וועלכע קאָנען אַם גרינגסטן עקספּלואַטירט ווערן, און בפרט נאָך אין 1917־טן יאָר, ווען די מלוכה'שע בראַנפן־קראָמען זיינען געווען געשלאָסן.

כאַראַקטעריסטיש איז די סאָציאַלע גלידערונג בא די באַ־שעפטיגטע אינם האַנדל מיט משקאות און מאַכלים פון פאַרשיי־דענע פעלקער.

פון הונדערט באַשעפטיגטע אין האַנדל מיט משקאות און מאַכלים זיינען געווען:

	בעלי־בתים	אָנגעשטעלטע	אַרבעטער און לערן־אינגלעך	סך־הכל
בא אידן . . .	62,6	24,5	12,9	100,0
„ פּאָליאַקן . .	24,0	20,9	55,1	100,0
„ רוסן . .	17,9	14,3	67,8	100,0
„ אוקראַינער .	16,5	11,5	72,0	100,0

וואַרפן מיר אַ קוק אויף דער דאָזיגער קליינער טאַבעלע פון רעכטס אויף לינקס, וואַרפט זיך גלייך אין די אויגן, אַז בא אַלע פעלקער זיינען די צאָלן פון דער דריטער שורה (אַרבעטער און לערן־אינגלעך) די גרעסטע, תּוך אידן, בא וועלכע די צאָל בעלי־בתים איז די גרעסטע. בא אַלע פעלקער זיינען פון הונדערט באַשעפטיגטע אינם האַנדל מיט משקאות און מאַכלים בעלי־

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

בתים פון א זעקסטל (אוקראַינער און רוסן) ביז א פערטל (פאָליאַקן); בא אידן — כמעט צוויי דריטל. פאַרקערט, בנתע צי אַרבעטער — איז בא אידן מאַכן זיי אויס סך־הכל איין אַכטל פון אַלע באַשעפטיגטע, ווען בא די איבעריגע פעלקער פון העכער א האַלב (פאָליאַקן) ביז כמעט דריי פערטל (אוקראַינער). די אוקראַינער גיבן די גרעסטע צאָל אַרבעטער און די קלענסטע צאָל בעלי־בתים און אָנגעשטעלטע; אידן גיבן די קלענסטע צאָל אַרבעטער און די גרעסטע צאָל בעלי־בתים און אָנגעשטעלטע.

אַם בולטסטן ווייזט זיך אַרויס די איינגאַרטיגקייט פון סאָציאַלן בוי פון דער אידישער באַפעלקערונג אין דער אינדוסטריע. מיר וועלן דעריבער אויסן דאָזיגן מאַטעריאַל זיך גענויער און לענגער אָפּשטעלן. אָבער פריער איין באַמערקונג, וואָס מוז געמאַכט ווערן, כדי דער לעזער זאָל ניט אַריינפאַלן אין טעות: ווען מיר רעדן וועגן אידישע בעלי־בתים פון איין צד און אידישע אַרבעטער און משרתים פון צווייטן צד, דאַרף מען דאָס ניט פאַרשטייען אַזוי, אַז די דאָזיגע ביידע סאָציאַלע קלאַסן זיינען נעבונדן אין דער פּראָדוקציע; דאָ רעדט זיך וועגן דער סאָציאַלער גלידערונג אין אידישן מאָלק, אָבער ניט וועגן דער קאָנקרעטער צאָל אַרבעטער און אָנגעשטעלטע בא די אידישע אונטערנעמער.

די פאָלגנדיגע טאַבעלע גיט אונז א פאַרשטעלונג, ווי פאַרשיידען די פעלקער זיינען פאַרטיילט אין באַזונדערע אינדוסטריע־צווייגן.

Tab. — XXIII — טאַב.

פון הונדערט באַשעפטיגטע אין אינדוסטריע זיינען געווען פאַרנומען אין:

— 1917 —

Von je 100 der industriellen Bevölkerung entfielen auf die nebenbezeichneten Branchen:

פאָליאַקן Polen	אוקראַיִנ. Ukrainer	רוסן Russen	אידן Juden	אינדוסטריע־גרופּע Industriebranche
21,4	20,2	22,6	46,5	Textil u. Bekleid. — טעקסטיל
19,4	21.3	17,0	9,1	. . . . . Metall — מעטאַל
5,6	5,6	4,7	4,5	. . . . . Holz — האָלץ
13,5	12,9	9,1	10,5	Anim. Produkte — לעדערוואַרג
8,5	9,7	8,8	8,3	. . Nahrungsmittel — שפּייז
1,9	2,7	2,1	1,2	. . Chemische — כעמישע
0,8	0,3	0,5	0,5	Steine u. Erden — מינעראַלן
0,6	1,5	2,0	2,4	. . . . . Papier — פּאַפּיר
4,1	4,3	4,9	5,7	Polygraph. — פּאָליגראַפישע
7,6	4,4	9,8	3,4	. Baugewerbe — בוי־אַרבעט
7,9	11,1	11,4	3,4	. . . Hygiene — היגיענע
				שטאָט. אונטערנעמונגען
2,3	2,3	2,4	0,4	. . . . Kommun. Werke
6,4	3,7	4,7	4,1	. . . Sonstige — איבריגע
100,0	100,0	100,0	100,0	Zus. — צו.

מ'וואַרפט זיך גלייך אין די אויגן, אַז בא אידן איז די הויפּט־אינדוסטריע טעקסטיל, ריכטיגער קליידער־ און וועש־מלאכה, ווען בא אַלע איבעריגע דריי פעלקער פאַרנעמט דאָס ערשטע אָרט די מעטאַל־אינדוסטריע, און דערביי טאַקי אין איר גרויס־אינדוסטריעלער פאָרם, ווי מיר וועלן זעהן ווייטער.

כמעט א העלפט פון אַלע אידן, וואָס זיינען באַשעפטיגט אין קיעווער אינדוסטריע, זיינען פאַרנומען אין אָפּטייל „טעקסטיל"; בא אַלע איבעריגע דריי פעלקער — מעד ווי צוויי מאָל ווייניגער. פאַרקערט, אין דער מעטאַל־אינדוסטריע זיינען אידן פאַרנומען בערך צוויי מאָל ווייניגער, ווי יעדעס פון די איבעריגע דריי פעלקער. אין דער לעדער־אינדוסטריע פאַרנעמען דאָס ערשטע אָרט די פּאָליאַקן, און די אידן דאָס דריטע אָרט. אָבער מען מוז מודה זיין, אַז אין דער נאָר וואָס געבראַכטער טאַבעלע ווערט דער תּהום, וואָס טיילט אָפּ די אידישע אינדוסטריעלע באַפעלקערונג פון דער זעלבער פון די איבעריגע דריי פעלקער, אַביסל פאַרשאָטן; די אמתע לאַגע פון דער יאָך טרעט אַרויס ערשט ווען מיר נעמען די מענער באַזונדער און די פרויען באַזונדער. לאָמיר־זשע טאַקי ברייגנען די טאַבעלעס, וואָס גיבן אונז דעם זעלבן מאַטעריאַל, באַאַרבעט לויטן געשלעכט און נאַציע.

Tab. — XXIV — טאַב.

פון הונדערט מענער באַשעפטיגטע אין דער אינדוסטריע זיינען געווען פאַרנומען:

Von je 100 erwerbstät. Männern in den industr. und handwerksmäss. Berufen gehörten nebenbez. Branchen an:

פאָליאַקן Polen	אוקראַיִנ. Ukrainer	רוסן Russen	אידן Juden	אינדוסטריע־גרופּע Industriebranche
4,40	5,40	4,90	28,10	Textil u. Bekleid. — טעקסטיל
26,20	30,60	25,40	13,10	. . . . Metall — מעטאַל
7,70	8,10	7,30	6,50	. . . . . Holz — האָלץ
18,70	19,40	14,40	15,10	Anim. Produkte — לעדערוואַרג
9,90	9,90	9,50	10,10	. . Nahrungsmittel — שפּייז
1,70	2,20	1,70	1,30	. . Chemische — כעמישע
0,90	0,40	0,60	0,60	Steine u. Erden — מינעראַלן
0,50	0,90	1,00	2,40	. . . . Papier — פּאַפּיר
5,30	5,30	6,20	7,90	Polygraph. — פּאָליגראַפישע
10,30	6,30	15,90	5,10	. Baugewerbe — בוי־אַרבעט
3,70	2,40	3,90	4,20	. . . Hygiene — היגיענע
				שטאָט. אונטערנ. —
2,90	3,40	3,70	0,50	. . . . Kommun. Werke
7,80	4,70	5,50	5,10	. . . Sonstige — איבריגע
100,0	100,0	100,0	100,0	Zus. — צוזאַמען

מער פון א פערטל (28,10%) פון אַלע אידן מענער, וואָס זיינען באַשעפטיגט אין דער אינדוסטריע, זיינען פאַרנומען אין דער טעקסטיל־אינדוסטריע, ווען בא אַלע אַנדערע פעלקער איז אין דער דאָזיגער בראַנזשע סך־הכל פאַרנומען בערך איין צוואַנציגסטל. פאַרקערט, אין דער מעטאַל־אינדוסטריע איז בא אַלע פעלקער פאַרנומען פון א פערטל (25,40% בא די רוסן) ביז כמעט א דריטל (30,60% בא די אוקראַינער) פון אַלע אין דער אינדוסטריע באַשעפטיגט מענער, און בא אידן נאָר איין זיבנטל, בערך צוויי מאָל ווייניגער. און כאַראַקטעריסטיש, — אין דער מעטאַל־בראַנזשע נומא מאַכן, למשל, בא אידן אויס די יובעלירן כמעט א זעקסטל פון אַלע באַשעפטיגט מענער אין דער דאָזיגער בראַנזשע, ווען בא די איבעריגע פעלקער איז אָדער מיר טרעפן נאָר ניט דעם מין בעלי־מלאכה (אוקראַינער) אָדער זיי מאַכן אויס א נישטיגן פּראָצענט (1—2% בא רוסן און פּאָליאַקן). די שלאָסער מאַכן אויס בא אידן־מענער מער פון א דריטל פון אַלע

באשעפטיגט אין דער מעטאל־בראנזשע; בא אוקראינער נאר איין אכטל און בא די רוסן און פאליאקן איין זעקסטל. פארקערט, אין דער גרויס־אינדוסטריע, אין די פאבריקן, וואו סיזוערן אויסגעאר־בעט כשיעס און מיליטער־מכשירים, זיינען אידן נאר נישט.

אין דער מעטאל־אינדוסטריע טרעט אם בולטסטן ארויס דער קליין־אינדוסטריעלער כאראקטער פון דער אידישער פאבריקאציע און דעריבער האבן מיר זיך מער פארהאלטן בא דער דאזיגער בראנזשע. נאך קלארער און שארפער ווערט דאס, ווען מען גייט איבער צו דער סאציאלער גלידערונג אין באזונדערע בראנזשן בא פארשיידענע פעלקער, אבער ווענן דעם אביסל ווייטער. מיר העלן דא נאך אנווייזן אויף איינינע איינגארטינקייטן פון דער אי־דישער אינדוסטריע.

נעמען מיר די פאליגראפישע אינדוסטריע, זעהען מיר, אז אידן־מענער זיינען אין איר בערך 1½ מאל מער באשעפטיגט, ווי בא די אנדערע פעלקער. אבער אינטערעסאנטער איז דער אינווייניגסטער צוזאמענשטעל פון דער דאזיגער אינדוסטריע־גרופע. ווייניגער־מאכערס מאכן בא אידן־מענער ארום אקוראט א סערטל פון אלע באשעפטיגטע אין דער פאליגראפישער אינדוסטריע, ווען בא די רוסן מאכן זיי אויס נאר 1½ פראצענט פון אלע באשעפטיגטע אין דער דאזיגער גרופע און בא די אוקראינער דריי פראצענט.

שוסטעריי האט אויסגעהערט צו זיין א ספעציעל אידישע בראנזשע, און די אוקראינער און די פאליאקן ניבן א גרעסערן פראצענט באשעפטיגט אין דעם דאזיגן פאך, ווי אידן.

ווער כאראקטעריסטיש איז די פארטיילונג צווישן באזונדערע אינדוסטריע־צווייגן בא די פרויען.

בא אידן זיינען 82,4 פראצענט פון אלע אין דער אינדוסטריע באשעפטיגט פרויען פארנומען אין אפטייל „טעקסטיל", ד. ה. בא וועש און קליידער; בא די פאליאקן — 59,8 פראצענט; בא די רוסן — 48% און בא די אוקראינער פרויען סך־הכל 21,4 פראצענט, כמעט סיר מאל ווייניגער, ווי בא די אידישע פרויען. נעמען מיר די מעטאל־אינדוסטריע, טרעפן מיר אזא בילד: מער פון א סיעטל (22,2%) פון אלע אוקראינישע פרויען, וואס זיינען באשעפטיגט אין אינדוסטריע, זיינען פארנומען אין דער דאזיגער בראנזשע; בא די רוסישע פרויען — 5,1%; בא די פוילישע פרויען — 4,1%; און בא די אידישע פרויען — סך־הכל 1,3 פראצענט. די אוקראינישע, רוסישע און פוילישע פרויען ארבעטן כמעט אויסשליסליך אין די גרויסע מעטאל־פאבריקן, ווי שווארץ־ארבעטערקעס; די עטליכע אידישע פרויען ארבעטן בא יובע־לירן. נעמען מיר דעם אפטייל „היגיענע", וואו דעם הויפט־ארט פארנעמט די וועשעריי, זעהען מיר, אז פון די רוסישע פרויען זיינען פארנומען אין דעם אפטייל 22,1 פראצענט פון אלע פרויען, וואס זיינען באשעפטיגט אין דער אינדוסטריע; בא די פו־לישע פרויען — 17,3%; בא די אוקראינישע פרויען — 11,8 פראצענט און בא די אידישע, — סך־הכל 2,0 פראצענט. אינם סיעטל אפטייל (שפייז, משקאות און טאבאק) זיינען פארנומען:

בא די אידישע פרויען 4,9%
„ „ פוילישע „ 5,3
„ „ רוסישע „ 7,8
„ „ אוקראינישע „ 9,3

אין די אויסערעכנטע סיר בראנזשן זיינען געווען פארנומען מער פון 90 פראצענט פון אלע אידישע פרויען, וואס זיינען בא־שעפטיגט אין דער אינדוסטריע, — בלייבט פאר אלע איבעריגע ניין אפטיילן סך־הכל ווייניגער פון צען פראצענט פון אלע בא־שעפטיגט אין דער אינדוסטריע אידישע פרויען.

נאך מיסער דריגן מיר אריין אינגארטינג מדות פון דער אידישער עקאנאמיק, ווען מיר גייען איבער צו דער סאציאלער גלידערונג פון די פארשיידענע פעלקער פון קיעוו. אין פאלגנדיגער טאבעלע האבן מיר גענעבן די צאל עקספלואטירטע אויף איין בעל־הבית, אויף איין אונטערנעמער בא פארשיידענע פעלקער.

Tab. —XXV— טאב.

אויף איין אונטערנעמער זיינען געווען ארבעטנעמער
(ארבעטער, אנגעשטעלטע און לערן־אינגלעך)

Auf 1 Unternehmer entfielen Arbeitnehmer bei:

אינדוסטריע־גרופע Industriebranche	אידן Juden	רוסן Russen	אוקראיני Ukrainer	פאליאקן Polen
Textil u. Bekleid. — טעקסטיל	1,6	2,0	2,2	2,0
Metall — מעטאל	2,6	33,3	40,5	31,3
Holz — האלץ	1,8	4,3	5,6	5,0
Anim. Produkte — לעדערוואר	2,0	1,7	2,1	2,7
Nahrungsmittel — שפייז	3,6	22,8	30,9	26,4
Chemische — כעמישע	1,9	168,3	115,0	23,8
Steine u. Erden — מינעראלן	1,5	7,5	6,0	19,0
Papier — פאפיר	2,4	15,7	13,3	5,6
Polygraph. — פאליגראפישע	2,3	10,8	12,7	5,0
Baugewerbe — בוי־ארבעט	3,3	8,7	16,0	16,9
Hygiene — היגיענע	2,1	5,4	5,7	5,0
שטאט־ אונטערנעמונגען Kommun. Werke	5,4	48,0	65,3	18,3
Sonstige — איבעריגע	2,6	16,1	21,6	14,3
Zus. — סך־הכל	2,0	5,2	5,8	5,4

נעמען מיר די סך־הכל־שורה, זעהען מיר, אז די אידן שיידן זיך אונטער פון אלע דריי איבעריגע פעלקער: בא אידן קומט אויס צוויי מיט א האלבן מאל ווייניגער עקספלואטירטע אויף איין בעל־הבית, ווי בא אלע איבעריגע פעלקער. בא אידן קומט אויס אויף איין בעל־הבית סך־הכל צוויי ארבעטנעמער; בא די רוסן — 5,2; בא די פאליאקן — 5,4 און בא די אוקראינער — 5,8.

פון דערפון דארף מען אבסאלוט נישט דרינגען, אז ס'זיינען נישט קיין גרויסע אידישע פאבריקאנטן, וועלכע באשעפטיגן מיט אמאל הונדערטע ארבעטער און אנגעשטעלטע — זיי באשעפטיגן אבער אין זייערע גרויסע אונטערנעמונגען כמעט אויסשליסליך נישט־אידישע ארבעטער. אויסן גרונט פון דעם פארגלייכן מאַ־טעריאל קאן מען אויך נישט זאגן, צי זיינען נישט קיין אידישע אר־בעטער אין גרויסע פאבריקן, ווייל, ווי מיר האבן שוין אויבן בא־מערקט, באארבעטן מיר דא מאטעריאל פון א אלגעמיינער פאלק־ציילונג, וואס קאן אונז געבן א אלגעמיין סאציאל בילד פון יעדן פאלק, אבער נישט דעם כאראקטער פון די אונטערנעמונגען און דעם נאציאנאלן באשטאנד פון זייערע ארבעטער. ליידער, ווייסן מיר נארא זעהר נוט פון פראקטיק, אז די אידישע ארבעטער זיינען כמעט אויסשליסליך פארנומען אין מלאכה און אין קליי־פאבריקאציע. אבער לאמיר ווייטער אנאליזירן די נארוואס גע־בראכטע טאבעלע.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Die beruflichen Verhältnisse — 1897—1917 — די באַשעפטיגונגען פון די אידן

מון יעדע 100 אידן בכלל זיינען בעזעצן בעשעפט, אין די אויס־געריכטע פרעפ.: Von je 100 der ges. jüd. erwerbstät. Bevölk. standen in der entsprechenden Berufsgruppe: 1917	1897	מון יעדע 100 פרויען זיינען בעזעצן בע־שעפט, אין די אויס־געריכטע פרעפ.: Von je 100 erwerbstätigen jüd. Frauen standen in der entsprechenden Berufsgruppe: 1917	1897	מון יעדע 100 מענער זיינען בעזעצן בע־שעפט, אין די אויס־געריכטע פרעפ.: Von je 100 erwerbstätigen jüd. Männern standen in der entsprechenden Berufsgruppe: 1917	1897	מון יעדע 100 בע־שעפטיגטע אין די אויסגעריכטע פראָפעסיעס זיינען פרויען Von je 100 jüd. erwerbstätigen waren Frauen: 1917	1897	1917 צוזי־ Zus.—	weibl.—פרויען	männl.—מענער	1897 צוזי־ Zus.—	weibl.—פרויען	männl.—מענער	וויר טשאַפט־צווייגן Berufsgruppen
0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	10,9	11,5	46	5	41	26	3	23	I. אַגראַר־ווירטשאַפט — Landwirtschaft
36,5	50,7	39,3	38,8	35,2	54,0	33,8	16,6	11 562	3 908	7 654	5 207	863	4 344	II. אינדוסטריע און מלאכה — Industrie u. Gewerbe
17,0	28,1	32,4	26,6	9,9	28,6	59,9	20,5	5 372	3 219	2 153	2 889	592	2 297	1. טעקסטיל — Textil- u. Bekleidungsindustrie
2,8	5,4	0,5	0,6	3,9	6,7	5,5	2,5	896	49	847	555	14	541	2. מעטאַל — Metallindustrie
1,6	3,4	0,2	0,1	2,3	4,4	3,9	0,8	519	20	499	354	3	351	3. האָלץ — Holzindustrie
3,8	0,8	0,6	0,6	5,3	0,8	5,0	16,9	1 212	60	1 152	77	13	64	4. לעדער — Industrien animalischer Produkte
3,0	3,5	1,9	4,6	3,5	3,2	19,9	28,0	963	192	771	361	101	260	5. שפייז — Nahrungsmittelindustrie
0,4	0,5	0,4	0,2	0,5	0,5	27,5	10,4	142	39	103	48	5	43	6. כעמישע — Chemische Industrie
0,2	0,1	0,0	—	0,2	0,2	3,7	—	54	2	52	13	—	13	7. מינעראַלן — Industrie der Steine u. Erden
3,5	5,9	1,6	4,6	4,3	6,2	14,6	17,0	1 097	160	937	605	103	502	8. פאָליגראַפישע — Polygraph. Gewerbe
1,3	2,1	0,1	0,2	1,8	2,6	1,3	2,4	396	5	391	212	5	207	9. בוי — Baugewerbe
1,3	0,5	0,8	0,5	1,5	0,5	20,0	18,5	400	80	320	54	10	44	10. היגיענע — Anstalt. für Gesundheitspflege u. Reinig.
1,6	0,4	0,8	0,8	2,0	0,3	16,0	43,6	511	82	429	39	17	22	11. אַנדערע — Sonstige
3,3	2,7	0,9	0,7	4,4	3,2	8,4	5,8	1 038	87	951	277	16	261	III. טראַנספּאָרט — Verkehr
0,7	0,4	0,1	0,1	0,9	0,5	6,1	4,7	214	13	201	43	2	41	1. וואַסער — Wasser-Verkehr
0,6	0,0	0,1	0,0	0,9	0,0	3,1	33,3	193	6	187	3	1	2	2. אייזנבאַן — Eisenbahnverkehr
0,2	—	0,5	—	0,1	—	77,4	—	62	48	14	—	—	—	3. פּאָסט־, טעלעגר־ און טעלעפאָן — Post, Telegr. u. Telefon
1,4	2,2	0,1	0,6	2,0	2,7	1,4	5,7	439	6	433	228	13	215	4. פורמאַנעס — Wagenverkehr
0,4	0,0	0,1	—	0,5	0,0	10,8	—	130	14	116	3	—	3	5. אַנדערע — Sonstige
36,7	29,2	26,1	17,6	41,6	32,4	22,4	13,1	11 622	2 600	9 022	3 001	392	2 609	IV. האַנדל, קרעדיט — Handel, Kredit, Versicherung
1,1	1,1	2,0	1,4	0,7	1,0	57,6	28,1	342	197	145	110	31	79	1. טראַקט., האָטעלן און רעסטאָר. — Gast- u. Schankwirtsch.
34,0	27,5	23,0	16,2	39,0	30,0	21,3	12,7	10 758	2 288	8 470	2 827	360	2 467	2. האַנדל — Handel
1,6	0,6	1,1	—	1,9	0,8	22,0	1,6	522	115	407	64	1	63	3. קרעדיט און פאַרזיכערונג — Kredit u. Versicherung
8,8	1,1	5,8	0,2	10,2	1,3	20,8	4,5	2 780	579	2 201	112	5	107	V. כלי קודש, אָנגעשט. פון מלוכ. און געז. אָרג. Kirche und Öffentlicher Dienst —
12,0	3,9	20,6	1,0	8,1	4,7	53,8	5,3	3 803	2 047	1 756	397	21	376	VI. ליבעראַלע פראָפעסיעס — Freie Berufe
2,5	12,2	7,2	41,6	0,3	4,1	90,6	73,8	791	717	74	1 254	926	328	VII. אַנדערע — Sonstige
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	31,4	21,7	31 642	9 943	21 699	10 274	2 226	8 048	צוזאַמען — Insgesamt

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main
DFG

נייט מען איבער צו איינצלנע אָפּטיילן, ווערט דער חילוק צווישן אידן און ניט־אידן בולטער. אין דער טעקסטיל־אינדוסטריע איז דער חילוק ניט גרויס; אין דער מעטאַל־אינדוסטריע אָבער קומט אויס אויף איין בעל־הבית אַרבעטנעמער (אָנגעשטעלטער, אַרבעטער און לערן־אינגלאַך):

בא אידן	2,6
„ פּאָליאַקן	31,3
„ רוסן	33,3
„ אוקראַינער	40,5

איינם איז געוויס קלאָר פון די דאָזיגע ציפערן, אז די אוקראַינער האָבן אין דער דאָזיגער בראַנשע די גרעסטע צאָל אַרבעטער און די קלענסטע צאָל בעלי־בתים; פאַרקערט, די אידן האָבן די גרעסטע צאָל בעלי־בתים און די קלענסטע צאָל אַרבעטער. מיט אַנדערע ווערטער — בא די אידן זיינען דאָ אַ סך קליינע בעלי־מלאכות און אונטערנעמער, וואָס באַשעפטיגן צו צוויי אָדער דריי אַרבעטער.

נאָך בולטער איז דער חילוק אין דער כעמישער אינדוסטריע. אויף איין בעל־הבית איז איינם דאָזיגן אָפּטייל אויסגעקומען אַרבעטנעמער (אָנגעשטעלטע, אַרבעטער און לערן־אינגלאַך):

בא אידן	1,9
„ פּאָליאַקן	23,8
„ אוקראַינער	115,0
„ רוסן	168,3

זעהר גרויס איז אויך דער אונטערשיד איינם פינפטן אָפּטייל (שפּייז, משקאות און מאַבאַק), ווייל דאָ גייען אַריין די צוקער־זאַוואָדן, וואו קיין אידישע אַרבעטער זיינען ניט בנמצא. אינטערעסאַנט, אין אַלע קיעווער צוקער־זאַוואָדן זיינען געווען בא שעפטיגט 173 אידן — פון זיי 171 אַלס אָנגעשטעלטע. צווישן די אַרבעטער אין די צוקער־זאַוואָדן האָבן אידן ניט אויסגעמאַכט אַפילו קיין האַלבן פּראָצענט און צווישן די אָנגעשטעלטע האָבן זיי אויסגעמאַכט נאָכצו צוויי דריטל.

לאָמיר נאָך צום סוף פּרובן מאַכן אַ פאַרגלייך צווישן 1897 און 1917. אמת, די מאַטעריאַלן פון 1897־טן יאָר, ווען די אידן האָבן ניט געהאַט קיין וואוין־רעכט אין קיעוו, רופן אַרויס אַ סך פראַגן, און מיר זאָלן נאָר קיין פראַגן ניט, למשל, אז ניט ווייניג אידן, וואָס האָבן זיך אָנגעגעבן בשעת דער צייטונג פאַר בעלי־מלאכות (די באַרימט־געוואָרענע אידישע טינט־מאַכערס און עסיג־מאַכערס), האָבן אין דער אמתן זיך נאָר פאַרנומען מיט מסחרים און געשעפטן. דאָך האָט דער פאַרגלייך אַ גאַנץ גרויסן אינטערעס.

ראשית, וואַרפט זיך אין די אויגן דער אויסגעוואַקסענער אָנטייל פון דער אידישער פרוי אין אַלע ווירטשאַפט־צווייגן. די אידישע פרוי האָט אויסגעמאַכט:

	1897	1917
אין אינדוסטריע	16,6%	33,8%
„ האַנדל	12,7 „	21,3 „
„ קרעדיט	1,6 „	22,0 „
„ ליבעראַלע פּראָפעסיעס . .	5,3 „	53,8 „

דער גאָר גרויסער פּראָצענט פרויען צווישן די ליבעראַלע פּראָפעסיעס אין 1917־טן יאָר דערקלערט זיך מסתמא מיט דעם, וואָס די מענער־דאָקטוירים זיינען געווען דעמאָלט מאָביליזירט און זיינען געווען אויפן פראָנט. אָבער סאַיז נאָר קיין סתק ניט, אז סאַר די פאַרגאַנגענע 20 יאָר איז מאַקי שטאַרק אויסגעוואַקסן די צאָל אידישע פרויען, וואָס האָבן זיך אָנגעהויבן פאַרנעמען מיט פרייע פּראָפעסיעס, ווי אַקושערקעס, ציין־דאָקטאָרקעס, לערערקעס א. א. ה. נאָר מיר זעהען דאָך, אז אויך אין דער אינדוסטריע האָט זיך דער אָנטייל פון די פרויען פאַרגרעסערט צוויי מאָל; אין קרעדיט כמעט פופצן מאָל — אידישע פרויען האָבן אַלס אָנגעשטעלטע פאַרכאַפּט אַ גאַנץ באַרימדיגן אָרט אין די בענק און אין די קאָאָפּעראַטיווע קרעדיט־קאַסעס.

די ליבעראַלע פּראָפעסיעס זיינען בכלל דריי מאָל אויסגעוואַקסן בא די קיעווער אידן: אין 1897־טן יאָר האָבן זיך פון יעדע הונדערט עקאָנאָמיש־אַקטיווע אידן פאַרנומען מיט פרייע פּראָפעסיעס 3,9 פּערצענטן און אין 1917 — 12,0.

ווי מיר האָבן שוין אויבן באַמערקט, רופן אַרויס סתקות די ראַטן פון 1897־טן יאָר וועגן האַנדל און אינדוסטריע בא אידן — און דעריבער האַלטן מיר זיך אָפּ פון מאַכן וועלכע סעיס איז אויסזיכטן וועגן די שנוים, וואָס ווערן קאָנסטאַטירט אין דער פאַרגלייך־טאַבעלע.

ס'איז כדאי נאָך צוצוגעבן, אז אין 1897־טן יאָר איז ניט געווען קיין איין איד אין קיעווער פּאָסט און טעלעגראַף און אין 1917 — 62; בא די אייזנבאַגען זיינען געווען אין 1897־טן יאָר דריי אידן און אין 1917 — 193.

Quellen — קוועלן

I. В. Иконниковъ: „Кіевъ въ 1654—1855 г. г.“ — Кіевская Старина. 1904.

II. И. Фундуклей: „Статистическое описаніе Кіевской губерніи“. Кіевъ. 1852.

III. Пантюховъ: „Опытъ санитарной топографіи и статистики гор. Кіева“. 1874.

IV. Памятныя книжки Кіевской губ. 1900. 1901. 1902.

V. Еврейская Энциклопедія. т. IX.

VI. Извѣстія Кіевской Городской Думы. № 8. 1910.

VII. Статистическій Бюллетень по гор. Кіеву. 1918.

VIII. А. С. Бискъ: „К вопросу о соціальномъ составѣ населенія города Кіева“. Кіевъ. 1920.

IX. Экономическій Вѣстникъ. № 6. Кіевъ. 1919.

X. ניט פאַרעפנטליכטע מאַטעריאַלן פון קיעווער גובערניאַלן סטאַטיסטישן ביורא.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

קראנקהייטן בא אידן

דר. מעד. מ. גוטמאן

Die Krankheiten der Juden

von Dr. med. M. J. Gutmann

אין דער מאָרגעלייגטער אַרבעט וועלן מיר זיך באַגרעניצן בלויז מיט אַ אַלגעמיינעם איבערבליק איבער די פראַגעס, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט קראַנקהייטן בא אידן. א ערנסטע שווערינקייט ביים באַשראַכטן די נאַטצע פראַגע איז דאָס, וואָס די קראַנקהייט־פראַגער זיינען געוויינליך ניט אויסגעטיילט לויטן סאָציאַלן מצב און זעלטן אַפילו לויטן עלטער.

בנוגע אינפעקציע־קראַנקהייטן זיינען פאַראַן אַ רייע ידיעות, גענומען פון דער אַלטער ליטעראַטור, אָבער דער ווערט זייערער פון ביאָלאָגישן שטאַנדפּונקט איז זעהר אַ קליינער. מדאַט תמיד געדאַלטן, אַז אין מיטל־אַלטער זיינען די אידן אַרויס ניט געריכט פון פאַרשיידענע עפידעמיעס: לויט טשורי האָבן די אידן נאָר ניט געליטן אין 1346 יאָר פון דער שוואַרצער פעסט (טשומאַ); לויט פראַקאַס־טאָר האָבן אידן אויך ניט געליטן אין 1506 יאָר פון דער פלעק־טיפוס־עפידעמיע א. א. ו. מיר קאָנען איצט ניט דערגיין, ווי ווייט אָט די סטאַטיסטיק איז באַזאיינלוסט געוואָרן דורך פּאָליטישע מאָטיוון. מערער צו גלויבן איז שוין די שטימען, וואָס האָבן זיך געלאָזט הערן אין 18־טן יאָרהונדערט, — אַז דער אונטערשייד אין דער שטאַרבליכקייט פון עפידעמיעס האָט זיך געגומען דערפון, וואָס די באַוואָרנונג פון טרינקוואַסער איז געווען אַ פאַרשיידענע בא אידן און בא ניט־אידן. סאַיז אויך זיכער, אַז דאָס איבערקומען אַ קלעפּיגע קראַנקהייט, למשל, מאָולען, איז שוין אַ געוויסע אָדער אַפילו אַ־אַבסאָלוטע שוין קענען אַ נייער אינפעקציע, און אַפילו ביים צווייטן דור לאָזט זיך נאָך מערקן אַ געוויסע נאָכווירקונג דערפון, ווייל די שוין־שטאַמען טראָגן זיך איבער פון דער מוטער אויפן קינד. איבער די מאָדערנע מעטאָדן ניבן אַלע מענשן די מעגליכקייט צו פאַרהיטן זיך פון אַ געוויסער קלעפּיגער קראַנקהייט דורך אימפּוניזירונג, האָבן אָבער דערפון אַממערסטן נוצן יענע מענשן־גרופּעס, וואָס וואָרנען מער פאַר ווייערע קראַנקע. דערמיט דערקלערט זיך פאַקט, וואָס פון איין און דערזעלבער קראַנקהייט, למשל, פון דיפטעריע איז בא אידן פריער געווען די שטאַרבליכקייט גרעסער און היינט איז זי קלענער, ווי בא דער אַרומגער באַפעלקערונג. די שטאַרבליכקייט פון דיפטעריע האָט אויסגעמאַכט: אין 1862—1856 אין אַמסטערדאַם — 13,9% בא אידן, 4% בא ניט־אידן; 1900—1896 אין קראַקע — 5,8% בא אידן, 4,9% בא ניט־אידן; 1902—1897 אין לעמבערג — 2,7% בא אידן, 3,6% בא ניט־אידן. דאָס זעלבע איז צו מערקן בא דער שוואַרצער פעסט, פּאָקן א. א. ו.

די אַלע קראַנקהייטן הערן אויף צו זיין פאַר אידן אַ פאָלקס־מנהג פון דעם מאָמענט אָן, ווי מען פירט איין אַ אימפּוניזירונג קענען זיי, וואַרום אידן זיינען פון די ערשטע, וואָס באַגוצן זיך מיט דעם דאָזיגן מיטל. און די ניט־נעאיסמעס אידישע באַפעלקערונג האָט זיך מאַקע, ווי דאָס באַוויזט ד״ר מאָאָן, אין די יאָרן 1903—1901 אין קראַקע און אין לעמבערג מיט נאָרנים אָפּגעשיידט פון דער ניט־אידישער באַפעלקערונג.

אַממערסטן הערשן הלוקי רעות וועגן דער פאַרשפּרייטקייט פון טובערקולאָז בא אידן. די גרונט־פראַגע איז דאָ די, וואָס סימענס שטעלט: „צי איז די אַלט באַקאַנטע קליינע טובערקוליאָז־שטאַרבליכקייט בא אידן אַ רעזולטאַט פון אַזאַ קערפּער־צושטאַנד, וואָס ווערט אידיאָפּלאַזמאַטיש (ירושה׳דיג אין שטרענגסטן זין) אַרויסגערופן (טובערקוליאָז־דיספּאָזיציע), אָדער זי איז בלויז אַ רעזולטאַט פון אויסערליכע באַדינגונגען, קודם כל פון סאָציאַלע פאַרהעלטענישן?“. און מיר אָפּט, אַזוי אויך דאָ זעהען מיר, ווי וויכטיג סאַיז דורכצוסיון אַ פאַרגלייך צווישן אַזעלכע באַפעלקערונג־גרופּעס, וואָס געפינען זיך אין אַ גלייכן סאָציאַלן מצב. מען קאָן דערוויין, אַז בא די סאָציאַל העכערע קלאַסן איז טובערקוליאָז אַ זעלטענערע דערשיינונג, ווי בא די אָרימערע טיילן פון דער באַפעלקערונג און, פון דער צווייטער זייט, אַז בא דער אָרימער אידישער באַפעלקערונג מרעסט זיך טובערקוליאָז זעלטענער, ווי בא די אָרימע ניט־אידן. אינגאַנצן שאַנעוועט דער טובערקוליאָז קיין שיכט ניט פון דער באַפעלקערונג. שווערסטע טובערקוליאָז־פאַלן מרעסט מען אַפילו אין אַזעלכע טיילן פון באַפעלקערונג, וואָס לעבן אין די בעסטע היגיענישע באַדינגונגען, פאַרקערט, ווידער פאַסירט אָפט אַזוי, אַז קינדער פון שווינדזיכטיגע עלטערן, וואָס קאָנען זיך אַזוי גרינג אָנשטעקן מיט דער קראַנקהייט, בלייבן דאָך געשאָנען פון איר. אָבער בדרך כלל איז עס ריכטיג, אַז בא גוטע ווירטשאַפטליכע פאַרהעלטענישן איז גרינגער זיך אויסצוהיילן פון דער קראַנקהייט, ווי בא שלעכטע וואוינונגען, בא אָרימקייט, דחקות, מאַנגל אין שפּייז א. א. ו. אַן אַנדער פראַגע איז אָבער דערביי פאַראַן, וואָס קאָן שוין ניט אַזוי גרינג פאַרענטפערט ווערן. אַ רייע פאָרשערס האָבן פעסטגעשטעלט אַ קליינע שטאַרבליכקייט פון טובערקוליאָז בא אָרימע טיילן פון דער אידישער באַפעלקערונג, דגם קערפּערליך זיינען זיי, דוכט זיך, ווי דער פּאַסיסטער עלעמענט פאַר דער דאָזיגער קראַנקהייט: דער אַזוי גערופענער Habitus astheniens ד. ה. דער שמאָלער און לאַנגער ברוסט־קאַסטן מיט די משופּעדיגע ריפּן, וואָס איינגעמאַלענע האַרץ א. א. ו. און דאָס, וואָס זיי קומט אויס צו אַרבעטן תמיד גזין פאַרמאַכטע שטויבינע וואַרשטאַטן און פאַבריקן (אידישע שניידער, מאַבאַק־אַרבעטער און א. ו.). אין לאָנדאָנער אידישן אַרבעטער־קוואַרטאַל אויסשטעפעל וואָלן האָבן אידן געשטאָרבן פון טובערקוליאָז אַזוי מאָל ווייניגער ווי ניט־אידן. ענליך ווייזען די נעוואַמלטע ידיעות וועגן אידן אין אַנדערע שטעט. באַזונדערס בולט איז דאָס בילד אין מונים, וואו די אידן לעבן אין די ערטסטע היגיענישע באַדינגונגען; דאָרט איז אין די יאָרן 1900—1894 אויף יעדע 1000 איינוואוינער געשטאָרבן פון טובערקוליאָז:

בא די אַראַבער 11,3
„ „ אייראָפּייער 5,5
„ „ אידן 0,75

אינם לאַנד פון אידישן מאַסן־דלות, אין גאַליציע, זאָל בא אידן זיין געשטאָרבענע פון טובערקוליאָז בלויז אַ העלפט, ווי בא

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ניט־אידן. מדאס אט די דערשיינונג נעפרובט דערקלערן מיט דעם, האט אידן מרינקן ווייניג אלקאהאל, ווי אויך מיט דעם, האט די ספעציפיש אידישע מאָרזיכטיקייט ביים מלייש־עסן, דאס וויסן און זאלצן דאס מלייש, דערלאזן ניט אריבערטראָגן אויף די מענטשן דעם רינדער־טובערקוליאָז. נעווים, שפילט דאס אלץ א באדייטנדיגע ראָלע. אָבער די נייע באריכטן פון אמעריקע, באזונדערס פון דעם אידישן ארבעטער־קוואַרטאל אין ניו־יאָרק, קאָנסטאטירן נראד א שטארקן וואוקס פון טובערקוליאָז שטארבליכקייט בא אידן. א נעגעטיוע ענטפער אויף דער נעשטעלטער פראגע קאָן מען, ווייזט אויס, איצט נאָך ניט געבן.

מיר נייגן איבער צו די אזוי נערופענע ענדאָגענע קראנקהייטן, בא אידן, באזונדערס בא אידישע פרויען, זאָלן זיין זעהר וועלטן פאָלגנדיגע קראנקהייטן: פארגרעסערונג פון דער שילדריזע, די קעהל־געשווילעכץ („קראָפּף") און די באזעדאָוו־קראנקהייטן (Eppinger).

וועגן די אזוי נערופענע קאָנסטיטוציע־ און שטאָף־בייט קראנקהייטן האט מען שוין פיל און אָפט נערעדט. דעם Diabetes mellitus (צוקער־קראנקהייט), וואס ווערט אויסגערעכנט פון פארשיידענע סבות, האלט מען פאר א אידישע קראנקהייט. די צוקער־קראנקהייטן, וואס נייגן איבער בירושה פון דור צו דור, זיינען בא אידן אן אָפטערע דערשיינונג, ווי בא דער איבערגיער מיטל־אייראָפּייאישער באפעלקערונג. ליט טהיילהאבערן האבן אין בערלין אין 1910 יאָר פון 1000 געשטאָרבענע דערוואַקסענע אידן 80, ד. ה. 8%, נעליטן פון צוקער־קראנקהייט. הויצינקער ברייטנט (אין דער שווייצער. מעדיצ. וואָכנשריפט, 7/1922), אז אין באועל האבן אין די יאָרן 1919—1918 די אידן נעהאט 12 מאָל אזוי פיל צוקער־קראנקע, ווי ניט־אידן. ביים דיאבעט שפילט געווים א ראָלע, אויסער דער נערישנטער נייגונג צו דער קראנקהייט, אויך דאס איבערהערשען זיך און די אויסרענונג. אייזנבאן־ארבעטער און מאשיניסטן ליידן באזונדערס אָפט פון דיאבעט. אין ניו־יאָרק ניט אפילו ארום א ווערטל: When stocks fall in wallstreet diabetes rises, — און א קערנדל אמת שטעקט זיכער אין דעם.

די ידיעות פון איינצלנע דאָקטוירים וועגן דער נרויסער צאָל צוקער־קראנקע צווישן זייערע אידישע פאציענטן האבן א קליינעם וויסנשאפטליכן ווערט, ווארום אידן נייגן אפטער, ווי אנדערע, צו דאָקטוירים, און זיי באגעגענען זיך ניט נאָר מיט אנ־איינמאכן דאָקטאָר, נאָר זוכן אויס דוקא א פראָפעסאָר, און דערביי ווענדן זיי זיך צו עטליכע דאָקטוירים נאכאנאנד. די צוקער־קראנקהייט קאָן קומען צו א מענטש אין יעדן עלטער. סאיז ניט דערוויזן געוואָרן, אז דאָרט, וואו די קראנקהייט איז א משפחה־קרייץ, באוויזט זי זיך מריצייטיגער. קינדער פון צוקער־קראנקע עלטערן ווענדן זיך, זעלבסטאַרשטענדליך, אָפטער ווי אנדערע צו א דאָקטאָר. ס'טרעפט אָפט בא אידן, אז דער דיאבעט ציט זיך אין א נאנץ אומשעדליכער פאָרם צענדליגער יאָרן.

ביינער־ברעכעניש (גיכט), פעטלייביגקייט, רעוומאטיזם, נאלשטיינער און אנדערע עגליכע קראנקהייטן זיינען זיכער ניט קיין ספעציעל־אידישע קראנקהייטן; זיי טרעפן זיך נאָר זעהר אָפט בא אידן. באזונדערס פארזיכערט מען דאס פאר פעטלייביגקייט (דאס זעלבע בא טערקן, מאָריסקן, כינעזער). קאָנסטיטוציאָנעלע מאָנגעלקייט זאָל זיין אן איינגעשאפט פון די צמונדיגע ראסן (Lenz).

אנב וועלן מיר זיך שוין אָפּשטעלן אויף דער אסטעניע (Asthenie), וועלכע איז אונז שוין אויסגעקומען צו דערמאָנען, בעת מיר האבן נערעדט וועגן טובערקוליאָז־קראנקע בא אידן. סדוב זיינען עס שטאָל נעבוטע מענשן מיט אן אויסגעצייכנעטע אויבערשטן קערפּער־טייל און מיט א שלענקער האַלס, וואס קומט פון שלאפער מוסקולאטור, בלוט אָרימע און ניך מיד־ווערנדיגע. פועלכע טיפן זיינען בא אידן זעהר אן אָפטע דערשיינונג. מיר ווייסן דאָך, ווי בא די פריוון אינם אלטן רוסלאנד פלעגט מען די אידישע רעקרוטן מאסטוויי מאָרבראקירן, ווייל אינם ברוסט־אומפאנג פלעגט בא זיי פעלן א 2 סאנטימעטער צי דער נאָרמע. אויך דער פלאטשיקער טראָם, וואס איז אזוי פארשפרייט בא אידן, נעמט זיך בלויז פון דעם שוואַכן מארגינדונג־אפאראט אין די פיס און דאס קיין שייכות ניט צו וועלכע ניט איז ראסן־נייגונגען בא אידן.

פון די פעלערן אין דער בלוט־צירקולאציע ניט אויסן ערשטן אָרט דער ארטעריאָסקלעראָז, די אזוי נערופענע פארקאלכונג פון די בלוט־געפעסן. ליט אונזערע היינטיגע פאָרשטעלונגען איז דאס אנאָפּנצונג־קראנקהייט, א רעאקציע קעגן דעם אינפעקטווערן פסיכישן לעבן פון די אידן.

צום געביט פון ארטעריאָסקלעראָז געהערט אויך דאס אָפטע צוהינקען (Claudicatio intermittens). וואס אידן ליידן דערפון אין א באזונדערס נרויסער מאָס. צווישן די קראנקע פון ה. ערב זיינען פון 50 קראנקע אויף אָפטן צוהינקען געווען 40 אידן. פונדעסטוועגן דאס „דאס אידנטום", ליטן זעלבן אומאָר, „קיין שום פריווילעגיע ניט אויף דער דאָזיגער קראנקהייט". דערהויפּט טרעפט זי זיך, די קראנקהייט, בא מענשן פון א העכערן שטאנד. און פונדעסטוועגן ברייטנט ה. אָפּענהיים פאר בערלין, היניער פאר ווארשע און בלומפעלד פאר ניו־יאָרק זעהר נרויסע צאָלן פון די דאָזיגע קראנקהייט־פאלן בא אידן. אויך ראָ גילט דאס, וואס איז אויבן געזאָגן געוואָרן וועגן צוקער־קראנקהייט.

א נוט אויסגעפאָרשטן געביט, א באזונדערס צונעפאסטן פאר הייסנשאפטליכע פאָרשונגען פון משפחה־פעלערן בילדן די אויגן־קראנקהייטן. אפילו בא געוויינליכער קורצזיכטיגקייט שפילט זיכער א ראָלע די משפחה־ניינונג צום דאָזיגן פעלער. מען פארזיכערט, אז אידן ליידן זעהר פיל דערפון. דעם מינבענער קינדער־דאָקטאָר פראָם. פאָן פּפאָונדלער האָב אויך צו פארדאנקען פאר זיין פערזענליכער מיטטיילונג, אז ער האט בא אידישע קינדער געטראָפן זעהר א סך פאלן פון כראָנישער רעצידיווירנדיגער conjuncti-vitis פון לייכטן גראד (ניט אויסגערופן דורך אויסעריכע סבות). די אָפטקייט פון גלאָאוקאָם בא אידן (בענעדיקט און ראָן) ווערט פון אנדערע געלייקנט — זיכעל, בהל און אנד. (Gräfe Saemisch: Handbuch der Augenheilkunde) אויך אז די Retinitis pigmentosa, וואס איז באזונדערס פארשפרייט בא קרובהשע חתונות, און פארבן־בלינדקייט זאָלן זיין אן אָפטע דערשיינונג בא אידן, איז ניט דערהויזן געוואָרן.

ענליכע פארהעלטנישן טרעפט מען אויך בנוגע הויט־קראנקהייטן Favus, Lepra, Pemphigus, Prosiasis, Albinismus. טרעפן זיך בא אידן שוין אָפטער. ליט די מאָדערנע מעטאָדן איז אויסגעפאָרשט געוואָרן די Xeroderma Pigmentosum, די אזוי נערופענע העמאָראגישע Pigmentsarkoma Kaposis (Siemens und Cohn: Zeitschr. für induktive Abstammung- und Vererbungslehre 1925), וואס 7—8% פון אלע פאלן טרעפט בא אידן. די באריכטונג אלס ראסן־קראנקהייט ווערט אָבער דערמיט נעמינערט, וואס בא די באטרעפנדע פאמיליעס איז בא די עלטערן

מון די אידישע קראנקע בלוט-קרובהשאפט דריי מאל אזוי פיל געווען, ווי בא נים-אידן. דאס־מל ווייז האט אן א שום סמק א הינענישן באטייט, און בלויז מיט דעם דערקלערט זיך די זעלטענקייט מון Balanitis בא אידן; פארקערט, קענן נעשלעכט-קראנקהייטן שיצט דאס לגמרי נים.

וואס סאיז שייך צו פרויען-קראנקהייטן, זיינען ביז איצט גע־ווען מאסגיבג די ידיעות מון א. טהיילהאבער, וואס שטעלן פעסט, אז Myoma מרעפט זיך ווהר אפט (בא 40% מון אלע אידישע פרויען), דאגגען Carcinoma uteri ווהר ועלטן (מון 89 נעשטארבענע אידישע פרויען אין מינכען פאר די יארן 1908—1873 זיינען בלויז 6 נעשטארבן מון נעבוירטמוטער־קרעפט). דערצו מוז אבער באמערקט ווערן, אז אין א סך פאלן מון קרעפט-שטארבליכקייט, באזונדערס בא יונגע, פארשווייגט מען די אמתע מוט-סבה.

ראת סאמע אינטערעסאנטע ראסן-פאטאלאגישע נעפיט זיינען זיכער די נערוון-קראנקהייטן. בכלל זיינען זיי די מי־פישע ירושה-קראנקהייטן. זיי ווערן אויגעטיילט אין נערוון־קראנקהייטן און נייסט-קראנקהייטן; מון די לעצטע ווידער טיילן מיר אויס די פסיכאפאטישע, ד. ה. אנאר־מאלע צושטאנדן, אפווייכונגען פונם דורכשניט, להיפך צו פסי־כאזן, ד. ה. קרענקליכע צושטאנדן, אפווייכונגען פונם קראנקנס ביזאיצטיגן לעבן מיט א ציישווייליגער אדער רויערדיגער צעשטע־רונג מון זיין נייסטיגן פארמענן, אליא — קראנקהייט-פראצעסן.

קיין ספעציפיש-אידישע נערוון- אדער פסיכישע קראנקהייט איז בכלל נים בגמטא. און אז דאס אלגעמיינע בילד מון אידישע נערוון-קראנקע פאזייזט אן איינגארטינקייט, וואס שטאמט ארויס מון דער נארמאלער פסיכיק זייערער, איז עס ווהר נאטירליך. מערקווירדיג איז אפט דער אטיפישער נאג מון דער קראנק־הייט בא פילע אידישע חולאים, אזוי אז סאיז אפטמאל שווער ארייגצונעמען דעם אדער יענעם פאל אין איינע פון די אנגענו־מענע סיסטעמען. כאראקטעריסטיש פאר אידן איז יעדנפאלס זייער אומגעהויערער ווילן געזונט צו ווערן, בעת זיי זיינען קראנק, און זייער קרענקליכע מורא קראנק צו ווערן, בעת זיי זיינען גע־זונט (Nosophobie) די ליידן מון באזאוסטזיין, אז מען איז קראנק, זיינען אפט א סך שטארקער, ווי די קראנקהייט גופא, און אין א סך פאלן בילדן אט די ליידן דאס איינגנטליכע קראנק־זיין. לויט זיכעלן קומט אויס, אז די צאל אידישע נערוון־קראנקע אנטשפרעכט אינגאנצן דער פראצענטועלער פארהעל־טעניש זייערער לגבי דער ארומגער באפעלקערונג. אין זיינער א נייער ארבעט שטעלט פעסט דער זעלבער מחבר, אז די צאל נערוון-קראנקע בא אידן האט פאר דער לעצטער צייט אנגעהויבן פאלן. איינע נערוון-צעשטערונגען קומען בא אידן מאר אפ־טער (נעבוירענער שוואכזין, מאגיש-דעפרעסיווע משוגעת, פרא־גרעסיווער פאראליטש), אנדערע א סך זעלטענער (עפילעפסיע, אלקאראליזם). מערקווירדיג איז, וואס איינע ירושה-דיגע נערוון־קראנקהייטן, ווי, למשל, Chorea Huntington מרעפן בא אידן קיינמאל נים. די Paralysis agitans מרעפט בא אידן אין רוסלאנד, נאך מינארן, 3 מאל און, נאך קראפט עבינג, אפילו 8 מאל אזוי פיל, ווי בא נים-אידן. די Torsionsdystonie בא אינגע מענשן, וואס האט זיך אמאל נערעכנט פאר א ריין אידישע קראנקהייט, האט מען שוין איצט אויסגעהערט צו רעכענען פאר אזעלכע, ווייל סאיז דערווייל געווארן, אז זי מרעפט זיך אויך בא „ריין-אריש־פאמיליעס. אויסן קאנגרעס מון נאטורפארשער און דאקטוירים אין אינסבורוק אין 1924 יאר האט מען ווידעראמאל געבראכט אזא קראנקהייט-פאל בא א נים-אידישער פרוי. ווי א קדיאו קאן מען אויך איבערגעבן די מיטטיילונג מון ד״ר ערי קאן מון א וואַרשעווער מיליטער-שפיטאל, אז ער האט זיך אנגעשטויסן בא אידן אויף אומדערקלערבארע פאלן מון געליימטקייט מון דער ליינקער האנד, וואס סהאט זיך שפעטער ארויסגעוויזן אלס געליימטקייט מון תפילין-ליינן. פארקערט, דער משפחה-דיגער אמאורעזע-אידיאטיזם (Taysachs) איז במעט אויסשליס־ליך בא אידישע קינדער צו באמערקן. שוין אויפן צווייטן יאר נאכן געבוירן ווערן פארשווינדט ביים קינד לגמרי דער זעה-נערוו און גלייכצייטיג קומט אן אויך א שווערער אידיאטיזם. די ענליכע קראנקהייט, שפילמייערס פארם, האט זיך ווידער בא נים-אידישע פאמיליעס באוויזן. קיין ספעציעלע ראסן-נטיה דארף מען דערין נים איינזעהן. לענץ מיינט אמילו, אז די דאזיגע קראנקהייט האט זיך איין מאל ווי סאיז בא א אידישער משפחה געטראפן, און מון דעמאלט אן נייט ווי שוין איבער בירושה (?). א איינגארטינקייט, וואס מען קאן נאר נים בא־צייכענען אלס קראנקהייט, איז דער סינמאטיזם, דאס שטאמלען, וועלכן מען באמערקט זעהר אפט בא אידן.

די צאל פאלן מון פסיכאפאטיע בא אידן קאן נים פעסטגעשטעלט ווערן, ווייל א גרויסער טייל מון זיי באגייט זיך אן מעדיצינישער באהאנדלונג. אנדערש איז שוין מיט די פסי־כאזן, מיט די אמתע פסיכישע קראנקהייטן.

אלקאהאליקער מרעפט מען בא אידן א סך ווייניגער, ווי בא דער ארומגער באפעלקערונג. אמתע שכורים זיינען בא אידן אן אויסנאם. פארקערט, די אזוי גערופענע שכרות־קראנקע, ווי די מארפיניסטן און די קאקאיניסטן, זיינען שוין בא אידן אן אפטערע דערשיינונג; דאס דערקלערט זיך דערמיט, וואס אידן זיינען מער א שטאטיש פאלק מיט מער ספעציעלע שטאטישע פראפעסיעס. מיט די זעלבע טעמים דער־קלערט זיך אויך, וואס בא די מערב-אידן מרעפט מען אזוי אפט פאלן מון פראגרעסיוון פאראליטש — א קראנק־הייט, וואס קומט ארויס מון א פריערדיגער אינפעקציע מיט סיפ־ליס. ווענן אנדערע פאקטארן, וואס שפילן דערביי א ראלע, וועלן מיר דא נים רעדן. פראצענטועל ווערן אבער די אידן אין פרט מון פראגרעסיוון פאראליטש מון א סך אנדערע פעלקער איבער־געיאגט. זיכעל און העלער שטעלן פעסט, אז אין די לעצטע יארן לאזט זיך בא אידן אין דעם פרט דייטליך מערקן א בעסערונג. לויט העלערס מאטעריאל, וואס באגרעניצן זיך בלויז מיט די בינערליכע קריזן מון דער שטאט בערלין, שטארבט יעדער פומצענטער איד מון פאראליטש (Neurolog. Zentralblatt. 40. Jg. 1921)

א אויסמארשונג, וואס איז דורכגעפירט געווארן אין נאנץ בייערן אין אלע עפנטליכע און פריוואטע אנשטאלטן פאר נערוון־און נייסט-קראנקע, פאר די יארן 1920—1908, האט פעסטגע־שטעלט צווישן דער אלגעמיינער צאל אויסגענומענע קראנקע 8,2% פאראליטיקער, דערפון זיינען געווען 134 אידישע פאראלי־טיקער, ד. ה. 0,15% מון דער אלגעמיינער צאל אויסגענומענע קראנקע. און אלע אידישע פסיכיש-קראנקע מאכן די פארא־ליטיקער אויס 9,8%, דאן ווען בא דער נים-אידישער באפעל־קערונג מאכן די זעלבע אויס 8,2%. סאיז בראי זיך דא אפ־צישטעלן אויף דער פארהעלטעניש צווישן די נעשלעכטער בנונג אט דער קראנקהייט. מון די 134 אידישע פאראליטיקער זיינען פאר דער נאנצער צייט געווען בלויז 5 פרויען, ד. ה. א פארהעלטעניש מון 25,6 צו 1. בא דער אלגעמיינער צאל פא־

ראליטיקער מרעפן מיר אָבער אַ פיל אויסגעצייכנטערע פאַרהעלטעניש — פון 2,4 מענער צו איין פרוי. די וואָס אינטערעסירן זיך מיט די איינצלהייטן פון קלינישן בילד און מיט די כאַראַקטעראָלאָגישע רעזולטאַטן, שיקן מיר אָפּ צום Archiv für Rassen- u. Gesellschafts-Biologie Bd. 16 Heft 1, München 1924.

די Dementia praecox, משונעת אין איינגעליכן זין פון הארט, איז בא אידן ווידער פאַרשפּרייט, באַזונדערס בא אידישע פרויען, ווי פיל ווייל האָבן. זיכעל מיינט, אַז אויך אין אָט דער קראַנקהייט האָט זיך נעגומען בא אידן מערקן אַ שטאַרקער צוריקגאַנג און דער פּראָגנאָז אויף להבא האָט זיך אויך פאַרבעסערט. לויט די מאָדערנע אויספאָרשונגען פון קרעטשמער, וואָס געפינט אַ איינגן צוזאַמענהאַנג צווישן קערפּער-בוי און כאַראַקטער און וואָס נעמינט, אַז די Dementia praecox איז אַ אָפטע קראַנקהייט הויפּטזעכליך בא אַסטענישע טיפּן, וועלכע זיינען בא אידן אַזוי פאַרשפּרייט, איז נאָך מער ליך, אַז אָט די קראַנקהייט קאָן טאַקע זיין אַן אָפטע דערשיינונג בא אידן (אנגענומען, אַז קרעטשמערס אויספאָרשונגען קענען בא אַלע פאַלן אָנגעווענדעט ווערן). לויט די פּסיכישע איינגשאַפטן קאָן מען די אידן ניכער באַטראַכטן אַלס אַ טייל פון דער ציקלאָאידן-גרופּע.

בנוגע מאַנישדעפּרעסיווע משונעת זעהען מיר דאָס זעלבע, ווי בא Dementia praecox. קיין נעגוי בילד וועגן נאָנג פון דער קראַנקהייט פלעג מען פריער ניט צוגוישטעלן, אַזוי אַז בויען שטאַרק אויף דער אַלטער סטאַטיסטיק קאָן מען ניט. פונדעסטוועגן קאָן מען פעסטשטעלן, אַז די צאָל פון מאַנישדעפּרעסיווע קראַנקע בא אידן, דערהויפּט צווישן די פרויען, איז זעהר גרויס און, להיפוך צו אַלע אַנדערע פּסיכישע קראַנקהייטן, געפינט דאָ זיכעל ניט קיין שום סימנים פון פאַרבעסערונג. דער דאָזיגער מחבר געפינט, אַז אָט די קראַנקהייט איז אַזאַ אָפטע דערשיינונג בא אידן צוליב זייער נייסטיגער לעבעדיגקייט און צוליב זייער נטיה צו עקסטרעמען. לאַנגע האָט צווישן די קראַנקע אין מינכען אויסגעמוגען 3% אידישע און 2% ניט-אידישע קראַנקע אויף מאַנישדעפּרעסיווע משונעת. אָפט הויבט מען אָן צו ליידן פון אָט דער קראַנקהייט נאָך פאַרן 20-טן לעבנס-יאָר, וואָס קאָן באַטראַכט ווערן אַלס סימן פון באַזונדערער שווערקייט פון דער קראַנקהייט און אויך פון באַזונדערער נייגונג צו קראַנקהייטן. דאָס זעלבע קאָן געזאָגט ווערן אויך בנוגע די נעמישטע צושטאַנדן, וואָס טרעפן זיך אויך אַזוי אָפט בא אידן. דערביי שטרייכט אונטער דער מחבר די נטיה פון אידן צו מאַנישע קראַנקהייטן, וועלכע שטייען אין פאַרהעלטעניש צו מעלאַנכאָליע ווי 3 צו 4, ווען אין מינכן בכלל איז די צאָל מעלאַנכאָליקער דאָפלט אַזוי גרויס, ווי די צאָל מאַניאַקן. בא די דאָזיגע קראַנקע טרעפן זיך אָפט זעלבסטמאָרד-פּרובן. באַזונדערס גרויס איז די צאָל היפּאָכאָנדריקער צווישן די מעלאַנכאָליקער. שווער איז אָפטמאָל אָפּצונרעניצן אָט די קראַנקהייטן פון היסטעריע. אַלס באַזונדערקייט צווישן די מאַנישע פאַלן רעכנט זיך די פולשטענדיגע מחוششדיגקייט (Inkohärenz) און די מאַטאַרישע אויפרעגונג. אויסמידליכער קאָנען מיר זיך דאָ ניט אָפּשטעלן אויף אַלע אינטערעסאַנטע איינצלהייטן פון לאַנגעס אַרבעט (Münchener Mediz. Wochenschr. 1921. № 42).

עפּילעפּסיע איז בא אידן זעלטן אַן אָפטע קראַנקהייט. אין דעם נייען יאָר צונויף די פריערדיגע דאַטן מיט די נייעסטע אין אַלע לענדער. אין דעם אידישן שפּיטאַל אין סאַאַין (ביים רהיין) באַטראַכטן די אידישע עפּילעפּטיקער 5,2% פון אַלע אָנגענומענע קראַנקע. זיכעל געפינט, אַז די לעצטע יאָרן באַוויזן זיך די דאָזיגע קראַנקהייט בא אידן בלויז סימפּטאָמאַטיש. נעגינט איז מען איצט צו באַטראַכטן די עפּילעפּסיע ניכער אַלס שטאַמוועקסל-קראַנקהייט, ווי אַלס פּסיכישע קראַנקהייט. מענער ליידן אָפטער ווי פרויען פון עפּילעפּסיע, באַזונדערס אין בלום-קרובה'שע משפחות. אַ באַרייטגדיגע ראָלע אינם אויסקומען פון דער קראַנקהייט שפּילט דער אַלקאָהאָליזם פון די עלטערן.

אַלס ביישפּיל, ווי פאַרזיכטיג מען דאַרף זיין ביים פעסטשטעלן דאָס בילד פון אַ קראַנקהייט, קאָן דינען די היסטעריע. די דאָזיגע קראַנקהייט ווערט נערעכנט אַלס איינע פון די אָפטעסטע דערשיינונגען בא אידן, אַזוי וויט, אַז אַפילו די מענער בא די מזרח-אידן ליידן דערפון. דער וועלט-קריג האָט אָבער אין מוזיגטער פאַלן אין אַלע לענדער באַוויזן, אַז די ניינונג צו היסטעריע איז אומעטום נעגנ פאַרשפּרייט, און ווען מאַן נאָר פאַראַן די פּאַסיגע אויסערלעכע סבה, קומט שוין די „היסטערישע רעאַקציע". און שוין לענג האָט אָנגעוויזן, אַז די היסטעריע מרעפט זיך בא די רוסישע אידן אַ סך זעלטענער, ווי בא דער אַלגעמיין-רוסישער באַפעלקערונג. בכלל איז זעהר שווער סטאַטיסטיש פעסטצושטעלן די צאָל היסטערישע קראַנקע, ווייל אָט די קראַנקהייטן לאָזן זיך שווער סטאַטיסטיש רעגיסטרירן. די מוזא פאַר קראַנק זיין איז אוממעגליך צו פאַררעכענען אַלס היסטערישן סימפּטאָם, דאָס זעלבע אויך בנוגע די שטאַרקע טעמפּעראַמענט-אויסדרוקן, וואָס ווייכן אָפּ פונם טעמפּעראַמענט-דורכשניט פון דער באַפעלקערונג.

אין אַלע פאַרעמנטליכטע סטאַטיסטישע באַריכטן מרעפט מען ידיעות וועגן איינגעבוירענעם שוואַכזין, סיי פון אַ לייכטערער מאָרם, די Imbezillitas, סיי פון אַ שווערער מאָרם — Idiotismus. לויט גאָדאַרד'ן זיינען 2/3 פון אַלע פאַלן פון שוואַכזין ירושה'דיג, די איבעריגע ווערן אַרויסגערופן אָדער פון אַלקאָהאָליזם פון די עלטערן, אָדער פון איינגעבוירענעם Lues. אָבער דאָס זיינען פרט-דערשיינונגען פון קרעטיניזם. אין האַנאָווער גיט די אידישע באַפעלקערונג פאַרהעלטניסמעסיג צוויי מאָל אַזוי פיל נייסטיגע קריפּלס, ווי די ניט-אידישע. מאַיער גיט אויף פאַר באַדן און בייערן נאָך אַ גרעסערע צאָל. אין פראַנקפורט האָט, לויט זיכעל, אין די יאָרן 1906—7 דער פּראָצענט אידישע נייסטיגע קריפּלס באַטראַכטן 13—14. די אידישע שוואַכזיניגע שטאַמען דורכאויס פון משפחות, וואָס האָבן אַ שטאַרקע נייגונג צו די דאָזיגע קראַנקהייטן. די Moral insanity (איינגעליך אַ פּסיכאָפּאַטישע קראַנקהייט) איז אויך אַן אָפטע דערשיינונג בא אידן. איבער סעקסועלע נייסטיגע קראַנקהייטן זיינען ניטאָ אַזעלכע ידיעות, וואָס מען זאָל קאָנען פון זיי מאַכן אויסזאָגן. ווען עלטער-פּסיכאָזן ווערט נאָר אָנגענעבן, אַז פּראָצענטועל מרעפן זיי זיך בא אידן פונקט אַזוי אָפט, ווי בא דער אַרומיגער באַפעלקערונג, און אַז זיי האָבן אַן אויסגעשפּראָכענע היפּאָכאָנדרישע באַטאָנונג (Pilcz). איינגעליך האָט מען זיך געקאָנט ריכטן, אַז בא אידן וועט זיין פּראָצענטועל אַ גרעסערע צאָל עלטער-פּסיכאָזן, ווייל דורכשניטליך לעבן דאָך אידן לענגער, ווי ניט-אידן.

פון דעם זעלבן שטאַנדפּונקט דאַרף מען צוגיין צום באַטראַכטן די נעמערליכע געשווילעכצן, באַזונדערס דעם קרעבס, וועלכער איז דאָך דער עיקר אַ קראַנקהייט פון די עלטערע יאָרן. לויט די אַלטע ידיעות פון אַ. מהיילהאַבער איז געבוירמוטער-קרעבס (Carcinoma uteri)

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

— להיפך צו מיאָמע (Myoma) — ווהר אַ זעלטענע דערשיינונג בא אידישע פרויען; די דאָזיגע יידעות ווערן אויך פון אַן אַנדער זייט באַשטעטיגט (אויערבאַך פאַר בודאַפעשט). דערפאַר אָבער מאַכן, קישקעס און לעבער־קרעבס מרעפן זיך שוין בא אידן ווהר אָפט. מישבערג האָט בא זיי רוסיש־אידישע עמיגראַנטן אין ניו־יאָרק, דערהייבט בא די אינגערע, פעסטגעשטעלט אַ גרויסע שטאַרבליכקייט פון קרעבס.

איינגעפוירענע מומים, נעמען אַרום בליטקיים, פריב־שטוטקיים, קיפלדיקייט און שוואַכזין. די געבוירענע בלינדקייט, וואָס זאָל באַזונדערס פאַרשפּריט זיין צווישן די מזרח־אירופּ, איז פאַר די לעצטע יאָרצענטליגער, ליט מאַרעצקי, דאָרט אויך קלענער געוואָרן. די געבוירענע טויב־שמוטקיים איז כמעט אומעטום בא אידן מיל נרעסער פון פון דער געוויינליכער נאָרם.

צום שלום זאָל נאָך צוגעגעבן ווערן מאָלנגרינעס: מאַיז אָפט אויסערגעוויינליך שווער אויסצונצן פאַר די צוועקן פון פאַרגלייכנדיגער ראַסן־פאַטאָלאָגיע אַפילו די בעסערע סטאַטיסטישע אַרבעטן, ווייל זיי אַנטשפּרעכן נים די פאָדערונגען, וועלכע אַ סטאַטיסטישע אַרבעט בא דעם איצטיגן צושטאַנד פון דער דאָזיגער ווישנשאַפט מוז באַפריידיגן.

ביבליאָגראַפיע איבער די באַזאָנדערלעך פאַרגעס זעה בא:

M. J. Gutmann: „Rasse und Krankheitsfrage der Juden", München 1920.

Bauer, Fischer, Lenz: „Menschliche Erblichkeitslehre". 2. Aufl. München 1924.

דער פּנקס פון קיידאַנער בעלי־מלאכה־צעך

ד״ר מ. ווישניצער

Die Statuten der jüdischen Handwerkerzunft in Keidan

von Dr. **M. Wischnitzer**

די „סטאַטיסטישע בלעטער" זיינען איינגעטליך נים דער אָרגאַן פאַר היסטאָרישע דאָקומענטן; זייער לכתחילה־דיגער ציל איז געווען אַ נאַנץ אַנדערער — באַלייכטן סטאַטיסטיש נאָר דאָס לויפנדיגע אידישע לעבן. אָבער שוין פון די ערשטע נומערן אָן האָבן מיר געמוזט אַביסל פאַרברייטערן די ראַמען און געבן אַנדערס אויך פאַר היסטאָרישע מאַטעריאַלן, וואָס האָבן אַ שייכות צו דער עקאָנאָמישער פאַרגאַנגענהייט פון אידן, ווי, למשל, די מאַטעריאַלן פון יעקב לעשצינסקי איבער דער באַרדיטשעווער אידישער קהלה, אַז נ. פרענקס איבער די אידן אין פּוילן. מיר האָבן דאָס געמוזט צוליב אַ נאַנץ פּשוטן טעם, — מחמת מיר האָבן קיין אַנדער אָרגאַן נים, וואו אַזעלכע היסטאָרישע מאַטעריאַלן זאָלן געפינען זייער אָרט. אויצט מאַכן מיר, ריכטיגער, זיינען מיר געצוואונגען מאַכן נאָך אַ שריט ווייטער — מיר דרוקן דאָ אַ פּנקס פון קיידאַנער בעלי־מלאכה־צעך, אַ ווישטאָרישן דאָקומענט, וואָס האָלט געווים מער ווי ניפּאַסט פאַר אַן אַרכיוו־אָרגאַן, ווי מיר האָבן אים געהאַט פאַר דער רעוואָלוציע אינם זשורנאַל „יעווריישקאַיאַ סטאַרינאַ". אָבער בדליכא שאַנז — ווי באַלד מ׳איז נים דער־ווייל קיין שום אידישע אַרכיוו־אויסגאַבע, מוז מיר אָפּטיילן פלאַץ אויך פאַר אַזעלכע מאַטעריאַלן.

מיר זאָגן „אָפּטיילן פלאַץ אויך", ווייל מיר ווי געבן איינע זיטלעך פאַר אַזעלכע דאָקומענטן העלן מיר געווים נים קאַנען — צו רייך איז דער לויפנדיגער סטאַטיסטישער מאַטעריאַל איבער די פאַרשידענסטע זייטן פון אידישן לעבן, אַז מיר זאָלן קאָנען אין אונזער אָרגאַן אָפּגעבן אַ סך אָרט פאַר אַרכיוו־דאָקומענטן. און דאָס, און דאָס איז דער עיקר, מיר מוזן האָבן אַ סמעציעלן אָרגאַן פאַר היסטאָרישע דאָקומענטן. דאָס איז איינע פון די היכסטנסטע אויפגאַבעס פון מאָמענט — באַזונדערס פילן דאָס די, וואָס אינטערעסירן זיך מיט אידישער עקאָנאָמישער געשיכטע. וואָרום אויב די פּאָליטישע און קולטורעלע זייט פון אידישן לעבן איז נאָך ווי מיט איז באַלייכטן געוואָרן אויפן גרונט פון אַרכיוו־מאַטעריאַלן, איז די עקאָנאָמישע זייט שטאַרק פאַרלאָזט געוואָרן. און גראַרע איצט, ווען די אַרכיוון פון פעטערבורג און מאָסקווע, פון וואַרשע און ווילנע און פון פילע ווייטינע אַנדערע אידישע צענטערן שטייען אָפן און קאָנען גרייט אויסגענוצט ווערן, איז דאָס געווים אַ מצוה עשה שהזמן גרמא, וואָס מאַר נים אָפּגעלייגט ווערן.

און נאָך אַ זאַך — אַרויסגעבן אַרכיוו־מאַטעריאַלן, דרוקן היסטאָרישע דאָקומענטן, דאָס איז אויך אַ סמעציעלע און אויך אַזאַ שווערע אויסגאַבע, וואָס קאָן נים און מאַר נים געטון ווערן אָנב אורחא.

דעם „פּנקס", וואָס מיר געבן דאָ, האָבן מיר באַקומען פון היסטאָריקער שמעון דובנאָוו, וועמען ער איז געווען צוגעשיקט אַנהייב לויפנדיגן יאָרהונדערט פון שלמה בערנשטיין פון קיידאַן. פון בריוו פונם דאָזיגן בערנשטיין צו ה׳ דובנאָוו איז צו זעהען, אַז ער איז אַליין געווען אַמאָל אַ ראש („סטאַרשינאַ") פונם שניידערשן צעך אין קיידאַן.

די רעדאַקציע געפינט מאַר אויך חוב אויסצודריקן איר טיפן דאַנק אונזער זעהר געשעצטן היסטאָריקער, ה׳ פּראָפ. ש. דובנאָוו מאַר דער אויסמערקזאַמקייט, ווי אויך מאַר זיינע קאָמפּעטענטע אָנווייזונגען ביים מאַרעמטליכן דעם „פּנקס".

רעדאַקציע

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

* * *

מיר ברייגנען דאָ אַ גרויסע צאָל תקנות פונם פנקס פון אידישן בעלי־מלאכה־צעך אין קיידאַן, וואָס האָט אַריינגענומען אין זיך דריי קאַטעגאָריעס האַנטווערקער: שניידער, שמוקלער און קירשנער. פון די נאָר ווייניגע צעך־פנקסים, וואָס זיינען אונז באַקאַנט בא היינבינען טאָג, איז דער קיידאַנער פנקס במעט דער אַלטער פיליכסטער אויף דעם נעביט. דאַריבער פאַרדינען די קיידאַנער תקנות אַ באַזונדערן אינטערעס מצד די ווייסנשאַפטליכע קרייזן, וואָס פאַרנעמען זיך מיט אידישע עקאָנאָמישע פראַגעס.

בכלל איז די געשיכטע פון אידישע בעלי־מלאכה־צעכן נאָך נאָר ווייניג אויסגעפאָרשט. ס'פעלן קודם כל ווייסנשאַפטליכע אויסגאַבעס פון די שפּאָרעווידיגע מאַטעריאַלן, וואָס זיינען צו־פעליג און אָן אַ פּראָגראַם פאַרפּנטליכט געוואָרן ביז איצט. אַזוי, למשל, איז דער פנקס פון לוצקער שניידערשן צעך פון יאָר 1721 אָפּגעדרוקט געוואָרן אין דעם פעטערבורגער זאַמלבוך „מאַסף" (1902) אָן באַמערקונגען, אָן אַנאַרייטונגען און אָן אַ היסטאָרישער אָפּשאַצונג. ניט פיל ווייסנשאַפטליכער איז געמאַכט די אויסגאַבע פון די תקנות פון קראַקער צעך באַלבירער (1640). די איינציגע ווייסנשאַפטליכע פּובליקאַציע איז פּראָפעסאָר שאָר'ס אויסגאַבע פון 17 דאָקומענטן פון פנקס פונם שניידערשן צעך אין פּשעמישל, אין זיין באַוואוסטער מאָנאָגראַפיע „די אידן אין פּשעמישל" (פּוילישׁ, 1903) *.

אידישע בעלי־מלאכה'שע צעכן זיינען אויפגעקומען אין פּוילן און אין ליטע אינם 17־טן יאָרהונדערט. וואָס פאַר סבות ס'האָבן געפירט צו דער וויכטיגער היסטאָרישער ערשיינונג, איז נאָך ניט גאַנץ געגרונט אויפגעקלערט. פריער פון אַלץ מוז מען אָננעמען, אַז מענשן, וואָס האָבן געאַרבעט אין איין פּראָפעסיע, האָבן זיך געמוזט פאַראייניגן צוליב געמיינזאַמע פּראָפעסיאָנעלע און געזעלשאַפטליכע אינטערעסן. אין דער אַרומיגער קריסטליכער וועלט האָבן אידישע בעלי־מלאכות געזעהען דיזעלביגע ערשיינונג, זיי האָבן אַ חוץ דעם געפילט די מאַכט און איינפלוס פון די קריסטליכע בעלי־מלאכה'שע צעכן. אין משך פונם 16־טן יאָרהונדערט פירט זיך אַ האַרטנעקיגער קאַמף צווישן אידישע בעלי־מלאכות און פּוילישע צעכן וועגן דעם רעכט פריי זיך צו פאַרנעמען מיט אַ מלאכה און פאַרקויפן די אַרבעט־פּראָדוקטן אויך ניט־אידישע קאָנסומענטן. לוצקער, נראָדער און לעמבערגער צעכן פו יענע יאָרן אילוסטרירן דעם ביטערן קאַמף, וואָס פלעגט זיך זעלטן פאַרעווידיגן לטובת דעם אידישן בעל־מלאכה. אין דעם קאַמף האָט קהל פאַרטיידיגט די אינטערעסן פון דעם אידישן האַנטווערקער, פאַרוואַנדלט זיך אויף אַלמע קעגנליכע פּריווילעגיעס, וואָס האָבן געזיכערט דעם אידישן בעל־מלאכה דאָס רעכט אויף אַרבעט. אין די אידישע האַנטווערקער־קרייזן האָט אָבער מיט דער צייט געמוזט אויפקומען דער געדאַנק, אַז זייער בעסטער פאַרטיידיגער אין דעם אייביגן קאַמף מיט די פּוילישע און ליטווישע צעכן וועט זיין אַנאיינענער אידישער צעך.

נעבעך ווי מיר געפינען אין דער קהל־אָרגאַניזאַציע אַ געוויסע השפעה פון די איינריכטונגען פון פּוילישע און ליטווישע שטאָט־מאַגיסטראַטן, אַזוי איז אויך דער אידישער צעך געווען אונטערן איינפלוס פון דעם פּוילישׁ־ליטווישן צעך, פונקט ווי ער אַליין איז געבוירן געוואָרן אויף דיזעלבע פּרינציפּן, ווי דער מערב־אייראָפּייאישער צעך. די צעך־מיטגלידער זיינען געווען געבונדן מיט אַ

* געגרינדעט דעסן איבער די קהלען און ליטערַאַטור הענג אידישע בעלי־מלאכה־צעכן אין פּוילן און אין ליטע געשיגען זיך אין מיין אָפּהאַנדלונג „אידישע בעלי־מלאכות און זייער צעך־אָרגאַניזאַציע", אין עלסטן באַנד „געשיכטע פון אידישן מעלך" (רוסיש), 1914. דזע אויך ד"ר מ. ווישניצער: „אידישע צעכן אין פּוילן און אין ליטע", כלל־טאַרלאַג, בערלין 1922.

רענלאַמענטס. דעם דאָזיגן רענלאַמענט, געשריבן אויף פּאַרמעט, פלעגן אַלע חתמענען און נעמאָלט האַלטן הייליג. די זעלבע תקנות פלעגן אויך פאַרשריבן ווערן אין אַ פנקס. מיט דער צייט פלעגן נעמאַכט ווערן נייע תקנות און אויך געענדערט ווערן די אַלטע תקנות. אַזוי, אַשטיינער, געפינען מיר נאָר אין קיידאַנער פנקס באַמערקונגען בא פאַרשיידענע תקנות: „וככה יתנהגו משנה זו והלאה מיום התחלת התיקון", ד. ה. אַז דאָ איז געוואָרן איינגעפירט אַ נייע תקנה. אין אַנדערע תקנות פלעגן געענדערט ווערן אַלטע באַשטימונגען מיט די ווערטער: „כהיום עלה במוסכם".

די צעך־תקנות נעמען אַרום דאָס גאַנצע מאַטעריעלע און גייסטיגע לעבן פונם צעך, זיין אָרגאַניזאַציע, די באַצישונגען פון דעם אי־נצעלנעם בעל־מלאכה צום צעך, פון די בעלי־מלאכות צווישן זיך, פון דעם מייסטער צום פועל און לערן־אינג, די אַרבעט־באַדינונגען, וי אַזוי אָפּזעצן פאַרטיגע סחורה א. א. ו. א. ו.) ו. דער קיידאַנער פנקס באַלייכט אַלע די פרטים אַזוי קלאָר און גענוי, ווי במעט קיין אַנדערער אונז באַקאַנטער פנקס. מיר קאָנען נאָר אָנווייזן אויף דער וויכטיגקייט פון די תקנות, וואָס מיר דרוקן דאָ אָפּ. הגם מיר האָבן אויסגעקליבן מערסטנטיילס אַזעלכע, וואָס האָבן אַ שייכות צו עקאָנאָמישע פראַגעס, פונדעסטוועגן קאָן מען פון זיי שעפּן אויך אַנדערע ידיעות.

די צעך־פאַרוואַלטונג אין קיידאַן איז באַשטאַנען פון פיר גבאים, פינף בעלי תקנות, צוויי שומרי תקנות, צוויי רואי חשבונות (רעוויזאָרן), אַ חוץ דעם גאַמנים (קאַסירס), משגיחים (אויפזעהערס) און שמשים *. אַלע חודש האָט אָנגעפירט אַנאַנדער גבאי מיט די ענינים פון צעך. אין אַנדערע אידישע צעכן נעפינען מיר אַ שטענדיגן אויספיר־אָרגאַן, וואָס פלעגט באַזאָרגן די לויפנדיגע אַדמיניסטראַטיווע געשעפטן. די פיר העכערע גרופּעס פון דער צעך־אַדמיניסטראַציע, דהיינו: גבאים, בעלי תקנות, שומרי תקנות און רואי חשבונות פלעגן אויסגעקליבן ווערן אויף אַ באַזונדער אופן. די וואַלן זיינען פאָרגעקומען אַלע יאָר חול המועד פסח לויט אַ וואַל־סדר, וואָס איז געווען פונקט אַזוי קאָמפּליצירט, ווי דער וואַל־סדר אין קהל. קיידאַנער בעלי־מלאכות פלעגן אויסקליבן צוערשט זיין צעך־מיטגלידער, אַזוי גערופענע כשורים, ד. ה. וואָס זיינען ניט געווען קיין קרובים צווישן זיך עד שלישי ברביעי. מ'פלעגט אַריינוואַרפן אין אַ קלפּי צעטלען מיט נעמען פון אַלע צעך־מיטגלידער און ציען זיין צעטלען. די זיין כשורים האָבן־אויסגעקליבן פון זיך מיט אַ מערהייט שטימען פינף בורדים (וואַל־מענער). אָט די קאָלעגיע פון פינף בורדים האָט אויסגעקליבן אין דעם זעלבן טאָג די צעך־פאַרוואַלטונג **. בא די קומענדיגע וואַלן האָט צווישן די כשורים זיך נעמענט געפינען אַ בורד פון פאַראַרן, ער האָט אָבער ניט געטאָרט אויסגעקליבן ווערן אַלס אַ בורד און געמוזט דאַריבער באַשטימען אַ חשובע פערזאָן אַלס זיין שטעלפאַרטרעטער. באַם דער אַלטער בורד איז אויפ'ס ניי אויסגעקליבן געוואָרן אַלס בורד, האָט ער אָפּגעטראָטן דעם פּלאַץ אָט דעם שטעלפאַרטרעטער.

אַ וויכטיגע פונקציע האָבן געהאַט די בעלי־תקנות. אַלע פערטל יאָר האָבן זיי איבערגעקוקט און אויסגעבעסערט די תקנות: זיי האָבן אויך געמענט איינפירן נייע תקנות. אָט די נייע תקנות האָבן געהאַט אַ קיום אויף דריי יאָר. דער גבאי חודש

* יעדער נייער מיטגליד האָט געמוזט זיין אַ יאָר לאַנג אַ שמש, חוץ אַ זון פון אַ מיטגליד.

** אין קיידאַנער פנקס געפינט זיך אַ גאַנטליכע באַשטעטיגונג (אין פּרי־ליטער פאָרעם) פון דעם „פּריזיזיון קאָמיסאַר פון וואַלן פון 5 בורדים (30־טן אַפּריל 1811). מיר ברייגנען דאָ נאָר די ווערטער: „Z losu sekretnego wybranych approbuje", ד. ה. איך באַשטעטיג די, וואָס זיינען אויסגעקליבן געוואָרן אין געהיימע וואַלן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

האָט געפירט די געשעפטן פון צעך. וויכטיגע ענינים פלעגן באַ־מראַכט ווערן פון די שמנה אנשים, ד. ה. פון אַ קאָלעגיע פון אַכט מערשטייער. בשעת אַ משפט האָט מען צו זיי צוגעצויגן פיר נבאים, צוויי בעלי־תקנות, איינער פון די שומרי־תקנות און איין רואה חשבון. נאָר וויכטיגע פראַגעס פלעגן באַראַגדלט ווערן אין אַ קאָמיטעט פון כ״א אנשים. אַזוי, למשל, אַז מען האָט באַראַרעט אויפגעמען אַ שטערין דין פאַר׳ן צעך — פילע צעכן האָבן געדאַכט זייערע איינענע דינים, — האָבן זיך פאַר־זאַמלט די אויבנדערמאַנטע 13 מיטגלידער פון צעך־פאַרוואַלטונג, אַ חוץ דעם נאָך צוויי נבאים פון דער חברה גמילות חסדים און זעקס אָנגעזעהענע צעך־מיטגלידער, אַזוינע בעלי־מלאכות, וואָס האָבן שוין פריער פאַרנומען שטעלעס אין דער צעך־אָרגאַניזאַציע.

דער צעך איז געווען די פּראָפעסיאָנעלע אָרגאַניזאַציע פון דעם אויסגעלערנטן בעל־מלאכה, ד. ה. פון אַזעלכן, וואָס איז געווען ווייניקסטנס צוויי יאָר אַ לערן־אינג און איין יאָר אַ פועל. אין קיי־דאַן האָט די לערן־צייט אינאיינעם נעמוזט באַטרעפן זעקס יאָר; דער פועל ווערט אַ פּאָר מאָל אָנגערופן אין פנקס „מעזאַריש״. אין צעך פלעגן אויפגענומען ווערן נאָר באַוויבטע מייסטערס. בחורים האָבן ניט געטאָרט זיין קיין זעלבשטענדיגע בעלי־מלאכות. ביים איינקויפן זיך אין צעך האָט מען נעמוזט באַצאָלן אַ גע־הייסע סומע „איינקויף געלט״; דער סכום פון דעם איינקויף־געלט איז געווען פאַרשיידן, אָפּהייַנג דערפון, צי דער בעל־מלאכה איז געקומען „אויס דער גאַס״, אָדער צי ער איז געווען אַ „בן בע״הב אָדער חתן בע״הב״. אַ חוץ דעם האָט דער נייער מיטגליד נעמוזט מאַכן אַ סעודה פאַר די „אנשי החברא״.

אין די צעך־תקנות איז פון מאַציאַלן און עקאָנאָמישן שטאַנד־פונקט דאָס וויכטיגסטע, אַז אַרבעטן אויפן איינענעם חשבון און נעגיסן פון די רעכט פון אַ צעך־גליד האָט געקאָנט נאָר אַ באַ־וויבטער מייסטער. דערמיט איז מען אויסן געווען, נעגני ווי אין די פיילישע צעכן, צו שטיצן בעלי־מלאכות מיט פאַמיליעס. דער בחור וואָלט, נאַמידליך, געקאָנט נריג קאָנקורירן מיט דעם בעל־מלאכה, וואָס האָט געהאַט אַ פאַמיליע.

ניט אַלע צעך־מיטגלידער האָבן געהאַט גלייכע רעכט. אונ־זער קיידאַנער פנקס וויזט אָן אויף פאַרשיידענע מדרגות. ס׳געווען געווענדט, ווי לאַנג מאַז געווען אַ מיטגליד אין צעך. אין אַנדערע אידישע צעכן האָט דער ניי אָנגענומענער מייסטער די ערשטע דריי יאָר ניט געקאָנט האַלטן פועלים און לערן־אינגן.

פאַרשטייט זיך, אַז די פועלים און די אינגן האָבן ניט געהאַט נאָר קיין רעכט, דגם זיי האָבן נעמוזט איינצאָלן דעם צעך געוויסע סכומים בשעת זיי זיינען אויפגענומען געוואָרן בא אַ מייסטער. זיי זיינען געווען דער ריכטיגער „אָביעקט״ פון דער צעכישער געזעצגע־בונג און קיין שום דעה האָבן זיי ניט געהאַט. אין דער געשיכטע פון די מערב־אייראָפּייאישע צעכן האָט די אומצופרידנקייט פון די נעזעלן מיט דעם צעך־רעזשים אָפט געפירט צו בונטן. ס׳זיינען אויפגעקומען געזעלן־פאַרבאַנדן. אין אונזערע קוועלן געפינען מיר ניט קיינע ידיעות וועגן באַזונדערע אָרגאַניזאַציעס פון אידישע געזעלן און לערן־אינגן.

אַ פועל האָט געקאָנט אויפגענומען ווערן פון אַ מייסטער נאָר מיטן וויסן פון שמנה אנשים. אין קיידאַנער פנקס זיינען פאַר־שריבן איינינע אַרבעט־קאָנטראַקטן; וואָס האָבן רעגולירט די באַציאונגען צווישן מייסטער, פון איין זייט, און פועלים און לערן־אינגלאַך, פון דער אַנדערער זייט. מיר בריינגען אין די דאָקו־מענטן אַלס מוסטער אַזאַ מין אָפּמאַך. אין אַנדערע צעכן זיינען אַזעלכע קאָנטראַקטן אויך געווען אַ נאָרמאַלע ערשיינונג.

אַם בריטסטן איז אַוועקגעשטעלט אין קיידאַנער פנקס די פראַגע וועגן רעגולירן די קאָנקורענץ צווישן די צעך־מיטגלידער. יעדער עלעטערער בעל־מלאכה, ד. ה. אַזעלכער, וואָס איז שוין געווען עטליכע יאָרן אין צעך, האָט געהאַט זיין פעסטן קרייז קונדן. קיינער האָט ניט געטאָרט בא אים די דאָזיגע קונדן צונעמען. זיי זיינען געווען זיין „מערופיע״, ער האָט געהאַט חזקה אויף דער דאָזיגער אַרבעט. ס׳איז אָבער נאָך אַלץ געבליבן צו פאַרענטפערן די פראַגע: ווי אַזוי פאַרהיט מען זיך פון דער שאַרפער קאָנקורענץ, בנוגע צו אַלע ניט חזקה־קונדן. די פראַגע איז געווען אַנ׳ערנסט און איינגעליך דאָס צענט־ראַלע פּראָבלעם פון דער גאַנצער צעך־פּאָליטיק. ס׳רוב קיידאַנער תקנות באַהאַנדלען אָט דאָס פּראָבלעם.

מיר געפינען אין פנקס וואַל־פּראָטאָקאָלן פון 1804, 1806 און פון שפּעטערדיגע יאָרן. די תקנות שטאַמען פון יאָר תק״ע (1810), נאָר, ווי ס׳איז קאָנטיג פון פאַרשיידענע ערטער, זיינען די תקנות איבערגעשריבן פון אַנ׳עלטערן פנקס. מיר באַ־נעגנען אויסבעסערונגען פון אַלטע תקנות, מיר געפינען אָבער אויך נאָנץ נייע תקנות. באַ איינינע תקנות שטייען אויפ׳ן ראַנד באַ־מערקונגען, ווי „נהוג״, „נהוג בכאן״, „נהוג באמן אחר״ אָדער „אין נהוג כאן התקנה״. צי די דאָזיגע באַמערקונגען שטאַמען פון אַ שפּעטערדיגער צייט אָדער זיי זיינען געמאַכט געוואָרן פונם ערשטן איבערשרייבער, איז שווער צו זאָגן. איינינע פון די באַמערקונגען מאַכן דעם איינדרוק פון אַנ׳אַנדער כתב. דער כתב איז עטוואָס קלענער.

די תקנות צעטיילן זיך אין דריי קאַפּיטלאַך: א) הגדות הבורדים, ב) תקנות הגוגעים בין יחידים און ג) תקנות השייכים לח״ק. די שפּראַך פון די תקנות איז פאַרשיידן — העבריאיש און אידיש. אין איין און דעמזעלבן קאַפּיטל מרעמן מיר באַלד אַ פאַראַנדראַף אין העבריאיש באַלד אין אידיש.

אויסצוגן פון „פנקס״

I. תקנות הנוגעים בין יחידים

(סעיפים א׳, ב׳, ג׳, ו׳, ז׳, ח׳, י׳, י״א, י״ב, י״ד, ט״ע, י״ח, י״ט, כ״ג, כ״ד, כ״ח, כ״ט, ל׳, ל״ב, ל״ג, ל״, ל״ה)

א) ווען איין בעל מלאכה נעמט אויף אַרבעט אַצל פריץ אַז אַצל סוחר אַז אַצל יהודי אַז משאר סוחרים און וויל איין התראה טאָן, מוז ער קומען לנבאי חדש און מוז מקבל בחרם זיין, ווי ער האָט נינומן זאַראַמיק לא פחות מן א׳ זהב און דחוקא מזומנים און קיין משכון נגעבן להפריץ. ובאם ער האָט ניט קיין נבאי חדש זאָל ער קומען לא׳ משמנה אנשים און מוז איין משכון נעבן עד שנתרצה לנ״ח.

ב) ווען איין פריץ נייט אין מאַרק מאַר קיין בעל מלאכה ניט נאָך ניין, אַם לא דער פריץ ווערט ביי דעם בע״מ אַרבעט און ניי־וואַנט פרעגן און דינגן מאַ ער נאָך ניין. ובאם הפריץ האָט כלל ניט נימרענט און נייט יאָ עם הבע״מ אין קראָם און נימינט בעלי מלאכות, מחויב הבעל מלאכה לקבל בחרם שהפריץ האָט ני־מרענט אצלו לפי התיקון האָט ער זוכה ניזעזן ובאם לאו איז ער איין חבר מיט די, וואָש אין קראָם זיינן, אָבר אַנדר בע״מ

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

מארון אים אין מארק ניט אויעק נעמן עד שיבוא לקראם. און ווען איין בע"מ בקומט איין פריץ אין אגדרה נאכון ניט אין מארק, אזי מותר לו לילך אחריו און די בע"מ וואש אין קראם זיינן זיינען זייא קיין חברים.

ג) ע"ד תיקון הקדום, דו מן ואל זיך נוהג זיין, דו ווען איין פריץ דינגט סחורה מאר אגנדער ניט פארקופין שלשה ימים. וכהי' עלה במוסכם דווקא עד שלשה ימים, אבר נאך שלשה ימים בקומען דעם פריץ אגדרה בע"מ אף מיט דעם ערשטין אזו קומט דיא ערשטה קיין חלק.

ד) אחדות באורוע * שיה' כמקדם דהיינו באם שיהי' שייך למערופייא, אזי שייך המלאכה לבעל המלאכה לאותו בעל המעריפייא. אכן כשיזדמן איזה באורוה מחיל המלך או משארי מדינות אזי שייך לבעל הבית שיקח המלאכה שני חלקים וחלק א. נ שייך להחברה. ובאם כשיהי' האדון שיתן המלאכה איזה מערופייא, אזי שייך לבעל המערופייא שלשה חלקים וחלק רבע להחברה.

ז) רשות לכל א" מח"ק למכור ולהשכיר ולהשאיל נער או פועל שלו לכל מי שירצה רק בריצוי הנער או הפועל כל המשך שלו. רק כשימכור אחד נער שלו אזי אין רשאי ליקח נער אחר עד כלות משך של הנער שמכר.

ח) באם שיזדמן איזה פריץ או סחר שיצטרך לכמה בע"מ על איזה מלאכה און ער וועט דינגען דיא מלאכה און וועט ניט מושוזה ווערון, אזו איז דער סחר חברותה נ" ימים, אם לא ער וועט אן פרעפון עם בע"מ אחרים בלי שום ערמה ואף ע"פ שיקנה הסחר המלאכה הג"ל אעפ"כ החברותה במקומה עומדת עד נ' ימים על מלאכת אחרים וכנ"ל.

יח) באם שיזכיר איזה פריץ לאיזה בע"מ בשמו או בכינוי ליתן לו איזה מלאכה אזי אין רשות לשום אדם מח"ק להזיק אותו אף שאין הפריץ הג"ל מערופיא שלו. אכן באם שיבוא אותו הבע"מ שנזדמן לו הפריץ הג"ל להבע"מ ששאל הפריץ ויניד לו מהמלאכה הג"ל, אזי יש לו חלק שליש מאותו המלאכה אכן כשיהי' הפריץ הג"ל מערופיא של איזה בע"מ אף שיזכיר לבע"מ אחר בשמו אינו רשאי לילך לפריץ הג"ל רק ששייך לבעל המעריפיא.

יא) באם שילכו כמה פריצים ברחוב או שיהיו בשטאנציע אחד או בחצות מכל.... ויהי' ביניהם איזה פריץ שהוא מעריפיא של אחר מאגשן ח"ק ורצה דווקא שהבע"מ שלו יעשה המלאכות שצריכים הפריצים אחרים וכמה בע"מ עומדים בשביל המלאכות הג"ל אזי יכולים לעשות כל פעולות ותחבולות ליקח המלאכות אכן כשלא יהיו באפשר אזי יכולים לילך ולהתרות לבעל המעריפיא על שני אופנים דהיינו או שלא ליקח כלל המלאכה הג"ל או שיקח ויחלוק עמהם חלק כחלק.

יב) באם שאחד מהחברא יעשה מלאכה לאיזה מערופיא והבעל מערופיא יברר שהוא מערופיא שלו אזי מחוייב הבע"מ הג"ל להחזיר לבעל המערופיא כל הרווחים בלי שום נכוי שכר מלאכה וגם כל הוצאות שהיו לבעל המעריפיא הג"ל מחמת תביעות והתראות מחוייב הבע"מ להחזיר לבעל המערופיא עד פ"א וכל זה אם התרו לו בעל מעריפיא מקדם ובאם שלא התרה אין צריך להחזיר רק הריווח.

יד) הבן יורש מערופיא של אביו ואם אין לו בן יורש חתנו או בן בנו או בן בתו באם שהוא מחברה הג"ל ובאם שאין יורש בתוך החברה כלל אזי יורש החברה הג"ל.

* מסתמא מלבושים מפר אפיצערן פרפר סתם אנשי־חיל.

טו) באם איזה בעה"ב מח"ק וועט שטיין אין נאם וגם איזו אשת בעה"ב וועט אוך שטיין אין נאם און איין פריץ וועט פרעגען איין בע"מ אזי אין להאשה הג"ל שום חלק ממלאכה הג"ל. ובאם ווען איין אשת בעה"ב וועט גיין מיט איין פריץ אודר זיא וועט היטון איין פריץ בייא איין קראם, אזו מאר קיינר איר ניט גורם היזק זיין ויש לה דין בעה"ב וכל זה כשיש לה בעל אבל אלמנה יש לה דין בעה"ב עיין סי י"ח.

יח) ווען איין בע"מ איז ניט בקהלתינו או ער איז בקהלתינו און איז ניט בבית, מאג זיין וויב ארף נעמן איין ארבעט וגם התראה צו טאן וגם אם צו טראגן ארבעט לפריץ עם שומר כמו בעלה. וגם זיא בקומט איין סחר או פריץ ברחוב און אין הארבעריג, מאר קיין בע"מ איר קיין שארון טאן אף טאוואריש * או נער איז איין דין.

יט) ווען איין פריץ בלייבט שולדיג כ"ה זהר להבע"מ ניהער דער בע"מ קומן לבבאי חדש או לדיין אזן מוז מקבל בחרם זיין על דברים הג"ל און התראה טאן לכל החברה ולא יותר אז פעם אחת דיא התראה. והגבאי חדש מחוייב לכתוב בפנקס, דו ער אט שון התראה נישאן והתראה לא פחות מחמשה ועשרים זהר. וגם אז ער בלייבט חייב לערך מאה זהר, אזו מעג ער שני פעמים התראה טאן און ווען שון יותר אז מאה זהר שולדיג, מאר ער מער קיין התראה ניט טאן רק שני פעמים. אכן באם אייגר ווערט מארט אויף נעמן אזו איז דער ערשטער, וועמן ער איז שולדיג איין חבר. כל זה תיקון הקדום וכהי' ע"ב שאם נ"ח הפריץ כ"ה זהר ופשוטא יותר לאחר שיתרה כנ"ל אזי שייך כל המלאכה לו לבדו ואין לזרים אתו מידי.

כג) ווען איין פריץ פרענט אויף זיין בע"מ, מאר דער אגדרר בע"מ ניט זאגן אז דער בע"מ איז ניט היא אדר אגדרי ערמות. און ווען דער פריץ פרענט און ער פירט אים אין הויז, מוז דער בע"מ אים געבון איין פירט חלק.

כד) ווען כמה בע"מ ששייען בייא אגנדר און איין פריץ קומט אן רופט איינעמן, אזי האבון דיא אגדרה נישט דער צו. אבר איין פריץ, וואש גייט מיט החייט או עם הלאפר * און דער חייט אודר דער לאפר רופט דעם בע"מ מיטן נאמען און דער פריץ רופט ניט, אזו זיינן אלי חבירים.

כה) ווען איין פריץ איז מיט דיא ווייברה און דער פריץ נייט אין קראם און דיא ווייברה נייט אין איין אגדרה קראם און בע"מ האבון בקומען הפריץ און אגדרה האבון בקומען דיא פריצתה און ביגו לביגו קומט דער פריץ אין קראם וואו די ווייברה איז, ואלין דיא בע"מ של הפריצתה מקבל בחרם זיין אוב הפריצתה האט ניבעטון ארבעט אזי הוא בשותפות לאחר קבלת חרם. באם ווא ווילון ניט מקבל בחרם זיין האבון דיא בע"מ, וואש נייען אחר הפריצתה, קיין חלק ניט צו די בע"מ, וואש נייען נאך אחר בעלה כלל וכלל.

כט) ווען איין בע"מ ווערט זיין אצל פריץ אין הארבריג און אגנדר שמוקלר או חייט וועט קומן ע"י יהי' מי שיהי' או בעצמו, ניהער דער ערשטר בע"מ ריידון צום אגדרון, וויא בישטו ניקומן להפריץ ניהער דער אגדרר צו ריידון זייא דוא מקבל בחרם ווער דא איז ניוועזין און האט דיר גורם היזק ניוועזין אזו ווער איך אפטרעטן. באם דער ערשטר וועט ניט מקבל בחרם זיין על

* בעזעל פרער פרעל.
** קירשגער.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

הדברים הגיל אזי יהיו בשותפות און ווען דער ערשטער איז יוא מקבל בחרם און וועט זאגן, דער און דער איז ניחעזון און האט דיך נישיקט מז ער אזועק גיין אם לא דער אנדרד וועט מקבל בחרם זיין דז איך בין ניקומען ניט ע"פ שליחות מה שנזכר ע"י הבל הוא בשותפות.

למד) ווען כמה פריצים שטייען אין איין הארבעריג והפריצים גייען פון הארבעריג אין מארק און בע"מ האבון בקומן איין פריץ און אנדרה בע"מ האבון בקומן דעם אנדרון פריץ און דיא בע"מ קומן מיט דיא פריצים אין דער הארבעריג, אזו האט אייער נישט צום אנדרון און איטליכר האט זוכה ניחעזון צו דיין פריץ. און ווען איין פריץ איז נאך אין דעם הארבעריג ווינן אלי בשותפות צו דעם פריץ, וואש זייא ניסינן אין דעם הארבעריג.

לב) ווען אייער וועט התראה טאן לפי תיקון, דז ער האט ניטומן זאראמטיק מן הפריץ און אנגדרר ווערט קומען און ווערט פאר קומן ארבעט אדר אויף נעמן על התראה און וועט מקבל בחרם זיין דז ער וויים ניט פון קיין התראה איז ער פטור מקנס אבר רוחחים מז ער פארט אוועק נעבון דעם וואש האט התראה ניטאן. ובאם השמש וועט בחרם זאגן, דז ער האט אים התראה ניטאן דא מז ער רוחחים אוועק נעבין און ארבעט נעלט ניט צו רעכענען וגם יוקנס לפי התיקון.

נחוג לג) ווען איין בע"מ נעמט אויף ארבעט און האט זאראמטיק לפי תיקון און לאזט התראה טאן ובתוך התראה זאגט אבע"מ צום שמש איך האב איין זאראמטיק פון פריץ הג"ל און איז תיכף מקבל בחרם על דברים שלו איז דער פריץ בשותפות. ובאם ער וועט ניט מקבל בחרם זיין תיכף טאר ער דעם ערשטון קיין שאדין טאן בקנס לפי התיקון.

נחוג לד) איין בע"מ וועט נאך גיין הפריץ וואש מען טוט התראה און יהי' מי שיהי' מהחברה ווערט זאגן צו דעם בע"מ ניט גייא נאך מען האט התראה ניטאן על הפריץ הלז, מז ער אפטרעטן מן הפריץ ובקנס לפי התיקון.

נחוג לה) ווען איין בע"מ גייט נאך איין פריץ, טאר קיין אנדרר בע"מ ניט צו טרעטון צו דעם פריץ מיט סחורה און ווען דער פריץ וויל דינגן סחורה בייא אנדרר בע"מ, מחן זייא וויזון סחורה און מחין זיך טייער האלטון און טארון ניט פארקומען בקנס לפי תיקון.

---

2. תקנות השייכים לח"ק

(סעיפים: י"א, י"ב, י"ג, י"ח, י"ט, כ', כ"א, כ"ב, כ"ג, כ"ד, כ"ח, ל"ט, מ', מ"ד, מ"ה, מ"ו, מ"ז, ס"א)

יא) מה שמבואר בתקנות אז עש איז אסור צו האלטון חברותה יהי' כך ווער עש איז אלט ארבעים שנה דווקא רשות לו לעשות חברותה עם איזה בעה"ב וואש עשרה שנים אחר החתונה דווקא ולא בשום ענין אחר בעולם.

נחוג יב) אין להחזיק בחברותה עם מי שאינו מהחברה ולא יהי' יותר משנים בחברותה לבד פועל ונער.

יג) איזה בע"מ וועט גיין מיט מענדלעריא און וועט גיין מיט איזה פריץ רשות לאחד מהחברה אוועק צו נעמן.

יד) איין בן בעה"ב או חתן בעה"ב וואש האט גילערנט מלאכת מאיזה מלאכה און וויל זיך איין קופון בח"ק קודם החתונה זאל ער נעבין איין קיף נעלט כפי התיקון, אבר שמשות איז מחוייב צו זיין איין חתן בעה"ב שנה אחת תם ער מז געבון איין שט"ח על שני ישנים קשים וגם איז מחוייב צו גיין לבעלי בתים צו ארבעטון פון שטיק שנה אחת און צו נעמן בעד מעת לעת כפי תיקון הישן. אבער איין בן בעה"ב או חתן בעה"ב וואש קען איין אנדרי מלאכה יהי' מה שיהי', אזי חתיכה דאיסורא איין צו נעמן להחברא קודם החתונה און פשיטא אחר החתונה. אבער ווען איין בן בעה"ב או חתן בעה"ב האט נאר זיך ניט גילערנט קין מלאכה און ער וויל זיך איין קופון בח"ק נאך דער חתונה, אזו האט ער זמן ארכא עד שלשה שנים אחר החתונה. אבער ווען איין בעה"ב או חתן בעה"ב איז עוסק במשא ומתן יהי' מה שיהי' אזו איז חתיכא דאיסורא איין צו נעמן בח"ק און דער גבאי חדש, וואש וועט מאסף זיין שמנה אנשים פון דעשט וועגן כאלו עובר על החרם חוץ שארי קנסים והעברת מהתמנות שלו אשר לא יוכל שאת וגם שמנה אנשים האבון קיין יכולת ניט אפילו כ"א אנשים לעשות פשר עם שום ארם עבור איזה תיקון.

טו) איין בן בעה"ב איז ניט גירעכנט פאר איין יונג בייא ווענן ער וועט זיין אויף דער מלאכה אפילו דער בעה"ב האט ב' יונגען אדר נער א' ומאוואריש א'.

כ) חתיכה דאיסורא לשום אדם מח"ק צו קופן איזה מערופי' משום ארם שהוא חוץ לח"ק שלנו, ובאם ער וועט קופן אזי איז די מערופי' בטל ורשות לכל אדם מח"ק ליקך להמערופי' הג"ל ולעשות כל מלאכת חוץ שארי קנסות אם לא שיש לארם מחוץ כתב מערופי' שנבה מבע"מ בעד חוב שהיו לו עליו אזי מותר לבע"מ לקנות מאדם החוץ הג"ל.

כא) חר"א שאין החברה רשאין למכור איזה מערופי' אבל איין בעה"ב דעם אנדרון מאג יוא פאר קופון ובאם שיעברו שמנה אנשים או הגבאים און וועלון פאר קופון איזה מערופי' אזי יוקנסו כל אחד עשרה ישנים קשים על אלופי הקהל ועשרה ר"ט על החברה והחכירה או המכר בטל ומבוטל כחרם הגשבר ואחד מן החברה יכול לעכב ובהעברת התמנות שלהן.

נחוג בכאן כב) כל צדה שלא תבא ווען עש ווערט זיין איזה אלמנה מאיזה בעה"ב מח"ק און וועט נעמען איש אחד שהוא בע"מ אזי מוטב. ובאם זיא וועט נעמן איש אחד וואש ניט בח"ק אזי מאר מן אים ניט איין נעמן אפילו אם יתן כל הון דעלמא ואחר מהחברה יכול לעכב ובאם שמנה אנשים וועלון עובר זיין אזי הקנס לכל אחד עשרה ישנים כנ"ל.

נחוג בכאן כג) ווען איין בעה"ב נעמט איין פועל, זאל ער אים איין שרייבון להפנקס מהחברא און מז זיך נוהג זיין כפי התקנות הקדמונים ובשעת איין שרייבון להפיקס, מז דער פועל נעבון מכל זהב שלשה ג' פוליש לגבאי חדש על הכנסות החברה. און איין נער מז נעבין לפי התיקון על הכנסות החברה עד הי' דלמטה לא היה משגיח על התיקון כ"ג ומהי' דלמטה ע"ב כל ב"ת שתיקון הלז הוא בתוקפו ובחר"א לעבור על התיקון הלז.

נחוג כו) כיר ע"ב מכ"א אנשים ובצרוף כל החברא אז עש איז איין איסור גמור צו ארבעטין על מאגדעט הן לפריצים הן ליהודים פה קידאן אפילו אם יתן כל הון דעלמא ואחד מהחברא יכול לעכב ובאם כ"א אנשים הג"ל וועלון עובר זיין אזי הקנס.. בחק ולא יעבר.

כ"ח) גם קיין יונגר מאן טאר ניט האבון קיין מערופי' עד עשרה שנים אחר החתונה אפילו ע"פ נביית עדות אבער צו קופון מערופי'

יח) איין בן בעה"ב או חתן בעה"ב וואש האט גילערנט מלאכת מאיזה מלאכה און וויל זיך איין קופון בח"ק קודם החתונה זאל ער נעבין איין קיף נעלט כפי התיקון, אבר שמשות איז מחוייב צו זיין איין חתן בעה"ב שנה אחת תם ער מז געבון איין שט"ח על שני ישנים קשים וגם איז מחוייב צו גיין לבעלי בתים צו ארבעטון פון שטיק שנה אחת און צו נעמן בעד מעת לעת כפי תיקון הישן. אבער איין בן בעה"ב או חתן בעה"ב וואש קען איין אנדרי מלאכה יהי' מה שיהי', אזי חתיכה דאיסורא איין צו נעמן להחברא קודם החתונה און פשיטא אחר החתונה. אבער ווען איין בן בעה"ב או חתן בעה"ב האט נאר זיך ניט גילערנט קין מלאכה און ער וויל זיך איין קופון בח"ק נאך דער חתונה, אזו האט ער זמן ארכא עד שלשה שנים אחר החתונה. אבער ווען איין בעה"ב או חתן בעה"ב איז עוסק במשא ומתן יהי' מה שיהי' אזו איז חתיכא דאיסורא איין צו נעמן בח"ק און דער גבאי חדש, וואש וועט מאסף זיין שמנה אנשים פון דעשט וועגן כאלו עובר על החרם חוץ שארי קנסים והעברת מהתמנות שלו אשר לא יוכל שאת וגם שמנה אנשים האבון קיין יכולת ניט אפילו כ"א אנשים לעשות פשר עם שום ארם עבור איזה תיקון.

יט) איין בן בעה"ב איז ניט גירעכנט פאר איין יונג בייא ווענן ער וועט זיין אויף דער מלאכה אפילו דער בעה"ב האט ב' יונגען אדר נער א' ומאוואריש א'.

כ) חתיכה דאיסורא לשום אדם מח"ק צו קופן איזה מערופי' משום ארם שהוא חוץ לח"ק שלנו, ובאם ער וועט קופן אזי איז די מערופי' בטל ורשות לכל אדם מח"ק ליקך להמערופי' הג"ל ולעשות כל מלאכת חוץ שארי קנסות אם לא שיש לארם מחוץ כתב מערופי' שנבה מבע"מ בעד חוב שהיו לו עליו אזי מותר לבע"מ לקנות מאדם החוץ הג"ל.

כא) חר"א שאין החברה רשאין למכור איזה מערופי' אבל איין בעה"ב דעם אנדרון מאג יוא פאר קופון ובאם שיעברו שמנה אנשים או הגבאים און וועלון פאר קופון איזה מערופי' אזי יוקנסו כל אחד עשרה ישנים קשים על אלופי הקהל ועשרה ר"ט על החברה והחכירה או המכר בטל ומבוטל כחרם הגשבר ואחד מן החברה יכול לעכב ובהעברת התמנות שלהן.

נחוג בכאן כב) כל צדה שלא תבא ווען עש ווערט זיין איזה אלמנה מאיזה בעה"ב מח"ק און וועט נעמען איש אחד שהוא בע"מ אזי מוטב. ובאם זיא וועט נעמן איש אחד וואש ניט בח"ק אזי מאר מן אים ניט איין נעמן אפילו אם יתן כל הון דעלמא ואחר מהחברה יכול לעכב ובאם שמנה אנשים וועלון עובר זיין אזי הקנס לכל אחד עשרה ישנים כנ"ל.

נחוג בכאן כג) ווען איין בעה"ב נעמט איין פועל, זאל ער אים איין שרייבון להפנקס מהחברא און מז זיך נוהג זיין כפי התקנות הקדמונים ובשעת איין שרייבון להפיקס, מז דער פועל נעבון מכל זהב שלשה ג' פוליש לגבאי חדש על הכנסות החברה. און איין נער מז נעבין לפי התיקון על הכנסות החברה עד הי' דלמטה לא היה משגיח על התיקון כ"ג ומהי' דלמטה ע"ב כל ב"ת שתיקון הלז הוא בתוקפו ובחר"א לעבור על התיקון הלז.

נחוג כו) כיר ע"ב מכ"א אנשים ובצרוף כל החברא אז עש איז איין איסור גמור צו ארבעטין על מאגדעט הן לפריצים הן ליהודים פה קידאן אפילו אם יתן כל הון דעלמא ואחד מהחברא יכול לעכב ובאם כ"א אנשים הג"ל וועלון עובר זיין אזי הקנס.. בחק ולא יעבר.

כ"ח) גם קיין יונגר מאן טאר ניט האבון קיין מערופי' עד עשרה שנים אחר החתונה אפילו ע"פ נביית עדות אבער צו קופון מערופי'

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

מבעה"ב דח"ק מאג ער יוא קופן ער ששה שנים אחר התתונה. אבער איין בן בעה"כ או חתן בעה"ב איז ניט בכלל תיקון הלז וחר"א על נבאי חדש וכל קנסים וועז ער וועט עובר זיין על תיקון הלז אם לא שקונה אצל החברה שיש לו רשות להיות כא' מן הוקנים אזי מותר לו להיות מערופי' מקודם.

לט) ווער עס וועט ניט זיין בקהלתינו שלשה שנים רצופים איז איבר זכותו מח"ק און ווער עש וועט אושן זיין כמה שבועות און וועט קומן צו פארן און אחר זה באיזה זמן וועט ער ווידר אוועק פארון אין וועט ווידער קומען און וועט אזו מאן כמה פעמים און וועט ארבעטון בייא פריצים וואש זיינן מערופייעש לאיזה מהחברה איז שייך חצי רוחים לבעל המערופיא.

מם) איזה בעל המערופי' וועט האבון איזה ירועה אז זיין שורה דארף איזה מלאכה אזי מאג ער התראה מאן לכל א" מהחברה אז קיינער זאל זיך ניט דער ווענון צו פארון צו דעם שורה.

מ"ד) חד"א איין צו נעמן לתוך החברה אזו איינם וואש האט ניט אויש גדינט ששה שנים אצל בעה"ב מח"ק כפי תקנות הקדמים, גם אסור לשום בעה"ב מחח"ק ליקח איזה נער יהי' מי שיהי' על מלאכה לא פחות מעל ששה שנים ובאם דער נבאי חדש וועט עובר זיין און וועט מאסף זיין דיא חברה איין צו קופון אזו איינם, וואש האט ניט אויש גדינט ששה שנים אזי יוקנס הנ"ח עשרה ר"ט לקופת הקהל ועשרה ר"ט לקופת החברה. ופשיטא עש איז אסור צו נעמן על המלאכה אזו איינם וואש איז אחר התתונה גם אזו איינם צו נעמן מאר דער חתונה און ער זאל דער דינען אחר התתונה בקנס שני ר"ט על הבעה"ב שיקח חוץ בן בעה"ב וחתן בעה"ב איז ניט בכלל תיקון.

מה) משך של הנער יהי' חמשה שנים נער ושנה הששית חמשה ועשרים והר. מי שהוא ח"י שנים אחר החתונה או שה' בעל תקנה רשות לו להחזיק שני נערים ופועל אחר.

מו) נער או פועל שלא ישלים משך שלו אצל בעה"ב לפי תיקון אזי אין לו זכות להכנים אותו להחברה ואף שיתפשר עם בעה"ב שלו אעפ"כ אין רשאים להכניסו להחברה עד כלות משך שלו לפי התיקון אף אחר התתונה אסור כנ"ל ואין רשאי לילך לבע"מ אחר כשהשכיר לא' בקנס והוקא אחר כתיבה בפנקס.

מז) אסור לשום בעה"ב להחזיק נער או פועל עד אחר משך עשרה שנים אחר איין קופן בחברא וכהי' עלה במוסכם תשעה שנים כשהוא בחברא.

מא) ווען אייגר מהחברה וויל נעמן איין יונג או מאוארישו איז דער בעה"ב מחוייב צו קומן לנבאי חדש אן צו זאגן דאש ער וויל נעמן איין יונג או מאוארישו, בכן מוז דער נבאי חדש וועצון שמ"א און איין שרייבון אין פנקס, און ווער עש וועט זיך ניט אזו נוהג זיין, אזי יוקנס הבעה"ב לפי התיקון גם דער יונג או מאוארישו מוז אוועק גיין, וגם אחד משמנה אנשים וועט ניט וועלון האבון דעם יונג או מאוארישו הנ"ל, דהיינו עש איז ניט לפי כבוד החברה אזי מאר מן אים ניט נעמן, און דער דיין מוז נעכון איין כתיבה מתוך הפנקס דען יונג.

---

3. אַרבעטער־קאָנטראַקט

הן היום דלמטה נכתב בפנקס וכרון כתב מעמד בין הר"ר יהודה ליב בר' מנחם מענדעל ובין הבח' זלמן צבי בהר"ר יצחק על אלו האופנים דהיינו הבחור הנ"ל מחוייב לשרת ולציית את הר"ר יהודא ליב הנ"ל ולעסוק במלאכת חייטים כדרך כל הנערים משך חמשה שנים מן היום דלמטה ואבין של הבחור הנ"ל התחייב א"ע להלביש והגעיל וליתן מזונות משך שנה דהיינו מן היום דלמטה עד תשלום משך שנה ועל משך ארבעה שנים התחייב א"ע הר"ר יצחק הנ"ל ליתן כתונות ופרומקאות ולהלביש ולהגעיל כל משך ד' שנים התחייב א"ע הר"ר יהודה ליב הנ"ל גם מחוייב ליתן לו מזונות משך ארבעה שנים הנ"ל ואחר כלות משך הנ"ל התחייב א"ע הר"ר יהודה ליב ליתן להבחור הנ"ל חמשה עשר רובל כסף וגם התחייב א"ע לעזוב את הבחור הנ"ל בבגדים שלימים וחופצין וליתר הבטחון השליש הר"ר יצחק כי' חלק על קיום כתב מעמד הנ"ל גם הר"ר יהודה ליב השליש כי' חלק על קיום הכתב מעמד ועל סילוק חמשה עשר רובל קנס צד העובר לצד המקיים חמשה עשר רובל כסף כל הנ"ל נעשה ע"פ תיקף תקנות של הפנקס וע"פ תיקף הארטיקל שניתן לנו מראדון הדוכס יר"ה גם ניתן רשות להעתיק על נייר שטעמפליוונה כפי האוקו של הקיסר יר"ה ולראיה באנו על החתום יום י"ג טבת שנת תקעה לפ"ק.

ערקלערונגען פון די ראשי תיבות

אעפ"י — אף על פי; אעפ"כ — אף על פי כן; אב"ד — אב בית דין;
בע"מ — בעל מלאכה; בעה"ב — בעל הבית; ב"ת — בעל תקנה;
ג"ח — נבאי חדש; נ"כ — גם כן; נ"צ — שלשה נראשין;
ח"ד"א — חתיכא דאיסו"א; ח"ג — חברא קדישא; ח"ו — חס ושלום;
ט"ת — טענות ותביעות;
כה"י — כהיום; כ"י — כתב־יד;
לפ"ה — לפי התיקון;
נ"ח — נשאר חייב;
ע"ד — על דבר; ע"י — על ידי; ע"ז — על זה; עכצש"ת — על כל צרה שלא תבוא; ע"ב — עלה במוסכם; ע"פ — על פי;
פ"א — פרוטה אחרונה;
קש"י — קוצו של יד;
ר"ח — רואה חשבון;
שמ"א — שמונה אשנים; שט"ח — שטר חוב;
ת"ק — תקנות קדל.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

חתונות בא אידן אין יעליסאוועטגראד פאר די יארן 1901—1924

ד״ר מעד. ס. ווייסנבערג

Eheschliessungen bei der jüdischen Bevölkerung in Jelisabethgrad

von Dr. med. S. Weissenberg

אין מיין ארטיקל „די רוסישע אידן אין דער צייט פון מלחמה און רעוואלוציע", וואס איז נעדרוקט געווען אין די „בלעטער" 1 №, האב איך זיך הויפטזאכליך אפגעשטעלט אויף דער נעבוירעווידינקייט און שטארבליכקייט בא אידן אין יעליסאוועטגראד, אנהויבנדיג פון 1901 יאר; איך האב דארט באוויזן, אז די נעבוירעווידינקייט האט זיך בא די אידן זעהר שטארק פארקלענערט, א סך מער ווי די שטארבליכקייט.

אין פלוג קאן זיך דאכטן, אז די נעבוירעווידינקייט איז דיי רעקט אפהיינג פון דער צאל חתונות. אין דער אמתן אבער איז עס ניט אזוי. מיר וועלן דאס טאקי זעהען פון די ווייטעריקע מאטעריאלן.

Tab. — I — טאב.

חתונות און גט״ן בא דער אידישער באפעלקערונג אין יעליסאוועטגראד

1901 — 1924

Die Entwicklung der Eheschliessungen und Ehescheidungen bei den Juden in Jelisabethgrad

Jahr — יאר	Eheschliessung. חתונות	Ehescheidungen גט״ן	Jahr — יאר	Eheschliessungen חתונות	Ehescheidungen גט״ן
1901	183	29	1913	210	36
1902	211	37	1914	174	38
1903	238	28	1915	70	21
1904	243	37	1916	139	16
1905	194	36	1917	237	40
1906	226	33	1918	.	40
1907	211	35	1919	.	39
1908	232	37	1920	.	44
1909	204	23	1921	369	53
1910	246	50	1922	164	16
1911	221	36	1923	160	16
1912	201	35	1924	195	14

אין טאבעלע I ווערן געבראכט די אבסאלוטע ציפערן פון די אידישע חתונות אין יעליסאוועטגראד פארן משך פון 1901 ביז 1924. ברייגען די רעלאטיווע ציפערן פאר דער נאכצער צייט איז געווען אוממעגליך, ווייל מיר האבן ניט קיין געגויע צאל פון דער אידישער באפעלקערונג אין יעליסאוועטגראד. אין 1901 האט די צאל אידן אין יעליסאוועטגראד לויט מיין שאצונג, באטראגן 30,000; אין דער מלחמה־צייט איז די דאזיגע צאל, — אראנק פארשיידענע אויסערליכע סבות, ווי, למשל, די צוזאמענדרונג פון היימלאזע —, אויסגעוואקסן ביז 35,000. צום מאמענט פון דער פאלק־ציילונג אין 1920 פאלט די דאזיגע צאל ביז אן ערך 32,000 און דערנאך, צום סוף פון 1922, זינקט זי — ווידעראמאל מחמת אויסערליכע סבות, ווי: עמיגראציע, עפידעמיעס און הונגער — נאך טיפער און דערגייכט ביז 21—20 טויזנט נפשות (טאב. II).

Tab. — II — טאב.

די אנטוויקלונג פון דער באפעלקערונג אין יעליסאוועטגראד

1920 — 1924

Die Veränderung der Bevölkerungszahlen in Jelisabethgrad

Jahr יאר	Juden אידן	Christen קריסטן	Zus. צוזאמען
1920	31 812	45 317	77 129
1921	30 000	40 000	70 000
1922	25 000	35 000	60 000
1923	20 833	29 534	50 367
1924	21 000	30 000	51 000

די ציפערן פאר 1920 און 1923 זיינען לויט די פאלק־ציילונגען; פאר די איבעריגע יארן — בערכ־דיגע. — 1920 und 1923 — Volkszählungen;

אויב מיר זאלן זיך סומך זיין אויף אט די לפי־ערכ־דיגע ציפערן און דערביי נעמען אין אכט, אז די נארמאלע צאל חתונות בא אידן אין רוסלאנד איז געווען 7,5 אויף יעדע 1000 נפשות, דעמאלט וועלן אונז די טאבעלעס מער אדער ווייניגער קלאר ווערן.

די צאל חתונות איז יאר איין — יאר אויס געבליבן במעט אויף איין און דערזעלבער הויך. נידעריגער שטייגן די ציפערן בלויז אין די יארן 1905 און 1916—1914 (אויך אין 1901 איז די צאל חתונות א נידעריגע, אבער די סבות פון דעם זיינען פאר מיר ניט קלאר). דאס דערקלערט זיך, וועלכסטמארשטענדליך, מיט דעם, וואס דאס זיינען געווען מלחמה־יארן, און דאס רוב מענער אין חתונה־עלטער זיינען געווען אויסן מראגט. גלייך נאך דער וועלט־מלחמה האט זיך די צאל חתונות שנעל א הויב געטאן — א דערשיינונג אנאלאגעמיגע פאר נאנץ אייראפע. דערהויפט איז געשטיגן די צאל חתונות אין דער רעוואלוציע־צייט, — נאר ווען דעם וועלן מיר נאך ווייטער ריידן.

אינטערעסאנט איז, צוגלייך מיט דער צאל חתונות, דורכצוקוקן אויך די צאל גטן. אין די סטאטיסטישע פארשונגען גיט מען זיך זעלטן אפ מיט די גטן; אין דער אמתן אבער איז אט די מראגע פונקט אזוי פארבונדן מיט די מאראלישע און סאציאלע לעבנס־באדינונגען, ווי די צאל חתונות.

אלע ווייסן, ווי לייכט עס איז לויטן אידישן דין צו גטן זיך, און אלעמען איז אויך באקאנט, ווי ריין עס איז בא אידן דאס פאמיליען־לעבן. ווען מען זאל אט די ביידע דערשיינונגען קענגאנגדערשטעלן, וועט מען מוזן קומען צום אויסזאג, אז דאס אמטע גטן זיך בא אידן איז ניט קיין פראדוקט פונם צעפאלן פון דער פאמיליע; פארקערט, די נרינגקייט צו גטן זיך העלפט גאר מיט די מענשן זיך ענגער צונויפלעבן צווישן זיך, אויב זיי שטרעבן באמת צו דעם און זעהען אין

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

דעם איין סאר זיך א גליק. אָבער אפילו פון דעם שטאנדפונקט דארף מען רעכענען די צאָל גטן בא די יעליסאוועטגראדער אידן — ביז דער רעוואָליוציע זיינען פארגעקומען 160 גטן אויף יעדע 1000 חתונות — סאר זעהר א גרויסער; באזונדערס גרויס זעהט אויס אט די צאָל, ווען מיר פארגלייכן זי מיט דער צאָל גטן אין אזא גרויסן צענטר, ווי בערלין (אמת, בא נאָגיץ אנדערע געזעצגעבערישע נארמען), וואו אין 1904 יאָר האט די צאָל גטן בא־טראָפן בלויז 35, אדער מיט פראנקרייך, וואו די צאָל גטן איז אין 1907 יאָר געווען בלויז 34 אויף 1000 חתונות.

דער יעליסאוועטגראדער רב קארלינסקי, וואס האט מיר מיט־געטיילט די צאָל גטן, האט מיר דערביי דערקלערט, אז אין דער דערמאָנטער צאָל גייען אריין ניט בלויז די גטן פון דער שטאט יעליסאוועטגראד, נאָר אויך פון די דערבייאיגע דערפער און שטעטלאך; אזוי אז די אָנגעוויזענע צאָל גטן דארף פארקלע־נערט ווערן אויף א פערטל און אפשר אפילו אויף א נאָגיץ דריטל. אָבער אפילו דעמאָלט באטרעפט אויך די צאָל גטן אין יעליסא־וועטגראד נאָכצע 107 אויף 1000 חתונות, ד. ה. העכער ווי מאָל אזוי פיל, ווי די צאָל גטן אין פראנקרייך. באזונדערס הויך איז די צאָל גטן אין יעליסאוועטגראד אויסגעוואקסן אין די יאָרן 1914 און 1915; דאס דערקלערט זיך, אָן שום ספק, דער־מיט, וואס אין דער צייט פון די גרויסע מאָביליזאציעס האָבן א טייל מענער פארן אוועקגיין אויף מלחמה, אָפטערס זייערע ווייבער, בכדי זיי זאָלן שפעטער ניט דארפן בלייבן קיין עגונות אדער זאָלן ניט דארפן אָנקומען צו חליצה.

Tab. — III — טאָב.

חתונות און גטין בא דער אידישער באפעלקערונג פון יעליסאוועטגראד

1920 — 1924

Eheschliessungen und Ehescheidungen bei den Russen und Juden in Jelisabethgrad

Jahr — יאָר	לערכ־דיגע באפעלקער. (אין טויזנטער) Bevölkerungszahl (in 1000)		Eheschließungen חתונות		Ehescheidungen גטים		Prozentsatz der jüdischen: פרצענט פון די אידישע		Eheziffer (auf 1000) חתונות אויף 1000 נפשות		Es trafen Ehescheidungen auf 100 Eheschliessungen גטין אויף 100 חתונות	
	jüdische אידן	russische רוסן	bei den Juden בא אידן	bei den Russen בא רוסן	bei den Juden בא אידן	bei den Russen בא רוסן	Scheidungen גטין	Eheschließungen חתונות	jüdische בא אידן	russische בא רוסן	bei den Juden בא אידן	bei den Russen בא רוסן
1920	35	45	.	.	52	426	11	.	.	.	.	.
1921	30	40	369	775	62	269	18	31	12	20	17	38
1922	25	35	164	504	33	147	18	24	7	15	20	29
1923	21	30	160	498	16	90	15	24	8	17	10	18
1924	21	30	195	515	14	89	13	27	9	17	7	18

בעמ.: מיר באנוצן דעם טערמין „רוסישע", חייל די מערהייט פון דער ניט־אידישער באפעלקערונג אין יעליסאוועטגראד בעשטייט פון רוסן.

נאָגיץ באזונדער דארף מען זיך אָפּשטעלן אויף די ציפערן פון די לעצטע עטליכע יאָר 24—1920, זינט די ראָטן־מאַכט האט זיך באפעסטיגט אין אוקראָינע און האט איינגעפירט די נייע געזעצ־געבערישע נארמען וועגן חתונות און גטן. די דאָזיגע פאָרמען פונם נייעם לעבנס־שטייגער האָבן זיך זעהר שנעל אָנגענומען בא א געוויסן טייל פון דער באפעלקערונג און האָבן זיך שוין אָפּ־גערופן אויף די פונדאמענטן פונם אידישן פאמיליען־לעבן, וואס האָבן זיך אויסגעדאכט צו זיין אזוי פעלזן־שטארק. כדי דאס בילד זאָל ארויסקומען קלאָרער און זאָל בולטער ארויסוויזן די איינגארטיגע שטריכן בא אידן, האָב איך אין דער טאבעלע III געבראכט די ענליכע ידיעות אויך פאר דעם ניט־אידישן טייל פון דער יעליסאוועטגראדער באפעלקערונג.

א אינטערעסאנטער פאקט איז דאס, וואס פאר די יאָרן 22—1920 איז די צאָל חתונות דערגאנגען ביז א ציפער צוויי מאָל די גרויס ווי נארמאל; דערביי אָבער איז דער וואוקס גע־נאנגען במעט אינגאנצן אויף דעם חשבון פון דער רוסישער באפעלקערונג: אין 1921 איז בא די רוסן געווען 20 חתונות אויף 100 נפשות און בא אידן בלויז 12. דער הונגער פון 1922 יאָר האט שטארק אָפּגעקילט דעם חתונה־אימפעט בא ביידע טיילן פון דער באפעלקערונג; דאס יאָר איז די צאָל חתונות געקומען צו אירע נארמאלע גרעניצן.

דאס וואקסן פון דער צאָל חתונות פאר די יאָרן 22—1920 דערקלערט זיך דערמיט, וואס אין שטאט האט זיך צו אט דער צייט אָנגעקליבן א היפש ביסל יונגווארג — אָנגעשטעלטע אין לאַ־זארעט און אנדערע אינסטיטוציעס; די דאָזיגע אינגע מענשן, וואס זיי איז ארויסגעקומען צוזאמען צו פירן א וואָגדער־לעבן און נאָענט זיך צונויפצוגיין, האָבן ביים נייעם „פארגרינגערטן" לעבנס־שטייגער זיך א לאָז געטאָן געזעצליך פארפיקסירן זייערע באציאונגען. א סך פון אט די חתונות האָבן זיך, צום באדויערן, ארויסגעוויזן אלס זעהר לייכטזיניגע שריט, וואָרום זיי האָבן זיך אין א נאָגיץ קורצער צייט ארום פארגרינט מיט גטן. מיט א באזונדערן אימפעט האט זיך די רוסישע באפעלקערונג ארויס־געוואָרפן אויף דעם נייעם שטייגער פון גטן זיך:—ביז אצט איז זי דאָך געווען געפענטעט מיט די רעליגיעזע גט־נארמען, און מיט א מאָל איז דער אינסטיטוט פון גטן זיך געוואָרן פאר איר בלויז א פוסטע פארמאליטעט, האט זי זיך אזוי צונעכאפט, אז זי האט גע־לאָזן ווייט הינטער זיך די אידישע באפעלקערונג, וואס האט אויך מריער ניט געוואוסט פון קיין באזונדערע מציעות אויף דעם גע־ביט. די צאָל גטן בא אידן, ווי לייכטזיניג אינסטיטוציאל מען באצייט זיך אצט צום חתונה האָבן, איז וואָלט זיך יעדע דריטע חתונה ניט געענדיגט אין א קורצער צייט ארום שוין מיט א גט. און ווען אפילו מיר זאָלן אָננעמען, אז מיט די נייע

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

נט־מארמען האָבן זיך באַגרענט אַ סך אַזעלכע פאַרן, וואָס האָבן זיך שוין פון לאַנג געפיינט אונטערן יאָך פון זייער סאַמיליען־לעבן, און דער נייער אינסטיטוט איז פאַר זיי געווען בלויז אַן אויסלייזונג פון די צרות, בלייבט נאָך פאַרט דער פּראָצענט פון נטן בא די רוסן צו אַ גרויסער, — פיל גרעסער, ווי עס דערלאָזט די פאַרגינסטיגע נישטוועגריגקייט. דעם גרעניץ פאַר אַט דער נישטוועגריגקייט האָט אפשר אָנגעצייכנט די פּראָפעסאָר פון נטן בא אידן, וועלכע איז אַ רעזולטאַט פון אַ טויזנטיערינער פּראַקטיק.

די לעצטע רובריק פון דער טאַבעלע III וויזט אַרויס בא־זונדער בולט די „אָפּגעשטאַנענקייט" פון אידן בנגע חתונות און נטן: בכלל מאַכן אויס די אידן אין יעליסאַוועטגראַד 40% פון דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג, די צאָל חתונות אָבער איז

Tab. — IV — טאַב.

אידישע און געמישטע חתונות און נט״ן

1920—1924

Reinjüdische und Mischehen

Scheidungen — נט״ן			Eheschliessungen — חתונות		יאָר
פון געמישטע חתונות aus Mischehen	פון אידישע חתונות aus reinjüd. Ehen		געמישטע Mischehen	אידישע rein jüdische	Jahr
	רעליגיעזע religiöse	ציווילע zivile			
1	44	52	—	—	1920
3	53	62	38	369	1921
1	16	33	17	164	1922
—	16	16	13	160	1923
2	20	14	18	195	1924

בא זיי געווען אויף אַ פערט חלק ווייניגער און די צאָל נטן אפילו מער ווי מיט אַ העלפט ווייניגער, ווי דער אָנגעוויזענער פּראָצענט; די צאָל נטן האָט אפילו אין אַט די יאָרן בא זיי זעהר ווייניג אַריבערגעשטיגן די נאָרמאַלע צאָל נטן בא אידן.

מעגליך, אַז אין אַט דער דערשיינונג האָט זיך אַרויסגעוויזן די ווירקונג פון אידישן ראַציאָנאַליזם, פון אידישן מישב זיין זיך; צום באַדויערן, קאָן מען דאָס זעלבע ניט זאָגן וועגן יענע אידישע חתונות און נטן, וואָס פאַסן זיך־צו צו לייכט צו די נייע פאָרמען פון לעבנס־שטייגער, נאָך אויידער אַט די פאָרמען האָבן צייט געהאַט צו דערוויין זייער לעבנסמיאַנקייט.

ווי ס׳איז קענטיג פון דער טאַבעלע IV, האָבן זיך די נייע לעבנס־פאָרמען אָפּגערופן קודם כל אויף די רעליגיעזע אַנשו־אונגען פון די אידן. אַ געוויסער טייל פון דער אידישער יוגנט געפינט שוין ניט מער קיין פאַרטנערן אין דער איינגער אידי־שער סביבה, און די צאָל געמישטע חתונות בא אידן האָט מיטן ערשטן קלאַפּ דערגרייכט די הויכע ציפער פון 10%. עס וואָלט געווען זעהר אונטערעסאַנט צו דערוויסן זיך דעם פּראָצענט אי־דישע חתונות וואָס בלייבן נאָר ציוויל, אָבער דאָס איז אוממעג־ליך, ווייל פון 1920 יאָר אָן ווערן שוין אין ראַבינאַט קיין שום ביכער ניט געפירט; די צאָל חתונות, וואָס זיינען געשלאָסן בלויז לויטן רעליגיעזן רין בלייבט דעריבער אינגאַנצן אומבאַוואוסט. איך מיין, אַז די צאָל פון די בלויז ציוויל חתונות בא אידן איז דערוויל נאָך זעהר ניט קיין גרויסע, וואָרום בא אידן רעכנט מען זיך נאָך זעהר שטאַרק מיט די טראַדיציעס און מיט די וואונשן פון די עלטערן. פון דער צווייטער זייט אָבער, בא נטן, וואו די רעליגיעזע פאָרמאַליטעטן זיינען פיל שווערער, ווי בא חתונות, מערקט זיך שוין אַ שטאַרקע טענדענץ אַריבערצוגיין אינגאַנצן צו דער ציוויל־ער פאָרם. אַ דאַנק דעם, וואָס די רעליגיעזע נטן ווערן דאָ דורכגעפירט דורך אַיין אינסטיטוציע, ווערן זיי אַלע פּינקטליך רעגיסטרירט, און מיר האָבן דעריבער געהאַט די מעג־ליכקייט פעסטצושטעלן, אַז זינט 1920 ביז 1923 זיינען בא אידן די ציוויל־ע נטן אַריבער די רעליגיעזע, און אין 1922 יאָר איז כאָר געווען צוויי מאָל אַזוי פיל ציוויל־ע ווי רעליגיעזע נטן (33 קעגן 16). די לעצטע צוויי יאָר — 1923 און 1924 — בייט זיך שוין דאָס בילד און אין יאָר 1924 איז די צאָל רעליגיעזע כמעט אַגדער־האַלבן מאָל גרעסער, ווי די צאָל ציוויל־ע נטן.

ווי לאַנג ס׳האַלטן זיך די געמישטע חתונות בא די יעליסאַוועט־גראַדער אידן, איז פאַרלויסיג שווער פעסטצושטעלן. די ציפערן, וואָס ווערן געבראַכט אין דער טאַבעלע IV ווענען די געמישטע נטן, זאָגן איינגעמליך נאָרנים, וואָרום ס׳איז ניט גרינג אויסצוטיילן פון אַלגעמיינעם רעגיסטער די נטן פון די געמישטע, בעת די אידישע מרי ווערט פאַרשריבן אונטערן רוסישן מאַגס נאָמען. אַלגעמאַלס איז דאָס אַליין, וואָס אַזוינע נטן האָבן זיך שוין, אָקאָרשט נאָכן האָגיג־חודש, באַוויזן, אויך נענג כאַראַקטעריסטיש.

ווענן די קינדער פון די געמישטע חתונות איז נאָך דערוויל אוממעגליך צו ריידן, דערמאָר, ווייל אַזוינע זיינען נאָך כמעט ניט פאַראַן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

די עקאָנאָמישע לאַגע פון די אידן אין מזרח־אייראָפּא

יעקב לעשצינסקי

Wirtschaftlicher Verfall des osteuropäischen Judentums

von **Jakob Lestschinsky**

ערשטער טייל

I

מזרח־אייראָפּייאישעס אידנטום — דאָס איז ניט נאָר אַ געאָגראַפישער און אַפילו ניט נאָר אַ קולטורעלער באַגריף; דאָס איז אויך ביז אַ געוויסער מאָס אַ סאָציאַל־עקאָנאָמישער באַגריף. וואָרום ווי פאַרשיידן ס׳זיינען ניט געווען דער פּאָליטישער און קולטורעלער פּנים פונם אַמאָליגן עסטרייך און פונם פאַרמלחמה׳דיגן רוסלאַנד, איז דאָך די סאָציאַלע סיזאָנאָמיע פון נאַליצישן אידנטום געווען אַ סך נאָענטער צום רוסלענדישן אידנטום, ווי צו וועלכן ס׳ניט איז אידישן קיבוץ פון די אַבערינע טיילן פון עסטרייך; דאָס זעלבע קאָן מען זאָגן וועגן רומענישן אידנטום.

פאַרשטייט זיך, דער פּאָליטישער אַרום און די קולטורעלע סביבה האָבן אויסגעקריצט שאַרפע שטעמפּלען און געלאָזט נאָכן באַדייטונגדיגע קאַרבן אויף די קערפּערס פון די פאַרשיידענע טיילן פון מזרח־אידנטום — אָבער דאָך קאָן מען מיט אַ רוהיגן היסגשאַפטליכן געוויסן רעדן וועגן מזרח־אידנטום, ווי וועגן אַ סאָציאַל־עקאָנאָמישן און קולטורעלן באַגריף. איצט נאָך מער, ווי פאַר דער מלחמה, ווייל דאָס אָפּרייסן נאַליציע פון מערב־אייראָפּייאישן עסטרייך און זיין באַהעפטן צום מזרח־אייראָפּייאישן פּוילן באַטייט אויך דאָס אומקערן פון נאַליצישן אידנטום צו זיין היסטאָרישן סאָציאַלן און קולטורעלן מקור. און דאָס באַהעפטן צו רומעניע, פון איין זייט, די רוסישע בעסאַראַביע, און, פון דער אַנדערער זייט, מזרח־אידישע טיילן פון נעווזענעם עסטרייך־אונגאַרן באַטייט אויך אַ פעסטערעס קאָנסאָלידירן פון אַ גרעסערן מזרח־אידישן קיבוץ.

מען דאַרף די זאַך ניט פאַרשטייען אַזוי, ווי ס׳וואָל עפּיס עקסיסטירן אַ מין זעלבסטשטענדיגע מזרח־אידישע ווירטשאַפט; דאָ רעדט זיך נאָר וועגן אַ איינגאַרטיגן סאָציאַלן בוי און וועגן אַ איינגאַרטיגער סאָציאַלער גלידערונג, אי דאָס נאָר נעגומען אין פאַרגלייך מיט דער אַרומיגער ניט־אידישער באַפעלקערונג און אָפּהייננינ פון דער אַרומיגער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג. נאָר אינם דאָזיגן באַגרעניצטן און רעלאַטיוון זין דאַרף מען נעמען דעם סאָציאַל־עקאָנאָמישן באַגריף „מזרח־אייראָפּייאישעס אידנטום“.

מיר קלייבן זיך שרייבן וועגן דער עקאָנאָמישער לאַגע פון די מזרח־אידן, פּאַקטיש וועגן די אידן אין רוסלאַנד, פּוילן, ליטע און לעטלאַנד. מיר זיינען מדרה, אַז מיר קלייבן זיך ניט באַשרייבן דעם אידישן דלות אָדער באַוויינען די אידישע צרות. דאָס האָבן שוין אַנדערע געטאָן, און מיר אַליין האָבן וועגן דעם אויך אַ סך געשריבן אין אַנדערע ערטער. דאָס מאָל וואָלטן מיר וועלן אינם כאַאָס פון געשיהענישן און אין די פאַרשיידנקייטן פון די לעבנס־באַדינגונגען אין באַזונדערע לענדער אויפזוכן די עקאָנאָמישע פּראָצעסן, וועלכע האָבן אַ דויערנדיגערן ווערט, די פאָרגעקומענע נעמיינזאַמע עקאָנאָמישע שנוים און ענדערונגען, וועלכע וועלן אַרויפלייגן אַ שטעמפּל אויף דער וויטערדיגער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג פון נאַנצן מזרח־אייראָפּייאישן אידנטום.

דער מאַטעריאַל, וואָס מיר פאַרמאָגן, איז זעהר קנאַפּ און אַרים. נאָך ערגער באַשטייט מיט׳ן מאַטעריאַל, ווען מען וויל אויסשעפּן די אָדער יענע עקאָנאָמישע פּראָבלעם בא די אידן פון איין באַשטימט לאַנד. אַזאַ אַלוויטיגער און אויסשעפּנדיגער מאַטעריאַל איז בא אַ איצטיגן מאָמענט נאָר ניט בנמצא — מען דאַרף אים ערשט זאַמלען און דער עיקר ערשט שאַפן. מיר זיינען דערבער געצוואונגען אין אונזער אַרבעט באַלייכטן פאַרשיידענע זייטן פון די באַהאַנדלטע עקאָנאָמישע פראַגעס מיט מאַטעריאַלן וועגן פאַרשיידענע טיילן פון מזרח־אייראָפּייאישן אידנטום. מיר טוען עס, ווייל מיר זיינען זיכער, אַז דער חילוק צווישן די סאָציאַלע שנוים און ענדערונגען, וועלכע זיינען פאָרגעקומען פאַר די לעצטע יאָרן בא פאַרשיידענע טיילן פון מזרח־אידנטום, איז נאָר אין גראַד, אין כמות, אָבער ניט אין איכות פון די דאָזיגע ענדערונגען און ניט אין זייער שורש־כאַראַקטער.

אין תוך אַריין, לויט דעם עקאָנאָמישן אינהאַלט נאָך, זיינען די דאָזיגע אַלע סאָציאַלע ענדערונגען איינע און די זעלבע בא די אידן פון רוסלאַנד, פּוילן, ליטע און לעטלאַנד, — ווייל אין גרונט נעגומען זיינען די אַלגעמיינע וויכטיגסטע סאָציאַלע שנוים פאַר די לעצטע צען יאָר אין די אַלע אויסגערעכנטע לענדער אויך איינע און די זעלבע, ניט נעקוקט אויף דעם תהום, וואָס טיילט אָפּ איינע פון דער אַנדערער די פּאָליטישע סיסטעמעס פון די דאָזיגע מלוכות. בולטער און קלאָרער ווערט דאָס, ווען פון די גרויסע סאָציאַלע פּערטורבאַציעס נייט מען איבער צו די קאָנקרעטע עקאָנאָמישע ערשיינונגען, וועלכע האָבן דאָך אַ סך מער געווירקט אויפן אידישן עקאָנאָמישן לעבן, ווי די ערשטע.

פאַרשטייט זיך, ס׳זיינען פאַראַן טיפע און וויכטיגע חילוקים צווישן דער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג פון די נאָר לעצטע יאָרן אין רוסלאַנד און אין פּוילן, למשל, חילוקים, וועלכע וועלן מסתמא האָבן ניט קיין קליינע ווירקונג אויך אויף דעם וויטערדיגן גורל פון די דאָזיגע לענדער — און דאָך, נעמט מען דעם מהות פון דער זאַך, דעם סאַמע שורש און ניט דעם גראָד פון דער דורכגעפירטער רעפאָרם, ניט דעם פאַרגעס אירן, מוז מען קומען צום אויספיר, אַז די אַלע אויסגערעכנטע לענדער האָבן אין גרונט דורכגעמאַכט איינע און די זעלבע עקאָנאָמישע רעוואָליציע, ווער ראַפּטאַם און מיט קולי־קולות׳דיגן אימפּעט און ווער לאַנגזאַם און אָן איבערגיין רעש, ווער ברייטער פאַרכאַפּנדיג און ווער שמאָלער, אָבער אין תוך אַריין דורכגעמאַכט איין סאָציאַלן פּראָצעס.

לאָמיר נאָכן קורץ כאַראַקטעריזירן די אַלגעמיינע סאָציאַלע שנוים און די וויכטיגסטע עקאָנאָמישע רעוולטאַטן זייערע אין די דערמאָנטע לענדער.

---

* איך בעטן פאַר ניטיג אויסצודריקן דאָ מיין דאַנק דער צענטראַל־עקזעקוטיווע פון דער העלט־חילף־קאָנפערענץ פאַר איר העלפן מיר צו באַקומען די נויטיגע מאַטעריאַלן און צו שטודירן די עקאָנאָמישע לאַגע פון די אידן אין לעטלאַנד אויפן פאַרט. — י. ל.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די אַגראַר־פראַגע איז ווער פאַרשיידן פאַרענטפערט געוואָרן אין די אַלע לענדער, וועלכע אינטערעסירן אונז דאָס מאָל — אַם ראַדיקאַלסטן איז זי פאַרענטפערט געוואָרן אין רוסלאַנד און אַם שוואַכסטן אין פּוילן; נעבן גרינדליך איז זי פאַרענטפערט געוואָרן אין לעטלאַנד און אַביסל ווייניגער גרינדליך אין ליטע. נעמען מיר פּוילן, ליטע און לעטלאַנד, וואו די נאַציאָנאַלע באַפרייאונג האָט נים געקאָנט דורכגעפירט ווערן מיט די הענט פונם אַרבעטער־קלאַס אַליין, הגם ער איז געווען דאָרטן סוף מלחמה און אָנהויב רוסישע רעוואָלוציע דער בעסט אָרגאַניזירטער קלאַס, און וואו די נאַציאָנאַלע קאָנסטיטוציע האָט שטאַרק אָפּגעשוואַכט זיין רעוואָלוציאָנערן אימפּעט, זעהען מיר, אַז וואָס מער סאַיז צוזאַמענגעפאַלן דער סאָציאַלער נעגנזאַץ מיטן נאַציאָנאַלן (לעטלאַנד), אַלץ ראַדיקאַלער איז די אַגראַר־פראַגע פאַרענטפערט געוואָרן און וואָס ווייניגער דער סאָציאַלער נעגנזאַץ איז צוזאַמענגעפאַלן מיטן נאַציאָנאַלן (פּוילן), אַלץ שוואַכער איז געווען די אַגראַר־רעפאָרם. ליטע, וואו דער פּריצישער קלאַס איז נים געווען אויסגענאָמען פון איין נאַציאָנאַל־פרעמדן שטיק, ווי אין לעטלאַנד, און איז נים באַשטאַנען אין אַזאַ גרויסער מאָס פון נאַציאָנאַל־איינענע עלעמענטן, ווי אין פּוילן, פאַרנעמט אין דעם פּרט דאָס מיטעלע אָרט.

און נאָך אַ זאַך — דאָרט, וואו די באַפרייטע נאַציע האָט נים פאַרמאָגט קיין איינענע דורות־לאַנג הערשנדיגע און היסטאָריש רייפע קלאַסן מיט אַלטע מלוכה־טראַדיציעס, האָט דער בונד צווישן דעם אַרבעטער־קלאַס און פּויערטום אָנגענומען ברייטערע און פעסטערע פאָרמען, האָט לענער אויסגעהאַלטן און וועט נאָך זיכער בלייבן, ביז סוועט זיך די דאָזיגע ביידע קלאַסן איינגעבן שאַסן פון און מיט איינענע כחות דעם נאַציאָנאַלן מלוכה־אָרגאַניזם (לעטלאַנד און ליטע); פאַרקערט אָבער, אין פּוילן, וואו די הערשנדיגע קלאַסן פאַרמאָגן נים נאָר אַלטע מאות־יאָריגע מלוכה־טראַדיציעס, נאָר זיי זיינען נאָך פאַרהיילנס און באַפּרעט מיט מאַרטירער־קרענץ פון קעמפער פאַר דער נאַציאָנאַלער באַפרייאונג, האָט זיך די דאָזיגע קלאַסן ניך איינגענעבן צו צעשפּאַלטן דאָס פּויערטום און אָפּציהען צו זיך דאָס רייכערע פּויערטום, פאַרשאַרפן די נענגזאַצן צווישן שטאָטישן אינדוסטריע־אַרבעטער און דאָרפישן מיטל־פּויער, אויסגרצן פאַר איינענע קלאַסן־צוועקן די שאָוויניסטישע שטימונגען און טראַדיציעס פון די ברייטע אַרבעטער־ און פּויערים־מאַסן און אויף אַזאַ אופן אָפּשוואַכן און אָפּטעמפן דעם רעוואָלוציאָנערן דראַנג זייערן און פאַרשמעלערן און וואו מעגליך נאָר צו נישט מאַכן זייערע סאָציאַלע פאָדערונגען. און אַזוי ווי אין פּוילן געהערן צו די נאָר זאָס כאַראַקטעריזירטע נאַציאָנאַלע הערשנדיגע קלאַסן דער עיקר די פּריצים, די אַגראַר־בורזשואַזיע, אַך, פאַרקערט, די שטאָטישע בירגערליכע קלאַסן נעהערן איבערוויגנדיג צו פרעמדע בעלקער, דער עיקר צו אידן און דייטשן, איז נאַטירליך, וואָס די ערשטע זיינען גרייט צו פאַרשטאָפן דעם לאָך פון די נים אויסגעפילטע אַגראַר־הבטחות מיט רדיפות און נישות אויף דער נאַציאָנאַל־פרעמדער שטאָטישער בורזשואַזיע און זיינען נעגנג קלוג צו קאָמפענסירן די נים־צופרידענע דאָרפישע מאַסן מיט אַרויסלייגן אויף די נאַציאָנאַל־פרעמדע שטאָטישע בירגערליכע קלאַסן דעם אויסגעהויער שווערן שטייער־פּרעס, וועלכער איז נישט אויף צו שאַפן און אויסהאַלטן די נאַציאָנאַלע מלוכה.

אונז קנויל פון סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע סתירות און קאָמפּליקטן, וועלכע איז אין פּוילן אַ סך קאָמפּליצירטער און פאַרפלאָנטערער, ווי אין לעטלאַנד און ליטע, האָט זיך דער פּוילישער פּריצישער בורזשואַזיע איינגעגעבן ווער נעשיקט אויסצונוצן די די נאַציאָנאַלע צעריסנקייט צווישן שטאָט און דאָרף, אי די סאָציאַלע סתירות צווישן איינענע פאַרשיידענע עלעמענטן אין שטאָט און אין דאָרף. פאַרקערט, אין רוסלאַנד, באַזונדערס אין גרויס־רוסלאַנד, וואו די סאָציאַלע סתירות זיינען אַרויסגעטראָטן אין זייער נאַקעטסטער פאָרם, וואו די קלאַסן פון איין נאַציע זיינען געשטאַנען איינער אַנטקעגן אַנדערן, וואו קיינע נאַציאָנאַלע נעגנזאַצן און קאָנפליקטן האָבן נים פאַרדעקט דעם אינהאַלט פון סאָציאַלן קאַמף און האָבן נים אָפּגעצוינן די אויסמערקזאַמקייט פון די אויסגעשטאַנענע קלאַסן אויף ספּעציעלע אויפגאַבעס — אין רוסלאַנד האָט זיך אינם סטיכישן לויף פון דער רעוואָלוציע איינגענעבן אויף אַ געוויסע צייט פאַרשיען דעם תהום צווישן שטאָטישן אַרבעטער און דאָרפישן פּויער, צווישן דעם פּויערשן בעל־גוף און דאָרפישן דלות. אָבער אפילו אין פּוילן איז דאָס פּויערטום בכלל געווים דער קלאַס, וואָס האָט געבראַכט די קלענסטע קרבנות אויפן מזבח פון אויסגעלעבטן פאָטערלאַנד און וואָס האָט מער פון אַלע געוואונען פון די פאָרגעקומענע סאָציאַלע אומענדערונגען.

און באַקומען האָט זיך אין רעזולטאַט, אַז מיר האָבן פאַר זיך אויסגעשפּראָבענע פּויערשע מלוכות, וואו פּאַקטיש פאַרבאָט דאָס פּויערטום אין זיין פאַרב און שאַפן אין זיין גנשטאַלט דאָס נאַנצע אַרומיגע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע לעבן. מעגן זיין די פּאָליטישע סיסטעמעס אין אַלע אויסגערעכנטע לענדער ווי פאַרשיידן, מעגן אפילו שטייען בא דער מאַכט אויסגעשפּראָכן שטאָטישע עלעמענטן — אין דער פּראַקטיק טוען אַלע דעגירונגען אין די דאָזיגע לענדער דעם רצון פון פּויערטום, ריכטיגער, פון די אָדער יענע טיילן זיינע. די פּאָליטישע קאָמבינאַציעס בייטן זיך אָפט — אָט שטיצט זיך אַ רעגירונג אויף די אָרימע און מיטעלע פּויערים, אָט אויף אַ בונד פון אַרבעטער און פּויערים און אָט קומט אויף אַ קאָמבינאַציע פון פּריצים, פּויערים און אַ טייל אַרבעטער, און אין רוסלאַנד בלייבט די נאַנצע צייט די איינענע פּאָליטישע סיסטעם, נאָר מיט פאַרשיידענע פּראָגראַמעס פאַרן דאָרף; די עקאָנאָמישע פּאָליטיק אָבער פון די דאָזיגע פאַרשיידענסטע קאָמבינאַציעס איז אומעטום דורכגעדרונגען פון צופאַסן זיך צו די פּויערישע אינטערעסן, פון צופרידנשטעלן די פּויערים, פון מאַכן הערשן דאָס דאָרף אינבער דער שטאָט.

ווי באַקאַנט, האָט דער פּוילישער פּרעמיער נראַבסקי ערקלערט אַ דעלעגאַציע פון ביאַליסטאָקער פאַבריקאַנטן, אַז די פּוילישע מלוכה דאַרף נים האָבן אַזוי פיל פאַבריקן, און די רעגירונג וועט זיין צופרידן, ווען צוויי דריטל פון די ביאַליסטאָקער פאַבריקן וועלן זיך פאַרמאַכן און די אַרבעטער וועלן זיך אָדער אומקערן אין דאָרף אַריין אָדער זיי וועלן עמיגרירן אין פרעמדע לענדער — און אין אָט דער קורצער תשובה פון פּרעמיער ליגט פאַרבאָרגן דער שליסל צו דער עקאָנאָמישער פּאָליטיק פון אַלע רעגירונגען פון דער זעלבסטשטענדיגער פּוילישער מלוכה. און ווען דער סאָוועטישער פינאַנץ־קאָמיסאַר סאָקאָלניקאָוו שרייבט אין „פּראַוודאַ", אַז די סאָוועט־רעגירונג וועט בשום אופן נים פאָלגן יענע קאָמוניסטן־עקאָנאָמיסטן, וועלכע פּרעדיגן פאַרסירן די אינדוסטריעלע אַנטוויקלונג פון לאַנד אויפן חשבון פון די שטייערן, וואָס מען דאַרף וואָס מער אַרויסקוועטשן פון דאָרף, און וועט, פאַרקערט, אַנטוויקלען די אינדוסטריע נאָר אין אַזאַ מאָס, ווי דאָס איז נוטיג פאַרן דאָרפישן נעברויכער, און וועט אויך דערפירן די שטייערן פון דאָרף צו אַ מינימום, ערקלערט

מיט דעם סאָקאָלניקאָוו אי די נאַנצע דורכגעכאַבטע עוואָלוציע פון דער סאָוועטן־מאַכט, אי אויך וויטערדיגע עקאָנאָמישע פּראָגראַם. און אַז די נאַנצע עקאָנאָמישע פּאָליטיק פון לעטלאַנד אויפ־ליטע איז דורך און דורך דורכגעוואַפנט מיט פּויערשע טענ־דענצן און מיט אָפּגעבן די בכורה דעם דאָרף איבער דער שטאָט, פאַרשפּאַרט מען נאָר ברייטגען ראיות.

ניט קיין קליינע ראָל אין דעם אַלעם האָט געשפּילט דאָס, וואָס אין די דאָזיגע אַלע לענדער איז דער אַרבעטער־קלאַס נאָך שטאַרק געבונדן מיט דאָרף, געבונדן אָפט פּערזענלעך־עקאָ־נאָמיש און נאָך אָפטער מאַטעריעל־משפחה־דיג, אויך פּסיכאָ־לאָגיש און אידעאָלאָגיש. און דעריבער פילט זיך אַזוי אין די פּאָליטישע סימפּאַטיעס און אַרויסטרעטונגען פון די אַרבעטער־מאַסן אין די דאָזיגע מלוכות דער ריח פון עדל, דער ברויזנדיגער אומרוה פון דאָרף, דער ווילדער פּויערשער דראַנג צום חורבן פון דער פיינטליכער שטאָט, דער האַס און צאָרן ניט נאָר פון עקאָנאָמיש אונטערדריקטע, נאָר פון קערפּערליך באַליידיגטע און פּערזענלעך פאַרשקלאַפטע. די שנאה פון אַרבעטער צום פאַבריקאַנט טראָגט ניט דעם כאַראַקטער פון פּערזענלעכער נקמה, נאָר פון קאַמף מיט אַ פּאָליטישער און עקאָנאָמישער סיסטעם; פאַרקערט, דער פויער איז אָנגעזאַפּט מיט שנאה און נקמה צום פּריץ נופא, צו דער פּערזאָן, וואָס האָט אים און זיינע עלטערן און עלטער־עלטערן געהאַלטן הונדערטע יאָרן פּער־זענלעך פאַרשקלאַפט און פאַרקנעכטעט. און אָט דער פּויערשער פּערזענלעכער נקמה־געפיל האָט באַהערשט ניט אין קיין קליינער מאָס אויך די אַרבעטער־מאַסן פון די באַשפּראָכענע לענדער, ווייל צו יונג איז נאָך זייער פּראָלעטאַרישער עלטער און צו אַלט זייער פּויערשער שורש.

דער וויכטיגער היסטאָרישער פּאָליטישער פּועל־יוצא איז, אַז דער פּריצישער קלאַס, וואָס האָט אַזוי פיל הונדערטע יאָרן גע־האַלטן די הערשאַפט אין זיינע הענט, איז אונטערגעגאַנגען, וואו אויף אַלע הונדערט פּראָצענט און וואו אויף אַ ביסל וויינינער, אָבער צו זיין הערשאַפט, צו זיין גורל־באַשטימענדיגער ראָל, וואָס איז געווען אַזוי נוואַלדיג גרויס אוי אויך אַזוי נוואַלדיג טרויעריג, איז אומעטום געמאַכט אַ סוף און געוויס שוין אויף שטענדיג; דאָס פּויערטום, וואָס מאַכט אויס אין אַלע אייראָ־פּעאישע לענדער מיט קאָמפּאַקטע אידישע מאַסן פון 75 ביז 85 פּראָצענט פון דער באַפעלקערונג, ווערט פאַרוואַנדלט פון אַ פּאַסיווער ווירטשאַפט־קראַפט אין אַ אַקטיווער עקאָנאָמישער מאַכט, ווערט פון אַ פּאָליטישן אָביעקט אַ פּאָליטישער סוביעקט. און אַזוי ווי דאָס פּויערטום פון די איצטיגע רוסלאַנד, פּוילן, ליטע און לעטלאַנד קאָן אָבסאָלוט ניט נעגליכן ווערן צום פּויער־טום פון פראַנקרייך בשעת דער רעוואָלוציע פון 1789־טן יאָר אָדער אַפילו צום פּויערטום פון דייטשלאַנד אין 1848־טן יאָר, ווייל ס'איז עקאָנאָמיש ריעזודיגער, שטאָטישער און פּראָגרעס־ווער, ווייל ס'איז קולטורעלער און פּאָליטיש אַקטיווער, ווייל ס'איז נאַציאָנאַל אַנטוויקעלטער און באַיואוסטזיניגער, ווייל ס'לעבט בא נאַנץ אַנדערע טעכנישע, עקאָנאָמישע, קולטורעלע און פּאָליטישע באַדינגונגען, ווייל ס'נעפינט זיך אין אַ נאַנץ אַנדערער וועלט־און היים־אַטמאָספער, ווייל ס'האָט אַנטקעגן זיך און נעבן זיך פאַרהעלטניסמעסיג שטאַטישע קלאַסן פון אַ סך אַ שוואַכערער וואָג און פון אַ סך אַ שוואַכערער אָרגאַניזירטקייט און מאַכט, איז נאָר קיין סתק ניט, אַז אינם וויטערדיגן נאַנג פון דער גע־שיכטע פון די דאָזיגע מלוכות העט דאָס פּויערטום שפּילן אַ סך אַ גרעסערע און אָנגעזעהענערע ראָל, ווי ס'איז געווען אין מערב־אייראָפּע.

ס'איז נעגנט צו דערמאָנען זיך, אַז אין די דאָזיגע אַלע מלוכות איז דורכגעפירט געוואָרן אין אַן דערזעלבער פּרינציפּ אין דער שטייער־סיסטעם — וואָס מער שטייערן פון שטאָט און וואָס ווייניגער פון דאָרף, — אום מודה צו זיין, אַז דאָס פּויערטום דיקטירט אומעטום ווי רצון. אין פּוילן צאָלן די פּינף און צוואַנציג פּראָצענט שטאָטישע באַפעלקערונג אַזוי פיל שטייערן, ווי־פיל די 75 פּראָצענט דאָרפישע באַפעלקערונג; כמעט דאָס־זעלבע איז דורכגעפירט געוואָרן אין לעטלאַנד און אין ליטע; און אין רוסלאַנד איז באַשטימט אויפן יאָר 1924—25 דירעקטע שטייערן פון די 85 פּראָצענט דאָרפישער באַפעלקערונג 340 מיליאָן רובל און פון די פּופצען פּראָצענט שטאָטישער באַפעל־קערונג 450 מיליאָן רובל. און דאָס איז דעמאָלט, ווען אין רוסלאַנד איז די אַגראַר־ווירטשאַפט שוין אויפגעשטעלט אויף פיר פינפטל, און די אינדוסטריע נאָר אויף צוויי דריטל פונם פאַרמלחמה־דיגן צושטאַנד. ווער זשע קאָן נאָך זיין אין ספק, אַז אין די אַלע מלוכות, און רוסלאַנד בתוכם, הערשט באמת דאָס פּויערטום?

מיר קאָנען זיך דאָ ניט אָפּשטעלן אויף דעם, וואָס מאַר אַ קאָלאָסאַלע ווירקונג דאָס מוז האָבן אויף דער וויטערדיגער עקאָ־נאָמישער און פּאָליטישער אַנטוויקלונג פון די אידישע מאַסן אין די דאָזיגע לענדער. איינס מוז אָבער ווערן קלאָר, אַז די שאַבלאָנע פאָרשטעלונג ווענן דעם, אַז נאָכן פאַרניכטן פון די פּריצישע־פּעאָדאַלע קיסטן און פּענטעס, מוז קומען די נעוויינליכע קאַפּיטאַליסטישע־בורזשואַע אַנטוויקלונג, וואו די אידן דערפילן זיך אין זייער „נאַציאָנאַלער" סטיכיע, וואו זיי דערפילן זיך ווי אַ פיש אין וואַסער און מיט פרייד און שמחה פון אמת באַרופענע שפּרינגען זיי אינם באַפרייטן ים פון האַנדל און וואַנדל — אָט דער שאַבלאָן פונם מערב־אידנטום פּאַסט ניט פאַר מזרח־אידנטום, וואָס ווערט עמאַנסיפּירט אין אַ נאַנץ אַנדערער היסטאָ־רישער עפּאָכע, אין אַ נאַנץ אַנדערער עקאָנאָמישער און פּאָלי־טישער סביבה, בא אַ נאַנץ אַנדערע כחות־פאַרהעלטנישן פון פאַר־שיידענע קלאַסן הן אין דער אַרומיגער וועלט, הן בא זיך נוסא.

II

אין רעזולטאַט פון דער מלחמה איז אין נאַנץ אייראָפּע גע־ווָאָרן קלענער דער שטח פון די פאַרזייטע פעלדער און נאָך מער איז געפאַלן דער סכום אַראָפּגענומענע תבואה. אַזוי האָט אין 1919־טן יאָר באַטראָפן אין אייראָפּע (אָן רוסלאַנד) דאָס נאַנצע פאַרזייטע פעלד 81,8% און דאָס נערעטעניש סך־הכל 71% פון 1913־טן יאָר. אָבער שוין אין 1923־טן יאָר האָט דאָס פאַרזייטע פעלד אויסגעמאַכט 92% און דאָס נערעטעניש 93% פון 1913־טן יאָר. נאָר אַנדערש האָט זיך באַקומען די לאַגע אין מזרח־אייראָפּע, וואו די מלחמה האָט געפּראַכט נאָך זיך אַ רעוואָלוציע און אַ נעראַנגל פון קלאַסן און פעלקער, וואָס די וועלט האָט עס נאָך ניט געזעהען. דאָ האָט דער חורבן ערשט נאָך דער מלחמה דערגרייכט זיינע העכסטע מדרגות און דאָס קומען צו זיך קומט אָן אַ סך שווערער, נייט אַ סך לאַנג־זאַמער און מיט מער וויטאָן, ווי אין די מערב־לענדער.

אין אַלע מערב־לענדער איז די פּראָדוקציע־פּראָצע איינגעלייך כמעט ווי פּלשטענדיג געלייזט, ווייל הן די אַגראַר־ווירטשאַפט און הן די אינדוסטריע זיינען אויפגעשטעלט אין זייער פאַר־

מלחמה׳דיגער מאָס; דער הערשנדיגער עקאָנאָמישער קריזיס האָט זיינע סיבות אין דער אָפּגעשטאָגענער קויף־קראַפט פון דער איינענער קאָנסומירנדיגער באַפעלקערונג און אינם אַרויספאַלן פונם גרויסן אָפּזאַץ־מאַרק פון מזרח־אייראָפּע. נאָר אַנדערש איז אָבער די לאַגע אין מזרח־אייראָפּע — דאָ ראַנגלט מען זיך נאָך מיט אויפשטעלן די פּראָדוקציע, מיט דערנייכן דעם פאַר־מלחמה׳דיגן צושטאַנד אין פּראָדוצירן די נעבערויך־מיטלען פון ערשטער נויטווענדיגקייט.

אין רוסלאַנד האָט דאָס פאַרזייטע פעלד אויסגעמאַכט אין 1922־טן יאָר 61% און אין 1923־טן 72% פון 1914; דער סכום אַראָפּגענומענע תבואה אין רוסלאַנד האָט באַטראָפן אַפילו אין 1923־טן יאָר, אינם יאָר פון גרויסן גערעטעניש, סך־הכל 70% פון 1914. אין פּוילן האָט דאָס גערעטעניש אין 1923־טן יאָר אויסגעמאַכט 85% פונם דורכשניט 1909־13; אין רומעניע האָט דאָס פאַרזייטע פעלד אין 1923־טן יאָר אויסגעמאַכט סך־הכל 79% פונם דורכשניט 1909—13; אין לעטלאַנד האָט אין 1923־טן יאָר אויסגעמאַכט דאָס גערעטעניש אין פאַרגלייך מיטן דורכשניט 1909—13:

בא קאָרן	85	פּראָצענט
„ נערשטן	76	„
„ פלאַקס	64	„

אָט אַ די עטליכע ווייניגע ציפערן וואַרפן שוין אַ קלאָרן שיין אויף דער קאַטאַסטראָפע, וואָס האָט געמוזט פאָרקומען אין אידישן עקאָנאָמישן לעבן. ס׳איז דאָך קלאָר, אַז די אַלע אויס־גערעכנטע לענדער, וועלכע האָבן אַלע נעדאַט אַ נאַגיץ גרויסן עקספּאָרט פון פאַרשיידענע אַגראַר־פּראָדוקטן, האָבן דעם דאָזיגן אַרויספיר געמוזט אָפּשטעלן. דאָס פאַר־מלחמה׳דיגע רוסלאַנד מלענט אַרויספירן פון 20 ביז 25 פּראָצענט פון זיין נאַצער אַגראַר־פּראָדוקציע. אוקראַינע, וואָס זיין נאַצער תבואה־האַנדל איז געלעגן כמעט אויסשליסליך אין אידישע הענט, פלעג געבן פון 45 ביז 50 פּראָצענט פון דער נאַצער עקספּאָרטירטער תבואה. דער נאַצער באַטראָף פון רוסלענדישן אַגראַר־עקספּאָרט האָט אויסגעמאַכט ערב דער מלחמה (1913) בא אַ מיליאַרד מיט 200 מיליאָן רובל; פון דערפון האָט געהאַט אוקראַינע הכנסה מער פון אַ האַלבן מיליאַרד רובל.

און ס׳פאַרשטייט זיך שוין פון זעלבסט, אַז ווען די פּויערישע באַפעלקערונג איז געווען געצוואונגען צו פאַרקירצן דעם שטח פאַרזייטן פעלד, האָט זי זיך אין אַ גרעסערער מאָס אָפּגעזאָגט צו פּראָדוצירן די העכערע סאָרטן אַגראַר־פּראָדוקטן, וועלכע זיינען נענאַנגען דער־עיקר אויפן מאַרק, ווי פון די תבואות, וואָס זי האָט באַדאַרפט פאַר איר איינענעם נעבערויך. און דאָס זעהען מיר מאַקי פון די דאַטן ווענן לעטלאַנד — קאָרן האָט לעטלאַנד נעהאַט אין 1923־טן יאָר 85% פונם דורכשניט פון 1909־13 און פלאַקס סך־הכל 64%. און דערמיט דערקלערט זיך טייל־ווייז, וואָס אין 1913־טן יאָר איז דורך רינע דורכגענאַנגען 8,3 מיליאָן פוד פלאַקס און אין 1922 סך־הכל 920,000 פוד, בערך ניין מאָל ווייניגער.

פאַר דער מלחמה איז אָנגעקומען אויף יעדן איינוואוינער פון רוסלאַנד יאָר־הכנסה נאָר פון תבואה־עקספּאָרט 4 רובל און פונם נאַנצן אַגראַר־עקספּאָרט כמעט אַכט רובל הכנסה אויף יעדן נפש. אין אוקראַינע, נענומען באַזונדער, האָט יעדער איינוואוינער באַקומען יאָרליך כמעט 20 רובל הכנסה. און אָט ווייל די הכנסה אויף איין נפש האָט אויסגעמאַכט אין רוסלאַנד אין די לעצטע יאָרן:

אין 1921	. . . . .	0,01	קאָפּיקעס
„ 1922	. . . . .	0,13	„
„ 1923	. . . . .	79,80	„
„ 1924	. . . . .	74,50	„

אין די ראַנד־מלוכות איז די לאַגע נעווען אַביסל בעסער, אָבער ניט אויף קיין סך. אויך דאָרטן האָט זיך דער עקספּאָרט פון אַגראַר־פּראָדוקטן שטאַרק פאַרקלענערט, וואו אויף אַ דריטל און וואו נאָך אַ סך מער.

די אַלע אויסגערעכנטע ערשיינונגען טרעטן אין רוסלאַנד נאָר שאַרפער און אויסגעשפּראָכענער אַרויס, אָבער מיר טרעפן זיי אין אַלע מזרח־לענדער, וועלכע האָבן נאָך דער מלחמה איבערגעלעבט אַ רעוואָלוציע מיט אירע פאָלגן. דער קאָמוניס־טישער רעזשים האָט נאָר פאַרשטאַרקט און אָפּט דערפירט ביז אַ טראַגישער מדרגה די שווערע פאָלגן פון דער מלחמה, בירגער־קריג און רעוואָלוציע, אָבער די גרונט־ערשיינונגען זיינען נעווען אומעטום איינע און דיזעלבע.

מיר האָבן שוין העכער נעזעהען אויפן ביישפּיל מיט פלאַקס, ווי שטאַרק ס׳איז נעפאַלן די פּראָדוקציע פון די העכערע אַגראַר־קילטורן. אָט זיינען איינינע דאַטן ווענן האַנדל־פלאַט פון לעט־לאַנד, וואָס באַלייכטן באַזונדערס בולט, ווי שטאַרק ס׳איז נע־פאַלן דער עקספּאָרט. אין 1914 האָט באַטראָפן דער אינהאַלט פון לעטישן האַנדל־פלאַט 87,960 טאָן און אין 1924־טן סך־הכל 31,170 טאָן אָדער 35,5%, כמעט נאָר אַ דריטל. אַלזאָ, אַפילו אין 1924־טן יאָר, נאַנצע פיר יאָר נאָכן רינער שלום צווישן רוסלאַנד און פּוילן און זעקס יאָר נאָכן שלום צווישן לעטלאַנד און רוסלאַנד, האָט נאָך אַלץ דער עקספּאָרט דורך די לעטישע האַפנס אויסגעמאַכט כמעט אַ דריטל פונם פאַרמלחמה׳דיגן עקס־פּאָרט. ס׳איז נאָכ נעגן באַקאַנט, אַז דורך די לעטישע האַפנס איז נענאַנגען קיין אויסלאַנד דער עיקר וואַלד, פלאַקס, וואָל און תבואה און אַז דער האַנדל מיט די דאָזיגע אַלע עקספּאָרט־סחורות איז געלעגן כמעט אויסשליסליך אין אידישע הענט.

מיר קאָנען זיך דאָ ניט אָפּשטעלן נענוי אויף דער ראָל פון אידן אינם האַנדל מיט יעדער פון די דערמאָנטע סחורות. דאָס איז אָבער אפשר נאָר איבעריג. ס׳איז נענוג צו זאָגן, אַז אינם נעוועזענעם תחום איז פון יעדע הונדערט באַשעפטיגטע אינם האַנדל מיט תבואה נעווען 93 אידן (ליט דער ציילונג פון 1897־טן יאָר), כדי צו פאַרשטייען, אַז דער חורבן פונם עקספּאָרט פון אַגראַר־פּראָדוקטן פון רוסלאַנד און פון די ראַנד־שטאַטן האָט געטראָפן, אויף וויפיל דאָ רעדט זיך ווענן סוחרישן קלאַס, דער־עיקר די אידן. ס׳איז אוממעגליך פעסטצושטעלן, וויפיל אידן האָבן נעלעבט פון עקספּאָרט־האַנדל. אָבער די דאַטן ווענן דער צאָל אידן, וואָס האָבן נעלעבט פון מסחר מיט אַגראַר־פּראָדוקטן בכלל, וואַרפט אַ געוויסן שיין אויך אויף דער דאָזיגער פראַגע. ליט דער ציילונג פון 1897־טן יאָר האָבן זיך אין דעמאָלטיגן רוסלאַנד באַשעפטיגט מיט האַנדל מיט אַגראַר־סחורות 194,000 אידן; מיט זייערע משפחות האָבן געהאַט חיונה פונם דאָזיגן מסחר מער פון אַכט הונדערט טויזנט נפשות אָדער כמעט אַ זעקסטל פון דער דעמאָלטיגער אידישער באַפעלקע־רונג. און ס׳איז נאָר קיין ספק ניט, אַז אין דעם פּרט זיינען פון דער ציילונג אָן ניט פאַרגעקומען קיין שנוים, און דער פּראָצענט

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

אידן, וואָס האָט געלעבט פון מסחר מיט אַגראַר־פּראָדוקטן, איז געווים ביז דער מלחמה געבליבן אומגעפער דערוועלבער.

שוין בשעת מלחמה איז שטאַרק געפאַלן דער עקספּאָרט פון אַגראַר־סחורות פון רוסלאַנד, אָבער דעמאָלט איז אויסגעוואַקסן דער אינווייניגסטער מאַרק — די נוואַלדיג גרויסע אַרמיי און די אויסגעוואַקסענע אַרבעטער־באַפעלקערונג אין די גרויסע שטעט צוליב דער מלחמה־פאַבריקאַציע האָבן אין אַ נאַנץ גרויסער מאָס געדעקט דאָס אויספעלן פונם אויסערן מאַרק. חוץ דעם, האָט די מלחמה אַליין געשאַפן אַ סך נייע פּרנסות, וועלכע האָבן אָפט מיט פּראָצענט קאָמפּענסירט דעם אָפּגעשטאָרבענעם עקספּאָרט־מסחר. אויף אַזאַ אופן האָט מען בשעת מלחמה נאָר ווייניג וואָס געפילט דאָס אַרויספאַלן פון אַזאַ וויכטיגן פּרנסה־קוואַל, ווי דער עקספּאָרט פון אַגראַר־סחורות — דער פּויער האָט דאָס געדעקט טייל־ווייז מיט דעם פאַרבייטערטן אינווייניגסטן מאַרק און טייל־ווייז מיט געהעכערטע פּריזן; די אידישע סוחרשע באַפעלקערונג — אויך מיטן אויסגעוואַקסענעם אינווייניגסטן מאַרק, מיטן אויפגעהויבענעם ריוח און מיט אויסגוצן נייע פּרנסה־קוואַלן, העלכע די מלחמה האָט געשאַפן.

נאָר אַנדערש נאָך דער מלחמה — די אַגראַר־ווירטשאַפט, וועלכע האָט שוין בשעת מלחמה נעגנ דענראַדירט צוליבן אויסעלן פון לעבעדיגן און טויטן אינוועניטאַר, צוליב דער קנאַפּער באַמיסטונג און צוליב דעם אויספעלן פון מענער צום פעלד־באַאַרבעטן, האָט נענומען פאַלן נאָך אין אַ שטאַרקערער מאָס: וואו צוליב דעם צעפּלאַקרטן בירגער־קריג און צוליב דעם מיליטערישן קאָמוניזם און וואו פּשוט צוליב דעם איבערגאַנג פון דער ערד פון די פּריצים צו די פּויערים. ס'איז אַ חוק ולא יעבר, אַז די פּריצישע ערד, באַאַרבעט מיט נאַנץ אַנדערע טעכנישע מיטלען, ווי ביים אָרימען פּויער, זאָל די ערשטע צייט פון דער פאַרצעליאַציע שטאַרק דענראַדירן אין פּרט פון נערעטעניש; ס'מוז נעמען אַ נאַנץ לאַנגע צייט ביז די אַגראַר־פּראָדוקטיוקייט פון דער צעטיילטער ערד זאָל אויפגעשטעלט ווערן און זאָל אָנהויבן נאָך פּראָגרעסירן אַדאַנק דעם קולטורעלן וואוקס פון דער פּויערשער באַפעלקערונג. און טאַקע מיט דעם דאָזיגן סוף כל סוף דיגן אַגראַר־פּראָגרעס דערקלערט זיך דער פאַרצעליאַציע־פּראָצעס אין אַלע לענדער, וואָס צייט זיך שוין אַ סך צענדליגע יאָרן און וואָס די רעוואָלוציע האָט אים איינגעלעך נאָך פאַרשנעלערט און גרינדליכער דורכגעפירט. שוין צום אָנהויב פון 20־טן יאָרהונדערט האָבן די פּריצישע תבואות אויסגעמאַכט סך־הכל 22 פּראָצענט פון דעמאָלטיגן רוסישן אַגראַר־עקספּאָרט און די פּויערישע תבואות נאַנצע 78 פּראָצענט. און דערמיט דערקלערט זיך אין אַ גרויסער מאָס, פאַרוואָס דער האַנדל מיט תבואה האָט באַשעפטיגט אַזאַ גרויסע צאָל פאַרמיטלער — אָבער די רייכע פּויערישע מאַיאָנטקעס, וואָס זיי זיינען געווען די הויפּט־פאַרקויפער פון תבואה, די אַזוי גערופענע בעלי־בתים האָבן אויך געליטן פון דער פאַרצעליאַציע, וואו מער און וואו ווייניגער, אָבער אין אַלגעמיינעם האָט דאָס שטאַרק געווירקט אויף דעם פאַלן פון די נערעטעניש.

מיר קאָנען זיך דאָ ניט אַריינלאָזן אין פּרטים הענען דער אַגראַר־רעוואָלוציע אין די מזרח־לענדער — פאַ[illegible]ן איז דאָך דאָ נאָר וויכטיג דער פאַקט, אַז אין אַלע מזרח־לענדער [illegible]ד מיט קאָמפּאַקטע אידישע מאַסן האָט די אַגראַר־ווירטשאַפט [illegible]מאַרק דענראַדירט, האָט שטאַרקט פאַרקירצט דאָס פּראָדוצירן פון העכערע אַגראַר־קולטורן, שפּייזט קיים דורך, וואו נאַנץ בצמצום און וואו אַבי־

סעלע ברייטער די איינענע באַפעלקערונג, עקספּאָרטירט נאַנץ ווייניג קיין אויסלאַנד און אפילו דער אינווייניגסטער תבואה־מאַרק איז אויך שטאַרק פאַרשמעלערט געוואָרן, און דער פּועל־יוצא איז, אַז הונדערטער טויזנטער אידן פון רוסלאַנד און פון די ראַנד־שטאַטן, וועלכע האָבן געצוגן חיונה פונם האַנדל מיט אַגראַר־פּראָדוקטן, זיינען אָדער נאָר געבליבן אָן פּרנסה אָדער זייערע הכנסות זיינען ביז נאָר געפאַלן.

III

ס'קאָן קלינגען ווי אַ סתירה, וואָס דוקא אין די יאָרן, ווען די אַגראַר־ווירטשאַפט האָט געהאַלטן אין איין פאַלן, איז דאָך די דאָרפישע באַפעלקערונג אויסגעוואַקסן אויפן חשבון פון דער שטאָטישער און דער פּראָצענט באַשעפטיגטע מיט ערד־אַרבעט האָט אַריבערגעיאָגט דעם זעלבן פון 1897. דאָס דערקלערט זיך מיט דעם, וואָס די אינדוסטריע האָט נאָך אַ סך מער געליטן פון די מלחמות און בירגער־קריג און אין די שטעט האָט זיך דער חורבן אַ סך מער געפילט, ווי אין דאָרף. און דאָס אויפלעבן פון דער אינדוסטריע קומט אויך אָן אַ סך שווערער און מיט מער וויטאָג, ווי דאָס אויפשטעלן פון דער אַגראַר־ווירטשאַפט.

אין פּרט פון דער אַגראַר־ווירטשאַפט זיינען די אַלע איצט זעלבסטשטענדיגע מלוכות און אַמאָליגע טיילן פון רוסלאַנד גע־ווען זעהר ווייניג אָפּהייניג איינס פון אַנדערן, און דאָס אָפּרייסן זיך האָט במעט ניט געווירקט אויף דער לאַגע פון דער אַגראַר־פּראָדוקציע אין דעם אָדער יענעם געוועזענעם טייל פון רוסלאַנד. נאָר אַנדערש בנוגע צו דער אינדוסטריע — די לעטישע מעטאַל־אינדוסטריע האָט מער ווי אויף צוויי דריטל געלעבט פון רוסישן רוי־שטאָף און פון רוסישן אָפּזאַץ־מאַרק; די פּוילישע טעקסטיל־אינדוסטריע, וואָס האָט געהאַט פאַר דער מלחמה אַ יאָרליכן אָפּזאַץ פון בערך 300 מיליאָן נאָלד־רובל, פלעג פאַרקויפן אויפן רוסישן מאַרק צוויי דריטל פון אירע סחורות; די פּוילישע קליין־פאַבריקאַציע האָט אויך אָפּגעזעצט ניט ווייניגער פון צוויי דריטל פון אירע סחורות אויפן רוסישן מאַרק; די ווילנער לעדער־ און זאָקן־אינדוסטריע איז געווען ניט ווייניגער אָפּהייניג פונם רוסישן מאַרק, און די עטליכע מעמאַל־זאַוואָדן, וואָס האָבן געאַרבעט אין קאָוונע, האָבן דאָך אוודאי געאַרבעט במעט נאָר פאַרן רוסישן מאַרק. אין דעם פּרט, אַלזאָ, איז געווען אַזאַ אָר־גאַנישער און איינגער צוזאַמענבונד און צוזאַמענוואוקס, וואָס זיין צערייסן מיט קאָסטן טייער, וואָס זיין צעשניידן פאַדערט ניט ווייניג קרבנות פון אַלע צדדים.

און טאַקע כדי צו קעמפן נגען דעם דאָזיגן אָרגאַנישן צוזאַמענוואוקס מיט רוסלאַנד, כדי טיפער איינרייסן די פעדים, וואָס ציהען אַהינצו, כדי אויסרעכן מיטן וואָרצל דעם דאָזיגן אינדוסטריעלן צענטראַליזם, וואָס מאַכט געוויסע טיילן פון דער ראַנד־שטאַטליכער באַפעלקערונג רוסיש־פּאַטריאָטיש, פירן דאָך אַזוי באַוואוסטיגע די אויפגעלעבטע נאַציאָנאַלע מלוכות זייער עקאָנאָמישע פּאָליטיק, וועלכע באַשטייט אין דעם, וואָס מען וויל דער־פירן די הויך־אַגמוויקלטע אינדוסטריע צו דער מדרגה פון אַ אָרטיגן ווירטשאַפט־צווייג, צו דער מדרגה פון באַפרידיגן די באַדערפענישן פון דער איינענער באַפעלקערונג.

ניט קיין קליינע ראָל, פאַרשטייט זיך, שפּילט אינם וואַקסן פון דער דאָרפישער באַפעלקערונג די אַגראַר־רעפאָרם — צווישן די שטאָטישע אַרבעטער זיינען דאָך געווען נגנג עלעמענטן, וועלכע זיינען געווען עקאָנאָמיש פאַרבונדן מיטן דאָרף, און זיי האָבן ניט

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

געוואַלט דורכלאָזן די געלעגנהייט צו באַקומען אַ חלק אין דער פאַרטיילטער ערד, וועגן וועלכער מען האָט אַזוי לאַנג געטרוימט און פאַר וועלכער מען האָט אַזוי פיל יאָרן געקעמפט.

דער רעזולטאַט איז געווען, אַז אין אַלע לענדער, וועגן וועלכע מיר שמועסן, איז דער פּראָצענט פון דער אַגראַר-באַפעלקערונג שטאַרק אויסגעוואַקסן. אַם בולסטן זעהט מען דאָס נראַדע אינם קליינעם לעטלאַנד, וואו פיל ערשיינונגען, וועלכע ווערן פאַרווישט אָדער אָפּגעשוואַכט אינם צו נרויסן רוסלאַנד און אינם צי פאַרשיידנאַרטיגן פּוילן, טרעטן דאָ אַרויס קלאָר און דייטלך.

פאַרגלייכט מען די באַשעפטיגונגען פון דער באַפעלקערונג אין לעטלאַנד ליט די ציילונגען פון 1897 און 1920, באַקומט מען אַ בילד, וואָס האָט אַ קאַלאָסאַלן אינטערעס. דערביי מוז מען נוט אין זינען האָבן, אַז די דאַטן פון 1897 זיינען שטאַרק פאַרעלטערט און ערב דער מלחמה איז דער פּראָצענט פון דער אַגראַר-באַפעלקערונג נעווים געווען קלענער.

די באַשעפטיגונגען פון דער באַפעלקערונג אין לעטלאַנד
— 1897 און 1923 —

	1897	1920
לאַנדווירטשאַפט	48,4	79,5
אינדוסטריע	21,4	6,6
האַנדל און טראַנספּאָרט	8,0	3,9
אַדם. און ליבעראַלע פּראָפעסיעס .	2,8	2,2
הויז-דינסט	13,5	1,4
פאַרשיידענע	5,9	6,4
סך־הכל	100,0	100,0

אין 1897-טן יאָר האָט די לאַנדווירטשאַפטליכע באַפעלקערונג אויסגעמאַכט ווייניער פון אַ העלפט און אין 1920 מער פון דריי פערטל; פאַרקערט, דער פּראָצענט באַפעלקערונג, וואָס איז געווען באַשעפטיגט אין דער אינדוסטריע, האָט זיך פאַרקלענערט מער ווי דריי מאָל; דער פּראָצענט באַשעפטיגטע מיט האַנדל און טראַנספּאָרט האָט זיך אויך פאַרקלענערט מער ווי צוויי מאָל.

די ציילונג אין ליטע פון 1923-טן יאָר באַווייזט די זעלבע ערשיינונג, הגם אין אַ שוואַכערער פאָרם. אַזוי, האָט דער פּראָצענט פון באַפעלקערונג באַשעפטיגט אין דער לאַנדווירטשאַפט באַטראָגן דאָ:

אין 1897	58,4
„ 1923	68,6

פאַרקערט, דער פּראָצענט באַשעפטיגטע אין אינדוסטריע האָט זיך פאַרקלענערט פון 12,9% אין 1897 אויף 9,5% אין 1923.

דאָס איז נאָר קיין סתּק נים, אַז דאָס זעלבע בילד וואָלטן מיר באַקומען פאַר רוסלאַנד און פּוילן, ווען מיר וואָלטן נאָר געהאַט דאַטן פאַר די איינצלנע יאָרן — אין רוסלאַנד וואָלט דאָס בילד אַרויס אַ סך מונקלער און פּוילן אַביסל העלער, אָבער דער פאַקט האָט זיך געווים איבערגעהערט אין אַלע לענדער. דער אויסזיך איז דאָ אַ נאַנץ קלאָרער — די אַלע מלוכות, וואו מוואוינען קאָמפּאַקטע אידישע מאַסן, זיינען אַראַנק די מלחמות און דער רעוואָלוציע אָפּגעוואָרפן געוואָרן אין זייער אינדוסטריעלער אַנטוויקלונג צוריק אויף עטליכע צענדליג יאָר. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס הייסט נים, אַז אויף אויפשטעלן צוריק די אינדוסטריע אין די דאָזיגע לענדער וועט מען מוזן האָבן צענדליגע יאָרן, אָבער אַז דאָס קאָן אויך נים פאַרקומען אַזוי נך, ווי סאַיז געווען דער פאַל אין מערב-אייראָפּע, איז קלאָר און נרייטנט זיך נים אין קיין באַזונדערע ראַות.

לאָמיר מאַקי וועהען, אויף וויפיל די אינדוסטריע איז חרוב אין די אַלע לענדער, וועגן וועלכע מיר רעדן. מיר וועלן נאָך אַמאָל אָנהויבן פון לעטלאַנד צוליב די איינצלנע טעמים, וועלכע מיר האָבן אָנגעוויזן העכער.

צושטאַנד פון דער אינדוסטריע אין לעטלאַנד פאַר דער מלחמה און איצט

1910 — 1922
(1910=100)

יאָרן	אונטערנעמונגען abs.	אונטערנעמונגען %	אַרבעטער abs.	אַרבעטער %
1910	782	100	93,343	100
1920	1430	183	21,213	23
1922	1906	242	31,827	34

די דאָזיגע ציפערן ווייזן אונז אין דער שאַרפסטער פאָרם דעם דאָפּלטן חורבן פון דער אינדוסטריע. די צאָל אַרבעטער האָט זיך פאַרקלענערט אויף נאַנצע צוויי דריטל — פון 93,343 אין 1910 ביז 31,827 אין 1922-טן יאָר. לויט שפּעטערדיגע דאַטן האָט די צאָל אַרבעטער דערגרייכט אין 1923-טן בערך 33 טויזנט און דער וואוקס האָט זיך אָפּגעשטעלט. און אין דער זעלבער צייט פון אַזאַ קאַטאַסטראָפאַלן זינקען פון דער צאָל אַרבעטער איז די צאָל אונטערנעמונגען דוקא אויסגעוואַקסן — פון 782 אין 1910 אויף 1906 אין 1922. אין 1910-טן יאָר איז אייסגעקומען אויף איין אונטערנעמונג כמעט 120 אַרבעטער און אין 1922-טן סך־הכל 16 אַרבעטער, זיבן מאָל ווייניגער. די אינדוסטריע איז נים נאָר קלענער געוואָרן אין איר פּראָדוקציע, נאָר זי איז נאָך צעבראָקלט געוואָרן.

און וויל מען וויסן דעם אמתן מיפן זין פון די נאָר וואָס נעבראַכטע ציפערן, מוז מען זיך אַביסל אָפּשטעלן אויף די פאַרשיידענע אינדוסטריע-צווייגן. אין דער מעטאַל-אינדוסטריע איז די צאָל אַרבעטער געפאַלן פון 25,385 אין 1910-טן יאָר אויף 6,282 אין 1922, ד. ה. ביז 24,7 פּראָצענט פון 1910-טן יאָר; אין דער כעמישער אינדוסטריע איז די צאָל אַרבעטער געפאַלן פון 12,659 אַרבעטער אין 1910-טן יאָר אויף 1711 אין 1922, אַלזאָ ביז 13,5 פּראָצענט. מען פאַרשפּאַרט זאָגן, אַז די דאָזיגע צוויי אינדוסטריע-צווייגן האָבן דער עיקר נעאַרבעט פאַר רוסישן מאַרק, נעמט מען דערפאַר די לעבנס-מיטל-אינדוסטריע, זעהט מען, אַז די צאָל אַרבעטער האָט זיך פאַרקלענערט פון 8,063 אין 1910 אויף 5,282 אין 1922 — נאַנצע 65,5 פּראָצענט פון 1910.

צוליב מאַנגל אין פּלאַץ קאָנען מיר נים פרייט באַטראַכטן די אַלנעמיינע עקאָנאָמישע לאַגע, ווי ווייטיג דאָס זאָל נים זיין פאַרשטייען פון די עקאָנאָמישע שנוים, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין אידישן לעבן, — מיר וועלן דעריבער ווייטער זיין נעצוואונגען ברייטנען נאָר אַלנעמיינע און קורצע דאַטן.

ווי אין לעטלאַנד, אַזוי איז אויך אין פּוילן פאָרגעקומען אַ נרויסער חורבן אין דער אינדוסטריע, אַ סך אַ נרעסערער, ווי אין דער אַגראַר-ווירטשאַפט. פאַלנדיגע מאַבעלע באַלייכט נאַנץ נעגוי די דאָזיגע פראַגע.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

די אַנטוויקלונג פון דער אינדוסטריע אין פוילן
(1913=100)

אינדוסטריע־צווייגן	1918	1920	1921	1922	1928
בערג־אינדוסטריע . . .	100	52	71	90	95
טעקסטיל " . .	100	24	63	79	80
מעטאַל " . .	100	23	56	79	80
שפּייז " . .	100	24	44	54	55
לעדער־ און חזיר־האָר־אינדוסטריע . . .	100	32	65	57	57
פּאָליגראַפישע אינדוסט.	100	29	53	65	66
האָלץ־אינדוסטריע . .	100	30	47	88	89
כעמישע " . .	100	40	61	90	91
מינעראַל " . .	100	30	33	56	57
צוזאַמען . . .	100	27	54	73	74

מיר זעהען, אַז אין 1920־טן יאָר האָט די פוילישע אינדוסטריע אויסגעאַרבעט סך־הכל אַ פּערטל פון דער פּראָדוקציע פון 1913־טן יאָר. אין 1921־טן, אין ערשטן יאָר פון שלום, אַרבעט שוין די פוילישע אינדוסטריע אויס מער פון אַ העלפט פון דער פאַר־מלחמה־דינער פּראָדוקציע און נאָכדעם קומען צוויי יאָר נאָכאַנאַנד, ווען די פוילישע אינדוסטריע דערגרייכט דריי פּערטל פון 1913־טן יאָר און ווייטער נייט זי שוין ניט. פאַרקערט, ווי מיר ווייסן, קומט ערשט אין 1924־טן יאָר אָן אַ קריזיס, וואָס פאַרקלענערט אַ סך די פּראָדוקציע. וואָרום דער ערפאָלג פון 1922 און 1923 איז ניט אַרויסגערופן געוואָרן דורך דעם, וואָס די פוילישע אינדוסטריע האָט צוריק באַקומען איר היסטאָרישן אָפּזאַץ־מאַרק. דער דאָ־זיגער שפּרונג איז געווען מער אַרויסגערופן פון צופעלינע באַדינ־גונגען — די פוילישע אינפלאַציע האָט געמאַכט אירע סחורות שטאַרק ביליג און האָט צונעצוינען קונים פונם באַלקאַן און פון רומעניע; חוץ דעם איז די רוסישע טעקסטיל־אינדוסטריע געווען דעמאָלט אַזוי רואינירט, אַז די סאָוועט־רעגירונג איז געווען גע־צוואונגען בכעט אַליין אָרגאַניזירן דעם קאָנטראַבאַנדע־האַנדל מיט פוילן, כדי כאָטש ווינציל סעיט איז באַפרידיגן די באַדערפענישן פון דער רוסישער באַפעלקערונג אין מאַנופאַקטור־סחורות. די דאָזיגע גליקן זיינען אָבער נאָך אויסגערינען, — און אין 1924־טן יאָר האָט די נאָכצע פוילישע טעקסטיל־אינדוסטריע עקספּאָרטירט סחורה פאַר 148,8 מיליאָן זלאָטעס ד. ה. בערך פאַר אַזעלכע 55 מיליאָן גאָלד־רובל, אומגעפער אַ פּערטל פון דעם, וואָס פוילן פלעג פאַרקויפן קיין רוסלאַנד אַליין פאַר דער מלחמה.

אמת, דאָס איצטיגע אויפגעלעבטע פוילן קאָן מען ניט פאַר־גלייכן מיט קאָנגרעס־פוילן פון פאַר דער מלחמה. פוילן האָט איצט אַ סך אַ גרעסערן איינענעם מאַרק, ווייל זי האָט אַ באַפעל־קערונג אַקורעט צוויי מאָל אַזאַ גרויסע ווי רוסיש־פוילן האָט גע־האַט; חוץ דעם האָט זי באַקומען פון דייטשלאַנד אַזעלכע קול־טורעלע קאָנטן, וועלכע וועלן מסתמא זיין גרעסערע נעבעריכער פון אַ סך סחורות, ווי די באַפעלקערונג פון אַמאָלינן קאָנגרעס־פוילן. און דעריבער מיינען מיר מאַקי, אַז די פּערספּעקטיוון פאַר פוילן, וואָס פאַרמאָגט אַזוי פיל קוילן און נאַפט, וואַלד און תבואה, זיינען נאָר ניט אַזעלכע שלעכטע, ווי דאָס ווייזט זיך אַ סך אויס. מען דאַרף אָבער ניט פאַרגעסן, אַז פוילן לינט צווישן דייטשלאַנד און רוסלאַנד, צווישן אַ לאַנד מיט אַ זעהר רייכער אינדוסטריע, וואָס איז באַוואָרנט מיט דער בעסטער מעכניק, מיט אַ הויך קולטורעלן צירקל אַרבעטער און מיט אַ גוטן אינדוסטריעלן און האַנדל־אַפּאַראַט, און אַ לאַנד, וואָס איז ראַוויגירט ביזן גרונט, וואָס האָט זעהר ווייניג מיטלען אויף קויפן סחורה, אין דער פרעמד און וואָס איילט — און מיט ערפאָלג — צוליב אַ נאָכצע רייע סבות אויפשטעלן דוקא די אינדוסטריע־צווייגן, וואָס פּראָדוצירן די זעלבע סחורות, וועלכע פוילן פלעג אהינצו צושטעלן, הבלל פוילן לינט צווישן אַ גוטן קאָנקורענט און אַ שלעכטן קונה. די פוילישע קריזיסן וועלן דעריבער נעווים נאָך נעדויערן אַ נאָכגיין לאַנגע צייט — ביז פוילן וועט מאַכן איר אינדוסטריע קאָנקורענץ־פייהיגער און ביז דער גרויסער רוסישער נעבערויך־מאַרק וועט זיין אין אַזאַ מאָס אויסגעשטעלט, אַז ער וועט מוזן אָנקומען נאָך אויסלענדישע סחורות.

קוקט מען זיך צו צו איינצעלנע אינדוסטריע־צווייגן, איז גרינג צו באַמערקן, אַז נאָדע די פון זיי, באַ וועלכע די אירישע אַר־בעטער בילדן נעוויינליך אַ באַדייטענדיגן פּראָצענט, ווי פּאָליגראַ־פישע, שפּייז־ און לעדער־אינדוסטריע, האָבן אפילו און די נוטע יאָרן ניט דערגרייכט דעם דורכשניט פון דער נאָכצער פוילישער אינדוסטריע.

דעם רעקאָרד פון תורבן האָט געגעבן רוסלאַנד.

די אינדוסטריע אין רוסלאַנד פאַר דער מלחמה און איצט
(1913=100)

יאָר	פּראָדוקציע־סומע (אין מיליאָנען גאָלד־רובל) abs	%	צאָל אַרבעטער abs.	%
19.2	6 059	100	2 700 000	100
1920	835	13,8	1 580 000	58,5
1921	870	14,4	1 121 000	41,5
1922	969	16,0	1 257 000	46,5
1923—24 *	2 650	43,7	1 712 000	63,4

* ווירטשאַפט־יאָר — פון אָקטאָבער 1923 ביז אָקטאָבער 1924.

די צאָל אַרבעטער איז בנגע רוסלאַנד ניט קיין מאָס פאַרן צושטאַנד פון דער אינדוסטריע, ווייל הונדערטער טויזנטער אַר־בעטער האָבן אַ לאַנגע צייט באַקומען וויער לוין, ווען די פאַבריקן זיינען נאָר געשטאַנען. מיר מוזן דעריבער זיך רעכענען דער־עיקר מיט די סומען פון דער פּראָדוקציע. און מיר זעהען, אַז אין די יאָרן 1920, 1921 און 1922 האָט די רוסישע אינדוסטריע אויסגעמאַכט פון אַ אַכטל ביז אַ זעקסטל פון דער פאַרמלחמה־דינער פּראָדוקציע, אינם ווירטשאַפט־יאָר 1923־24 האָט שוין די רוסישע פּראָדוקציע דערגרייכט 43,7% פון דער פאַרמלחמה־דינער סומע און לויט די לעצטע דאַטן פאַרן ערשטן האַלבן ווירטשאַפט־יאָר 1924—25 האָט שוין די אינדוסטריע דערגרייכט 69% פון דער פאַרמלחמה־דינער פּראָדוקציע.

הגם די באַלשעוויקעס האָבן נעווים ניט קיין קליינעם חלק אונם פאָרגעשטעלטן תורבן, דאָך מוז מען מודה זיין, אַז זיי האָבן שוין געטראָפן אַ האַלב־תרובע אינדוסטריע. שוין אין 1916—17 האָט די רוסישע אינדוסטריע פּראָדוצירט נאָר 70,9% און אין 1917—18 סך־הכל 50,0% פון דער פאַרמלחמה־דינער סומע. פאַר אונז איז דאָ אָבער נאָר ניט וויכטיג צו זוכן די שולדיגע — פאַר אונז זיינען וויכטיג די פאַקטן, אַז נאָכדעם ווי רוסלאַנד פירט אַריין ווייניגער פון אַ פינפטל חלק אויסלענדישע סחורות פון דעם,

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

וואָס זי פלעג אַריינפירן פאַר דער מלחמה, האָט זי דאָך באַזייט אויסצושטעלן איר איינענע אינדוסטריע סך־הכל אויף צוויי דריטל; און ניט ווייניגער וויכטיג איז, וואָס אין דער רוסישער אינדוסטריע זיינען אפילו אין 1925־טן יאָר באַשעפטיגט ווייניגער מיט אַ נאַצען מיליאָן אַרבעטער, ווייניגער מיט אַ מיליאָן שטאָטישע אייגוואוינער, וואָס זיינען נרעסערע און בעסערע קונים פון שטאָטישע סחורות און אויסאַרבעטונגען, ווי דאָרפישע מענשן.

לאָמיר נאָך ברייגען די דורכשניטליכע יאָרליכע פּרנסה אויף איין נפש אין רוסלאַנד פאַר פאַרשיידענע צייטן.

די יאָרליכע הכנסה אויף איין איינוואוינער אין רוסלאַנד האָט אויסגעמאַכט:

1900	63,0	רובל
1913	101,35	„
1921	38,60	„
1923—24	47,30	„

אָט די עטליכע קורצע שורות זיינען ביז נאָר אינטערעסאַנט — ווי ווייזן אונז, אַז רוסלאַנד איז איצטער אָרימער ווי אין 1900־טן יאָר און, כדי צו דערגרייכן דעם וואריאַנט־צושטאַנד פון 19[illegible], וועט נאָך מוזן אַוועקגייען נאָר אַ סך צייט. און ס'איז דאָך קלאָר, אַז ווייבאַלד די פּרנסה פון יעדן איינוואוינער איז מער ווי צוויי מאָל ווייניגער, ווי ערב דער מלחמה, וועט ער מוזן זיך אָפּזאָגן פון אַ בגד, פון מעבל, פון אַנדערע מינים סחורות, ווייל עסן מוז מען דאָך. און אָט זיינען ציפערן, וואָס אילוסטרירן דאָס. דורכשניטליך האָט איין איינוואוינער אויסגעגעבן אין רוסלאַנד אויף קליידער, שיך און שטיוועל, מאַגופאַקטור און גאַלאַנטעריי:

	1913=100	abs.	
אין 1913 יאָר . . .	100,0	9,31	רובל
„ 1921 „ . . .	17,2	1,60	„
„ 1923־24 „ . . .	37,6	3,50	„

מיר זעהען דאָ אַ נאַגיץ אינטערעסאַנטע ערשיינונג — די הוצאות אויף די נאָר וואָס אויסגערעכנטע הצטרכותן פון צוויטער נויטווענדיגקייט זיינען געפאַלן שטאַרקער, ווי די דורכשניטליכע יאָרליכע הכנסה. און ס'ליינט זיך טאַקי אויפן שכל — ס'איז אַ סך גרינער פון אַ נרעסערער יאָרליכער הכנסה אָפּטיילן קרוב צו צען רובל אַ יאָר אויף קליידער און שיך, ווי פון אַ קלענערער סומע, וועלכע איז נוטיג אויף דערהאַלטן דעם פיזישן קיום, אָפּרייסן אפילו אַ קליינעם סכום, ווי איין רובל מיט 60 קאָפּיקעס. דאָס אָפּזאָגן זיך פון זאַכן פון צווייטער נויטווענדיגקייט איז דעריבער תמיד צוויי מאָל אָדער דריי מאָל גרעסער, ווי די מדרגה פון דער פאַרגעקומענער פאַראָרימקייט; און דאָס אָפּזאָגן זיך פון זאַכן פון נאָך ווייטערער נויטווענדיגקייט, ווי אַ בוך, מעבעל וכדומה איז געווייס נאָך עטליכע מאָל גרעסער.

IV

כדי דאָס בילד פון דעם עקאָנאָמישן אָרום, אין וועלכן די אידישע מאַסן קומט אויס צו לעבן, זאָל זיין אינגאַנצן קלאָר, מוזן מיר נאָר זיך כאָטש וויפיל ס'ניט איז פאַרהאַלטן בא דער סראַגע וועגן דער איבערבאַפעלקערונג און אַרבעטלאָזיגקייט.

ניט לאַנג האָט פּראָפעסאָר אַנאַנאָווסקי, דער בעסטער קענער אפשר פון רוסישן דאָרף און פון דער רוסישער אַגראַר־ווירטשאַפט, פאַרעפנטליכט אין „עקאָנאָמישעסקאַיאַ זשיזן" אַ העכסט אינטערעסאַנטן און באַמערקנסווערטן אַרטיקל מיט'ן קעפּל: „די צעשיכטונג פון פּויערטום און די אַגראַרישע איבערבאַפעלקערונג". דאָרטן קומט ער צום טרויעריגן אויספיר, אַז אַ נאַגיץ דריטל פון דער רוסישער פּויערשער באַפעלקערונג דאָרף צוגערעכנט ווערן צום דלות־פּויערטום (ווייניג ערד און נאָר אָן פערד); און ער קומט ווייטער צום פּועל־יוצא, אַז נאָר אין די דאָזיגע אָרימע ווירטשאַפטן אַליין איז פאַראַן זיבן מיט אַ האַלבן מיליאָן איבעריגע אַרבעט־הענט. אָנהייבנדיג, אַז דער יאָרליכער נאַטירליכער צוואַקס מאַכט אויס מינימאַל קרוב צו צוויי מיליאָן נפשות, אַז די קאָלאָניזאַציע פון פרייע שטרעקעס ערד קאָן צונעמען מאַקסימאַל 200 טויזנט נפשות אַ יאָר און אַז ווי שנעל און אינטענסיוו די שטעט זאָלן זיך ניט אַנטוויקלען קאָנען זיי ניט איינשליינען מער פון 600—500 טויזנט נפשות, קומט ער צום אויספיר, אַז די אַגראַרישע איבערבאַפעלקערונג וועט אין די נאָענטסטע יאָרן, ביז די אינטענסיפיקאַציע פון דער ערד־באַאַרבעטונג וועט ניט איבערוויען און איבעראַנדערשן אינגאַנצן די יסודות פון דאָרפישן לעבן, זיין איינע פון די שווערסטע און פאַרוויקלטסטע פּראָבלעמעס פון רוסישן עקאָנאָמישן לעבן. ווי ווירקליך ס'איז גרויס די ענשאַפט אין רוסישן דאָרף, זעהט מען פון פאָלגנדעם. אויף איבערוואַנדערן אין די ווייטע מקומות האָבן זיך פאַרגעניסטירט:

אין 1923־טן יאָר .	120	טויזנט נפשות
„ 1924־טן „ .	150	„ „
דריי חדשים פון 1925־טן „ .	158	„ „

און וועל כלם האַלט די שטאָטישע אַרבעטלאָזיגקייט, וועלכע דערגרייכט אַ מיליאָן פאַרגעניסטירט אויף די בירזשעס, אין איין וואַקסן און דער עיקר אויפן חשבון פון דעם שטראָם, וואָס גייט פון דאָרף.

ניט קיין סך בעסער איז דאָס בילד אין פּוילן — פאַר די לעצטע דריי יאָר האָט פּוילן אַרויסגעשיקט קיין פּראַגקרייך ביז אַ האַלבן מיליאָן אַרבעטער. ווי גרויס די עמיגראַציע פון פּאָלאַקן איז געווען אין נעווייניגיכע צייטן, זעהט מען פון דעם, וואָס פאַר די יאָרן פון 1901 ביז 1913 זיינען אַריינגעפאָרן קיין אַמעריקא (פאַראַ. שטאַטן, בראַזיליע, אַרגענטינאַ און קאַנאַדע) 1,322,000 פּוילישע עמיגראַנטן. די טויערן פון די אַמעריקאַנישע לענדער זיינען אָבער אָדער נאָר צוגעשלאָסן אָדער אַזוי שמאָל געוואָרן, אַז די פּוילישע עמיגראַציע מוז זוכן נייע פּלעצער פאַר זיך; פּראַגקרייך איז געווען אַ שפּיקל ברכה, פאַר די פּוילישע מאַסן, אָבער די דאָזיגע ברכה מוז באַלד אויסרינען — פּראַגקרייך קאָן ניט לאַנג איינשליינען הונדערטע טויזנטע פרעמדע אימיגראַנטן, און ס'זיינען שוין דאָ די ערשטע סימנים פון פאַרמאַכן דעם דאָזיגן אָפענעם טויער. ניט מען נאָך צו, אַז אין פּוילן זיינען פאַרגעניסטירט שוין אַ נאַגיץ לאַנגע צייט 175 טויזנט אַרבעטלאָזע, און מיר באַקומען אַ קלאָרע פאָרשטעלונג, וואָס פאַר אַ איבערבאַפעלקערונג ס'הערשט אויך דאָרטן און וואָס פאַר אַ ביטערער קאַמף ס'מוז פאָרקומען פאַר יעדן אַרבעט־פּלאַץ.

מיר האַלטן פאַר איבעריג ברייגען נאָך דאָטן וועגן לעבעלאַנד און ליטע, — ס'איז גוט באַקאַנט, אַז די דאָזיגע קאַנטן האָבן תמיד גענעבן אַ היפּשע עמיגראַציע און נאָך דער מלחמה איז די באַדערפעניש אין עמיגראַציע געווייס באַדייטענדיג אויסגעוואַקסן.

* * *

מיר קאָנען איצטער אונטערפירן אַ שטיקל סך הכל פון דער עקאָנאָמישער סביבה, אין וועלכער די אידישע מאַסן קומט אויס צו קעמפן פאַר זייער קיום אין די שווערע נאָך־מלחמה־יאָרן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

א) צוליב די מלחמות און בינגער־קריג, צוליב דעם דערנאָ־דירן פון דער אַגראַר־ווירטשאַפט און דעם פולן אָדער טיילווייזן אָפּשטעלן פונם עקספּאָרט פון אַגראַר־פּראָדוקטן איז שטאַרק געפאַלן די קויף־קראַפט פון די גרויסע דאָרפישע מאַסן און זייער נאָכפראַגע אויף שטאָטישע סחורות און אויסאַרבעטונגען;

ב) דער חורבן פון דער אינדוסטריע און די פאַרקלענערונג פון דער שטאָטישער באַפעלקערונג האָבן נאָך מער פאַרשמעלערט דעם אינוויינינסטן אָפּזאַץ־מאַרק און נאָך מער פאַרקלענערט די נאָכפראַגע אויף שטאָטישע סחורות און אויסאַרבעטונגען;

ג) דער אַקטיווער אָנטייל אָדער איינפלוס פון פויערטום אויף דער פּאָליטיק פון די מלוכות, הענג וועלכע דאָ ווערט נערעדט, האָט געבראַכט צו אַ סיסטעם פון עקאָנאָמישער פּאָליטיק, וועלכע שטרעבט באַזאָרגן פאַרוואַנדלען אַלע די דאָזיגע לענדער אין אַגראַר־מלוכות און זיי איינשפּאַרן און איינצימען אין די די אמות פון פּראָדוקציע פאַרן איינענעם געבויך, — די רויבערישע שטייער־סיסטעם בנוגע דער שטאָטישער באַפעלקערונג איז נאָר איינע פון די אַרויסווייזונגען פון דער דאָזיגער אַגראַריש־פויערשער עקאָנאָמישער פּאָליטיק;

ד) די מזרח־אייראָפּיאישע לענדער האָבן זיך נאָך פאַר דער מלחמה אויסגעצייכנט מיט אַ גרויסער דאָרפישער איבערבאַפעל־קערונג, וועלכע האָט געשטויסן צו אינוויינינסטער איבערוואַנדע־רונג און מעבר־לים־דינער אויסוואַנדערונג; די מלחמה, דער בינגער־קריג, די רעוואָלוציע און די שטאַרק פאַרקלענערטע עמי־גראַציע, און איבערוואַנדערונג־מעגליכקייטן האָבן אַ סך פאַר־גרעסערט די דאָזיגע איבערבאַפעלקערונג און דערמיט אומגעהויער פאַרשטאַרקט די קאָנקורענץ אויפן אַרבעט־מאַרק;

ה) דאָס קולטורעל און פּאָליטיש אויסגעוואַקסענע פויערטום ווייזט אַרויס אַ סך אַ אינטענסיווערע און פרוכטבאַרערע, ווי פאַר דער מלחמה, מעמינקייט אויפן געביט פון קאָאָפּעראַציע און עקאָנאָמישער זעלבסטשוץ, טיילט אויס אַ סך ניכער פון זיינע רייען מסחר־ און קרעמער־עלעמענטן און פּראָפעסיאָנעלע אינ־טעלינענץ און נוצט זעהר נעשיקט אויס פאַר זיך דעם מלוכה־אַפּאַראַט, אין וועלכן אָדער מ'איז שטאַרק פאַרטראָטן אָדער מ'ווירקט אויף אים אומדירעקט.

די אויסטיר זיינען אַזוי קלאָר, אַז מ'איז כמעט איבערייג זיי צו פאָרמולירן: — גרויסע טיילן פון אידישן מאָלק האָבן דירעקט אָנגעוואוירן זייערע פּרנסות, ווי ביים אָפּשטעלן דעם עקספּאָרט פון אַגראַר־פּראָדוקטן קיין אויסלאַנד, אָדער זיי האָבן פאַרלאָרן דעם עקאָנאָמישן באָדן אונטער זייערע פיס, ווייל די פאַראַרמטע דאָרפישע און שטאָטישע מאַסן, וועלכע זיי האָבן באַדינט אַלס קרעמער און סוחרים אָדער אַלס בעלי־מלאכות און אַרבעטער, האָבן שטאַרק פאַרקירצט זייערע פאַרלאַנגען נאָך שטאָטישע סחורות און אויסאַרבעטונגען.

דער שטח פון די אידישע פּרנסות איז, פון איין זייט, פאַר־קירצט און פאַרשמעלערט געוואָרן, און, פון דער אַנדערער זייט, איז ער איינגעשרומפּט און איינגעדאַרט געוואָרן. די רעזולטאַטן פון דעם אַלעם וועלן מיר ווייטער אין צווייטן טייל פון אונזער אַרבעט.

מיר האָבן ביז אַהער נאָר נערעדט הענג די באַדינונגען, וואָס האָבן געבראַכט צום פאַרשמעלערן און איינשרומפּן פון שטח פון די אידישע פּרנסות, — מיר האָבן אינגאַנצן פאַרשווינן די אוממיטלבאַרע שאָדנס, וואָס די אידישע באַפעלקערונג האָט גע־האַט פון די אַלע חורבנות, וועלכע מיר האָבן העכער באַשריבן.

מיר האָבן דאָס נים געטוען, ווייל נים דאָס איז אונזער אויסגאַבע דאָ, נאָר מיר שטרעבן אויסצוגרעבן די פאַרגרעבונגען אין דער אַרומיגער עקאָנאָמישער סביבה און זייער איינפלוס אויפן אידישן לעבן. מיר וועלן אויך זיך נים אָפּשטעלן אויף דער היימלאָזיג־קייט און פאַרגאָסטן, הגם מיר ווייסן זעהר גוט, וואָס פאַר קאָ־לאָסאַלע שאָדנס זיי האָבן פאַרשאַפט דער אידישער באַפעל־קערונג, — ווייל סוף כל סוף זיינען דאָס מצות, וואָס וואָלטן זיך ניכער אָדער פאַמעליכער פאַרהיילט, ווען נים די פאַרגעקומענע פערטורבאַציעס אין דער אַרומיגער סביבה, וועלכע האָבן אָנ־געריבט די יסודות פון אידישן עקאָנאָמישן לעבן, וועלכע האָבן פאַרטשעפּעט דעם סאַמע באָדן פון דער אידישער עקסיסטענץ. מיר וועלן דעריבער אויך אין צווייטן טייל רעדן נאָר וועגן אַזעלכע עקאָנאָמישע ערשיינונגען אין אידישן לעבן, וועלכע טראָגן, אַזוי צו זאָגן, אַגראַרנגישן כאַראַקטער, וואָס זיינען אַרויס־גערופן נים פון פּעציפישע „נאַציאָנאַלע" שטורם־וויגנס, נאָר פון דער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג אין דער אַרומיגער סביבה.

צווייטער טייל

I

די טראַגעדיע פון דער אידישער גלות־געשיכטע איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס די עקאָנאָמישע אינטערעסן פונם גרעסטן רוב פון פרעמדן אידישן מאָלק זיינען צוזאַמענגעפאַלן מיט די אינטערעסן פון דעם קלענסטן מיעוט פונם אָרטיגן אַרומיגן מאָלק אָדער נאָר מיט די אינטערעסן פון אַ קליינעם פרעמדן מיעוט, וואָס האָט געהערשט איבער אָרטיגן מאָלק; אויף אַזאַ אופן פלעג תמיד אויסקומען אַ קלאַסן־סתירה צווישן רוב פון אידישן מאָלק און רוב פון אָרטיגן מאָלק, אַ קלאַסן־סתירה, וועלכע פלעג אַזוי־עק שטעלן דאָס פרעמדע אידישע מאָלק נ ע ג ן דעם רוב פון דער אָרטיגער נאַציע אָדער נאָר נעגן דער נ אַ נ צ ע ר אָרטיגער נאַציע. און אָט די דאָזיגע טראַגעדיע — אונטערדריקט מאָלק־הערשטיגער קלאַס — האָט אונז געקאָסט, ווי באַוואוסט, נאָכן טייער. ערשט אין דער צווייטער העלפט פון 19־טן יאָרהונדערט האָבן מיר זי אָנגעהויבן בייצוקומען און האָבן אָנגעהויבן באַקומען אַ פּנים פון אַ דיפערענצירטער נאַציע מיט פאַרשיידענע קלאַסן, וועלכע האָבן נאָכן נעגנגעזעצט אינטערעסן און דעריבער נאָכן פאַר־שיידענע פריינט און פיינט אין דער אַרומיגער וועלט.

דאָס אָפּשטאַרבן פון די אַרענדאַרן און שיינקערס, לוסט־מענשן און ליידינגייער; דאָס שגעלע וואַקסן פון בעלי־מלאכות, פון איין זייט, און פון פּראָפעסיאָנעלער אינטעלינענץ, פון דער צווייטער זייט; און צום סוף, דאָס אויפקומען פון אידישן אַרבעטער־קלאַס — דאָס אַלץ האָט אינגאַנצן געביטן די פיזיאָנאָמיע פון אידישן מאָלק. פון אַ מאָלק־פאַרמיטלער איז געוואָרן אַ קלאַסן־דיפערענצירטע נאַציע. אמת, די פאַרמיטלער־עלעמענטן זיינען נאָך געווען צו שטאַרק פאַרנעשטעלט אין אידישן מאָלק; נאָכ־ווייענישן פון די פריערדיגע יאָרן זיינען געווען נאָר, נאָר אַ סך, און די קרעמערלאַך און מעקלערלאַך, קאָפּ־דרייערס און הימל־קוקערס זיינען נאָך געווען אויבערגענוג, — דאָס אָבער געשמעקט פון זיי מיט נסיסה, און זיי אַליין האָבן זיך שוין געפילט ווי שאָטנס פון אַ פאַרשטאָרבענער פאַרגאַנגענהייט. די אַרבעטענדיגע עלעמענטן האָבן שוין געדאַט אויסגעמאַכט מער פון אַ העלפט פון אידישן מאָלק — און אירן זיינען אַלץ מער און מער געוואָרן מענשן־גלייך און מעלקער־גלייך. דאָס איז געווען דער גרעסטער נעוויינס אונזערע מאַר פילע יאָרהונדערטע. און דאָס איז געווען

דער ריכטיגסטער און זיכערסטער וועג צו דער גאולה פון אידישן פאָלק, צו זיין סאָציאַלער גאולה, וואָס מוז ברייגנען אויך די נאַציאָנאַלע גאולה.

דעם ראָזיגן היסטאָרישן געוויגס האָבן מיר טייל־מויז פאַרלאָרן — די מלחמה, דער בירגער־קריג און די רעוואָלוציע, דאָס אומקערן זיך פון דער ארומיגער באַפעלקערונג צום עקאָנאָמישן צושטאַנד פון צוריק מיט עטליכע יאָרן, דאָס אַלץ האָט אויבערגעהאַקט דעם פּראָדוקטיווירונג־פּראָצעס און האָט אויך דאָס אידישע פאָלק אַ שליידער געטוען אין זיין עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג אויף עטליכע צענדליג יאָר צוריק.

און אויב די ארומיגע שטאָטישע באַפעלקערונג האָט געזוכט זיך צו ראַטעווען דורך אומקערן זיך צו אירע אַגראַרישע טראַדיציאָנעלע פּרנסות און באַשעפטיגונגען, האָבן דאָסזעלבע געזון אויך אידן, — זיי האָבן אויך זיך געכאַפּט צו זייערע טראַדיציאָנעלע פּרנסות פון האַנדל און וואַנדל. אָבער אויב די ארומיגע באַפעלקערונג איז געלאָפן אין דאָרף אַריין צוליב אירע אַגראַרישע פּרנסות, איז די אידישע באַפעלקערונג, פאַרקערט, געווען געצוואונגען זיך נאָך מער קאָנצענטרירן אין די גרויסע שטעט, וואו די ספּעקולאַציע און לופט־געשעפטן האָבן געדאַט מער באָדן און מער ערסאַלץ־אויסזיכטן, ווי אין די קליינע שטעטלאַך. און דאָס איז דער גרויסער חילוק צווישן דעם אַמאָליגן אידישן יאַריד־פאָלק און איצטיגן. דאָס קליינע שטעטל מיט זיינע פעסטע טראַדיציעס, מיט זיין אָרגאַנישער באַהעפטונג מיט דער ארומיגער פרימיטיווער און אָפּגעשטאַנענער וועלט, מיט זיין דורות־לאַנג צונויפגעליימטן האַרמאָנישן, עקאָנאָמישן און קולטורעלן לעבנס־סדר, די דאָזיגע אידישע טראַדיציע־פעסטונג איז פונם שטורם־ווינט פון די לעצטע יאָרן אָדער אינגאַנצן אָפּגערוימט פון דערוועלט אָדער אַזוי צעטרייסלט און ארומגעפליקט, אַז קיין וואָס זי זיפעט.

די קאָמפּאַקטע אידישע מאַסן פון די גרויסע שטעט וועלן אַ סך ניכער זיין געצוואונגען זוכן דעם וועג צו אַרבעט און וועלן אַ סך גרינגער געפונען דעם דאָזיגן וועג, ווי דאָס איז געווען אין דער פריערדיגער היסטאָרישער עפּאָכע, ווען ס'איז אויסגעקומען נוגע צו זיין ממש פעלזן־פעסטע טראַדיציעס אין דער איינגער וועלט און ניט ווייניגער פעסטע פאַראורטיילן אין דער ארומיגער וועלט.

לאָמיר איבערגייען צום מאַטעריאַל, וואָס באַלייכט די אַלע שנוים אין אידישן עקאָנאָמישן לעבן, וועלכע מיר האָבן כאַראַקטעריזירט אַלס אַ שליידער צוריק אויף עטליכע צענדליג יאָר. צוערשט וועלן מיר זיך אָפּשטעלן אויף דער פראַגע וועגן דער פאַרהעלטניש צווישן דעם האַנדל- און אינדוסטריע־עלעמענט אין אידישן לעבן. בנוגע צו דער דאָזיגער וויכטיגער פראַגע פאַרמאָגן מיר צייטונג־מאַטעריאַלן נאָר וועגן לעטלאַנד און ליטע, — מיר מיינען אָבער, אַז די דאָזיגע דאַטן זיינען טיפּיש אויך פאַר רוסלאַנד און פּוילן מיט דער באַמערקונג, אַז אין רוסלאַנד איז די לאַגע נאָך טרויעריגער.

אָט איז אַ טאַבעלע (טאַב. I) וועגן די באַשעפטיגונגען אין לעטלאַנד בײַ פאַרשיידענע פעלקער אויפן גרונט פון דער צייטונג פון 1920.

מיר זעהען, וואָס פאַר אַ מין תּהום ס'לינט צווישן אידן און ניט־אידן און נאָכיץ באַזונדערס צווישן אידן און לעטן און רוסן. אַזוי, האָבן זיך אידן פאַרנומען מיט האַנדל: 48 מאָל מער, ווי לעטן, 34 מאָל מער ווי רוסן, 5 מאָל מער ווי דייטשן.

טאַב. — I —

פון יעדע 100 נפשות אין לעטלאַנד האָבן געלעבט פון:

— 1920 —

Von je 100 der Bevölkerung gehören nebenbezeichneten Berufsabteilungen an:

צוזאַמען Ges.-Bev.	רוסן Russen	דייטשן Deutsche	לעטן Letten	אידן Juden	באַשעפטיגונג Berufsabteilung
79,46	82,68	30,29	82,31	2,53	לאַנדווירטשאַפט — Landwirtschaft
6,64	5,63	22,23	5,63	32,49	אינדוסטריע — Industrie u. Gewerbe
2,34	1,42	9,52	1,00	48,06	האַנדל — Handel u. Versich.
0,87	1,00	7,44	0,54	5,36	ליבעראַלע פּראַפס. — Freie Berufe
10,69	9,27	30,52	10,52	11,56	אַנד. און אָן באַשעפטיגונגען Sonstige und unbekannt
100,0	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	צוז. — Zus.

דאָס אינטערעסאַנטסטע איז דערביי אָט וואָס. דער פּראָצענט באַטיילינטע אין לעטלאַנד אין האַנדל בכלל האָט זיך פון 1897־טן יאָר צוויי מאָל פאַרקלענערט פון 5% אויף 2,34. בײַ אידן אַליין אָבער האָט זיך דער פּראָצענט באַשעפטיגטע אין האַנדל פאַרגרעסערט כמעט אויף אַנדערטהאַלבן מאָל — פון 35% אויף 48%. אין דער אינדוסטריע איז שוין דער חילוק צווישן אידן און ניט־אידן גיט אַזוי גרויס. אידן האָבן זיך באַשעפטיגט מיט אינדוסטריע: 5,8 מאָל מער, ווי לעטן און רוסן און 1,4 מאָל מער, ווי דייטשן. דער פּראָצענט באַשעפטיגטע אין לעטלאַנד אין אינדוסטריע בכלל האָט זיך פון 1897־טן ביז 1920 פאַרקלענערט דריי מאָל, בײַ אידן אָבער נאָר אויף איין פערטל.

כדי ס'זאָלן אונז קלאָרער ווערן די פּראָצעסן אין אידישן לעבן גופא, וועלן מיר פאַרגלייכן די דאַטן פון דריי צייטונגען — פון 1897 און 1920, ווען ס'זיינען פאָרגעקומען פאָלק־צייטונגען, און פון 1923, ווען די קהלות האָבן דורכגעפירט אַ צייטונג. אַזוי ווי די דאַטן וועגן די באַשעפטיגונגען פון די פרויען צייכענען זיך אויס מיט אַ קלענערער פּינקטליכקייט, וועלן מיר בעסער אויסטיילן די עקאָנאָמיש־אַקטיווע מענער און וועלן פאַרגלייכן זייערע באַשעפטיגונגען פאַר די דערמאָנטע דריי יאָרן.

טאַב. — II —

די עקאָנאָמיש־אַקטיווע אידישע מענער אין באַזונדערע ווירטשאַפטס־צווייגן

— 1897 und 1923 —

Die Veränderung in der Berufsgliederung der jüdischen Bevölkerung Lettlands

1923	1920	1897	ווירטשאַפטס־צווייג Berufsabteilung
53,60	50,00	35,40	האַנדל — Handel und Versicherung
34,10	32,40	45,20	אינדוסטריע — Industrie u. Gewerbe
4,20	4,05	3,30	פרייע פּראָפעסיעס — Freie Berufe
8,10	13,55	16,10	אַנדערע און פאַרשיידענע — Sonstige
100,0	**100,0**	**100,0**	סך־הכל — Zus.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

אָט די דאָזיגע קליינע טאַבעלע איז, ליט אונזער מיינונג, נעווים טיפיש פאַר דער לאַגע אין אַלע לענדער פון מזרח־אייראָפּע. ס'זיינען, פאַרשטייט זיך, מענליך קליינע וואַקלונגען, אָבער אין אַלגעמיינעם שפּיגלט זי אָפּ דעם גרונט־שגוי, וואָס איז פאָרגעקומען אין אידישן עקאָנאָמישן לעבן פון אַלע מזרח־אייראָפּייאישע מלוכות: דער פּראָצענט אידן, וואָס איז באַשעפטיגט מיט האַנדל, האָט זיך אַנדערטהאַלבן מאָל פאַרגרעסערט; פאַרקערט, דער פּראָצענט אידן, וואָס איז פאַרנומען אין דער אינדוסטריע, האָט זיך אומגעפער אויף אַזוי פיל פאַרקלענערט.

אַז די דאַטן פון 1920 און 1923 זיינען מער אָדער ווייניגער ריכטיג, באַווייזט דאָס, וואָס זייערע ציפערן פאַלן כמעט צוזאַמען. און דאָס, וואָס די דאַטן פון 1923־טן באַשטעטיגן די רעזולטאַטן פון דער ציילונג פון 1920, באַווייזט אויך, אַז די אויבנאָנגעוויזענע ענדערונג אין דער פאַרהעלטניש צווישן האַנדל־ און אינדוסטריע־עלעמענט איז ניט קיין צופעליגע אָפּשפּיגלונג פון דער נאָך ניט אינגאַנצן צוריקגעקערטער אידישער באַפעלקערונג, נאָר זי איז אַ פּועל־יוצא פון אַ רייע טיפערע געשייהענישן אינם אַרומגן לעבן.

מיר האָבן פאַרגלייכט די דאַטן פון נאָך דער מלחמה מיטן 1897־טן יאָר, מחמת קיין שפּעטערדיגע פאַרמלחמה'דיגע ידיעות זיינען ניט פאַראַן. ס'איז אָבער קלאָר פאַר יעדן, אַז אויב פון 1897 ביז 1914 זיינען פאָרגעקומען ענדערונגען, איז נעווים לטובת דער אינדוסטריע, און ערב דער מלחמה איז מסתמא דער פּראָצענט אַרבעטנדיגע עלעמענטן בא אידן געווען העכער, ווי אין 1897־טן יאָר.

די דאָזיגע ערשיינונג — דער וואוקס פון די האַנדל־עלעמענטן און דאָס פאַלן פון די אינדוסטריע־באַשעפטיגטע — נעמינען מיר אויך אין ליטע בא די מענער, הגם אין אַ שוואַכערער פאָרם, ווי אין לעטלאַנד. דאָס דערקלערט זיך נעווים דערמיט, וואָס ליטע איז פאַר דער מלחמה ניט געווען קיין אינדוסטריעל אַנטוויקלטער קאַנט און דאָס אָפּרייסן זיך פון רוסלאַנד האָט דאָ ווייניגער געווירקט אויפן עקאָנאָמישן לעבן.

טאַב. — III — Tab.

פון 100 עקאָנאָמיש־אַקטיווע מענער זיינען געווען באַשעפטיגט: — 1923 —

Von je 100 der erwerbstätigen Bevölkerung in Litauen gehören nebenbez. Berufsabt an:

ווירטשאַפט־צווייג Berufsabteilung	אידן Juden 1897	אידן Juden 1923	ניט־אידן Nichtjuden 1897	ניט־אידן Nichtjuden 1923
האַנדל — Handel u. Versicher.	30,9	39,9	0,9	1,0
אינדוסטריע — Industrie und Gewerbe	38,0	33,2	10,1	9,2

מיר זעהען, אַז דער פּראָצענט מענער, באַשעפטיגט אין האַנדל בא אידן, האָט זיך פאַרגרעסערט כמעט אויף אַ דריטל; דער פּראָצענט באַשעפטיגט אין אינדוסטריע האָט זיך, פאַרקערט, פאַרקלענערט אומגעפער אויף אַ־אַכטל.

אין רוסלאַנד טרעט די דאָזיגע ערשיינונג אַרויס נאָך שאַרפער. אויפן גרונט פון פאַרשיידענע אויסרעכענונגען האָבן מיר באַקומען פאָלגנדיגע טאַבעלע פאַר אוקראַינע און ווייסרוסלאַנד, וואו ס'געפינט זיך איצט די גרעסטע מערהייט פון דער אידישער באַפעלקערונג.

טאַב. — IV — Tab.

די הכנסות פון אידן אין אוקראַינע און ווייס־רוסלאַנד* 1924

Erwerbsquellen der jüd. Bev. Ukrainas u. Weissrusslands.

הכנסות — Erwerbsquellen / קאַנט — Gegend	אוקראַינע Ukraina abs.	אוקראַינע Ukraina %	ווייסרוסלאַנד Weissrussland abs.	ווייסרוסלאַנד Weissrussland %
זעלבשטענדיגע מלאכה — Handwerk	327 000	20,1	84 000	18,8
לוין־אַרבעט — Lohnarbeit	109 000	6,7	28 000	6,3
אָנגעשטעלטע — Räte-Beamte	116 000	7,2	18 500	4,1
ליבעראַלע פּראָפעסיעס — Freie Berufe	115 000	7,1	15 000	3,4
ערד־אַרבעט — Landwirtschaft	80 000	4,9	30 000	6,7
קרעמעריי, האַנדל און אומבאַשט. פּראָפעסיעס — Handel u. unbestimmte Erwerbsquellen	878 000	54,0	272 500	60,7
צוז. — Ges. Bevölk.	1 625 000	100,0	448 000	100,0

אָט אַ די דאָזיגע טאַבעלע, הגם זי איז געבויעט אויף השערות, איז אָן שום ספק גאַנץ נאָענט צו דער ווירקליכקייט. ס'איז כדאי צו באַמערקן, אַז בנגע צו ווייס־רוסלאַנד פאַלט זי כמעט אינגאַנצן צונויף מיט די דאַטן, וואָס איינער פון די אָנגעזעהענע קאָמוניסטן, יאַנקעל לעווין, האָט ניט לאַנג אָנגענעבן אויף אַ צוזאַמענפאָר אין מינסק. איך בין אַליין געווען איבערראַשט, ווען נאָך מיינע השערות און אויסרעכענונגען האָב איך באַמערקט, אַז מיינע רעזולטאַט־ציפערן שטימען אין אַלגעמיינעם מיט די אָנגענעבענע דאַטן פון י. לעווין.

וואָס זשע ווייזט אונז די דאָזיגע טאַבעלע? ערשטנס, זעהען מיר, אַז פון האַנדל, קרעמעריי און פאַרשיידענע לופט־פּרנסות לעבן אָדער דאַרפן לעבן באַדייטנדיג מער פון אַ העלפט פון דער נאַנצער אידישער באַפעלקערונג אין די ביידע רעפּובליקן — אין ווייס־רוסלאַנד 60,7 פּראָצענט און אין אוקראַינע — 54,0. ווער ס'ווייסט, ווי ס'לעבט זיך אַ קרעמער אין סאָוועט־רוסלאַנד, וועט זיך שוין אַליין פאָרשטעלן, וואָס דאָס איז פאַר אַ לעבן. אויפן גרונט פון די באַשרייבונגען אין די קאָמוניסטישע צייטונגען קאָן מען קומען צום אויספיר, אַז די דאָזיגע גרופּע צעפאַלט זיך אין פאָלגנדיגע טיילן: בא 5% קרעמער און האַנדלער האָט זיך איינגענעבן אפילו ביים קאָמוניסטישן רעזשים מאַכן גוטע געשעפטן און שאַפן אַ קליינעם קאַפּיטאַל; בא אַ 20% קליינע און מיטעלע קרעמער פאַרדינען קוים אויף חיות, און זיינען גליקלעך, אַז זיי לעבן איבער דעם טאָג; 15% האַנדלען אויפן מאַרק אָדער שטייען מיט אַ שטעל אויפן יאַריד, פאַרדינען זעהר ווייניג, באַקומען אַ באַדייטנדיגע שטיצע פון אַמעריקע און

* די דאָזיגע טאַבעלע איז צוגעפּגעטעלט אויף פאָלגנדיגן אופן: 1) פון דער צאָל רעגיסטרירטע אין די פּרפּוזיר־מאַראַיינען אידישע אַרבעטער איז אַראָנגערעכנט 15% אָנגעשטעלטע און זיי זיינען צוגעגעבן צו דער גרופּע אָנגעשטעלטע; 2) צו דער צאָל רעגיסטרירטע אַרבעטער איז צוגעגעבן 5½% די בערכ־דיגע צאָל גיט־רעגיסטרירטע; 3) די צאָל קוסטאַרן איז גענומען 1½ מאָל מער, ווי די צאָל אַרבעטער; 4) כדי צו באַקומען די צאָל נפשות, וואָס לעבן פון די הכנסות פון יעדער גרופּע, האָבן מיר גענומען: א) די צאָל אַרבעטער און אָנגעשטעלטע אויף צוויי, ב) די ליבעראַלע פּראָפעסיעס אויף דריי, ג) די קוסטאַרן אויף פיר און אַלע איבעריגע צוגערעכנט צו דער גרופּע קרעמעריי, האַנדל און אומבאַשטימטע פּראָפעסיעס.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

הונגערן נאָך גאַנץ פֿיין צו; די איבערינע — כמעט א פּינסל פֿון דער אידישער באַפֿעלקערונג — האָבן כמעט קיינע איינגעגע הכנסות ניט, לעבן פֿון נדבות, פֿון שטיצע פֿון „סאָבעס" (סאָציאַלע שטיצע פֿון דער רעגירונג), באַקומען אַביסל פֿון אַמעריקע און דער־עיקר הונגערט מען זעהר א סך.

די אַרבעטגדיגע עלעמענטן (לוין־אַרבעטער, קוסטאַרן און ערד־אַרבעטער) מאַכן אויס כמעט א דריטל פֿון דער אידישער באַפֿעלקערונג (31,7% אין אוקראַינע און 31,8% אין ווייס־רוסלאַנד) — דאָ גייען שוין אַריין אויך די בעלי־עגלות, די שוואַרץ־אַרבעטער און די דינסטן. די אָנגעשטעלטע מאַכן אויס: אין אוקראַינע 7,2% און אין ווייס־רוסלאַנד — 4,1%; פֿאַרוואָס אין ווייס־רוסלאַנד מאַכן די אָנגעשטעלטע אויס א קלענערן פּראָצענט, איז מיר ניט קלאָר. די ליבעראַלע פּראָפֿעסיעס מאַכן אויס: אין אוקראַינע — 7,1% און אין ווייס־רוסלאַנד — 3,4%; פֿאַרוואָס דאָס איז אַזוי, איז מיר אויך ניט קלאָר.

ס'איז שווער צו פֿאַרגלייכן די געבראַכטע טאַבעלע ווענן די הכנסה־מקורות פֿון 1924־טן יאָר מיט די דאַטן פֿון 1897 — די מאַטעריאַלן זיינען זעהר פֿאַרשיידן. נאָר דאָך אויף דער הויפּט־פּראָגע, וואָס אינטערעסירט אונז דאָ — די פֿאַרהעלטניש צווישן די אינדוסטריע־ און האַנדל־עלעמענטן — איז דאָ דאָ א גאַנץ קלאָרע תשובה. וואָרום ניט מען צו צו די דאַטן פֿון 1897־טן יאָר ווענן די באַשעפֿטיגטע אין אינדוסטריע אויך די איבערינע אַרבעטגדיגע עלעמענטן, ווי בעלי־עגלות, שוואַרץ־אַרבעטער ,ערד־אַרבעטער און דינסטן, באַקומט מען, אז בערך זיינען נעווען דעמאָלט פּראָלעטאַריזירטע און אַרבעטגדיגע בא די רוסישע אידן ביז 48 פּראָצענט און אין 1924־טן יאָר בערך 30 פּראָצענט, אגדערהאַלבן מאָל מיינינער; דוקא די צאָל קרעמער און הענדלער האָט זיך אפשר ניט פֿאַרגרעסערט, ווען מען זאָל ניט צורעכענען צו דער דאָזיגער קאַטעגאָריע די אַלע קבצנים, וואָס פֿאַרדינען איטן יאָריד איין מאָל אָדער צוויי מאָל אין וואָך צוטעליג א קליינעם טייל פֿון זייערע הצאות. דערפֿאַר האָט זיך אין אוקראַינע און אין ווייס־רוסלאַנד שטאַרק פֿאַרגרעסערט די צאָל לוסט־מענשן, האָמוגנלאָזע קבצנים און דלמנים, איבערינע מענשן. ליידיגנייער, שלימזלס, וואָס האָבן זיך ניט וואו אַהינצוטון און סתם אייזערנע קבצנים.

מיר האָבן די אויסרעכענונגען געמאַכט נאָר בנוגע צו אוקראַינע און ווייס־רוסלאַנד, וואו מיר האָבן געהאַט דאַטן, ווענן פֿיר סאָציאַלע גרופּעס (לוין־ און ערד־אַרבעטער, אָנגעשטעלטע און ליבעראַלע פּראָפֿעסיעס), — בנוגע צום אויבערגן רוסלאַנד, וואו ס'וואוינען נאָך קרוב צו 700 טויזנט אידן, האָבן מיר, ליידער, ניט אַפֿילו די דאָזיגע ווייניגע דאַטן. פֿון די ידיעות אָבער, וואָס דרוקן זיך אין די קאָמוניסטישע ציטונגען איז קלאָר, אז דאָרטן איז דער פּראָצענט אַרבעטגדיגע עטוואָס קלענער, דער פּראָצענט קרעמער און אָנגעשטעלטע גרעסער. מען מוז דעריבער קומען צום אויסזאָג, אז אין נאַגיץ מאָוועט־רוסלאַנד איז דער פּראָצענט אַרבעטגדיגע עלעמענטן נאָך קלענער מיט א פּאָר פּראָצענט, ווי מיר האָבן אויסגערעכנט בנוגע אוקראַינע און ווייס־רוסלאַנד.

II

קוקט מען זיך צו גוט צום אידישן לעבן, באַזונדערס אין ניט געוויינליכע צייטן, דוקא דעמאָלט, ווען דער פֿאָלקס־גרופּעס־ און קלאַסן־קאַמף נעמט אָן זיינע שאַרפֿסטע פֿאָרמען, איז גרינג צו באַמערקן פֿאָלגנדיגע כאַראַקטעריסטישע ערשיינונגען: די גרעסטע נצחונות האָבן דער אויד אָפּ אויפֿן האַנדל־געביט, דאָרט ניט זיך אים איין אין די שווערסטע ציטן פֿאַרקאָנקורירן דעם נעגער, מען ער אַפֿילו זיין א לאַנגיאָריגער תושב און דער אויד א פֿרישאָנגעקומענער; די שוואַכסטע נצחונות, פֿאַרקערט, האָבן דער אויד אָפּ אויפֿן פֿעלד פֿון אַרבעט, וואו ער איז זעהר א שוואַכער קאָנקורענט און נאָר א קנאַפּער תקיף. דאָ, פֿאַרשטייט זיך, קאָנען זיין צווייערליי סבות: ס'קאָן זיין, אז דער אויד האָט אַלס הענדלער, אַלס קרעמער, פֿאַרמאָגט אַזא סכום פֿייהיגקייטן און מעלות, וועלכע מאַכן אים באמת אין א גרויסער מאָס שטאַרקער פֿונם תושב און פֿונם נאַציאָנאַל־הערשנדיגן; פֿאַרקערט, דער אידישער אַרבעטער פֿאַרמאָגט ניט קיינע מעלות און פֿאַרגלייך מיטן אַרומיגן אַרבעטער אָדער אפשר פֿאַרמאָגט ער נאָר נאָך חסרונות, וועלכע מאַכן אים באַזונדערס שוואַך אין קאַמף פֿאַרן אַרבעט־פּלאַץ. און ס'קאָן אויך זיין, אז ס'איז א סך גרינגער דורכצוזיטן די נאַציאָנאַלע קרעמער־וואַנט, ווי אַריינדרינגען אין א אַרבעטער־מאַסע, וואָס איז אויסגענאָמען פֿון איין נאַציאָנאַלן שטיק, אז ס'איז א סך גרינגער דורכצוזיטן, אַזוי צו זאָגן, דעם נאַציאָנאַלן פּראָצענט פֿון איינצעלנע קרעמער, ווי אַריינרייסן זיך אין א געדיכטער אינאַרטינער און איינגאַציאָנאַלער אַרבעטער־מאַסע.

אָט בריינגען מיר א טאַבעלע (זייט 93) ווענן אידישע קראָמען אין דריי שטעט — קיעוו, רינע און מאָסקווע — א טאַבעלע, וואָס מוז איבערראַשן און פֿאַרוואונדערן, נאָר אילוסטרירט גלענצענדיג די נאָר וואָס אַרויסגעזאָגט געדאַנקען. אַלע דריי שטעט זיינען פֿאַר דער רעוואָלוציע געווען אויסער־תחום־שטעט, נאָר קיעוו און רינע האָבן דאָך געהאַט גאַנץ באַדייטענדיגע אידישע קהלות, ווען אין מאָסקווע איז געווען נאָר ווייניג אידן. אין קיעוו און אין מאָסקווע איז דער האַנדל געווען אינגאַנצן רואינירט פֿון די באָלשעוויקעס, און ערשט נאָכ'ן נעפּ — אין 1921־טן יאָר — האָט ער אָנגעהויבן קומען צו זיך; אין רינע איז אין דעם פֿרט קיינע עקסטרע־צופֿאַלן ניט פֿאָרגעקומען.

וואָס וועט לערנען אונז די דאָזיגע טאַבעלע? ראשית, אז ס'איז אין אַלע דריי שטעט דאָ א גאַנצע רייע האַנדל־בראַנזשעס, וואו די אידן זיינען אין א באַדייטענדיגער מערהייט, הגם ווי בילדן אומעטום א מינערהייט און אין מאָסקווע נאָר א נישטיגע מינדערהייט פֿון ווייניגער פֿון זעקס פּראָצענט. אין קיעוו מאַכן די אידן אויס 32 פּראָצענט און צווישן די קרעמער — 62,4 פּראָצענט, אַלזאָ צוויי מאָל מער; אין רינע מאַכן די אידן אויס 13 פּראָצענט פֿון דער באַפֿעלקערונג, און צווישן די געבראַכטע אין דער טאַבעלע קראָמען — 35,1 פּראָצענט, כמעט דריי מאָל מער; דאָס אינטערעסאַנטסטע אָבער איז אין מאָסקווע — אויסמאַכנדיג ווייניגער פֿון זעקס פּראָצענט פֿון דער באַפֿעלקערונג און באַשטייענדיג אויף דריי פֿערטל פֿון אָנגעלאָזענע תחום־אידן, האָבן זיי דאָך אין זייערע הענט א גאַנץ דריטל — 32,8% — פֿון די געבראַכטע אין טאַבעלע קראָמען, און אין צוויי בראַנזשעס האָבן זיי א מערהייט: פֿון אַלע מאָסקווער פּרייסאַטע מאַנופֿאַקטור־קראָמען האָבן אידן 54,6 פּראָצענט און פֿון אַלע אַפּטייקן און אַפּטייק־סקלאַדן האָבן אידן נאָכצע 75,4%.

די דאַטן ווענן מאָסקווער קראָמען נעהערן צום 1924־טן יאָר, דריי יאָר נאָכ'ן נעפּ. מיר דערמאָנען דעם לעזער, אז אַנהויב נעפּ האָט זיך אַפֿילו אין דער מאָוועטישער פּרעסע באַזיין א אַנטיסעמיטיש אַרטיקל נעגן דער חוצפֿה פֿון די אידישע מאַנופֿאַקטור־קרעמער, וועלכע וואַרפֿן זיך צופֿיל אין די אויגן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Tab. — V — טאַב׳

אידישע קראָמען אין קיעוו, ריגע און מאָסקווע

Prozentsatz der jüd. Läden in Kiew, Riga u. Moskau

Moskau-1924 — מאָסקווע			Riga — 1924 — ריגע			Kiew—1921—קיעוו			Städte — שטעט / Handelsbranche — טיפּ פון קלייט
פון זיי אידישע davon jüdische		אַלע קלייטן Zahl der Läden	פון זיי אידישע davon jüdische		אַלע קלייטן Zahl der Läden	פון זיי אידישע davon jüdische		אַלע קלייטן Zahl der Läden	
%	abs.		%	abs.		%	abs.		
75,4	104	138	47,5	65	137	78,4	120	153	Drogen und Apothekerwaren—אַפּטעק־סחורות
54,6	391	716	63,6	150	236	100,0	11	11	Leinen-, Baumwollwaren usw.—מאַנופאַקטור
39,4	67	170	68,4	93	136	89,4	782	875	Galanteriewaren—גאַלאַנטעריי
36,0	58	161	38,5	99	257	87,5	35	40	Holzmaterialien—בעהילץ
26,3	30	114	82,0	87	106	78,3	47	60	Lederwaren—לעדערוואַרג
25,8	16	62	54,0	53	98	75,8	219	289	Eisenwaren—איזן
19,4	7	36	59,0	16	27	65,3	47	72	Möbel—מעבל
17,7	6	34	67,5	25	37	93,7	30	32	Tabak, Cigarren usw.—טאַבאַק־סחורות
14,5	57	394	64,6	58	82	75,5	37	49	Fertige Kleider, Schuhhäuser — גרייטע קליידער און שיך
48,6	17	35	73,0	41	56	—	—	—	Juwellen—יובעליר־זאַכן
9,4	57	609	17,0	253	1 465	58,2	4 749	8 156	Lebensmittel, Kolonialw. usw.—באַקאַליי, קאָלאָניאַל־סחורות
32,8	**810**	**2 469**	**35,1**	**935**	**2 637**	**62,4**	**6 077**	**9 737**	Zusammen—סך־הכל
5,7	—	—	13,6	—	—	31,95	—	—	% פון אידישער באַפעלקערונג — Prozentsatz der jüd. Bevölkerung

און וועלכע צעלייגן זיך צו ברייט מיט זייערע פּריוואַטע קראָמען אין דער צענטראַלער שטאָט פון קאָמוניסטישן רוסלאַנד. איצטער, נאָך שווערע דריי יאָר פון נעפּ, אַגמינעפּ און ניי־נעפּ, זעהען מיר, אַז די דאָזיגע אידישע חרצפה איז די אידישע קרעמער שטאַרק צוגעץ געקומען — זיי האָבן דאָך מאַקי אין זייערע הענט מער פון אַ העלפט פון מאָסקווער פּריוואַטע מאַנופאַקטור־קראָמען. אינטערעסאַנט איז אויך דאָס, וואָס אין די בראַנשעס, וועלכע אַר־בעטן מער פאַר׳ן עקספּאָרט פון מאָסקווע, ווי מאַנופאַקטור און גאַלאַנטעריי, האָט זיך אידן איינגעגעבן פאַרכאַפּן אַ סך שטאַרקע־רע פּאָזיציעס, ווי, למשל, אין באַקאַליי־ און קאָלאָניאַל־סחורות, וואָס זיינען אויסגערעכנט מער אויפן אָרטיגן קונה און אויף דער באַ־פעלקערונג פון די נאָענטע מקומות. אין אַ שוואַכערער מאָס זעהט מען דאָס אויך אין ריגע און אין קיעוו. אין ריגע, למשל, מאַכן די אידן אויס צווישן די באַקאַליי־קראָמען צוויי מאָל ווי־ניגער, ווי זייער דורכשניט בכלל.

די דאָזיגע וועגן קיעווער קראָמען געהערן נאָך צום 1921־טן יאָר, צום אָכדיב פון נעפּ. מעגליך, אַז איצט האָט זיך די לאַגע אַ ביסל געבעסערט, און די אידן מאַכן שוין ניט אויס קיין 100 פּראָצענט מאַנופאַקטור־קרעמער, 93 פּראָצענט מאַבאַק־קרעמער, 89 פּראָצענט גאַלאַנטעריי־קרעמער א. א. וו., אָבער דאָ איז נאָך קיין סמק ניט, אַז זיי האָבן זיך איינגעגעבן אין אַ נאָך גרויסער מאָס איינהאַלטן די פּאָזיציעס, וועלכע זיי האָבן פאַר־נאָמען, ווייל זיי זיינען די ערשטע געקומען אָנדריב נעפּ, די ערשטע, וועלכע האָבן איינגעשטעלט און ריזיקירט.

מיר האָבן געזאָגט, אַז די אידישע אַרבעטער קאָנען זיך ניט באַרימען מיט אַזעלכע יחוסים. נעמען מיר, למשל, אידישע שניידער. אין דער שניידער־בראַנשע העלפט די מאַנצע צייט אַ שרעקליכע אַרבעטלאָזיגקייט — אין וויטרוסלאַנד נייען אַרום נאָנצע דרייסיג פּראָצענט שניידער אָן אַרבעט און אין אוקראַינע 25 פּראָצענט. אַזוי ווי אין די דאָזיגע ביידע רעפּובליקן מאַכן די אידישע שניידער אויס מער פון 90 פּראָ־צענט פון אַלע רעגיסטרירטע שניידער, איז קלאָר, אַז סייען אַרום ליידיג יאָר־לאַנג מיזגטע אידישע שניידער־אַרבעטער. און דאָך מאַכן אידישע שניידער אויס ניט מער פון 4,3% פון אַלע מאָסקווער שניידער, ווייניגער אַפילו אַביסל, ווי דער פּראָ־צענט פון דער אידישער באַפעלקערונג אין מאָסקווע. מיר וועלן ווישער זעהען, ווי ווייניג די אידישע אַרבעטער סדאָס זיך איינגעגעבן צו פאַרנעמען אין קיעוו וועלכע סיט איז נייע פּאָזיציעס אין דער גרויס־אינדוסטריע און ווי ווייניג זיי זיינען אויך באַשעפטיגט אין דער גרויס־אינדוסטריע פון ריגע.

מיר האָבן געזעהען, אַז אַפילו אין רוסלאַנד האָט די אידישע בורזשואַזיע דאָך געוויסע פּאָזיציעס פאַרכאַפּט, אָבער אין אַל־געמיינעם איז איר לאַגע, ווי באַקאַנט, גענוג טרויעריג. מיר רעכענען, אַז מיפיש פאַר דער לאַגע פון דער בורזשואַזיע פון פּוילן און ליטע איז די לאַגע פון דער ריגער אידישער בור־זשואַזיע, וועגן וועלכער מיר האָבן גראַדע נאָך גוטן מאַטעריאַל. ליידער, האָבן מיר ניט קיין סטאַטיסטישע מאַטעריאַלן וועגן דער לאַגע פון דער אידישער בורזשואַזיע אין פּוילן. מיר קאָנען זיך ניט נחנן מיט דער עקאָנאָמישער „בעלעטריסטיק", וואָס מילט אָן די מעגליכע און וועכנטליכע אויסגאַבעס. קיינע ערנסטע אויסאַרשונגען זיינען ניט געמאַכט געוואָרן, און מיר גלויבן, אַז די אַלע לעגענדעס וועגן דער אויסזאַגדערונג פון צוויי דריטל פון דער אידישער באַפעלקערונג האָבן ניט קיין גרונט. נאָך פאַלשער און דעריבער נאָך שעדליכער איז די פאַרשפּרייטע לעגענדע, אַז דוקא אין די לעצטע יאָרן פון קריזיס פון פּוילישן האַנדל און אינדוסטריע האָט זיך פאַרנעסערט די צאָל פּוילישע קראָמען און אונטערנעמונגען, און די אידן האָבן, הייסט עס, פאַר זיך אַ פאַרשטאַרקן און פון מלוכה געשטיצט געפערליכערן קאָנקורענט, ווי פאַר דער מלחמה. סאַיז קיין סמק ניט, אַז די אידישע בורזשואַזיע אין פּוילן לעבט איבער

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

שמערצליכער דעם קריזיס, ווי די אידישע בורזשואזיע אין לעט־לאנד. אויף דערויף זיינען דאָ אַ סך סבות, אויף וועלכע מיר קאָנען זיך דאָ ניט אָפּשטעלן. רעדט מען אָבער וועגן דעם אָנטייל פון דער פוילישׁ־אידישער בורזשואזיע אינם האַנדל און אין דער אינדוסטריע, אין זייערע קאַפּיטאַלן און אין זייערע אומזאַצן, קאָן מען מיט אַ רהיגן געוויסן אָנגעמען, אַז נאָך אַלע קריזיסן זיינען אירע פּאָזיציעס ניט שוואַכער פון דיזעלבע בײַ דער אידישׁ־לעטישער בורזשואזיע. מיר נייען איבער צו די מאַטעריאַלן, וואָס מיר פאַרמאָגן *.

Tab. — VI — טאַב

דער פּראָצ. אידישע אונטערנעמונגען פון העכסטער קאַטעגאָריע

— 1924 —

Prozentsatz der jüd. Unternehmungen höchster Kategorie in Riga

אונטערנעמונגען Typen der Unternehmungen	אַלגעמיינע צאָל Gesamtzahl	פון זיי אידישע darunter jüdische abs.	%
האַנדל־אונטערנעמונגען Handelsunternehm.	4 322	1 194	27,5
אינדוסטריע־אונטערנעמ. Industr. Unternehm.	1 231	252	20,5
סך־הכל — Zusammen	5 553	1 446	26,0

די נאָר וואָס נעבראַכטע דאַטן זיינען נענומען פונם רינער מאַגיסטראַט און נעמען אַרום נאָר אונטערנעמונגען פון דער העכסטער קאַטעגאָריע, וועלכע מאַכן אויס סך־הכל 31 פּראָצענט פון אַלע רינער אונטערנעמונגען. אינם דאָזיגן כלל זיינען אַריין אינדוסטריע־אונטערנעמונגען פון פאַבריק־כאַראַקטער (די מלאכה־וואַרשטאַטן זיינען אויסגעשלאָסן) און קראָמען הורט און הורט־לאַדנים׳דיגע.

אַלזאָ, זעהען מיר, אַז די אידן האָבן מער פון 27 פּראָצענט פון אַלע גרעסערע האַנדל־אונטערנעמונגען און מער פון 20 פּראָצענט פון אַלע פאַבריקן פון רינע. צוזאַמען נעפינט זיך אין אידישע הענט 26,0 פּראָצענט רינער אונטערנעמונגען פון העכסטער קאַטעגאָריע, אַקוראַט צוויי מאָל אַזוי פיל, ווי דער פּראָצענט אידן אין רינע.

כדי אָפּצושאַצן דעם אָנטייל פון אידן אינם קאַפּיטאַל און אין די רוחים פון רינע, וועלן מיר ברייגען דעם פּראָצענט שטייער, וואָס אידן האָבן אָפּגעצאָלט אין 1923־טן יאָר. פון 78 מיליאָן לעטישע רובל (250 לעטישע רובל מאַכן אויס איין דאָלער) שטייער, וואָס די רינער באַפעלקערונג האָט באַצאָלט דעם מאַגיסטראַט אין 1923־טן יאָר, האָבן אידן אַריינגעטראָגן 38 מיליאָן — כמעט די העלפט. איך האָב מיך ספּעציעל אינטערעסירט, צי האָט מען דאָ ניט געמאַכט פון אידן שטייערן, ווי אין פּוילן, און דעמאָלט איז די נעבראַכטע דאַטע נאָר אַ קליינער באַזייוויז, אַז די אידישע באַפעלקערונג האָט אַ נאָנץ סעטן חלק אין די קאַפּיטאַלן און רוחים פון רינע. האָבן מיר נאָנץ קאָמפּעטענטע מענשן ערקלערט, אַז נעוויס זיינען געווען מסברוכן מצד די לעטישע באַאַמטע בײַם שטעלן שטייער פאַרשיידענע טיילן באַפעלקערונג, אָבער די דאָזיגע מסברוכן האָבן געקאָנט מאַקסימאַל פאַרגרעסערן דעם אָנטייל פון די אידן

* אַלע מאַטעריאַלן וועגן ריגע, וועלכע מיר ברייגען הייסער, הי אויך די אויבנגעבראַכטע טאַבעלע וועגן די אידישע קראָמען אין ריגע, זיינען נענומען פון דער אויסגאַרשונג, וועלכע ס׳האָט דורכגעפירט אין ריגע „דער לעטישער פאַרבאַנד פון האַנדל און אינדוסטריע״ אין פעברואַר 1924. די גאַנצע אויסגאַרשונג וועט פאַרעפנטליכט ווערן אין קומענדיגן בומער פון אונזער זשורנאַל.

אויף דריי־פיר פּראָצענט און דאָס בילד וואָלט זיך ניט שטאַרק געביטן בײַם אָביעקטיווסטן דורכפירן די שטייער־צעטיילונג.

מיר האָבן העכער נעזעהען דעם נעטיערן אָנטייל פון אידן אין פאַרשיידענע האַנדל־בראַנזשעס; מיר וועלן איצט ברייגען דאַטן, וואָס באַלייכטן דעם אָנטייל פון רינער אידן אין באַזונדערע אינדוסטריע־בראַנזשעס.

Tab. — VII — טאַב

דער אָנטייל פון אידן אין די פאַבריק־אונטערנעמונגען פון ריגע

— 1924 —

Prozentsatz der jüd. industr. Unternehmungen in Riga

אַרט אינדוסטריע Industriebranche	אַלגעמיינע צאָל Gesamtzahl	פון זיי אידישע darunter jüd. abs.	%
טעקסטיל — Textil	59	27	46,0
פּאַפּיר — Papier	38	17	45,0
לעדער — Leder	48	21	44,0
לעבנס־מיטלען — Nahrungsmittel	212	57	27,0
קליידער — Bekleidung	121	30	25,0
האָלץ — Holz	99	24	24,0
כעמישע — Chemische	129	27	21,0
מינעראַל — Ind. d. Steine u. Erden	23	5	21,0
מעטאַל און מאַשינען — Metall u. Maschinenapparate	170	22	13,0
גראַפישע — Polygraph.	57	7	12,0
טראַנספּאָרט, סאַניטאַר־היגיענישע און פאַרשיידענע — Verkehr, Hygiene und versch.	275	15	5,3
סך־הכל — Zus.	1 231	252	20,5

שוין פון די פריערדיגע דאַטן האָט מען געזעהען, אַז די אידן זיינען שטאַרקער באַטייליגט אין האַנדל, ווי אין אינדוסטריע. די דאָזיגע טאַבעלע באַלייכט די דאָזיגע פראַגע נעטיער. ווען אין האַנדל האָבן די אידן אַן אַכט בראַנזשעס פון עלף מער פון אַ העלפט אונטערנעמונגען און אין פיר פון זיי אַפילו מער פון צוויי דריטל, איז אין דער אינדוסטריע די לאַגע נאָנץ אַנדערש. די אידן האָבן ניט קיין העלפט אונטערנעמונגען אין קיין איין בראַנזשע. דאָך האָבן פונדעסטוועגן די אידן אין דריי בראַנזשעס מעט אַ העלפט אונטערנעמונגען און אין אַנדערע דריי בראַנזשעס אומעפּער אַ פערטל אונטערנעמונגען.

ס׳איז זעהר אינטערעסאַנט פעסטצושטעלן די יאָרן, ווען די אידן האָבן נעגרינדעט זייערע אונטערנעמונגען.

יאָר פון גרינדונג Gründungsjahr	abs.	%
— 1899	230	17,0
1900—1915	428	31,8
1916—1918	137	10,1
1919—1924	554	41,1
סך־הכל — Zusammen	1349	100,0

ווייזט זיך אַרויס, אַז העכער פערצינ פּראָצענט אונטערנעמונגען זיינען נעגרינדעט נעוואָרן ערשט לי לעצטע פינף יאָר, ווען לעטלאַנד איז שוין נעווען אַ זעלבסטשטענדיגע רעפּובליק, אומעפּער די העלפט אונטערנעמונגען זיינען נעגרינדעט נעוואָרן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

פאַר דער מלחמה. עלטער פון 25 יאָר זיינען סך־הכל 17 פּראָצענט פון אַלע אידישע אינדוסטריעלע און האַנדל־אונטער־נעמונגען.

III

נייט מען אויבער צום אידישן אַרבעטער־קלאַס, זעהט מען, אַז ער האָט געהאַט די גרעסטע עקאָנאָמישע מפּלות, אַז ער האָט פאַרלאָרן אַ סך עקאָנאָמישע פּאָזיציעס, וועלכע ער האָט מיט גרויסע מאַטערנישן אויסגעקעמפט.

אין וואָס זיינען באַשטאַנען די דאָזיגע מפּלות? ראשית, האָט זיך אומעטום פאַרקלענערט דער פּראָצענט אידישע לוין־אַר־בעטער. אין רוסלאַנד מער, אין פּוילן ווייניגער, אָבער אין ביידע לענדער, וואָס פאַרמאָגן צוזאַמען כמעט זעקס מיליאָן אידן, האָט זיך פאַרקלענערט די צאָל אַרבעטער; דאָס זעלבע איז פאָרגעקומען אין ליטע און לעטלאַנד. וויכטיג איז אויך, וואָס דער פיזישער באַשטאַנד פון אידישן אַרבעטער־קלאַס האָט זיך כמעט אינגאַנצן געביטן. דער פאַרמלחמה־דיגער דור אַר־בעטער איז אין זיין גרעסטן טייל אַוועק, אָדער נאָר צו די פאַר־מיטלערנדיגע קלאַסן אָדער אין די רייען פון די קוסטאַרן, יחידים־בעלי־מלאכות, און בעלי־מלאכות — קליינע בעלי־בתים. אַ גרוי־סער טייל אַרבעטער זיינען געוואָרן שטוב־אַרבעטער, ד. ה., אַז זיי אַרבעטן שוויץ־אַרבעט, וועלכע איז פאַר דער מלחמה כמעט געהאַט פאַרשוואונדן פון אידישן אַרבעטער־לעבן. דער נייער דור אַרבעטער איז אַ מלחמה־ און רעוואָלוציע־דור, וואָס האָט ניט געדאַט קיין מעגליכקייטן זיך נוט אויסלערנען זיין מלאכה, זיין פאַך.

כדי צו אילוסטרירן, אויף וויפיל ס'האָט זיך פאַרקלענערט די צאָל אַרבעטער, וועלן מיר ברייגען אַ קליינע טאַבעלע וועגן אידישע שניידער־אַרבעטער אין 1898 (לויט די מאַטעריאַלן פון יק"א) און סוף 1924־טן (לויט די דאַטן פון „עמעס" № 18, 1925) אין איינינע גובערניעס פון אוקראַינע.

Tab. — VIII — טאַב.

די צאָל אידישע שניידער־אַרבעטער

Zahl der jüd. Schneider-Arbeiter

1924	1898	Gouvernements — גובערניעס
1 783	3 612	. . . . . Kiew — קיעווער
1 077	3 154	. . . . . Podolyen — פּאָדאָליער
573	1 841	. . . . . Cherson — כערסאָנער
320	1 205	. . Tschernigow — טשערניגאָווער
3 753	9 812	. . Summe — סך־הכל
38,2	100,0	(1898 = 100)

וואָס זשע ווייזט אונז די דאָזיגע טאַבעלע? זי ווייזט, אַז אין די גערבראַכטע פיר גובערניעס איז געבליבן 38,2 פּראָצענט פון דער צאָל אַרבעטער, וועלכע איז געווען אין 1898־טן יאָר — אַנ'אַבסאָלוטע פאַרקלענערונג כמעט אויף צוויי דריטל. די אידישע באַפעלקערונג אין די דאָזיגע פיר גובערניעס איז דערביי געבליבן אומגעפער די זעלבע, וואָס אין 1898־טן יאָר. אמת, אין אַ געוויסער מאָס איז די פאַר־קלענערונג פון דער אידישער שניידעריי אפשר אַ רעזולטאַט פון אינעווייניגסטע פּראָצעסן אין דער אַנטוויקלונג פון דער אידישער מלאכה, אָבער ס'איז ניטאָ קיין שום גרונד צו האַלטן, אַז די ענדערונג זאָל האָבן געבראַכט צו אַ קאַטאַסטראָפאַלער פאַרקלע־נערונג פון צוויי דריטל.

ס'איז נאָר קיין ספק ניט, אַז די לאַגע אין די אַנדערע פאַכן און אין די איבערינע גובערניעס איז ניט בעסער.

ס'איז אוממעגליך צו פאַרגלייכן די צאָלן פון דער איצטיגער אוקראַינע מיט די אַמאָליגע גובערניעס, ווייל איינינע גובערניעס האָבן פאַרלאָרן טיילן, די אַנדערע זיינען איבערגעשניטן געוואָרן. מיר האָבן פונדעסטוועגן געפּרוּווט צוגלייכענען די צאָל אַר־בעטער אין 1898־טן יאָר מיט אַזאַ אוקראַינע אין אירע איצטיגע גרענצן און מיר האָבן באַקומען אַ פאַרקלענערונג מינימום אויף אַ העלפט.

צו דער נאָר האָט געבראַכטער טאַבעלע וועגן די אידישע שניידער־אַרבעטער אין פיר גובערניעס מוז מען נאָך צוגעבן, אַז אין 1898־טן יאָר זיינען אין די זעלבע גובערניעס נאָך געווען 4600 לערן־אינגלאַך שניידער, ווען אין 1924־טן זיינען מסתמא געווען אַזעלכע ניט מער ווי אַ פּאָר פּראָצענט. מיר זאָגן „מסתמא", ווייל קיין געוויס דאַטן האָבן מיר ניט, אָבער מיר מיינען, אַז מיר זיינען נאָענט צום אמת. אָט זיינען איינינע דאַטן וועגן לערן־אינגלאַך אין איינינע שטעט*:

אין מינסק	— 664	קוסטאַרן	— 7	לערן־אינגלאַך
„ מאַזיר	— 174	„	— 3	„ „
„ מאָהילעוו	— 542	„	— 40	„ „
„ באָבּרויסק	— 500	„	— 35	„ „

בנוגע צו פּוילן האָט זיך אונז איינגעגעבן אויסרעכענען די צאָל שניידער־אַרבעטער און לערן־אינגלאַך אין וואַרשעווער גו־בערניע (אָן דער שטאָט וואַרשע) און פאַרגלייכן פאַר'ן יאָר 1898 (מאַטעריאַלן פון יק"א) און 1921 (מאַטעריאַלן פון דער אויספאָרשונג פון 1921) און מיר האָבן אויך באַקומען שרעק־ליכע ציפער — פון 3354 אַרבעטער און לערן־אינגלאַך אין 1898 איז געבליבן צום יאָר 1921 סך־הכל 1392 אָדער 41,5%. זיכער ווירקט דאָ שטאַרק דאָס, וואָס מיר האָבן דאַטן פאַר ביידע פּעריאָדן נאָר וועגן די פּראָווינציעלע שטעטלאַך, אָן וואַרשע. אָבער נעווים איז דאָ אויך אין פּוילן אַ באַדייטענדיגע פאַרקלע־נערונג פון דער צאָל אידישע אַרבעטער.

ס'איז אָבער ניט נאָר געוואָרן קלענער די צאָל אַרבעטער — ס'איז אויך געפאַלן די קאָנצענטראַציע פון די אידישע אַרבעטער. דער אידישער אַרבעטער איז אויך פאַר דער מלחמה געווען אַ מלאכה־פּראָלעטאַריאַט, אָבער די קאַפּיטאַליזירונג פון דער האַנטווערקעריי איז גענאַנגען נאָענ שנעל און די צאָל גרויסע וואַרשטאַטן איז געוואַקסן. ס'איז אויך געגאַנגען אַ לאַנגזאַמע אָבער אַ אומאויפהערליכע אַריינדרינגען פון די אידישע אַר־בעטער אין די פאַבריקן. ביידע די דאָזיגע פּראָצעסן האָבן זיך ניט נאָר ניט אָפּגעשטעלט, נאָר, פאַרקערט, מיר זיינען אָפּגע־וואָרפן אויף צוריק אויף אַ פּאָר צענדליג יאָר געוויס. די גע־וואוגענע פּאָזיציעס זיינען אין אַ גרויסער מאָס פאַרלאָרן. דער פּראָצענט אידישע אַרבעטער, וואָס איז פאַרנומען אין די פאַבריקן, איז שטאַרק געפאַלן; די צאָל אַרבעטער, וואָס זיינען קאָנצענטרירט אין גרויסע וואַרשטאַטן, איז קאַטאַסטראָפאַל גע־פאַלן. אַ שרעק כאַפּט ממש אָן, ווען מען זעהט, ווי שטאַרק די אידישע האַנטווערקעריי איז נאָך אַמאָל צעברעקלט געוואָרן און ווי שטאַרק ס'האָט זיך פאַרשפּרייט נאָך אַמאָל אין דער אידישער נאַם די שוויץ־סיסטעם, וואָס רואינירט אַזוי דעם נוף און די נשמה פון אירע קרבנות.

אָט זיינען צוויי טאַבעלעס (IX און X) וועגן דער אידישער אינ־דוסטריע און מלאכה אין וואַרשע, לאָדז און ביאַליסטאָק. די אַבסאָ־

* „עמעס", № 32, פעברואַר 1925.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

לופע צאָלן זייערע פאַרדינען אפשר ווייניג צופרוי, ווי מיר האָבן שוין ערקלערט אין אונזער אַרטיקל הענען דער דושאָינט־אויסאַר־שונג אין די „בלעטער" № 3, אָבער די פאַרהעלטניש־צאָלן ניבן אונז געוויס אַ מער אָדער ווייניגער ריכטיג בילד פון דעם גרויסן שינוי, וואָס מאַז פאָרגעקומען פון 1914 ביז 1921 אינם גורל פון אידישן אַרבעטער.

Tab. — IX — טאַב.

דער אָנטייל פון איד. אַרבעטער אין די איד. אונטערנעמונגען

— 1921 —

% der jüd. Arbeiter in den jüd. industr. Unternehmungen (Warschau, Lodz, Bialostok)

פּראָצענט אידישע אַרבעטער אין 1914 Prozentsatz der jüd. Arbeiter i. J. 1914	פון זיי אידישע darunter jüd. %	abs.	די גאַנצע צאָל אַרבעטער Gesamtzahl der Arbeiter	טיפּ פון אונטערנעמונג — Zahl der Arbeiter — Betriebsgrössenklassen
98,4	96,1	19 425	20 213	1—5
96,1	88,3	6 859	7 768	6 – 10
90,1	71,6	4 021	5 614	11 – 20
74,2	41,5	3 520	8 485	21 – 50
40,4	21,1	2 199	10 419	> 50
77,8	68,6	36 024	52 499	Zus. — צוז.

שטעלן מיר זיך צוערשט אָפּ אויף טאַבעלע IX, וועלכע גיט אונז דעם פּראָצענט אידישע אַרבעטער אין פאַרשיידענע טיפּן אונטערנעמונגען און פאַר צוויי פּעריאָדן. מיר זעהען, ראשית, אַז אין די נאָר קליינע אידישע אונטערנעמונגען (1—5 אַרבעטער) מאַכן די אידישע אַרבעטער אויס נאָענט 96,1 פּראָצענט און אין 1914 אַפילו 98,4 פּראָצענט פון אַלע אַרבעטער, אָבער אין די אידישע אונטערנעמונגען מיט מער פון 50 אַרבעטער מאַכן שוין די אידישע אַרבעטער אויס אין 1921 סך־הכל 21,1 פּראָצענט, ווען אין 1914 האָבן זיי אויסגעמאַכט אין די דאָזיגע גרויסע אידישע פאַבריקן 40,4 פּראָצענט פון אַלע אַרבעטער. דער פּראָצענט אידישע אַרבעטער אין די אידישע פאַבריקן מיט מער פון 50 אַרבעטער האָט זיך צוויי מאָל פאַר־קלענערט. פאַרקלענערט האָט זיך אויך דער פּראָצענט אידישע אַרבעטער אין די אידישע אונטערנעמונגען מיט 21—50 אַרבעטער אויף אַ העלפט כמעט און אַפילו אין די מיטעלע פאַבריקן מיט 11—20 אַרבעטער האָט זיך נאָך אויך פאַר־קלענערט דער פּראָצענט אידישע אַרבעטער. און נאָר אין די נאָר קליינע צוויי קאַטעגאָריעס אונטערנעמונגען האָט זיך אַביסל פאַרגרעסערט דער פּראָצענט אידישע אַרבעטער.

די צווייטע טאַבעלע (טאַב. X) וועגן דיזעלבע דריי שטעט וויזט אונז דעם בוי פון די אידישע און ניט־אידישע אַרבעטער אויך אין צוויי פּעריאָדן — אין 1914 און 1921. און דאָ זעהט מען ערשט אי דעם חילוק צווישן דער לאַגע פון אידישן אַרבעטער אין 1914 און אין 1921, אי דעם חילוק צווישן דער לאַגע פון אידישן און ניט־אידישן אַרבעטער.

Tab. — X — טאַב.

פאַרטיילונג פון אידישע און קריסטליכע אַרבעטער לויט די טיפּן אונטערנעמונגען

— 1921 —

Verteilung der jüd. und nichtjüd. Arbeiter nach Betriebsgrössenklassen (in den Städten Warschau, Lodz, Bialostok)

Nichtjuden — ניט־אידן				Juden — אידן				טיפּ פון אונטערנעמונג Betriebsgrössenklassen
אין פּראָצענטן Prozentualiter		abs.		אין פּראָצענטן Prozentualiter		abs.		
1921	1914	1921	1914	1921	1914	1921	1914	
4,3	1,6	705	364	52,3	27,4	18 230	22 285	1 – 5
5,6	3,4	909	775	19,7	23,5	6 859	19 017	6 – 10
9,7	7,8	1 593	1 808	11,6	20,2	4 021	16 419	11 – 20
30,3	19,2	4 965	4 434	10,1	15,7	3 520	12 740	21 – 50
50,1	68,0	8 220	15 698	6,3	13,2	2 199	10 661	> 50
100,0	100,0	16 392	23 079	100,0	100,0	34 829	81 122	Zus. — צוז.

באַטראַכטן מיר צוערשט די ענדערונג, וואָס איז פאָרגעקומען אין לעבן פון די אידישע אַרבעטער. נעמען מיר נאָר די קליינע אונטערנעמונגען (1—5 אַרבעטער), זעהען מיר, אַז אין 1914־טן יאָר זיינען אין זיי נעוועזן פאַרגומען 27,4 פּראָצענט פון אַלע אידישע אַרבעטער, אָבער אין 1921־טן שוין 52,3% פון אַלע אידישע אַרבעטער — כמעט צוויי מאָל מער. נעמען מיר, פאַרקערט, די גרויסע אונטערנעמונגען מיט מער פון 20 אַרבעטער, באַקומען מיר, אַז דער פּראָצענט באַשעפטיגט אין זיי אידישע אַרבעטער האָט זיך כמעט צוויי מאָל פאַר־קלענערט. נאָר פאַרקלענערט האָט זיך אויך דער פּראָ־צענט אידישע אַרבעטער, וואָס איז נעוועזן פאַרגומען אַפילו אין די מיטעלע און קליינע אונטערנעמונגען און אויף זייער חשבון אין אויסגעוואַקסן די צאָל אַרבעטער פון די קליינטשקע וואַר־שטאַטלאַך. אין 1914־טן יאָר איז שוין כמעט אַ העלפט אידישע אַרבעטער נעוועזן פאַרגומען אין אונטערנעמונגען מיט מער פון 10 אַרבעטער — דער דאָזיגער פּראָצענט האָט זיך כמעט צוויי מאָל פאַרקלענערט.

לאָמיר איצט זעהען דעם חילוק צווישן די אידישע און ניט־אידישע אַרבעטער. ראשית, וואַרפט זיך אין די אויגן, אַז די פאַרגרעסערונג פון 1914 ביז 1921 האָט אויף די ניט־אידישע אַרבעטער געהאַט אַ סך אַ ווייניגער שלעכטע ווירקונג, ווי אויף די אידן. דער פּראָצענט אידישע אַרבעטער, פאַרגומענע אין אונטערנעמונגען מיט מער פון 20 אַרבעטער, האָט זיך בײַ אידן פאַרקלענערט צוויי מאָל און בײַ ניט־אידן סך־הכל אויף איין צענטל. דאָס הייסט, אַז בשעת קריזיס האָבן די אידישע פאַב־ריקאַנטן, די בעלי־בתים פון די גרעסערע אונטערנעמונגען, אָפּ־גענומען מער אידן, ווי ניט־אידן. די פּאָזיציעס אין די גרעסערע פאַבריקן, וואָס זיינען דעם אידישן אַרבעטער אַזוי שווער אָנגע־

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

קומען, זיינען אויף דער העלפט פאַרלאָרן. פאַרגלייכט מען די אידישע אַרבעטער מיט די ניט־אידישע בכלל, ווערט נאָך טרויע־רינער אויפן האַרצן. בעת פון הונדערט אידישע אַרבעטער אין אידישע אונטערנעמונגען אַרבעטן אין פאַבריקן מיט מער פון 20 אַרבעטער סך־הכל 16,4 פּראָצענט, זיינען אין דיזעלבע אידישע פאַבריקן באַשעפטיגט 80,4 פּראָצענט פון אַלע ניט־אידישע אַרבעטער, וואָס אַרבעטן דאָרטן, — כמעט פינף מאָל מער. פאַרקערט, אין די נאָר קלייניע וואַרשטאַטן ביז 5 אַרבעטער זיינען פאַרנומען מער פון אַ העלפט (52,3%) פון אַלע אידישע אַרבעטער און סך־הכל 4,3% פון אַלע ניט־אידישע אַרבעטער, צוועלף מאָל ווייניגער.

נייט מען איבער צו אַנדערע נעוועזענע טיילן פון רוסלאַנד, מוז מען מודה זיין, אַז די לאַגע אין פּוילן איז נאָך דערמרעגלעך, דאָך מאַכן דאָ די אידישע אַרבעטער אויס אַפילו אין די גרעסערע פאַבריקן אַ נאַגיץ היפּשן פּראָצענט פון דער נאַנצער צאָל אַרבע־טער, אַלנפאַלס אַ סך אַ גרעסערן פּראָצענט, ווי, למשל, אין רינע. מיר ברייגען דאָ צוויי טאַבעלעס וועגן די אידישע אונטערנעמונגען אין רינע און וועגן דעם נאַציאָנאַלן באַשטאַנד פון די אָנגעשטעלטע, אַרבעטער און לערן־אינגלאַך — און ס'באַקומט זיך אַ בילד, וואָס איז זעהר באַלונדערדיק, נאָר אויך זעהר טרויעריק.

נעמען מיר צוערשט דעם פּראָצענט אידישע אָנגעשטעלטע, אַרבעטער. און לערן־אינגלאַך אין אַלע אונטערנעמונגען צוזאַמען (טאַבעלע XI), זעהען מיר, אַז די אידן מאַכן אויס:

צווישן די אָנגעשטעלטע . . 57,0 פּראָצענט;
„ „ אַרבעטער . . 7,7 „
„ „ לערן־אינגלאַך . . 70,6 „

Tab. — XI — טאַב.

אידן אין די אידישע אונטערנעמונגען פון ריגע

— 1924 —

Prozentsatz der Juden in den jüdischen Unternehmungen der Stadt Riga

לערן־אינגלאַך Lehrlinge			אַרבעטער Arbeiter			אָנגעשטעלטע Angestellte			Personal — פּערסאָנאַל / אונטערנעמונגען — Art der Unternehmungen
פון זיי אידן darunter jüd.		סך־הכל Gesamtzahl	פון זיי אידן darunter jüd.		סך־הכל Gesamtzahl	פון זיי אידן darunter jüd.		סך־הכל Gesamtzahl	
%	abs.		%	abs.		%	abs.		
41,1	51	124	5,0	560	11 214	46,1	391	848	אינדוסטריעלע — Industr. Unternehmungen . .
84,6	231	273	26,5	277	1 047	63,8	1 397	2 191	האַנדל־אונטערנ. — Handelsunternehmungen . .
64,3	18	28	24,8	147	593	40,7	136	334	געמישטע — Gemischte Unternehmungen . . .
70,6	**300**	**425**	**7,7**	**984**	**12 854**	**57,0**	**1 924**	**3 373**	צוזאַמען — Insgesamt
69,8	268	384	10,5	857	8 149	56,5	1 760	3 113	פון העכסטער קאַטעגאָריע — Höchster Kategorie . . . . .
78,0	32	41	7,4	107	1 450	68,1	81	119	„ נידעריגסטער — Niederer Kategorie . . . . .
—	—	—	0,6	20	3 255	58,9	83	141	„ אומבאַקאַנט — Unbek. Kategorie . . . . .

Tab. — XII — טאַב.

אידן אין די אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען פון העכסטער קאַטעגאָריע אין ריגע

— 1924 —

Prozentsatz der jüd. Arbeiter u. Angestellten Rigas in versch. Betriebsgrössenklassen (indust. Untern. höchster Kategorie)

Angestellte — אָנגעשטעלטע			Arbeiter — אַרבעטער			צאָל אונטערנעמונגען Zahl der Unternehmungen		טיפּ פון אונטערנעמונג Betriebsgrössenklassen
פון זיי אידן: darunter jüdische		סך־הכל Gesamtzahl	פון זיי אידן: darunter jüdische		סך־הכל Gesamtzahl			
%	abs.		%	abs.		%	abs.	
63,3	19	30	22,8	39	171	28,6	62	0 — 4
47,4	18	38	16,8	67	399	24,9	54	5 — 10
52,7	49	93	10,0	67	671	19,8	43	11 — 20
50,4	63	125	10,4	111	1 070	13,4	29	21 — 50
34,3	107	312	3,7	126	3 429	13,3	29	> 51
42,8	**256**	**598**	**7,1**	**410**	**5 740**	**100,0**	**217**	Zus. — צוז.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

מרוערינ איז, וואָס די אידישע אַרבעטער מאַכן אויס סך־הכל איין דרייצענטל פון אַלע אַרבעטער אין די אידישע אונטערנעמונגען; אַ שטיקל מרייסט איז, וואָס צווישן די לערן־אינגלאַך איז דאָ אידן מער פון 70 פּראָצענט פון אַלע לערן־אינגלאַך. די דאָזיגע מרייסט ווערט אָבער באַלד אָפּגעסמט, ווען מען קוקט זיך צו אַביסל נעוויער צו דער מאַבעלע. דעמאָלט דער־זעהט מען, אַז אין די אידישע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען איז פאַרנומען אין אַלגעמיינעם אַ גרויסע מאַסע פון העכער עלף מיזגט אַרבעטער, צווישן וועלכע סאיז מאַראַן סך־הכל אַזוינע 560 אידישע אַרבעטער, וואָס מאַכן אויס 5,0% פון אַלע אינדוסטריעלע אַרבעטער. די לערן־אינגלאַך זיינען אין די פאַב־ריקן נאָר אין אַ נישטיגער צאָל פון 124, פון וועלכע אידישע זיינען 51, ד. ה. 41,1 פּראָצענט. אַ סך אידישע לערן־אינגלאַך זיינען אין די האַנדל־אונטערנעמונגען און דאָרטן מאַכן מאַקי די אידן אויס נאָכצו 84,6% פון אַלע לערן־אינגלאַך.

אַ נעוויער אַנאַליז פון דער נאָרוואָס באַטראַכטער מאַבעלע ווייזט, אַז אין די אידישע האַנדל־אונטערנעמונגען איז דער פּראָ־צענט אידישע אַרבעט־קראַפט אין אַלע אירע פאָרמען שטאַרקער פאַרטראָטן, ווי אין דער אידישער אינדוסטריע. אַפילו צווישן די אָנגעשטעלטע אין די אידישע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען איז דאָ ווייניגער פון אַ העלפט אידן; צווישן די אַרבעטער אָבער, ווי מיר האָבן שוין דערמאָנט, מאַכן די אידן אויס נאָר אַ נישטיגן חלק, פינף פּראָצענט סך־הכל. בא אַזאַ קליינער צאָל אידישע אַרבעטער איז נאַטירלעך, וואָס אין די נאָר גרויסע אונטער־נעמונגען מאַכן די אידן אויס נאָך אַ קלענערן פּראָצענט. דאָס זעהט מען פון מאַבעלע (XII). אין די אונטערנעמונגען ביז 4 אַרבעטער מאַכן די אידישע אַרבעטער אויס 22,8% און אין די אונטערנעמונגען מיט מער פון 50 אַרבעטער מאַכן זיי שוין אויס סך־הכל 3,7%. און דאָס זעלבע חזרט זיך אויבער בא די אָנגעשטעלטע, — וואָס גרעסער די פאַבריקן, אַלץ קלענער דער פּראָצענט אידישע אָנגעשטעלטע: אין די קליינישטיקע פאַבריקלאַך ביז 4 אַרבעטער מאַכן די אידישע אָנגעשטעלטע אויס 63,3 פּראָצענט און אין די נאָר גרויסע מיט מער פון 50 אַרבעטער שוין נאָר 34,3 פּראָצענט.

IV

מיר נייען איבער צו רוסלאַנד. דאָ אינטערעסירט אונז פריער פון אַלץ די הויפּט־פראַגע — צי האָט די אמתע פולע נאַציאָנאַלע גלייכבאַרעכטיגונג געבראַכט וועלכע סעיט איז שנוים אונז אונ־ווייניסטן בוי פון אידישן אַרבעטער־קלאַס? צי זיינען אידישע אַרבעטער אַריינגעדרינגען אין דער גרויס־אינדוסטריע? צי האָט זיך נעביטן וויפיל סעיט איז צו נוטן דער פּראָפעסיעס־באַשטאַנד פון דער אידישער האַנטווערקערייי?

דוקא אין רוסלאַנד באַקומען די דאָזיגע אַלע פראַגעס נאָך אַ סך אַ שאַרפערן און וויכטיגערן כאַראַקטער, ווי אין אַלע אינערינע לענדער, ווייל אין רוסלאַנד נעפינט זיך די גרויס־אינדוסטריע אין די הענט פון דער מלוכה און די קליין־אינדוסטריע אין פּריוואַטע הענט, שאַפט זיך אַ נאָכצו תהום צווישן דער עקאָנאָמישער לאַגע פון די דאָזיגע בידע טיילן פון אַרבעטער־קלאַס. ווען אין דער גרויס־אינדוסטריע האָט די מלוכה אויסגענוצט איר נאָכצו מאַכט אויף צו פאַרבעטערן די לאַגע פון די אַרבעטער און האָט צוליב נעוויסע טעמים אַפילו געשאַפן נעוויסע פּריווילעגיעס פאַר דעם דאָזיגן טייל פון אַרבעטער־קלאַס, האָט זי אין דער קליין־אינדוסטריע נעמוזט נאָכגעבן אין אַ סך פרעגס די קליינע באַלע־באַטימלאַך, און די שוויץ־סיסטעם בליט און וואַקסט אין דוס־לאַנד, ווי אין קיין שום לאַנד ניט.

אינם דריטן נומער „וועסטניק מרודא" פון 1925־טן יאָר איז דאָ ביז נאָר אַ אינטערעסאַנט אַרטיקל איבער פאַלגנדיגער טעמע: „די אַרבעטער־פראַגע אין דער פּריוואַט־אינדוסטריע". ליידער, קאָנען מיר ניט זיך אָפּשטעלן בעני און באַריכות אויף די פילע וויכטיגע פּראָבלעמעס, וואָס ווערן דאָרט באַהאַנדלט און זעהר נוט באַלויכטן. מיר מוזן אָבער בריינגען כאָטש איינינע דאַטן פון דאָרטן, כדי פאַרן לעזער זאָל ווערן קלאָר, וואָס מאַר אַ מרא־נעדיג און אַ אומגליק סאיז פאַרן אידישן פּראָלעטאַריאַט, וואָס אויף 95 פּראָצענט פון אים איז אויסגעפאַלן דער גורל צו בלייבן אין דער קליין־אינדוסטריע.

פאַרגלייכן מיר די דורכשניטליכע צאָל אַרבעטער אויף איין אונטערנעמונג אין 1920 און אין 1923:

	1920	1923	חילוק (%)
מלוכה־אונטערנעמונגען . .	82,41	132,10	+60,2
פּריוואַטע אונטערנעמונגען .	1,61	0,88	—45,4

די קאָנצענטראַציע אין די מלוכה־אונטערנעמונגען האָט זיך פאַר דריי יאָר שטאַרק פאַרגרעסערט, אויף נאָכצו 60 פּראָצענט, דגם שוין אין 1920־טן יאָר האָט די דורכשניטליכע צאָל אַרבע־טער אויף איין מלוכה־אונטערנעמונג אויסגעמאַכט אַ נאָכצו היפּשע גרויס פון 82,41 אַרבעטער; אין די פּריוואַטע אונטערנעמונגען, וואו שוין אין 1920־טן יאָר איז די דורכשניטליכע צאָל אַרבעטער געווען אַ נישטיג קליינע, האָט זי זיך נאָך מער פאַרקלענערט און איז געפאַלן ביז אַ לעכעריכער גרויס פון 0,88 אַרבעטער אויף איין פּריוואַטע אונטערנעמונג.

דער מחבר בריינגט ווייטער דאָטן, וואָס באַווייזן, אַז אין 1924־טן יאָר איז די אַרבעטער־צעברעקלונג אין דער פּריוואַטער אינדוסטריע נאָך ווייטער געגאַנגען און קאָנסטאַטירט נאָך אַ מכה פון דער דאָזיגער פאַבריקאַציע — די קורצע יאָרן, וואָס אירע אונטערנעמונגען האָבן: פאַר זעקס חדשים, למשל, פון 1־טן יאַנואַר 1924 ביזן 6־טן יולי פון זעלבן יאָר, האָבן זיך אין 33 נובערניעס פאַרמאַכט 39,6 פּראָצענט פון אַלע פּריוואַטע אונטער־נעמונגען מיט 30,8% אַרבעטער. אמת, פאַר דער זעלבער צייט האָבן זיך נעעפנט אַ גרעסערע צאָל פּריוואַטע אונטערנעמונגען, אָבער שוין מיט אַ קלענערער צאָל אַרבעטער — די פּריוואַטע אונטערנעמונגען פלעגן מי זיין־בלאָזן. אָבער „די נאָכפראַגע אויף אויסאַרבעטונגען מצד דער באַפעלקערונג, דער פאַראַגענער אין לאַנד נישטיגער פּריוואַט־קאַפּיטאַל רופן אַרויס צום לעבן נייע אונטערנעמונגען, געוויסלעך נאָך קלענערע, ווי די, וועלכע האָבן זיך ליקווידירט", אַזוי ענדיגט דער מחבר אַ קאַפּיטל פון אַרטיקל.

צום סוף פון זיין אַרטיקל שרייבט ער: „די מורא פאַרלירן די אַרבעט צווינגט אין אַ סך מאָלן די אַרבעטער, וועלכע זיינען פאַרנומען אין דער פּריוואַטער אינדוסטריע, ניט נאָר זיך אָפּזאָגן פון ווייטערן קאַמף פאַר פאַר־בעסערן די אַרבעט־באַדינגונגען, נאָר אָפטרעטן אַפילו די פאָזיציעס, וועלכע זיינען שוין געווען אויסגעקעמפט. אַ גלענצנדיגן ביישפּיל ניט אונז דער מרוערינער סוף פונם צווייאָריגן קאַמף פון לענינגראַדער שוסטער־קוואַרטירניקעס מיט די מאַגאַ־זינען". דערציילנדיג, ווי די שוסטער־קוואַרטירניקעס האָבן אין לענינגראַד דורכגעפירט צוויי שטרייקן־באַיקאָטן און האָבן אויס־

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

געפירט, אז די מאַגאַזינען האָבן געמוזט עפענען גרויסע וואַרשטאַטן פאַר 600 אַרבעטער און האָבן נאַראַנטירט צו עפענען נאָך וואַרשטאַטן פאַר די איבערינע אַרבעטער־קוואַרטירניקעס. ענדיגט דער מחבר: „אָבער ניט לאַנג האָבן די לענינגראַדער שוסטער־אַרבעטער הגאה געהאַט פון זייער זיג, — פון יולי 1924 הייבן זיך אָן די פּריוואַטע וואַרשטאַטן פאַרמאַכן, און די אַרבעט ווערט אַוועקגענומען די שטאַטישע און דאָרפישע קוואַרטירניקעס. כדי וויפיל מעגיש איז פאַרהאַלטן דעם דאָזיגן פּראָצעס, האָט דער נובערגיאַלער אָפּטייל פון די לעדער־אַרבעטער מיט דער ערלויבעניש פון צענטראַל־קאָמיטעט פון פאַראיין פון אַלע לעדער־אַרבעטער זיך אָפּגעזאָגט פון דער הויפּט־פאָדערונג, פאַר וועלכער מען האָט געקעמפט שווערע צוויי יאָר — צו אַרבעטן אין וואַרשטאַטן און ניט בײַ זיך אין דער היים. און אויב אין יולי 1924־טן, בײַלד נאָכן געוואונענעם שטרייק, האָבן 87% שוסטער־אַרבעטער געאַרבעט אין וואַרשטאַטן און 13% אין דער היים, האָבן שוין אין אָקטאָבער פון דעם זעלבן יאָר געאַרבעט אין וואַרשטאַטן נאָר 15% אַרבעטער און אין דער היים נאָכצו 85%".

אין דעם דאָזיגן בילד איז גענעבן דער אינהאַלט פון לעבן פון 95% פון די אידישע אַרבעטער אין רוסלאַנד: אין דער גרויסער מלוכה־אינדוסטריע זיינען זיי כמעט נאָר ניט פאַרנומען, ניט רעכענענדיג, פאַרשטייט זיך, די אָנגעשטעלטע, צווישן וועלכע כ'האָבן זיך דוקא אַריינגעכאַפּט ניט ווייניג אידן; די אידישע האַנטווערקעריי איז צעברעקעלט אויף אַ מאַסע קליינע פּיצינקע וואַרשטאַטלאַך און דער רוב אידישע אַרבעטער זיינען קוואַרטיר־ניקעס, ד. ה. אַרבעטן בײַ זיך אין דער היים פאַרן מאַגאַזין אָדער פאַרן עטואָס רייכערן בעל־מלאכה, אַרבעטן אָן אַ צאָל שעהן, בײַ די שווערסטע און שעדליכסטע היגיענישע באַדינונגען, אָן אַ ווירקליכן קאָנטראָל מצד דער אַרבעטער־אינספּעקציע, אָן אָביעקטיווע מענליכקייטן צו קעמפן פאַר בעסערע אַרבעט־באַדינונגען. אין אַנאַרטיקל אין אידישן אָרגאַן פון די שניידער „די רויטע נאָדל", יאַנואַר 1925, שרייבט אַ אַרבעטער אונטערן קעפּל: „צוליב וואָס פאַרמאַכן זיך די פּריוואַטע ווערקשטאַטן?", אַז מען מוז וואָס ניכער פאַרנינגערן די לאַגע פון די באַלעבאַטים, כדי זיי זאָלן אויסהערן פאַרמאַכן זייערע ווערקשטאַטן און אַרויסוואַרפן די אַרבעטער. און אין צענטראַלינע ממש קאָרעספּאָנדענציעס אין דער אידישער קאָמוניסטישער פּרעסע חזר'ט זיך איבער דער מאָטיוו, אַז מען מוז די בעלי־מלאכות מיט אַ פּאָר אַרבעטער באַפרייען פון אַ סך אָפּצאָלונגען, ווי שטייערן, סאָציאַלע סאַרזיכערונג, אויף קולטורעלע אויסגאַבן וכדומה, כדי ס'זאָל ניט וואַקסן נאָך מער די אַרבעטלאָזיגקייט, כדי די שוויץ־סיסטעם זאָל ניט באַקומען נאָך קיין נייע קרבנות. שוין אַ נאַץ לאַנג צייט, אַז אין דער אידישער קאָמוניסטישער פּרעסע ווערט אַ סך מער גערעדט וועגן פאַרבעסערן די לאַגע פון די באַלעבאַטים, כדי זיי זאָלן אויסהערן פאַרמאַכן זייערע וואַרשטאַטן, איידער וועגן קעמפן פאַר בעסערע אַרבעט־באַדינונגען, — דאָס איז דער בעסטער באַווייז, אַז ס'פעלן אַבסאָלוט די אָביעקטיווע מענליכקייטן פאַר אַזאַ קאַמף, אַז דער חורבן פון דער אידישער פאַבריקאַציע און מלאכה האָט דערגרייכט זיין העכסטע מדרגה.

מיר האָבן ניט קיין סך מאַטעריאַלן אויף צו באַווייזן, אַז אידן זיינען פאַר די לעצטע יאָרן אין רוסלאַנד ניט אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער גרויס־אינדוסטריע, חוץ די אַ סך מאָל איבערגעחזרטע ערקלערונג פון אָנגעזעהענע קאָמוניסטן, אַז דאָס איז ניט פאָרגעקומען, אָבער די דאָזיגן זיינען אַזוי שטאָט קיעוו זיינען אַזוי בולט טיפּיש און אַזוי אויסגעשפּראָכן כאַראַקטעריסטיש, אַז ס'ווערט כמעט איבעריג צו זוכן נאָך מאַטעריאַלן.

טאַב. — XIII

דער פּראָצענט אידן אין 19 גרעסטע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען פון קיעוו

— 1928 —

Prozentsatz der jüd. Arbeiter in den grössten industr. Unternehmungen der Stadt Kiew

טיפּ פון אונטערנעמונג Produktionsbranche	אַלע אַרבעטער Gesamtzahl der Arbeiter	אַלע אונטערנעמונגען Zahl der Unternehmungen	פון זיי אידישע davon jüdische	
			abs.	%
1. קליידער־אינד׳ — Bekleidung	136	1	81	59,6
2. לעדער־אינדוסטריע — Leder	195	1	55	28,2
3. געהילץ און שוועבעלאַך — Holz	230	2	44	19,1
4. אַפּטייק־סחורות — Drogen	21	1	2	9,5
5. דרוקערייען — Druckgewerbe	350	3	33	9,4
6. שפּייז־פּראָדוקציע — Nahrungs- u. Genussmittel	755	4	68	9,0
7. קאָמונאַלע אונטערנעמ. — Kommun. Werke	187	2	11	5,9
8. זעג־מיל — Sägewerke	59	1	1	1,7
9. מעטאַל־אינד׳ — Metallwerke	1795	4	29	1,6
סך־הכל — Zus.	3728	19	324	8,7

אַנמערקונג: 1. דער 1־טער קיעווער מלוכה'שער ניי־וואַרשטאַט; 2. דער מלוכה'שער לעדער־וואַרשטאַט; 3. די ערשטע קיעווער גבהילך־פאַבריק; שוהר־בעלאַך־פאַבריק „אַנגאַנק"; 4. יוראָפּאָס; 5. די 2־טע מלוכה'שע דרוקערייען; 8־טע מלוכה'שע דרוקערייען; דרוקעריי פון „יוד" (דרום־מערב'דיגע אייזנבאַן־בעטריעב); 6. די 2־טע מלוכה'שע מיל; הייזער־וואַרשטאַט; 4־טע מלוכה'שע מאַגאַזין־פאַבריק; 5־טע מלוכה'שע מאַכאָרקע־פאַבריק; 7. קיעווער בעטריעבע וואַסער־ליפטונג; הויפּט־וואַרשטאַטן פון קיעווער שטראָסן־באַן; 8. די מלוכה'שע זעג־מיל; 9. דער רוסישער אַרסענאַל; בעטריעבע עלעקטריש־שע סטאַנציע; מאַשינען־פאַבריק בעוו. גרעסער; הויפּט־וואַרשטאַטן פון די דרום־מערב'דיגע אייזנבאַנען.

אין 19 גרעסטע אונטערנעמונגען מיט 3728 אַרבעטער, דורכשניטליך, אַלזאָ, כמעט 200 אַרבעטער אויף אַ אונטערנעמונג, זיינען באַשעפטיגט סך־הכל 324 אידישע אַרבעטער, ד. ה. קוים 8,7%, פיר מאָל ווייניגער, ווי דער פּראָצענט, וואָס די אידישע באַפעלקערונג מאַכט אויס אין קיעוו. אינטערעסאַנט איז אָבער נאָך דערביי, וואָס דאָס ביסעלע אידישע אַרבעטער איז אויך כמעט אינגאַנצן פאַרנומען אין די טראַדיציאָנעלע אידישע פּראָפעסיעס, ווי שניידעריי און לעדער־פּראָדוקציע, שוועבעלאַך און מאַגאַזין, אָבער אין די 4 מעטאַל־אונטערנעמונגען מיט כמעט אַ העלפט פון אַלע אַרבעטער זיינען דאָ סך־הכל 29 אידישע אַרבעטער, ד. ה. 1,6 פּראָצענט פון אַלע מעטאַל־אַרבעטער. כאַראַקטעריש איז אָבער ניט נאָר די לעצטע שורה פון דער טאַבעלע, וועלכע ווייזט אונז דעם נישטיגן אָנטייל פון אידן אין דער מעטאַל־אינדוסטריע, נאָר אויך די ערשטע שורה: אין דעם גרויסן מלוכה'שן ניי־וואַרשטאַט מיט 136 אַרבעטער זיינען באַשעפטיגט 81 אידן־שניידער און זיי מאַכן אויס 59,6% פון אַלע אַרבעטער פונם דאָזיגן גרויסן קאָנצענטרירטן ניי־וואַרשטאַט, אָבער אין דער קיעווער קליידער־אינדוסטריע בכלל מאַכן די אידישע אַרבעטער אויס מער פון 80 פּראָצענט.

ס'איז, פאַרשטייט זיך, ניטאָ קיין שום גרונט זיך פאָרצושטעלן, אַז די לאַגע אין קיעוו איז עפּיס אַ יוצא מן הכלל, — ס'זיינען

מעגליך קליינע וואַקלונגען, אָבער אין אַלגעמיינעם איז דאָס מסתמא אַ ערשיינונג, וואָס איז טיפיש פאַר נאַנץ רוסלאַנד.

מיר גייען איבער צו אַ דעטאַליזירטער טאַבעלע, וואָס נעמט אַרום אַלע אידישע רעגיסטרירטע אַרבעטער אין די פּראָפעסיאָנעלע סטאַטיסטיקן פון אוקראַינע, ווייס־רוסלאַנד און האָמלער גובערניע (טאַבעלע XIV) פאַרן יאָר 1924.

Tab. – XIV – טאַב.

דיער אָנטייל פון אידן אין די פּראָפ. פאַראיינען פון אוקראַינע, ווייסרוסלאַנד און האָמלער גובערניע

— 1924 —

Prozentsatz der Juden in den Berufsorganisationen der Ukraine, Weissrusslands und des Gouv. Gomel

(in — 1000 — אין)

פון יעדע 100 מיטגלידער האָבן בעזעהרט צו דעם אַנטשפּרעכנדיגן פאַראיין: Von je 100 Mitgliedern gehören den nebenbezeichneten Vereinigungen an:		ווייסרוסלאַנד און האָמלער גוב. Weißrußland u. Gouv. Gomel			אוקראַינע Ukraine			קאַנט — Gegend / פּראָפ. פאַראיין — Berufsorganisationen
בײַ ניט־אידן bei den Nichtjuden	בײַ אידן bei den Juden	פון זיי אידישע darunter jüd. %	abs.	די גאַנצע צאָל מיטגלידער Gesamtzahl der Mitglieder	פון זיי אידישע darunter jüd. %	abs.	די גאַנצע צאָל מיטגלידער Gesamtzahl der Mitglieder	
9,8	16,1	27,5	1,4	5,1	18,0	12,0	66,5	1. שפּייזלער — Nahrungsmittelindustrie . . . .
0,3	16,5	95,4	4,1	4,3	84,2	9,6	11,4	2. קליידער־אַרבעטער — Bekleidungsindustrie . .
8,9	14,4	50,6	4,0	7,9	14,0	8,0	57,1	3. בוי־אַרבעטער — Baugewerbe . . . . .
4,4	10,4	45,2	1,4	3,1	23,0	7,3	31,9	4. אָרטיגער טראַנספּאָרט — Ortsverkehr . . . .
2,2	13,8	69,4	4,3	6,2	39,0	7,2	18,4	5. לעדער־אַרבעטער — Lederindustrie . . . . .
23,4	7,4	41,4	1,2	2,9	3,5	5,0	142,1	6. מעטאַל־אַרבעטער — Metallindustrie . . . . .
1,4	6,7	74,1	1,4	1,9	35,0	4,2	12,1	7. דרוקער — Druckgewerbe . . . . .
5,1	5,0	14,3	0,8	5,6	11,8	3,4	28,7	8. כעמיקער — Chemische Industrie . . . . .
2,5	6.5	35,4	2.2	6,3	23,4	3.2	13,7	9. האָלץ־אַרבעטער — Holzindustrie . . . . .
2.4	2,4	13,3	0,8	6,0	12,1	1,2	9,9	10. טעקסטיל־אַרבעטער — Textilindustrie . . . .
33,2	0,4	0,9	0,3	35,0	—	—	162,2	11. אייזנבאַן־אַרבעטער — Eisenbahner . . . . .
2,8	0,4	16,6	0,3	1,8	—	—	15,2	12. וואַסער־טראַנספּאָרט — Wassertransport . . .
3,6	—	—	—	4,6	—	—	16,5	13. פּאָסט, טעלעגראַף, טעלעפ. — Post, Telegr., Telefon
100,0	**100,0**	**24,5**	**22,2**	**90,7**	**10,4**	**61,1**	**585,7**	צוזאַמען אין פּראָדוציר־פאַראיינען Insges. in den Produktionsbranchen
35,1	47,3	36,5	8,9	24,4	28,1	41,0	146,1	14. ראַטן־אָנגעשטעלטע — Räte-Beamte . . . . .
15,1	19,4	36,1	3,5	9,7	27,0	17,0	62,9	15. מעדיצינישער פערסאָנאַל — Sanitäts u. Ärztewesen
28,7	17,1	12,9	2,6	20,1	16,0	15,4	96,4	16. בילדונג־טוער — Berufstätige in Bildungsanstalten
3,0	6,4	44,4	0,8	1,8	39,1	5,9	15,1	17. קונסט־טוער — Künstler, Schauspieler usw. . .
10,5	5,3	31,2	1,5	4,8	11,1	4,1	36,9	18. קאָמונאַלע אַרבעטער — Kommunalwirtschaften
7,6	4,5	29,3	1,2	4,1	13,1	3,5	26,7	19. פאָלק־דערנערער — Volksernährung . . . . .
100,0	**100,0**	**28,5**	**18,5**	**64,9**	**22,6**	**86,9**	**384,1**	צוזאַמען אין ניט פּראָדוציר־פאַראיינען Insges. in den sonst. Organisationen
100,0	**100,0**	**26,2**	**40,7**	**155,6**	**15,3**	**148,0**	**969,8**	סך־הכל — Zusammen

באַמערקונג: אין דער דאָזיגער טאַבעלע גייען ניט אַריין באַרג־אַרבעטער, צוקער־אַרבעטער, וואַלד־ און ערד־אַרבעטער, צוזאַמען — אין אוקראַינע 293 900 און אין ווייסרוסלאַנד 21 500. דער פּראָצענט אידישע אַרבעטער פונם גאַנצן אַרבעטער־קלאַס אין די דאָזיגע קאַנטן איז אין דער חירקליכקייט קלענער.

ראשית דבר לאָמיר נעמען נאָר די לעצטע שורה פון אויבן אַראָפּ. מיר זעהען, אַז אין אוקראַינע זיינען פאַרעגיסטרירט אידישע מיטגלידער פון פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען 148 טויזנט און זיי מאַכן אויס 15,3 פּראָצענט פון אַלע מיטגלידער פון די אויסגערעכנטע פאַראיינען און אין ווייס־רוסלאַנד מיט האָמלער גוב. 40,700 אידישע מיטגלידער, וועלכע מאַכן אויס אַ נאַנץ פעזטל (26,2%) פון אַלע פאַרעגיסטרירטע דאָרטן מיטגלידער. מיר וועלן אַביסל וויטער זיך אָפּשטעלן נעגעניער אויף דעם, וויפיל פון די דאָזיגע צאָלן זיינען טאַקע אַרבעטער און וויפיל אָנגעשטעלטע און פּראָפעסיאָנעלע אינטעליגענץ. פון דער דאָזיגער טאַבעלע וועלן מיר נאָר אַרויסנעמען דעם פּראָצענט אידן אין פאַרשיידענע פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען אין פאַרשיידענע קאַנטן און אויך דעם אינטויינינסטן בוי פונם אידישן און ניט־אידישן אַרבעטער־קלאַס.

נעמען מיר צוערשט די פּראָדוציר־פאַראיינען. אידן זיינען פאַרעגיסטרירט: אין אוקראַינע 61,100, וועלכע מאַכן אויס 10,4 פּראָצענט פון אַלע מיטגלידער פון די פּראָדוציר־פאַראיינען, און אין ווייס־רוסלאַנד מיט האָמלער גובערניע 22,200, וועלכע מאַכן אויס 24,5% פון אַלע מיטגלידער פון די פּראָדוציר־פאַראיינען. קומט אויס, אַז אין ווייס־רוסלאַנד מאַכן די אידישע מיטגלידער פון די פּראָדוציר־פאַראיינען אויס צוויי מאָל אַזאַ גרויסן פּראָצענט, ווי אין אוקראַינע. אין די ניט־פּראָדוציר־פאַראיינען מאַכן די אידישע מיטגלידער אויס: אין אוקראַינע — 22,6 פּראָצענט און אין ווייס־רוסלאַנד מיט האָמלער גובערניע — 28,5 פּראָצענט.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

נייט מען איבער צו איינצעלנע פאַראיינען, אי דער חילוק צווישן אוקראַינע און ווייס־רוסלאַנד נאָך גרעסער. אין ווייס־רוסלאַנד זיינען דאָ פיר פאַראיינען (קליידער, בוי־אַרבעטער, לעדער און דרוקער), וואו די אידישע אַרבעטער מאַכן אויס אַ מערהייט און אין איינינע אַ נאָנץ באַדייטנדיגע מערהייט, ווי אין קליידער־פאַראיין — 95 פּראָצענט, אין דרוקער־פאַראיין 74 און בא די לעדער־אַרבעטער מער פון 69 פּראָצענט. אין אוקראַינע מאַכן די אידן אויס אַ מערהייט נאָר אין איין קליידער־פאַראיין, וואו זיי בילדן 84,2 פּראָצענט פון אַלע מיטגלידער. בא די מעטאַל־אַרבעטער פון אוקראַינע, וואָס זיינען פאַרנומען דער־עיקר אין דער גרויס־אינדוסטריע, מאַכן די אידן אויס סך־הכל 3,5 פּראָצענט, אָבער אין ווייס־רוסלאַנד, וואו די צאָל מעטאַל־אַרבעטער איז בכלל זעהר אַ קליינע, ווייל ס'איז דאָרטן נישטאָ קיין גרויס־אינדוסטריע, מאַכן שוין די אידישע אַרבעטער אויס נאָנצע 41,4 פּראָצענט פון אַלע מיטגלידער.

נאָך אינטערעסאַנטער איז דער חילוק צווישן אוקראַינע און ווייס־רוסלאַנד, ווען מען נייט איבער צו די ניט־פּראָדוציר־פאַראיינען. צווישן די קאָמונאַלע אַרבעטער מאַכן די אידן אין אוקראַינע אויס סך־הכל 11,1 פּראָצענט און אין ווייס־רוסלאַנד נאָנצע 31,2 פּראָצענט, כמעט דריי מאָל מער; צווישן די ראַמן־אָנגעשטעלטע: אין אוקראַינע 28,1% און אין ווייס־רוסלאַנד — 36.5 פּראָצענט; צווישן מעדיצינישן פערסאָנאַל: אין אוקראַינע — 27,0 און אין ווייס־רוסלאַנד — 36,1 פּראָצענט.

אַ קאָלאָסאַלן אינטערעס שטעלן פאָר מיט זיך די לעצטע צוויי שורות פון רעכטס צו לינקס — דער פּראָפעסיעס־באַשטאַנד בא אידן און בא ניט־אידן. נעמען מיר די ערשטע פינף פאַראיינען, וואָס זיינען לויט זייער תוך מלאכה־פאַראיינען, זיינען זיי אין זיך כולל 71,2 פּראָצענט פון אַלע אידישע אַרבעטער, ווען בא די ניט־אידן נאָר 25,6 פּראָצענט, כמעט דריי מאָל ווייניגער; פאַרקערט, זיינען פון יעדע הונדערט אַרבעטער פאַרנומען אין מעטאַל־אינדוסטריע און בא די אייזנבאַנען: בא אידן — 7,8 פּראָצענט, בא ניט־אידן — 56,6 פּראָצענט, כמעט אַכט מאָל מער.

איינע פון די אינטערעסאַנטעסטע פראַגעס פון דער אַנטוויקלונג פון דער אידישער האַנטווערקעריי איז באַשטאַנען אין דעם, פון וועלכע פּראָפעסיעס זי איז צוזאַמענגעשטעלט. ווי באַקאַנט, האָבן די שניידערס און שוסטערס אויסגעמאַכט אין 1898־טן יאָר בא צוויי דריטל פון אַלע אידישע בעלי־מלאכות. ווי איז די לאַגע איצט? מיר האָבן ניט, ליידער, פּונקט אַזעלכע דאַטן און פון פּונקט אַזעלכע ראַיאָנען, ווי אין 1898־טן יאָר, כדי מיר זאָלן קאָנען מיט אַ פולער זיכערקייט פאַרגלייכן דעם פּראָפעסיע־באַשטאַנד פון דער נאָר וואָס נעבראַכטער טאַבעלע מיט די רעזולטאַטן פון די יק"א־מאַטעריאַלן. דאָך רעכענען מיר, אַז אַ נעוויסע פאַרשטעלונג וועגן די ענדערונגען, וואָס זיינען פאָרגעקומען אינם פּראָפעסיעס־באַשטאַנד, קאָן אונז געבן אַ נענגשטעלונג פון די פאַרהעלטניש־דאַטן פון 1924־טן יאָר מיט די זעלבע פון 1898. פון די מאַטעריאַלן פון יק"א האָבן מיר אויסגערעכנט דעם פּראָפעסיעס־באַשטאַנד פון די האַנטווערקער־אַרבעטער אין די דעמאָלטיגע ראַיאָנען: ווייס־רוסלאַנד, דרום־מערב און דרום און מיר האָבן באַקומען פאָלגנדיגע רעזולטאַטן.

דער פּראָפעסיעס־באַשטאַנד פון די אידישע אַרבעטער אין אוקראַינע, ווייסרוסלאַנד און האָמלער גובערניע

	1898	1924
קליידער־אַרבעטער	44,7	18,4
לעדער־ „	17,9	15,4
האָלץ־אַרבעטער	11,0	7,2
מעטאַל־ „	10,2	8,3
שפּייז־ „	6,3	18,0
בוי־ „	5,1	16,1
דרוקער־ „	2,8	7,5
טעקסטיל־ „	1,6	2,7
כעמישע „	0,4	5,6
אַנדערע „	—	0,8
סך־הכל . .	100,0	100,0

צו די דאַטן פון 1924־טן יאָר מוז נעמאַכט ווערן אַ קליינע אויסבעסערונג. אין די רוסישע פּראָדוציר־פאַראיינען זיינען פאַראַן אַ סך אָנגעשטעלטע, וועלכע מיר האָבן העכער פאַרדרעכנט מאַר אַ 15 פּראָצענט פון אַלע מיטגלידער. דער קליידער־פאַראיין איז מסתמא דער איינציגער, וואו קיין אַנגעשטעלטע איז כמעט ניטא. מאַכט מען די דאָזיגע אויסבעסערונג, באַקומט מען, אַז די באַשעפטיגטע אין דער קליידער־אינדוסטריע מאַכן אויס אין 1924־טן יאָר בערך 25% פון אַלע אידישע אַרבעטער. נאָר אפילו נאָך דער דאָזיגער אויסבעסערונג באַקומט זיך אַ נאָנצע איבערקערעניש אינם פּראָפעסיעס־באַשטאַנד פון די אידישע אַרבעטער — דער פּראָצענט קליידער־אַרבעטער האָט זיך פאַרקלענערט קאַרנע צוויי מאָל. צי איז דאָס אַרויסגערופן פון די ספּעציפישע רוסישע באַדינגונגען, צי דאָס איז אַ אָרגאַנישער רעזולטאַט פון דער אַנטוויקלונג פון די לעצטע 25 יאָר, איז שווער צו זאָגן, ווי ס'איז שווער דערווייל צו וויסן, צי די גאַנצע ענדערונג אינם פּראָפעסיעס־באַשטאַנד פון די אידישע אַרבעטער איז אַ צופעלינער פּועל־יצא פון די באַזונדערע באַדינגונגען פון סאָוועט־רוסלאַנד אָדער אַ נאָרמאַלער רעזולטאַט פון אַנטוויקלונג. דער מאַקט אַליין אָבער האָט אַ קאָלאָסאַלן אינטערעס — די צאָל שניידער האָט זיך שטאַרק פאַרקלענערט; נעפּאַלן איז אויך די צאָל אידישע שוסטערס שטאַרק, הגם אין דער מאַבעלע איז דאָס ניט אַזוי קאָנטיג, מחמת די אויסנעוואַקסענע צאָל אידישע לעדער־אַרבעטער פאַרוויישט דאָס; נעפּאַלן איז אויך די צאָל אידישע סטאָליאַרעס, — הכלל אין אַלע דריי טראַדיציאָנעלע פּראָפעסיעס אַ גרויסע ירידה. אויסגעוואַקסן איז דריי מאָל דער פּראָצענט פון אידישע שפּייזלער, פון אידישע בוי־אַרבעטער, פון אידישע דרוקער און פּאַפּיר־אַרבעטער; נאָך שטאַרקער איז אויסגעוואַקסן דער פּראָצענט כעמישע אַרבעטער, נאָר דאָס דערקלערט זיך מסתמא דערמיט, וואָס אין 1898־טן יאָר זיינען אין דער דאָזיגער רובריק ניט אַריינגערעכנט געוואָרן די שווע־בעלאַך־אַרבעטער.

מיר חזרן איבער נאָך אַמאָל — די דאָזיגע נענגשטעלונג פּרעטענדירט ניט אויף פּונקטליכקייט, אָבער ס'איז נאָר קיין ספק ניט, אַז זי קאָנסטאַטירט אַ ווירקליכן מאַקט כזן לעבן — אַ שטאַרקע פאַרקלענערונג פון פּראָצענט פון די אידישע טראַדיציאָנעלע פּראָפעסיעס.

מיר האָבן אָנגענומען די ציפער פון דער פריערדיגער טאַבעלע XIV אָן שום אויסבעסערונגען, אָבער אין דער אמת'ן נוטיגן זיי זיך זעהר אין אַזעלכע. ערשטנס, פעלן אין יענער טאַבעלע, ווי מיר האָבן שוין אין דער באַמערקונג אָנגעוויזן, די באַרצוקער־, וואַלד־ און ערד־אַרבעטער. ניבן מיר צו די דאָזיגע אַרבעטער, באַקומען מיר, אַז די אידן מאַכן אויס סך־הכל 13,1 פּראָצענט פון אַלע אָרגאַניזירטע אַרבעטער און ניט 15,3. נאָר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

אינטערעסאַנטער איז די צעטיילונג אויף פּראָדוציר- און ניט-פּראָדוציר-פאַראיינען בײַ אידן און בײַ ניט-אידן. די דאָזיגע צעטיילונג איז פאַרגעשטעלט אין טאַבעלע XV, וואו מ׳זייען שוין צוגעגעבן די אויבן-אויסגערעכנטע דריי קאַטעגאָריעס אַרבעטער, וועלכע מעלן אין דער פריערדיגער טאַבעלע. אַזוי ווי אין די פּראָדוציר-פאַראיינען נומע זיינען אויך אַריין אַ סך אָנגעשטעלטע, בעדך 15 פּראָצענט, האָבן מיר אין קלאַמערן נגעגעבן דעם פּראָצענט מיטגלידער אין די פּראָדוצירפאַראיינען נאָכן אַראָפּרעכענען די דאָזיגע 15 פּראָצענט אָנגעשטעלטע.

Tab. — XV — טאַב.

אידישע און ניט־אידישע אַרבעטער אין די פּראָדוציר־פאַראיינען

— 1925 —

Prozentsatz der Lohnarbeiter unter den Mitgliedern der Berufsorganisationen

Gegend — קאַנט	Juden — אידן: די גאַנצע צאָל פאַראיין־מיט־גלידער Gesamtzahl der Mitglieder	Juden — אידן: מון זיי אין פּראָדוצ.־פאַראיינען darunter in Produktionsbranchen: abs.	Juden — אידן: מון זיי אין פּראָדוצ.־פאַראיינען darunter in Produktionsbranchen: %	Nichtjuden — ניט־אידן: די גאַנצע צאָל פאַראיין־מיט־גלידער Gesamtzahl der Mitglieder	Nichtjuden — ניט־אידן: מון זיי אין פּראָדוצ.־פאַראיינען darunter in Produktionsbranchen: abs.	Nichtjuden — ניט־אידן: מון זיי אין פּראָדוצ.־פאַראיינען darunter in Produktionsbranchen: %
אוקראַינע — Ukraine	148,0	61,1 (51,9)	41,3 (35,1)	1 115,7	818,5 (695,7)	73,4 (62,4)
ווייסרוסלאַנד — Weissrussland . . .	27,6	15,7 (13,4)	56,9 (48,6)	82,6	49,8 (42,3)	60,2 (51,2)
האָמלער גוב׳ — Gouv. Gomel	13,9	7,4 (6,3)	53,3 (45,3)	53,0	39,4 (33,5)	74,4 (63,2)
צוז׳ — Zus.	**189,5**	**84,2** (71,6)	**44,4** (37,8)	**1 251,3**	**907,7** (771,5)	**72,5** (61,7)

וואָס זשע לערנט אונז די דאָזיגע טאַבעלע? זי ווייזט אונז, אַז די צאָל פאַראיין־מיטגלידער איז גאַנץ ווייט פון דער צאָל אַרבעטער. אין אוקראַינע, ווייסרוסלאַנד און האָמלער נובערניע האָבן די אידן 189,500 פאַרדענסטרירטע פאַראיין־מיטגלידער, אָבער אַרבעטער פון זיי זיינען נאָר 37,8 פּראָצענט, ד. ה. סך־הכל 71,600. בײַ די ניט־אידן מאַכן אויס די מיטגלידער פון די פּראָדוציר־פאַראיינען 61,7% פון אַלע ניט־אידישע פאַרדענסטרירטע מיטגלידער, ד. ה. פעסט אַנדערטהאַלבן מאָל מער, ווי בײַ אידן. אין אוקראַינע מאַכן די מיטגלידער פון די פּראָדוציר־פאַראיינען אויס: בײַ אידן — 35,1 פּראָצענט, בײַ ניט־אידן — 62.4 פּראָצענט.

V

מיר האָבן נעבראַכט ביז אַהער מאַטעריאַלן, וועלכע האָבן אונז באַזייטן דעם רענרעס אין דער אידישער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג — דאָס פאַלן פון פּראָצענט אַרבעטנדיגע עלעמענטן און דאָס פאַלן פון דער דיפערענצירונג אין דער אידישער פאַבריקאַציע. מיר האָבן ניט נעבראַכט קיין מאַטעריאַל וועגן דער מאַטעריעלער לאַגע פון פאַרשיידענע קלאַסן בײַ דער אידישער באַפעלקערונג, מחמת קיין אָביעקטיווע מאַטעריאַלן זיינען ניטאָ און באַשרייבונגען איבער הונגער און נויט, דחקות און דלות האָבן מיר נעדאַרף איבער נעגנ. און מיר האָבן דאָך דאָ נעוואָלט נעבן די פּראָצעסן, וועלכע זיינען פאָרגעקומען אין אידישן עקאָנאָמישן לעבן, און ניט די פאַקטן פון ליידן און מאַטערן זיך. בנוגע אָבער צו רוסלאַנד האָבן מיר זעדר אַ אינטערעסאַנטן אָביעקטיוון מאַטעריאַל, וואָס באַלייכט בולט און קלאָר די מאַטעריעלע לאַגע פון אַלע קלאַסן, — מיר מיינען די מאַטעריאַלן וועגן דער איבערוואַנדערונג.

אַז מען פאָרט אין די כערסאָנער און קרימער גובערניעס, מען שלאָגט חדשים אונטערן פרייען הימעל, מען מאַטערט זיך יאָרן אָן הייזער און אָן אינוועניטאַר, מען גראָבט און מען אַרבעט ממש טאַקי מיט הרילע הענט, — אַז מען טוט דאָס אַלץ ניט פון וואוילטאָג, פאַרשפּאָרט מען באַזייטן. דעריבער קאָן מען רעכענען, אַז דער פּראָצענט פון יעדער קלאַס צווישן די איבערוואַנדערער איז בעסער מאָס פאַר דער מדרגה פון זיין אָרימקייט און דחקות. אָט איז אַ טאַבעלע, וואָס ווייזט אונז די קלאַסן־צעגלידערונג פון כמעט 32 טויזנט משפחות, פאַרדענסטרירטע צום איבערוואַנדערן, — אַ צאָל אַ נענט נרויסע, אַז מען זאָל קאָנען פון איר מאַכן אויסמירן.

Tab. — XVI — טאַב.

דער פּראָפעסיאָנעלער צוזאַמענשטעל פון די אידישע איבער־וואַנדערער אין רוסלאַנד

Die berufliche Gliederung der zur Ansiedlung gemeldeten Juden in Russland

פּראָפעסיאָנעלע גרופּעס Bevölkerungsgruppen	רעגיסטרירט צום איבערוואַנדערן — 1924/25* — Angemeldet zur Übersiedlung: משפחות Zahl der Familien	רעגיסטרירט צום איבערוואַנדערן — 1924/25* — Angemeldet zur Übersiedlung: אין % Prozentualiter	אייגעגאַרנט אין קאָלאָניעס — 1923/24** — Angesiedelt in den Kolonien: משפחות Zahl der Familien	אייגעגאַרנט אין קאָלאָניעס — 1923/24** — Angesiedelt in den Kolonien: אין % Prozentualiter
ערד־אַרבעטער — Landw. Bev.	4 290	13,5	365	23,8
בעלי־מלאכות — Handwerker .	9 661	30,3	678	44,0
אַרבעטער — Lohnarbeiter . .	5 402	17,0		
אָנגעשטעלטע — Angestellte .	2 831	8,9	495	32,2
הענדלער, קרעמער א״א׳ו׳ — Kleinhändler, Krämer usw.	7 121	22,4		
אַנד׳ און אומבאַשט׳ פּראָפעס׳ — Sonst. u. unbest. Beschäftig.	2 531	7,9		
סך־הכל — Summe . .	31 836	100,0	1 538	100,0

** אייגעגאַרנט אין די אַלטע אידישע קאָלאָניעס דורך „יק״א״ און אין אַרעטער ראַיאָן דורך „אָרט״.

* רעגיסטרירט אין „בעזערד״ און בשעת דער לעצטער אויסאָרשונג אין ווייסרוסלאַנד.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

מיר זעהן, אַז די אַרבעטער גיבן 17% פון אַלע פאַרדענים־מרידטע צום איבערוואַנדערן — צוויי מאָל אַזוי פיל בעוך, ווי זייער פּראָצענט אין דער אידישער באַפעלקערונג; די בעלי־מלאכות גיבן 30,3 פּראָצענט פון אַלע פאַרדענים־מרידטע, אַנדערטהאַלבן מאָל אַזוי פיל, ווי זייער פּראָצענט אין דער אידישער באַפעלקערונג; די קרעמער, הענדלער און אַן באַשטימטע פּראָפעסיעס גיבן צוזאַמען 30,3 פון אַלע פאַרדענים־מרידטע, אַלזאָ כמעט צוויימאָל ווייניגער, ווי זייער פּראָצענט אין דער אידישער באַפעלקערונג. מיר שטעלן זיך ניט אָפּ אויף די ערה־אַרבעטער, ווייל דאָרטן קאָנען זיין אויך פּאָזיטיווע מאָטיוון פאַרן איבערוואַנדערן. דערקלערן דעם גרעסערן אָנטייל פון די אַרבעטגרינע אין דער רעגיסטראַציע מיט דעם, וואָס זיי זאָלן האָבן מער מיטלען צום איבערוואַנדערן, וואָלט געווים געווען פאַלש, — בלייבט איבער נאָר דער איינציגער מאָטיוו: דער דלות, וואָס טרייבט דעם אַרבעטגרינען מענשן צו לויפן זוכן קוואַלן פון פרנסה איז צוויי מאָל שטאַרקער, ווי ביים קרעמער אָדער לופט־מענשן.

אינטערעסאַנט איז, וואָס צווישן די איינגעאָרדנעטע בא ערד פאַרנעמען די ערד־אַרבעטער כמעט אַ דאָפּלטן פּראָצענט, ווי צווישן די פאַרדענים־מרידטע, — דאָס איז אויך נאַטירלעך, ווארום זיי איז דאָס געווים אַ סך גרינגער, ווי אַלע איבעריגע גרופּעס.

* *
*

מיר האָבן אין אונזער אַרטיקל די שווערסטע און סאַרוויקלסטע אידישע עקאָנאָמישע פּראָבלעמעס כמעט נאָר ווי אָנגערירט. ערשטנס, האָבן מיר נעהאַט ווייניג פּלאַץ אויסצושעפן די טעמע; צווייטנס, פעלן אַ סך נויטיגע מאַטעריאַלן; און, דריטנס, קומען אויף אַ סך שווערינקייטן ביים פאַרגלייכן דאָס ביסל פאַראַנענעם מאַטעריאַל מיט די דאָזיגן פון אַ וועלכער סעיט איז מריערדיגער צייט.

מיר האָבן אין די ווייטערדיגע נומערן זיך נאָך אומקערן צו די באַראַנדלטע פראַגעס פון אידישן עקאָנאָמישן לעבן, און אויך באַלייכטן די פּראָבלעמעס, וועלכע מיר האָבן דאָסמאָל דורכגעלאָזט.

מיר ווילן נאָך פאָלגנדעס צוגעבן. אַרבעטגרינ איבערן מאַטעריאַל, האָבן מיר ערשט דערפילט, ווי קנאַפּ ער איז און ווי גרויס זייער חסרונות זיינען, ווי ווייניג מ'וואַרט בא אונז בכלל פאַר זאַמלען מאַטעריאַלן וועגן אידישן עקאָנאָמישן לעבן און ווי נאָך ווייניגער מ'וואַרט, אַז די געזאַמלטע מאַטעריאַלן זאָלן קאָנען פאַרגלייכט ווערן מיט דאָזיגן פון פריערדיגער צייט. און ס'איז באַזונדערס קלאָר געוואָרן, ווי גרויס ס'איז די עולה פון די נעזעלשאַפטן, וועלכע זיינען מחויב און באַרופן צו פאַרנעמען זיך מיט אַזאַ אַרבעט און טוען דאָס ניט.

Quellen — ליטעראַטור

1) צו דעם אַלגעמיינעם טייל

1. Ernst Schulze: Die Zerrütung der Weltwirtschaft. Berlin 1923. 2. Aufl.
2. Jahrbuch für Politik- Wirtschaft, Arbeiterbewegung Hamburg 1924. Ausg. der Kom. Intern.

2) צום אידישן טייל

1. Сборникъ Матеріаловъ объ экономическомъ положеніи евреевъ въ Россіи. Изд. Евр. Кол. О-ва. Петербург 1904.
2. Ю. В. Гольде: Земельное устройство трудящихся евреев. Москва 1925.
3. Б. Цыбульник: К вопросу о современном состоянии еврейского пролетариата. — Еврейская Пролетарская Мысль № 31. Москва 1924.
4. Вся Москва. 1925. Издание Московского Совета.
5. Ц. Анфинц: Численность членов союзов на 1/1 1925 г. Стат. Труда. № 3. Москва 1925.
6. Отчет о деятельности Президиума Совета Проф. Союзов Белоруссии. Минск 1923—1924.
7. Latvijas Statistiskâ Gada Grâmata 1920. — Riga 1921.
8. Statistikos Buletenis 1924-25. — Kaunas.
9. בלעטער פאַר אידישע דעמאָגראַפיע, סטאַטיסטיק און עקאָנאָמיק. № 1-3 — בערלין 1923-24.
10. די רויטע נאָדל. — מינסק 1925.
11. אידישע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען אין פוילן, באַנד I-III. באַאַרבעט אונטער דער לייטונג פון אינזש. אליעזר העלער. — וואַרשע 1922.
12. „עמעס", „שטערן" און „וועקער" — 1924-25.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די אידן און דאס שול־וועזן אין פוילן

יצחק גרינבוים, סיים־דעפוטאט

Das jüdische Schulproblem in Polen

von **I. Grünbaum**, Seymabgeordneter

I

דער דאָפּלטער קאַמף

איך האָב בכיון ניט גענומען אַלס טעמע צו מיין איצטיגער אָפּהאַנדלונג דאָס פּראָבלעם פון אידישן שול־וועזן. דאָס וואָלט געהייסן באַגרעניצן די פראַגע און נעבן בלויז אַ טייל פונם נאַנצן בילד. דאָס אידישע שול־וועזן אין אַלע זיינע טיפן — דער חדר, די מאָדערנע וועלטליכע שולע מיט העבריאישער אָדער אידישער אונטערריכט־שפּראַך — שעפּן ניט אויס דאָס נאַנצע פּראָבלעם, וואָרום אידן באַזוכן דאָך די אַלגעמיינע שולעס, שטופן זיך אין זיי, און די פּוילישע נעזעלשאַפט מיט די בילדונגסאַמטן בראַש פילט זיך נעצוואונגען צו שטעלן אַ מחיצה צווישן די אידן און דער אַלגעמיינער שולע, וואָס ווערט אויסגעהאַלטן אויפן חשבון פון דער מלוכה און פון די שטעדט און דערפער פון די שטייער־געלדער, וועלכע ס'טראָגן אַריין די בירגער. די אידן האַלטן אויס זייער איינן שול־וועזן, וואָס איז צוגעפּאַסט צו זייערע באַדערפע־נישן און געבריוכן, זיי האָבן אין די לעצטע יאָרן געשאַפן אַ נאַנצע נעץ פון שולעס פון פאַרשיידענע טיפן, אָבער זיי באַ־גוצן זיך אויך מיט די רעגירונג־שולעס, ניט נאָר מיט אַזעלכע מינים, וואָס פעהלן זיי, נאָר מיט אַלע.

דערמיט אונטערשיידן זיך טאַקי די אידן פון אַלע אַנדערע פעלקער, וואָס קעמפן פאַר זייער שול־וועזן. זיי, די דאָ־זיגע פעלקער, פירן ניט קיין דאָפּלטן קאַמף אי פאַר זייער איינענעם שול־וועזן, אי פאַרן רעכט צו באַגוצן זיך מיט די אַל־געמיינע רעגירונג־שולעס. אדרבא, זייער קאַמף פאַר אַנאיינענעם שול־וועזן איז געווענט אויך נעגן דעם באַזוכן די רעגירונג־שולעס, און וועלכע מען שלעפּט זיי אָפט, כדי זיי צו פאַלאָגיזירן. די אידן אָבער ניט נאָר מען שלעפּט ניט מיט געוואַלט אין די רעגירונג־שולעס, נאָר מען באַמיט זיך מיט כל־ערליי מיטלען צו האַלטן זיי פון דערווייטנס, אַרויסצושטופּן די, וואָס געפינען זיך אין זיי, און צו שליסן, וואָס ווייטער אַלץ מער, די טירן פאַר זיי. באַפרי־דיגט מען ניט די פאָדערונגען פון די אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן בנוגע זייער שול־וועזן, הייסט עס ווידער אָפט, אַז מען לאָזט זיי נאָר אָן אַ שול, אָדער, אַז מען צווינגט זיי מיט כח צו אַסימילירן זיך, נעגן וואָס די נאַציאָנאַליטעטן פּראָטעסטירן אַמשאַרפסטן. דער פּראָטעסט פון די אידן איז אָבער געווענט ניט נאָר נעגן דעם אָפּזאָג צו באַפרידיגן די נאַציאָנאַלע אידישע פאָדערונגען אויפן נעביט פון שול־וועזן, נאָר אויך נעגן דעם פאַרמאַכן די רעגירונג־שולעס פאַר זייערע קינדער, די דאָזיגע שולעס, וועלכע רעכענען זיך לחלוטין ניט מיט די אידישע קולטורעלע נויטן. פון איין זייט גייט דער קאַמף פאַר אַנאיינענער שולע, פון דער אַנ־דערער — פאַרן רעכט צו אַסימילירן זיך אין די רעגירונג־שולעס.

דאָס פאַרמאַכן די רעגירונג־שולעס פאַר די אידן, באַזונדערס די מיטעלע און די העכערע, דאָס איינפירן פון אַ פּראָצענט־נאָרמע פאַר אידישע קינדער נראָבט אונטער דעם פּרינציפּ פון אידישער נלייכבאַרעכטיגונג. מיר קאָנען דאָך ניט איינגייען דערויף, אַז נאַציאָנאַלע רעכט שליסן אויס די גלייכבאַרעכטיגונג. בנוגע צו אַנדערע פעלקער, אפילו ווען זיי באַקומען אַ ברייטע טעריט־טאָריאַלע אוטאָנאָמיע, פאָרמולירט מען קיינמאָל ניט אַזאַ פּרינציפּ.

עס איז אָבער אוממעגליך נעווען אי באַגרעניצן די אידן אין די מלוכה'שע שולעס, אי ניט באַפרידיגן זייערע פאָדערונגען בנוגע זייער נאַציאָנאַלן שול־וועזן, אי ניט דערלאָזן צו גרינדן פּריוואַטע שולעס מיט העבריאישער אָדער אידישער אונטער־ריכט־שפּראַך, — דאָס איז נעווען צו פיל. איז מען איינגעגאַנגען, נעפּועלט באַ זיך מסבים צו זיין אויף פּריוואַטע שולעס,—זאָלן זיי עקזיסטירן אַלס טאָלערירטע, אָבער אָן שום רעכט. ס'פאַרשטייט זיך אויך, אַז אָן שום שטיצע פון די מלוכה'שע געלדער.

אַזוי האַלט עס איצט. דער קאַמף מוז זיין אַ דאָפּלטער: פאַר דער גלייכבאַרעכטיגונג פון די אידן אין דעם מלוכה'שן שול־וועזן, באַזונדערס אין העכערן און מיטעלן, און פאַר דער גלייכשטעלונג פון דעם אידישן נאַציאָנאַלן שול־וועזן בנוגע די רעכט, וועלכע די שולעס גיבן, און בנוגע זייער אויסהאַלטן.

לאָמיר אַ קוק טאָן, ווי זעהט עס אויס אין דער ווירקליכקייט דאָס דאָזיגע דאָפּלטע פּראָבלעם *.

II

די מיטלשולע

אי דאָס העבריאישע, אי דאָס אידישיסטישע שול־וועזן איז שוין דערוואַקסן צו אַ מיטלשולע. דאָך אָבער האָבן מיר צו טאָן ניט בלויז מיט שולעס פון די ביידע טיפן, ווען מיר באַטראַכטן די אידישע מיטלשולעס. עס איז נאָך דאָ אַ דריטער טיפּ אי־דישע מיטלשולעס מיט פּוילישער אונטערריכט־שפּראַך. זיי זיינען אידיש ניט נאָר דערפאַר, ווייל די שילער זיינען אידן, ווייל זיי היטן אָפּ שבת און אידישע יום־טובים, נאָר אויך דערמיט, וואָס אין זייער פּראָגראַם פאַרנעמען אַ גרעסער אָדער קלענער אָרט אידישע לימודים, העבריאיש, תנ"ך, אידישע געשיכטע. זיי זיינען אַנטשטאַנען פריער פאַר די העבריאישע און אידישיסטישע גימנאַזיעס, איינגעגאַנגען אויך אין די רוסישע צייטן, אַלס אַ באַפרידיגונג פון דער באַדערפעניש אין מיטעלער בילדונג, צו וועלכער די אי־דישע קינדער זיינען צוגעלאָזן געוואָרן דעמאָלט אין אַ נאַנץ באַשרענקטער מאָס. אין פאַרבינדונג דערמיט האָט מען שוין איינגעפירט אין די דאָזיגע גימנאַזיעס אידישע לימודים.

ס'פאַרשטייט זיך, אַז פאַר אַזעלכע גימנאַזיעס איז די פראַגע ווענן רעכט דער עיקר. צוליב דעם מאַקי איז אין די רוסישע צייטן זייער אונטערריכט־שפּראַך געווען רוסיש, צוליב דעם איז די איצט אומעטום — אפילו אויף די קרעסען, פּוילישׁ. אין

* אַזויפיל דער אידן אין די הויכשולעס פון פּוילן דערט שוין גע־רעדט אין אַרטיקל פון ה' י. קאַראַלניק („די אידישע סטודענטשאַפט אין אייראָפּע נאָך דער וועלט־מלחמה"), האָבן מיר אין אַרטיקל פון ה' י. גרינבוים אַרויסגעלאָזן דעם אַנטשפּרעכנדיגע טייל. — רעדאַקציע.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

קאָנגרעס־פּוילן זיינען די דאָזיגע מיטלשולעס פּאָלאָניזירט געוואָרן נאָך אין דער צייט פון דער דייטשער אָקופּאַציע. אין דער דאָזיגער צייט האָבן זיך אויך אָנגעהויבן גרינדן נייע מיטלשולעס פון דעמזעלבן טיפּ. די דאָזיגע בּאַרערסעניש איז ניט פאַרשוואונדן, הען פּוילן איז געוואָרן אומאָפּהייניג. אדרבא, זי איז געוואָרן אין אַ געוויסער מאָס נאָך שטאַרקער, ווייל די רעגירונג־מיטלשולעס, ווייניג אין צאָל, זיינען, וואָס ווייטער, אַלץ ווייניגער צוגייגליך געוואָרן פאַר אידישע קינדער.

אין קאָנגרעס־פּוילן האָט זיך די פּוילישע מיטלשולע אָנגעהויבן צו אַנטוויקלען נאָך אין די רוסישע צייטן בּאַלד נאָכן בּאַרימען שול־בּאַיקאָט פון 1905. די נערינדערטע פּוילישע מיטלשולעס האָבן אויסגענומען די נאַנצע יוגנט, וואָס האָט פאַרלאָזט די רוסישע רעגירונג־גימנאַזיעס. אין פאַרלויף פון דער צייט, הען די האָסטונגען, וועלכע זיינען אַרויסגערופן געוואָרן דורך דער רעוואָלוציע פון 1905, האָבן אָנגעהויבן אָפּצובלאַקעווען, איז דער בּאַיקאָט שוואַכער געוואָרן בּאַ די פּאָליאַקן און נאָך מער בּאַ די אידן. די פּראָצענט־נאָרמע איז אין די רוסישע גימנאַזיעס ווייניגער אָפּגעדיט געוואָרן, און די פּוילישע האָבן קיין רעכט ניט געגעבן. אחוץ דעם איז דער גרעסטער טייל פון די פּוילישע מיטלשולעס געשטאַנען אונטער דער השפעה פון דער „מאַציערוש פּאָלסקאַ", אַ נאַציאָנאַל־דעמאָקראַטישע בּילדונג־געזעלשאַפט, און די בּאַציאונגען צו די אידן אין זיי איז געווען ניט איבּעריג גוט.

די צאָל פון די פּראָגרעסיווע פּוילישע מיטלשולעס איז געווען צו קליין און זיי זיינען מאַקי פאַראידישט געוואָרן.

מיסטמנס זיינען די דאָזיגע שולעס איבּערגעגומען געוואָרן דורך דער רעגירונג. עס האָט זיך אין זיי בּגנע די אידן גאַנצעשלעפּט אַ פּראָריציע נאָך פון פאַר די מלחמה־צייטן. די בּאַציאונגען צו אידן איז געוואָרן אומגינציג. זי איז נאָך פאַרשטאַרקט געוואָרן צוליב מינאַציעלע מעמים. די רעגירונג האָט געשטרעבט צו מאַכן דאָס לערנען אין די מיטלשולעס וואָס ביילינער, וואָס צוגעגליכער קדם בּל פאַרן בּאַאַמטן, פאַרן פּוילישן אינטעליגענט און פאַרן פּויער. די מיטלשולעס איז דאָך געשטעלט געוואָרן אַייפאַבע צו ערציהען אַ דור פון אַנעכט פּוילישער אינטעליגענץ. פיל געלד האָט מען ניט געהאַט פאַר די דאָזיגע שולעס, און דעריבּער האָט מען געטראַכט קדם בּל הענען אַראָרט פאַר די איינגעגע קריזן. די אידן זיינען געבליבן דרויסן. זיי זיינען פאַרמשפּט געוואָרן צו באַווכן די פריוואַטע מיטלשולעס, פּוילישע און איינגעגע, אין וועלכע דער שכר־למוד איז פיל העכער. זי אין די רעגירונג־מיטלשולעס. אויף אַזאַ אופן צאָלן, אַזוי צו זאָגן, די אידן דעם שכר־למוד פאַר אומפאַרמעגליכע פּאָליאַקן, דאַלמן אוים ביז צו אַ גרויסן נראָד די רעגירונג־מיטלשולעס, פון וועלכע זיי געניסן נאָר ווייניג.

אין דעם שול־יאָר 22—1921 זיינען אין די רעגירונג־ און אין די פריוואַטע מיטל־שולעס געווען אידן:

Tab. — I — טאַב׳

די אידישע תלמידים אין די רעגירונג־ און פּריוואַטע מיטל־שולעס פון פּוילן

— 1921/22 —

Zahl der jüdischen Schüler in den polnischen Mittelschulen

פּריוואַט־שולעס Privatschulen				רעגירונג־שולעס Regierungsschulen				שול־קאַטעגאָריע Schultypus
פון זיי אידישע darunter jüdische		די צאָל תלמידים	צאָל שולעס	פון זיי אידישע darunter jüdische		די צאָל תלמידים	צאָל שולעס	
%	abs.	Gesamtzahl der Schüler	Zahl der Schulen	%	abs.	Gesamtzahl der Schüler	Zahl der Schulen	
				קאָנגרעס־פּוילן און בּיאַלאַסטאָקער וואָיעוואָדסטווע Kongress-Polen und Wojewodschaft Bialostok				
33,1	9.576	28.908	89	5,7	1.136	19.924	50	. . . Knabenschulen — פאַר אינגלעך
35,6	14,537	40,768	154	7,8	589	7,508	24	. . . Mädchenschulen — פאַר מיידלעך
36,7	5.182	14.118	72	8,2	199	2,412	8	. . . . . Gemischte — געמישטע
35,0	**29,295**	**83.794**	**315**	**6,4**	**1.924**	**29.844**	**82**	Zus. — צוזאַמען
				Galizien — גאַליציע				
30,8	942	3.054	13	19,0	6.948	36.566	96	. . . Knabenschulen — פאַר אינגלעך
40,0	3.142	7.864	47	9,6	133	1.391	2	. . . Mädchenschulen — פאַר מיידלעך
32,5	783	2.412	14	5,5	30	547	2	. . . . . Gemischte — געמישטע
36,5	**4 867**	**13 330**	**74**	**18,5**	**7.111**	**38 504**	**100**	Zus. — צוזאַמען
				Kressen — קרעסן				
49,8	497	997	4	—	—	—	—	. . . Knabenschulen — פאַר אינגלעך
45,4	1.038	2.286	9	—	—	—	—	. . . Mädchenschulen — פאַר מיידלעך
53,4	4.189	7.845	32	6,2	287	4 621	15	. . . . . Gemischte — געמישטע
51,4	**5.724**	**11.128**	**45**	**6,2**	**287**	**4,621**	**15**	Zus. — צוזאַמען
				Posen und Pommern — געוו. פרייסיש־פּוילן				
5,1	142	2.765	8	0,4	49	12.093	37	. . . Knabenschulen — פאַר אינגלעך
2,8	208	7.430	22	0,6	1	1.527	3	. . . Mädchenschulen — פאַר מיידלעך
4,6	231	5.049	31	—	—	1.044	4	. . . . . Gemischte — געמישטע
3,8	**581**	**15,244**	**61**	**0,3**	**50**	**14.664**	**44**	Zus. — צוזאַמען
32,8	**40.461**	**123.496**	**495**	**10,7**	**9.372**	**87.633**	**241**	. . . . Insgesamt — סך־הכל

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

אויף אזא אופן קומט אויס, אז אין 241 רעגירונג־מיטל־שולעס אויף אַגאַלגעמיינער צאָל פון 87,633 שילער איז געווען 9372 אידן, ד. ה. 10,7%. און אין 495 פריוואַטע מיטלשולעס איז געווען 40,467 אידן אויף דער אַלגעמיינער צאָל פון 123,496 שילער, ד. ה. קנאַפּע 33%. דאָס זיינען ציפערן פונם סטאַטיס־טישן הויפּט־קאָמיטעט. סאיז קלאָר, אז אין די פריוואַטע מיטל־שולעס לערנען זיך פיר מאָל אַזוי פיל אידן, ווי אין די רע־גירונג־שולעס. דער פּראָצענט פון אידן אין די לעצטע וואָלט געווען פיל קלענער, ווען נים נאַליציע, וואו די צאָל אידן אין מיטלשולעס איז 4 מאָל אַזוי גרויס און מאַכט אויס 18,5%. נעמט מען די אַלגעמיינע צאָלן, און אַזוי האָט מען מאַקי געפּרובט צו מאַן, קומט מען צו דער איבערצייגונג, אז דער פּראָצענט פון די אידן אין מיטלשולעס איז מער פון 23, ד. ה. א נאַנץ היפּ־שער פּראָצענט, און אַלע באַשולדיגונגען, אז מען דערלאָזט זיי נים אין די מיטלשולעס, זיינען אויסגעטראַכטע בלבולים. אַזוי מאַסקירט מען בא אונז אַמאָל די ווירקליכקייט.

פאַרן שול־יאָר 23—1922 איז די פאַרהעלטניש ריזעלבע. אין 261 רעגירונג־שולעס אויף 102,555 שילער בכלל זיינען געווען 10 053 אידן (פון זיי 5976 אין מזרח־נאַליציע און בלויז 4077 אין פּוילן), ד. ה. קנאַפּע 10%; אין 526 פריוואַטע מיטל־שולעס אויף 120,613 שילער בכלל — 41,988 אידן (פון זיי בלויז 4322 אין מזרח־נאַליציע), ד. ה. 34,8%. מען מוז אָבער נעמען אין באַטראַכט, אז אין דער לעצטער צאָל נעפינען זיך 106 ריין אידישע מיטלשולעס מיט 26 467 שילער. אויף אזא אופן קאָן מען פאַר 23—1922 צוזאַמענשטעלן א נאַנץ אינטערע־סאַנטע טאַבעלע, וואָס וועט באַווייזן, אז די אידן זיינען צום גרעסטן טייל אָנגעוויזן אויף איינענע מיטלשולעס, וועלכע ווערן אויסגעהאַלטן אויף זייער איינענעם חשבון.

סדאָבן זיך נעלערנט אידישע תלמידים אין 23—1922:

אין רעגירונג־שולעס	10 053	19,3%
„ פריוואַטע פּוילישע	15 521	29,8%
„ ריין אידישע	26 467	50,9%
צוזאַמען	52 041	100 %

80% פון אידישע קינדער, וואָס לערנען זיך אין מיטלשולעס, באַזוכן די פריוואַטע מיטלשולעס און מער הי 50% די ריין אי־דישע! אַזוי זעהט עס אויס אין דער ווירקליכקייט מיט דעם אי־דישן אָנטייל אין די מיטלשולעס.

פון יאָר צו יאָר פאַרגרעסערט זיך די צאָל פון די ריין אידישע מיטלשולעס. אין 1916 איז זייער צאָל געווען 81, אין 23—1922 — 106; אין 18—1917 איז די צאָל שילער אין די אידישע שולעס געווען קרוב צו 16 000, אין 23—1922, ווי מיר האָבן געזעהן, — 26 467. לויט זייערע טיפּן טיילן זיך די אידישע מיטלשולעס אויף דריי קאַטעגאָריעס: שולעס מיט פּוילישער אונטערריכט־שפּראַך, מיט 22,353 שילער אין 23—1922; שולעס מיט העבּרייאישער אונטערריכט־שפּראַך, מיט 2048 שי־לער און מיט אידישער אונטערריכט־שפּראַך—מיט 2066 שילער. די לעצטע ציפער שיינען צו זיין נישט קיין גענויע. מיר האָבן שוין איצט גייערע און גענויערע. לויט די לעצטע ידיעות פונם צענ־טראַל־קאָמיטעט פון דער נעזעלשאַפט „תרבות" זיינען אין פּוילן געווען אין 25—1924 לער־יאָר 11 העבּרייאישע מיטלשולעס מיט 2908 שילער; לויט די ידיעות פון צ. ש. א. זיינען אין דערזעל־בער צייט געווען 3 אידישיסטישע מיטלשולעס מיט אינער 1000 שילער. די העבּרייאישע נימנאַזיעס נעפינען זיך אין:

	קלאַסן	תלמידים
לאָדז	9	155
קאָוועל	6	250
בריסק	3	120
ווילנא	10	458
„	3	117
ביאַליסטאָק	14	542
ראָזנאָ	9	316
נראַדנא	8	330
פינסק	10	460
קרעמענעץ	6	70
לידא	4	90
צוזאַמען	82	2908

די אידישיסטישע נעפינען זיך: אין ווילנא (2 נימנאַזיעס מיט 19 קלאַסן און 566 תלמידים) און אין שווענציאַני.

ווי מען זעהט פון די נאָרוואָס געבראַכטע ציפערן, נעפינען זיך די אידישע מיטלשולעס מיט העבּרייאישער אָדער אידישער אונטערריכט־שפּראַך אויף די קרעסן. בלויז איין לאָדז אין קאָנגרעס־פּוילן פאַרמאָגט א העבּרייאישע נימנאַזיע, וואָס עק־זיסטירט שוין זיט דער דייטשער אָקופּאַציע, ציילט 155 שילער, בעת ביאַליסטאָק, ראָזנאָ און אַנדערע ציילן צו א פּאָר הונדערט שילער.

אין קאָנגרעס־פּוילן הערשט דער טיפּ פון א אוטראַקוויסטי־שער נימנאַזיע, אין וועלכער די אידישע למודים ווערן געלערנט אין העבּרייאיש, אין אויסגעמאַל אין אידיש. זיי צעטיילן זיך אין לאַגד אויף פאָלגנדיגן אופן:

טאַב. — II — Tab.

אוטראַקוויסטישע מיטלשולעס אין אייצלנע קוראַטאָריומס

— 1922/23 —

Jüd. Mittelschulen mit poln. Unterrichtssprache

קוראַטאָריום	צאָל שולעס: אינגלאַך	צאָל שולעס: מאָר מיידלאַך	צאָל שולעס: נעמישע	תלמידים אין זיי: אינגלאַך	תלמידים אין זיי: מיידלאַך	תלמידים אין זיי: סיה
וואַרשעווער	10	28	8	3.033	6.415	9.448
לאָדזער	7	7	6	2.127	3.017	5.144
ביאַלאַסטאָקער	1	1	13	2.095	2.445	4.540
פּאָליעסיער	—	2	—	—	534	534
וואָלינער	—	1	7	1.326	1.062	2.388
ווילנער	—	—	9	1.250	1.639	2.889
לעמבערגער	2	4	—	673	851	1.524
צוזאַמען	20	43	43	10.504	15.963	26 467

דאָרט, וואו די פּוילישע קולטור האָט א שטאַרקן איינפלוס אויף די אידן בכלל און אויסן אידישן מיטלשטאַנד בפרט, דאָרט זיינען די אידישע מיטלשולעס אין בעסטן פאַל אוטראַקוויסטישע, ד. ה. אין זייער פּראָגראַם נעפינען זיך אידישע למודים. אחרין זיי, ווערט אַלץ געלערנט אין דער פּוילישער שפּראַך. אין גאַ־ליציע, וואו דער דאָזיגער איינפלוס איז אַבשטאַרקסטן און וואו דער צוטריט צו די רעגירונג־גימנאַזיעס אין נאָך לייכט פאַר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

אידן, — ער הערט מיט יעדן יאָר שווערער אונטער דער השפעה פון די שטימונגען, וואָס הערשן אין קאָנגרעס־פּוילן, — זיינען אפילו אַזעלכע אומראַקויסטישע נימאַזיעס ניט בנמצא. אין קראַקער קוראַטאָריום האָבן מיר קיין איין אידישע מיטלשולע און אין לעמבערגער בלויז 6 אויף קרוב 600 000 אידישע נפשות, בעת אין וואָלינער זיינען אַזעלכע פאַראַן 8 אויף קרוב 200 000 נפשות. אויף די קרעסן איז דער איינפלוס פון דער פּוילישער שפּראַך און קולטור זעהר שוואַך, הגם אויך דאָרט עקזיסטירן אידישע מיטלשולעס מיט פּוילישער אונטערריכט־שפּראַך. די רוסישע שפּראַך, וואָס האָט פאַר דער מלחמה געהערשט אין די אינטעלינענטע קרייזן און אויך אין די אידישע מיטלשולעס, האָט אַיצט שוין קיין אָרט ניט אין דעם אידישן לעבן, די אוקראַאינישע אָדער ווייס־רוסישע איז פרעמד און דרינגט ניט אַריין אינם אידישן קולטורעלן לעבן צוליב דער קולטורעלער שוואַכקייט פון די אוקראַאינער און ווייסרוסן און דעם פּויערישן כאַראַקטער פון די ביידע פעלקערשאַפטן. עס בלייבן אַלזאָ די אידישע אָדער העבראַיִשע שפּראַכען.

די עקזיסטענץ פון די אידישע מיטלשולעס איז נאָך טייל־ווייז אַ רעזולטאַט פון דער באַדערפעניש אין נאַציאָנאַלער ערציאונג. דער אידישער מיטלשטאַנד הויבט ערשט אָן צו פילן די דאָזיגע באַדערפעניש. זי איז אָבער בא אים נאָך ניט אַזוי גרויס, אַז ער זאָל צוליב איר ברייגען נרעסערע נעלד־קרבנות. אויב ער טוט עס אין קאָנגרעס־פּוילן, איז עס דערפאַר, ווייל די רעגירונג־שולעס, ווי מיר האָבן געזעהן, זיינען פאַר אים אַזוי ווי פאַרמאַכט. אין נאַליציע זיינען זיי נאָך אָפן, ווי מיר האָבן דאָס געזעהן פון טאַבעלע I.

ס'איז אינטערעסאַנט צו באַמערקן, אַז אין די פּריוואַטע מיטלשולעס לערנען זיך ס'רוב מיידלאַך, פּשוט דערפאַר ווייל ס'פעלן רעגירונג־נימאַזיעס פאַר פרויען.

די רעכטליכע לאַגע פון די אידישע מיטלשולעס איז ניט גלייך. די מיטלשולעס מיט פּוילישער אונטערריכט־שפּראַך האָבן מערסטנטיילס רעכט פון רעגירונג־נימאַזיעס, זייערע שילער, ווען זיי ענדיגן, ווערן אָנגענומען אין די הויך־שולעס גלייך מיט די אַביטוריענטן פון די רעגירונג־נימאַזיעס; זיי האָבן פּריווילעגיעס בנוגע צום מיליטער־דינסט, זיי ווערן בלויז ניט סובסידירט פון דער רעגירונג. די מיטלשולעס מיט העבראַיִשער אָדער אידישער אונטערריכט־שפּראַך האָבן קיין שום רעכט ניט, זיי ווערן בלויז נעדולדערט. אין די לעצטע צייטן איז דערווייל געוואָרן די פראַגע וועגן געבן זיי רעכט פון רעגירונג־נימאַזיעס, זי איז אָבער נאָך ניט ערלעדיגט. דערווייל הויבט מען שוין אָן צו באַגרעניצן די נעבינטן, וואו מען וועט זיך באַגנוגן מיט העבראַיִש אָדער אידיש אַלס אונטערריכט־שפּראַך. ביז ניט לאַנג האָט מען נעמוזט לערנען אין דער פּוילישער שפּראַך בלויז די פּוילישע למודים (פּוליש, פּוילישע נעשיכטע און געאָגראַפיע פון פּוילן), איצט איז אַרויס אַ באַפעל, אַז אויך די אַלגעמיינע נעשיכטע און די אַלגעמיינע געאָגראַפיע און אפילו די אידישע נעשיכטע מוז מען לערנען אין דער פּוילישער שפּראַך. עס איז ניט אויסגעשלאָסן, אַז די פראַגע וועגן רעכט פאַר די העבראַיִשע און אידישע נימאַזיעס וועט ערלעדיגט ווערן פּאָזיטיוו, און זיי וועלן זיך קאָנען נאָרמאַל אַנטוויקלען, ווערנדיג גלייכגעשטעלט מיט די נימאַזיעס מיט פּוילישער אונטערריכט־שפּראַך. צי עס וועט אָבער צוריקגערופן ווערן דער אויבנערמאָנטער באַפעל, איז אַ גרויסער סאַק.

III

די פאָלק־שולע

מיר פאַרמאָגן אין פּוילן דריי טיפּן פון פאָלק־שולעס פאַר אידן, אַחוץ פאַרשיידענע קאָמבינאַציעס פון די דאָזיגע טיפּן: רעגירונג־שולעס ספּעציעל פאַר אידישע קינדער, פאָלק־שולעס מיט העבראַיִשער און אידישער אונטערריכט־שפּראַך. די ערשטע נעפינען זיך בלויז אין קאָנגרעס־פּוילן, אין נאַליציע האָבן זיי עקזיסטירט פאַר דער מלחמה אין דער פאָרם פון באַראָן הירש־שולעס, וואָס זיינען בעת דער מלחמה צעשטערט געוואָרן און זיינען שוין תחת המתים נישט אויפגעשטאַנען. אין קאָנגרעס־פּוילן און אויף די קרעסען האָבן רעגירונג־שולעס פאַר אידישע קינדער עקזיסטירט נאָך אין די רוסישע צייטן אַלס אידישע עלעמענטאַר־שולעס (נאַטשאַלניאַ יעווריעסקאַיאַ אוטשיליִשטשאַ). אין קאָנגרעס־פּוילן איז דער טיפּ פון די דאָזיגע שולעס געווען אַ נידרינער — העכסטנס 2 קלאַסן —, אויף די איצטיגע קרעסען איז ער אין פאַרשיידענע נרעסערע שטעט געווען אַ פיל העכערער. לויטן געזעץ האָט מען געדאַרפט אין די דאָזיגע שולעס לערנען אויך אידישע למודים, באַזונדערס די אידישע אמונה, אין דער ווירקליכקייט אָבער איז דער דאָזיגער געזעץ זעהר זעלטן ערפילט געוואָרן. אין קאָנגרעס־פּוילן כמעט קיינמאָל ניט, אויף די קרעסען — אין די שולעס פון העכערע טיפּן. דאָס איז געווען אָפּהייננינ קודם כל פון די לערער. פאַר די פאָלק־שולעס אין קאָנגרעס־פּוילן האָבן זיך די לערער רעקרוטירט פון שילער פון די רעגירונג־סעמינאַריעס, אין וועלכע מען האָט קיין אידישע למודים, פאַרשטייט זיך, ניט געלערנט, אָדער פון מענשן, וואָס האָבן אָפּגעגעבן דעם עקזאַמען פון אַ לערער פון אַ אַנפאַנג־שולע, אָדער פון מיידלעך, וואָס האָבן געענדיגט אַ גימנאַזיע. אויך צווישן די לעצטע איז די קענטניש פון אידישע למודים געווען זעהר קנאַפּ פאַרשפּרייט.

אין דער „טשערטאַ", צו וועלכער עס האָבן געהערט די איצטיגע פּוילישע קרעסן, האָבן די אידישע פאָלק־שולעס געהאַט לערער פון אידישן לערער־סעמינאַר אין ווילנא, וואו ס'זיינען געלערנט געוואָרן אויך אידישע למודים, תנ"ך, העבראַיִש, אידישע געשיכטע.

די מלחמה און די רייטש־עסטרייכישע אָקופּאַציע האָבן די דאָזיגע שולעס צעשטערט. דער סעמינאַר איז עוואַקואירט געוואָרן, ס'איז אויך עוואַקואירט געוואָרן דער גראָדנער סעמינאַר, וואָס איז גענרינדעט געוואָרן דורך דער חברה מפיצי השכלה, און האָט צוגעגרייט לערער פאַר די פּריוואַטע פאָלק־שולעס און פאַר די חדרים מתוקנים, דעם פּראָטאָטיפּ פון די איצטיגע שולעס מיט העבראַיִשער אונטערריכט־שפּראַך, ווי אויך לערער פון די אידישע למודים אין די אַלגעמיינע שולעס. די רייטשן האָבן אַפילו געפּרובט אויפצושטעלן דאָס דאָזיגע ספּעציעלע אידישע שול־וועזן, נערמאַגיזירנדיג עס, אָבער זיי האָבן אָנגעטראָפן אויף אַ שטאַרקן ווידערשטאַנד פון דער אידישער באַפעלקערונג, באַזונדערס אין ווילנא און אַרום איר, וואו עס האָבן זיך אָנגעהויבן צו גרינדן אידישע פאָלק־שולעס מיט העבראַיִשער און אידישער אונטערריכט־שפּראַך. די ערשטע — דורך ציוניסטן און זייערע אָנהענגער, און די צווייטע — דורך סאָציאַליסטן פון אַלערליי שאַטירונגען, וואָס האָבן איבערגענומען און אַנטוויקלט די אידישיסטישע אידעאָלאָגיע. אין וואָלין ווידער און אין אַ טייל פון מינסקער גובערניע, וואָס זיינען שפּעטער אָקופּירט געוואָרן, שוין נאָך דער רעוואָלוציע, זיינען אין דער רעוואָלוציאָנערער תקופה אַנטשטאַנען אידישע פאָלק־שולעס. די רוסיפיקאַטאָרישע רע־

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

נירונג־אָנמאָנג־שולעס מאַר אידישע קינדער זיינען פאַרשוואונדן אויף אייביג. די פוילישע בילדונג־מאַכט, ווען זי האָט איבער־נעגומען דאָס שול־וועזן אויף די קרעסן, האָט אָנגעהויבן צו גרינדן רעגירונג־פאָלק־שולעס, למען מבת פון וועלכע זי האָט ניט איין מאָל רעקווירירט די לאָקאַלן פון די פאָלק־שולעס מיט העבריאישער אָדער אידישער אונטערריכט־שפּראַך און האָט ניט איינמאָל פאַר־מאַכט אָדער ניט ערלויבט צו גרינדן אַזעלכע שולעס.

אין קאָנגרעס־פוילן זיינען די אַמאָליגע רוסישע רעגירונג־פאָלק־שולעס מאַר אידן פאָלאָגירט געוואָרן נאָך אין די צייטן פון דער אָקופּאַציע. לויט זייער פּראָגראַם און אונטערריכט־שפּראַך זיינען זיי גלייכגעשטעלט געוואָרן מיט די אַלגעמיינע פאָלק־שולעס. זיי האָבן בלויז געפּראַוועט שבתים און אידישע יום־טובים און מען האָט אין זיי נעדאַרפט לערנען דעם אידישן דת. עס זיינען אין משך פון דער צייט אויך געגרינדעט געוואָרן נייע אַזעלכע שולעס אָדער זיי זיינען אויסגעטיילט געוואָרן פון די אַלגעמיינע אַלס באַזונדערע אידישע אָבטיילונגען. די לערער פון די דאָזיגע שולעס רעקרוטירן זיך פון פאַרשידענע קרייזן: צום טייל אַלטע לערער פון די רוסישע צייטן, וואָס האָבן געהאַט נענג קענטעניש אין פוילישן, לערער און לערערינס פון נאַליצע מיט בילדונג פון לערער־סעמינאַרן. קיין באַזונדערן לערער־סעמינאַר מאַר די דאָזיגע שולעס האַלט די רעגירונג ניט אויס. דער צוטריט צו די אַלגעמיינע סעמינאַרן איז זעהר אַ שווערער מאַר אידן. די רעגירונג האָט געגרינדעט און האַלט אויס בלויז איין סעמינאַר אין וואַרשא מאַר לערער פון אידישן דת.

דער למוד פון אידישן דת גייט אַריין אין לערן־פּראָגראַם, אָבער ער ווערט פּאַקטיש אין סילפּיל שולן ניט געפירט. די סבה איז אַ פּשוטע: די לערער און באַזונדערס די לערערינס האָבן אַליין קיין שום באַגריף ניט ווען דעם למוד. אין די אָקופּאַציע־צייטן האָט מען אין איינע שטעט (שעדלעץ א. א.) איינגע־פירט דעם דאָזיגן למוד אין העבריאישער שפּראַך. אין די ערשטע יאָרן פון דער אומאָפּהייענגקייט איז דער דאָזיגער למוד בטל געוואָרן לויט אַ פאַראָרדנונג פון דער אָרטיגער בילדונג־מאַכט. נאָך לאַנג השתדלות'ן האָט דאָס מיניסטעריום לסוף ער־לויבט איינצופירן דעם למוד פון אידישן דת אין העבריאיש לויטן פאַרלאַנג פון די עלטערן. די דאָזיגע פאַראָרדנונג איז בכמעט ניט אויסגענוצט געוואָרן, און דאָרטן, וואו מען האָט זי געפּרובט אויס־נוצן, האָט מען זיך אָנגעשטויסן אויף שטערונגען מצד דער אָרטי־גער בילדונג־מאַכט. דאָסזעלבע בנוגע די אידישע למודים. דאָס מיניסטעריום האָט ערלויבט איינצופירן אין די דאָזיגע שולעס אידישע למודים לויטן פאַרלאַנג פון די עלטערן אין העבריאיש אָדער אידיש, נאָר נאָך די אָבליגאַטאָרישע לער־שעה'ן און אויפן חשבון פון די עלטערן אָדער קהלות.

אין נאַליצע זיינען קיין באַזונדערע רעגירונג־שולעס מאַר אידי־שע קינדער ניט פאַראַן. דער שול־צוואַנג עקזיסטירט דאָרט פון די עסטרייכישע צייטן. אין קאָנגרעס־פוילן און אויף די קרעסן ווערט ער ערשט איינגעפירט.

די צאָל פון די רעגירונג־פאָלק־שולעס לויטן באַשטאַנד צו דעם 1. XII. 1923 און פון די שילער צייגט טאַב. III

טאַב. — III — Tab.

די פאָלק־שולעס אין פוילן און די צאָל תלמידים אין זיי

— I/XII 1923 —

Besuch der Volksschulen in Polen

קורסטאָריום	צאָל שולעס Zahl der Schulen: סך־הכל Allgem. Zahl	davon — פון דעם: מיט פוילישער אונטערריכט־שפּראַך mit polnischer Unterrichtssprache	davon — פון דעם: אַנדערע sonstige	צאָל תלמידים Zahl der Schüler: אינגלאַך Knaben	מיידלאַך Mädchen	בכלל Zusammen
וואַרשעווער — Warschau	7 682	7 598	84	446 708	439 848	886 556
לאָדזער — Lodz	2 326	2 206	120	147 708	136 912	284 620
ביאַלאָסטאָקער — Bialostok	2 129	2 124	5	91 142	78 866	170 008
ווילנער — Wilno	1 118	1 057	61	40 041	30 168	70 209
פּאָליעסער — Poljessie	1 062	1 058	4	46 960	27 782	74 742
וואָלינער — Wolyn	1 173	631	542	50 601	31 413	82 014
פּוזנער — Posen	2 770	2 193	577	165 393	161 081	326 474
פּאָמערשער — Pommern	1 540	1 296	244	76 309	74 564	150 873
קראָקער — Krakau	1 763	1 679	84	139 103	139 793	278 896
לעמבערגער — Lemberg	5 154	2 562	2 592	332 772	306 226	638 998
שלעזישער — Schlesien	606	549	57	99 628	97 274	196 902
צוזאַמען — Insgesamt	27 323	22 953	*4 370	1 636 365	1 523 927	3 160 292

*) 3047 רוסישע־אוקראַאינישע, 10 רוסישע, 32 חייסרוסישע (פון זיי 30 אין ווילנער קורסאָ.), 954 דייטשע, 29 ליטווישע, 296 אוטראַקוויסטישע.

מיר זעהן, אַז נאָך אַלע נאַציאָנאַליסטישן האַלט די רע־גירונג אויס שולעס אויף זייער שפּראַך, הגם אין זעהר אַ קליינער מאָס. די רוסישע צאָלן—פאַרהעלטנישמעסיג, פאַרשטייט זיך,—זע־נען דאָרט, וואו די שולעס פון דער געגעבענער נאַציאָנאַליטעט האָבן שוין עקזיסטירט, ווי, למשל, אין מזרח נאַליצע, אָדער אין נעוו. פריישן נעבעם. אין קאָנגרעס־פוילן און אין ביאַליסטאָקער נעגנד זיינען די דייטשע שולעס אַנטשטאַנען הויפּטזאַכלעך אין דער צייט פון דער דייטשער אָקופּאַציע. צוליב דעם טאַקע ווערן זיי איצט ליקווידירט אונטערן תירוץ, אַז זיי זיינען געגרינדעט געוואָרן מיט אַ גערמאַניזאַטאָרישער כונה. מאַר אידן האַלט די רעגירונג

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

ניט אויס קיין שום באַזונדערע שולעס. די פּוילישע שולעס פאַר אידישע קינדער, ווען וועלכע עס איז געווען אויבן די רעדע, נעמינען זיך אין די אַלגעמיינע צאָלן פון די פּוילישע שולעס. ווי גרויס איז זייער צאָל, ווייל קינדער לערנען אין זיי, ווען דעם זיינען ניטאָ קיין שום ידיעות, ניט אין די אויסגאַבן פון דעם סטאַטיסטישן הויפּט־קאָמיטעט, ניט אין די באַריכטן פון סיים־רעפערענט פאַר בילדונג, פון וועלכן עס שטאַמען די טאַבעלן, וועלכע אַך ברענג דאָ. מ'ווייזט אויס, אַז די דאָזיגע ציפערן זיינען אויך ניט פאַראַן אין מיניסטעריום, ווייל זיינע פאַרשטייער האָבן ניט געקאָנט געבן אַ־ענטפער אויף מיין פראַגע, וועלכע איך האָב זיי ווענן דעם געשטעלט, אויף אַ זיצונג פון דער ביודזשעט־קאָמיסיע. מיר זיינען באַקאַנט בלויז ציפערן פון אייגיגע שטעדט און צווישן זיי פון וואַרשאַ, וואָס זענען פאַרעפנטליכט געוואָרן אין די באַריכטן פון מאַגיסטראַט *.

פאַרן שול־יאָר 1917 פאַרמאָגן מיר די ציפערן ווענן דער צאָל פון די אידישע קינדער אין די רעגירונג־פאָלק־שולעס. אין דעצעמבער 1917 איז געווען אין די דייטשע און עסטרייכישע אָקופּאַציעס:

	צאָל תלמידים	% אידן
6788 רעגירונג־שולעס	603 718	7,4
709 שטאָטישע „	142 934	31,3

זאָל מען רעכנען, אַז דער פּראָצענט פון אידישע קינדער איז געבליבן דערזעלבער, אָדער געשטיגן ביז 8—10, וואָלט אויסגעקומען, אַז די צאָל אידישע קינדער אין די רעגירונג־פאָלק־שולעס אין גאַנץ פּוילן דערגרייכט אַ־ערך 250 000 ביז 300 000.

פאַר גאַליציע האָבן מיר נעגויע צאָלן.

צו דעם 1/1 1922 איז דער צושטאַנד געווען פאָלגנדיגער:

Tab. — IV — טאַב.

דער פּראָצענט אידישע תלמידים אין די פאָלק־שולעס פון גאַליציע

— I/I 1922 —

Prozentsatz der jüd. Schüler in den galiz. Volksschulen

קורַאַטאָריום Kuratorium	צאָל שולעס Zahl der Schulen	צאָל תלמידים — Zahl der Schüler: בכלל Allgemeine Zahl	פון זיי אידן davon jüdische: abs.	%
לעמבערגער — Lemberg	4689	714.293	68.958	9,6
קראָקער — Krakau	2042	3 10.978	14.509	4,6
צוזאַמען — Zus.	6731	1025271	83.467	8,1

דער דאָזיגער פּראָצענט איז דאָך קלענער פון פּראָצענט פון דער אידישער באַפעלקערונג אין דער דאָזיגער פּראָווינץ אָבער ניט אויף אַזוי פיל, ווי אין קאָנגרעס־פּוילן.

* געוויסע דאַטן וועגן די אידישע קינדער אין די מאַרקס־שולעס פון וואַרשאַ און לאָדז זענען אין נאַטיץ פון ה. ל. אין „סטאַטיסטישער בראָניק־" רעדאַקציע.

מ'איז אינטערעסאַנט די פאַרטיילונג צווישן די פּוילישע און אוקראַאינישע שולעס אין לעמבערגער קרייז.

Tab. — V — טאַב.

פּראָצענט פון איד. תלמידים אין די באַזונדערע שולעס פון לעמבערגער קוראַטאָריום

— 1922/23 —

Prozentsatz der jüd. Schüler in den verschiedenen Schultypen des Kuratoriums Lemberg

טיפּ פון שולע Unterrichtssprache	צאָל שולעס Zahl der Schulen	צאָל תלמידים — Zahl der Schüler: בכלל Allgemeine Zahl	פון זיי אידן davon jüdische: abs.	%
פּוילישע — Polnisch	2343	380 505	64.967	17,0
אוקראַאינישע — Ukrainisch	2453	300.677	7.593	2,5
דייטשע — Deutsch	23	1.586	114	7,0
סך־הכל — Zus.	4819	682 768	72 674	10,5

פון דער צאָל אידישע תלמידים — אין די שטעט 57 492 — 33,2%, אין דאָרף — 15 182 — 3%.

אויב מיר וועלן אָננעמען, אַז די צאָל אידישע קינדער אין די רעגירונג־פאָלק־שולעס האָט צום 1/12 דערגרייכט 90 000 — 100 000, וועט פאַר קאָנגרעס־פּוילן און די קלעסן בלייבן אַ צאָל פון 200 000 — 150 000, וואָס איז אפשר צו גרויס.

צווישן די פּריוואַטע פאָלק־שולעס נעמינען מיר שוין, פאַרשטייט זיך, אידישע פאָלק־שולעס מיט העבראַיישער און אידישער אונטערריכט־שפּראַך.

פּוילישע	387
אוקראַאינישע	26
רוסישע	4
דייטשע	138
העבראַיישע	100
אידישע	99
ליטווישע	33
טשעכישע	1
נעמישטע *	11
צוזאַמען	799

דערצו קומען נאָך צו 3 העבראַיישע שולעס אין ווילנער קרייז, פאַר וועלכע עס פעלן נענויערע ידיעות. פון די 799 שולעס זיינען 124 מענליכע, 80 פאַר פרויען און 595 נעמישטע. פון די 87 513 קינדער זיינען 45 989 אינגלאַך, 41 524 מיידלאַך.

די דאָזיגע טאַבעלע גיט ניט די צאָל שילער פון די פּריוואַטע פאָלק־שולעס. פאַר די אידישע פּריוואַטע פאָלק־שולעס האָבן מיר ציפערן פון די נעזעלשאַפטן, וואָס פירן מיט זיי אָן.

העבראַיישע שולעס זיינען לויט די ידיעות פון צ. ק. פון „תרבות" געווען:

* 1 שולע מיט פּוילישן און אידיש; 8 — מיט אידיש און העבראַיישן; 2 — מיט פּוילישן און העבראַיישן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

98 שולעס מיט 499 קלאַסן, אין וועלכע עס האָבן זיך געלערנט 16 979 שילער. אין אידישיסטישע, לויט די ידיעות פון צ.ש.א., 51 מיט 455 קלאַסן און 16 364 שילער, מייסטנס אויף די קרעסן. צוזאַמען אַלזאָ האָט די צאָל שילער אין די דאָזיגע שולעס דערגרייכט 33 343, וואָס מאַכט אויס, אויב מיר וועלן בלייבן בא דער פריערדיגער אַלגעמיינער צאָל 87 513, — 38%.

די פינאַנציעלע לאַגע פון די אידישע שולעס פון ביידע טיפּן איז אַזוי שווער, אַז זיי קאָנען זיך קוים האַלטן, פאַרמאַכן זיך אָפט. אָן דער הילף פון דער רעגירונג וועלן זיך די דאָזיגע שולעס ניט קאָנען אַנטוויקלען. און די דאָזיגע הילף איז דערווייל נאָך צוויפעלדאַפט, דגם דער סיים האָט אָנגענומען אַ רעזאָלוציע, אַז די רעגירונג דאַרף די דאָזיגע הילף געבן.

בנוגע צו די רעגירונג־פאָלק־שולעס פאַר אידישע קינדער, ווערט אין בילדונגס־מיניסטעריום רייף דער געדאַנק, אַז מען דאַרף איינפירן אין זיי אידישע למודים אין העברייאישער אָדער אידישער אונטערריכט־שפּראַך. עס איז נאָך ווייט פון דעם געדאַנק, אַז ס'וואָלט געווען אַ יושר איבערצונעבן אַלע אָנפאַנג־שולעס פאַר אידישע קינדער אין די אידישע הענט, אַזוי ווי ס'שרייבט פאַר דער ווערסאַלער־מינדערהייטן־טראַקטאַט. זי וויל שאַפן אַ באַזונדערן אומראַקוויסטישן טיפּ פון רעגירונג־פאָלק־שולעס פאַר אידן און די אַנדערע מאָלערירן אַלס פריוואַטע, וואָס דאַרפן אויסגעהאַלטן ווערן אויפן חשבון פון די אידן זעלבסט. ס'איז אָבער ניט לייכט צו פאַרווירקליכן דעם פּלאַן פון דער רעגירונג. מען מוז אַריינשפּאַרן די אידישע למודים אין דעם עקוויסטירגדיגן פּראָגראַם, וואָרום מען וויל ניט, אַז די פאָלק־שולעס פאַר אידן זאָלן קאָסטן טייערער ווי די אַנדערע און אַז דער למוד זאָל דאָרטן דויערן מער שעה'ן אַ טאָג. וואָרפן די משא אויף די עלטערן אָדער קהלות, הייסגרינ זיי באַצאָלן פאַר די אידישע למודים, איז אויך קיין יושר ניט.

אַזוי קאָן מען ניט אַרויסקריכן פון דעם דאָזיגן פּראָבלעם און אַנ'ערך פון 250 000 אידישע קינדער באַקומען קיין שום אידישע בילדונג ניט און ווערן פאָלאָניזירט אין די רעגירונג־פאָלק־שולעס.

האַנדל און אינדוסטריע בא אידן אין ליטע

י. מינצין

Jüdische Handels- u. Industriebevölkerung Litauens

von I. Minzin

* * *

די מאַטעריאַלן פון די פאָלק־ציילונגען, וואָס ווייגען די יאָרן 1920—21 פאָרגעקומען אין פאַרשיידענע טיילן פון דער געוועזענער רוסישער מלוכה, זיינען שוין איצט כמעט אַלע ניט מער ווי נעשיכטע. די עקאָנאָמישע פּאָליטיק פון די דאָזיגע לענדער, די אינפלאַציע און סטאַביליזירונג, די עפידעמיעס און הונגער אין סאָוויעט־רוסלאַנד, טעריטאָריאַלע ענדערונגען און איבערוואַנדערונגען, — דאָס אַלץ האָט אַזוי גרינטליך איבערגעאַנדערשט דאָס בילד, אַז ס'איז כמעט אוממעגלך נעוואָרן באַנוצן זיי אַלס אילוסטראַציע פון איצטיגן מאָמענט.

נאָר אַנדערש איז מיט דער פאָלק־ציילונג פון ליטע אין 1923־טן יאָר. ליטע פון 1923 איז שוין אַ לאַנד מיט סטאַביליזירטע פאַרהעלטנישן, סאָציאַל־עקאָנאָמישע און דעמאָגראַפישע, — און דאָס בילד פון ליטווישן אידנטום האָט זיך פון יענער צייט אָן ווייניג געענדערט.

איבערלאָזנדיג אויף אַנ'אַנדער מאָל די באַהאַנדלונג פונם נאַנצן ציילונג־מאַטעריאַל, וועלן מיר זיך דאָסמאָל אָפּשטעלן נאָר אויף איינינע וויכטיגע מאָמענטן, וואָס באַלייכטן דאָס עקאָנאָמישע לעבן פון ליטווישן אידנטום. דערצו איז נעגנט צו באַטראַכטן די ווירטשאַפט־צווייגן, וואו די אידן זיינען אַמאָרטסן באַשעפטיגט, — דעם ליטווישן האַנדל און אינדוסטריע, — וואָס האָבן צום מאָמענט פון דער פאָלק־ציילונג באַשעפטיגט 43 239 אידישע נפשות, ד. ה. העכער אַ העלפט פון אַלע באַשעפטיגטע עלעמענטן בא אידן (זעלבשטענדיגע און די העלפטן פאַמיליעגלידער).

לאָמיר זיך אָפּשטעלן צוערשט אויפן פּראָצענטועלן אָנטייל פון די אידן אין די דאָזיגע ווירטשאַפט־צווייגן.

I

דער נאַציאָנאַלער צוזאַמענשטעל

Nationale Schichtung des Handels u. der Industrie

פאַרטיילנדיג די נאַנצע צאָל באַשעפטיגטע אין האַנדל און אין אינדוסטריע לויט באַזונדערע פעלקער, באַקומען מיר פאָלגנדיגעס:

Tab. — I — טאַב׳ ·

פון יעדע 100 באַשעפטיגטע אין האַנדל און אינדוסטריע זיינען געווען:

Von je 100 Beschäft. im Handel bzw. Industrie waren:

	אין האַנדל im Handel	אין אינדוסטריע in der Industrie
אידן — Juden	77,5	21,8
דייטשן — Deutsche . . .	1,4	3,6
רוסן — Russen	0,8	3,0
פּאָליאַקן — Polen . . .	1,0	3,0
ליטווינער — Litauer . .	17,5	66,8
אַנדערע — Sonstige . .	1,8	2,8
צוז׳ · — Zus. . .	100,0	100,0

זייענדיג בלויז 7,6 פּראָצענט פון דער נאַנצער באַשעלקערונג אין לאַנד, פאַרנעמען די אידן אַ דריי מאָל גרעסערן אָרט אין אינדוסטריע און אַ צען מאָל גרעסערן אָרט אין האַנדל. פאַרגלייכט מען דעם אָנטייל פון אידן אין האַנדל, — וואָס איז דאָך הויפּטזאַכלך אַ שטאָטישער ווירטשאַפט־צווייג, — מיט דעם פּראָצענט אידן אין די שטעט און שטעטלאַך פון ליטע, באַקומען מיר אויך דעמאָלט אַ נאַנץ היפּשע דיפערענץ:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

אין די שטעט און שטעטלעך נאָר 31,0 פּראָצענט אידן אין האַנדל אָבער — 77,5 פּראָצענט!

צום באַדויערן, זײַנען נאָך כּמה פאַראַן די מאַטעריאַלן וועגן באַזונדערע טײַל האַרן־עדטער, אָבער מען קאָן מיט זיכערקייט זאָגן, אַז דער שטאָטישער און שטעטלשער האַנדל אין ליטע לינט כּמעט אינגאַנצן אין אידישע הענט.

ס'איז אינטערעסאַנט צו פאַרגלייכן דעם אַנטייל פון די אידן אין האַנדל און אינדוסטריע מיט 1897. מיר קאָנען דערביי פאַרגלייכן נאָר דעם אַנטייל פון די זעלבשטעדיגע (אָן די העלפאַנדיגע פאַמיליע־גלידער) און מיר זעהען דעמאָלט אָט וואָס:

פון יעדע 100 באַשעפטיגטע אין האַנדל און אינדוסטריע זײַנען געווען אידן:

Von 100 Beschäft. im Handel bzw. Industrie waren Juden:

		1897	1923	פאַרקלענערונג Abnahme
אין האַנדל —	im Handel	85,7	78,1	14,7%
אין אינדוסטריע —	in d. Industr.	88,1	21,4	48,8%

אינאיינעם מיטן פאַלן פון פּראָצענט אידן אין לאַנד בכלל (פון 12,9 אין 1897 ביז 7,6 אין 1923), באַזונדערס מיטן שטאַרקן פאַלן פון פּראָצענט אידן אין די שטעט פון ליטע, האָט זיך אויך פאַרקלענערט דער פּראָצענט פון אידן אין האַנדל־ און אין דער אינדוסטריעלער באַשעפטיגונג פון לאַנד. אין דער אינדוסטריע, וועלכע האָט באַזונדערס שטאַרק געליטן פאַר די לעצטע צען יאָר, פאַלט דער אַנטייל פון אידן אויף העכער צוויי פינפטל, ד. ה. אין דער זעלבער כּאָח, ווי אין דער באַשעפטיגונג בכלל, אין האַנדל אָבער איז דאָס פאַלן שוין דריי מאָל שוואַכער. מיט אַנדערע ווערטער, — אין האַנדל שפּילן די אידן איצט אַ פאַרהעלטניסמעסיג גרעסערע ראָלע, ווי פריער מיט 25 יאָר. דעמאָלט יאָגט דער פּראָצענט אידן צווישן דער האַנדל־באַשעפטיגונג קאַרנע זיבן מאָל איבער דעם פּראָצענט זייערן אין דער באַשעפטיגונג (85,7 און 12,9), איצט אָבער — שוין קאַרנע צען מאָל (73,1 און 7,6).

אין די באַזונדערע האַנדל־צווייגן איז דער פּראָצענט אידן אַ נאָגיע פאַרשיידענער. אַם גרעסטן איז ער אין פאַרשיידענעם האַנדל — 82,1 פּראָצענט (מיט די העלפאַנדיגע פאַמיליע־גלידער), אַם נידעריגסטן פאַלט ער אויס אין קרעדיט און פאַרזיכערונג — 31,5 פּראָצענט.

דעם מיר שטעלן איינס קעגן אַנדערן דעם פּראָצענט פון אידן אין דער שטאָטישער און שטעטלשער באַשעפטיגונג און די פּראָצענטן זייערע אין די פיר באַזונדערע צווייגן פון האַנדל — פאַרשיידענער־האַנדל, האַנדל־פאַרמיטלונג, האָטעלן און קרעדיט מיט פאַרזיכערונג, — זעהען מיר, אַז די לעצטע צווייגן גיבן פאַרהעלטניסמעסיג ניט קיין באַזונדער גרויסן פּראָצענט אידן. דאַלאַמיט פיל שטאַרקער זײַנען דאָ פאַרגעשטעלט די דייטשע און די רוסישע גרופּעס, בשעת דער אַנטייל פון די פּאָליאַקן און ליטווינער איז דאָ, פאַרקערט, באַזונדערס נישטיג. פולט ווייזט דאָס אַרויס פאָלגענדיגע רייע פּראָצענטן:

	אין קרעדיט	אין פאַרמיטלונג	אין שטעט־באַש.	אין לאַנד
אידן	31,5	47,0	31,0	7,6
רוסן	2,2	7,4	1,9	2,5
דייטשן	5,7	14,1	2,6	1,4
פּאָליאַקן	1,7	0,2	2,4	3,2
ליטווינער	55,1	22,5	60,4	83,9

לגבי 1897־טן יאָר האָט זיך דער פּראָצענט אידן פאַרקלענערט און יעדער פון די איינצלנע גרופּעס. ווען מיר פאַרגלייכן די דאָטן וועגן דער זעלבשטענדיגער באַשעפטיגונג אין האַנדל באַקומען מיר פאָלגענדיגן פּראָצענט אידן אין 1897 און 1923־טן יאָר:

	1897	1923
אין פאַרש. האַנדל *	87,0	78,0
„ האָטעלן	53,6	40,3
„ קרעדיט און פאַרזיכ. . .	43,1	31,4

* מיט פאַרמיטלונג.

ווי מיר האָבן שוין העכער געזעהען בײַ דער גרופּע און אַלגעמיינעם, אַזוי איז אויך אין יעדער איינצלנער בראַנשע דער צוריקגאַנג פון אידישן אַנטייל באַרייטענדיג שוואַכער, ווי אין דער באַשעפטיגונג בכלל. אַם קלענסטן איז דאָס פאַלן אין דער גרופּע „פאַרשיידענער האַנדל", וואָס איז איבערוויינדיג אַ קליין־האַנדל.

ווען די ענדערונגען, וואָס זײַנען פאָרגעקומען זײַט דער פאָלקציילונג פון 1897 אין די איינצלנע בראַנשעס פון דער אינדוסטריע אין ליטע, גיט אונז אַ פאַרשטעלונג די ווייטערגעבראַכטע רייע פּראָצענטן. מיר פאַרגלייכן אויך דאָ נאָר די עקאָנאָמיש זעלבשטענדיגע (אָן די העלפאַנדיגע־פאַמיליע־גלידער) און קומען צום אויסזיר, אַז דער פּראָצענטועלער אַנטייל פון אידן לגבי דער אַלגעמיינער צאָל באַשעפטיגטע איז געפאַלן אין אַלע בראַנשעס אַן אויסגעס.

מיר זעהען, אַז דער פּראָצענט אידן האָט באַטראָפן אין:

	1897	1923	חילוק (%)
טעקסטיל־בראַנשע	14,6	5,6	— 61,6
האָלץ „	18,8	8,8	— 53,2
דרוקער „	72,8	43,5	— 40,2
קעראַמישער „	42,7	18,6	— 56,4
לעדער „	51,1	34,2	— 33,1
מעטאַל „	26,5	15,9	— 40,0
כעמישער „	69,4	17,8	— 74,4
שפּייז „	57,3	31,5	— 45,0
בוי „	34,8	15,7	— 54,9
אַנדערע בראַנשעס	49,3	25,9	— 47,5
סך־הכל	38,1	21,4	— 43,8

נאָך קלאָרער ווערט די ירידה פון דעם אידישן אַנטייל צווישן די אינדוסטריעלע עלעמענטן פון לאַנד, ווען מיר גרופּירן די איינצלנע בראַנשעס לויט דעם פּראָצענט אידן אין זיי אין 1897 און אין 1923־טן יאָר. דעמאָלט זעהען מיר אָט וואָס:

בראַנשעס מיט:	1897	1923
5—10 פּראָצ. אידן	—	2
10—20 „ „	2	4
20—40 „ „	2	3
40—75 „ „	6	1
צוזאַמען . . .	10	10

אַלזאָ, אין 1897־טן יאָר זײַנען אין דער מערהייט בראַנשעס געווען צו העכער מערצן פּראָצענט אידן, איצט אָבער האָט אַזאַ הויכן פּראָצענט אידן נאָר איין איינציגע בראַנשע און די מערהייט בראַנשעס באַשטייט שוין איצט ניט מער ווי אויף

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

סינף מאקסימום ביז צוואנציג פראצענט פון אידישע עלעמענטן.

אין א גאנצער העלפט פון די אינדוסטריעלע צווייגן האט זיך דער אנטייל פון אידן פארקלענערט באדייטנדיג שטארקער, איידער דער אנטייל פון די אידן אין לאנד, נאר אין דער לערער־בראנזשע, וואס פארנעמט איצט בכלל א אנגעזעהען ארט אין דער אידישער אינדוסטריע, איז דאס זינקען פון פראצענט אידן געווען שוואכער פון דורכשניט.

II

די סאציאלע גלידערונג

Die soziale Schichtung

פון די ביז איצט געבראכטע ציפערן איז קלאר געווען, ווי פארשיידן עס זיינען איינס פון אנדערן די אידן און די איבערגע פעלקער פון ליטע בנוגע דעם פראצענטועלן אנטייל אין די דאזיגע וויכטיגע צוויי ווירטשאפט־צווייגן. נאך פארשיידענער זיינען זיי, ווען מען באטראכט דעם סאציאלן בוי פון די איינצלנע פעלקער אין די ראמען פון יעדער ווירטשאפט־צווייג באזונדער. קוקן מיר זיך צו צו דער טאבעלע II, וועלכע וועט אונז ווייזן, וואס־ער א פראצענט ס'מאלט אויס אין יעדער צווייג אויף זעלבשטענדיגע בעלי־בתים, אויף די מיט־העלפטיגע פאמיליע־גלידער, אויף אנגעשטעלטע און אויף ארבעטער.

מיר ווערען דא, צו די אידישע האנדל־גרופע באשטייט אויף העכער א העלפט פון בעלי־בתים. צוזאמען מיט די העלפטיגע פאמיליע־גלידער ניבן זיי אנצע 85 פראצענט פון אלע אידן באשעפטיגט אין האנדל, בשעת אידישע ארבעטער אין האנדל באטרעפן בלויז 10 פראצענט פון אלע אידישע האנדל־עלעמענטן און אנגעשטעלטע גיט מער ווי 5,0 פראצענט.

דאסזעלבע — אין דער אינדוסטריעלער גרופע. בעלי־בתים און העלפטיגע פאמיליע־גלידער האבן דא דעם איבערגעוויכט. פון יעדע הונדערט אידישע נפשות, וואס זיינען באשעפטיגט אין אינדוסטריע און מלאכה, זיינען קארגע צוויי דריטל בעלי־בתים און העלפטיגע פאמיליע־גלידער, נאר 2 פראצענט אנגעשטעלטע און נאר 39 ארבעטער.

טאב. — II — Tab.

די סאציאלע גלידערונג פון האנדל און אינדוסטריע אין ליטע

— 1923 —

Die soziale Schichtung der Handels- und Industriebeschäftigten

Industrie u. Gew. — אינדוסטריע				Handel — האנדל				פראפעסיעס — Beruf / סאציאלע שיכטונג — Soziale Schichtung
בא ניט־אידן bei den Nichtjuden		בא אידן bei den Juden		בא ניט־אידן bei den Nichtjuden		בא אידן bei den Juden		
%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	
26,8	17 901	37,1	6 720	38,2	2 786	54,9	13 799	I. בעלי־בתים — Selbständige . . . . .
21.9	14 601	21,8	3 941	11,5	839	30,1	7 585	II. פאמיליע־גלידער — Mith. Familienangehör. . .
1,0	664	2,0	369	25,6	1 866	5,0	1 250	III. אנגעשטעלטע — Angestellte . . . . .
50,3	33 590	39,1	7 077	24,7	1 806	10,0	2 498	IV. ארבעטער — Arbeiter . . . . .
100,0	66 756	100,0	18 107	100,0	7 297	100,0	25.132	צוזאמען — Zusammen . . . . .

פיל העכער איז דער גראד דיפערענצירונג בא דער ניט־אידישער באפעלקערונג. פיי אין האנדל, פיי אין אינדוסטריע האבן מיר מיט א דריטל וויניגער בעלי־בתים; אין האנדל בא קריסטן האבן מיר בכמעט אויף צוויי דריטל וויניגער העלפטיגע פאמיליע־גלידער. מיר האבן בא אידן אין האנדל נאר 10 פראצענט ארבעטער, בא ניט־אידן — 25 פראצענט ארבעטער; בא אידן — 5 פראצענט אנגעשטעלטע, בא ניט־אידן — פינף מאל אזוי פיל אנגעשטעלטע. צווישן די אינדוסטריעלע עלעמענטן געפינען מיר בא אידן 39 פראצענט ארבעטער, בא ניט־אידן — שוין 50 פראצענט; בעלי־בתים בא אידן 37 פראצענט, און בא דער ניט־אידישער אינדוסטריע־גרופע בלויז עטוואס מער ווי א פערטל חלק. — אגוא ווידעראמאל א פיל דיפערענצירטערן צושטאנד, איידער בא דער אידישער באפעלקערונג. אין די ראמען פון דער נאנצער ניט־אידישער גרופע, בא איינצלנע פעלקער, וועלן מיר געפינען אפווייכונגען פון די געבראכטע רורכשניטן, אבער אומעטום בלייבט דאס אידישע בילד דאס אומגינצינסטע. אזוי, למשל, דערגרייכט דער פראצענט ארבעטער און אנגעשטעלטע אין האנדל לגבי דער נאנצער גרופע (מיט די העלפטיגע פאמיליע־גלידער):

	אנגעשטעלטע	ארבעטער
בא דייטשן	40,8	25,5
„ פאליאקן	21,9	22,9
„ רוסן	26,8	31,4
„ ליטווינער	24,1	25,7
„ אידן	5,0	10,0

דער פראצענט ארבעטער אין דער אינדוסטריע־גרופע (מיט די העלפטיגע פאמיליע־גלידער), באטרעפט:

בא דייטשן	51,7
„ פאליאקן	54,3
„ רוסן	60,5
„ ליטווינער	49,5
„ אידן	39,1

אויסטיילנדיג די העלפטיגע פאמיליע־גלידער, באקומען מיר נאך א בולטערע פארשטעלונג ווען דער סאציאלער גלידערונג בא אידן און ניט־אידן. פון יעדע הונדערט אין האנדל זיינען שוין דעמאלט פארען:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

	בא אידן	בא ניט־אידן
בעלי־בתים	78,7	43,1
אנגעשטעלטע	7,1	28,9
ארבעטער	14,2	28,0
ס"ה	100,0	100,0

אין דער אינדוסטריע באקומט זיך דעמאָלט אויף יעדע הונדערט באשעפטיגטע:

	בא אידן	בא ניט־אידן
בעלי־בתים	47,4	34,3
אנגעשטעלטע	2,6	1,3
ארבעטער	50,0	64,4
ס"ה	100,0	100,0

דאָס הייסט, אז נעגן יעדע הונדערט ארבעטער שטייען ארבעטגעבער:

	בא אידן	בא ניט־אידן
אין האנדל	27	132
אין אינדוסטריע	111	191

דער אויסדיר פון די אַלע נאָרוואָס געבראַכטע ציפערן איז, פאַרשטייט זיך, אז הן די אידישע הן די ניט־אידישע האנדל- און אינדוסטריע־באשעפטיגטע זיינען נאָך אַ זעהר ווייניג דיפערענצירטע מאַסע, וואָס איז נאָכגיך באַשוליך אין אַזאַ אָפּגעשטאַנען לאַנד, ווי ליטע, — אָבער די אידישע גרופּע שטייט אַפילו דאָ זעהר שטאַרק אָפּ פון דער ניט־אידישער באַפעלקערונג און איז אין איר גרעסטער מערהייט אַ קליינבירגערליכע מאַסע.

ווי ווייט איז די אידישע באַפעלקערונג אַזעקגעגאַנגען אינם דיפערענצירונג־פּראָצעס זיט 1897־טן יאָר? צום באַדויערן, איז דאָס איצט נאָך אוממעגליך פעסטצושטעלן, מחמת די מאַטעריאַלן פון יענער ערשטער מאָלק־ציילונג אין רוסלאַנד זיינען ניט באַאַרבעט געוואָרן לויט סאָציאַלע קלאַסן.

III

אינעווייניגסטער בוי

Verteilung nach Branchen

די מערהייט פון די באַשעפטיגטע אין האַנדל זיינען בא אידן קליינע קרעמער, די מערהייט פון דער אידישער אינדוסטריע־לער באַפעלקערונג פאַרנעמט זיך מיט מלאכה און הויז־אינדוסטריע.

פון דער טאַבעלע III איז צו זעהן, אז 96 פּראָצענט פון די אידישע בעלי־בתים אין דער גרופּע „האנדל" נעמינען זיך אין „פאַרשיידענעם האנדל און פאַרמיטלונג"; מיט האַטעלן פאַרנעמען זיך בלויז דריי פּראָצענט פון די אידישע בעלי־בתים און מיט קרעדיט און פאַרזיכערונג אַפילו קיין האַלב פּראָצענט ניט.

אויך די אידישע האנדל־אנגעשטעלטע זיינען אויף אַ נאָכצער העלפט קאָנצענטרירט אין פאַרשיידענעם האנדל און פאַרמיטלונג און נאָר אַ דריטל פון זיי איז באַשעפטיגט אין קרעדיט- און פאַרזיכערונג־אונטערנעמונגען.

די העלפטיגע פאַמיליע־גלידער און די אידישע אַרבעטער אין האנדל זיינען במעט אויסשליסליך פאַרנומען אין „פאַרשיידענעם האנדל".

פון די בעלי־בתים צווישן די ניט־אידישע האנדל־עלעמענטן זיינען אין „פאַרשיידענעם האנדל" פאַרנומען נאָר זיבעציג פּראָצענט און אַכט מאָל נעסער, ווי בא אידן, איז דאָ דער פּראָצענט בעלי־בתים. זאָם נייען אין קרעדיט און פאַרזיכערונג; פיר מאָל נעסער — דער פּראָצענט אין האָטעלן. פון די אנגעשטעלטע זיינען דאָ שוין 45 פּראָצענט באַשעפטיגט אין קרעדיט און פאַרזיכערונג און אויך די אַרבעטער אין האנדל זיינען דאָ מער אַריינגעצויגן אין קרעדיט און פאַרזיכערונג און האָטעלן, ווי בא אידן.

Tab. — III — טאַב.

פאַרטיילונג פון די באַשעפטיגטע אין האַנדל לויט באַזונדערע צווייגן

— 1923 —

Verteilung der Handelsbeschäftigten auf die einzelnen Branchen

אנגעשטעלטע Angestellte		בעלי־בתים Selbständige		די גאַנצע האנדל־גרופּע Überhaupt		סאָציאַלע גרופּעס — Soziale Schichten / האנדל־גרופּע — Handelsbranchen
ניט־אידן Nichtjuden	אידן Juden	ניט־אידן Nichtjuden	אידן Juden	ניט־אידן Nichtjuden	אידן Juden	
837	404	29	37	988	454	1. קרעדיט און פאַרזיכ. — Bank- u. Versicherungsw.
44,9 %	32,3 %	1.0 %	0,2 %	13,5 %	1,8 %	
40	26	295	442	872	762	2. האָטעלן — Gastwirtschaft
2,1 %	2,1 %	10,6 %	3,2 %	12,0 %	3,0 %	
989	820	2 462	13 320	5 437	23 916	3. פאַרש. האנדל — Sorst. Handel
53,0 %	65,6 %	88,4 %	96,6 %	74,5 %	95,2 %	
1 866	1 250	2 786	13 799	7 297	25 132	סך־הכל — Insgesamt
100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

נעמען מיר איצט דעם אינעווייניגסטן בוי פון דער אינדוסטריע־לער גרופּע אין טאַבעלע IV, וואו מ'זיינען פאַראייניגט די זעלבשטענדיגע מענער און פרויען, און די העלפטיגע פאַמיליע־גלידער. מיר זעהען דעמאָלט פאָלגנדיג בילד:

פון די ניין בראַנזשעס, וואָס מיר גיבן אָן אין דער טאַבעלע לויט דער קלאַסיפיקאַציע פון לימוישן צענטראַלן סטאַטיסטישן ביורא, גייט בא דער אידישער באַפעלקערונג אויפן ערשטן אָרט די לעדער־בראַנזשע. די באַשעפטיגט איצט אַ נאָכגין

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

סינסמל פון אלע אידישע אינדוסטריעלע עלעמענטן. די צווייטע גרויסע בראַנזשע איז די שפּייז־בראַנזשע, צו וועלכער עס נעהערן אויך פּופצן פּראָצענט פון דער אידישער אינדוסטריע־באַפעלקערונג; די מעטאַל־ און בוי־בראַנזשעס באַשעפטיגן צו 8 פּראָצענט פון דער דאָזיגער באַפעלקערונג; און די איבעריגע בראַנזשעס באַשעפטיגן שוין ניט מער, ווי 0,5 (כעמישע בראַנזשע) ביז 4,1 (האָלץ־בראַנזשע) פּראָצענט פון דער גאַנצער גרופּע.

מ׳בלייבט אויף אַזאַ אופן העכער אַ דריטל פון דער גאַנצער אידישער אינדוסטריע־באַפעלקערונג אין דער אונטערגרופּע „אַנדערע״, וואָס באַשטייט אויף העכער ניינציג פּראָצענט פון שניידערס.

שניידעריי און שוסטעריי — דאָס זיינען אַלזאָ נאָך איצט די הויפּט־צווייגן פון דער אידישער „אינדוסטריע״ אין ליטע.

Tab. — IV — טאַב׳

פאַרטיילונג פון דער איד׳ און ניט־איד׳ אינדוסטריעלער באַפעלקערונג לויט באַזונדערע בראַנזשעס

— 1923 —

Verteilung der industriellen Bevölk. Litauens auf die einzelnen Industriegruppen

Nationalität — נאַציע / Industriegruppen — בראַנזשעס	Juden — איד׳ abs.	Juden — איד׳ %	Nichtjuden — ניט־איד׳ abs.	Nichtjuden — ניט־איד׳ %	Zusammen — סך־הכל abs.	Zusammen — סך־הכל %
1. Textilindustrie — טעקסטיל	476	2,6	9 046	13,6	9 522	11,2
2. Holzindustrie — האָלץ	744	4,1	7 510	11.2	8 254	9,7
3. Polygr. Gewerbe — פּאָליגר.	443	2,5	553	0,8	996	1,2
4. Industrie d. Steine u. Erden — מינעראַל	290	1,6	1 142	1,7	1 432	1,7
5. Lederindustrie — לעדער	3 698	20,4	7 066	10,6	10 764	12,7
6. Metallindustrie — מעטאַל	1 575	8,7	8 033	12,0	9 608	11,3
7. Chem. Industrie — כעמישע	95	0,5	426	0,7	521	0,6
8. Nahrungs- u. Genussmittel — שפּייז	2 746	15,2	5 219	7,8	7 965	9,4
9. Baugewerbe — בוי	1 500	8,3	8 194	12,3	9 694	11,4
10. Sonstige — אַנדערע*	6 540	36,1	19 567	29,3	26 107	30,8
Insgesamt — צוזאַמען	18 107	100,0	66 756	100,0	84 863	100,0

* מערסטנטייל שניידערס.

די דאָזיגע צוויי מלאכות — שניידעריי און שוסטעריי — שפּילן שוין אַ סך אַ קלענערע ראָלע, ווען מען נעמט דעם אינעווייניגסטן בוי פון דער ניט־אידישער אינדוסטריע־באַפעלקערונג. אַזוי, ווהען מיר, אַז פון יעדע הונדערט אינדוסטריע באַשעפטיגטע זיינען געווען:

	בא איד׳	בא ניט־איד׳
אין לעדער־בראַנזשע	20,4	10,6
אין „אַנדערע״	36,1	29,3

נעמט מען דערצו נאָך אין אַכט, אַז בא די ניט־איד׳ איז דער פּראָצענט שניידערס אין די „אַנדערע״ בראַנזשעס אַ קלענערער, ווי בא איד׳, ווערט דער אָנגעוויזענער חילוק נאָך באַדייטגיגער.

די אינעווייניגסטע פאַרטיילונג אויף באַזונדערע בראַנזשעס איז בא דער ניט־אידישער אינדוסטריע־באַפעלקערונג בכלל פיל גלייכמעסיגער, אידער בא דער אידישער. מיר האָבן דאָ נאָכצו זיבן בראַנזשעס, וואָס באַשעפטיגן צו העכער צען פּראָצענט יעדערע, ווען בא די איד׳ קאָנצענטרירן אַ פּאָר בראַנזשעס די הויפּט־מאַסע.

אַ פיל וויכטיגערע ראָלע, ווי שניידעריי און שוסטעריי, שפּילן בא ניט־איד׳ די מעקסטיל־, האָלץ־, מעטאַל־ און בוי־בראַנזשעס. אין די דאָזיגע פיר בראַנזשעס זיינען קאָנצענטרירט (אין פּראָצענטן):

	בא איד׳	בא ניט־איד׳
פון אַלע אינד׳־באַשעפטיגטע	23,7	49,1
פון די מענער	29,7	55,3

אַ באַזונדערס שאַרפער חילוק ווייזט זיך אַרויס, ווען מען נעמט די אידישע גרופּע אין פאַרגלייך צו דער רוסישער. מיר האָבן דאָ אַזעלכע פּראָצענטן:

	בא איד׳	בא ניט־איד׳
אין „אַנדערע״, לעדער, שפּייז	71,7	31,5
„ טעקסטיל, האָלץ און בוי	15,0	55,2
„ די איבעריגע בראַנזשעס	13,3	13,3
צוזאַמען	100,0	100,0

מיר וועלן פאַרגלייכן איצט דעם אינעווייניגסטן בוי פון האַנדל און אינדוסטריע אין 1923 ווידעראַמאָל מיט די דאַטן פאַר 1897־טן יאָר, נעמענדיג דערביי נאָר די זעלבשטענדיגע — אַן די העלפנדיגע פאַמיליע־גלידער. הויבן מיר אָן פונם האַנדל.

מיר נעמען דריי גרופּעס אין האַנדל — „קרעדיט און פאַרזיכערונג״, „האַמעלן״ און „פאַרשווידענער האַנדל״ (מיט פאַרמיטלונג) — און באַקומען פאָלגנדיגע רעזולטאַטן.

פון יעדע הונדערט פון דער האַנדל־באַפעלקערונג זיינען געווען באַשעפטיגט אין:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

	בא אידן 1897	בא אידן 1923	בא ניט־אידן 1897	בא ניט־אידן 1923
קרעדיט און פארזיכ. . .	0,3	2,6	2,2	15,3
האטעלן	2,0	3,1	10,5	12,5
פארש. האגדל	97,7	94,3	87,3	72,2
סך־הכל . .	100,0	100,0	100,0	100,0

דאס אידישע בילד האט זיך אין אלגעמיין זעהר ווייניג גע־ביטן, — בשעת די ענדערונגען בא דער ניט־אידישער בא־סעלקערונג זיינען גאנץ באדייטענדיג. דער פראצענט באשעפ־מיגטע אין פארשיידענעם האגדל האט זיך דא פארקלענערט במעט אויף א זעקסטל, בא די אידן — נאר אויף א דרייסיגסטל; קרעדיט און פארזיכערונג שטייגט שוין איצט איבער דעם פרא־צענט האטעל־באשעפטיגטע, ווען בא אידן זיינען זיי נאך אלץ דערונטער.

אין דער אינדוסטריע געפינען מיר איצט — מיט ווייניג אויסנאמען — במעט דיזעלבע פארטיילונג, ווי צוריק מיט 25 יאר. פאראייניגט מען די צוויי אונטערגרופעס — לעדער־בראנזשע און „אנדערע", — כדי אויף אזא אופן באקומען דעם בערך־דינן פראצענט שניידער, שוסטער און לעדער־ארבעטער אין ביידע פעריאדן, שטעלט זיך אויס די רייע פראצענטן פאר 1897 און 1923 בא אידן און ניט־אידן אויף אזא אופן:

	בא אידן 1897	בא אידן 1923	בא ניט־אידן 1897	בא ניט־אידן 1923
שניידער־, שוסטער־, לעדער.	52,0	53,4	33,1	35,9
שפייז־בראנזשע	13,4	15,6	6,2	9,2
בוי־ „	11,0	9,6	12,8	14,0
מעטאל־ „	7,8	9,2	12,0	13,2
האלץ „	6,0	4,6	15,9	12,8
דרוק־ „	2,1	3,0	0,5	1,1
טעקסטיל־ „	4,9	2,4	17,7	10,9
מינעראל־ „	1,9	1,8	1,6	2,1
כעמישע „	0,9	0,6	0,2	0,8
צוזאמען . .	100,0	100,0	100,0	100,0

באדייטנדיגע ענדערונגען איז פעסטצושטעלן נאר אין די בראנזשעס פון טעקסטיל און האלץ, וואס ס'שטייט אפשר אין צוזאמענהאנג מיט דעם, וואס די דאזיגע צוויי בראנזשעס שפילן איצט בכלל א קלענערע ראלע אין עקאנאמישן לעבן פון לאנד, ווי אין 1897־טן יאר. אין די איבערגע בראנזשעס פאלן די פראצענטן במעט צוזאמען.

צו איז דאס א רעזולטאט פון דער מלחמה און בירגער־קריג, וואס האבן רואינירט די ליטווישע אינדוסטריע, אדער צו דאס זיך די לאגע זיט 1897 ווירקליך נישט נעהאט געענדערט, — בלייבט נאך צו פארשן.

כדי בעסער צו פארשטייען דעם אינעווייניגסטן בוי פון דער האגדל־ און אינדוסטריע־באפעלקערונג, איז ווכטיג כאטש אין קורצן אפשטעלן זיך אויף דער פרויען־גרופע, וואס מאכט דא אויס א גאנץ גרויסן פראצענט. ער באטרעפט:

	בא אידן	בא ניט־אידן
אין האגדל	32,8	35,7
„ אינדוסטריע	25,9	35,2

דער אינעווייניגסטער בוי פון דער אידישער פרויען־גרופע איז א זעהר שוואך אנטוויקלטער און דאס ווירקט אין א גאנץ גרויסער מאס אויפן אלגעמיינעם בוי פון דער אידישער האגדל־און אינדוסטריע־באפעלקערונג.

פון אלע אידישע פרויען אין האגדל (8251 נפשות) זיינען באשעפטיגט:

אין פארשיידענעם האגדל . . .	94,7 פראצענט
„ קרעדיט און פארזיכ. . . .	1,4 „
„ האטעלן	3,9 „
צוזאמען . .	100,0 „

נישט בעסער איז אויך די פארטיילונג פון דער אידישער פרויען־גרופע אין אינדוסטריע (4,693 נפשות). פון יעדע 100 זיינען באשעפטיגט:

אין „אנדערע" בראנזשעס	74,3
„ שפייז־בראנזשע.	15,3
„ איבערגע בראנזשעס	10,4
צוזאמען . .	100,0

אלזא 90 פראצענט פון די אידישע פרויען אין אינדוסטריע זיינען באשעפטיגט אין שניידעריי און אין דער שפייז־אינדו־סטריע, — אין די אם ווייניגסטן קוואליפיצירטע בראנזשעס.

נעמען מיר איצט די ניט־אידישע פרויען־גרופע, באקומען מיר ווידעראמאל אנ'אנדער בילד, פון דער האגדל־גרופע בא די ניט־אידישע פרויען (2605 נפשות) זיינען באשעפטיגט:

אין „פארשיידענעם האגדל"	74,5
„ קרעדיט און פארזיכ.	13,5
„ האטעלן	12,0
צוזאמען . .	100,0

אין קרעדיט און פארזיכערונג האבן מיר דא א צען מאל גרע־סערן פראצענט, ווי בא די אידישע פרויען; אין האטעלן — א דריי מאל גרעסערן.

פון יעדע 100 פון די אינדוסטריע־באשעפטיגטע ניט־אידישע פרויען (23481) זיינען געווען באשעפטיגט:

אין טעקסטיל־בראנזשע.	36,7
„ שפייז־בראנזשע	6,6
„ „אנדערע" בראנזשעס	52,6
„ די איבערגע בראנזשעס	4,1
צוזאמען . .	100,0

די דאזיגע ציפערן ווייזן אונז, אז פון די ניט־אידישע פרויען, וואס זיינען באשעפטיגט אין אינדוסטריע, ארבעט א גאנץ גרויסער פראצענט אין די פאבריקן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

סטאטיסטישע כראניק

Statistische Chronik

I

Bevölkerung — דעמאָגראַפיע

די אידישע באַפעלקערונג אין פּוילן

— 1921 —

Zahl der Juden in Polen

די אידישע באַפעלקערונג אין פּוילן אין 1921 ווערט באַרעכנט מיט אַ־ערך 2 850 000 נפשות, די אַלגעמיינע באַפעלקערונג — מיט 27 192 674 נפשות. די אידן מאַכן אויס אין לאַנד 10,5 פּראָצענט.

רעכנט מען אָפּ די 318 452 מיליטער־לייט, וואָס זייער נאַציע־ און אמונה־צוזאַמענגעשטעלט איז נאָך ניט נענוי באַקאַנט, באַקומען מיר פאָלגנדיגע ציפערן פאַר די באַזונדערע וואָעוואָד־סטוועס:

חשיעוואדסטוו Wojewodschaft	אַלג. באַפעלק. Ges. Bevölk.	אידישע באַפ. Jüd. Bev.	%
וואַרשעווער	3 048 452	512 077	16,8
לאָדזער	2 250 534	326 230	14,5
קעלצער	2 535 730	300 111	11,9
לובלינער	2 087 907	287 443	13,8
ביאַלאַסטאָק	1 303 437	193 326	14,8
וואָלינער	1 487 907	164 940	11,5
נאָוואַגרודער	822 106	74 334	9,0
פּאָלעסיער	879 925	110 614	12,6
ווילנער	983 659	100 000*	10,2
פּויזנער	1 974 057	10 299	0,5
פּאָמערשע	939 495	2 789	0,3
קראַקער	1 990 399	152 451	7,7
לעמבערגער	2 717 986	313 198	11,5
סטאַניסלאַווער	1 348 580	145 345	10,8
טאַרנאָפּאָלער	1 428 520	128 965	9,0
שלעזישע	1 125 528	7 334	0,7
סך־הכל * * — Zus.	26 874 222	2 829 456	10,5

* בערך־דיגע צאָל — Ca. ** Ohne Militär.

פאַר די פיר גרעסטע שטעט פון פּוילן — וואַרשע, לאָדז, לעמבערג און קראַקע — זיינען די רעזולטאַטן פון דער פאָלק־ציילונג פאָלגנדיגע:

	אַלג. באַפ. Ges. Bev.	איד. באַפ. Jüd. Bev.	%
וואַרשע — Warschau (Stadt)	936 046	309 165	33,0
לאָדז — Lodz	452 079	155 860	34,5
לעמבערג — Lemberg	219 388	76 854	35,0
קראַקע — Krakau	183 706	45 192	24,6

צוזאַמען וואוינען אַלזאָ אין די דאָזיגע פיר שטעט 587 071 אידישע נפשות, ד. ה. אַ פּינטעל פון נאַנצן פּוילישן אידנטום.

(Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej. Rok Wyd. II. 1923. Warszawa 1924. Wiadomosci Statystyczne Glownego Urzedu Statystycznego. Rok II. № 6, № 18. Warszawa 1924).

י. ק.

די צאָל אידן אין קאַנאַדאַ

1871 — 1921

Die Zahl der Juden in Kanada

בשעת דער פאָלק־ציילונג פון 1921 האָבן אין קאַנאַדאַ נע־וואוינט 126 196 אידישע נפשות, אָדער 1,42 פּראָצענט לגבי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג פון 8 788 483 נפשות. פון זיי האָבן געהערט צום אידישן גלויבן נאָר 125 197.

פאַר די לעצטע 50 יאָר איז די באַפעלקערונג פון אידישן גלויבן געוואַקסן אין לאַנד אויף אַזאַ אופן:

יאָר Jahr	אַלגעמ. באַפ. Ges. Bev.	איד. באַפ. Jüd. Bev.	%
1871	3 485 761	1 115	0,03
1881	4 324 810	2 396	0,06
1891	4 833 239	6 414	0,13
1901	5 371 315	16 401	0,31
1911	7 206 643	74 564	1,03
1921	8 788 483	125 197	1,42

צוזאַמען מיט דער אַבסאָלוטער צאָל וואַקסט אויס באַדייטנדיג אויך די רעלאַטיווע גרויס פון דער אידישער באַפעלקערונג. פאַר די לעצטע פינף צענדליג יאָר האָט זי זיך פאַרגרעסערט פון 0,03 ביז 1,42.

אין די באַזונדערע קאַנאַדער פּראָווינצן דערגרייכט די אידישע באַפעלקערונג (לויט דער נאַציאָנאַליטעט) פאָלגנדיגע צאָלן:

	1901	1921
Quebec	7 607	47 977
Ontario	5 337	47 798
Manitoba	1 514	16 669
Saskatchewan	198	5 380
Alberta	17	3 242
Nova Scotia	449	2 616
British Columbia	543	1 696
New-Brunswik	395	1 243
Prince Edward Island	17	21
Jukon	54	8
Northwest Territories	—	1
	16 131	126 196

90 פּראָצענט פון אַלע קאַנאַדער אידן וואוינען אין די דריי פּראָווינצן — קוועבעק, אָנטאַריאָ און מאַניטאָבאַ. דאָס דאָזיגע בילד בלייבט כמעט אומבאַרענדערט זיט דער פאָלק־ציילונג פון 1881. די צאָל אידן אין די דאָזיגע דריי פּראָווינצן האָט באַטראָגן לגבי אַלע קאַנאַדער אידן:

1881	92,6 פּראָצענט
1891	89,6 „
1901	90,0 „
1911	90,4 „
1921	89,1 „

אין די דאָזיגע פּראָווינצן איז דער פּראָצענט אידן לגבי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג גרעסער פון דורכשניט פאַרן נאַנצן לאַנד. אין 1921 באַטרעפט ער:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

אין קוועבעק 2,0
„ אנטאריאָ 2,7
„ מאַניטאבאַ 1,6

די גרעסטע אידישע קהלות פון קאַנאַדאַ געפינען זיך אין פאָלגנדיגע שטעט:

	אידישע בעפעלקערונג Jüd. Bev. —1911—	%	אידישע בעפעלקערונג Jüd. Bev. —1921—	די גאַנצע בעפעלקערונג Ges. Bev. —1921—
Montreal	27 948	6,9	42 717	618 506
Toronto	18 237	6,6	34 619	521 893
Winnipeg	9 023	8,1	14 449	179 087
Ottava	1 776	2,6	2 799	107 843
Hamilton	1 681	2,2	2 560	114 151
Vancouver . . .	973	1,1	1 270	117 217
Calgary	604	2,0	1 247	63 305
Windsor	805	2,8	1 079	38 591

צוזאַמען געפינען זיך אין די דאָזיגע שטעט אַנערך 80 פּראָצענט פון דער גאַנצער אידישער בעפעלקערונג.

(Sixth Census of Canada, 1921. Vol. I. Ottava. 1924)

י. ק.

די אידן אין עסטלאַנד

— 1922 —

Zahl der Juden in Estland

לויט דער ציילונג פון 28 דעצעמבער 1922 (פאַרעפנטליכט אין דער אויסגאַבע פון צענטראַלער סטאַטיסטישער פאַרוואַלטונג: Eesti Statistika Kuukiri № 24 (3). Tal'inn. 1924) זיינען פאַראַן אין עסטלאַנד:

אידן — Juden	4 566
עסטן — Esten	969 976
רוסן — Russen	91 109
אַנדערע — Sonst.	41 408
צוזאַמען — Zus. . . .	1 107 059

אידן מאַכן דאָ אויס נישט מער, ווי 0,4 פּראָצענט פון דער גאַנצער בעפעלקערונג.

דער פּראָצענט אידן אין די שטעט דערנייכט ביז 1,7, ווייער אבסאָלוטע צאָל איז 4,403, ד. ה. 96,4 פּראָצענט פון אַלע עסטלענדישע אידן. סך־הכל וואוינען אין די שטעט פון עסטלאַנד 263,425 נפשות, ד. ה. 23,8 פּראָצענט פון דער גאַנצער בעפעלקערונג.

די גרעסטע אידישע קהלות געפינען זיך אין טאַלין (רעוועל), טאַרטו, נאַרוואַ, פּאַרנו און וואַלגאַ. די צאָל אידישע נפשות בעטרעפט אין:

	מענער	פרויען	צוזאַמען	%
טאַלין	926	1003	1,929	1,6
טאַרטו . . .	561	554	1,115	2,2
וואַלגאַ . . .	184	209	393	4,2
נאַרוואַ	168	150	318	1,2
פּאַרנו	119	117	236	1,3

דער נעשלעכט־צוזאַמענשטעל פון דער אידישער בעפעלקערונג איז פיל גינציגער, ווי בא דער אַלגעמיינער. אויף יעדע 1000 מענער איז בא אידן פאַראַן 1022 פרויען (2356 מענער און 2283 פרויען), בא דער אַלגעמיינער בעפעלקערונג — 1128; אין די שטעט איז אויף יעדע 1000 מענער פאַראַן פרויען: בא אידן — 1027 (2172 מענער און 2231 פרויען), בא דער אַלגעמיינער בעפעלקערונג — 1244.

מ־ן

די צאָל אידן אין ווין

— 1923 —

Zahl der Juden in Wien

לויט דער לעצטער פאָלק־ציילונג פון 1923 פאַרמאָגט ווין אַ בעפעלקערונג פון 1 865 780 נפשות. זי פאַרטיילט זיך לויט דער אמונה אויף:

רוימיש־קאַטוילישע	1 518 330	81,4
עוואַנגעלישע	89 132	4,8
אידישע	201 513	10,8
אַנדערע	56 805	3,0
צוזאַמען . .	1 865 780	100,0

פון דער ציילונג אין 1910 אָן איז די רוימיש־קאַטוילישע בעפעלקערונג קלענער געוואָרן אויף 13,9 פּראָצענט (פון 1 763 375 נפשות), די עוואַנגעלישע איז אויסגעוואַקסן אויף 16,0 פּראָצענט (פון 76 850), די קאָנפעסיאָנסלאָזע זיינען אויסגעוואַקסן כמעט זעקס מאָל (פון 4766 ביז 33 087) און די אידישע צאָל האָט זיך פאַרגרעסערט אויף 15 פּראָצענט (פון 175 318).

דער אמונה־באַשטאַנד פון דער בעפעלקערונג האָט זיך געענדערט אויף אַזאַ־אופן:

	1910	1923
רוים.־קאַטוליש	86,8	81,4
עוואַנגעליש	3,8	4,8
אידיש	8,6	10,8
קאָנפעסיאָנסלאָז	0,2	1,8
אַנדערע	0,6	1,2
צוזאַמען . .	100,0	100,0

מער פון צען פּראָצענט פון בעפעלקערונג מאַכן אויס די אידן אין אַכט באַצירקן, אַם גרעסטן איז ער אין:

לעאָפּאָלדשטאַט	59 722	אידן	38,5 פּראָצענט
אלזערגרונד	23 746	„	25,1 „
איטעוויינינג שטאַט	10 462	„	24,3 „
בריגיטענוי	17 572	„	18,0 „

פון אַלע 201,513 אידישע אייטוואוינער זיינען נאָר 77 260 — 38,3% געבוירענע ווינער; 7967 — 4,0 פּראָצענט זיינען געבוירן אין אַנדערע טיילן פון אויסטרייך און העכער אַ העלפט פון דער אידישער בעפעלקערונג (57,7% — 116 286) זיינען געבוירן אין נעוו. עסטרייך אָדער אין אויסלאַנד.

פון דער ניט־אידישער בעפעלקערונג זיינען:

געבוירענע ווינער	55,7	פּראָצענט
פון איבערגין עסטרייך . .	17,8	„
פון נעוו. עסטרייך און אַנד. .	26,5	„

די דאָזיגע ציפערן ווייזן, אַז דער שטראָם אידן קיין ווין איז די לעצטע יאָרן געווען פאַרהעלטניסמעסיג שטאַרקער איידער בא ניט־אידן.

(Statistische Nachrichten N. S. Wien 25/V 1925)

י. ק.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

די צאָל אידן אין אַמסטערדאַם

1796 — 1920

Die Zahl der Juden in Amsterdam

די צאָל אידן אין אַמסטערדאַם האָט אין 1920 לויט דער סאָלק-ציילונג באַטראָפן 67 249 נפשות. צוזאַמען מיט די נייע שטאָט-טיילן, וואָס זיינען צוגעקומען צו אַמסטערדאַם ערשט אין 1920, ציילט די שטאָט 68 758 אידן.

פאָלגנדיגע ציפערן וויזן אונז די אינטערעסאַנטע אַנטוויקלונג פון דער אַמסטערדאַמער אידישער קהלה פאַר 125 יאָר:

יאָר Jahr	אַלג. באַפ. Ges. Bev.	איד. באַפ. Jüd. Bev.	%
1796	200 560	23 549	11,7
1815	180 179	17 706	9,8
1829	202 769	21 587	10,6
1859	241 348	26 725	11,0
1879	317 011	40 318	12,7
1899	510 853	59 065	11,5
1909	566 131	60 970	10,7
1920	647 427	67 249	10,3

(Die Resultaten der Volks- en Beroepstelling van 31. Dez. 1920 voor Amsterdam.—Statistische Mededeelingen № 72, Amsterdam 1924).

די אידן אין טשערנאָוויץ

— 1919 —

Die Zahl der Juden in Czernowitz

בא דער לעצטער פאָלק-ציילונג פון 1919-טן יאָר איז די טשערנאָוויצער באַפעלקערונג באַשטאַנען, לויט דער נאַציע, פון:

Die Bevölkerung nach Nationalität:

	abs.	%
אידן — Juden	43.555	47,4
דייטשן — Deutsche	14.597	15,9
רומענער — Rumänen	12.639	13,8
פאָליאַקן — Polen	10.848	11,8
רומענער — Ruthener	9.566	10,4
אַנדערע — Sonstige	647	0,7
ס"ה — Zus.	91.852	100,0

לויט דער אמתה זיינען דאָס יאָר געווען אין טשערנאָוויץ:

Die Bevölkerung nach Konfession:

	abs.	%
אידן — Juden	43.701	47,6
רומ.-קאַט. — Röm.-Kath	22.365	24,3
גריק.-קאַט. — Griech -Kath.	6.543	7,1
אָרטאָד. — Gr.-Orthod.	15.524	16,9
עוואַנגעל. — Evangelisch	3.469	3,8
אַנדערע — Sonstige	250	0,3
ס"ה — Zus.	91.852	100,0

זעדר אַ אינטערעסאַנט ביכל שטעלט מיט זיך פאַר די אַנטוויקלונג פון דער אידישער און ניט-אידישער באַפעלקערונג פון דער שטאָט פאַר די לעצטע 20 יאָר, פון 1900 ביז 1919.

	1900	1910	1919	+ פּלוס 1900-10	− מינוס 1910-19
אידן	21.587	28.613	43.701	+ 32,5	+ 52,7
רוים.-קאַט.	18.936	23.799	22.365	+ 25,7	— 6,0
גריק.-קאַט.	7.844	9.588	6.543	+ 22,2	—31,8
אָרטאָד.	15.621	20.615	15.524	+ 32,0	—24,7
עוואַנגעליש	3.546	4.369	3.469	+ 23,2	—20,6
אַנדערע	88	144	250	+ 63,6	+ 73,6
ס"ה	67.622	87.128	91.852	+ 28.8	+ 5.4

מונם 1900-טן ביז 1910 פאַרגרעסערן זיך ביידע גרופּעס אין אַ זעהר באַדייטגדיגער מאָס: די אידן — אויף 32,5 פּראָצענט, די ניט-אידן — אויף 27,1 פּראָצענט.

פאַר די יאָרן 1910—1919 פאַרגרעסערט זיך די צאָל אידן נאָך שטאַרקער — און שטיינט איבער די צאָל פון 1910 יאָר אויף 52,7 פּראָצענט; די ניט-אידישע באַפעלקערונג אָבער פאַרקלענערט זיך בערך אויף אַ זעקסטל. זי קערט זיך אום צו דער זעלבער מדרגה, ווי אין 1900-טן יאָר, בשעת די אידישע באַפעלקערונג איז שוין צוויי מאָל אַזוי גרויס (+102,4%), ווי אין 1900.

די מלחמה מיט די אינוואַזיעס האָבן רואינירט ביידע — אַז די אידן, אַז די קריסטליכע באַפעלקערונג. דער וואוקס פון דער אידישער באַפעלקערונג גייט אינגאַנצן אויפן חשבון פון די אָנגעלאָסענע פון גאַליציע און פון דער נאָכצער בוקאָווינער פּראָוויניץ. דאָס איבערוואַנדערן פון דער פּראָוויניץ קיין טשערנאָוויץ איז פאַרגעקומען באַזונדערס שטאַרק פון סוף 1918 אָן, ווען די רומענישע חילות האָבן אָנגעהויבן פאַרנעמען בוקאָווינע (נאָוועמבער 1918).

(Buletinul Statistic al Romaniei. № 4—5, 1920. Dr. Jon Jonascu Populatia orasului. Cernauti (pe Anii 1762—1919).

י. ק.

די צאָל אידן אין די שטעט פון מאַראָקאָ

— 1921 —

Die Juden in den Marokkanischen Städten

פון די 84 302 אידישע איינוואוינער פון מאַראָקאָ וואוינען אין די 15 גרעסטע שטעט פון לאַנד 65 610 נפשות, ד. ה. 77,8 פּראָצענט.

די גרעסטע אידישע קהלות פון מאַראָקאָ זיינען:

	די גאַנצע באַפ. Ges. Bev.	איד. באַפ. Jüd. Bev.
Casablanca	191.690	13.010
Marrakech	139.874	11.043
Mogador	20.299	9.487
Fez	70.545	7.684
Meknes	36.592	5.763
Sati	26.396	3.522
Maragan	21.495	3.190
Sefrou	8.162	3.129
Rabat	30.953	3.004
Sale	24.216	2.500
Oudjda	22.333	1.391

(H. Bunge: „Démographie de l'Afrique française du Nord au début du vingtième siècle".—Journ. Stat. Paris. Juil.—Sept. 1924).

י. ק.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די אידן אין דאַנציג

— 1924 —

Zahl der Juden in Danzig

די אידישע באַפעלקערונג אין דאַנציג האַלט די לעצטע יאָרן אין שטאַרקן וואַקסן. פון 7 282 נפשות אין 1923־טן יאָר האָט זי אין 1924 דערגרייכט שוין ביז 9 239 נפשות. פאַרגלייכנדיג די דאַטן פאַר די לעצטע פאָלק־צײַלונגען אין דאַנציג, באַקומען מיר פאָלגנדיגע רעזולטאַטן:

	אידן Juden	בכלל Ges. Bev.	%
I. XII. 1910	2 717	330 252	0,8
.I XI. 1923	7 282	366 730	2,0
I. VIII. 1924	9 239	383 995	2 4

דער גרעסטער טייל פון דער אידישער באַפעלקערונג זיינען פרעמדע.

(Statistische Mitteilungen der Freien Stadt Danzig, Nr. 9/10 1925)

II.

Wirtschaft — עקאָנאָמיק

אידן־מיליאָנערן אין די פאַראייניגטע שטאַטן

Jüdische Millionäre in U. S. Amerikas

פאַר עטליכע יאָרן האָט זאַמבאַרט אויפגעהויבן די פראַגע וועגן דער ראָל פון די אידן אינם אויפקומען און אין דער אַנטוויקלונג פונם קאַפּיטאַליזם. ס'איז קיין ספק נים, אַז זאַמבאַרט האָט העמאָלט אַ סך איבערגעטריבן און האָט צוגעשריבן אידן אַזעלכע אויפטוען, וועלכע זיינען נאָר נים קיין אידישע אָדער נים נאָר אידישע. אָבער איין פאַרדינסט האָט נעווים זאַמבאַרט — ער האָט קלאָר און בולט פאָרמולירט די פראַגע וועגן דער וואָג פון אידישן פאָלק אין דער אַנטוויקלונג פון עקאָנאָמישן לעבן פון די פעלקער, דער וואָג, וועלכע איז אין קיין שום פרט נים אַנטשפּרעכנד דער צאָל. וואַרום וואָס פאַר אַ ראָל די צאָל און די מאַסע זאָלן נים שפּילן אין דער געשיכטע, קאָן מען נים לייקענען אין דעם גרויסן ווערט און איינפלוס פון באַזונדער אויסגעשפּראָכענע קליינע גרופּעס, פון איינאַרטיג און איינגאַרטיג אַנטוויקלטע גרופּעס, וואָס באַקומען אין באַשטימטע געשיכטליכע פּעריאָדן בײַ באַשטימטע באַדינונגען אַ באַזונדער וואָג אינם אַנטוויקלונג־גאַנג פון די דאָזיגע גרויסע צאָלן און געדיכטע מאַסן. און אין אַזאַ מין זין קאָן מען שוין נעווים רעדן וועגן אַ באַזונדער וויכטיגער ראָל פון אידן אין דער מאָדערנער עקאָנאָמישער געשיכטע פון דער מענשהייט.

מיר האַלטן דעריבער פאַר וויכטיג קלייבן ידיעות און דאַטן, וואָס באַלייכטן דעם אָנטייל פון אידן אין באַזונדערע עקאָנאָמישע ערשיינונגען, ווען אפילו דאָס האַנדלט זיך נים וועגן די ברייטע אידישע מאַסן, נאָר וועגן אַ פּאַר צענדליג אידן.

דער באַקאַנטער רוסישער סאָציאָלאָג פיטירים סאָראָקין האָט פאַרעפנטליכט אין Journal of Social Forces, New-York 1925 אַ אינטערעסאַנטע אַרבעט איבער די נאַציאָנאַליטעט פון העכער פיר הונדערט מיליאָנערן פון די פאַראייניגטע שטאַטן. ער האָט צונויפגעשטעלט פאָלגנדיגע טאַבעלע:

נאַציאָנאַליטעט	געשטאָרבענע מיליאָנערן abs.	%	לעבנדיגע מיליאָנערן abs.	%
ענגלענדער, שאָט.				
און אירלענדער	150	71,8	113	57,9
דייטשן	29	13,9	30	15,4
פראַנצויזן	14	6,7	12	6,1
אידן	9	4,3	30	15,4
אַנדערע	7	3,3	10	5,2
סך־הכל	209	100,0	195	100,0

סאָראָקין האָט דעם מאַטעריאַל נעמען פון פאַרשידענע אויסגאַבן וועגן די געשטאָרבענע מיליאָנערן און פון די שטייער־איינצאָלונגען פון 1924 פאַר די לעבעדיגע מיליאָנערן. פאַרשטייט זיך, אַז דאָ קאָן מען שטעלן נים ווייניג קשיות — צי האָט ער אויסגעשעפּט אַלע מיליאָנערן, צי ער האָט צופעליג אַרויסגעכאַפּט נאָר אַ געוויסע צאָל; צי קאָן מען בכלל בילדן אַזאַ גרופּע ווי מיליאָנערן — ס'קאָן דאָך זיין איין מיליאָנער, וואָס זאָל פאַרמאָגן אַזוי פיל, וויפיל אַנדערע הונדערט. אָבער דאָך האָט די געבראַכטע טאַבעלע אַ געוויסן ווערט.

מיר זעהען פון איר, אַז צווישן אַלטן דור מיליאָנערן, וואָס האָט אַלזאָ געמאַכט ווייניג מיליאָנען אין דער צווייטער העלפט פון 19־טן יאָרהונדערט, האָבן אידן אויסגעמאַכט סך־הכל 4,3% און צווישן אינגן דור מיליאָנערן — שוין נאָכצו 15,4 פּראָצענט, כמעט פיר מאָל מער ווי דער פּראָצענט אידן אין דער באַפעלקערונג פון די פאַראייניגטע שטאַטן.

פון די 30 אידישע מיליאָנערן פונם אינגן דור זיינען 8—7 דייטשע יאַהודים, בערך אַ פערטל, ווען זייער פּראָצענט צווישן אַמעריקאַנער אידן בכלל איז אַ סך קלענער. דאָס דערקלערט זיך מסתמא מיט דעם, וואָס די דייטשע אידן לעבן אַ סך לענגער אין אַמעריקאַ. וואַרום פון 292 געשטאָרבענע מיליאָנערן בכלל זיינען געווען נאָר 49 אָדער 13,3% אַזעלכע, וועלכע זיינען נים געבוירן געוואָרן אין אַמעריקאַ, און פון 361 לעבעדיגע מיליאָנערן זיינען סך־הכל 30 אָדער 8,3% געווען נים קיין געבוירענע אין אַמעריקאַ. פון דערפון איז נעדרונגען, אַז דער ערשטער דור עמיגראַנטן נים בכלל אַ קליינעם פּראָצענט מיליאָנערן.

י. ל.

אידישער גרויס־גרונט־באַזיץ אין פּוילן

— 1921 —

Jüdischer Bodenbesitz in Polen

די ידיעות וועגן גרויס־גרונט־באַזיץ אין פּוילן זיינען צונויפגעשטעלט אויפן סמך פון דער אויסמאָרשונג, וואָס איז דורכגעפירט געוואָרן דורך דער צענטראַלער סטאַטיסטישער פאַרוואַלטונג. די ציפערן גיבן אַ בילד אומגעפער צו יולי 1921.

די רעזולטאַטן פון דער אויסמאָרשונג לויט איינצלנע וואָיעוואָדסטוועס און פּאָוויאַטן זיינען פאַרעפנטליכט אין Miesięcznik Statystyczny פאַר 1922 און 1923. ס'פעלן ידיעות וועגן 180 מאַיאָנטקעס — 14% פון דער נאָכצער צאָל — אין ווילנער וואָיעוואָדסטוו, וועגן 15,4% פון די מאַיאָנטקעס אין וואָלינער און וועגן 13,0% מאַיאָנטקעס אין נאָוואָגרודער וואָיעוואָדסטוו. פאַר גרויס־גרונט־באַזיץ (Wielka własność rolna) האָט די אויסמאָרשונג נערעכנט אַלע מאַיאָנטקעס מיט אַ שטח פון העכער 50 העקטאַר (45,8 דעסיאַטין).

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

די צאָל אידן אין אַמסטערדאַם

1796 — 1920

Die Zahl der Juden in Amsterdam

די צאָל אידן אין אַמסטערדאַם האָט אין 1920 לויט דער פאָלק־ציילונג באַטראָפן 67 249 נפשות. צוזאַמען מיט די נייע שטאָט־טיילן, וואָס זיינען צוגעקומען צו אַמסטערדאַם ערשט אין 1920, ציילט די שטאָט 68 758 אידן.

פאָלגנדיגע ציפערן וויזן אונז די אינטערעסאַנטע אַנטוויקלונג פון דער אַמסטערדאַמער אידישער קהלה פאַר 125 יאָר:

יאָר Jahr	אַלג. בעפ. Ges. Bev.	איד. בעפ. Jüd. Bev.	%
1796	200 560	23 549	11,7
1815	180 179	17 706	9,8
1829	202 769	21 587	10,6
1859	241 348	26 725	11,0
1879	317 011	40 318	12,7
1899	510 853	59 065	11,5
1909	566 131	60 970	10,7
1920	647 427	67 249	10,3

(Die Resultaten der Volks- en Beroepstelling van 31. Dez. 1920 voor Amsterdam.—Statistische Mededeelingen № 72, Amsterdam 1924).

די אידן אין טשערנאָוויץ

— 1919 —

Die Zahl der Juden in Czernowitz

בא דער לעצטער פאָלק־ציילונג פון 1919־טן יאָר איז די טשערנאָוויצער באַפעלקערונג באַשטאַנען, לויט דער נאַציע, פון:

Die Bevölkerung nach Nationalität:

	abs.	%
אידן — Juden	43.555	47,4
דייטשן — Deutsche	14.597	15,9
רומענער — Rumänen	12.639	13,8
פאָליאַקן — Polen	10.848	11,8
רומענער — Ruthener	9.566	10,4
אַנדערע — Sonstige	647	0,7
ס״ה — Zus.	91.852	100,0

לויט דער אמונה זיינען דאָס יאָר געווען אין טשערנאָוויץ:

Die Bevölkerung nach Konfession:

	abs.	%
אידן — Juden	43.701	47,6
רומ.־קאַט. — Röm.-Kath	22.365	24,3
גריק.־קאַט. — Griech.-Kath.	6.543	7,1
אָרטאָד. — Gr.-Orthod.	15.524	16,9
עוואַנגעל. — Evangelisch	3.469	3,8
אַנדערע — Sonstige	250	0.3
ס״ה — Zus.	91.852	100,0

ווייטער אַ אינטערעסאַנט בילד שטעלט מיט זיך פאָר די אַנטוויקלונג פון דער אידישער און ניט־אידישער באַפעלקערונג פון דער שטאָט פאַר די לעצטע 20 יאָר, פון 1900 ביז 1919.

	1900	1910	1919	+ פּלוס − 1900-10	1910-19
אידן . .	21.587	28.613	43.701	+ 32,5	+ 52,7
רוים.־קאַט. .	18.936	23.799	22.365	+ 25,7	— 6,0
גריק.־קאַט. .	7.844	9.588	6.543	+ 22,2	—31,8
אָרטאָד. . .	15.621	20.615	15.524	+ 32,0	—24,7
עוואַנגעליש .	3.546	4.369	3.469	+ 23,2	—20,6
אַנדערע . .	88	144	250	+ 63,6	+ 73,6
ס״ה .	67.622	87.128	91.852	+ 28.8	+ 5.4

פונם 1900־טן ביז 1910 פאַרגרעסערן זיך ביידע גרופּעס אין אַ זעהר באַרייטגדיגער מאָס: די אידן — אויף 32,5 פּראָצענט, די ניט־אידן — אויף 27,1 פּראָצענט.

פאַר די יאָרן 1919—1910 פאַרגרעסערט זיך די צאָל אידן נאָך שטאַרקער — און שטיינט איבער די צאָל פון 1910 יאָר אויף 52,7 פּראָצענט; די ניט־אידישע באַפעלקערונג אָבער פאַרקלענערט זיך בערך אויף אַ זעקסטל. זי קערט זיך אום צו דער זעלבער מדרגה, ווי אין 1900־טן יאָר, בשעת די אידישע באַפעלקערונג איז שוין צוויי מאָל אַזוי גרויס (+102,4%), ווי אין 1900.

די מלחמה מיט די אינוואַזיעס האָבן רואינירט ביידע — אַז די אידן, אַז די קריסטליכע באַפעלקערונג. דער וואוקס פון דער אידישער באַפעלקערונג נייט אינגאַנצן אויפן חשבון פון די אָנגעלאָזענע פון גאַליציע און פון דער נאַנצער בוקאָווינער פּראָווינץ, דאָס איבערוואַנדערן פון דער פּראָווינץ קיין טשערנאָוויץ איז פאַרגעקומען באַזונדערס שטאַרק פון סוף 1918 אָן, ווען די רומענישע חילות האָבן אָנגעהויבן פאַרנעמען בוקאָווינע (נאָוועמבער 1918).

(Buletinul Statistic al Romaniei. № 4—5, 1920. Dr. Jon Jonascu Populatia orasului. Cernauti (pe Anii 1762—1919).

י. ק.

די צאָל אידן אין די שטעט פון מאַראָקאָ

— 1921 —

Die Juden in den Marokkanischen Städten

פון די 84 302 אידישע איינוואוינער פון מאַראָקאָ וואוינען אין די 15 גרעסטע שטעט פון לאַנד 65 610 נפשות, ד. ה. 77,8 פּראָצענט.

די גרעסטע אידישע קהלות פון מאַראָקאָ זיינען:

	די גאַנצע בעפ. Ges. Bev.	איד. בעפ. Jüd. Bev.
Casablanca	191.690	13.010
Marrakech	139.874	11.043
Mogador	20.299	9.487
Fez	70.545	7.684
Meknes	36.592	5.763
Sati	26.396	3.522
Maragan	21.495	3.190
Sefrou	8.162	3.129
Rabat	30.953	3.004
Sale	24.216	2.500
Oudjda	22.333	1.391

(H. Bunge: „Démographie de l'Afrique française du Nord au début du vingtième siècle".—Journ. Stat. Paris. Juil.—Sept. 1924).

י. ק.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די אידן אין דאַנציג

— 1924 —

Zahl der Juden in Danzig

די אידישע באַפעלקערונג אין דאַנציג האַלט די לעצטע יאָרן אין שטאַרקן וואַקסן. פון 7 282 נפשות אין 1923־טן יאָר האָט זי אין 1924 דערגרייכט שוין ביז 9 239 נפשות. פאַרגלייכנדיג די דאָטן פון די לעצטע פאָלק־ציילונגען אין דאַנציג, באַקומען מיר פאָלגנדיגע רעזולטאַטן:

	אידן Juden	בכלל Ges. Bev.	%
I. XII. 1910	2 717	330 252	0,8
I. XI. 1923	7 282	366 730	2,0
I. VIII. 1924	9 239	383 995	2 4

דער גרעסטער טייל פון דער אידישער באַפעלקערונג זיינען פרעמדע.

(Statistische Mitteilungen der Freien Stadt Danzig, Nr. 9/10 1925)

II.

Wirtschaft — עקאָנאָמיק

אידן־מיליאָנערן אין די פאַראייניגטע שטאַטן

Jüdische Millionäre in U. S. Amerikas

פאַר עטליכע יאָרן האָט זאַמבאַרט אויפגעהויבן די פראַגע וועגן דער ראָל פון די אידן אינם אויפקומען און אין דער אַנטוויקלונג פונם קאַפּיטאַליזם. ס'איז קיין ספק ניט, אַז זאַמבאַרט האָט העמאָלט אַ סך איבערנעמריבן און האָט צוגעשריבן אידן אַזעלכע אויפסטען, וועלכע זיינען נאָר ניט קיין אידישע אָדער ניט נאָר אידישע. אָבער איין פאַרדינסט האָט נעווים זאַמבאַרט — ער האָט קלאָר און בולט פאָרמולירט די פראַגע וועגן דער וואָג פון אידישן פאָלק אין דער אַנטוויקלונג פון עקאָנאָמישן לעבן פון די פעלקער, דער וואָג, וועלכע איז אין קיין שום פּרט ניט אַנטשפּרעכנד דער צאָל. וואַרום וואָס פאַר אַ ראָל די צאָל און די מאַסע זאָלן ניט שפּילן אין דער געשיכטע, קאָן מען ניט לייקענען אין דעם גרויסן ווערט און איינפלוס פון באַזונדער אויסגעשפּראָכענע קליינע גרופּעס, פון איינאַרטיג און איינגאַרטיג אַנטוויקלטע גרופּעס, וואָס באַקומען אין באַשטימטע געשיכטליכע פעריאָדן אַן באַשטימטע באַדייטונגען אַ באַזונדער וואָג אינם אַנטוויקלונג־גאַנג פון די דאָזיגע גרויסע צאָלן און געדיכטע מאַסן. און אין אַזאַ מין זין קאָן מען שוין נעווים רעדן וועגן אַ באַזונדער וויכטיגער ראָל פון אידן אין דער מאָדערנער עקאָנאָמישער געשיכטע פון דער מענשהייט.

מיר האַלטן דעריבער פאַר וויכטיג קלייבן ידיעות און דאַטן, וואָס באַלייכטן דעם אָנטייל פון אידן אין באַזונדערע עקאָנאָמישע ערשיינונגען, ווען אפילו דאָס האַנדלט זיך ניט וועגן די ברייטע אידישע מאַסן, נאָר וועגן אַ פּאָר צענדליג אידן.

דער באַקאַנטער רוסישער סאָציאָלאָג פיטירים סאָראָקין האָט פאַרעפנטליכט אין Journal of Social Forces, New-York 1925 אַ אינטערעסאַנטע אַרבעט איבער די נאַציאָנאַליטעט פון העכער פיר הונדערט מיליאָנערן פון די פאַראייניגטע שטאַטן. ער האָט צונויפגעשטעלט פאָלגנדיגע טאַבעלע:

נאַציאָנאַליטעט	בעשטאַרבענע מיליאָנערן abs.	%	לעבנדיג מיליאָנערן abs.	%
ענגלענדער, שאָט.				
און אירלענדער	150	71,8	113	57,9
דייטשן	29	13,9	30	15,4
פראַנצויזן	14	6,7	12	6,1
אידן	9	4,3	30	15,4
אַנדערע	7	3,3	10	5,2
סך־הכל	209	100,0	195	100,0

סאָראָקין האָט דעם מאַטעריאַל נעגומען פון פאַרשידענע אויסגאַבן וועגן די געשטאָרבענע מיליאָנערן און פון די שטייער־איינצאָלונגען פון 1924 פאַר די לעבעדיגע מיליאָנערן. פאַרשטייט זיך, אַז דאָ קאָן מען שטעלן ניט ווייניג קשיות — צי האָט ער אויסגעשעפּט אַלע מיליאָנערן, צי ער האָט צופעליג אַרויסגעכאַפּט נאָר אַ געוויסע צאָל; צי קאָן מען בכלל בילדן אַזאַ גרופּע ווי מיליאָנערן — ס'קאָן ראָך זיין איין מיליאָנער, וואָס זאָל פאַרמאָגן אַזוי פיל, וויפיל אַנדערע הונדערט. אָבער דאָך האָט די געבראַכטע טאַבעלע אַ געוויסן ווערט.

מיר זעהען פון איר, אַז צווישן אַלטן דור מיליאָנערן, וואָס האָט אַלזאָ געמאַכט ווייניג מיליאָנען אין דער צווייטער העלפט פון 19־טן יאָרהונדערט, האָבן אידן אויסגעמאַכט סך־הכל 4,3% און צווישן אינגן דור מיליאָנערן — שוין נאָכצע 15,4 פּראָצענט, כמעט פיר מאָל מער ווי דער פּראָצענט אידן אין דער באַפעלקערונג פון די פאַראייניגטע שטאַטן.

פון די 30 אידישע מיליאָנערן פונם אינגן דור זיינען 8—7 דייטשע יאַהודים, בערך אַ פערטל, ווען זייער פּראָצענט צווישן אַמעריקאַנער אידן בכלל איז אַ סך קלענער. דאָס דערקלערט זיך מסתּמא מיט דעם, וואָס די דייטשע אידן לעבן אַ סך לענגער אין אַמעריקאַ. וואַרום פון 292 געשטאָרבענע מיליאָנערן בכלל זיינען געווען נאָר 49 אָדער 13,3% אַזעלכע, וועלכע זיינען ניט געבוירן געוואָרן אין אַמעריקאַ, און פון 361 לעבעדיגע מיליאָנערן זיינען סך־הכל 30 אָדער 8,3% געווען ניט קיין געבוירענע אין אַמעריקאַ. פון דערפון איז נעדרונגען, אַז דער ערשטער דור עמיגראַנטן ניט בכלל אַ קליינעם פּראָצענט מיליאָנערן.

י. ל.

אידישער גרויס־גרונט־באַזיץ אין פּוילן

— 1921 —

Jüdischer Bodenbesitz in Polen

די ידיעות וועגן גרויס־גרונט־באַזיץ אין פּוילן זיינען צוגרויסגעשטעלט אויפן סמך פון דער אויסמאָרשונג, וואָס איז דורכגעפירט געוואָרן דורך דער צענטראַלער סטאַטיסטישער פאַרוואַלטונג. די ציפערן גיבן אַ בילד אומגעפער צו יולי 1921.

די רעזולטאַטן פון דער אויסמאָרשונג לויט איינצלנע וואָיעוואָדסטוועס און פּאָוויאַטן זיינען פאַרעפנטליכט אין Miesięcznik Statystyczny פאַר 1922 און 1923. ס'פעלן ידיעות וועגן 180 מאַיאָנטקעס — 14% פון דער גאַנצער צאָל — אין ווילנער וואָיעוואָדסטווע, וועגן 15,4% פון די מאַיאָנטקעס אין וואָלינער און וועגן 13,0% מאַיאָנטקעס אין נאָוואָגרודער וואָיעוואָדסטווע. פאַר גרויס־גרונט־באַזיץ (Wielka własność rolna) האָט די אויסמאָרשונג נערעכנט אַלע מאַיאָנטקעס מיט אַ שטח פון העכער 50 העקטאַר (45,8 דעסיאַטין).

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

פון 17.582 איינגעפארשטע מאיאנטקעס מיט א שטח ערד פון 9.592.040 העקטאר האבן צו אידן געהערט נים מער ווי 286 מאיאנטקעס מיט 154.557 העקטאר, ד. ה. 1,6 פראצענט פון נאנצן גרויס-גרונט-באזיץ אין פוילן. מען דארף אבער רעכענען, אז דער וירקליכער אנטייל פון די אידן איז גרעסער, ווי 1,6 פראצענט, ווייל די אפיציעלע סטאטיסטיק גיט אן נישט די אמונה פון די נום-באזיצער (wyznań), נאר די נאציע-אנגעהעריגקייט (narodowość). דער חילוק קאן דא זיין א גאנץ גרויסער.

הן לוים דער צאל מאיאנטקעס און הן לוים זייער שטח פארנעמען די אידן דאס לעצטע ארט צווישן די איבעריגע נאציעס (ז. טאב.). אויפן ערשטן ארט נייען די פאליאקן מיט 81,5 פראצענט מאיאנטקעס און 80,7 פראצענט פון שטח ערד; אויפן צווייטן — די דייטשן מיט 10,7 פראצענט מאיאנטקעס און 7,2 פראצענט שטח; אויף דעם דריטן ארט געפינען זיך די „אנדערע" (מערסטנטיילס — רוסן, ווייסרוסן און רומענער) מיט 6,2 פראצענט מאיאנטקעס און 10,5 פראצענט פון באזיץ-שטח.

Bodenfläche in ha — שטח ערד אין העקטאר					Zahl der Güter — מאיאנטקעס					
davon: — פון דיי אין די:				די נאנצע צאל	davon: — פון דעם זיינען:				די נאנצע צאל	
אנדערע sonstige	דייטשע deutsche	אידישע jüdische	פוילישע polnische	Gesamtzahl	אנדערע sonstige	דייטשע deutsche	אידישע jüdische	פוילישע polnische	Gesamtzahl	Wojewodschaft — וואיעוואדסטוע
—	—	269	549	818	—	—	1	5	6	St. Warschau — (שטאט) וואַרשע
2 201	1 500	6 384	831 188	841 273	14	15	29	2 591	2 649	Warschau — וואַרשעווער
2 197	1 145	11 795	424 886	440 023	6	5	16	914	941	Lodz — לאָדזער
406	3 405	4 939	439 465	448 215	2	1	29	783	815	Kielc — קיעלצער
2 522	78	3 550	733 895	740 045	11	1	15	880	907	Lublin — לובלינער
26 509	158	3 544	353 444	383 655	55	1	9	877	942	Bialostok — ביאלאסטאקער
53 151	6 126	397	351 910	411 584	202	4	4	899	1 109	Wilno — ווילנער
102 160	434	2 954	499 817	605 365	138	2	10	997	1 147	Nowogrod — נאָוואָגרודער
478 728	—	51 136	1 099 086	1 628 950	276	—	17	555	848	Poljessie — פאָליעסיער
225 319	2 207	6 540	378 020	612 086	288	8	1	454	751	Wolyn — וואָלינער
6 639	385 126	1 890	678 674	1 072 329	6	1 051	2	1 501	2 560	Posen — פויזנער
320	206 898	419	264 577	472 214	3	753	3	1 586	2 345	Pommern — פאָמערן
10 652	7 511	3 563	304 064	325 790	9	6	15	578	608	Krakau — קראָקער
13 335	35 721	32 070	657 770	738 896	19	22	79	806	926	Lemberg — לעמבערגער
72 684	6 025	8 482	250 312	337 503	36	4	24	356	420	Stanislau — סטאַניסלאַווער
4 524	359	16 625	469 699	491 207	19	3	32	534	588	Tarnopol — טאַרנאָפּאָלער
—	36 989	—	5 098	42 087	—	13	—	7	20	Schlesien — צעשינער
1 001 347	**693 682**	**154 557**	**7 742 454**	**9 592 040**	**1 084**	**1 889**	**286**	**14 323**	**17 582**	**Polen — נאַנץ פוילן**
10,5	7,2	1,6	80,7	100,0	6,2	10,7	1,6	81,5	100,0	%

שליסט מען אבער אויס פויזן און פאמערן, וואו מצעפינען זיך 95,5 פראצענט פון אלע דייטשע מאיאנטקעס, באקומט מען אויפן ערשט ארט די פאליאקן מיט 88,6% מאיאנטקעס און 84,5% באזיץ-שטח, אויפן צווייטן די רוסן, ווייסרוסן, רומענער מיט אנטשפרעכנדיג 8,5% און 12,3%, די אידן שוין אויפן דריטן ארט (2,2% און 1,9%) און ערשט צום סוף די דייטשן (0,7% און 1,3%).

דער פראצענטועלער אנטייל פון די אידן אין איינצלנע וואיעוואדסטוועס איז מארגעשטעלט אויף פאלגנדיגן אופן:

	פראצענט פון אידן: מאיאנטקעס	שטח ערד
וואַרשע (שטאט)	16,7	32,9
וואַרשעווער	1,1	0,8
לאָדזער	1,7	2,7
קעלצער	3,5	1,1
לובלינער	1,7	0,5
ביאלאסטאקער	1,0	0,9
ווילנער	0,4	0,1
נאָוואָגרודער	0,9	0,5
פאָליעסער	2,0	3,1
וואָלינער	0,1	1,1
פויזנער	0,1	0,2
פאָמערשע	0,1	0,1
קראָקער	2,5	1,1
לעמבערגער	8,5	4,4
סטאַניסלאַווער	5,7	2,5
טאַרנאָפּאָלער	5,4	3,4
צעשינער	—	—

גרעסער, ווי אומעטום, איז דער פראצענט אידישע מאיאנטקעס, ווי אויך דער אידישער באזיץ-שטח, אין גאליציע: אין לעמבערגער, טאַרנאָפּאָלער און סטאַניסלאַווער וואיעוואדסטוועס.

איינצלנע פאויאטן ווייזן ארויס א סך א גרעסערן אידישן אנטייל, ווי די דורכשניטן פאר נאנצע וואיעוואדסטוועס. אין ליסקער פאויאט פון לעמבערגער וואיעוואדסטוועס באטרעפט דער פראצענט אידישע מאיאנטקעס 35,0, פון אידישן באזיץ-שטח — 32,9; אין בערשטשאווער פאויאט פון טאַרנאָפּאָלער וואיעוואדסטוועס — אנטשפרעכנדיג 31,2% און 21,7%; אין פאויאט טורקא, סטאַניסלאַווער וואיעוואדסטוועס, פארמאגן די אידן 21,2

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

פראצענט פון אלע מאיאנטקעס; אין פאוויאט סטאר סאמבאר, לעמבערגער וואיעוואדסטוו, נעהערט צו אידן 12,3 פראצענט פון באזויץ-שטח; אין וועלונער פאוויאט פון לאדזער וואיעוואד-סטוו — 7,1 פראצענט מאיאנטקעס און 16,7 פראצענט פון גרונט-באזויץ. פון די זעקס מאיאנטקעס בא דער שטאט וואַרשע איז איינער א אידישער. זיין גאנצער באזויץ-שטח נעמט ארום א דריטל פון דעם באזויץ-שטח פון אלע מאיאנטקעס בא וואַרשע.

לויט דער דורכשניטליכער גרוים פון מאיאנטעק שטייען די אידישע נומבאויצער אויף איין מדרגה מיט די פוילישע. ביידע האבן א דורכשניט פון 540 העקטאר אויף איין מאיאנטעק. דער דורכשניט פון א דייטשן מאיאנטעק איז פיל קלענער — 367,2 העקטאר.

י. ק.

אידישער באָדן-באַזיץ אין פּאַלעסטינע

1903—1923

Anteil der Juden am Boden Palästinas

ד"ר הלל הונאָ שאַכטעל'ס "Erez Jisrael Merkbuch", פון 1924 (בערלין, אַרויסגעגעבן פון קרן-היסוד, אָפּטיילונג פאַר צענטראַל-אייראָפּע) ברייגט פאָלגנדיגע אינטערעסאַנטע ציפערן וועגן וואוקס פון אידישן באָדן-באַזיץ אין ארץ-ישראל פאַר 20 יאָר.

Jahr—יאָר	Dunam—דונאַם
1903	302,837
1913	389,821
1923	750,392

פאַר 20 יאָר האָט זיך דער אידישער באָדן-באַזיץ פאַרגרעסערט אויף 147,8 פּראָצענט, ד. ה. דריטהאַלבן מאָל. דער גאַנצער וואוקס כמעט פאַלט אויס אויסן לעצטן צענדליג יאָר. פון 1903 ביז 1913 פאַרגרעסערט זיך דער באָדן-באַזיץ אויף 28,7 פּראָצענט; פון 1913 ביז 1923 — כמעט פאַרטאָפּלט (נעגיעור — +92,5%).

לגבי דעם גאַנצן שטח פון ברישטשן מאַגראַט-געביט אין פּאַלעסטינע, וואָס ווערט באַרעכנט מיט 19,800,000 דונאַם, באַטרעפט דער אידישער באָדן-באַזיץ אין 1923-טן יאָר 3,8%.

40,4 פּראָצענט פון גאַנצן אידישן באָדן-באַזיץ — 302,764 דונאַם — געהערט דער יק"א.

אינטערעסאַנט זיינען די פאָלגנדיגע אָפיציעלע ציפערן וועגן די ענדערונג אינם באָדן-באַזיץ פון פּאַלעסטינע אין משך פון 1923-טן יאָר.

פאַלן פון באָדן-פאַרקויף איז פאַרצייכנט געוואָרן 5117. ס'זיינען פאַרקויפט געוואָרן 74,298 דונאַם ערד. פון זיי:

אַראַבישע	72,038	דונאַם
אידישע	1,368	„
אייראָפּ.-קריסטליכע	892	„

אָפּגעקויפט האָבן פון דעם דאָזיגן סכום:

אַראַבער	29,520	דונאַם
אידן	44,302	„
אייראָפּ.-קריסטן	476	„
סך-הכל	74,298	דונאַם

פון דעם פאַרקויפטן באָדן איז בלויז 1,8 פּראָצענט געווען אידישער. צווישן די קניות אָבער מאַכן די אידישע אויס 59,6 פּראָצענט.

י. ק.

אידישע אינדוסט. אונטערנעמונגען אין לעטלאַנד

— 1921/1922 —

Jüdische industr. Unternehmungen in Lettland

די לעטלענדישע סטאַטיסטישע יאָרביכער פאַר 1921 און 1922 (Latvijas Statistiska Gada Grāmata) גיבן אָן פאָלגנדיגע ידיעות וועגן דעם צוזאַמענשמעל פון די אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען אין לעטלאַנד אין 1921 און 1922:

ס'זיינען געווען אונטערנעמונגען —

Nationalität der Fabrikbesitzer

	1921 abs.	1921 %	1922 abs.	1922 %
אידן — Juden	168	12,5	161	10,5
לעטישע — Letten	859	64,1	912	59,4
דייטשע — Deutsche	192	14,3	198	12,9
רוסישע — Russen	28	2,1	27	1,7
אַנדערע* — Sonst.	93	7,0	238	15,5
צוז. — Zus.	1,340	100,0	1,536	100,0

* אַנד. לעטישע בירגער און אויסלענדער.

די אידישע אונטערנעמונגען האָבן זיך פאַרקלענערט הן אַבסאָלוט הן רעלאַטיוו. די איבערגע דריי נאַציעס (לעטן, דייטשן, רוסן) פאַרגרעסערן זיך רעלאַטיווער גרויס, די אַבסאָלוטע צאָל אונטערנעמונגען ווערט אָבער בא זיי גרעסער (נאָר די רוסן האָבן ווייניגער מיט איין אונטערנעמונג).

פאַרגלייכט מען דעם אָנטייל פון יעדער נאַציע אין די אונטערנעמונגען מיט איר אָנטייל אין דער באַפעלקערונג, ווייזט זיך אַרויס, אַז ביידע יאָרן בלייבט דער אידישער פאַבריק-באַזיץ צוויי מאָל גרעסער, ווי דער פּראָצענט אידן אין לאַנד (5,0%). דער אָנטייל פון די דייטשן אינם פאַבריק-באַזיץ איז דריי מאָל גרעסער ווי אין דער באַפעלקערונג (3,8%). פאַרקערט, די רוסן מאַכן אויס אין לאַנד 5,5 פּראָצענט און האָבן נאָר אַ ערך 2,0 פּראָצענט אונטערנעמונגען.

די אינדוסטריעלע אינטערנעמונגען אין רינאַ פאַרטיילן זיך אויף פאָלגנדיגן אופן:

Nationalität der Fabrikbesitzer in Riga

	1921 abs.	1921 %	1922 abs.	1922 %
אידישע — Juden	89	25,0	97	23,7
לעטישע — Letten	145	40,7	161	39,4
דייטשע — Deutsche	78	21,9	80	19,5
רוסישע — Russen	5	1,4	4	1,0
אַנדערע — Sonst.	39	11,0	67	16,4
צוז. — Zus.	356	100,0	409	100,0

אויך דאָ ווהען מיר דאָס פאַלן פון רעלאַטיוון אָנטייל פון די אידן. פונדעסטוועגן בלייבט ער נאָך אַלץ צוויי מאָל גרעסער, ווי זייער אָנטייל אין דער באַפעלקערונג (13,6 פּראָצענט).

פיל גרעסער, ווי אין רינאַ, איז דער אָנטייל פון אידן אין פאַבריק-באַזיץ אין ליבאַוו און דווינסק. אין דער ערשטער דערגרייכט ער ביז 37,8 פּראָצענט (31 פון 82), אין צווייטן פונקט — ביז 76,9 פּראָצענט (10 פון 13 אין 1921).

אין אַלע איבערגע לעטלענדישע שטעט איז דער פּראָצענט אידישע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען נישט מער ווי 4,3 אין 1921-טן יאָר און 2,7 — אין 1922-טן. (38 פון 889 אין 1921 און 28 פון 1036 — אין 1922).

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די נרעסטע צאָל אידישע אונטערנעמונגען קאָנצענטרירט זיך אין הינגע, ליבאַווע און רחוינסק. אין די דאָזיגע דריי שטעט האָבן זיך אין 1921־טן יאָר נעסונען 77,4 פּראָצענט פון אַלע אידישע אונטערנעמונגען, אין 1922־טן יאָר שוין 82,6 פּראָצענט.

די ניט־אידישע לעטישע בירגער האָבן נעהאַט אין די דאָזיגע דריי שטעט אין 1921־טן יאָר נאָר 25,1 פּראָצענט פון זייערע אונטערנעמונגען, אין 1922־טן — 24,7 פּראָצענט. י. ק.

דער אידישער הויז־באַזיץ אין בודאַפּעשט

— 1920 —

Anteil der Juden am Hausbesitz in Budepest

אין לעגאַטן נומער פון „Allgem. Stat. Archiv" 1928/24 בריינגט דער אָנפירער פון דער אונגאַרישער סטאַטיסטיק, ד״ר מהידרינג, אַ רייע אינטערעסאַנטע ציפערן וועגן דער צילונג פון די הייזער אין בודאַפּעשט אין 1920־טן יאָר, בא וועלכער מ׳איז געמאַכט נעוואָרן דער פּרוב פעסטצושטעלן אויך די אמונה פון די הויז־באַזיצער.

Verteilung der Hausbesitzer nach der Grösse des Besitzes

Zusammen צוזאַמען		11 — 15		6 — 10		4 — 5		2 — 3		1		צאָל הייזער — Zahl d. Häuser / הויז־באַזיצער — Hausbesitzer
%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	
28,9	3 809	80,0	4	50,0	12	28,7	27	37,0	402	28,1	3 364	. . . . . Juden — אידן
71,1	9 366	20,0	1	50,0	12	71,3	67	63,0	685	71,9	8 601	. . . . . Christen — קריסטן
100,0	13 175	100,0	5	100,0	24	100,0	94	100,0	1 087	100,0	11 965	. . . Zusammen — צוזאַמען

צווישן די בעלי־בתים, וואָס פאַרמאָגן נאָר צו איין הויז, זיינען פאַראַן 28,1 פּראָצענט אידן; צווישן די באַזיצער פון 10—6 הייזער זיינען שוין נאָכצע 50% אידן; און אין דער רייכסטער גרופּע פאַבן שוין אויס די אידן די איבערוויגנדיגע מערהייט — 80 פּראָצענט.

פאַרמיילט מען די בעלי־בתים לויט דער צאָל הייזער, וואָס יעדער פון זיי פאַרמאָגט, באַקומט זיך, אַז מ׳זיינען געווען (אין פּראָצענטן):

		בא אידן	בא קריסטן
באַזיצער פון	1 הויז	88,3	91,8
„	2—3 הייזער	10,6	7,3
„	„ 4—5	0,7	0,7
„	„ 6—10	0,3	0,2
„	„ 11—15	0,1	0,0

מיר זעהען, אַז פון די קריסטליכע בעלי־בתים האָבן נאָר 8,2 פּראָצענט מער ווי איין הויז, פון די אידישע אָבער — 11,7 פּראָצענט.

באַזונדערס אינטערעסאַנט זיינען פאָלגנדיגע ציפערן:

	בא בודאַפּעשט	איר. הייזער	% אין איר. הייזער
וואוינונגען . .	159,152	67,856	42,6
צימער . . .	296,368	120,329	40,6
איינוואוינער . .	627,322	275,049	43,8

מקאָן פון די דאָזיגע ציפערן דרינגען, אַז אין די הענט פון די אידן נעפינען זיך די נרעסערע הייזער, וואַרום האָבנדיג 29,9% פון אַלע הייזער, האָבן זיי אָבער נעהאַט אין זייערע הייזער 43,8% פּראָצענט פון אַלע איינוואוינער.

מ—ן.

לויט דער דאָזיגער ציילונג האָבן זיך אין 1920־טן יאָר נעפינען אין בודאַפּעשט 20.020 הייזער, פון זיי האָבן 16.495, ד. ה. 82,4 פּראָצענט, נעהערט צו 14.558 פיזישע פּערזאָנען.

די אמונה האָט זיך איינגעגעבן פעסטצושטעלן בא 13.175 פיזישע פּערזאָנען. זיי זיינען באַשטאַנען פון:

אידן	3.809	28,9%
קריסטן . . .	9.366	71,1%

פון די 14.984 הייזער, וואָס זיי האָבן פאַרמאָגט, נעהערן:

אידן	4.484	29,9%
קריסטן	10.500	70,1%

דער פּראָצענט אידן צווישן די הויז־באַזיצער פון בודאַפּעשט איז העכער, ווי זייער פּראָצענט צווישן דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג פון שטאָט (22,9%).

אויף איין קריסטליכן הויז־איינוואוינער איז אויסגעקומען דורכשניטליך 1,12 הייזער, אויף יעדן אידישן עטוואָס מער — 1,18.

וואָס נרעסער דער הויז־באַזיץ איז, אַלץ נרעסער איז דער פּראָצענט אידן צווישן די בעלי־בתים. דאָס איז קלאָר צו זעהען פון פאָלגנדיגער טאַבעלע.

III

Kulturstatistik — קולטור־סטאַטיסטיק

אידישע קינדער אין די פאָלק־שולעס פון וואַרשע און לאָדז

1920/21—1924/25

Volksschulbesuch bei den Juden in Warschau u. Lodz

מען מוז מודה זיין, אַז די פּוילישע רעגירונג פירט אַ קאַמף מיט דער אידישער שולע ניט נאָר מיט רדיפות און מיט אָפּזאָגן אין די קלענסטע סובסידיעס; זי סטאַרעט זיך אויך פאַרנאַרן די אידישע קינדער אין די אַלגעמיינע מלוכה־שולעס און עטאַנט אַמילו ספּעציעלע מלוכה־שולעס פאַר אידישע קינדער, אַבי זיי אָפּציהען פון דער נאַציאָנאַלער שולע.

און מען מוז ווייטער מודה זיין, אַז אין דער דאָזיגער רעגאַציאָנאַליזירונגער אַרבעט האָט די פּוילישע רעגירונג ניט קיין קליינע ערפאָלגן — די מלוכה־שולע איז פאַרט אַ אומזיסטע, און גרויסע מיילן פון דער אידישער באַפעלקערונג שיקן זייערע קינדער אַהין. די דאָזיגן, וואָס מיר פריינגען ווייטער, זיינען זעהר אינטערעסאַנט און גיבן אונז מאַטעריאַל צו שאַפן, ווי גרויס איז די צאָל אידישע קינדער און די צוויי נרעסטע אידישע קהלות, וועלכע באַקומען אַ אויסגעשפּראָכענע אַסימילירטע ערציאונג.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

אין וואַרשע זיינען געווען אידישע קינדער אין די מלוכה'שע מאָלק־שולעס:

לערן־יאָר	סך־הכל קינדער	פון זיי אידישע	פּראָצענט אידישע
1920/21	50.337	6.228	12,4
1921/22	56.410	7.714	13,7
1922/23	69.243	11.697	16,9
1923/24	69.975	12.641	18,1
1924/25	69.497	14.088	20,3

מיר זעהען, אז דער פּראָצענט אידישע קינדער וואַקסט פון יאָר צו יאָר. און פאַר פינף יאָר איז ער אויסגעוואַקסן פון 12,4 פּראָצענט פון אַלע קינדער פון וואַרשעווער מאָלקס־שולעס ביז 20,3 פּראָצענט. אמת, די אידישע באַפעלקערונג מאַכט אויס אין וואַרשע מער פון אַ דריטל (33,7%), אָבער מאַיז גע־נוג מרוצעריג, ווען די אידישע קינדער מאַכן שוין אויס אַ גאַנץ פינפטל פון אַלע קינדער, וואָס לערנען זיך אין די מלוכה'שע מאָלק־שולעס, וואו מ'איז ניטאָ קיין זכר פון קיין אידישע למדים. אינטערעסאַנט איז, וואָס פאַר די לעצטע דריי יאָר איז די אַלגע־מיינע צאָל תלמידים און תלמידות געבליבן שטייען אויף איין אָרט, ווען די צאָל אידישע קינדער האָט געהאַלטן אויך אין די דאָזיגע יאָרן אין איין וואַקסן.

לאָמיר זעהען, וואָס פאַר אַ פּראָצענט קינדער פון שול־אַלטער לערנען זיך אין די וואַרשעווער מאָלק־שולן בײַ אידן און ניט־אידן. מיר פאַרמאָגן דאַטן וועגן אַלטער־בוי פון דער וואַר־שעווער באַפעלקערונג פאַרן יאָר 1922, — וועלן מיר זיי פאַר־גלייכן מיט דער צאָל קינדער פון די שולעס פאַרן יאָר 23—1922. דער פּראָצענט קינדער פון 6 ביז 13 יאָר, וואָס באַזוכן שולעס (23—1922):

	בײַ אידן	בײַ ניט־אידן
די גאַנצע צאָל קינדער פון 6 ביז 13 יאָר	86.632	56.048
פון זיי באַזוכן די מלוכה'שע מאָלק־שולעס	57.546	11.697
% %	66,4	20,9

פון ניט אידישע קינדער באַזוכן די מלוכה'שע מאָלק־שולעס צוויי דריטל פון אַלע קינדער, ווען בײַ אידן נאָר איין פינפטל. דאָס הייסט ניט, אַז אידישע קינדער לערנען זיך ווייניגער — אידישע קינדער באַזוכן נאָך אַנדערע שולעס: די וועלטליכע שולעס פון דער שול־אָרגאַניזאַציע, תרבות־שולעס און חדרים. חוץ דעם, לערנען זיך מסתמא אידישע קינדער אין אַ גרעסערער מאָס אין מיטל־שולעס.

נעמט מען באַזונדער אינגלאַך און מיידלאַך, זעהט מען עדשט, אַז די אידישע באַפעלקערונג האָט אין תוך אַריין זעהר ווייניג צו־טרוי צו דער ערציאונג־סיסטעם פון די מלוכה'שע שולעס — אידן שיקן אַ סך מער מיידלאַך אין די מאָלק־שולעס. אַזוי, למשל, זיינען געווען פון 100 שול־קינדער אינגלאַך:

	בײַ ניט־אידן	בײַ אידן
1923—24	49,9	19,3
1924—25	49,9	17,7

בײַ ניט־אידן לערנען זיך אינגלאַך באַגלייך מיט מיידלאַך אין די מלוכה'שע מאָלק־שולעס; אידן אָבער ווילן ניט איבערנעבן די ערציאונג פון די אינגלאַך אין פרעמדע הענט.

נאָך בולטער ווערט די טענדענץ פון אידן ניט שיקן קיין אינגלאַך אין די מלוכה'שע מאָלק־שולעס, ווען מיר רעכענען אויס דעם באַזוך־פּראָצענט פון פאַרשיידענע געשלעכטן אין די שולעס צו דער נאַצער צאָל קינדער. מיר נייען דערביי אַרויס פון דער הגדה, אַז די צאָל קינדער אין אַלטער פון 6 ביז 13 יאָר איז געבליבן אין די יאָרן 24—1923 און 25—1924 דיזעלבע, ווי אין 1922.

פון 100 מיידלאַך אין שול־אַלטער האָבן באַזוכט די מלוכה'שע מאָלק־שולעס:

	בײַ ניט־אידן	בײַ אידן
1923—24	76,9	41,5
1924—25	74,0	47,0

פון 100 אינגלאַך אין שול־אַלטער האָבן באַזוכט די מלוכה'שע מאָלק־שולעס:

	בײַ ניט־אידן	בײַ אידן
1923—24	80,0	10,9
1924—25	77,3	11,1

דער חילוק באַקומט זיך אַ גאַנץ גרויסער. כמעט אַ העלפט פון אידישע שול־מיידלעך אין שול־אַלטער — באַזוכן מלוכה'שע מאָלק־שולעס, ווען פון אידישע אינגלאַך באַזוכן די דאָזיגע שו־לעס נאָר אַ צענטל פון אַלע אינגלאַך אין שול־אַלטער. בײַ ניט־אידן איז אין דעם פּרט קיין גרויסע חלוקים ניטאָ, און אויף וויפיל מ'איז דאָ אַ געוויסער חילוק צווישן אינגלאַך און מיידלאַך, איז ער אַקוראַט אין אַ פאַרקערטער ריכטונג, ווי בײַ אידן.

נאָך אַ אינטערעסאַנטע ערשיינונג — ווען בײַ ניט־אידן פאַלט דער פּראָצענט אינגלאַך ערשט אין לעצטן קלאַס, הויבט ער אָן פאַלן בײַ אידן פון פינפטן קלאַס און אין לעצטן דיבגטן קלאַס בײַ־קומט זיך פון 100 אידישע קינדער, וואָס באַזוכן די מלוכה'שע מאָלק־שולעס, סך־הכל בײַ זיבן פּראָצענט (6,9) אינגלאַך. דאָס זעהט מען פון פאָלגנדיגער טאַבעלע:

פון 100 שול־קינדער זיינען געווען אינגלאַך:

	צווישן אידישע	צווישן ניט־אידישע
I	19,4	50,4
II	22,2	51,3
III	17,0	49,4
IV	19,7	50,2
V	14,4	50,9
VI	13,1	49,0
VII	6,9	40,5
I—VII	17,7	49,9

דאָ ווירקן מסתמא צוויי סבות: וואָס עלטער דאָס אינגל ווערט, אַלץ שטאַרקער שטרעבן די עלטערן אים געבן אַ נאַציאָ־נאַלע אָדער רעליגיעזע ערציאונג; חוץ דעם איז געווים בײַ אידן דאָ אַ גרעסערער פּראָצענט עלטערן, וואָס גיבן אָפּ די אינגלאַך אין מיטלע שולעס.

אין טאַבעלע II ברייגען מיר דעטאַליזירטע צאָלן וועגן אי־דישע און ניט אידישע קינדער אין די וואַרשעווער מלוכה'שע מאָלק־שולעס פאַר די לערן־יאָרן 24—1923 און 25—1924.

ניט ווייניגער אינטערעסאַנט זיינען די דאַטן וועגן די אידישע קינדער אין די מלוכה'שע מאָלק־שולעס פון לאָדז.

טאַבעלע I גיט אונז דעם קאָמפּעסאָגלען באַשטאַנד פון די קינדער פון די לאָדזער מאָלק־שולעס פאַר זעקס לערן־יאָרן (25—1924 — 20—1919). שוין פון ערשטן קוק אויף די אַבסאָלוטע ציפער איז גרינג צו באַמערקן, אַז דעם גרעסטן צוזאַטץ האָבן געהאַט די אידן; אַ קלענערן צוזאַטץ האָבן גע־האַט די פּאָליאַקן (קאַטאָליקן); פאַרקערט, בײַ די דייטשן (פּראָ־טעסטאַנטן) איז די צאָל קינדער געוואָרן קלענער.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Tab. — I — טאָב׳

די אמונה־אָנגעהעריגקייט פון די תלמידים אין די לאָדזער פאָלק־שולעס

Schulbesuch der jüdischen und nichtjüdischen Kinder in Lodz

פרעצענט אינגלעך צווישן די תלמידים Von je 100 Schulkindern waren Knaben	צוזאַמען Zusammen	מיידלעך Mädchen	אינגלעך Knaben	Konfession—אמונה
1922/23				
50,3	37 925	18 843	19 082	katholisch—קאַטוליש
50,6	6 083	3 006	3 077	evangelisch—עוואַנגעליש
35,5	17 023	10 988	6 035	mosaisch—אידיש
51,5	431	209	222	sonstige—אַנדערע
46,2	**61 462**	**33 046**	**28 416**	Summe—צוזאַמען
1923/24				
50,5	36 814	18 226	18 588	katholisch—קאַטוליש
50,0	5 673	2 836	2 837	evangelisch—עוואַנגעליש
36,3	17 828	11 355	6 473	mosaisch—אידיש
52,0	435	209	226	sonstige—אַנדערע
46,3	**60 750**	**33 626**	**28 124**	Summe—צוזאַמען
1924/25				
50,7	36 042	17 757	18 285	katholisch—קאַטוליש
49,8	5 330	2 675	2 655	evangelisch—עוואַנגעליש
35,7	17 363	11 156	6 207	mosaisch—אידיש
51,1	370	181	189	sonstige—אַנדערע
46,2	**59 105**	**31 769**	**27 336**	Summe—צוזאַמען

פרעצענט אינגלעך צווישן די תלמידים Von je 100 Schulkindern waren Knaben	צוזאַמען Zusammen	מיידלעך Mädchen	אינגלעך Knaben	Konfession—אמונה
1919/20				
50,2	31 341	15 611	15 730	katholisch—קאַטוליש
51,0	6 159	3 020	3 139	evangelisch—עוואַנגעליש
31,8	12 915	8 807	4 108	mosaisch—אידיש
48,9	663	339	324	sonstige—אַנדערע
45,6	**51 078**	**27 777**	**23 301**	Summe—צוזאַמען
1920/21				
50,1	33 744	16 829	16 915	katholisch—קאַטוליש
50,9	6 074	2 982	3 092	evangelisch—עוואַנגעליש
35,3	15 196	9 831	5 365	mosaisch—אידיש
49,0	626	319	307	sonstige—אַנדערע
46,2	**55 640**	**29 961**	**25 679**	Summe—צוזאַמען
1921/22				
50,0	36 935	18 394	18 451	katholisch—קאַטוליש
50,5	6 235	3 089	3 146	evangelisch—עוואַנגעליש
36,1	16 125	10 305	5 820	mosaisch—אידיש
50,6	432	213	219	sonstige—אַנדערע
46,4	**59 727**	**32 001**	**27 726**	Summe—צוזאַמען

Tab. — II — טאָב׳

פאַרטיילונג פון די אידישע און ניט־אידישע קינדער אין די וואַרשעווער מלוכה׳שע פאָלק־שולעס

1923/24 — 1924/25

Besuch der öffentlichen Volksschulen in Warschau

פרעצענט אידישע תלמידים Unter je 100 Kindern waren mosaisch:	די גאַנצע צאָל תלמידים Gesamtzahl der Schüler	Nichtjuden — ניט־אידן צוזאַמען Zus.	Nichtjuden — ניט־אידן מיידלעך Mädchen	Nichtjuden — ניט־אידן אינגלעך Knaben	Juden — אידן צוזאַמען Zus.	Juden — אידן מיידלעך Mädchen	Juden — אידן אינגלעך Knaben	קלאַסן Klasse
1923/24								
24,3	12 003	9 091	4 376	4 715	2 912	2 164	748	I
17,9	16 662	13 684	6 806	6 878	2 978	2 359	619	II
16,6	16 316	13 611	6 880	6 731	2 705	2 225	480	III
13,8	11 993	10 333	5 081	5 252	1 660	1 358	302	IV
16,6	7 499	6 255	3 034	3 221	1 244	1 049	195	V
19,6	3 717	2 987	1 665	1 322	730	675	55	VI
23,1	1 785	1 373	888	485	412	376	36	VII
18,1	**69 975**	**57 334**	**28 730**	**28 604**	**12 641**	**10 206**	**2 435**	**I — VII**
1924/25								
29,4	10 254	7 238	3 591	3 647	3 016	2 431	585	I
23,8	12 720	9 690	4 717	4 973	3 030	2 358	672	II
18,6	16 358	18 323	6 740	6 583	3 035	2 520	515	III
16,9	13 604	11 301	5 632	5 669	2 303	1 924	379	IV
14,6	8 971	7 665	3 762	3 903	1 306	1 118	188	V
17,7	5 035	4 144	2 112	2 032	891	774	117	VI
19,8	2 555	2 048	1 218	830	507	472	35	VII
20,3	**69 497**	**55 409**	**27 772**	**27 637**	**14 088**	**11 597**	**2 491**	**I — VII**

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

קלארער ווערט די דאזיגע ערשיינונג מארגעשטעלט אין מאבעלע III, וואו מיר געבן אן פראצענטן דעם קאמפעסיאנעלן באשטאנד פון די שול-קינדער אין לאדז מאר אלע זעקס יאר. מיר זעהען, אז דער פראצענט אדישע קינדער האט זיך אויסגעדריבן פון 25,3 אין לערן-יאר 20—1919 ביז 29,4 אין יאר 25—1924; מארקערט, באז די דייטשן האט זיך דער פראצענט קינדער אין די שולעס מארקלענערט פון 12,1 אין 20—1919 ביז 9,0 אין 25—1924; באז די פאליאקן בלייבט דער פראצענט נמעט סטאביל.

Tab. — III — טאב.

Unter je 100 Schulkindern in Lodz waren:

evangelisch פראטעסטאנטן	katholisch קאטוליקן	mosaisch אידן	
12,1	61,4	25,3	. . . . . 1919/20
10,9	60,6	27,3	. . . . . 1920/21
10,4	62,0	27,0	. . . . . 1921/22
9,9	61,7	27,7	. . . . . 1922/23
9,0	60,6	29,4	. . . . . 1923/24
9,0	60,9	29,4	. . . . . 1924/25

לאמיר פארגלייכן דעם אמונה-באשטאנד פון דער לאדזער באפעלקערונג מיט דעם זעלבן פון די שול-קינדער.

לויט דער ציילונג פון 1921-טן יאר איז די לאדזער באפעלקערונג באשטאנען פון פאלגנדיגע אמונות:

קאטאליקן	53,4%
אידן	34,5 „
פראטעסטאנטן	10,9 „
אנדערע	1,2 „
ס"ה . . .	100,0 „

ס'איז קלאר, אז די פאליאקן האבן אין די מלוכה'שע מאלקשולעס א נרעסערן פראצענט קינדער, ווי צווישן דער באפעלקערונג; מארקערט, די אידן און די דייטשן א קלענערן פראצענט. די לאדזער אידן באנצן זיך אבער אין א נרעסערן נראד מיט דער מלוכה'שער מאלק-שולע, ווי די וואַרשעווער, — און דערמיט מסתמא דערקלערט זיך, וואס אין לאדז האט די נאציאנאלע שול-באוועגונג נעראמט ביז איצט א קלענערן ערפאלג, ווי אין וואַרשע.

ווענן דעם נראד צומרוי פון פארשיידענע נרופעס פון דער באפעלקערונג צו דער מלוכה'שער מאלק-שולע קאן מען אויסטיילן לויט דעם פראצענט אינגלאך צווישן די שול-קינדער. באז די פאליאקן און דייטשן לערנען זיך אין די מלוכה'שע מאלק-שולעס מיידלאך און אינגלאך גלייך אויף גלייך; באז די אידן אבער מאכן די אינגלאך אויס נאר בערך א דריטל פון אלע אידישע שול-קינדער.

פארגלייכט מען אויך אין דעם פרט וואַרשע מיט לאדז, זעהט מען, אז די לאדזער אידן זיינען א סך מער נומה צו איבערגעבן די אומציאונג אפילו פון זכרים אין פרעמדע הענט אידער די וואַרשעווער אידן.

(Rocznik Statystyki m. Warszawy 1921—22; Rocznik Statyst. m. Łodzi. 1921-22; Miesięcznik Statystyczny m. Warszawy 1924—25).

י. ל.

אידן אין פאלק-שולעס פון ליטע

— 1924 —

Jüd. Schüler u. Lehrer an den Volksschulen in Litauen

די פאלגנדיגע ציפערן פון סטאטיסטישן אמט אין ליטע (Stat. Biulet. Nr. 4. 1924) גיבן א בילד פון נאציאנאלן צוזאמענגעשטעל פון די תלמידים און לערער אין דער ליטוישער מאלק-שול צום 1-טן סעפטעמבער 1924.

Zus. צוזאמען	Mädchen מיידלאך	Knaben אינגלאך	Nationalität נאציע
Grundzahlen — אבסאל. צאל			
98 929	41 044	57 885	Litauer — ליטווינער
10 303	6 095	4 208	Juden — אידן
3 707	1 714	1 993	Polen — פאליאקן
2 136	997	1 139	Deutsche דייטשן
1 318	552	766	Russen — רוסן
1 171	329	842	Sonstige — אנדערע
117 564	**50 731**	**66 833**	Insgesamt — צוזאמען
in %-en — פראצענטן			
84,1	80,9	86,6	Litauer — ליטווינער
8,8	12,0	6,3	Juden — אידן
3,2	3,4	3,0	Polen — פאליאקן
1,8	2,0	1,7	Deutsche — דייטשן
1,1	1,1	1,1	Russen — רוסן
1,0	0,6	1,3	Sonstige — אנדערע
100,0	**100,0**	**100,0**	Insgesamt — צוזאמען

צווישן 117.564 תלמידים פון אלע מאלק-שולעס אין ליטע זיינען געציילט געוואָרן 10.303, ד. ה. 8,8 פראצענט אידישע; צווישן די אינגלאך — 6,3 פראצענט, צווישן די מיידלאך צוויי מאל אזוי פיל — 12,0 פראצענט. די אידישע מיידלאך באזוכן די שול אין א נרעסערער מאס, ווי די אידישע אינגלאך.

באז די ליטווינער איז דאס בילד מארקערט: צווישן די אינגלאך שטעלן זיי מאר 86,6 פראצענט, צווישן די מיידלאך — נאר 80,9. באז די איבערינע נאציעס איז דער חילוק א אומבאריישנדיגער.

אויף די מאלק-שולעס אין קאָווּנאָ מאלט אויס 5.766 תלמידים, פון זיי 24,7 פראצענט אידישע.

די נעגויע מארטיילונג פון די תלמידים אין קאָווּנאָ ווייזט פאלגנדיגעס:

% %	צוזאמען	מיידלאך	אינגלאך	
49,3	2.845	1.393	1.452	. . . . ליטווינער
24,7	1.427	858	569	. . . . . אידן
14,0	806	436	370	. . . . פאליאקן
6,5	374	208	166	. . . . . דייטשן
4,1	236	112	124	. . . . . רוסן
1,4	78	38	40	. . . . אנדערע
100,0	5.766	3.045	2.721	צוזאמען

די אידן זיינען דאָ מארגעשטעלט מיט א קלענערן פראצענט, ווי אין דער באפעלקערונג פון שטאט (27,7%); דאס זעלבע — די ליטווינער: אין דער נאנצער שטאט זיינען זיי מאראן 60,3

פּראָצענט, אין דער פאָלק־שול — נאָר 49,3. פאַרקערט, די פּאָליאַקן האָבן אין דער שול אַ דריי מאָל גרעסערן פּראָצענט, ווי אין שטאָט (4,6%), די דייטשן — כמעט אַ צוויי מאָל גרעסערן (אין שטאָט — 3,6), די רוסן שטעלן פאַר אַנטשפּרעכנדיק: 4,1 און 3,2 פּראָצענט.

ווענן די לערער אין די פאָלק־שולן האָבן מיר פאָלגנדיקע ידיעות:

	באַנץ ליטע		קאָוונע	
	abs.	%	abs.	%
לימווינער	2,375	88,1	79	59,0
אידן	195	7,2	28	20,9
פּאָליאַקן	24	0,9	13	9,7
דייטשן	38	1,4	8	6,0
רוסן	34	1,3	3	2,2
אַנדערע	29	1,1	3	2,2
צוזאַמען	2,695	100,0	134	100,0

ווענן דער אונטערריכט־שפּראַך פון די שולעס גיט די דער־מאָנטע אויסגאַבע קיינע ידיעות נים.

אידישע שולעס אין אוקראַינע און ווייסרוסלאַנד

— 1923/24 —

Jüdische Volksschulen in Ukraine und Weissrussland

מען מוז מודה זיין, אַז אינם פאַרענטפערן די נאַציאָנאַלע פראַגע איז סאָוועט־רוסלאַנד אַוועק אויף אַזאַ ראַדיקאַלן און דערביי פּאָזיטיוון וועג, וואָס די געשיכטע האָט עס נאָך ניט געזעהען. און אַזוי ווי די שול־פראַגע איז דרך כלל דער וויכטיגסטער און דער שווערסטער טייל אין דער דאָזיגער אָנגעוויסאָנטער און זעדר שמערצליכער פראַגע, שטעלן מיר זיך פאַר די דערגרייכונגען אויף דעם געביט אַ קאָלאָסאַלן אינטערעס. באַזונדערס איז דאָס וויכטיג פאַר אונז אידן, ווייל אונזער נאַציאָנאַלער קאַבף איז כמעט דער־עיקר אַ קאַמף פאַר אַ איינענער שולע. ליידער, איז אָבער אוממעגלעך צו געבן אַ קלאָר בילד ווענן די אידישע דער־גרייכונגען אויפן שול־געביט אין סאָוועט־רוסלאַנד, ווייל, ראַשית, פעלן מאַטעריאַלן און שיעות, איז דאָס ביסל מאַטעריאַל, וואָס איז אין מענליכע צייטונגען און זשורנאַלן פאַרעפנטליכט געוואָרן, פול מיט סתירות און פעלערן.

און זאָל דאָ אָנגעוויזן ווערן און אויך אפשר געוועקט ווערן די אויפמערקזאַמקייט פון די אידישע קאָמוניסטן אין אוקראַינע: די אָפיציעלע אוקראַינישע סטאַטיסטיק, וועלכע גיט אָפּ אַזוי פיל אָרט און אויפמערקזאַמקייט דער אוקראַינישער און רוסישער שולע, אינגאַרירט כמעט אינגאַנצן די אידישע בילדונג־אַנשטאַלטן, אַריינרוקנדיק זיי כמעט תמיד אין דער רובריק „אַנדערע", „פאַרשידענע" וכדומה.

אַזוי ווי אָבער די פראַגע ווענן דער אידישער שולע אין אוקראַינע און ווייס־רוסלאַנד האָט פאַר אונז פשוט זעהר אַ גרויסן אינטערעס, וועלן מיר זיך פרובן אויסגרצן די מאַטעריאַלן, וואָס ווענען פאַראַן.

דער צענטראַלער אוקראַינער סטאַטיסטישער ביולעטען גיט אַזאַ מין טאַבעלע ווענן דעם וואוקס פון פאַרשידענע נאַציאָנאַלע שולעס פון 1922 ביז 1924 אין אוקראַינע:

דער פּראָצענט שולעס מיט אונטערריכט־שפּראַך:

שפּראַכן	I/I 1922	I/I 1924
אוקראַיניש	23,8	33,6
רוסיש	50,1	42,8
אוקראַיניש און רוסיש	13,7	9,9
אַנדערע	12,4	13,7
סך־הכל	100,0	100,0

די דאָזיגע טאַבעלע, הגם זי גיט ניט אָן דעם פּראָצענט אידישע שולעס, שטעלט זי מיט זיך דאָך פאַר אונז אַ נאָך אַ גרויסן אינטערעס. פאַר איינע צוויי יאָר, אי דאָס טאָך איידער דער נאַציאָנאַלער קורס אין סאָוועט־רוסלאַנד האָט אָנגעהויבן דורכגעפירט צו ווערן ביז הזקה און מיט באָלשעוויסטישן טעמפּ, איז די אוקראַינישע שולע אויסגעוואַקסן אויף נאָכצע 41%; די רוסישע שולע איז פאַר דער זעלבער צייט געפאַלן אויף 14,5 פּראָצענט; די נעמישטע שולע — רוסיש און אוקראַיניש — איז אויך פאַרקלענערט געוואָרן בערך אויף אַ סערטל און נעוויס לטובת דער אוקראַינישער שולע; פאַר אונז איז די וויכטיגסטע די לעצטע רובריק, די „אַנדערע", וואוהין ס'זיינען אַריינגעגאַנגען די אידישע, פּוילישע און די שולעס פון אַ סך אַנדערע קליינע מיעוטים. וואָס זשע זעהען מיר אין דער דאָזיגער רובריק? די פאַרגרעסערונג איז געווען סך־הכל אויף 10,5 פּראָצענט.

פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז נאָר אַ אומרירעקטער באַווייז, אַז די אידישע שולע גייט ניט אין איר וואַקסן אין איין ריי מיט דער אוקראַינישער.

מיר זעהען, אַז די אוקראַינישע שולע מאַכט גרויסע ערפאָלגן. אינטערעסאַנט זיינען אויך די דאַטן ווענן איינצעלנע גובערניעס. אַזוי, זיינען אין פּאָלטאַוער גובערניע געווען אין 1924־טן יאָר שוין 60,5 פּראָצענט שולעס אוקראַיניש; אין פּאָלאַער — 55,3 פּראָצענט; אין אַדעסער אָבער נאָר 14,4 פּראָצענט און אין דאָנעצער גובערניע זיינען געווען אוקראַיניש סך־הכל 2,1% פון אַלע שולעס.

נעמט מען באַזונדער די רערסער, זיינען די ערפאָלגן פון דער אוקראַינישער שולע ממש קאָלאָסאַלע. פון הונדערט שולעס זיינען געווען אין 1924 אין די דערמער אוקראַיניש:

אין פּאָלטאַווער גובערניע	98,7	פּראָצענט
„ קיעווער „	97,1	„
„ פּאָדאָלער „	95,2	„
„ וואָלינער „	83,2	„
„ כאַרקאָווער „	70,4	„
„ טשערניגאָווער „	60,7	„
„ יעקאַטערינאָסלאַוו „	57,3	„
„ אַדעסער „	54,1	„
„ דאָנעצער „	5,1	„
אין נאַנץ אוקראַינע	69,7	פּראָצענט

ווענן די אידישע שולעס איז דאָ אין די אָפיציעלע אויסגאַבן נאָר די צאָל זייערע, אָבער אָן נעוויערע ידיעות ווענן דער צאָל קינדער אין די שולעס און ווענן דער צאָל לערער. פאַרשטייט זיך, אַז שולע סתם איז זעהר אַ שלעכטער מאַשטאַב, וואַרום ס'פאַראַן אַ שולע מיט אַ פּאָר צענדליג קינדער און ס'פאַראַן אַ שולע מיט עטליכע הונדערט קינדער, נאָר בדליכא, וויבאַלד ס'זיינען נישט קיין בעסערע מאַטעריאַלן, מוזן מיר אויסגרצן כאָטש די דאָזיגע ידיעות.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

אידישע שולעס אין אוקראַינע צום אָנהויב 1923 און 1924 זיינען געווען אין:

	1923	1924
שטעט	68	95
שטעטלאַך	53	78
דערפער.	7	16
צוזאַמען . .	128	189

פאַר באַזונדערע גובערניעס שטעלן זיך די ציפערן אויס אַזוי:

	1923	1924
פּאָדאָליער	43	63
קיעווער.	32	40
וואָלינער	22	28
אדעסער	12	20
טשערניגאָווער	7	13
יעקאַטערינאָסלאַווער	1	9
דאָנעצער	5	9
פּאָלטאַווער	5	5
כאַרקאָווער.	1	2
צוזאַמען . .	128	189

די אַלגעמיינע צאָל אידישע שולעס האָט זיך פאַרן יאָר פון 1/I 1923 ביזן 1/I 1924 פאַרגרעסערט אויף 61 אָדער אויף 47,7 פּראָצענט. די גרעסטע צאָל שולעס האָט געהאַט פּאָדאָלער גובערניע — אַ דריטל פון אַלע שולעס פון נאָנץ אוקראַינע הן אין 1923 און הן אין 1924-טן. צום סוף פון 1924-טן יאָר איז שוין געווען אין פּאָדאָלער גובערניע 95 שולעס מיט אידישער אונטערריכט-שפּראַך, נאָר וועגן דער דאָזיגער גובערניע שפּעטער אַביסל נעגויער.

נאָך פּאָדאָלער גובערניע גייט קיעווער מיט 32 שולעס אין 1923 און 40 שולעס אין 1924; דאָס דריטע אָרט פאַרנעמט וואָלין און דאָס פערטע אדעסער גובערניע מיט 12 שולעס אין 1923 און 20 אין 1924. די אויסגערעכנטע פיר גובערניעס האָבן אי די גרעסטע צאָל אידן, אי די אידן וואוינען דאָרטן אַסך געדיכטער און קאָמפּאַקטער. אין דאָנעצער און יעקאַטערינאָסלאַווער גובערניעס זיינען דאָ אידישע שולעס דער-עיקר אין די אידישע קאָלאָניעס.

נעמט מען, למשל, פאַרן 1924-טן יאָר די צאָל שולעס אין די שטעטלאַך און דערפער (קאָלאָניעס), פון איין זייט, און אין די שטעט, פון דער צווייטער זייט, זעהט מען, אַז אין די ערשטע איז דאָ אַקראַט אַ העלפט פון אַלע שולעס, הען אין זיי איז געווען לויט דער ציילונג פון 1920-טן יאָר סך-הכל בערך אַ פערטל פון דער נאַנצער אידישער באַפעלקערונג. אין די גובערניאַלע שטעט, וואו לויט דער דערמאָנטער ציילונג איז געווען בערך אַ דריטל פון דער נאַנצער אידישער באַפעלקערונג, איז געווען אין 1924-טן יאָר סך-הכל 15,3% פון אַלע שולעס. און, אין אמתן, אין קיעוו מיט אַ אידישער באַפעלקערונג פון העכער 128 טויזנט נפשות איז געווען סך-הכל 4 אידישע שולעס, אי דאָס האָט זיך די צאָל אידישע שולעס פאַרן יאָר פון 1923 ביז 1924 ניט פאַרגרעסערט. בא די אוקראַינער, וועלכע זיינען אין קיעוו אַסך ווייניגער אין צאָל, איז געווען אין 1923-טן — 22 שולעס און אין 1924 שוין 30 שולעס מיט אוקראַינישער אונטערריכט-שפּראַך; מיט רוסישער אונטערריכט-שפּראַך זיינען געווען אין 1923 — 67 שולעס און אין 1924 — 63. ווייזט אויס, אַז דער נאַנצער געוועזענע פון דער אָפּשוואַכונג פון דער רוסיפיקאַציע אין קיעוו איז אָנגעקומען די אוקראַינער — די אידן האָבן נאָר ניט באַקומען. אין אדעס נייט די אוקראַיניזאַציע, ווייזט אויס, זעהר שווער — אין 1923 זיינען דאָרט געווען סך-הכל 4 שולעס מיט אוקראַינישער אונטערריכט-שפּראַך. אין 1924 איז געבליבן די זעלבע צאָל, ווען די אידן האָבן געדאַרט אַנטשפּרעכנדיג זעקס און זיבן שולעס. מען דאַרף אָבער געדענקען, אַז די אידן האָבן אין אדעס אויסגעמאַכט מער פון אַ דריטל און די אוקראַינער סך-הכל אַ פּאָר פּראָצענט פון דער נאַנצער באַפעלקערונג. —

לאָמיר זעהען, ווי זיינען פאַרטיילט מיט נאַציאָנאַלע שולעס פאַרשיידענע פעלקער אין די שטעט פון אוקראַינע.

פעלקער און נאַציאָנאַלע שולעס אין די שטעט פון אוקראַינע:

	% פון באַפעלקערונג אין די שטעט	פּראָצענט פון די שולעס 1923	1924
אידישע	32,4	6,1	8,6
אוקראַינישע . . .	28,5	25,0	33,6
רוסישע	33,6	52,1	42,8

די ציפערן רעדן קלאָרע דבורים: אידן האָבן אַ פיר מאָל קלענערן פּראָצענט שולעס, ווי סוואָלט זיי געקומען לויט זייער פּראָצענט אין די שטעט, די אוקראַינער און די רוסן — אַ גרעסערן.

פאַרן 1924טן יאָר האָבן מיר פאָלגנדיגן פּראָצענטועלן צוזאַמענשטעל פון די שולעס לויט איינצלנע גובערניעס:

	אידישע	אוקראַינישע	רוסישע
פּאָדאָליער	17,0	55,3	14,9
קיעווער	10,6	42,2	40,0
וואָלינער	27,3	40,0	20,0
אדעסער.	8,7	14,4	53,0
טשערניגאָווער.	13,6.	47,7	33,0
יעקאַטערינאָסלאַווער . .	3,7	24,7	48,1
דאָנעצער	2,1	2,1	91,7
פּאָלטאַווער.	4,6	60,5	18,6
כאַרקאָווער	1,6	38,1	43,0
נאָנץ אוקראַינע . . .	8,6	33,6	42,8

דער פּראָצענט אידישע שולעס איז כמעט פיר מאָל קלענער פון פּראָצענט אוקראַינישע און כמעט פינף מאָל קלענער פון פּראָצענט רוסישע שולעס, בשעת די פאַרהעלטנישן פון די דאָזיגע דריי פעלקער אין דער באַפעלקערונג פון די שטעט איז אַ נ אַ נ ץ אַ נ ד ע ר ע. פאַרגלייכן מיר איינצלנע גובערניעס באַקומען מיר נאָך גרעסערע דיפערענצן. אין די שטעט פון קיעווער גובערניע האָבן די אידן 39,8 פּראָצענט, די אוקראַינער נאָר 21,4 פּראָצענט און די רוסן נאָר 32,8 פּראָצענט, — פון די שולעס אָבער אין די שטעט פון קיעווער גובערניע זיינען אידישע בלויז 10,6 פּראָצענט, אוקראַינישע שוין 42,2 פּראָצענט און רוסישע 40,0 פּראָצענט. אין אדעסער גובערניע האָבן מיר 39,9 פּראָצענט אידן אין די שטעט און נאָר 8,7 פּראָצענט אידישע שולעס, אין יעקאַטערינאָסלאַווער גובערניע: אידן אין די שטעט 28,2 פּראָצענט, אידישע שולעס — נאָר 3,7 פּראָצענט; אין פּאָלטאַווער: אידן אין די שטעט 35,4 פּראָצענט, אידישע שולעס — 4,6 פּראָצענט א. א. ו.

די דאָזיגע ציפערן שטעלן פאַר מיר זיך אַ קאָלאָסאַלן אינטערעס. זיך נאָר ניט שטאַרק איינטיפיגן אין זייער זין, איז גרינג צו באַמערקן, אַז די אוקראַינער האָבן אַפילו אין די שטעט שוין איסגעקעמפט זייער פּראָצענט שולעס און זיי שטייען שוין אויף דער שוועל פון אָנהויבן שלאָפן אָדער צוציהען צו זיך קינדער פון נאַציאָנאַלע מינדערהייטן. ניט ווייניגער גרינג איז צו באַמערקן, אַז די אידן האָבן דערווייל אָפּגעראַלטן נאָר קליינע נחתות און זיי

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

שטעלן צו אַסך מער קינדער פאַר דער רוסישער שולע, ווי פאַר דער איינגעבער.

פון די אָפּציעלע דאַטן פאַרמאָגן מיר נאָך איינינע ידיעות וועגן אַנדערע בילדונג־אַנשטאַלטן, חוץ די אַרבעט־שולעס, צום ערשטן יאָנואַר 1923. פון 128 קינדער־גאַרטנס, וואָס האָבן געגעבן ידיעות, זיינען געווען:

מיט רוסישער אונטערריכט־שפּראַך	. . .	67	52,4%
„ אוקראַינישער „ „	. . .	33	25,8 „
„ אידישער „ „	. . .	22	17,2 „
„ אַנדערער „ „	. . .	6	4,6 „
	סך־הכל	128	100,0%

אין נאַנץ אוקראַינע האָבן אידן אַלזאָ 17,2 פּראָצענט קינדער־גאַרטנס. נעמט מען אָבער די שטעט באַזונדער, באַקומט זיך שוין אַ אַנדער בילד.

פון 97 שטאָטישע קינדער־גאַרטנס זיינען געווען:

מיט רוסישער אונטערריכט־שפּראַך	. . .	56	57,8%
„ אוקראַינישער „ „	. . .	16	16,5 „
„ אידישער „ „	. . .	22	22,7 „
„ אַנדערער „ „	. . .	3	3,0 „
	סך־הכל	97	100,0%

מיר האַלטן פאַר אינטערעסאַנט ברייגען צום סוף איינינע אַלגעמיינע דאַטן, וואָס ווערן אָנגעגעבן פון די אידישע קאָמוניסטן. פאַרן קולטור־צוזאַמענטאָר אין מאָסקווע סוף 1924 האָבן די אידישע קאָמוניסטן אנגעגעבן, אַז אין אידישע שולעס, קינדער־היימען, קינדער־גאַרטנס און קינדער־קלובן געפינען זיך:

אין אוקראַינע	80,000	קינדער
„ ווייסרוסלאַנד	30,000	„

אין אַלגעמיינעם מאַכט דאָס אויס בײַ 20 פּראָצענט פון אַלע אידישע שול־קינדער. אַסך אַ גרעסערער פּראָצענט אידישע קינדער לערנט זיך אין די רוסישע שולעס; און ס'איז שוין אַפילו דאָ אַ גרויסע צאָל אידישע קינדער, וועלכע לערנען זיך אין אוקראַינישע שולעס.

אויף וויפיל די דאָזיגע דאַטן שטימען מיט דער ווירקליכקייט און וואָסער אַ פּראָצענט קינדער אין די אידישע שולעס אַפילו לערנען אין דער אידישער אונטערריכט־שפּראַך — ווייל אין אַסך אידישע שולעס לערנט מען דאָך אין די העכערע קלאַסן אויף רוסיש — איז שווער צו זאָגן.

נעגיע ידיעות, וואָס פאַרדינען צוטרוי, האָבן מיר וועגן פאַדאָליער גובערניע. דאָרט איז געווען סוף 1924 — 95 אידישע שולעס מיט 430 לערער און 12.944 תלמידים. אין שולעס מיט רוסישער און אוקראַינישער אונטערריכט־שפּראַך האָבן זיך געלערנט אין פאָדאָליער גובערניע 9252 אידישע קינדער. אַזוי ווי די דאָזיגע ביידע צאָלן מאַכן אויס אַ נאַנץ קליינעם פּראָצענט פון דער נאַנצער אידישער קינדער־באַפעלקערונג אין שול־עלטער, בלייבט נים קלאָר, צי לערנען זיך די אַבערינע קינדער ערגיץ וואו אין אויב יאָ, וואו זשע.

(Народное Образование Украины на 1 Января 1923 года. Изд. ЦСУ. Украины. Харьков 1924. — Р. Коварський; Единні трудові школи України на 1 сичя 1924 р. — Статистичний Бюлетень. ЦСУ УССР. № 23 (79). Харькiв 1924.)

(„די רוסישע וועלט" № 4-5, 1924, כאַרקאָוו. „אויף די חשבון פון דער נייער שול" № 6-7, 1924, מאָסקווע.)

ד. ס.

די אידישע פּראָפעסאָרן אין אָדעסער הויכשולעס — 1920 —

Jüdische Dozenten an den Hochschulen in Odessa

אין № 12—7 פון „Статистический Вестник" פון אָדעסער גובערניאַלן סטאַטיסטישן ביורא (אַפּריל—דעצעמבער 1921) באַרוכמעט ר"ר וו. שטיין וועגן די רעזולטאַטן פון אַלגעמיינער אַנקעטע־אויסאַרשונג אין 1920 צווישן לערער־פּערסאָנאַל פון די אַדעסער הויכשולעס. די אַנקעטע האָט, חוץ דעמאָנסטראַטיוע מאָמענטן, באַרירט אויך אַ רייע עוגעניש פראַגעס, וויי ווישה־שאַפט, פּרוכטבאַרקייט, שטאַרבליכקייט צווישן די קינדער פון די פּראָפעסאָרן א. א. וו. באַזונדער אינטערעסאַנט אָבער איז דער דאָזיגער מאַטעריאַל דערמיט, וואָס צום ערשטן מאָל באַקומען מיר דאָ אַ פאַרשטעלונג וועגן אָרט, וואָס אידן פאַרנעמען אין דער הויכשול פון הייענטיגן רוסלאַנד.

פון די 296 אויסגעפּרעגטע פּראָפעסאָרן זיינען געווען:

רוסן	196	66,2	פּראָצ.
אידן.	65	22,0	„
דייטשן	12	4,0	„
פּאָליאַקן	5	1,7	„
אַנדערע	16	5,4	„
אומבאַק.	2	0,7	„

מיר זעהען, אַז די אידן פאַרנעמען דאָ אַ נאַנץ בכבודיגן אָרט. דאָס זיינען מערסטנטיילס, פאַרשטיינט זיך, „רעוואָלוציע"־אָדער „ריטע" פּראָפעסאָרן. 90,0 פּראָצענט פון זיי זיינען צו אַ קאַפעדרע צוגעלאָזט געוואָרן ערשט אין די יאָרן 20—1916, בשעת צווישן די ניט־אידישע פּראָפעסאָרן זיינען אועלכע פאַראַן ניט מער ווי 46,6 פּראָצענט און סעציעל בײַ די רוסן — 46,3 פּראָצענט.

דעם קלענסטן אָרט פאַרנעמען די אידן, נאַטירלעך, אין אַלטן אוניווערסיטעט, וואו ס'איז פאַראַן אַ אַלטע פּראָפעסאָר, אין די ניי־געשאַפענע אינסטיטוטן (אינסטיטוט פאַר פאָלק־בילדונג און קלינישער אינסטיטוט) פאַרנעמען זיי דעם אויבן־אָן. אין קלינישן אינסטיטוט האָבן זיי אַפילו די אַבסאָלוטע מערהייט — 13 פון 24.

אינסטיטוט	אידן	רוסן	אוקראַינער	אַנדערע	צוזאַמען abs.	צוזאַמען %
מעדיציניישער .	11,4	60,2	4,5	23,9	88	100,0
פּידיש־מאָטעמאַטישער . . .	15,2	73,4	5,1	6,3	79	100,0
הומאַנימאַר־געזעלשאַפטל. .	17,8	66,7	6,7	8,8	45	100,0
פּאָליטעכנישער .	16,9	70,8	4,6	7,7	65	100,0
פאַר פאָלק־בילדונג	40,8	18,4	36,7	4,1	49	100,0
קלינישער . .	54,2	25,0	4,2	16,6	24	100,0

די רעזולטאַטן פון דער אויסאַרשונג נעבן אויך ווידער אינטערעסאַנטן מאַטעריאַל וועגן דער סאָציאַלער אָפּשטאַמונג (לויט דער פּראָפעסיע פון טאַטער) פון די אַרעסער אוניווערסיטעט־פּראָפעסאָרן. דאָ וויזט זיך אַרויס אַ ווידער מערקווירדיגער חילוק צווישן די אידישע פּראָפעסאָרן און זייערע ניט־אידישע קאָלעגן.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

מיר וועלן דאָ פאַרגלייכן די אידן מיט די רוסישע פּראָפעסאָרן, וואָס בילדן, ווי מיר האָבן העכער געזעהען, דעם רוב פון דער אַרעסער פּראָפעסור.

פּראָפעסיע פון מאַטער:	אידן abs.	אידן %	רוסן abs.	רוסן %
1. פעדאַגאָגן	4	6,2	43	22,0
2. כלי־קודש	1	1,6	16	8,2
3. ליטעראַטן, אינזש., דאָקטוי־רים, יוריסטן, אַרטיסטן . .	19	29,2	29	14,8
4. באַאַמטע, אָנגעשטעלטע אין נעזעלשאַפטליכע אַנשטאַלטן,	1	1,6	32	16,3
5. נוט־באַוויצער	—	—	19	9,6
6. פאַבריקאַנטן, סוחרים, בעלי־מלאכות.	15	23,1	9	4,6
7. באַנק־ און יקאַנטאָר־אָנגע־שטעלטע	15	23,1	21	10,7
8. מיליטער	—	—	12	6,1
9. אַנדערע.	4	6,0	12	6,1
10. אומבאַקאַנט	6	9,2	3	1,6
צוזאַמען . .	65	100,0	196	100,0

פעדאַגאָגן, נוטבאַוויצער, כלי קודש, העכערע באַאַמטע און מיליטער, — אָט דאָס זיינען די הויפּט־מקורים, פון וועלכע די רוסישע הויכשול האָט געשעפּט איר לערן־פּערסאָנאַל.

בא די אידן גיבן די פאַבריקאַנטן, סוחרים, בעלי־מלאכות און אָנגעשטעלטע א קאַרנע העלפט פון אַלע פּראָפעסאָרן. דעם גרעסטן פּראָצענט האָבן די ליבעראַלע פּראָפעסיעס — 29,2 (דאָקטוירים און יוריסטן — צו 11,5 פּראָצענט, ליטעראַטן — 5,8% און אינזשענערן — 1,9%).

י. ק.

דער בילדונג־גראַד פון די אידישע רויט־אַרמייער

— 1920 —

Prozentsatz der Analphabeten unter den Juden in der Roten Armee

אין "Народное Хозяйство Союза С. С. Р. в цыфрах" (אויסגאַבע פון דער רוסישער סטאַטיסטישער פאַרוואַלטונג פאַר 1924) געפינען מיר פאָלגנדיגע ידיעות וועגן בילדונג־גראַד פון די רעקרוטן, וואָס זיינען אָנגעקומען אין דער רויטער אַרמיי אין 1920־טן יאָר:

ס'זיינען געווען אַנאַלפאַבעטן אין דער נאַציאָנאַלער שפּראַך (אין פּראָצענטן):

צווישן די אידישע רעקרוטן	6,8
„ „ רוסישע „	13,8
„ „ אוקראַינישע „	14,5
„ „ פּוילישע „	13,6
„ „ ווייסרוסישע „	13,4
„ „ דייטשע „	10,8

די אידישע רעקרוטן, ווי מיר זעהן, האָבן צוויי מאָל ווייניער אַנאַלפאַבעטן, איידער די איבעריגע.

מ—ן

IV

מעד. סטאַטיסטיק — Medizin.-Statistik

אידישע יוגנטליכע אַרבעטער אין אָדעס

— 1923 —

Jüdische Arbeiter-Jugend in Odessa

אין נומער 3 פון די „בלעטער" (זייט 205) זיינען געבראַכט געוואָרן רעזולטאַטן פון אַ־אַנטראָפּאָמעטרישער אויספאָרשונג, וואָס די דאָקטוירים שטיין און שערעשעווסקי האָבן אין 1920־טן יאָר דורכגעפירט צווישן דער אַרבעטער־יוגנט פון אדעס אין עלטער פון 13 ביז 18 יאָר. די רעזולטאַטן פון דער דאָזיגער אויספאָרשונג האָבן געוויזן, אַז אין פאַרגלייך מיט די קריסטליכע אַרבעטער זיינען די אידישע נידעריגער, קלענער אין וואָג און שטאָלער און ברוסט.

ס'איז אינטערעסאַנט דעריבער צו ברייגען די רעזולטאַטן פון דער צווייטער אויספאָרשונג צווישן דער זעלבער אַרבעטער־יוגנט אין 1923־טן יאָר. די אויספאָרשונג איז דורכגעפירט געוואָרן פון דער אָפּטיילונג פאַר אַרבעטער־מעדיצין לויט די זעלבע מעטאָדן, ווי אין 1920.

פון 1123 אויסגעפאָרשטע נפשות זיינען געווען 808 אידישע און 315 קריסטליכע. צווישן די אידישע זיינען געווען 703 אינגלאַך און 105 מיידלאַך, צווישן די קריסטליכע — 270 אינגלאַך און 45 מיידלאַך.

לויטן עלטער זיינען די אינגלאַך באַשטאַנען (אין פּראָצענטן) פון:

	אידישע	קריסטליכע
13—15 יעריגע.	25,2	18,9
16—17 „	51,2	57,4
18—20 „	23,6	23,7
ס"ה	100,0	100,0

פון די מיידלאַך זיינען אַלט געווען:

	אידישע	קריסטליכע
13—15 יאָר.	22,8	8,9
16—17 „	60,0	82,2
18—19 „	17,2	8,9
ס"ה	100,0	100,0

די ציפערן וועגן אַרבעט־סטאַזש וויין מאָלגנדיגעס:

	בא אידן	בא קריסטן
ביז 1 יאָר	29,3	35,8
„ 2 „	23,8	19,1
„ 3 „	16,8	15,8
„ 4 „	9,7	10,1
„ 5—9 „	20,4	19,2

נעמט מען באַזונדער די ציפערן פאַר די מיידלאַך, באַקומט זיך:

	בא אידן	בא קריסטן
ביז 1 יאָר	35,2	49,0
„ 2 „	24,8	26,6
„ 3 „	10,4	9,0
„ 4 „	13,3	2,2
„ 5—7 „	16,3	13,2

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

די אידישע קינדער, באַוואונדערס די אידישע מיידלאַך, האָבן אָנגעהויבן פאַרקיפן זייער אַרבעט פריהער, איידער זייערע קריסטליכע חברים. צווישן די 13-יעריגע האָבן זיך קיין קריסטליכע אַרבעטער בכלל ניט געפונען.

פון די אויסמעסטונג-רעזולטאַטן נעמען מיר די ציפערן ווענן גרויס פון קערפּער און ווענן ברוסט-פאַרנעם. די גרויס פון קערפּער איז געווען (אין סאַנטים.):

a) בא די אינגלאַך:

	אידישע	קריסטליכע
פון 14 יאָר	143,5	147,8
„ 15 „	149,1	153,8
„ 16 „	153,9	157,3
„ 17 „	157,8	162,4
„ 18 „	161,2	164,4

b) בא די מיידלאַך:

	אידישע	קריסטליכע
פון 16 יאָר	150,3	153,3
„ 17 „	151,5	157,5
„ 18 „	151,3	157,5

פאַרן ברוסט-פאַרנעם פון די אויסגעפאַרשטע האָבן מיר פאָלגנדיגע ציפערן (אין סאַנטים.):

a) בא די אינגלאַך:

	אידישע	קריסטליכע
פון 14 יאָר	69,6	72,1
„ 15 „	71,7	75,5
„ 16 „	75,0	76,6
„ 17 „	77,6	80,4
„ 18 „	80,6	82,7

b) בא די מיידלאַך:

	אידישע	קריסטליכע
פון 16 יאָר	76,5	76,6
„ 17 „	78,5	78,8
„ 18 „	79,3	81,3

באַטראַכט מען אָט די אַלע ציפערן, איז זיך גרינג צו אויבערצייגן, אַז דער קערפּערליכער בוי פון די אידישע יונגטליכע אַרבעטער האָט זיך אויך דאָסמאָל אַרויסגעוויזן אַ סך שוואַכער, איידער בא די קריסטליכע. י. ק.

די גרויס פון די אידישע רעקרוטן אין לעטלאַנד

1923 — 1924

Die Körpergrösse der jüd. Rekruten in Lettland

אין די לעטלענדישע יאָרביכער פאַר 1922 און 1923 זיינען פאַראַן זעהר אויספירליכע ידיעות ווענן די אויסמעסטונגען פון די רעקרוטן אין עלטער פון 20 יאָר אין 1921 און 1924. מיר ברייגען דאָ נאָר איינינע פון זיי.

די דורכשניטליכע גרויס פון שטאַלט בא די רעקרוטן האָט זיך אַרויסגעוויזן פאָלגנדיגע (אין סאַנטימעטר):

1924	1923	1921	
169,5	169,9	169,6	בא אַלע רעקרוטן — bei sämtl. Rekrut.
164,4	164,5	164,3	בא איד. רעקרוטן — bei den jüd. Rekrut.

אין אַלגעמיינעם זיינען די אידישע רעקרוטן אויף פינף סאַנטימעטער קלענער פונם דורכשניט.

אין פאַרגלייך מיט די רעקרוטן פון אַלע אַנדערע נאַציעס זיינען די אידישע געווען די נידערינסטע. אַזוי זעהען מיר:

	1924	1923	1921
לעטן — Letten	170,2	170,4	170,1
דייטשן — Deutsche	170,4	170,1	168,8
רוסן — Russen	167,8	168,4	168,5
אידן — Juden	**164,4**	**164,5**	**164,3**
פאָליאַקן — Polen	167,6	168,4	168,9
ליטווינער — Litauer	169,2	169,2	169,1
עסטן — Esten	169,7	169,2	170,1
אַנדערע — Sonstige	163,6	163,6	166,6
ס"ה — Zus.	**169,5**	**169,9**	**169,6**

לגבי דער אַלגעמיינער צאָל רעקרוטן פון די דריי יאָר האָט די אַבסאָלוטע צאָל אידן אויסגעמאַכט 4,1 פּראָצענט — 1507 נפשות פון 36,628.

דעם גרעסטן פּראָצענט פון אידישע רעקרוטן — אין 1924-טן יאָר — האָבן געגעבן די באַשעפטיגטע אין אינדוסטריע און מלאכה: — 48,5 פּראָצענט — און די באַשעפטיגטע אין האַנדל — 30,4 פּראָצענט; מיט לאַנדווירטשאַפט און גערטנעריי האָבן זיך באַשעפטיגט ניט מער ווי 8 נפשות, ד. ה. 1,2 פּראָצענט. אין דער אַלגעמיינער צאָל רעקרוטן גיבן די לאַנדווירטשאַפטליכע עלעמענטן 60,3 פּראָצענט, אינדוסטריע און מלאכה — 28,6 פּראָצענט, האַנדל — 2,3 פּראָצענט.

1924		1923		
איד. רעקרוטן jüd. Rekruten	אַלע רעקרוטן Sämtliche Rekruten	איד. רעקרוטן jüd. Rekruten	אַלע רעקרוטן Sämtliche Rekruten	Beruf — פּראָפעסיע
				לאַנדווירטשאַפט —
166,4	169,6	166,9	169,8	Landwirtschaft
				אינדוסטריע —
163,5	169,2	164,6	169,7	Industrie u. Gewerbe
165,9	167,2	164,6	168,0	Handel — האַנדל
				שילער און סטודענטן —
167,2	171,8	164,8	170,9	Schüler und Studenten
164,9	168,0	163,4	168,9	Sonstige — אַנדערע
164,4	**169,5**	**164,5**	**169,9**	Überhaupt — צוז.

די קריסטליכע אַרבעטער און בעלי-מלאכות האָבן זיך אַרויסגעוויזן אַ סך וואוקסינער פון די אידישע; קלענער איז דער אונטערשיד צווישן אידן און קריסטן אין האַנדל-גרופּע. נאָכנ גרויס איז דער חילוק צווישן דער אידישער און קריסטליכער שטודירנדער יוגנט. מ-ן

פסיכיש-קראַנקע בא אידן אין אָדעס

1911—1920

Geisteskrankheiten bei den Juden in Odessa

כאַראַקטעריסטיש פאַר דער פאַרשפּרייטונג פון פסיכישע קראַנקהייטן צווישן דער אידישער און ניט-אידישער באַפעלקערונג פון אדעס זיינען די מאַטעריאַלן פון אדעסער פסיכיאַטרישן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

קראַנקהויז פאַר די יאָרן 20—1911 (באַאַרבעט פון דער סטאַטיסטישער אָפּטיילונג בײַ דעם אַדעסער גובערניאַלן געזונדהייט־קאָמיסאַריאַט). מיר ברייגנען דאָ איינע ציפערן לויט דעם מאָרטראַג פון ד״ר ל. אייכענוואַלד, אויף דער VII־טער וויסנשאַפטליכער זיצונג פון די אַדעסער ראַיאָן־דאָקטוירים, וואָס איז דערנאָך פאַרעפנטליכט געוואָרן אין אָרגאַן פון אַדעסער סטאַטיסטישן ביורא (Айхенвальд: К статистике психопатии на-селения г. Одессы. Стат. Вестник. № 7-12. 1921.).

פון די 8515 קראַנקע (5713 מענער און 2802 פרויען), וואָס האָבן זיך פאַר די אָנגעוויזענע יאָרן אויפגעהאַלטן אין קראַנקהויז, זיינען געווען:

Unter 8 515 Geisteskranken in den Zeitraum 1911–20 waren:

סך־הכל zus.	פרויען weibl.	מענער männl.	Nationalität — נאַציע
in Prozenten — אין פּראָצענטן			
56,5	51,8	58,7	Russen — רוסן
26,2	33,5	24,5	Juden — אידן
3,8	4,4	3,6	Polen — פּאָליאַקן
13,5	10,3	13,2	אַנדערע און אומבאַקאַנט — Sonstige u. unbek.
100,0	100,0	100,0	Zusammen — צוזאַמען

די אידישע קראַנקע (1400 מענער און 938 פרויען) האָבן אויסגעמאַכט 26,2 פּראָצענט, בשעת אין דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג האָט דער פּראָצענט אידן באַטראָפן העכער 30 צום אָנהויב פון דערמאָנטן פּעריאָד און 44,9 אין יאָר 1920. דערביי דאַרף מען אָבער געדענקען, אַז די קראַנקע זיינען געווען ניט נאָר פון דער שטאָט אַדעס, נאָר איך פונם ראַיאָן.

אינטערעסאַנט איז די שטאַרקערע פּרעקוועניץ פון אידישע פרויען.

פאָלגנדיגע ציפערן גיבן אָן דעם פּראָצענטועלן אָנטייל פון די אידן און רוסן בײַ איינצלנע קראַנקהייטן:

Von je 100 Irrsinnigen der gleichen Krankheitsgruppe waren:

רוסן Russen	אידן Juden	Krankheitsgruppe — קראַנקהייט
48,0	50,2	Manie — מאַניאַקאַלער פּסיכאָז
27,0	38,0	Idiotia — אידיאָטיזם
35,0	52,0	Psych. period. — פּעריאָדישער פּסיכאָז
68,0	18,2	Paral. progres. — פּראָגרעסיווער פּאַראַליז
65,0	21,0	געהירן־קראַנקהייטן — Erkrank. des Gehirnes
53,2	30,0	Schwachsinn — שוואַכזיניגקייט
62,0	25,0	דעגענעראַטיוו. פּסיכאָז
46,0	41,0	Dementia — דעמענס. פּרעקאָקס
63,0	24,0	Psych. epilept — עפּילעפּס־פּסיכאָז

דער פּראָצענט אידן איז נרעסער פון רוסישן און די גרופּעס פון מאַניאַקאַלן פּסיכאָז, אידיאָטיזם און פּעריאָדישן פּסיכאָז. אין די איבעריגע איז דער פּראָצענט רוסישע קראַנקע באַדייטנדיג נרעסער פון אידישן.

י. ק.

V

מיליטער־סטאַטיסטיק — Militär

אידן אין דער צאַרישער און אין דער באָלשעוויסטישער אַרמיי

Anteil der Juden an der zaristischen und an der bolschewistischen Wehrmacht

איז דער אָנטייל פון אידן אין דער רויטער אַרמיי נרעסער, ווי אין דער צאַרישער?

אַ קלאָרן ענטפער אויף דער דאָזיגער זעהר וויכטיגער פראַגע גיבן די מאַטעריאַלן וועגן פעלקער־צוזאַמענשטעל פון ביידע אַרמייען, וואָס מיר נעפינען אין דער אויסגאַבע פון דער צענטראַלער רושישער סטאַטיסטישער פאַרוואַלטונג פאַר 1924 (Народное Хозяйство Союза С.С.Р. в цыфрах. Краткий отчет. Москва 1924. Ц.С.У.).

די צאַרישע אַרמיי איז פאַר דער צייט פון 1913—1874 באַשטאַנען פון פאָלגנדיגע פעלקער:

יאָרן Zeitabschnitt	די נאַנצע צאָל סאָלדאַטן Gesamtzahl der Soldaten	פון דעם — darunter: אידן Juden	רוסן Russen	פּאָליאַקן Polen	אַנדערע Sonstige
	Grundzahlen — אַבסאָלוטע צאָלן — in — 1000 — אין				
1874 – 1883	2028,7	70,0	1541,3	130,9	286,5
1884 – 1893	2472,6	137,4	1812,5	181,0	341,7
1894 – 1903	2925,8	167,2	2125,1	191,2	442,3
1904 – 1913	4402,5	183,6	3309,5	293,0	616,4
1874 – 1913	**11829,6**	**558,2**	**8788,4**	**796,1**	**1686,9**
	Verhältniszahlen — אין פּראָצענטן				
1874 – 1883	100,0	3,45	75,98	6,45	14,12
1884 – 1893	100,0	5,56	73,31	7,32	13,81
1894 – 1903	100,0	5,71	72,65	6,53	15,11
1904 – 1913	100,0	4,17	75,17	6,66	14,0
1874 – 1913	**100,0**	**4,72**	**74,28**	**6,73**	**14,27**

די ידיעות וועגן איינצלנע יאָרן פון לעצטן פּעריאָד זיינען פאָלגנדיגע (אין טויזנטער):

יאָר	אַלג. צאָל סאָלדאַטן	פון זיי אידן	% אידן
1904	428,1	16,6	3,88
1905	446,9	16,8	3,76
1906	448,4	19,0	4,24
1907	443,8	17,8	4,01
1908	438,6	18,1	4,13
1909	439,0	17,9	4,08
1910	440,1	19,0	4,32
1911	439,6	19,8	4,50
1912	440,7	19,1	4,33
1913	437,3	19,5	4,46

דער נאַציאָנאַלער־צוזאַמענשטעל פון דער רויטער אַרמיי איז צו זעהן פון פאָלגנדיגער טאַבעלע:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

פון יעדע הונדערט סאָלדאַטן זיינען געווען: Von je 100 Soldaten waren:						Jahr — יאָר
ס״ה Zus.	אַנדערע Sonstige	פּאָלאַקן Polen	אוקראַינער Ukrainer	גרויס־רוסן און ווייס־רוסן Russen u. Weissrussen	אידן Juden	
100,0	14,0	6,66	75,17		4,17	1904 – 1913
100,0	10,28	0,77	5,86	81,74	1,35	1920
100,0	6,49	1,07	22,60	67,64	2,20	1923

פאַרגלייך מיט דער פאַר־מלחמה־צייט מוז מען נעמען דאָס יאָר 1923, ווען די ראַטן־מאַכט האָט זיך שוין פאַרשפּרייט אויף דער טעריטאָריע פון נאָגיי רוסלאַנד און ווען די רויטע אַרמיי איז איבערגעגאַנגען צו אַ נאָרמאַלן צושטאַנד.

פאַרגלייכט מען דעם אָנטייל פון אידן אין דער אַרמיי מיט דעם אָנטייל פון אידן אין דער באַפעלקערונג פון רוסלאַנד, זעהט מען, אַז הן אין דער צאַרישער הן אין דער רויטער אַרמיי אַנטשפּרעכט דער פּראָצענט אידן כמעט נעגנוי זייער פּראָצענט בנוגע צו דער באַפעלקערונג. אַזוי, האָט דער פּראָצענט אידן אויסגעמאַכט:

יאָרן Jahr	אין דער אַרמיי im Miliʼär	אין דער באַפעלקערונג in der Bevölk.
	Prozentsatz der Juden	
1904—13	4,17	* 4,20
1923	2,20	2,12

* אין 1897־טן יאָר.

אינטערעסאַנט איז פעסטצושטעלן, אַז אין 1920 יאָר, באַלד נאָך די פּאָגראָמען און בעת דער קאַמף פון דער רויטער אַרמיי האָט געהאַלטן בײַ דער העכסטער מדרגה, האָבן די אידן דאָך נעגעבן אין דער רויטער אַרמיי ניט מער ווי 1,35 פּראָצענט. ווען מעמעט אין באַטראַכט די טיילן רוסלאַנד, וועלכע זיינען געווען אין רשות פון דער ראַטן־מאַכט צו יענער צייט, זעהט מען, אַז אויך דעמאָלט איז דער אָנטייל פון די אידן אין דער באָלשעוויסטישער אַרמיי געווען ניט גרעסער, ווי זייער אָנטייל אין דער גאַנצער באַפעלקערונג.

י. ק.

VI

פּאָליט. סטאַטיסטיק — Polit. Statistik

אידן אין די ראַטן פון אוקראַינע

— 1925 —

Anteil der Juden an den Sowjeten in der Ukraine und Weissrussland

אַ רייע רעזולטאַטן פון די הייראָרגע וואַלן אין די שטאָטישע און דאָרפישע ראַטן פון אוקראַינע און ווייסרוסלאַנד באַשטעטיגן, אַז אין די דאָזיגע וויכטיגע אָרגאַנען פון דער קאָמוניסטישער מאַכט זיינען די אידן — אין פאַרהעלטניש צו זייער צאָל אין דער באַפעלקערונג — שוואַך פאַרטראָטן.

בײַ די וואַלן אין זעקס גרעסטע שטעט פון אוקראַינע — אָדעס, קיעוו, כאַרקאָוו, יעליסאַוועטגראַד, ניקאָלאַיעוו און כערסאָן — זיינען אויסגעקליבן געוואָרן 4,539 דעפּוטאַטן און פון זיי נאָר 1,133, ד. ה. נאָר 25 פּראָצענט אידן, ווען אין דער באַפעלקערונג פון די דאָזיגע שטעט האָבן אידן 34,2 פּראָצענט. פאַר באַזונדערע שטעט האָבן מיר פאָלגנדיגע רעזולטאַטן:

	ס״ה דעפּ.	דעפּ. אידן	פּראָצענט	% אידן אין באַפ.
אָדעס	1,439	457	31,8	44,4
קיעוו	1,056	329	31,2	31,9
כאַרקאָוו	1,230	197	16,0	20,5
יעליסאַוועטגראַד	327	65	20,0	41,3
ניקאָלאַיעוו	339	54	16,0	28,5
כערסאָן	148	31	21,0	37,1
צוזאַמען	4,539	1,133	25,0	34,2

אמת, מען מוז נעמען אין אַכט, אַז רעכט צו שטימען האָבן נאָר נעוויסע טיילן פון דער באַפעלקערונג און ס׳איז נאָכיק מעגליך, אַז די פאַרהעלטניש צווישן אידן און ניט־אידן איז דאָ אַנדערש, ווי אין דער באַפעלקערונג בכלל. די דאָזיגע ציפערן איבערצייגן אָבער, אַז דאָס „דאָמינירן" פון די אידן אין די ראַטן איז נישט מער ווי אַ לענגדע.

דאָסזעלבע ווייזן די וואַל־רעזולטאַטן אין די דאָרפישע ראַטן. פאַר קיעווער, אָדעסער און פּאָדאָליער גובערניעס און פאַר צען קרייזן פון פאַרגרעסערטן ווייסרוסלאַנד האָב מיר פאָלגנדיגע רעזולטאַטן (גובערניע אָן די שטעט):

	ס״ה דעפּ.	דעפּ. אידן	פּראָצ.
קיעווער גובערניע	37,124	537	1,4
פּאָדאָליער „	30,745	1,169	3,8
אָדעסער „	23,889	792	3,3
ווייסרוסלאַנד	18,985	698	3,7

פאַר ווייסרוסלאַנד האָבן מיר אויך ידיעות וועגן פּראָצענט אידן לגבי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג פון די צען קרייזן. שטעלן מיר אויס קעגן פּראָצענט אידן אין דאָרפישע ראַטן באַקומען מיר:

אידן אין דער באַפעלקערונג	7,5
אידן אין די ראַטן	3,7

ס׳באַקומט זיך, אַז אין די ראַטן איז דער פּראָצענט אידן צוויי מאָל קלענער, ווי אין דער באַפעלקערונג.

העכער, ווי אין די דאָרפישע ראַטן, האָט זיך באַקומען דער פּראָצענט אידן אין די ראַיאָן־ראַטן, וואָס ווערן אויסגעקליבן פון די דאָרפישע ראַטן. דאָ האָבן מיר:

	ס״ה דעפּ.	דעפּ. אידן	פּראָצענט
אין אָדעסער גובערניע	4,042	241	6,0
„ ווייסרוסלאַנד	1,142	71	6,2

אין פּאָדאָליער גובערניע אָבער איז ער נאָך קלענער, ווי אין די דאָרפישע ראַטן. פון 497 ראַט־דעפּוטאַטן זיינען פאַראַן נאָר 16, ד. ה. 3,2 פּראָצענט אידן. ידיעות וועגן קיעווער גובערניע פעלן נאָך.

י. ק.

(„דער עמעס" №№ 22, 42, 45, 49, 95 — מאָסקווע 1925, „דער שטערן" № 4 כאַרקאָוו 1925)

אידישע מלוכה־באַאַמטע אין ארץ־ישראל

— 1920/21 —

Juden im palästinensischen Staatsdienst

די פאָלגנדיגע טאַבעלע וויזט דעם אַמונה־צוזאַמענשטעל פון די העכערע און נידעריגערע מלוכה־באַאַמטע אין פּאַלעסטינע אין 1920—21. די טאַבעלע איז צונויפגעשטעלט לויט די אָפיציעלע פּובליקאַציעס פון דער פּאַלעסטינע־רעגירונג (Erez Jisrael Merk-buch von Dr. H. H. Schachtel. Berlin 1924).

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

אמונה Konfession	העכערע באַאַמטע Höhere Posten		נידעריגערע באַאַמטע Niedere Posten		סך־הכל Zusammen	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
אידן—Juden	50	13,9	566	26,6	616	24,7
Britische—ענגלישע	14	3,9	13	0,6	27	1,1
Palästina—פּאַלעסט.	36	10,0	553	26,0	589	23,6
קריסטן—Christen	247	68,6	1043	49,0	1290	51,8
Britische—ענגלישע	165	45,8	76	3,6	241	9,7
Palästina—פּאַלעסט.	82	22,8	967	45,4	1049	42,1
אַראַב. מחמדאַנער Arab. Moslem	63	17,5	521	24,4	584	23,5
צוזאַמען—Insgesamt	360	100,0	2130	100,0	2490	100,0

אויף די העכערע פּאָסטן זיינען די אידן פאַרגעשטעלט מיטן קלענסטן פּראָצענט (13,9); אויף די נידעריגערע — האָבן זיי אַ אומבאַרייטער נעסערן פּראָצענט, ווי די אַראַבער־מחמדאַנער, ביידע אמונות צוזאַמען פאַרנומען 51,0 פּראָצענט פון אַלע נידעריגערע פּאָסטן.

דעם אויבן־אָן פאַרנעמען די קריסטן. זיי רעפּרעזענטירן מער ווי צוויי דריטל פון די העכערע פּאָסטן און 49,0 פּראָצענט פון די נידעריגערע.

אַ העלפט פון אַלע העכערע פּאָסטן זיינען אין פּאַלעסטינע באַזעצט מיט ענגלישע בירגער, מערסטנטיילס (92,2%) קריסטן.

רעכנט מען אַראָפּ די דאָזיגע גרופּע, דעמאָלט באַקומט זיך אַזאַ בילד (אין פּראָצענטן):

	אין דער באַפעלקערונג	אויף העכערע פּאָסטן	אויף נידעריגערע פּאָסטן
אידן.	11,1	19,9	27,1
קריסטן	9,6	45,3	47,4
מחמדאַנער	78,0	34,8	25,5

י. ד.

ביבליאגראפיע

Bücherbesprechungen

The Zionist Organisation Institute of Agriculture and Natural History. Agricultural Experiment Station. Published with the Cooperation of the P. Z. E. Department of Agriculture and Colonisation. Tel-Aviv, Palestine 1924.

Bulletin 1. The Coccidae of Palestine. By Dr. F. S. Bodenheimer, Division of Entomology.

Bulletin 2. The chemical composition of Palestine olives and their oil. The chemical composition of the sesame oil cace. Composition of rain falling of Tel-Aviv. By Dr. Menchikowsky. Division of Chemistry.

Bulletin 3. Preliminary Report of the Agricultural Aspects of a Sugar Industry in Palestine. By M. Elazari. Division of Agronomy.

די לאַנדווירטשאַפטליכע עקספּערימענטאַל־צענטראַלע ביים אַגראָנאָמישן און נאַטורוויסנשאַפטליכן אינסטיטוט, וואָס די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע האָט געגרינדעט אין תל־אביב, האָט אַרויסגעלאָזט אירע ערשטע דריי געדרוקטע אַרבעטן.

דאָס וויסנשאַפטליכע מאָרשן פון די פּראָבלעמעס פון דער פּאַלעסטינער לאַנדווירטשאַפט און פון אירע נאַטירליכע באַדינגונגען וועט אָן אַ שום סתק מאַכן פּראָדוקטיווער די קאָלאָניזאַציע־אַרבעט און וועט קאָנען אָפּהיטן פון פּרוכטלאָזע עקספּערימענטן, וואָס האָבן שוין אין פּאַלעסטינע ניט וויינינ נאַציאָנאַלע קאַפּיטאַלן איינגעשלונגען.

די לאַנדווירטשאַפטליכע עקספּערימענטאַל־צענטראַלע זאָגט צו אין ניכן אַרויסגעלאָזן, אויסער די דערמאָנטע דריי אַרבעטן, נאָך 11 נייע אויסאָרשונגען. פון דעם, וואָס מאַיז שוין פּובליצירט, איז צו זעהן, אַז די צענטראַלע האָט אָפּטיילונגען פאַר ענטאָמאָלאָגיע, כעמיע, אַגראָנאָמיע, נעוויקסן־פּאַטאָלאָגיע, נעוויקסן־סעלעקציע און עקאָנאָמיע פון לאַנדווירטשאַפט. צום באַדויערן, איז אין דער ערשטער אויסגאַבע נישאָ קיין וואָרט וועגן דעם עצם אָרגאַניזאַציע פון דער עקספּערימענטאַל־צענטראַלע, און דאָס האָט גראָד אַ גרויסן אינטערעס; מאַיז אויך ניט דערמאָנט נאָרניט וועגן דעם אַרבעטס־פּלאַן פון דער צענטראַלע. דורכקוקנדיג דעם צעטל סיי פון די שוין פּובליצירטע אַרבעטן, סיי פון יענע, וואָס ווערן צוגעגרייט צום פּרעסנטליכן, באַקומט מען אַ־איינדרוק פון צופעלינקייט אין די טעמעס. די אַרבעט פון יעדער וויסנשאַפטליכער איינריכטונג, און, זעלבסטפאַרשטענדליך, אויך פון אַ לאַנדווירטשאַפטליכער עקספּערימענטאַל־צענטראַלע, קאָן טאַקע ניט איינגעשלאָסן ווערן אין עגנע פּראַקטישע ראַמען; אָבער — עס האַנדלט זיך דאָך וועגן אַזאַ ריזיגער אונטערנעמונג, ווי די לאַנדווירטשאַפטליכע קאָלאָניזאַציע פון אַ לאַנד, דאַרפן דעריבער די טעמעס זיין אַזעלכע, וואָס ווערן דיקטירט דורך די ברענענדיגע אינטערעסן פון אָט דער אונטערנעמונג.

פון די דריי פּרעפּנטליכטע אַרבעטן האָט אַ גרויסן פּראַקטישן ווערט דער „פּאַרלויפיגער באַריכט וועגן די לאַנדווירטשאַפטליכע פּערספּעקטיוון פון דער צוקער־אינדוסטריע אין פּאַלעסטינע", צוגעגעשטעלט דורך עלאַזאַרי.

פאַרן עוראָפּע פון דער פּאַלעסטינע־קאָלאָניזאַציע איז זעהר נויטיג, סיזאָלן אויסגעפינען ווערן אַזעלכע רענטאַבלדיגע און אינטענסיווע אייגאָרינע קולטורן, מיט וועלכע מען זאָל קאָנען ווי נעהרינג אויסנוצן די קליינע ערד־שטחים אין פּאַלעסטינע, וואָס קאָסטן דערצו אַזוי טייער. פאַר די אייראָפּייאישע אידן, אויסגעוואַנדערטע פון אַזעלכע לענדער, וואו די צוקער־אינדוסטריע איז ברייט אַנטוויקלט, איז זעהר נאַטירליך דער ווילן אַריבערצוטראָגן אָט די אינדוסטריע אויך אויפן פּאַלעסטינער באָדן און ממילא איז שוין אויך נאַטירליך די שטרעבונג צו אַנטוויקלען דאָרטן די קולטור פון צוקער־בוראַקעס. אין דער אמתן אָבער איז די אויפנאַבע פון שאַפן אַ צוקער־אינדוסטריע אין פּאַלעסטינע ניט אַזאַ

איינמאַכע, וואַרום די פּאַלעסטינער נאַטור־באַדינונגען זיינען זעהר ווייניג ענליך צו די נאַטור־באַדינונגען אין יענע אייראָפּייאישע לענדער, וואו די צוקער־אינדוסטריע האָט זיך צום מערסטן אַנטוויקלט.

דער מחבר פון דער אויסאַרשונג, עלאַזאַרי, מוט זעהר ריכטיג, ווען ער קאָנצענטרירט זיין נאַנצע אויפמערקזאַמקייט קודם כל אויף דער קולטור פון דעם צוקער־ראָהר, וואַרום אין מיטלעלטער האָט אין פּאַלעסטינע עקזיסטירט אַ צוקער־אינדוסטריע, וואָס האָט זיך באַזירט מאַקע אויף דער עקספּלואַטאַציע פון דעם צוקער־ראָהר, און נאָך היינט אפילו קאָן מען אין פּאַלעסטינע טרעפן, אמת, אין זעהר אַ באַגרעניצטן מאַסשטאַב, די קולטור פון אָט דעם געוויקס.

ווייטער פאָרשט אויס עלאַזאַרי די צוקער־אינדוסטריע פון עגיפּטן, און די אַרויסגעקראָגענע ידיעות זיינען, פאַרשטייט זיך, פאַר פּאַלעסטינע זעהר באַלערנדיג. ס'איז נויטיג צו באַמערקן, אַז די עגיפּטישע צוקער־אינדוסטריע געפינט זיך ניט אין קיין צושטאַנד פון אויפבלי, נאָר ניכער אין אַ צושטאַנד פון ירידה, ניט געקוקט דערויף, וואָס זי האָט שוין אַ לאַנגיאָריגע געשיכטע און געפינט זיך אין די הענט פון אַ סאָלידער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט. די צוקער־אינדוסטריע קאָן ניט אויסהאַלטן די קאָנקורענץ פון דער בוימואָל־קולטור, וואָס איז אין עגיפּטן אַזוי רענטאַבלדיג.

עלאַזאַרי באַקענט אונז אויך מיט איינינע עקספּערימענטן, וואָס די צענטראַלע האָט דורכגעפירט, כדי אויסצוגעפינען מער פּאַלקאָמע מעטאָדן פאַר דער קולטור פונם צוקער־טשעראָט און אויך פאַר דער קולטור פון די צוקער־בוראַקעס אין פּאַלעסטינע. די עקספּערימענטן איבערצייגן אונז, אַז ניט בלויז צו דער פלאַנצונג פונם צוקער־טשעראָט וועט מען דאַרפן האָבן באַוואַסערונג, נאָר אפילו אַז די קולטור פון די צוקער־בוראַקעס וועט אין דעם טרוקענעם פּאַלעסטינער קלימאַט אָן קינסטליכער באַוואַסערונג ניט קאָנען זיין זיכער. כדי שאַפן אין פּאַלעסטינע אַ צוקער־אינדוסטריע, מוז מען צו דעם האָבן גרויסע באַוואַסערטע ערד־שטחים.

אַ גרויסע שווערינקייט פאַר דער אַנטוויקלונג פון דער צוקער־אינדוסטריע אין פּאַלעסטינע איז דער דאָרטיגער פאַרהעלטניסמעסיגער יקרות אויף אידישע אַרבעט. די פּאַלעסטינער צוקער־אינדוסטריע וועט דאַרפן אויסגעבן אויף אַרבעט־לוין פיר מאָל אַזוי פיל, ווי די צוקער־אינדוסטריע אין עגיפּטן. ניט נעקוקט דערויף אָבער געפינט עלאַזאַרי, אַז דאָס שאַפן אַ צוקער־אינדוסטריע אין פּאַלעסטינע איז ניט קיין האָפנונגסלאָזע זאַך. ער האַלט, אַז ס'וועט מעגליך זיין צו וואַרנאַזירן צוקער־פּלאַנטאַציעס אויף קליינע באַוואַסערטע ערד־ווירטשאַפטן — צו 4½ העקטאַר די גרויס. די דאָזיגע ווירטשאַפטן וועלן זיך מוזן באַגיין אָן נעדונגענע אַרבעטער, אַנטוועלן זיי זיך קיינמאָל אויף די פיס ניט קאָנען שטעלן; כדי אָבער זיי זאָלן קאָנען אַליין מאַכן די אַרבעט, וועט די אַרבעט מוזן באַ זיי גלייכמעסיג פאַרטיילט ווערן אויפן משך פונם נאַנצן יאָר. דערביי רעכנט עלאַזאַרי אויס אין יעדער ווירטשאַפט צו קאָמבינירן די קולטור פונם צוקער־טשעראָט מיט דער קולטור פון די צוקער־בוראַקעס.

די פאַבריק וועט דאַרפן אויסאַרבעטן 10.000 מאָן זאַמד־צוקער אַ יאָר — אומגעפער אַזוי פיל, ווי פיל פּאַלעסטינע דאַרף האָבן. דערצו וועט די פאַבריק דאַרפן האָבן אַרום זיך 3000—2500 העקטאַר ערד, אויף וועלכער מען וועט קאָנען איינגאַרדענען אַרום 600 נעזינדן. פאַרשטייט זיך, אַז אַזאַ גרויסע צאָל נייע אַרבעט־ווירטשאַפטן וועט פאַר פּאַלעסטינע זיין אַ נעווינס. אָבער — דער טעכנישער יסוד פונם פּראָיעקט איז נאָך דערווייל ניט אויסגעאַרבעט און אַחוץ דעם, פון עקאָנאָמישן שטאַנדפּונקט נענומען, קאָנען איינינע זייטן פונם פּראָיעקט בכלל זעהר ערנסט אָפּגעפרעגט ווערן.

איבערינס איז עלאַזאַרי אַליין אויך מודה, אַז זיין פּראָיעקט שעפּט ניט אויס די פראַגע, נאָר ער מערקט בלויז אָן די אויפנאַבן, וואָס דאַרפן ערשט געלייזט ווערן. עלאַזאַרי וואָרנט זעהר פאַר ניט קיין באַשראַנכטע שריט אויף דעם דאָזיגן געביט. בא אַזאַ ריזיגער אונטערנעמונג קאָן יעדע ניט געלונגענע התחלה ווערן אַן עכטע קאַטאַסטראָפע און קאָן קאָמפּראָמעטירן דעם נאַנצן ענין.

עלאַזאַרי האָפט נאָך פאַרצוועצן זיינע פאָרשונגען אין ער זאָגט צו צו פאַרעפנטליכן די וויטערדיגע דערגרייכונגען זיינע.

מיר מיינען, אַז די פאַרעפנטליכונגען פון דער עקספּערימענטאַל צענטראַלע קאָנען שפּילן זעהר אַ וויכטיגע ראָלע אין דער אַנטוויקלונג פון דער פּאַלעסטינער קאָלאָניזאַציע; מיר געפינען אָבער פאַר נויטיג דערביי נאָך אַמאָל אונטערצושטרייכן, אַז מעמעס דאַרף די צענטראַלע אויסקלייבן אַזעלכע, וואָס דאָס לעבן דיק טירט. די פראַגעס פון דער פּאַלעסטינער לאַנדווירטשאַפט זיינען נאָך אַזוי וויינינ נעפאָרשט, אַז ס'איז נאָך נעבליבן זעהר אַ רייך פעלד צו אַרבעטן אויף אָט דעם געביט.

פראָפ. ב. ברוצקוס

O. Nemeček. Zur Psychologie christlicher und jüdischer Schüler. — Beiträge zur Kinderforschung und Heilerziehung. Heft 128.

אַ פאַכמאַן מאַכט דאָ דעם פּרוב פאַרגלייכן קריסטליכע און אידישע שילער. אַלס מאַטעריאַל האָבן געדינט בלויז אַזעלכע קינדער, וואָס זייער מוטער־שפּראַך איז דייטש. דער מחבר האָט דורכגענומען 1539 אַטעסטאַטן, דהיינו פון 984 קריסטליכע און 555 אידישע קינדער אין עלטער פון 15 ביז 18 יאָר. אַלס מאַטעריאַל פאַר דער פאַרגלייכנדיגער אונטערזוכונג זיינען קודם כל נענומען געוואָרן די בילד־באַשרייבונגען לויט די בינעשע טיפּן; חוץ דעם זיינען פאַרגליכן געוואָרן די כסדרדיגע אַסאָציאַציע לויט אַשאַפענבורג און איבונגען אין ניכן שרייבן.

1. די דורכשניטליכע צענזור וויזט ניט קיין גרויסן אונטערשייד צווישן ביידע גרופּעס. פאַר די האַגדל־אַקאַדעמיעס גיבן די אידן דעם בעסטן שילער־שן מאַטעריאַל. זעהר גוטע ערפאָלגן טרעפן זיך, אמת, בא קריסטן אויף 5,9% מער ווי בא אידן, אָבער גוטע — בא אידן מער ווי בא קריסטן (אַ חוץ 16,2%). די צענזור פאַר פליס איז בא די קריסטליכע קינדער בכלל בעסער ווי בא אידישע. פונדעסטוועגן האָבן די אידן דערגרייכט:

א) אין די שפּראַכליך־היסטאָרישע פאַכן לכל הפחות די זעלביגע ערפאָלגן, ווי די קריסטליכע קינדער, — אַזוי, למשל, אין געשיכטע; דאָס קאָן דינען אַלס קריטעריום פאַר דער סעהינקייט צו שפּראַכן און פאַרן באַהערשן די מוטער־שפּראַך. אין דעם פּרט שטייען די אידישע שילער אפילו העכער. פונקט אַזוי אין די קענטעניש פון ענגליש און פראַנצויזיש.

זעהר גוטע און גוטע צענזורן האָבן געהאַט:

	קריסטן	אידן
פאַר דייטש.	35,8%	40,8% (+ 5,0%)
„ פראַנצויזיש	28,7 „	40,3 (+11,6%)
„ ענגליש.	41,2 „	50,0 (+ 8,8%)
„ געשיכטע	29,5 „	45,1 (+15,6%)

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

אויך בא קריסטליכע שילערינען איז די התמדה גרעסער, ווי בא אידישע. די קריסטליכע האָבן מער אין זינען צו שאַפן זיך א גוטע פּאָזיציע אין לעבן דורך א גוטן אַטעסטאַט; די אידישע שילערינען אָבער האָבן מער נטיה צו אַלגעמיינער בילדונג און ס'לינט זיי מער אין קאָפּ די קומענדיגע חתונה.

ב) אין די מאַטעמאַטישע און נאַטור־וויסנשאַפטליכע פאַכן באַזייען די אידישע שילער גרעסערע פעהיגקייטן צו מאַטעמאַטיק, באַזונדערס אין חשבון. די צענזורעס פאַר כעמיע זיינען בא ביידע קאַטעגאָריעס במעט די איינענע. נעמענדיג אין באַטראַכט דעם קלענערן פליס פון אידישע שילער, קאָן מען דערפון דריינען, אז די אידישע שילער האָבן גרעסערע פעהיגקייטן אויך צו כעמיע. אין סחורה־קענטשאַפט, נאַטור־געשיכטע און געאָגראַפיע, וואו עס פאָדערט זיך קודם כל א זכרון פאַר רעאַלע אָביעקטן, יאָגן די קריסטליכע קינדער אַריבער די אידישע. אין פיזיק האָבן אידן גרעסערע ערפאָלגן; אין דעסקריפּטיווער נעאָמעטריע זיינען די ערפאָלגן גלייך; אין נעאָמעטרישן צייכענען באַוויזן די קריסטליכע קינדער גרעסערע פעהיגקייטן. אזוי אַרום שטייען די קריסטליכע קינדער העכער דאָרטן, וואו דער עיקר איז דאָס צייכענען, די אידישע — דאָרטן, וואו עס פאָדערט זיך די באַשיידונג פון מאַטעמאַטישע אויפגאַבעס, ווי אויך אין די פעכער, וואָס זייער עצם איז א אינטעלעקטועלער, דהיינו אין ריינער מאַטעמאַטיק, פיזיק און כעמיע.

ג) אין די קאָמערציעלע לימודים (בוכהאַלטונג, קאָרעספּאָנדענץ), יורידישע לימודים (האַנדלרעכט, וועקסל־רעכט, קאָמערציע, נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע), שטייען די אידישע שילער בכלל העכער.

אויך דאָ וויזט זיך אַרויס די גרעסערע באַהאַוונטקייט פון אידישע שילער אויף דעם געביט פון אַבסטראַקטע געדאַנקען.

2. געניטקייט (פרייע צייכענונגען, נימנאַסטיק, קאַליגראַפיע, סטענאָגראַפיע, „דאָס אויסזעהן פון די שרייב־אַרבעטן") — דאָ שטיינען די קריסטליכע קינדער אַריבער די אידישע אין פרייע צייכענונגען (אויף 15% בעסער), אין קאַליגראַפיע, אין נימנאַסטיק און באַזונדערס אין דעם „אויסזעהן פון די שרייב־אַרבעטן"; דערפאַר שטיינען די אידישע קינדער אַריבער די קריסטליכע אין סטענאָגראַפיע, וואו עס פאָדערט זיך ניט בלויז א גרעסערע געניטקייט אין שרייבן, נייערט אויך א גיכע אויפנעמונג פון די איינדרוקן און א גיכער איבערגאַנג פון איין פאָרם צו דער אַנדערער.

3. אַלגעמיינע צענזורעס (אויספירונג, פליס): די קריסטליכע קינדער האָבן דאָ בעסערע צענזורעס. דערפון דריינגט דער מחבר, אז די אידישע קינדער פאַרמאָגן א קלענערע פערזענלעכע דיסציפּלין.

צום סוף ניט נעמעטשעק איבער די רעזולטאַטן פון זיינע עקספּערימענטן. עס רעדט זיך דאָ וועגן: א) דעם בינעשן עקספּערימענט בנוגע בילד־באַשרייבונגען, ב) וועגן דעם אַשאַפענבורגשן עקספּערימענט בנוגע דער רעפּראָדוקציע פון ווערטער און ג) א עקספּערימענט בנוגע גיכקייט פון שרייבן.

א) בינע האָט אויפגעשטעלט 4 טיפּן פון בילד באַשרייבערס: 1) דעם דעסקריפּטיוון טיפּ (Type descriptiv), וואָס באַגנוגט זיך מיט דער אויסרעכענונג פון דרויסנדיגע פּרטים, 2) דעם אָבסערוווירנדיגן טיפּ (Type observateur), וואָס וויקלט פונאַנדער דעם אינהאַלט פונם בילד אין א פּראָצעס, 3) דעם עמאָציאָנעלן טיפּ, וואָס רוקט אַרויס דער עיקר די געפילן, וואָס דאָס בילד נופא אָדער זיין אינהאַלט רופט אַרויס, און 4) דעם אימאַזשינאַטיוון טיפּ אָדער דעם אימאַזשינאַטיוו און עמאָציאָנעלן טיפּ, בא וועלכן די פאַנטאַזיע לייגט אַריין אין דעם בילד א פולע מער, איידער אין בילד נופא איז פאַראַן.

ס'זיינען אויסגעפאַלן טיפּן:

	דעסקריפּט.	אָבסערוו.	עמאָציאָנ.	אימאַזשינ.
אויף יעדע 10 קריסטן . .	3,64	3,64	2,12	0,60
אויף יעדע 10 אידן . . .	1,94	3,61	3,89	0,56

קרוב איין דריטל פון די קריסטליכע קינדער געהערט צום דעסקריפּטיוון טיפּ. אַזוי פיל אויך צום אָבסערווירנדיגן טיפּ; בא די אידן געהערט העכער איין דריטל צו די עמאָציאָנעלע טיפּן און איין דריטל צו די אָבסערווירנדיגע טיפּן. „סענטימענטאַלע מליצה און א נטיה סופערלאַטיוויש אויסצוטייטשן דאָס קליינע איז, ווי מיר דוכט זיך, א כאַראַקטעריסטישער סימן פונם סטיל פון די אידישע שילער".

נעמעטשעק באַזייזט זיין מיינונג מיט א פולע משלים.

ב) דער אַשאַפענבורגשער עקספּערימענט וועגן רעפּראָדוקציע פון ווערטער ניט א מאָס פאַרן טעמפּ פון דעם פאַרשטעלונגס־פּראָצעס. די רעפּראָדוקציע איז בא אידישע קינדער גיכער; פונקט אַזוי איז בא זיי דער טעמפּ פון שרייבן גיכער.

צום סוף פרעגט דער מחבר: וועלכע פונדאַמענטאַלע פסיכישע איינגשאַפטן זיינען די סיבה פון דעם אונטערשייד צווישן די ערפאָלגן פון אידישע און קריסטליכע קינדער? די בעסערע ערפאָלגן פון אידישע קינדער אין שפּראַכליכע פאַכן שטאַמט פון זייער נאַטירליכער גרעסערער פעהיגקייט און פון זייער גרעסערן אינטערעס דערצו, בהסכם מיט דער שטאַרק אויסגעשפּראָכענער עמאָציאָנעלער נאַטור פון אידן (געשיכטע פון ליטעראַטור, דאָס איבערדערציילן פון געלייענטע ווערק, טעאַטער). די גרעסערע פעהיגקייט צו שפּראַכן וויזט זיך אַרויס אין א גרעסערן ווערטער־אָרצר אין דער פעהיגקייט צו א גיכער רעפּראָדוקציע פון ווערטער און אין דער גרויסער באַוועגליכקייט פון דעם רייד־אַפּאַראַט און שרייב־אַפּאַראַט. בא אידישע מיידלעך זעהען מיר, אז זיי יאָגן זיך שטאַרקער צו א העכערער געזעלשאַפטליכער מדרגה, צו ווערן א „געבילדעט מיידל". דער אידישער שילער שטרעבט צו דערגרייכן די העכסטע בילדונג־מדרגה פון זיין צייט. אומעטום איז בולט קאָנטיג — מסתמא א דאַנק דער השפעה פון דער סביבה — דאָס שטרעבן צו אַקטועלע ענינים. אין דער נאַטורגעשיכטע, סחורה־קענטעניש, געאָגראַפיע, דאָרטן וואו די קענטעניש הענען אָפּ פון א רעפּראָדוקציע פון פאַרגעדענקטע פאַקטן, שטייען די קריסטליכע קינדער העכער; אָבער אין די פאַכן, ווי מאַטעמאַטיק, פיזיק, כעמיע, וואָס ווערן באַנומען אינטעלעקטועל און זיינען געבויט אויף לאָגיש־אַבסטראַקטע דעדוקציעס, זיינען די אידישע שילער די בעסערע. אין נאַטורגעשיכטע שטייען די אידישע שילער אָפּ פון די קריסטליכע, מסתמא דערפאַר, ווייל זיי פאַרמאָגן א שוואַכערע וויזועלע אויפפאַסונג.

די קאָמערציעלע פאַכן זיינען אין תוך אינטעלעקטועלע; חוץ דעם שפּילט דאָ א ראָלע די היימישע סביבה פון די אידישע קינדער, וואָס ברייגנען מיט פון דער היים א פולע סחורישע [illegible].

ד"ר מ. גוטמאַן (מינכען)

Verantwortlich für den gesamten Inhalt Dr. Jacob Segall, Berlin. — Gedruckt bei Lutze & Vogt G. m. b. H., Berlin SW 48, Friedrichstr. 16.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

I. אַרטיקלען

יעקב לעשצינסקי: די צאָל אידן אין דער גאַנצער וועלט.

ד״ר מעד. רפאל בעקער: די אידישע ראַסן־פראַגע.

פראָפ. ב. ברוצקוס: די אידישע לאַנדווירטשאַפט אין אייראָפּאַ.

ע. נ. פרענק: צו דער געשיכטע פון אידישער קאָלאָניזאַציע אין קאָנגרעס־פוילן.

י. קאָראַלניק: די אידישע סטודענטנשאַפט אין אייראָפּאַ נאָך דער וועלט־מלחמה.

יעקב לעשצינסקי: די אידישע באַפעלקערונג אין קיעוו פון 1897 ביז 1928.

ד״ר מעד. מ. י. גוטמאַן: די קראַנקהייטן בײַ אידן.

ד״ר מ. ווישניצער: דער פּנקס פון קיידאַנער בעלי־מלאכה־צעך.

ד״ר מעד. ס. ווייסנבערג: חתונות און גטן בײַ אידן אין יעליסאַוועטגראַד.

יעקב לעשצינסקי: די עקאָנאָמישע לאַגע פון די אידן אין מזרח־אייראָפּאַ.

יצחק גרינבוים: די אידן און דאָס שולוועזן אין פוילן.

י. מינצין: האַנדל און אינדוסטריע בײַ אידן אין ליטע.

II. סטאַטיסטישע כראָניק

דעמאָגראַפיע: די צאָל אידן: אין פוילן (1921) / אין קאַנאַדאַ (1871־1921) / עסטלאַנד (1921) / ווין (1923) / אַמסטערדאַם (1796־1920) / טשערנאָוויץ (1900־1920) / מאַראָקאַנישע שטעט (1921) / דאַנציג (1900-1924);

עקאָנאָמיק: אידישע מיליאָנערן אין די פאַראייניגטע שטאַטן / אידישער ערד־באַזיץ אין פוילן (1921) / אידישער ערד־באַזיץ אין פּאַלעסטינע (1900-1923) / אידישע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען אין לעטלאַנד (1921-1922) / אידישער הויז־באַזיץ אין בודאַפּעשט (1920);

קולטור־סטאַטיסטיק: אידישע קינדער אין די פאָלק־שולעס פון וואַרשע און לאָדז (1919-1925) / אידישע קינדער אין די פאָלק־שולעס פון ליטע (1924) / אידישע שולעס אין אוקראַינע און ווייסרוסלאַנד (1923-24) / אידישע פּראָפעסאָרן אין אדעס (1921) / בילדונג־גראַד פון די אידישע רויט־אַרמייער (1920);

מעדיצינישע סטאַטיסטיק: אידישע אַרבעטער־יוגנט אין אדעס (1923) / גרויס פון קערפּער בײַ אידישע רעקרוטן אין לעטלאַנד (1920-1924) / פּסיכיש־קראַנקע בײַ אידן אין אדעס (1911-1920);

מיליטער־סטאַטיסטיק: אידן אין דער צאַרישער און אין דער רויטער אַרמיי (1874-1923);

פּאָליטישע סטאַטיסטיק: אידן אין די ראַטן פון אוקראַינע און ווייסרוסלאַנד (1925) / אידישע באַאַמטע אין פּאַלעסטינע (1921);

III. ביבליאָגראַפיע

1. The Zionist Organisation. Institute of Agriculture and Natural History. Agricultural Experiment Station. Published with the Cooperation of the P. Z. E. Department of Agriculture and Colonisation. Tel-Aviv. Palestine. 1924. (פון פראָפ. ב. ברוצקוס)
2. O. Nemeček: Zur Psychologie christlicher und jüdischer Schüler. (פון ד״ר מ. י. גוטמאַן)

איבערדרוקן איז ערלויבט נאָר מיט אָנוויזן דעם מקור

Nachdruck ist nur mit Quellenangabe gestattet

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

STÄNDIGE MITARBEITER:

Dr. med. Rafael Becker (Sambor), Dr. Ing. B. Bienstock (Leningrad), Prof. B. Brutzkus (Berlin), Dr. Julius Brutzkus (Berlin), Prof. Cohen (München), Dr. K. Fornberg (New-York), J. Grünbaum, Sejmabgeordneter (Warschau), Dr. med. M. J. Gutmann (München), Dr. B. Gutmann (Warschau), Priv.-Doz. Dr. Hanauer (Frankfurt a. M.), Ing. E. Heller (Warschau), Prof. Hersch (Genf), Prof. Julius Hirsch (Berlin), Israel Koralnik (Berlin), Jakob Lestschinsky (Berlin), Dr. J. Levita (Berlin), Dr. Linfield (New-York), Dr. J. Lipowski (Warschau), Dr. S. O. Margolin (Leningrad), A. Menes (Berlin), I. Minzin (Berlin), B. Mun (Warschau), Dr. med. S. Nowinsjelski (Leningrad), Dr. Artur Ruppin (Jaffa), Dr. Jakob Robinson (Kowno), Benzion Rubstein (Jaffa), Dr. Jacob Segall (Berlin), Dr. med. A. Sigal (Odessa), Prof. Silbergleit (Berlin), Dr. med. Schwarzmann (London), Dr. med. Z. Schabad (Wilno), Dr. Michael Traub (Zürich), Dr. Rudolf Wassermann (München), Dr. med. S. Weißenberg (Jelisabethgrad), Dr. Wischnitzer (Berlin).

Schriftleitung und Geschäftsstelle:

Berlin-Schmargendorf, Kissingerstr. 67 III

Fernsprecher: Amt Uhland 6720

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main